

Jaarstukken 2018

Jaarverslag en jaarrekening

GS 2 april 2019

Inhoudsopgave

	Pagina
Samenvatting	4
Provinciebestuur en organisatie	11
Trends Staat van Fryslân	15
Leeswijzer	17
I. Jaarverslag 2018	22
1 Programmaverantwoording	23
1.1 Programma 1 - Bestuur	24
1.2 Programma 2 - Infrastructuur	38
1.3 Programma 3 - Omgeving	56
1.4 Programma 4 - Economie	98
1.5 Programma 5 - Mienskip	128
1.6 Programma 6 - Bedrijfsvoering	161
1.7 Programma 7 - Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien	169
2 Paragrafen	180
2.1 Paragraaf 1 - Provinciale heffingen	181
2.2 Paragraaf 2 - Weerstandsvermogen en risicobeheersing	184
2.3 Paragraaf 3 - Onderhoud kapitaalgoederen	196
2.4 Paragraaf 4 - Financiering en beleggingen	199
2.5 Paragraaf 5 - Verbonden partijen	205
2.6 Paragraaf 6 - Grondbeleid	227
2.7 Paragraaf 7 - Bedrijfsvoering	233
2.8 Paragraaf 8 - VTH-taken	242
2.9 Paragraaf 9 - Grote projecten	246
2.10 Paragraaf 10 - Samenwerkingsverbanden	281
3 Bijlagen	285
1 Financieel kader	286
2 Begrotingshistorie	295
3 EMU saldo	308
4 Begrippenlijst	309
5 Notitie vereenvoudiging financieel beleid	314
6 Monitoringsrapportage Economie	315
7 Investeringen 2018	347

II. Jaarrekening 2018	355
1 Inleiding	358
2 Balans en exploitatie	
2.1 Balans	359
2.2 Overzicht van lasten en baten in de jaarrekening	360
2.3 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling	361
2.4 Toelichting op de balans	366
2.5 Gebeurtenis na balansdatum	371
2.6 Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT)	372
2.7 Begrotingsonrechtmatigheid	374
2.8 Toelichting rekeningresultaat	376
2.9 Berekening benutting drempelbedrag SKB	379
3 Tijdelijke budgetten	373
4 Controleverklaring	389
5 Bijlagen	
1 Structurele en niet structurele lasten en baten	393
2 Overzicht gewaarborgde geldleningen	394
3 Specifieke uitkeringen (SiSa-verantwoording)	395
4 Gerealiseerde lasten en baten per taakveld	397
5 Taakveld BBV verdeling per programma	398

Samenvatting jaarstukken 2018

De provincie Fryslân sluit 2018 af met een positief resultaat van 80,6 mln. euro. Dit resultaat wordt grotendeels veroorzaakt door de vereenvoudiging van ons financieel beleid. Deze vereenvoudiging levert een eenmalige meevaller van € 52,3 mln.

Door onder andere vrijval van tijdelijke budgetten, een hogere opbrengst van de provinciale opercenten motorrijtuigenbelasting, een meevaller bij de afrekening van de concessies openbaar vervoer en vrijval bij de vereenvoudiging van het bedrijfsvoeringsbudget.

Het resultaat wordt toegevoegd aan de vrij aanwendbare reserve (VAR). Het besteedbaar deel van de VAR bedraagt daarmee aan het einde coalitieperiode € 187,0 mln.

1. Voor krachtige gemeenschappen

Kansenfonds

De teller van het Kansenfonds stond eind 2018 op 21 projecten, die voor een totaalbedrag van bijna 3 miljoen euro subsidie hebben ontvangen. Vluchtelingen, laaggeletterden en arme kinderen profiteren van de projecten die geld kregen, net als ouderen, werklozen en mensen met een psychische aandoening. Ook in 2019 gaat er weer Kansenfondssubsidie naar projecten die beogen mensen met een afstand tot de maatschappij weer mee te laten doen.

IMF

Voor het Iepen Mienskip Fûns zijn in 2018 drie tenders opengesteld. Er kwamen 446 aanvragen binnen, waarvan ruim 300 zijn gehonoreerd. Dit leidde tot een investering van ruim 4 mln. euro provinciaal geld. Het IMF laat zien dat het voorziet in de behoefte van de mienskip. Het fonds is verbonden aan de doelen van Leeuwarden Fryslân 2018 en sluit naadloos aan op de kerngedachte 'iedereen doet mee'.

Regiodeals

In 2018 opende het Rijk de inschrijving voor de tweede tranche Regio Deals. Na een brede lobby kregen de ingediende Regio Deals Versnellingsagenda Noordoost-Fryslân en Holwerd aan Zee gezamenlijk voorlopig € 25 mln. toegekend, waarvan minimaal vijf miljoen euro voor Holwerd aan Zee. De gezamenlijke aanvraag met Groningen en Drenthe voor Natuur-inclusieve Landbouw kreeg een voorlopige toekenning van € 10 mln. De onderhandelingen met het Rijk over de Regio Deals zijn nog gaande.

2. Voor een toekomstbestendige economie

Ondernemer centraal

De Friese Ontwikkelingsmaatschappij is in 2017 gerealiseerd en in 2018 uitgebreid met nieuwe fondsen voor export, innovatie en groei. Ynbusiness heeft in 2018 ruim 800 bedrijven bezocht en hen advies gegeven en waar nodig doorverwezen naar andere bedrijven of instellingen. Het internationaliseringscentrum International Trade Support is in 2018 opgericht en heeft zich voorbereid voor een vliegende start in 2019.

Voucherregeling

Voor het vergroten van de kennis van het Friese bedrijfsleven over innovatie,

doorontwikkeling en personeelsbeleid, is een laagdrempelige voucherregeling in het leven geroepen. Bijna 400 bedrijven maakten in 2018 gebruik van deze Voucherregeling.

Circulaire economie

In 2018 is de transitie naar een circulaire economie volop doorgegaan. Het ledental van de Vereniging Circulair Friesland werd in 2018 bijna verdubbeld. In 2018 is de beleidsbrief Circulaire Economie vastgesteld door Provinciale Staten en zijn we in de lijn 'doen, leren, vertellen' aan de slag gegaan. De subsidieregeling circulaire economie was in 2018 erg in trek bij ons MKB en heeft geleid tot een behoorlijk aantal interessante innovatieve projecten.

Top Dutch

TopDutch heeft in 2018 haar campagnemiddelen verder ontwikkeld. Er is één campagne (groene chemie) ontwikkeld en in uitvoering gebracht. Nadat twee leden het consortium verlaten hebben, heeft de opdrachtnemer in het 4e kwartaal de organisatie op orde gebracht. Wij sturen met zorg op een succesvolle uitvoering van de resterende campagnes.

Rijksuniversiteit Groningen / Campus Fryslân

Studiejaar 2018-2019 opende Campus Fryslân van de Rijksuniversiteit Groningen haar deuren. RUG Campus Fryslân biedt per 1 september 2018 een University College met een brede bachelor opleiding, drie bestaande masters en drie nieuwe mastertracks.

Recreatie & Toerisme

LF2018 en de daarmee samenhangende ranking in de top drie van de Lonely Planet lijst maakten het jaar voor recreatie en toerisme uniek. Ook los van LF2018 is een duidelijke groei te zien in de gastvrijheidseconomie. Bestedingen en werkgelegenheid zitten in de lift. Mooie resultaten van het afgelopen jaar zijn de opening van het Waddencentrum op de Afsluitdijk en de uitrol van de gratis OV-kaart voor toeristen in de hele provincie. Ook zijn dit jaar extra co-financieringsmiddelen beschikbaar gesteld, waardoor het omvangrijke marketingplan Unesco Waddenwerelderfgoed kon worden gehonoreerd.

Afsluitdijk Wadden Center (AWC)

Donderdag 22 maart is het Afsluitdijk Wadden Center bij Kornwerderzand officieel geopend door Minister van Nieuwenhuizen. Het centrum, dat als een schuimkraag op de dijk is gebouwd, ontvangt bezoekers vanuit de hele wereld. Het biedt een interactieve beleving van de Afsluitdijk als internationaal toonbeeld van waterbouw en een plek van vele (nieuwe) verhalen. Op 31 augustus werd al de 100.000ste bezoeker verwelkomt. Gerekend was op 70.000 bezoekers voor het eerste jaar.

Watertechnologie

Ook in 2018 continueren wij onze lobby om Wetsus en in zijn algemeenheid het innovatie ecosysteem van de WaterCampus meer nationaal/ EU gefinancierd te krijgen voor met name de periode na 2020. In juni 2018 heeft er een zogenoemde ronde tafel bijeenkomst plaatsgevonden, gericht op versterkte nationale samenwerking op het gebied van watertechnologie. Het ministerie van EZK heeft daarom in de tweede helft van 2018 een Expertgroep Watertechnologie ingesteld, welke in 2019 advies uit moet brengen aan staatssecretaris Keijzer over duurzame financiering van Wetsus vanaf 2021.

3. Voor vanzelfsprekende duurzaamheid

Regionale Energiestrategie

Het ontwerp klimaatakkoord zag in 2018 het licht en leidde tot veel discussie. Nog steeds. Ondertussen werkt het Rijk door aan het definitieve akkoord dat naar verwachting na de zomer van 2019 vastgesteld moet worden. Daarna werkt de regio de Regionale Energiestrategie uit. Nog voor de zomer van 2019 komt daar een startnotitie voor.

Fryske Deal

De oorspronkelijke aanpak om de prijs van verduurzaming van woningen omlaag te brengen, bleek in 2018 niet haalbaar. Die aanpak is daarom losgelaten. Samen met de woningcorporaties komt er nu een voorstel voor een wijkgerichte aanpak. Dat voorstel zal passen binnen de Regionale Energiestrategie.

Zonne-energie

Fryslân telde in 2018 17 zonnevelden met een totaal opgesteld vermogen van 90,7 MWp. Daar komen er nog in ieder geval 16 bij, die goed zijn voor 151,6 MWp. Op daken ligt een totaal vermogen van 135,3 MWp. Het blijft nodig om de ontwikkeling van zonne-energie te stimuleren. Een van de instrumenten daarvoor zijn de Sinnetafels.

Duurzaam OV

De provinciale ambitie is dat er in 2025 sprake is van uitstootvrij openbaar vervoer (zero emissie bij de uitlaat). Voor het busvervoer moet dit een criterium worden bij de nieuwe aanbesteding in 2022. Dit kan effect hebben op het benodigde budget. Daarnaast zijn er verschillende varianten voor emissievrij treinvervoer in 2025 onderzocht. Uit de onderzoeken blijkt dat de batterijtreinen, met gedeeltelijke bovenleiding, in 2025 financieel en technisch het meest haalbaar zijn. Provinciale Staten nemen in 2019 definitieve besluiten over uitstootvrij bus- en treinvervoer.

4. Voor een vitaal Frysk eigene

Leeuwarden-Fryslân 2018

Leeuwarden - Fryslân presenteerde zich op Europees niveau met 60 grote culturele evenementen en honderden mienshipsprojecten, verspreid over heel Fryslân. Conform de doelstelling is Leeuwarden - Fryslân 2018 een breed volksfeest geworden waaraan iedereen, jong en oud, kon meedoen en meedeed. Miljoenen mensen trokken naar de verschillende evenementen in het culturele hoofdstadjaar. Voor de culturele evenementen was de stichting Kulturele Haadstêd 2018 verantwoordelijk. De re-opening in de laatste drie weken van november 2018 was het sluitstuk van het (officiële) programma van LF2018, maar ook een vooruitblik naar de komende jaren. Voor de programma's en projecten voor de lange termijn, LF2028, zijn met name de provincie en gemeente Leeuwarden verantwoordelijk.

Cultuur, taal, onderwijs

In 2018 zette de provincie extra in op projecten gericht op verschillende facetten, zoals amateurkunst, educatie en samenwerking. New Noardic Wave (het Frysk Filmplatform) is in 2018 van start gegaan. Voor het project Kultueredukaasje mei Kwaliteit werden het

afgelopen jaar 300 basisscholen bezocht. Met het Rijk maakte de provincie de nieuwe Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer 2019 – 2023 (BFTK). Er ligt nu een gezamenlijke ambitieuze visie van Rijk en provincie op alle beleidsterreinen van de BFTK. De eerste fase van het Taalplan Frysk is in 2018 afgesloten. Daarin staat wat de positie van het Fries op alle scholen in het primair en voortgezet onderwijs in Fryslân is.

5. Voor een dynamische omgeving in de mooiste provincie

Omgevingsvisie

Fryslân blijft de mooiste provincie. Zorgvuldige inpassing van economische en duurzame ontwikkelingen met blijvende aandacht voor de ruimtelijke kwaliteit van onze provincie dragen daaraan bij. Hiervoor is de ontwerp-Omgevingsvisie vastgesteld. De ontwerp-Omgevingsvisie is toegezonden aan Provinciale Staten ter besluitvorming.

Infrastructuur

In 2018 zijn de grote infrastructurele projecten afgerond. Knooppunt Joure, het aquaduct Drachtsterweg en de N31 traverse Harlingen gingen open voor het verkeer. Met de eerdere openstellingen van Leeuwarden VrijBaan, De Centrale As en de N381 is het hoofdwegennet in Fryslân grotendeels op orde. De aanpak van de infrastructurele knelpunten met het RYP-programma loopt goed. Nog niet alle projecten kunnen in 2019 afgerond worden, mede door grondprocedures. De provinciale wegen en vaarwegen zijn onderhouden volgens het onderhoudsniveau 7.

Breedband

Op 29 maart 2018 kwamen de provincie en Kabelnoord een leningsovereenkomst overeen en kon Kabelnoord starten met de aanleg van het glasvezelnetwerk. Kabelnoord organiseerde vraagbundeling in de gemeenten Tytsjerksteradiel, Achtkarspelen, Opsterland en Ooststellingwerf. In al deze gemeenten kwam het percentage van de aanmeldingen (ruim) boven de gestreefde 60 procent uit. In de gemeente Achtkarspelen ging eind 2018 de schop de grond in.

Water

In 2018 zijn 21 kilometer kaden opgehoogd en is 139 hectare extra waterberging gerealiseerd. Ook is er 6,6 km aan natuurvriendelijke oevers bijgekomen. Met het Uitvoeringsprogramma Veenweide 2018-2019 gaf de provincie met betrokken partners uitvoering aan de veenweidevisie. Provinciale Staten stemden op 18 juli 2018 in met het plan van aanpak voor het Uitvoeringsprogramma 2020-2030. Afgelopen jaar zijn de voorbereidingen getroffen voor een Maatschappelijke Kosten Baten Analyse over de veenweide aanpak.

Landbouw

Een van de instrumenten om de landbouwstructuur te versterken is kavelruil. In 2018 is er 1100 hectare geruild. Dit is onderdeel van een totale kavelruil van 11.200 ha over de periode 2014 tot 2020. Naast landbouwstructuurversterking diende dit ook andere doelen zoals weidevogelkerngebieden en waterdoelen.

6. Voor een modern provinciaal bestuur

Minder beleid en regels

Het verminderen van beleid en regels heeft een plek gekregen in de provinciale organisatie. Bij het opstellen van nieuw beleid wordt zorgvuldig afgewogen hoe de regelgeving er uit moet zien. Ook zijn in de organisatie met Lean- en Agile-trajecten de bestaande processen onder de loep genomen en verbeterd. De organisatie is hier nog volop mee bezig, maar werkt daarbij niet helemaal volgens de letter van de startnotitie. In het voorjaar van 2019 wordt PS hier met een brief meer uitgebreid over geïnformeerd.

Organisatie van de toekomst

Het Strategisch Personeels Plan is doorontwikkeld. Zo hebben we een beeld van de gewenste omvang en benodigde vakkennis en kwaliteit van de organisatie. Hiervoor is het provinciale takenpakket in beeld gebracht. Dit levert een meerjarig beeld op van de taken zoals die nu bekend zijn. Hieraan gekoppeld werken we in de opgavengestuurde organisatie naar drie zaken: meer gebruik maken van de bestaande kwaliteiten en talenten van medewerkers, meer mobiliteit van medewerkers en het ontwikkelen/versterken van vormen van professionaliteit (vaardigheden, houding, gedrag) die passen bij de nieuwe werkwijze. Medewerkers krijgen zo maximale kansen om gebruik te maken van hun talenten en kunnen flexibel(er) ingezet worden zodat de inhuur verder wordt afgebouwd.

Interbestuurlijk programma (IBP) en Regio Deals

Ook vanuit het Rijk heeft men oog voor het belang van de regio, en wordt middels Regio Deals en het Interbestuurlijke Programma (IBP) samen opgetrokken. Dit brengt een veranderende rol van de provincie en andere vormen van (bestuurlijke) samenwerking met zich mee.

7. Hoe is het in 2018 financieel gegaan?

Baten

Als provincie ontvangen wij geld van het Rijk en hebben we eigen inkomsten. Van het Rijk krijgen we een algemene uitkering uit het Provinciefonds. Daarnaast ontvangen wij bijdragen van het SNN voor mobiliteitsprojecten verkeer en vervoer. Eigen inkomsten zijn bijvoorbeeld de opcenten motorrijtuigenbelasting en inkomsten uit de verkoop van gronden.

Inkomsten	Bedragen * € 1.000
Provinciale heffingen	56.002
Algemene uitkering (provinciefonds)	215.288
Dividenden	14.253
Bijdrage RSP mobiliteitsfonds via SNN	25.884
BDU bus concessies	3.300
Verkoop gronden	4.111
Overige algemene dekkingsmiddelen	26.774
Overige baten	30.369
Totaal	375.981

Lasten

Als provincie geven wij middelen uit voor de uitvoering van verschillende taken en activiteiten. Voor een deel zijn dat wettelijke taken, zoals op het gebied van Verkeer en Vervoer, Milieu, Natuur en Friese taal. Wij investeren daarnaast ook in 'autonome taken' zoals bijvoorbeeld Economie, Onderwijs en Sport. Wij hebben dit in de provinciale begroting verdeeld in onderstaande programma's

Lasten	Bedragen * € 1.000
Bestuur	36.611
Infrastructuur	129.057
Omgeving	81.987
Economie	31.618
Mienskip	66.124
Bedrijfsvoering	70.557
Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien	50.343
Totaal	466.297

Het verschil tussen baten en lasten wordt gedekt door de mutaties in de reserves. Het resterend saldo betreft het jaarrekeningresultaat (lichten we hieronder toe)

Jaarrekeningresultaat

Wij hebben in 2018 een positief resultaat gerealiseerd van € 80,6 mln. Het rekeningresultaat wordt voor een groot gedeelte veroorzaakt door de financiële uitwerking van de nota vereenvoudiging financieel beleid in jaarrekening 2018. Deze is nota is op 31 oktober 2018 door Provinciale Staten vastgesteld. Als gevolg van het opheffen van de reserve Van Harinxmakanaal en het bekleemde deel van de reserve Nuon valt in het jaarrekeningresultaat 2018 € 52,3 mln. vrij ten gunste van het rekeningresultaat. Het rekeningresultaat uit bedrijfsvoering bedraagt voor verwerking van de nota vereenvoudiging financieel beleid € 28,3 mln. Ten opzichte van het al verwachte begrotingssaldo 2018 van € 15,2 mln. is het uiteindelijke rekeningsaldo nog € 13,1 mln. hoger uitgevallen. Het gaat hierbij om vrijval van (eindige) tijdelijke budgetten van € 5,3 mln. Hogere opbrengst opcenten motorrijtuigenbelasting € 1,0 mln. Meevaller afrekening concessies openbaar vervoer € 3,4 mln. En verder eenmalige meevallers binnen de begrotingsprogramma's van € 3,4 mln. (onder andere een meevaller op het programma bedrijfsvoering). Het resultaat is op de balans (zie hierna) verantwoord alsnog te bestemmen resultaat en wordt toegevoegd aan de vrij aanwendbare reserve (VAR). Het besteedbaar deel van de VAR bedraagt daarmee aan het einde coalitieperiode € 187,0 mln.

Balans

In de balans staan de provinciale bezittingen (activa) en het vermogen (passiva)

Activa	Stand per 31-12-2018 (bedragen * € 1.000)
Bijdragen aan activa derden	899
Vaste activa (vnl. geactiveerde investeringen en bedrijfsgebouwen)	347.237
Financiële vaste activa (vnl. belegd Nuon-vermogen)	766.051
Vorraden (vnl. grond)	226
Kortlopende vorderingen	90.052
Liquide middelen	2.419
Overlopende activa	17.325
Totaal	1.224.209
Passiva	Stand per 31-12-2018 (bedragen * € 1.000)
Reserves	989.735
Nog te bestemmen resultaat 2018	80.665
Vorzieningen	29.858
Overlopende passiva (vnl. voorschotten van overheden)	72.993
Kortlopende schulden	50.844
Vaste schuld	114
Totaal	1.224.209

De samenstelling van het vermogen (de passiva) geeft aan hoe de provinciale bezittingen (activa) zijn gefinancierd. Te zien is dat deze bezittingen voornamelijk zijn gefinancierd door de reserves, het zogenoemde eigen vermogen.

Provinciebestuur en organisatie

Samenstelling Gedeputeerde Staten

drs. A.A.M. Brok, Commissaris van de Koning

Portefeuille

- Algemene coördinatie
- Openbare orde en veiligheid
- Communicatie en Public Relations
- Coördinatie externe betrekkingen/Europa
- Relatiebeheer bedrijfsleven Fryslân, zowel provinciaal, nationaal als internationaal
- Coördinatie deelnemingenbeleid
- Ambassadeurschap regiomarketing
- Coördinatie Interbestuurlijk Toezicht (IBT)
- Algemene bestuurlijke zaken en bestuurskwaliteit gemeenten (in relatie tot koersbeleid)

Gedeputeerde S. de Rouwe (CDA)

Portefeuille

- 1^e loco
- Financiën
- Economische Zaken (incl. Windpark, NOM)
- Kennis en Onderwijs (incl. UCF)
- Kennis en Innovatienetwerk Fryslân
- Bestuur, incl. toezicht gemeenten

Gedeputeerde mr. J.G. Kramer (FNP)

Portefeuille

- Natuur en landelijk gebied (incl. weidevogels)
- Plattelandsbeleid en krimp
- Land- en tuinbouw (incl. Agrofood en Dairy campus)
- Monumentenzorg, cultuurhistorie en archeologie
- Openbaar Vervoer (inclusief rail-infra)

Gedeputeerde M. Schrier (SP)

Portefeuille

- Milieu en handhaving (incl. FUMO)
- Duurzame energie (incl. Mijnwet)
- Sociaal beleid en zorg
- Fiets- en wandelbeleid
- Sport

Gedeputeerde K. Kielstra (VVD)

Portefeuille

- Ruimtelijke ontwikkeling, wonen en kwaliteit woonomgeving
- Recreatie en toerisme, inclusief Regiomarketing Fryslân
- Grondbeleid
- Wadden en Waddenfonds
- Bedrijfsvoering, personeel & organisatie
- Europa en Internationale contacten
- IPO
- Project De Nieuwe Afsluitdijk
- Project nieuwbouw Thialf

Gedeputeerde mr. S.A.E. Poepjes (CDA)

Portefeuille

- Infrastructuur en mobiliteit
- Taal, media, kunst en cultuur (inclusief KH 2018 en Omrop Fryslân)
- Water (excl. DNA, inclusief Veenweide)

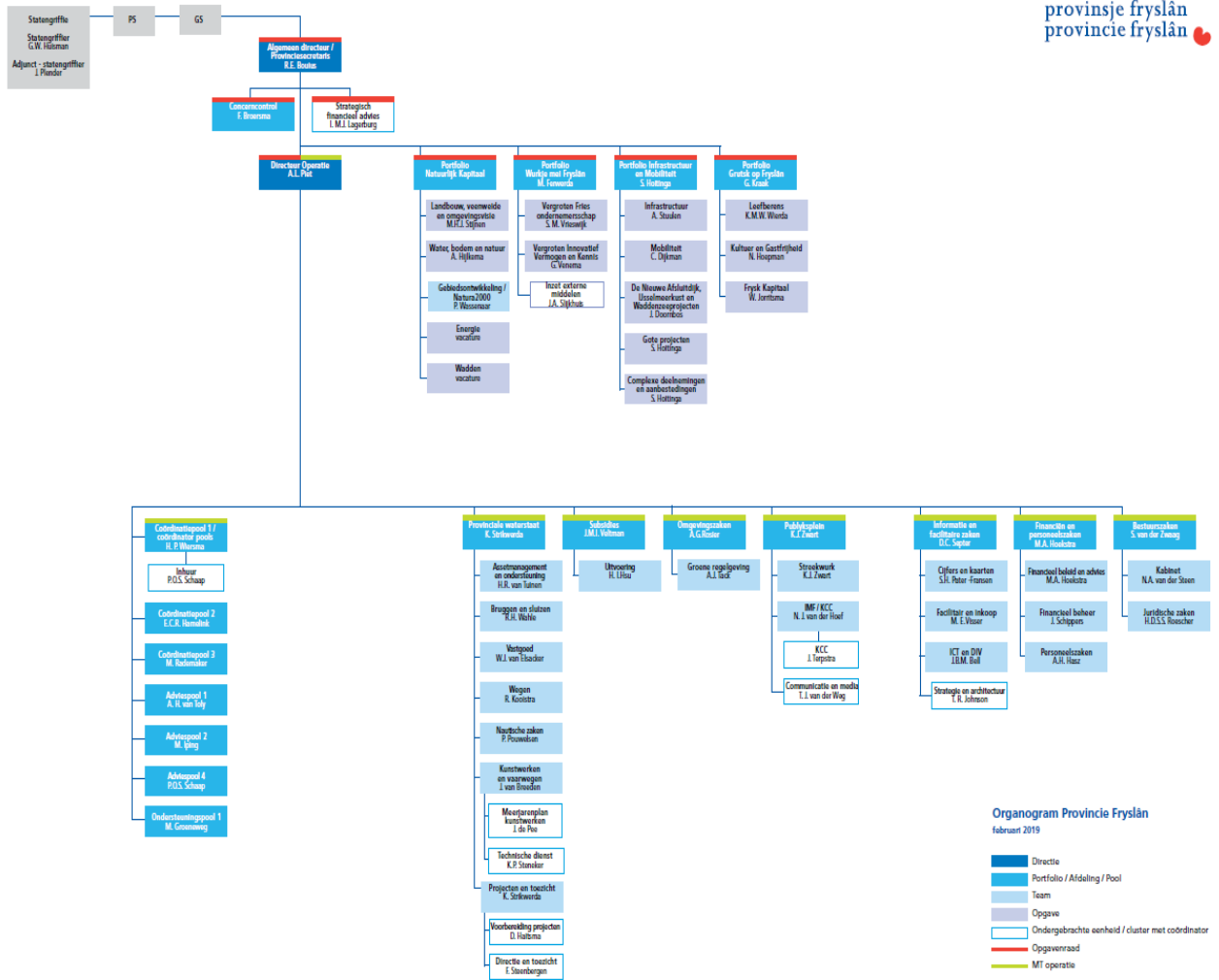
Algemeen directeur en secretaris Gedeputeerde Staten R. Bouius-Riemersma

Samenstelling Provinciale Staten (dec 2018)

Partij	Aantal zetels
Christen Democratisch Appèl (CDA)	9
Partij van de Arbeid (PvdA)	7
Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD)	5
Socialistische Partij (SP)	5
Fryske Nasjonale Partij (FNP)	4
Partij voor de Vrijheid (PVV)	3
ChristenUnie	3
D66	2
GrienLinks	1
Partij voor de Dieren	1
50PLUS	1
Fryske Frijhheids Partij	1
Statenlid S.Schukking	1
Totaal	43

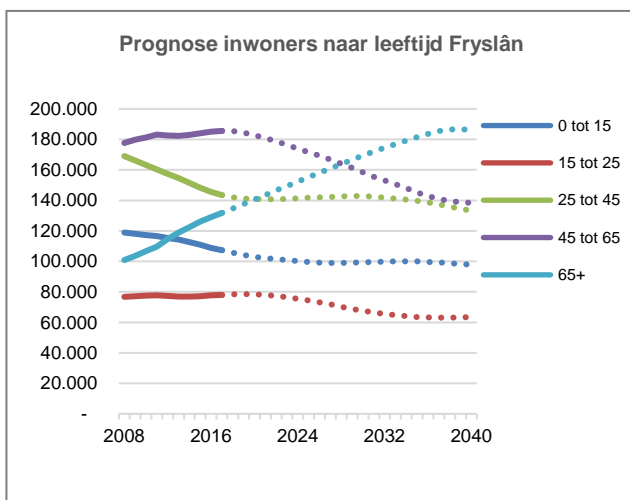
Ambtelijke organisatie

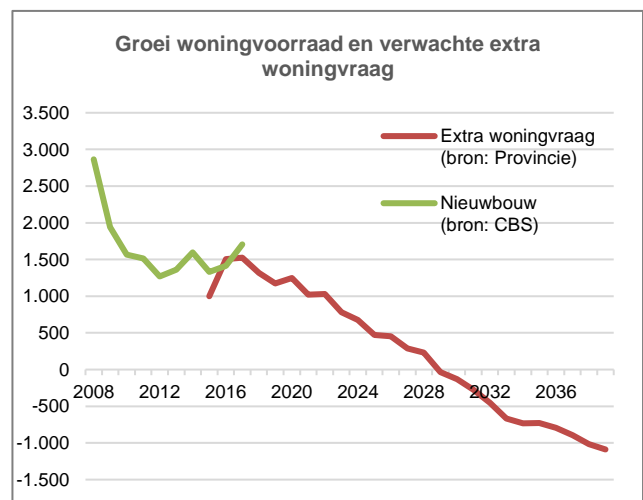
Trends Staat van Fryslân

De [Staat van Fryslân](#) (actualisatie maart 2019) geeft via feitelijke beschrijvingen en illustraties inzicht in de maatschappelijke context waarbinnen we als provincie opereren. De onderwerpen zijn ingedeeld naar provinciale kerntaken. Met de Staat van Fryslân wordt een momentopname geschetst van hoe het er in Fryslân begin 2019 voor staat. Hierbij opgemerkt dat de meest actuele cijfers soms ouder zijn dan 2018. Daarmee is de Staat van Fryslân praktische achtergrondinformatie voor het politiek-bestuurlijk besluitvormingsproces. In voorliggend hoofdstuk zijn enkele thema's in beeld gebracht, maar voor een breder beeld en meer achtergronden verwijzen we u naar de Staat van Fryslân zelf.

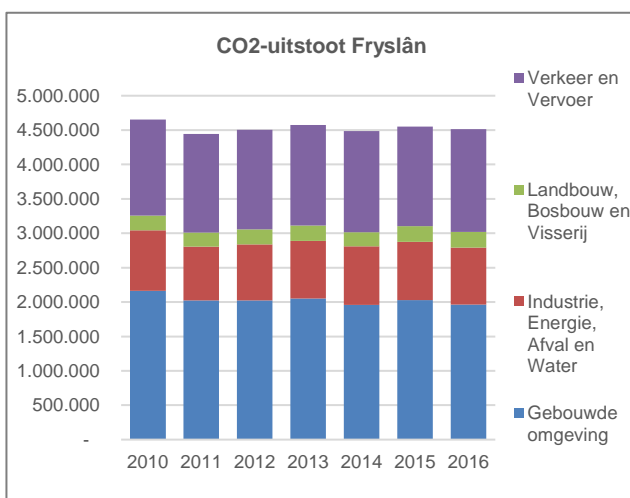
Daarnaast biedt ook het onderdeel [cijfers en kaarten](#) op de provinciale website relevante cijfers en kaartbeelden. Hier vind u gedetailleerde en interactieve provinciale kaarten, een databank met cijfers en onderzoeksrapporten en dashboards met een visueel en interactief overzicht van cijfers en trends.

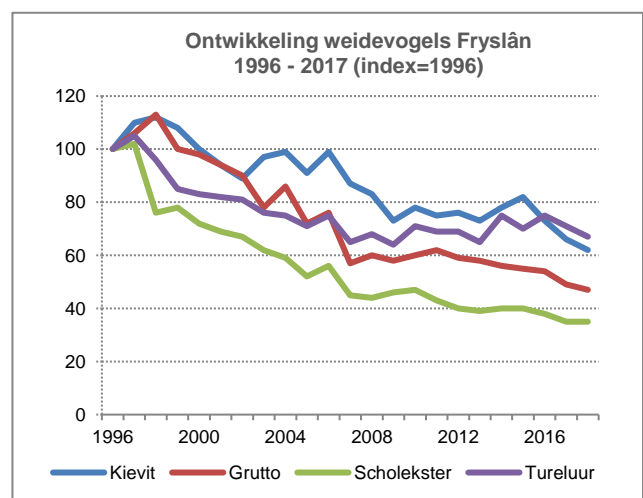
Het aantal inwoners neemt af. Ontgroening en vergrijzing zetten door.

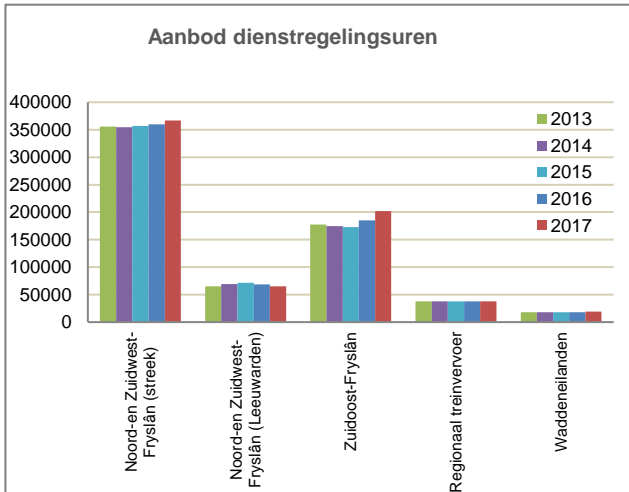
De verwachte vraag naar extra woningen neemt steeds verder af. De huidige voorraad is qua aantal woningen voldoende voor de vraag in 2030.

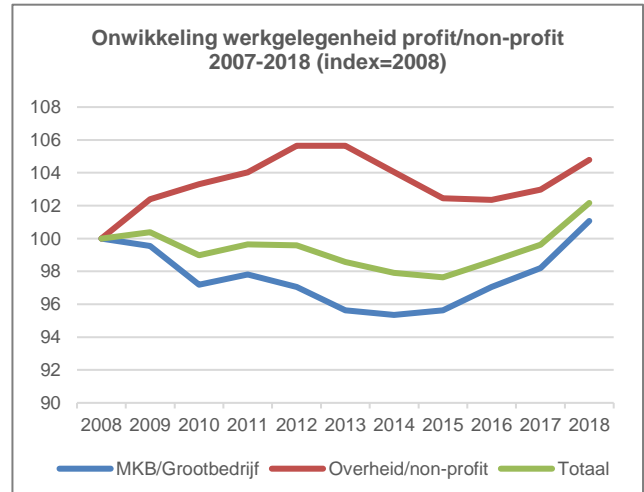
De CO₂-uitstoot neemt sinds 2010 licht af, met name in de gebouwde omgeving.

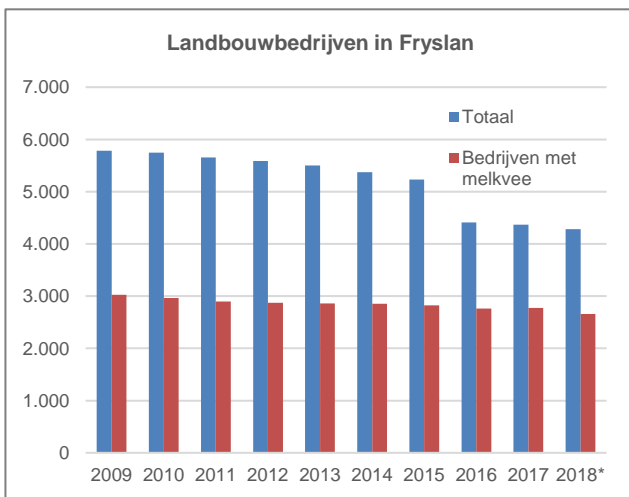
Het aantal weidevogels is de afgelopen 2 decennia afgenomen.

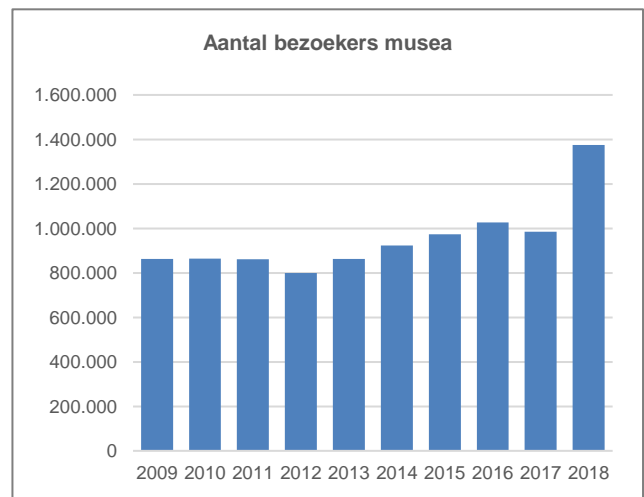
Het aanbod dienstregelingsuren in het Openbaar vervoer neemt in de meeste regio's toe.

De economie trekt weer aan. Het totaal aantal banen was in Fryslân nog niet eerder zo hoog als in 2018.

Het aantal landbouwbedrijven en melkveehouderijen neemt afgelopen 10 jaar af.

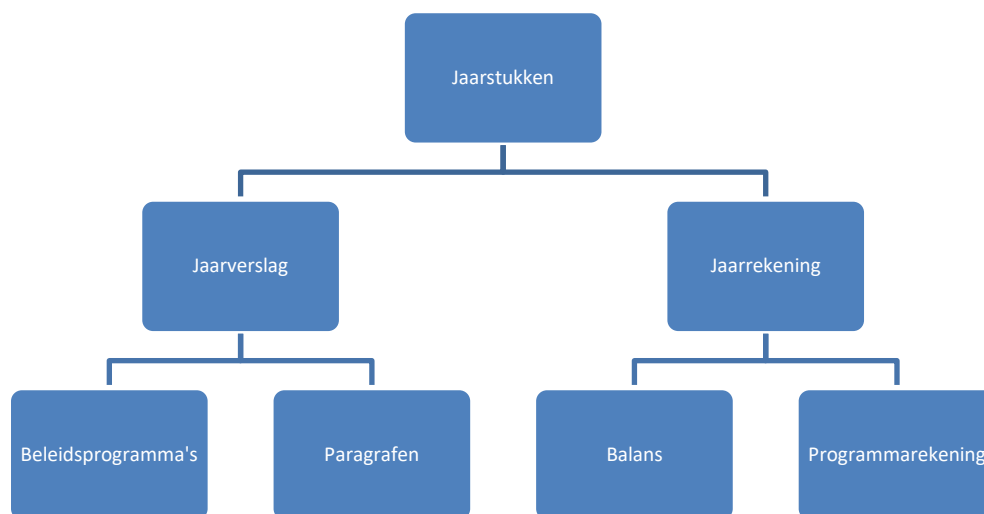
De Friese musea hebben in 2018 een recordaantal bezoekers getrokken. Mede door LF2018.

Leeswijzer

In deze digitale omgeving vind je de jaarstukken van het college van Gedeputeerde Staten.

De jaarstukken 2018 zijn het verantwoordingsdocument over het begrotingsjaar 2018 en daarmee het sluitstuk van de bestuurlijke planning- en controlcyclus 2018. De basis is de door Provinciale Staten vastgestelde begroting 2018 en de wijzigingen hierop in de eerste en tweede bestuursrapportage.

De jaarstukken zijn als volgt opgebouwd:

De jaarrekening 2018 van het Fonds nazorg stortplaatsen Fryslân leggen we in een afzonderlijk document voor aan Provinciale Staten.

Jaarverslag

Het eerste deel van de jaarstukken is het jaarverslag. Dit deel bestaat uit de beleidsprogramma's (zoals bijvoorbeeld Infrastructuur en Economie) en de paragrafen. De paragrafen maken we op basis van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) en de financiële verordening. Deze paragrafen geven vanuit diverse beheers aspecten een dwarsdoorsnede van de programma's. Het jaarverslag wordt afgesloten met een aantal bijlagen. Dit zijn bijvoorbeeld het financieel kader en een investeringsoverzicht.

Jaarrekening

Het tweede deel van de jaarstukken is de jaarrekening 2018 en de toelichting hierop. De jaarrekening bestaat uit de programmarekening (exploitatie-rekening) en de balans. De jaarrekening leggen we ter vaststelling voor aan Provinciale Staten. De jaarrekening maken we conform het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) en is gecontroleerd door accountant BDO.

De accountantscontrole richt zich op de getrouwheid en de rechtmatigheid van de financiële verantwoording. Getrouwheid gaat over de mate waarin we de baten, lasten en balansmutaties juist en volledig hebben verantwoord. Rechtmatigheid is de mate waarin we zogenoemde financiële beheers handelingen – bijvoorbeeld inkopen en aanbestedingen en subsidieverstrekking – volgens de geldende regels hebben uitgevoerd. De accountantsverklaring is bij de jaarrekening gevoegd. Dat geldt ook voor de jaarrekening van het Fonds nazorg stortplaatsen Fryslân.

Het accountantsverslag en de reactie hierop van het college van Gedeputeerde Staten leggen we, via het Statenvoorstel bij de jaarstukken, als afzonderlijke documenten aan Provinciale Staten voor.

Opzet beleidsprogramma's

Centraal staat de 'confrontatie' tussen de beleidsdoelen uit de begroting 2018 en de verantwoording hierover. Het vertrekpunt bij elk programma is daarom een overzicht van de provinciale doelen uit de begroting 2018.

Elk beleidsprogramma begint met een algemeen of 'overall-programmadeel' met daarna verschillende beleidsvelden. De volgende onderdelen komen in de programma's aan bod:

Wat wilden we bereiken? gaat over de 'overall' programmadoelen uit de begroting 2018. Deze doelen uit de begroting hebben vaak een meerjarig karakter en overstijgen de verschillende beleidsvelden.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? geeft inzicht in de mate van doelrealisatie met stoplichtkleuren: groen, oranje of rood. Deze kleurentabel is een samenvatting van de doelrealisatietabellen bij de afzonderlijke beleidsvelden.

Wat heeft het programma gekost? is de tabel met de baten en lasten van de betreffende beleidsvelden. In het onderdeel 'mutatie reserves' staat het saldo van toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves.

Na dit algemene deel staan in elk programma verschillende beleidsvelden. Elk beleidsveld bestaat uit vier vragen:

Wat wilden we bereiken?

Hier staat het doel van het beleidsveld uit de begroting 2018. Dit doel heeft vaak een meerjarig karakter.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? Hier staat met stoplichtkleuren of het doel van het beleidsveld is bereikt.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

In de tabel onder deze kop staan de gewenste resultaten uit de begroting 2017. Stoplichtkleuren laten zien of we de gewenste resultaten hebben gerealiseerd. Onder de tabel staat een toelichting.

Wat heeft het gekost?

Hier laten we de baten en lasten per soort zien: structureel, tijdelijke etcetera. Dit zijn de zogenoemde exploitatiebedragen, dat wil zeggen: inkomsten en uitgaven die we ten laste van de exploitatie in 2018 hebben verantwoord.

Structurele budgetten zijn middelen voor jaarlijks terugkomende uitgaven. Tijdelijke budgetten zijn uitgaven die Provinciale Staten voor een specifieke periode beschikbaar hebben gesteld. In hoofdstuk 3 van de jaarrekening staat het totaal overzicht van de tijdelijke budgetten, inclusief een toelichting op de grootste afwijkingen in 2018. Onder de kopjes reserves, voorzieningen en overlopende passiva staan de uitgaven en inkomsten die worden verrekend met de betreffende balansposten. In de jaarrekening leggen we verantwoording af over de inzet en niveaus van deze balansposten.

De overlopende passiva gaan over de (rijks)bijdragen die wij hebben ontvangen met een speciaal bestedingsdoel. De nog te ontvangen of terug te betalen bedragen verantwoorden we op de balans (jaarrekening). De besteding en de daar tegenoverstaande dekking (baten) verantwoorden we in de exploitatie (programma's) ten laste van deze balansposten.

In het onderdeel 'Mutatie reserves' staat het saldo van onttrekkingen en stortingen in de reserves. Bijvoorbeeld het – ten laste van de exploitatie – toevoegen van het restant van een tijdelijk budget aan de reserve tijdelijke budgetten. Zodat we deze middelen alsnog voor het door Provinciale Staten aangewezen doel kunnen inzetten. Een onttrekking aan een reserve is een bate in de exploitatie. Een toevoeging aan de reserve is een last in de exploitatie.

De investeringsuitgaven en - inkomsten van de lopende investeringen verantwoorden we in bijlage 5 Investerings en in de jaarrekening.

Programma 6 Bedrijfsvoering

Het programma bedrijfsvoering is vastgesteld in de PS vergadering van 28 juni 2017. Met de vaststelling van het programma bedrijfsvoering zijn de personele lasten en de (ondersteunende) middelen over 2018 verantwoord binnen één programma.

Programma 7 Algemene dekkingsmiddelen

Programma 7 is geen beleidsprogramma in de strikte zin van het woord en is daarom niet opgebouwd naar de drie W-vragen. Dit programma bestaat voornamelijk uit baten (algemene dekkingsmiddelen) waaraan geen specifieke bestemming is gegeven: uitkering uit het provinciefonds, opbrengst uit opcenten op de motorrijtuigenbelasting, rendement uit beleggingen en dividenden van deelnemingen, etcetera. Aan de lastenkant van dit programma verantwoorden we onder andere de financieringskosten. Ook nemen we in dit programma de voorwaardelijke budgetten op tot deze vrijgegeven zijn voor uitvoering door respectievelijk Provinciale of Gedeputeerde Staten.

Het totaaloverzicht van de inzet van de reserve Nuon staat in het financieel kader. In dit kader staat de opbouw van de totale reserve en ook de inzet ervan.

Balanspositie per programma

Per programma presenteren we (als het van toepassing is) aan het einde het overzicht van de balansposities van de investeringen, reserves, voorzieningen, revolverende middelen en de overlopende passiva. Dit is het totaal van wat er in de verschillende beleidsvelden gebeurt.

Verwijzingen

Daar waar projecten of onderwerpen op verschillende plaatsen in de jaarstukken terugkomen zijn in de beleidsprogramma's verwijzingen opgenomen, bijvoorbeeld voor de onderdelen samenwerkingsagenda's Smallingerland-Heerenveen, FUMO en onderhoud infrastructuur.

Bij de inhoudelijke verantwoording over de resultaten lichten we alleen de afwijkingen toe. Van een aantal behaalde resultaten is via een link in de tekst wel een toelichting beschikbaar.

Wat betekenen de stoplichtkleuren?

Programma's

	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven? / onderdeel 'Geld'
Beleid	Geen afwijking. Naar verwachting wordt het doel gerealiseerd.	Het gewenste resultaat zoals geformuleerd in de begroting is gehaald.	T.a.v. het onderdeel geld is er geen afwijking (Overschrijding is kleiner dan 10% en kleiner dan
Tijd	Geen afwijking, de verwachting is dat het doel binnen de afgesproken tijd is/ wordt gerealiseerd.	Het gewenste resultaat zoals geformuleerd in de begroting is binnen de afgesproken tijd gehaald.	€ 50.000,- en Onderschrijding is kleiner dan 10% en kleiner dan € 50.000,-).
Beleid	Mogelijke verwachte, maar nog geen zekere afwijking in de inhoudelijke doelrealisatie, waardoor het doel waarschijnlijk niet wordt gehaald	Het gewenste resultaat zoals geformuleerd in de begroting is inhoudelijk niet geheel gehaald.	T.a.v. het onderdeel geld is er sprake van onderbesteding (Onderschrijding groter dan 10% en groter dan € 50.000,-).
Tijd	Mogelijke verwachte, maar nog geen zekere afwijking in doelrealisatie binnen de tijd, waardoor het doel waarschijnlijk later wordt gehaald.	Het gewenste resultaat zoals geformuleerd in de begroting is niet geheel op tijd gehaald.	
Beleid	Het doel wordt (zo goed als) zeker niet bereikt.	Het voorgenomen gewenste resultaat zoals beschreven in de begroting is inhoudelijk niet gehaald.	T.a.v. het onderdeel geld is er sprake van overbesteding (Overschrijding groter dan 10% en groter dan € 50.000,-).
Tijd	Doelrealisatie binnen de gestelde termijn wordt (zo goed als) zeker niet gerealiseerd.	Het voorgenomen gewenste resultaat zoals beschreven in de begroting is niet op tijd gehaald.	

Paragraaf Grote projecten en bijlage investeringen (jaarverslag, bijlage 7)

Tijd	Project ligt qua tijdsplanning op schema (het project wordt opgeleverd zoals in de begroting is vermeld)
Tijd	Project met risico voor mogelijke afwijkingen in tijd (Er doen zich zaken voor die een risico vormen voor het opleveringsjaar, mogelijke eerdere oplevering valt hier ook onder)
Tijd	Projecten met overschrijding in tijd (project wordt later opgeleverd)

Geld	Project ligt qua bestedingen op schema (project wordt gerealiseerd binnen het beschikbare budget, onderbestedingen vallen hier ook onder)
Geld	Project met risico voor mogelijke overschrijdingen in krediet
Geld	Projecten met overschrijding van het krediet

Deel I

Jaarverslag 2018

Programmaverantwoording

1.1 Programma 1 – Bestuur

Portefeuillehouders: Commissaris van de Koning A.A.M. Brok en gedeputeerde Sander de Rouwe.

Wat wilden we bereiken met dit programma?

Dit programma gaat over de ondersteuning van Provinciale Staten, Gedeputeerde Staten en de commissaris van de Koning. Het gaat ook over de kwaliteit van ons eigen bestuur en hoe we dat verder willen verbeteren, en om onze wettelijke taak om zorg te dragen voor en toe te zien op de kwaliteit van het lokaal bestuur. Het gaat over de samenwerking die wij met diverse andere overheden zijn aangegaan om gezamenlijk beter te functioneren.

In de manier waarop wij als bestuur onze taak willen uitoefenen staat vertrouwen centraal. Vertrouwen in de kracht van onze dorpen, wijken, gemeenten, bedrijven en mensen zelf. Wij willen verbinden en alleen daar actief zijn waar het nodig is en bij voorkeur om onze inzet wordt gevraagd.

Vastgestelde beleidsnotities

- Nota samenwerkingsrelaties
- Nota interbestuurlijk toezicht
- Beleidsbrief Recht om uit te dagen

Verbonden partijen

Onderstaande verbonden partij(en) leveren een bijdrage aan de doelen en resultaten van dit programma. Een overzicht van de verbonden partijen en meer informatie hierover staan in [paragraaf 5](#) van deze jaarstukken.

Vereniging Interprovinciaal Overleg (IPO), Den Haag

Gezamenlijke belangenbehartiging van provincies in algemene overheidsaangelegenheden en kennisuitwisseling. In het bestuursakkoord zijn uitspraken gedaan over zichtbaarheid en aanwezigheid van de provincie. Op landelijk niveau heeft het IPO daarbij een nadrukkelijke rol, o.a. tot uitdrukking komend in het zgn. Kompas 2020. Onderdeel van IPO is ook het kantoor BIJ12, die onder andere de PAS-maatregelen en het Faunafonds voor de provincies regelt.

Vereniging naar Belgisch recht Huis van de Nederlandse Provinciën, Brussel (België)

Gezamenlijke huisvesting van de provincies en het IPO in Brussel ter verdediging van de Europese belangen van de Nederlandse provincies.

Gemeenschappelijke Regeling Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN), Groningen

Stimulering van de ruimtelijke economische ontwikkeling van Noord-Nederland, onder meer door bestuurlijke afstemming en behartiging van de economische belangen van het Noorden in Den Haag en Brussel. Het publieke belang dat hiermee nagestreefd wordt, is 'werkgelegenheid en welvaart'.

Gemeenschappelijke Regeling Noordelijke Rekenkamer (NRK), Assen

De NRK is op grond van de WGR een gemeenschappelijk orgaan van de provincies Groningen, Fryslân en Drenthe en heeft als taak onafhankelijk onderzoek te doen naar de doelmatigheid, doeltreffendheid en rechtmatigheid van het door de provincies gevoerde bestuur.

Regiecollege Waddengebied, Leeuwarden

Overlegplatform voor een evenwichtige ontwikkeling van het waddengebied: 'gezamenlijk goed bestuur voor het waddengebied'. Het resultaat van de besprekingen wordt door de leden gebruikt voor de oordeelsvorming binnen de eigen organisatie en achterban.

Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds.

Doel van het Waddenfonds is het subsidiëren van niet-reguliere investeringen gericht op :

- versterking natuur- en landschapswaarden,
- wegneming externe bedreigingen natuurlijke rijkdom,
- duurzame economische ontwikkeling of duurzame energiehuishouding,
- ontwikkeling duurzame kennishuishouding.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? (doelrealisatie)

Beleidsvelden	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten behaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
1.1 Provinciale Staten en Statengriffie			
1.2 Gedeputeerde Staten			
1.3 Commissaris van de Koning als rijksorgaan			
1.4 Kwaliteit bestuur			
1.5 Bestuurlijke samenwerking			

Toelichting

Het jaar 2018 was, met LF18, een bijzonder jaar voor onze provincie, en vanzelfsprekend ook voor het provinciaal bestuur. Veel activiteiten van het bestuur stonden dan ook in het teken van, of waren gerelateerd aan LF18. Denk bijvoorbeeld aan de ontvangst van meer dan 60 ambassadeurs in oktober. Dit gaf het bestuur een bijzondere positie om (nieuwe) contacten aan te gaan en onze provincie te profileren en te positioneren aan andere landen.

Voor de commissaris was het zijn eerste volledige jaar als commissaris van de Koning in Fryslân, waarbij LF18 een mooi platform bood om zijn contacten uit te nodigen. Voor de gedeputeerden en statenleden was 2018 het laatste volledige jaar voor de statenverkiezingen.

De kaart van Fryslân ziet er inmiddels anders uit. Per 1 januari 2018 startte de nieuwe gemeente Waadhoeke, daarnaast werden voorbereidingen getroffen voor de start van de nieuwe herindelingsgemeente Noardeast-Fryslân. Inmiddels telt de provincie nog 18 gemeenten, waar er in 2010 nog 31 Friese gemeenten bestonden. Dit betekent vanzelfsprekend iets voor de bestuurlijke verhouding en relatie tussen provincie en

gemeenten. Ook vanuit het Rijk heeft men oog voor het belang vanuit de regio, en wordt middels regiodeals en het Interbestuurlijke Programma (IBP) samen opgetrokken. Dit brengt een veranderende rol van de provincie en andere vormen van (bestuurlijke) samenwerking met zich mee.

Wat heeft het programma gekost?

Exploitatie	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Bedragen x € 1.000,-				
Totaal lasten	36.169	36.912	36.611	300
Totaal baten	1.558	824	918	-95
Saldo van lasten en baten	34.611	36.088	35.693	395
Mutatie reserves	-78	45	45	0
Resultaat van lasten en baten	34.533	36.133	35.738	395

Toelichting

De financiële toelichtingen op de vraag “wat heeft het programma gekost” staan toegelicht bij de afzonderlijke beleidsvelden.

Balanspost voorzieningen				
Bedragen € 1.000,-	Stand per 1-1-2018	toevoeging	aanwending	Stand per 31-12-2018
V. Waardeoverdracht pensioenen GS leden	7.983	246	843	7.387

Balanspost overlopende passiva				
Bedragen € 1.000,-	Stand per 1-1-2018	toevoeging	aanwending	Stand per 31-12-2018
OP RCW diverse reserveringen	38		15	22

Toelichting

De provincie Fryslan is de kassier voor de Regie Commissie Wadden waar naast Fryslan ook Groningen, Noord Holland de waddegemeenten en het Rijk deelnemen.

Beleidsveld 1.1 – Provinciale Staten en Statengriffie

Wat wilden we bereiken?

Provinciale Staten zijn daadkrachtig en nemen weloverwogen, duurzame besluiten. De Statengriffie biedt professionele ondersteuning aan Provinciale Staten en aan de individuele statenleden. Provinciale Staten willen hun besluitvormingsprocedures eenvoudiger, logischer en transparanter maken.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? (doelrealisatie)

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten behaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
Provinciale Staten en Statengriffie			

Toelichting

De staten hebben hun werk goed kunnen doen in 2018. Door de driehoek (commissaris van de Koning, secretaris/algemeen directeur en griffier) wordt er gewerkt aan de professionalisering van de samenwerking, met als doel het krachtiger positioneren van Provinciale Staten. In 2018 is de bestuurlijke samenwerking met Zeeland opgestart. De griffie voert hier de projectleiding op het onderdeel "Doemeecratie". In dit project worden jongeren meer betrokken bij de democratie. Dit heeft onder andere geleid tot de introductie van het provinciespel.

De cijfers van het afgelopen jaar. In 2018 heeft de griffie de volgende bijeenkomsten georganiseerd:

- 27 maal een commissievergadering;
- 13 maal een statenvergadering;
- 13 maal een steatemark,
- 3 maal een expertmeeting;
- 12 maal een informerende bijeenkomst of werkbezoek;
- 5 maal een hoorzitting.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. De nieuwe werkwijze voor de besluitvormingsprocedures die vanaf september 2014 is ingevoerd, is eind 2016 geëvalueerd. In 2017 zijn er nieuwe voorstellen ontwikkeld met als doel om de kwaliteit van de besluitvorming te verbeteren. De burgers krijgen meer ruimte om mee te doen in de besluitvorming en er is meer ruimte voor onderling debat tussen Provinciale Staten en het college. Ook is er meer ruimte dat Provinciale Staten zelf het initiatief kunnen nemen in plaats van alleen te reageren op voorstellen van het college. In de eerste helft van 2018 is de werkwijze geëvalueerd en geconstateerd dat de staten grotendeels tevreden zijn over deze werkwijze.			
2. We stimuleren het werken met een planningslijst en met startnotities. Ook bewaken we de tijdige afhandeling van moties en toezeggingen.			
3. Verder blijven we, waar mogelijk, provinciaal beleid en planning- en controlproducten inhoudelijk verder verbeteren. We maken deze toegankelijker en transparanter. We geven de communicatie vanuit gemeenschappelijke regelingen met Provinciale Staten beter vorm, zodat vertegenwoordigers van Provinciale Staten in de algemene besturen van gemeenschappelijke regelingen hun rol beter kunnen invullen en Provinciale Staten beter worden geïnformeerd.			
4. We brengen de provinciale politiek onder de aandacht bij de inwoners van Fryslân. Daarbij gebruiken we nieuwe media actief, zoals Twitter en de			

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
Provinciale Staten-applicatie. Om vooral jongeren kennis te laten maken met de politiek, organiseren we weer het Statenspel, minstens zo vaak als in 2017 en het Fries jeugdparlement.			
5. De betrokkenheid van jongeren is steviger verankerd door het instellen van een Jeugdadviesraad. Deze adviesraad zal 2-4 keer per jaar advies geven over onderwerpen die op de agenda van Provinciale Staten staan. Het advies is zwaarwegend maar niet bindend.			

Toelichting

De planningslijst die het college aanlevert vertoont nog regelmatig een onevenwichtige verdeling van het aantal onderwerpen per Statenvergadering.

De Friese Jeugdadviesraad heeft in 2018 slechts ten dele gefunctioneerd. De reden hiervan is dat veel leden buiten Fryslân zijn gaan studeren. Er wordt nu gekeken of de adviesraad een doorstart kan krijgen.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Lasten				
Structurele budgetten	3.327	3.428	3.318	109
Tijdelijke budgetten	8	15	0	15
Totaal lasten	3.336	3.443	3.319	124
Baten				
Structurele budgetten	132	142	167	-25
Voorzieningen	4	0	0	0
Totaal baten	136	142	167	-25
Saldo van lasten en baten	3.199	3.301	3.152	149
Mutatie tijdelijke budgetten	0	45	45	0
Resultaat van lasten en baten	3.199	3.346	3.197	149

Toelichting

Per saldo is er een resultaat van € 149.000 in dit beleidsveld.

Structurele budgetten

Lasten

De onderbesteding betreft het budget fractieondersteuning waar de Statenfracties niet volledig gebruik van hebben gemaakt. Op verzoek van de Staten zal in 2019 een bestemmingsreserve worden gevormd met deze vrijval voor de extra transitie- of ontslagvergoedingen fractie ondersteuning.

Baten

De hogere inkomsten zijn het gevolg van de eindafrekeningen 2017 van de fractiebudgetten.

Tijdelijke budgetten

Onderbesteding op It Steatekomitee en de Dorpentop 2019.

Beleidsveld 1.2 – Gedeputeerde Staten

Wat wilden we bereiken?

Een effectief en efficiënt functionerend college van Gedeputeerde Staten (GS).

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? (doelrealisatie)

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten behaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
Gedeputeerde Staten			

Toelichting

De ambtelijke dienst heeft het college en de individuele leden van Gedeputeerde Staten professioneel ondersteunt. De streefpercentages van het tijdig beantwoorden van Statenvragen en nakomen van moties en toezeggingen zijn gehaald.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
De ambtelijke dienst ondersteunt het college en de individuele leden van Gedeputeerde Staten professioneel:			
1. elke gedeputeerde heeft een bestuursadviseur en secretaresse			
2. de commissaris van de Koning krijgt ondersteuning van het kabinet en een communicatieadviseur.			
3. de bestuursadviseurs en communicatieadviseur ondersteunen de gedeputeerden en de commissaris van de Koning met perswoordvoering, het voorbereiden van publieke optredens en geven algemene advisering.			
4. het college van Gedeputeerde Staten werkt zo veel mogelijk digitaal.			

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Afspraken Gedeputeerde Staten/Provinciale Staten	Beantwoording Statenvragen binnen 30 dagen	95%	95%
	Nakomen uitvoeren moties	95%	95%
	Nakomen toezeggingen	95%	95%
	Tijdige aanbieding stukken bij Provinciale Staten	95%	90%

Toelichting

Van de 110 gestelde (set) van vragen heeft er tweemaal een te late beantwoording plaatsgevonden. Zes voorstellen zijn niet tijdig aangeboden aan Provinciale Staten. Bij één voorstel is de deadline niet gehaald, de overige voorstellen konden door externe factoren niet tijdig worden aangeleverd.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Lasten				
Structurele budgetten	1.562	1.876	1.670	206
Tijdelijke budgetten				
Voorzieningen		247	246	0
Totaal lasten	1.562	2.122	1.916	206
Baten				
Structurele budgetten	10	5	3	1
Voorzieningen	971	0	0	0
Totaal baten	981	5	3	1
Saldo van lasten en baten	582	2.118	1.913	204
Resultaat van lasten en baten	582	2.118	1.913	204

Toelichting

Per saldo is er een resultaat van € 204.000 op dit beleidsveld.

Structurele budgetten

De lagere lasten van € 206.000 worden veroorzaakt doordat oud-collegeleden minder aanspraak op uitkeringen hebben gemaakt dan begroot.

Beleidsveld 1.3 – Commissaris van de Koning

Wat wilden we bereiken?

In zijn rol als rijksorgaan heeft de commissaris van de Koning (CdK) verschillende taken namens het Rijk. Deze zijn uitgewerkt in een ambtsinstructie. Wij zorgen er voor dat hij deze rijkstaken goed kan uitvoeren. Naast deze rijkstaken heeft de commissaris een belangrijke rol als boegbeeld en voorzitter van het provinciale bestuur.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? (doelrealisatie)

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten behaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
Commissaris van de Koning			

Toelichting

De commissaris van de Koning heeft verschillende taken namens het Rijk uitgevoerd. Hij heeft veel verschillende gesprekken, ontvangsten en netwerkmomenten benut om invulling te geven aan zijn representatieve rol. Met name ook in het kader van LF2018.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. De CdK ziet toe op een ordelijk verloop van procedures voor benoemingen, herbenoemingen en ontslag van burgemeesters.			
2. De CdK brengt met regelmaat bezoeken aan de gemeenten in de provincie.			
3. De CdK adviseert over de voorstellen voor het verlenen van Koninklijke onderscheidingen (lintjes), over predicaten Koninklijk en Hofleverancier, en ook over Koninklijke erepenningen.			
4. De CdK onderhoudt de contacten met het Koninklijk Huis. Hij ontvangt de Koning wanneer deze Fryslân bezoekt en geleidt verzoeken aan het Koninklijk Huis door.			
5. De CdK bevordert de samenwerking van de besturen van provincie, gemeente en waterschap met rijksambtenaren en met de krijgsmacht. Daarnaast bemiddelt hij bij problemen op het gebied van (inter)bestuurlijke verhoudingen.			
6. De CdK houdt bestuurlijk toezicht op de Veiligheidsregio Fryslân.			
7. De CdK rapporteert aan de minister van binnenlandse zaken over de uitvoering van zijn rijkstaken. Hij kan gevraagd of ongevraagd advies geven aan de regering of de ministers.			
8. De CdK heeft een belangrijke representatieve functie.			

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Ambtsbezoeken aan de Friese gemeenten	Aantal ambtsbezoeken	6	5
Klankbordgesprekken burgemeesters	Aantal klankbordgesprekken	10	10
Ontvangst van Corps Diplomatique in het kader van LF2018	Aantal bezoekende ambassadeurs	75	65
Ontvangst van verschillende netwerken in kader van LF2018	Aantal netwerkmomenten	30	32

Toelichting

De ambtsbezoeken die de CdK aflegt zijn in de jaarplanning opgenomen, er zijn echter enkele afzeggingen geweest die opnieuw ingepland moesten worden. Op één bezoek na is dit opnieuw inplannen gelukt in 2018. Het nog openstaande bezoek is verplaatst naar begin 2019.

Van de 90 uitgenodigde ambassadeurs zijn er uiteindelijk 65 naar Fryslân op bezoek gekomen.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Lasten				
Structurele budgetten	297	298	308	-10
Totaal lasten	297	298	308	-10
Baten				
Structurele budgetten	0	0	18	-18
Totaal baten	0	0	18	-18
Saldo van lasten en baten	297	298	290	8
Resultaat van lasten en baten	297	298	290	8

Toelichting

Er is geen afwijking.

Beleidsveld 1.4 – Kwaliteit bestuur

Wat wilden we bereiken?

Kwaliteit provinciaal bestuur

Als (provinciale) overheid willen we een goed functionerende bestuurslaag zijn. Dat zit enerzijds in een aantal bijna 'eeuwige' waarden: betrouwbaarheid, rechtmatigheid, onpartijdigheid. Die streven we onder andere na in de manier waarop we opereren ten aanzien van besluitvorming en de behandeling van bezwaren daartegen.

Daarnaast houdt kwalitatief goed besturen ook in het vermogen tot vernieuwing en verandering, waar nodig of minimaal gewenst. De maatschappij verandert, en onze rol zou daarmee ook moeten veranderen. We gaven al aan in ons coalitieakkoord dat we die verandering onder andere zien in het verschuiven van een regisseursrol naar meer een verbindersrol. Ook willen we 'ontregelen': bureaucratie en overbodige regels verminderen of minimaal vereenvoudigen (Provinciale Staten ontvangen voor eind 2017 een startnotitie). Ook willen we via het 'recht om uit te dagen' burgers de kans geven taken van ons over te nemen, als ze dat beter en/of goedkoper kunnen.

Kwaliteit lokaal bestuur

Naast de verantwoordelijkheid voor ons eigen functioneren als bestuur heeft de provincie een wettelijke taak om toe te zien op de kwaliteit van het Friese lokaal bestuur. Het doel daarbij is het bevorderen van duurzaam financieel gezonde en bestuurskrachtige Friese gemeenten. Daarbij natuurlijk vanuit het uitgangspunt dat gemeenten in eerste instantie zelf verantwoordelijk zijn voor hun bestuurskwaliteit. Waar mogelijk willen we ook kijken waar we gezamenlijk met gemeenten tot modernisering van het Friese bestuur kunnen komen.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? (doelrealisatie)

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten behaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
Kwaliteit bestuur			

Toelichting

We hebben voldaan aan onze wettelijke taken ten behoeve het bevorderen van duurzaam financieel gezonde en bestuurskrachtige Friese gemeenten. In 2018 is het parlementaire besluitvormingstraject ten aanzien van het herindelingsgebied in noordoostelijk Fryslân succesvol afgerond, waardoor per 1 januari 2019 de nieuwe gemeente Noardeast-Fryslân is ontstaan. Hiertoe hebben wij tijdig besluiten genomen over de bij wet aan ons toegewezen bevoegdheden in het voorbereidingstraject.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. We voeren onze toezichthoudende taak uit op de financiële huishouding van het lokaal bestuur en het verlengd lokaal bestuur in de vorm van gemeenschappelijke regelingen tussen gemeenten en het Wetterskip Fryslân.			
2. We houden toezicht op medebewindstaken die gemeenten, gemeenschappelijke regelingen en het Wetterskip in opdracht van het Rijk uitvoeren.			
3. Ter ondersteuning van de herindelingsinitiatieven van gemeenten in het noordwesten (beoogde ingangsdatum 1 januari 2018) en noordoosten (beoogde ingangsdatum 1 januari 2019) van Fryslân voeren we onze wettelijke bevoegdheden adequaat en tijdig uit. Door periodiek bestuurlijk overleg met de betreffende gemeenten bevorderen we een soepel herindelingsproces. Beide herindelingstrajecten liggen op schema.			
4. Op basis van de beleidsbrief 'recht om uit te dagen' gaan we in 2018 op een aantal terreinen actief mogelijkheden voorbereiden om ons 'uit te dagen' en onder de aandacht brengen. Daarbij denken we onder andere aan groenvoorziening rondom de provinciale wegen binnen de kleine kernen. We hopen daarmee minimaal drie succesvolle uitdagingen uit te lokken, maar de kern van het 'recht om uit te dagen' is juist dat het initiatief daarvoor uiteindelijk bij anderen ligt.			
5. We voeren de acties uit de startnotitie 'minder beleid en regels' uit.			

Toelichting

4. In de loop van 2018 kwamen gezamenlijke natuur- en landbouworganisaties met een zeer grote uitdaging ten aanzien van onze aankoop en beheer van natuur. Provinciale Staten

besloten dat deze uitdaging verder diende te worden ondersteund in zijn uitwerking. Dit zal in de eerste helft van 2019 worden afgerond en ter besluitvorming aan Provinciale Staten worden voorgelegd.

Naast deze uitdaging is de mogelijkheid onderzocht de buitenwereld actief te attenderen op mogelijkheden om groenvoorziening rondom provinciale infrastructuur in en bij kernen over te nemen. Echter bleken de daarvoor beschikbare budgetten te klein om interessant te kunnen zijn voor derden. De omgangrijke uitdaging op het terrein van natuur vroeg zoveel capaciteit dat actief werven voor uitdagingen op andere terreinen niet haalbaar is gebleken. Andere spontane uitdagingen zijn in 2018 niet gekomen.

5. Het verminderen van beleid en regels heeft een plek gekregen in de provinciale organisatie. Bij het opstellen van nieuw beleid wordt zorgvuldig afgewogen hoe de regelgeving er uit moet zien. Ook zijn in de organisatie met Lean- en Agile-trajecten de bestaande processen onder de loep genomen en verbeterd. De organisatie is hier nog volop mee bezig, maar werkt daarbij niet helemaal volgens de letter van de startnotitie. In het voorjaar van 2019 wordt PS hier met een brief meer uitgebreid over geïnformeerd.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Versterken bestuurskracht gemeenten	Op verzoek van gemeenten overdragen van informatie en kennis over wet-/regelgeving en procedurele aspecten van herindelingsrajecten	geen	1
Financieel toezicht	Aantal gemeenten onder preventief toezicht vanwege herindeling	3	3
Interbestuurlijk toezicht	Aantal gemeenten rood (onvoldoende) of oranje (matig)	geen	geen
Recht om uit te dagen	Aantal succesvolle uitdagingen	3	0

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Bedragen x € 1.000,-				
Lasten				
Structurele budgetten	0	74	74	0
Totaal lasten	0	74	74	0
Baten				
Totaal baten	0	0	0	0
Saldo van lasten en baten	0	74	74	0
Resultaat van lasten en baten	0	74	74	0

Toelichting

Er is geen afwijking.

Beleidsveld 1.5 – Bestuurlijke samenwerking

Wat wilden we bereiken?

Bij de aanpak van maatschappelijke vraagstukken is de provincie gericht op samenwerking met andere, al dan niet bestuurlijke, partijen. Samenwerken doen we onder andere in samenwerkings- en streekagenda's, internationaal, in SNN-verband (met de overige noordelijke provincies) en via onze lobby-activiteiten in Den Haag en Brussel.

Europa

De Friese inzet op Europa in de periode 2016-2020 ligt op drie terreinen:

- implementatie van Europese regelgeving
- lobby (voornamelijk in SNN-verband)
- projectverwerving (in samenwerking met partners binnen en buiten Fryslân)

De inhoudelijke focus is leidend voor de projectverwerving waar Fryslân zich op richt. Het binnenhalen van meer externe middelen (= Europese en nationale/regionale middelen) om Friese ambities te realiseren, is een van de doelstellingen van het Coalitieakkoord 2015-2019. Daartoe is de werkwijze Friese Middelen-generator ontworpen die in 2018 volledig operationeel moet zijn.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? (doelrealisatie)

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten behaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
Bestuurlijke samenwerking			

Toelichting

Zie voor een toelichting programma 4 beleidsveld 4.4

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. Jaarlijks organiseert de provincie activiteiten om de banden met Den Haag en Brussel te verstevigen. In 2018 gaan we door met de strategische lobbyagenda Noord-Nederland en met de prioriteiten uit het Jaarplan 'Fryslân en Europa'. We doen dit door deel te blijven nemen aan het Noord-Nederlandse programma op de European Week of Cities and Regions 2018 in Brussel.			
2. Voor 2018 willen we voor de Europese programma's die aansluiten bij de Friese ambities ca. tien internationale projecten ontwikkelen die 'eligible' zijn (= voldoen aan Europese voorschriften om inhoudelijk beoordeeld te kunnen worden)			
3. In het kader van de Middelen-generator zetten we naast Europese projecten ook in op meer projecten waarvoor nationale en regionale middelen verworven kunnen worden. Zie hiervoor programma 4.			
4. Met Culturele Hoofdstad presenteren wij ons namens Nederland met een rijk			

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
programma in 2018 op een internationaal podium. Het is de uitdaging om de vele in de aanloop naar 2018 op project- en eventniveau gestarte verbindingen met partners in Europa de komende jaren vast te houden en uit te bouwen, als onderdeel van de legacy van LF2018.			
5. De provincie en haar stakeholders/kennisinstellingen zetten ook in 2018 in op de samenwerking met universiteit Oldenburg en andere kennisinstellingen.			

Toelichting

3. De beschikbaarheid over voldoende cofinanciering is niet geheel zeker. Het betreffende budget is bedoeld voor Europese projecten, EZ/EFRO en projecten Waddenfonds/IKW. Als er veel projecten worden gehonoreerd (vooral enkele grote 'klappers' uit het Waddenfonds/IKW) kan het budget versneld uitgeput raken. In dat geval zijn de middelen niet toereikend en zal er extra budget aan Provinciale Staten gevraagd worden.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Lobby: Verstevenen banden Brussel en Den Haag	Deelnemen Noord-Nederlandse programma EWCR 2018	Deelname	Gerealiseerd
Culturele Hoofdstad 2018	programma LF2018	Uitvoering programma	Uitgevoerd
Stakeholders/kennisinstellingen	Samenwerking met universiteit Oldenburg en andere kennisinstellingen		Via oa project Inno Quarters
Europese programma's	Vanuit Fryslân projecten indienen volgens de systematiek van de twee fasen	10 eligible projecten	15 eligible projecten

Toelichting

Lobby

Zie toelichting bij programma 4.4

LF2018

Zie toelichting bij paragraaf Grote Projecten

Europese programma's

We hebben in 2018 16 projecten ingediend die eligible (die voldoen aan de formele voorschriften) zijn verklaard. Daarvan zijn er uiteindelijk 15 gehonoreerd.

Waddensamenwerking

Voor de overall afstemming rond het waddengebied wordt internationaal samengewerkt In de Waddensea Board/ Forum en nationaal tussen overheden en belangenorganisaties in het Regiecollege Waddengebied (RCW). Sinds eind 2018 is de Commissaris van de Koning Dhr. Brok voorzitter van de RCW. Daarnaast wordt met de provincies Groningen en Noord Holland interprovinciaal samengewerkt in de stuurgroep Waddenprovincies en bij de uitvoering van het Waddenfonds. Het door Provinciale Staten vastgestelde Investeringskader Waddengebied 2016-2026 (IKW) is daarvoor een belangrijke onderlegger voor majeure projecten. In 2018 is ingestemd met het vervolg van het Programma naar een Rijke Waddenzee (PRW) vanaf

2019. In 2018 is in Leeuwarden de 13de Trilaterale Waddenconferentie van Nederland, Duitsland en Denemarken (met de zgn. Declaration of Leeuwarden) gehouden.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Lasten				
Structurele budgetten	30.599	29.752	29.711	41
Tijdelijke budgetten	210	230	253	-23
Overlopende passiva	164	261	297	-37
Overhead	0	733	733	0
Totaal lasten	30.974	30.975	30.994	-19
Baten				
Structurele budgetten	240	287	161	126
Tijdelijke budgetten	37	130	159	-29
Overlopende passiva	164	261	297	-37
Overhead	0	0	113	-113
Totaal baten	441	678	731	-53
Saldo van lasten en baten	30.533	30.298	30.264	34
Mutatie tijdelijke budgetten	-78	0	0	0
Resultaat van lasten en baten	30.455	30.298	30.264	34

Toelichting

Per saldo is er een resultaat van € 34.000 op dit beleidsveld.

Structurele budgetten

Onderdeel van de structurele budgetten vormt de bijdrage aan de gemeenschappelijke regeling waddenfonds van € 28,8 mln. welke wij ontvangen via het provinciefonds.

Het saldo van de structurele budgetten tezamen met de overhead geeft een positief resultaat van € 34.000. Dit wordt veroorzaakt door een bate in de doorgeschoven BTW IPO.

1.2 Programma 2 – Infrastructuur

Portefeuillehouders: gedeputeerden Sietske Poepjes, Johannes Kramer en Michiel Schrier

Wat wilden we bereiken met dit programma?

Met het programma infrastructuur geven wij mede invulling aan de ambities in het coalitieakkoord en de uitvoeringsagenda op het gebied van economie, duurzaamheid en een dynamische omgeving door een effectieve en veilige bereikbaarheid. Voor de (vaar-)wegen waarvan wij eigenaar zijn, hebben we directe invloed en zijn we initiatiefnemer. Voor (vaar-)wegen die in beheer zijn bij het Rijk, gemeenten of het Wetterskip gebruiken wij onze indirecte invloed door overleg en financiële ondersteuning.

Wij zorgen daarmee voor een bereikbaar en veiliger wegennet, voor onderhoud aan onze infrastructuur, versterking van duurzame mobiliteit met fiets, openbaar vervoer en vervoer over water. Ook leveren wij met verkeerseducatie een bijdrage aan de verkeersveiligheid. Wij willen het aantal ernstige verkeersslachtoffers in Fryslân terugdringen, zoals beschreven in het Provinciaal Verkeer en VervoersPlan (PVVP). Meer specifiek zetten wij ons in om het aantal verkeersdoden over de periode 2009-2025 te halveren, zodat er maximaal 14 verkeersdoden vallen in Fryslân in 2025. In essentie is elk ongeval er één te veel en tegelijk weten we dat voor een wegennet zonder ongevallen nog veel investeringen en technologische ontwikkelingen nodig zijn.

De getallen die navolgend zijn opgenomen betreffen investeringen en bijdragen in exploitatie. De investeringen zijn de herkenbare nieuwe projecten én éénmalig, zoals een nieuwe brug of de Centrale As. De grote provinciale infrastructuurprojecten vindt u nader toegelicht in de paragraaf grote projecten. Het in stand houden van de provinciale infrastructuur en de openbaar vervoerbudgetten zijn exploitatiebudgetten en komen jaarlijkse terug.

Vastgestelde beleidsnotities

In april 2018 is een voorlopig kader vastgesteld voor de onderhoudsdiepte van de Friese Meren. Later dient dit nog nader verbijzonderd te worden in het kader van de uitwerking van de visie op waterrecreatie.

Provinciaal Verkeer en Vervoer Plan (PVVP), vastgesteld in 2006 en 2011

- It Risicofereleegjend Ynfrastructuer Programma (RYP) – De wei nei 0, juni 2016
- Onderhoud van een 6 naar een 7, najaar 2016
- Uitvoeringsprogramma Verkeer en Vervoer 2019

Verbonden partijen

Onderstaande verbonden partij(en) levert een bijdrage aan de doelen en resultaten van dit programma. Een overzicht van de verbonden partijen en meer informatie hierover staat in [paragraaf 5](#) van deze jaarstukken.

Stichting Openbare Verlichting Fryslân, Heerenveen

Samenwerkingsverband op het gebied van beheer en onderhoud van openbare verlichting en op het gebied van gezamenlijke inkoop duurzame energie.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Beleidsvelden	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
2.1 Beleid en verkeersveiligheid			
2.2 Verbetering infrastructuur			
2.3 Instandhouding provinciale Infrastructuur			
2.4 Openbaar vervoer			

Toelichting

Voor wat betreft het verbeteren van de infrastructuur geldt dat we met het RYP een grote stap in de goede richting hebben gemaakt. Het gaat echter niet lukken om alle projecten uit het RYP ook conform de politieke wens in 2019 af te ronden. Dit heeft deels te maken met procedures (ondergrondse infrastructuur, grondverwerving en bestemmingsplannen) en deels met de bedrijfsvoering (geen extra capaciteit uit de markt beschikbaar voor de versnelling). Dit leidt tot vertraging.

Wat heeft het programma gekost?

Exploitatie	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Bedragen x € 1.000,-				
Totaal lasten	260.770	136.265	129.057	7.209
Totaal baten	190.564	26.916	32.057	-5.141
Saldo van lasten en baten	70.206	109.349	97.000	12.349
Mutatie reserves	93.290	2.887	-36.888	39.775
Resultaat van lasten en baten	163.496	112.236	60.112	52.124

Toelichting

De financiële toelichtingen op de vraag “wat heeft het programma gekost” staan toegelicht bij de afzonderlijke beleidsvelden.

Investeringen	Stand per 1-1-2018	uitgaven	bijdragen derden	Stand per 31-12-2018
Bedragen €1.000,-				
Onderhanden werken	319.796	111.473	53.422	377.843
Opgeleverde werken	33.822	560	11	34.371
Afgerekende werken	14.736	547	143	15.140
Totaal	368.354	112.580	53.576	427.354

Toelichting

Afgerekende projecten:

N392 Rondweg Gorredijk, N358 Lutkepost Augustinusga fase 2, N919 Afslag Klazingawei, N361 Afslag Morra, Brug Stroomkanaal Lemmer, Brug Tzummarrumervaart, N910 Afslag Augsbuurt (Lijkweg) RYP, Brug Jaansloot Langweer, Brug over sluis Workum, N393 kom Minnertsga, N351 Nijeholtpade, N369 Rottevalle Zuid, N353 Westvierdeparten en opwaardering van fietspaden. De complexe infrastructuurprojecten worden toegelicht in de paragraaf grote projecten.

Balanspost reserves				
Bedragen € 1.000,-	Stand per 1-1-2018	vormen	beschikken	Stand per 31-12-2018
R. Dekkingsreserve kapitaallasten	167.050	62.598	6.478	223.170
R. Bijdrage aan activa in eigendom van derden	0	25.164		25.164
R. Reserve vml. BDU Brede Doel Uitkering	39.240	1	3.778	35.463
R. Reserve Van Harinxmakanaal	103.397	7.591	110.988	0

Toelichting

Reserve Van Harinxmakanaal

Bij de vaststelling van de notitie vereenvoudiging financieel beleid op 31 oktober 2018 is de reserve Van Harinxmakanaal opgeheven. Dit wordt in bijlage 5 bij de Jaarstukken notitie vereenvoudiging financieel beleid nader toegelicht. Voor een aantal projecten uit de voormalige reserve is een nieuwe bestemmingsreserve gevormd.

Reserve BDU Brede Doel uitkering

De voormalige doeluitering is opgenomen in het provinciefonds. De nog beschikbare middelen zijn ondergebracht in de reserve brede doeluitering.

Reserve dekking kapitaalslasten

Via deze reserve verrekenen we de kapitaalslasten van projecten welke in het verleden ineens waren gefinancierd. Dit is een gevolg van een wijziging in de BBV voorschriften.

Balanspost voorzieningen				
Bedragen € 1.000,-	Stand per 1-1-2018	toevoeging	aanwending	Stand per 31-12-2018
V. Groot onderhoud wegen	373	4.863	4.707	529
V. Groot onderhoud water	3.692	3.066	3.389	3.370
V. Achterstallig onderhoud wegen	0	4.793		4.793
V. Achterstallig onderhoud water	0	10.459		10.459
V. Anticiperende grondaankopen	775			775

Toelichting

Voorziening Anticiperende grondaankopen

Middels deze voorziening is het risico afgedekt tussen de boekwaarde en de verwachte verkoopwaarde van gronden.

Voorziening groot onderhoud Water

Het betreft hier een egalisatie voorziening voor het groot onderhoud vaarwegen

Voorziening groot onderhoud Wegen

Het betreft hier een egalisatie voorziening voor het groot onderhoud wegen

Voorziening achterstallig onderhoud Water

Deze voorziening is voor het achterstallig onderhoud als gevolg van overname van vaarwegen in het kader van de Waterwet en afkoop Van Harinxmakanaal (baggeren)

Voorziening achterstallig onderhoud Wegen

Deze voorziening is voor het achterstallig onderhoud als gevolg van afkoop Van Harinxmakanaal (bruggen).

Balanspost overlopende passiva				
Bedragen € 1.000,-	Stand per 1-1-2018	toevoeging	aanwending	Stand per 31-12-2018
OP RSP Concrete infra proj gemeentelijke bijdrage	3.817			3.817
OP RSP Mobiliteits infra proj gemeentelijke bijdr	874			874
OP RSP Mobiliteitsfonds via SNN	56.740	1.505	25.884	32.361

Toelichting

OP RSP Mobiliteitsfonds

Het mobiliteitsfonds is een onderdeel van het RSP convenant afgesloten tussen Rijk en de noordelijke provincies. Dit fonds wordt beheerd door SNN. Zodra de provincie de bijdrage incasseert bij het SNN wordt het Rijksdeel toegevoegd aan de Overlopende Passiva.

Beleidsveld 2.1 – Beleid en verkeersveiligheid

Wat wilden we bereiken?

Plannen en beleidskaders die zijn toegesneden op de actuele ontwikkelingen. Daartoe monitoren we de verkeersontwikkelingen.

Met verkeerseducatie en voorlichting dragen we bij aan het verminderen van het aantal verkeersslachtoffers. Wij leggen prioriteit bij het bereiken van de doelgroepen jongeren en ouderen. Fietsers krijgen bijzondere aandacht.

Met politie Eenheid Noord Nederland en het Openbaar Ministerie maken we afspraken over verkeershandhaving op provinciale wegen en de communicatie daarover. We gaan expliciet inzetten op het thema 'afleiding in het verkeer'. We stimuleren bewuste mobiliteitskeuzes.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
2.1 Beleid en verkeersveiligheid			

Toelichting

De kosten zijn binnen het budget gebleven. Sterker nog, de lagere lasten van € 1,49 mln. betreft vrijval van het gereserveerde budget voor indexering (inclusief voorgaande jaren) vanwege een lagere indexering bij de afrekening van de openbaar vervoer concessie.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. We stellen het uitvoeringsprogramma 'Verkeer en Vervoer 2019' op. Daarin staat de programmering van projecten, de beleidsontwikkeling en de monitoring van trends en effecten.			
2. We zorgen voor metingen van verkeersintensiteiten, zodat we het uitvoeringsprogramma 'Verkeer en Vervoer 2019' kunnen opstellen. Daarnaast delen we deze gegevens via de nationale databank 'Wegverkeersgegevens', zodat andere partijen van de gegevens gebruik kunnen maken.			
3. Wij anticiperen op de vaststelling van de omgevingsvisie met een uitwerking voor mobiliteit.			
4. We maken afspraken met het Rijk over het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT). Onderwerpen daarbij zijn in ieder geval de Tjerk Hiddessluizen, het aquaduct Skarsterrien, de sluis Kornwerderzand (zie paragraaf Grote projecten, project DNA) en de spoorbrug Van Harinxmakanaal.			
5. Wij blijven ons inspannen voor praktische verkeerseducatie. Hierbij houden wij in hoofdlijnen het niveau vast van de voorafgaande jaren. Ook proberen we nadrukkelijker effecten te meten.			
6. We nemen deel in het project 'Werk Slim, Reis Slim'. Werknemers in de gemeente Leeuwarden worden gestimuleerd tot alternatieven voor autoritten in de spitsuren. We monitoren de effecten op organisatie- of bedrijfsniveau.			

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Uitvoeringsprogramma	Beschikbaarheid Uitvoeringsprogramma verkeer en vervoer 2019	Klaar	Klaar
Verkeerseducatie voor jongeren	Aantal projecten verkeersouders 2.0 op basisscholen	300	325
	Aantal jongeren op rijvaardigheidskursus (TRIALS)	300	240
Verkeerseducatie voor ouderen	Aantal deelnemers rijvaardigheidsdag senioren	350	354
Verkeersveiligheidscampagnes	Aantal campagnes via mottoborden	6	7
Verkeerseducatie fietsers	Aantal deelnemers aan fietslessen	3.000	4.624

Toelichting

Het aantal deelnemers van de rijvaardigheidskursus (TRIALS) is achtergebleven bij de verwachting als gevolg van interne problemen bij de betreffende uitvoeringsorganisatie in de tweede helft van 2018.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Bedragen x € 1.000,-				
Lasten				
Structurele budgetten	2.407	2.813	1.179	1.635
Tijdelijke budgetten	118	50	25	25
Reserves	40	0	24	-24
Totaal lasten	2.566	2.863	1.227	1.636
Baten				
Structurele budgetten	20	0	23	-23
Totaal baten	20	0	23	-23
Saldo van lasten en baten	2.545	2.863	1.205	1.659
Mutatie reserves	-40	0	-24	24
Resultaat van lasten en baten	2.505	2.863	1.181	1.682

Toelichting

Per saldo is er een resultaat van € 1,68 mln. in dit beleidsveld. Echter betreft dit voor € 193.000 een subsidieverplichting die in 2019 tot besteding komt. De mutatie van dit bedrag verloopt via de reserve structurele budgetten in programma 6, waardoor deze in dit beleidsveld niet zichtbaar is. Per saldo is er dus sprake van vrijval in dit beleidveld van € 1,49 mln.

Structurele budgetten

De lagere lasten van € 1,49 mln. betreft vrijval van het gereserveerde budget voor indexering (inclusief voorgaande jaren) vanwege een lagere indexering bij de afrekening van de openbaar vervoer concessie.

Tijdelijke budgetten

De lagere lasten van € 25.000,- betreft vrijval bij het budget onderzoek TH-sluis te Harlingen, vanwege aanpassing van opdracht voor een breed onderzoek naar een globaler onderzoek met name naar koppelkansen met ontwikkelingen in de directe omgeving.

Reserves/mutatie reserves

De hogere lasten van € 24.000 heeft betrekking op de reserve BDU.

Beleidsveld 2.2 – Verbetering infrastructuur

Wat wilden we bereiken?

Wij bevorderen een duurzaam veilig wegennet en een verbeterde bereikbaarheid over weg, spoor en water. Wij doen dit met projecten die betrekking hebben op provinciale wegen en vaarwegen. Hiervoor heeft de provincie een leidende rol bij de besluitvorming, voorbereiding én financiering. Daarnaast hebben we een initiërende rol bij de rijksprojecten. Gemeentelijke projecten ondersteunen wij incidenteel met een subsidie, bijvoorbeeld op grond van het actieplan 'Fiets- en Wandelpaden'. De projecten voor provinciale wegen en vaarwegen uit het PVVP (Provinciaal Verkeer en VervoerPlan) voeren we zelf uit op basis van het jaarlijkse uitvoeringsprogramma 'Verkeer en Vervoer'. We geven een impuls aan de verkeersveiligheid met het Risikofreleegjend Ynfrastruktuer Programma (RYP).

Infrastructuurprojecten hebben een grote betekenis voor de leefbaarheid en hebben vaak een sterke sociale component. Voorbeelden zijn (sociaal) veilige fietsvoorzieningen en bushaltes. Bij de uitvoering van de projecten hebben we aandacht voor onderwijs en arbeidsmarkt volgens de Friese eis voor 'Social return on investment'.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
2.2 Verbetering infrastructuur			

Toelichting

Zie de toelichting bij 'hebben we de gewenste resultaten bereikt?'

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. De grote infrastructuurprojecten die zijn opgenomen in paragraaf 'grote projecten' voeren wij uit overeenkomstig de daarin opgenomen planning.			
2. We bereiden infrastructuurprojecten voor en voeren ze uit volgens de planning in het meest recente uitvoeringsprogramma 'Verkeer en Vervoer'. Bijzondere aandacht hebben daarbij de traverse Lemmer, het Risikofreeliegend Ynfrastructuer Programma (RYP, inclusief een aantal resterende knelpunten) en het actieplan 'Fiets- en Wandelpaden'. Het actieplan 'Fiets- en Wandelpaden' gaat deels over gemeentelijke fietspaden. Dit deel voeren wij uit via het gebiedsbudget.			

Toelichting

N359, traverse Lemmer is eind 2018 afgerond. Voor wat betreft het verbeteren van de infrastructuur geldt dat we met het RYP een grote stap in de goede richting hebben gemaakt. Het gaat echter niet lukken om alle projecten uit het RYP ook conform de politieke wens in 2019 af te ronden. Dit heeft deels te maken met procedures (ondergrondse infrastructuur, zoals verplaatsen kabels en leidingen, grondverwerving en bestemmingsplannen), wat leidt tot vertraging. Een en ander is reeds eerder gemeld, waardoor de kleur in deze jaarstukken groen is.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Grote infrastructuurprojecten	Uitvoering van de projecten overeenkomstig de planning, zoals opgenomen in paragraaf 'grote projecten' in deze bestuursrapportage.	Meer dan 90% op tijd	Conform
Overige majeure projecten, kleine en reguliere infrastructuurprojecten, Risikofreeliegend Ynfrastructuer Programma en provinciale projecten Actieplan Fiets- en Wandelpaden	Uitvoering van de projecten overeenkomstig de planning zoals opgenomen in het Uitvoeringsprogramma verkeer en vervoer 2018	Meer dan 90% op tijd	Conform
Veiligheid provinciale wegen	Het deel van het wegennet dat drie sterren krijgt in het beoordelingssysteem van ANWB / Eurorap wordt groter.	Groei t.o.v. vorig jaar.	56% (stand 2017: 55%)
	Aantal ernstige ongevallen op provinciale wegen (ongevallen met dodelijke afloop of met ziekenhuisgewonden)	Maximaal 4 ongevallen met dodelijke afloop.	5 dodelijke ongevallen op provinciale wegen.

Toelichting

Het deel van het wegennet met drie sterren is marginaal gegroeid. Dat komt vooral doordat in 2018 vooral kruispunten veiliger zijn gemaakt en weinig wegvakken.

Aantal dodelijke ongevallen is met 5 net iets hoger dan de doelwaarde. Gelet op het geringe aantal zijn hierop echter geen duidelijke conclusies te baseren, qua oorzaak als locatie. Wat overigens opvalt is dat het in 2018 vooral oudere verkeersdeelnemers betrof die in het verkeer zijn overleden. Deze trend zien we al een aantal jaar en blijft onze aandacht houden.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Lasten				
Structurele budgetten	3.169	3.278	2.754	524
Tijdelijke budgetten	12.524	22.400	30.200	-7.800
Reserves	13.930	9.348	3.578	5.770
Overlopende passiva	148.974	22.301	25.884	-3.583
Totaal lasten	178.598	57.327	62.416	-5.089
Baten				
Structurele budgetten	-34	35	9	26
Tijdelijke budgetten	-24	0	171	-171
Reserves	976	0	16	-16
Overlopende passiva	148.974	22.301	25.884	-3.583
Totaal baten	149.892	22.337	26.080	-3.743
Saldo van lasten en baten	28.706	34.990	36.336	-1.346
Mutatie reserves	4.621	-2.909	2.938	-5.847
Mutatie tijdelijke budgetten	49.430	-7.886	-15.510	7.625
Resultaat van lasten en baten	82.757	24.196	23.763	432

Toelichting

Per saldo is er een onderschijding van € 432.000,-.

Structurele budgetten

De lagere lasten van € 524.000,- minus de lagere bate € 26.000,- hebben betrekking op stelpost van kapitaalslasten. Deze vrijval ontstaat door het later opleveren van projecten.

Tijdelijke budgetten

De hogere lasten van € 7,8 mln. heeft betrekking op de concrete infraprojecten € 7,5 mln. en op de investeringsagenda Drachten-Heerenveen € 0,3 mln. Bij de concrete infraprojecten gaat het hoofdzakelijk om de verwerking van de taakstelling. Beide onderdelen worden toegelicht in de paragraaf grote projecten.

Reserves/mutatie reserves

De lagere lasten van € 5,7 mln. heeft betrekking op de reserve BDU € 4 mln., gebiedsreserve € 1,2 mln. en de investeringsagenda Drachten-Heerenveen € 0,5 mln.

Reserve BDU heeft betrekking op bereikbaarheid Leeuwarden, afrekening moet nog plaatsvinden. Voor de gebiedsreserve betreft dit de onderdelen Fietspaden en Bereikbaarheid en leefbaarheid Balk van het Gebiedsbudget. Voor Fietspaden is het resterende bedrag van ca. € 1 mln. volledig verplicht of geprogrammeerd en zal in 2019 tot besteding komen. Voor Bereikbaarheid en leefbaarheid Balk is er, samen met de bestedingen die hiervoor ingezet zijn vanuit beleidsprogramma 5, een overbesteding van € 150.000 ontstaan. Dit zal via de jaarovergang verrekend worden met het budget dat in 2019 voor dit project beschikbaar is. De investeringsagenda Drachten-Heerenveen heeft met name betrekking binnenhaven Drachten, besteding komt in later jaren.

Overlopende passiva

De overlopende passiva heeft betrekking op het RSP mobiliteitsfonds

Beleidsveld 2.3 – Instandhouding provinciale infrastructuur

Wat wilden we bereiken?

De provincie streeft naar een goed dagelijks beheerd en onderhouden provinciaal wegen- en vaarwegennet. De provincie is wettelijk verantwoordelijk voor het onderhoud van het provinciale wegen- en vaarwegennet en de daarbij behorende kunstwerken (zoals bruggen en viaducten).

Als gevolg van het uitvoeringsprogramma van het coalitieakkoord 2015 – 2019 verhogen wij stapsgewijs het onderhoudsniveau. Wij verhogen onderhoudsniveau naar voldoende in plaats van krap voldoende (het rapportcijfer van een 6 naar een 7).

In de planning van het onderhoud houden wij rekening met de verwachte bezoekersstroom naar Leeuwarden Fryslân 2018. Wij plannen geen groot onderhoud in 2018 op de wegen rondom Leeuwarden. Het onderhoud van de infrastructuur wordt ook behandeld in paragraaf 3: Onderhoud kapitaalgoederen.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
2.3 Instandhouding provinciale infrastructuur			

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. We onderhouden provinciale wegen en vaarwegen volgens de in 2016 vastgestelde beleidskaders en het daarbij verhoogde onderhoudsniveau.			
2. Wij beheren, programmeren en onderhouden de provinciale infrastructuur risico gestuurd.			
3. We voeren binnen het meerjarenprogramma ‘Kunstwerken’ renovaties en vervangingen uit volgens de planning in het uitvoeringsprogramma ‘Verkeer en Vervoer 2018’.			
4. In 2018 werken we aan het uitbreiden van het aantal bruggen dat wordt aangesloten op de tijdelijke bediencentrale die eind 2017 in bedrijf is gesteld. Voor aan te sluiten bruggen in 2019 wordt de voorbereidingsfase doorlopen. 2018 geldt als het eerste jaar waarin wordt gewerkt met centrale bediening. Ervaringen worden meegenomen naar het definitieve gebouw (Swettehûs In 2018 werken we aan de aanbesteding en de ontwikkeling van de locatie Swettehûs, waar zowel een bedieningscentrum als een steunpunt voor Provinciale Waterstaat wordt gerealiseerd. Vanaf 2021 bedienen we de bruggen op afstand vanuit het definitieve gebouw.			
5. Wij dragen zorg voor een veilige en vlotte doorvaart middels het op een professionele, consequente, adequate en consistente wijze bedienen van provinciale, rijks- en gemeentelijke bruggen en sluizen gelegen over- en in de vaarwegen in de provincie Fryslân.			
6. We bestrijden gladheid op provinciale wegen en breken het ijs op provinciale vaarwegen.			
7. We zorgen voor nautisch toezicht op onze vaarwegen.			
8. We vergroten de diepgang van het Van Harinxmakanaal door baggeren op het deel Leeuwarden – Fonejacht.			
9. We verruimen de krappe bocht nabij het aquaduct Langdeel			

Toelichting

1a. (toelichting op beleid) De gebreken op oeverconstructies, die voortvloeiden uit de in 2016 uitgevoerde nulmeting, zijn in 2017 verder geanalyseerd. Hieruit blijkt dat een bedrag van in de orde van grootte van € 24 mln. benodigd is om alle provinciale oevers (exclusief het Van Harinxmakanaal) op het onderhoudsniveau 7 te krijgen. De huidig beschikbare onderhoudsbudgetten worden, conform eerdere besluiten, als taakstellend beschouwd. Momenteel wordt gewerkt aan een strategie hoe hieraan op lange termijn invulling kan worden gegeven. Dit vindt zijn uitwerking in de actualisatie van de onderhoudsbeleidskaders in 2018/2019.

Vooruitlopend op deze actualisatie van de onderhoudsbeleidskaders worden de oevers met een hoog risicoprofiel binnen de beschikbare middelen programmatisch aangepast naar niveau 7. Deze onderhoudswerkzaamheden staan een latere keuze, hetzij vasthouden aan een 7 of een eventuele keuze voor gedifferentieerde onderhoudsniveaus, niet in de weg.

1b (toelichting op beleid)

Als gevolg van de langdurige en extreme hoge temperaturen zijn er problemen geweest met de bediening van een aantal bruggen. Momenteel wordt onderzoek gedaan welke passende maatregelen genomen moeten worden om dergelijke problemen in de toekomst te voorkomen.

1c. (toelichting op geld) In november 2015 hebben wij het plan van aanpak onrechtmatig gebruik provinciale gronden vastgesteld. De raming hiervan is te rooskleurig geweest. Zowel financieel als inhoudelijk. De inkomsten worden om diverse redenen niet gehaald. Aan de ene kant omdat het project is vertraagd en aan de andere kant omdat gebruikers zelden tot koop van de grond overgaan. De kosten zijn ook lager dan voorheen geraamd. Dit leidt tot een bijstelling van zowel de baten als de lasten. Een voorstel hiervoor is in voorbereiding.

8. Meevallende aanbesteding. Baggerwerk in uitvoering; planning gereed in 2018; afrekening begin 2019. Onderdeel van de werkzaamheden is ook het verdiepen van de vaarweg bij de nieuwe biobased fietsbrug bij Ritsumasyl.

9. POP subsidie voor aanleg KRW-oeveren aangevraagd en verkregen. Gestart is met de grondaankoop. Uitvoering wordt nu voorzien vanaf 2020. De besteding van de middelen is daarmee ook later. Momenteel vindt wel personele inzet plaats, maar dat gaat niet te laste van de beschikbaar gestelde middelen. De middelen voor 2018 en 2019 schuiven een jaar door dus naar 2019 en 2020.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Verhogen onderhoudsniveau (verzorgingsstaat)	Het deel van de provinciale infrastructuur dat voldoet aan het gewenste hogere onderhoudsniveau overeenkomstig het besluit van PS van september 2016 : van een 6 naar een 7 : objectsoort 1)		
	Wegen, inclusief fietspaden (nulmeting 2016: 95%)	96%	Conform
	Kunstwerken (nulmeting 2016: 97%)	98%	Conform
Verhogen onderhoudsniveau (technische staat)	Het deel van de provinciale infrastructuur dat voldoet aan het gewenste hogere onderhoudsniveau overeenkomstig het besluit van PS van september 2016 : van een 6 naar een 7 : objectsoort 2)		
	Wegen (nulmeting 2016: 92%)	95%	Conform
	Fietspaden (nulmeting 2016: 81%)	86%	
	Kunstwerken (nulmeting 2016: 89%)	95%	
	Oeveren (nulmeting 2016: 71%)	76%	
diepte vaarwegen (nulmeting 2016: 88%)	91%		

Toelichting

De nulmeting 2016 Kunstwerken voor verzorging is gebaseerd op één meting van gebreken. Vanaf 2017 wordt een landelijke methodiek gehanteerd (beeldschouw) waarbij eigen

deskundig personeel 3 keer per jaar de verzorgingsgraad meet aan de hand van gestandaardiseerde beeldkwaliteitsnormen. Uit de inspectieronde van mei 2018 blijkt dat 91% van de kunstwerken qua verzorgingsgraad op een onderhoudsniveau 7 of hoger zit.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Bedragen x € 1.000,-				
Lasten				
Structurele budgetten	12.504	14.298	14.471	-172
Tijdelijke budgetten	29	1.413	1.195	219
Reserves	7.724	4.658	-23.299	27.957
Voorzieningen	6.634	7.397	23.181	-15.784
Werken voor derden (schades)	986	0	1.526	-1.526
Totaal lasten	27.877	27.767	17.073	10.694
Baten				
Structurele budgetten	987	1.372	1.118	254
Tijdelijke budgetten	152	0	6	-6
Reserves	24.721	0	0	0
Voorzieningen	167	0	0	0
Werken voor derden (schades)	986	0	1.526	-1.526
Totaal baten	27.014	1.372	2.650	-1.278
Saldo van lasten en baten	863	26.395	14.423	11.972
Mutatie reserves	36.524	15.125	-21.165	36.290
Mutatie tijdelijke budgetten	211	-1.214	-1.217	2
Resultaat van lasten en baten	37.599	40.306	-7.958	48.264

Toelichting

Per saldo is er een onderschrijding van € 48,2 mln. In dit saldo zijn de gevolgen naar aanleiding van de notitie vereenvoudiging financieel beleid opgenomen welke in de bijlage 5 wordt toegelicht én de invulling van de taakstelling. Het gaat hierbij om € 48,4 mln. Per saldo is er een overschrijding van € 201.000.

Structurele budgetten

Per saldo is de overschrijding 426.000 veroorzaakt door hogere lasten van € 172.000 en lagere baten van 254.000. De lasten bestaan € 45.000 uit hogere kosten voor provinciale eigendommen, voor € 215.000 is er meer besteed aan beheer en onderhoud van de provinciale wegen en vaarwegen en voor € 88.000 uit lagere bestedingen voor de gladheidsbestrijding. De lagere bate wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door lagere huren/pachten en verkoop van eigendommen, dit door het achterblijven van resultaten (te rooskleurig geraamd) van het project oneigenlijk gebruik.

Tijdelijke budgetten

Per saldo is er een vrijval van 225.000. De vrijval heeft voor € 184.000 betrekking op het onderdeel oneigenlijk gebruik (vertraging project) en voor € 42.000 betrekking op de afrekening van depot trije Hûs

Werken voor derden (schades)

Het gaat hierbij om schades (dader bekend) welke nog met derden verrekend moeten worden.

Beleidsveld 2.4 – Openbaar vervoer

Wat wilden we bereiken?

Wij streven naar het op peil houden en verbeteren van de bereikbaarheid met het openbaar vervoer (OV). De hiervoor benodigde werkzaamheden bestaan in grote lijnen uit:

- het periodiek aanbesteden van het openbaar vervoer;
- het beheren, monitoren en door ontwikkelen van OV-concessies;
- het samen met gemeenten maken van slimme combinaties tussen diverse vormen van vervoer in het sociaal domein en “dunne” gedeeltes van het OV;
- het binnen de concessiesystematiek inspelen op actuele ontwikkelingen in de vervoermarkt en de vervoerstechniek;
- ontwikkelen en ondersteunen van nieuwe concepten van (kleinschalig) openbaar vervoer;
- het in stand houden én verbeteren van de kwaliteit van de OV-infrastructuur.

Duurzaam openbaar vervoer

Duurzaam openbaar vervoer vatten we tweeledig op. Ten eerste het inzetten van zero emissie openbaar vervoer en ten tweede het toekomst vast maken van het openbaar vervoer op het platteland. Ten aanzien van zero emissie zijn er duidelijke ambities. Op 27 september 2017 heeft PS een amendement aangenomen met de volgende inhoud: ‘als ambitie te stellen dat het OV van Fryslân in 2025 zero emissie bij de uitlaat is. En deze ambitie (zero emissie 2025) voor het busvervoer als dwingend op te nemen in de criteria van de nieuwe aanbesteding in 2022. Over het eventueel benodigde extra budget zal door Provinciale Staten separaat worden beslist. Dit kan ook leiden tot aanpassing van de gestelde ambitie.

Zero emissie openbaar busvervoer

Er is een onderzoek (*Kansen voor emissieloos vervoer*) opgeleverd over het uit laten voeren van bovenstaande ambitie. Hieruit blijkt dat met de huidige stand van zaken voor het per 2022 (onder voorwaarden) invoeren van zero-emissie busvervoer structureel 10 miljoen euro extra per jaar nodig is. In het rapport worden ook de mogelijkheden genoemd wanneer er niet gekozen wordt voor de inzet van extra middelen. De ambitie zou dan ten koste kunnen gaan van het voorzieningenniveau of de ambitie moet worden bijgesteld.

Circulariteit

In de PS-vergadering van 23 januari is een motie aangenomen waarin wordt aangegeven dat bij de aanbesteding van het openbaar vervoer de milieu impact van gebruikte grondstoffen en de arbeidsomstandigheden bij de productie/fabricage zoveel mogelijk moet worden

beperkt door circulariteit op te nemen in de aanbestedingseisen. Dit geldt zowel voor het bus- als voor het treinvervoer.

Keuzes omtrent dit vraagstuk worden in dit jaar aan PS voorgelegd met de vaststelling van de nota van uitgangspunten van de nieuwe busconcessie vanaf 2022.

Zero emissie openbaar treinvervoer

Verschillende varianten voor zero emissie treinvervoer in 2025 zijn onderzocht. Uit de onderzoeken blijkt dat de batterijtreinen met gedeeltelijke bovenleiding in 2025 financieel en technisch het meest haalbaar zijn. Op 23 januari 2019 hebben PS aan GS de opdracht gegeven om in samenwerking met de provincie Groningen, Rijk, vervoerder Arriva en ProRail een concept-businesscase op te stellen voor de implementatie van de variant: batterijtrein met snel-laden en gedeeltelijke bovenleiding. Deze concept-businesscase wordt eind 2019 ter vaststelling aan PS voorgelegd.

Bij het toekomst vast maken van het OV gaat het om het in samenhang versterken van 'dikke' lijnen en het bieden van maatwerk voor dunnere vervoerstromen. Om dit te bereiken versnellen we buslijnen waar mogelijk en realiseren we OV-plushaltes (hubs). Dit zijn OV-haltes met extra voorzieningen die met name zijn bedoeld om in het landelijk gebied de overstap binnen OV en tussen OV en andere vormen van vervoer (fiets, -op termijn zelfrijdende-auto, taxi etc.) te faciliteren. Samen met de ANNO-gemeenten in Noord-Oost Fryslân ontwikkelen we een mobiliteitscentrale om alle mogelijke vormen van vervoer op elkaar aan te sluiten. Hierbij leggen we een koppeling tussen het huidige vervoer met de 'opstapper' en het WMO- en leerlingen-vervoer, dus tussen het OV voor dunne vervoerstromen en het door gemeenten geregisseerd vervoer. In de voorbereiding van nieuwe aanbestedingen zetten we stappen in het verder verduurzamen van OV in beide genoemde opzichten.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Beleidsvelden	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
2.4 Openbaar vervoer			

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. Wij zetten in hoofdlijnen het voorzieningenniveau voort op het niveau van de voorgaande jaren.			
2. We starten met de voorbereiding van de aanbesteding van de concessie busvervoer Fryslân 2022-2032			
3. Via een aanbesteding gaan we displays met actuele reisinformatie uitrollen op 10 busstations/knooppunten in Fryslân			
4. We starten met het project 'motie blanco gebieden'			
5. We monitoren de versnelde lijnen 51 en 54			
6. We implementeren de inzet van de elektrische bussen			
7. Wij realiseren een korting voor scholieren op een maand- en jaarabonnement bus (altijd vrij Fryslân) en op een treinjaarabonnement voor scholieren in de gemeente Súdwest-Fryslân (bij vier treintrajecten).			

Toelichting

Ad. 2: De provincie Fryslân is verantwoordelijk voor het regionale busvervoer. Dit busvervoer wordt door de provincie meerjarig georganiseerd via het openbaar aanbesteden van een concessie. De winnaar van deze openbare aanbesteding verzorgt vervolgens gedurende de looptijd van de concessie het busvervoer. Eind 2022 lopen de huidige concessies voor het regionaal busvervoer in de provincie Fryslân af. Inmiddels zijn we begonnen met de voorbereidingen voor de aanbesteding van de concessie busvervoer 2022 Fryslân. Deze voorbereidingen bestaat o.a. uit het opstellen van de Nota van Uitgangspunten. Ook hebben wij een onderzoek laten uitvoeren naar de mogelijkheden van zero-emissie busvervoer. Dit naar aanleiding van het PS amendement waarin met betrekking tot zero emissie busvervoer staat: 'als ambitie te stellen dat het OV van Fryslân in 2025 zero emissie bij de uitlaat is. En deze ambitie (zero emissie 2025) voor het busvervoer als dwingend op te nemen in de criteria van de nieuwe aanbesteding in 2020 of 2022. De uitkomsten van dit onderzoek zijn in november met u gedeeld.

Ad. 3: In het najaar van 2018 is gestart met de aanbesteding van de DRIS panelen. De gunning is gepland in maart 2019, waarna nog datzelfde jaar met de uitrol wordt begonnen. De verwachting is dat er DRIS panelen op 10 busstations/knooppunten kunnen worden gerealiseerd.

Ad. 4: Na de zomer van 2018 zijn we met het project 'BûtenGwoan Berikber' gestart om uitvoering aan deze motie te geven. In drie gebieden zijn drie verschillende bureaus aan de slag. Zij faciliteren de inwoners om de vraag te beantwoorden welke mogelijkheden zij zien om de bereikbaarheid van hun regio te verbeteren. We verwachten in maart 2019 de eerste resultaten, maar het proces met de mienskip is hierin leidend en niet deze planning. Daarna volgt het proces om de resultaten te vertalen naar vervolgstappen, zoals het starten van experimenten en/of aanbevelingen voor de Nota van Uitgangspunten voor de nieuwe busconcessie. Na de zomer / in het najaar wordt PS hierover geïnformeerd.

Ad. 5: We monitoren op kwantiteit door aantallen in- en uitstappers in beeld te brengen. De kwaliteit wordt gemonitord met behulp van enquêtes onder reizigers, dorpsbewoners en chauffeurs. Ook het kostenaspect wordt inzichtelijk gemaakt: investeringskosten en besparing op dienstregelingsuren cq. herinzet van de dienstregelingsuren.

Ad. 6: Net voor de jaarwisseling is de 28ste elektrische bus gaan rijden. Daarmee is de doelstelling voor 2018 gehaald.

Ad 7: Door Provinciale Staten is op 20 december 2017 een motie aangenomen over de OV-tarieven voor scholieren. Ter uitvoering hiervan zijn maatregelen genomen met ingang van het schooljaar 2018-2019. De scholierenabonnementen voor de bus ('altijd vrij Fryslân' voor 12-18 jarigen) wordt in prijs verlaagd met € 25 per maand of € 250 per jaar. Voor scholieren in Súdwest-Fryslân, die aangewezen zijn op de trein naar Sneek, wordt een korting gegeven op de treinjaar-abonnementen op 4 trajecten. De kosten hiervan zijn geraamd op € 1.350.000 over de periode 2018-2022. Dekking vindt plaats uit de afrekening van de concessie 2016 die wordt toegevoegd aan het begrotingssaldo.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Kernen met openbaar vervoer	Deel van de kernen waar openbaar vervoer beschikbaar is (volgens de definities in het PVVP)	100%	
Dris-project (Dynamische reisinformatie)	Aanbesteding gereed voor plaatsing dris-displays op 10 busstations/knooppunten	10 displays	Aanbesteding gestart
Uitvoering motie blanco gebieden	Een gedragen plan voor de invulling met OV voor tenminste twee blanco-gebieden	2	Project in 3 gebieden gestart
De lijnen 51 en 54	We monitoren het versnellen van de lijnen 51 en 54 op kwantiteit en kwaliteit.	2	Nulmeting opgeleverd*
Elektrische bussen	In Fryslân rijden 28 elektrische bussen	28	Er rijden 28 elektrische bussen
Scholierenabonnement	Realisatie van korting op scholieren-maandabonnement bus met € 25,- en jaarabonnement bus met € 250,-.Korting op treinjaarabonnement voor scholieren in Súdwest-Fryslân met 30% (op de twee kortere trajecten) of afgetopt bij bedrag scholieren jaarabonnement bus Qliner (bij de twee langere trajecten) met ingang van het schooljaar 2018-2019.	100%	100% **

* In 2018 is de nulmeting opgeleverd. Deze nulmeting bevat gegevens over de periode vóór het versnellen. Kwantitatief: aantallen in- en uitstappers; kwalitatief: resultaten van enquêtes onder reizigers, dorpsbewoners en chauffeurs; financieel: investeringskosten en besparing dru's. In 2019 volgt de éénmeting met dezelfde gegevens, maar dan in de periode ná het versnellen van de lijnen.

** aantal kortingen bus (peildatum 17 december 2018): maandkaart: 2.489 en jaarkaart 665
aantal kortingen treinjaarabonnement (4 trajecten) in de gemeente Súdwest-Fryslân: 172

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Lasten				
Structurele budgetten	38.706	48.038	46.389	1.648
Tijdelijke budgetten	224	108	57	51
Reserves	4.044	163	1.895	-1.731
Overlopende passiva	8.754	0	0	0
Totaal lasten	51.729	48.309	48.341	-32
Baten				
Structurele budgetten	4.835	3.208	3.304	-96
Tijdelijke budgetten	48	0	0	0
Reserves	0	0	0	0
Overlopende passiva	8.754	0	0	0
Totaal baten	13.637	3.208	3.304	-96
Saldo van lasten en baten	38.092	45.101	45.036	64
Mutatie reserves	728	-165	-1.896	1.731
Mutatie tijdelijke budgetten	1.816	-65	-14	-51
Resultaat van lasten en baten	40.635	44.871	43.127	1.745

Toelichting

Per saldo is er een resultaat van € 1,745 mln. in dit beleidsveld. Echter betreft dit voor € 521.000 een subsidieverplichting die in 2019 tot besteding komt. De mutatie van dit bedrag verloopt via de reserve structurele budgetten in programma 6, waardoor deze in dit beleidsveld niet zichtbaar is. Per saldo is er dus sprake van vrijval in dit beleidveld van € 1,224 mln.

Structurele budgetten

De lagere lasten van € 1,224 mln. betreft vrijval van het gereserveerde budget voor indexering € 584.000 vanwege een lagere indexering bij de afrekening van de openbaar vervoer concessie. Verder is er bij de afrekening (voorgaand jaar) € 465.000 minder toegekend aan inzet openbaar vervoer (onder andere minder ritten) en is er € 175.000 vrijval stelpost kapitaalslasten voor het onderdeel duurzame OV-investeringen.

Tijdelijke budgetten

De lagere lasten van € 51.000 betreft een verplichting (Mobiliteitscentrale NO-Fryslan) die in een later jaar tot besteding komt.

Reserves/mutatie reserves

De hogere lasten van € 1,73 mln. heeft betrekking op de reserve BDU en betreft met name de vergoeding voor de 4de trein Leeuwarden-Meppel.

1.3 Programma 3 – Omgeving

Portefeuillehouder: gedeputeerden Johannes Kramer, Michiel Schrier, Sietske Poepjes, Klaas Kielstra

Wat wilden we bereiken met dit programma?

Wij streven naar een landelijk gebied met een renderende landbouw en plattelandseconomie (profit) en met een hoogwaardige ecologische en ruimtelijke kwaliteit (planet). We spannen ons in om de balans tussen economie, landbouw, natuur en landschap te herstellen en Fryslân nog mooier te maken. We willen dat mensen zich goed voelen in onze provincie en oog hebben voor de waarde van ecologie en ruimtelijke kwaliteit (people).

Dit programma besaat uit de onderdelen Water, Milieu, Landelijk Gebied, een deel van Duurzame Energie en Ruimte, zoals die in de oude begroting werden gehanteerd.

Fryslân blijft de mooiste provincie. Zorgvuldige inpassing van economische en duurzame ontwikkelingen met blijvende aandacht voor de ruimtelijke kwaliteit van onze provincie dragen daaraan bij. De provincie zet zich gericht in voor het Friese landschap. Cultuurhistorische en landschappelijke waarden worden daarbij integraal benaderd. De omgevingsvisie wordt het kader voor ingrepen in de omgeving. De omgevingsvisie zal op een moderne manier tot stand komen en leiden tot een terugdringing van de hoeveelheid beleid en het aantal regels. De omgevingsvisie is breder dan alleen ruimtelijke ordening. Ook water, milieu en verkeer en vervoer maken hier deel van uit. De omgevingsvisie vervangt, na vaststelling, de beleidsplannen op deze terreinen.

De aantrekkelijkheid als Fryslân als mooiste provincie is voor een groot deel te danken aan de aanwezigheid van natuur in vele verschijningsvormen. Wij streven naar een nog betere balans tussen economie, landbouw, natuur en landschap. Hierbij speelt onder andere het herstel van de biodiversiteit. We willen draagvlak creëren voor het behoud en ontwikkelen van de natuurkwaliteiten. We voldoen aan de afspraken zoals we die in het kader van het Natuurpact gemaakt hebben.

We willen ervoor zorgen dat Fryslân een provincie is en blijft met veilige, gezonde, toekomstbestendige en veerkrachtige watersystemen die duurzaam gebruikt worden. De provincie richt zich met haar beleid op de toekomst, zodat wij in Fryslân op tijd klaar zijn voor de stijgende zeespiegel, klimaatverandering en bodemdaling. In ons beleid onderscheiden we drie thema's: waterveiligheid, voldoende water en schoon water.

Het Friese leefmilieu is relatief schoon. Deze kwaliteit wil de provincie op een duurzame manier behouden, versterken en verantwoord benutten. De hoofddoelstelling van ons milieubeleid is dan ook 'een verantwoord gebruik van het fysieke leefmilieu, zodat dit gebruik oneindig kan voortduren'. Daarnaast willen wij samen bouwen aan een schone, eerlijke en gezonde samenleving. De provincie heeft de wettelijke taak er voor te zorgen dat het milieu aan alle geldende wettelijke normen voldoet. Wij willen onze bodem zo schoon mogelijk houden en geen vreemde stoffen in de Friese bodem. Wij zijn tegen nieuwe gaswinnings en wij hanteren voor de zoutwinning onder het Wad het 'hand aan de kraan'-

principe. Wij zullen geen medewerking verlenen aan (proef-)boringen naar schaliegasen en aan de opslag van kernafval en CO₂ in de ondergrond.

De landbouw heeft in meerdere opzichten in de provincie Fryslân een belangrijke functie. Voor Fryslân is het belangrijk om deze sterke positie ook te behouden. Zonder veranderingen zal dit echter niet lukken, voor het behoud van de koppositie is vernieuwing in de landbouw noodzakelijk. Een dergelijke koerswijziging ontstaat in onze ogen echter niet zonder inspanning. De provincie wil waar dat mogelijk en wenselijk is haar bijdrage aan de ontwikkeling van een duurzame landbouw leveren: een landbouw die op een duurzame wijze produceert, met meer biodiversiteit in het boerenland.

De energietransitie is een zeer omvangrijke opgave, waar burgers, overheden, bedrijven en maatschappelijke partijen hun bijdrage aan leveren. Samenwerking is dan ook van groot belang om de doelstellingen op het gebied van energieopwekking en energiebesparing te halen de 'Friese regionale energiestrategie' is daarbij een hulpmiddel. De provinciale organisatie is in 2025 zelfvoorzienend op het gebied van energie.

Vastgestelde beleidsnotities

Natuur, landschap, landbouw

- Weidevogelnota 2014-2020
- Tussenevaluatie Nota Weidevogels 2014-2020
- Landbouwagonderwerpen 2014-2020
- Beleidsbrief duurzame landbouw 2017
- Samenwerkingsagenda landbouw 2018
- Nota "Ecologische Verbindingszones"
- Notitie "Gans in Balans" (2013), Nota Fryske Guozzenoanpak 2014, evaluatie 2016 & 2017, Nota Fryske Guozzenoanpak 2017-2020
- Nota "Natuur en Lanlik gebiet" (2012)
- Programma landelijk gebied 2014-2020
- Natuur in Fryslân haalbaar en betaalbaar
- Beleidskader en Subsidieregeling Agrarische bedrijfsverplaatsing Fryslân (2015)
- Plattelandsontwikkelingsprogramma 2014-2020 (POP3)
- Beleidskader nationale landschappen
- Uitvoeringsprogramma Weardefol Fryslân 2016-2019
- Romte foar Sinne
- Libje en libje litte (6 juli, 2010)
- Verordening Wet natuurbescherming (december 2016)

Milieu

- Frysk Miljeuplan 2015-2016
- Notitie gedogen in Fryslân 2006
- Legesverordening provincie Fryslân 2010 en 2019 (vanaf 21 december 2018)
- Ontgrondingenverordening Friesland 1996
- Luchtvaartverordening provincie Fryslân 2012
- Provinciale milieuverordening Fryslân 2013
- Waterveding provincie Fryslân 2009 (grondwater)

- Verordening Kwaliteit Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving Omgevingsrecht provincie Fryslân 2016

Energietransitie

- Beleidsbrief Duurzame Energie

Water

- Provinciaal Waterhuishoudingsplan 2016-2021 (WHP4)
- Waterverordening provincie Fryslân
- Veenweide Visie
- Uitvoeringsprogramma veenweidevisie 2016-2017
Uitvoeringsprogramma Veenweidevisie 2018-2019
2018
- Tussenstap Friese veenweideaanpak 2020-2030
- Fries Bestuursakkoord waterketen (FBWK)
- Aanpak Gewenst Grond- en Oppervlaktewaterregime (GGOR) in Fryslân
- Provinciale Milieuverordening (grondwaterbescherming)

Omgevingsvisie / Ruimte

- Streekplan Fryslân 2007
- Verordening Ruimte en Partiële Herziening Romte foar Sinne (2015)
- Romte foar Sinne (2015)
- Beheer- en Ontwikkelplan Waddengebied
- De Nije Plaets, schaalvergroting in de landbouw
- Heroverweging intensieve veehouderij en PS besluit agrarische schaalvergroting
- Uitvoeringsagenda Streekplan Subsidieverordening Ruimte
- Thematische structuurvisie Grutsk op 'e Romte

Verbonden partijen

Onderstaande verbonden partij levert een bijdrage aan de doelen en resultaten van dit programma. Een overzicht van de verbonden partijen en meer informatie hierover staat in [paragraaf 5](#) van deze jaarstukken.

Waddenglas, Leeuwarden

Met het project Waddenglas realiseren de provincie Fryslân, de gemeente Franekeradeel en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland ten zuiden van Sexbierum een hoogwaardig glastuinbouwgebied.

Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds, Leeuwarden

Doel van het Waddenfonds is het subsidiëren van niet-reguliere investeringen gericht op :

- versterking natuur- en landschapswaarden,
- wegneming externe bedreigingen natuurlijke rijkdom,
- duurzame economische ontwikkeling of duurzame energiehuishouding,
- ontwikkeling duurzame kennishuishouding.

IPO BIJ12

Steeds meer taken die in het verleden door de rijksoverheid gedaan werden, worden nu gedecentraliseerd naar provincies en gemeenten. Eén daarvan is de uitvoering van het natuurbeleid naar provincies. Voor de twaalf provincies betekent dit een uitbreiding van taken. Om dat werk goed, en in veel gevallen ook samen, uit te voeren, ontstond vanuit de provincies de behoefte aan een aparte uitvoeringsorganisatie. Zo werd vanuit het [Interprovinciaal Overleg \(IPO\)](#), waar de samenwerkende provincies in zijn verenigd, BIJ12 opgericht. Voor het onderdeel natuur zijn 3 units binnen IPO BIJ12 actief:

- De unit BIJ12 Faunafonds adviseert over schadervergoedingen voor faunaschade, bijvoorbeeld veroorzaakt door ganzen, en verzorgt ook de uitbetaling daarvan,
- De unit PAS-bureau is dienstverlener (informereren en assisteren), maar ook onafhankelijk waarnemer en rapporteur ten aanzien van de Programmatische Aanpak Stikstof,
- De unit Natuurinformatie en -beheer ondersteunt de provincies bij het rapporteren over de natuur in Nederland. Hier wordt onder meer de informatievoorziening natuur doorontwikkeld.

Gemeenschappelijke Regeling Fryske Utfieringstsjinst Milieu en Omjouwing (FUMO), Grou

De FUMO is een wettelijk verplichte gemeenschappelijke regeling van de Provincie Fryslân, het Wetterskip Fryslân en de gemeenten. De FUMO voert namens de provincie de taken op het gebied van vergunningverlening, toezicht, handhaving en advies betreffende de omgevingswetgeving uit.

Stichting Nazorg Ouwsterhaule, Leeuwarden

De provincie Fryslân heeft als partij afval gestort op de voormalige stortplaats Ouwsterhaule. Alle partijen die afval hebben geleverd of de stortplaats hebben beheerd, participeren in de stichting nazorg Ouwsterhaule.

Fonds Nazorg Stortplaatsen, Leeuwarden

De betrokkenheid van de provincie vloeit voort uit de Wet milieubeheer. Het Nazorgfonds Stortplaatsen is een 'spaarpot' waaruit de kosten van nazorg van relatief jonge stortplaatsen worden gedekt. Deze nazorg beoogt te voorkomen dat het publieke belang wordt geschaad door milieuvervuiling als gevolg van gebrek aan onderhoud aan en tijdig vervangen van voorzieningen van overgedragen (gesloten) stortplaatsen.

Fûns Skjinne Fryske Enerzjy BV (FSFE), Leeuwarden

De provincie is enig aandeelhouder in de besloten vennootschap Fûns Skjinne Fryske Enerzjy BV. Deze BV is 2 september 2014 opgericht. Doel van het fonds is het financieren van projecten op het gebied van duurzame energie.

Omgevingsdienst Groningen, Veendam

De Omgevingsdienst Groningen (ODG) is middels het Besluit VTH op 1 juli 2017, als één van de zes landelijke Brzo uitvoeringsdiensten, aangewezen als Brzo-uitvoeringsdienst voor Noord-Nederland. De ODG is verantwoordelijk voor de uitvoering van de Wabo-Brzo taken van de 11 Brzo/RIE-4 (Brzo+) bedrijven, waarvoor de provincie Fryslân bevoegd gezag is. Er wordt gewerkt met gekwalificeerde medewerkers van de drie noordelijke omgevingsdiensten.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? (doelrealisatie)

Beleidsvelden	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten behaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
3.1 Natuur en landschap			
3.2 Landbouw			
3.3 Water en Milieu			
3.4 Energietransitie			
3.5 Transitie omgevingswet/visie			

Wat heeft het programma gekost?

Exploitatie	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Bedragen x € 1.000,-				
Totaal lasten	76.667	111.707	81.987	29.720
Totaal baten	10.664	25.314	14.708	10.606
Saldo van lasten en baten	66.003	86.393	67.279	19.113
Mutatie reserves	22.408	-8.748	8.687	-17.435
Resultaat van lasten en baten	88.412	77.645	75.966	1.678

Toelichting

De financiële toelichtingen op de vraag “wat heeft het programma gekost” staan bij de afzonderlijke beleidsvelden.

Investerings				
Bedragen €1.000,-	Stand per 1-1-2018	uitgaven	bijdragen derden	Stand per 31-12-2018
Onderhanden werken	45.141	8.985	5.689	48.437
Totaal	45.141	8.985	5.689	48.437

Toelichting

Het betreft hier het Investerings Kader Gronden (IKG). Zie ook de paragraaf grondbeleid voor een nader toelichting.

Balanspost reserves				
Bedragen € 1.000,-	Stand per 1-1-2018	vormen	beschikken	Stand per 31-12-2018
R. Aankoop natuurterreinen (fase 1)	1.647	671	673	1.645
R. Natuurpact 2014	43.832		220	43.612
R. Reserve De Nieuwe Afsluitdijk	19.964	17.497	12.297	25.163

Toelichting

Reserve: aankoop natuurterreinen

De reserve aankoop natuurterreinen is bedoeld om benodigde middelen voor aankopen natuurterreinen fase 1 ter beschikking te kunnen stellen.

Reserve: reserve natuurpact 2014

De reserve natuurpact is de reserve voor rijksmiddelen en bestedingen uitvoering natuurpact.

Reserve: Nieuwe Afsluitdijk

Reserve Nieuwe Afsluitdijk is een samenwerkingsverband van de provincies Fryslân, Noord – Holland en de gemeente Hollands Kroon, Harlingen en Súdwest-Fryslân. De provincie Fryslân is penvoerder van het programma.

Balanspost voorzieningen				
Bedragen € 1.000,-	Stand per 1-1-2018	toevoeging	aanwending	Stand per 31-12-2018
V. LVP project Baarderaderadeel LGR	0	26	15	11
V. Grondwaterplan	301	744	388	657
V. Risicovoorziening grondaankopen	1.420	257	241	1.435
V. Weidevogelcompensatie	1.860		1.860	0

Toelichting

De voorziening LVP project Baarderaderadeel LGR:

“Deze voorziening is opgezet ivm ruilverkaveling Baarderadeel bij onderbedeling hebben mensen recht op vergoeding, deze vergoedingen zijn deels nog niet opgevraagd. Mensen kunnen hier nog tot 20 jaar aanspraak op maken.

Voorziening: grondwaterplan

De Voorziening grondwaterplan dient voor de legesinkomsten en lasten in het kader van het grondwaterplan. “De heffingen zijn per 1 januari 2017 verhoogd. In 2018 zijn meer leges/heffingen ontvangen dan begroot, hier tegenover staat dat er minder kosten zijn gemaakt door minder personele inzet”.

Risicovoorziening: grondaankopen

De risicovoorziening grondaankopen dekt het risico van verlies-dragende grondtransacties natuur.

“Op grond van de taxatie van het grondbezit in het Investeringskrediet Grond Natuur (IKG) is de risicovoorziening verhoogd met € 257.000,- hier tegenover staat een aanwending van de voorziening in verband met een tweetal transacties die lager uitvielen. (Kavelruil de Mieden en verkoop Vellingswei te Wetsens)

Voorziening: weidevogelcompensatie

De Voorziening weidevogelcompensatie dekt de kosten van aanspraak op weidevogelcompensatie. Deze voorziening dekt een tal afgesloten contracten meerjarig, met betrekking tot weidevogelcompensatie af. De aanwending betreft de uitbetaling van de jaarschijf 2018 van de lopende contracten.

De voorziening weidevogelcompensatie is op balansdatum overgeboekt naar de OP weidevogelcompensatie.

Balanspost overlopende passiva				
Bedragen € 1.000,-	Stand per 1-1-2018	toevoeging	aanwending	Stand per 31-12-2018
OP Actieplan geluid	42		20	22
OP Fries Bestuursakkoord Waterketen 2016-2020.	144		16	128
OP Hartman Energie BV kredietsubsidies	4.000			4.000
OP Life Alde Feanen N2000 voorbereiding	2.525		841	1.684
OP Weidevogel compensatie	1.982	1.813		3.795
OP POP 3 ANLB Leefgebied water SP 2019	0	250		250
OP Startsubs bestuurlijke strafbeschikking milieu	114		0	114
OP Wadlopen	133	9		142

Toelichting

OP: actieplan geluid

De OP Actieplan geluid is ingericht voor middelen vanuit het Rijk met als doel het verminderen van een te hoge geluidsbelasting als gevolg van wegverkeer op provinciale wegen.

De aanwending betreft een betaling voor een opdracht voor onderzoek naar geluidswering wegen N355/N369

OP: Fries bestuursakkoord

De OP Fries bestuursakkoord dient ter kasvoering van budgetten uit dat akkoord. Het FBWK is een samenwerkingsverband tussen alle Friese waterketen partijen.

De bijdragen van de partners (gemeenten en Wetterskip Fryslân voor 2018 zijn geïnd. Per saldo wordt nog € 16.000,- aangewend uit de overlopende passiva om de kosten die in 2018 gemaakt zijn af te dekken.

OP: Hartman Energie BV kredietsubsidies

De OP Hartman Energie BV kredietsubsidies is ingericht voor het realiseren van het geothermieproject in Sexbierum.

OP: Life Alde Feanen

De OP Life Alde Feanen is ingericht voor de kasstromen van het project LIFE Alde Feanen N2000.

OP: Weidevogelcompensatie:

Deze overlopende passiva weidevogelcompensatie is er voor om de meerjarige contracten te kunnen financieren. De toevoeging van € 78.000,- betreft het saldo van de inkomsten m.b.t. bijdragen van de Centrale As en budget weidevogels en aan de andere kant de uitgaven (die lager zijn). Per saldo een toevoeging.

Op balansdatum is het saldo van de voorziening weidevogelcompensatie toegevoegd aan deze OP (€ 1,735 mln.)

De OP POP3 ANLB Leefgebied water 2019 is ingericht voor de besloten subsidiebijdragen voor het subsidieplafond 2019 vanuit de regio.

OP Startsubsidies bestuurlijke strafbeschikking milieu

Middelen afkomstig van Ministerie van Justitie die dienen te worden aangewend voor de stimulering BsB milieu. O.a. handhavingsmiddelen, opleidingskosten Boa's. In 2018 zijn er geen mutaties geweest.

De OP Wadlopen is ingericht voor de kasvoering van wadloopovereenkomsten tussen de drie waddenprovincies.

Beleidsveld 3.1 – Natuur en landschap

Natuur

Wat wilden we bereiken?

Wij blijven de mooiste provincie van Nederland met een fraai en vitaal platteland. Hierbij speelt onder andere het herstel van de biodiversiteit. We voldoen aan de afspraken zoals we die in het kader van het Natuurpact gemaakt hebben.

Economie, landbouw, natuur en landschap zijn meer in balans. We willen draagvlak creëren voor het behoud en ontwikkelen van de natuurkwaliteiten. Dit door inwoners van onze provincie te betrekken bij het ontwikkelen van natuurwaarden en, waar mogelijk, recreatief medegebruik te bevorderen. Het koppelen van kansen tussen natuur en economie speelt een grote rol. De provincie streeft naar een kwalitatief goed, effectief en vernieuwend (agrarisch) natuurbeheer met lagere beheerkosten en met meer veerkracht voor de natuur. Wij voeren de regie op het natuurbeheer binnen en buiten de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). We willen voorkomen dat er weer onevenredig veel schade ontstaat bij een eventueel volgende muizenplag. In mei 2017 hebben wij Provinciale Staten geïnformeerd over de uitkomsten van het onderzoek naar de Natuuropgave. Wij gaan de aangedragen oplossingsrichtingen en aanbevelingen uitwerken. We betrekken hierbij de maatschappelijke partners. De oplossingsrichtingen zullen zowel op korte als op lange termijn effect hebben en

worden onder andere beoordeeld op draagvlak en (juridische) haalbaarheid. De planning is erop gericht om bij de kadernota 2019 voldragen voorstellen te kunnen presenteren. Wij behandelen vergunningen, ontheffingen en adviezen op grond van de Wet Natuurbescherming. Daar waar van toepassing volgen wij het beleid van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS).

Wij willen onze bodem zo schoon mogelijk houden en geen vreemde stoffen in de Friese bodem. Wij adviseren aan het Rijk inzake de Mijnbouwwet. Het Rijk is de vergunningverlenende instantie. In onze adviezen aan het Rijk maken wij steeds kenbaar tegen nieuwe gaswinningen te zijn en pleiten daarbij voor omgekeerde bewijsvoering. We hanteren bij de vergunningverlening voor de zoutwinning onder het Wad het 'hand aan de kraan'-principe. Bij de bestaande zoutwinning onder land waar dit niet het geval is, blijven wij de resultaten van de verplichte monitoring kritisch volgen tot aan de beëindiging van de zoutwinning in 2021. Als het zich voordoet, zullen wij geen medewerking verlenen aan (proef-)boringen naar schaliegassen en aan de opslag van kernafval en CO2 in de ondergrond.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
3.1 Natuur en landschap			

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
Natuur			
1. In 2018 ronden wij de volgende gebiedsinrichtingsprojecten af: Swette de Burd Icoon, Twizelermieden, Beekdal Linde (3 ^e module) en Koningsdiep (2 ^e module). Verder blijven wij inzetten op de verwerving van EHS-gronden. Dit doen wij langs 3 sporen: aankoop, kavelruil en via particulieren die gronden omzetten van landbouw naar natuur (de Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap, SKNL). Wij verwachten in 2018 ook de eerste ingerichte EHS-gronden te kunnen verkopen aan de eindbeheerder. Deze kan vervolgens beheersubsidie aanvragen.			
2. Wij zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van de Natura 2000 beheerplannen en PAS gebiedsanalyses. In 2017 zijn de laatste Natura 2000 beheerplannen vastgesteld. Wij hebben overeenkomsten afgesloten met de terreinbeherende organisaties en het Wetterskip en hebben regie op de uitvoering. Wij richten ons op het uitvoeren van de maatregelen binnen de looptijd van 6 jaar. Dit betekent dat de PAS maatregelen voor 1 juli 2021 uitgevoerd zijn.			

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
Natuur			
3. Wij richten ons op het bereiken van minimaal 10.000 gruttobroedparen in Fryslân in 2020. Met als doel het realiseren van vitale weidevogelpopulaties in Fryslân. Voor 2018 streven we naar 8.500 gruttobroedparen.			
4. Voor de weidevogellandschappen die in 2014 zijn vastgesteld pakken wij samen met de natuur- en agrarische beheerders het beheer en inrichting verder op. Ons streven is om circa 40.000 ha weidevogelkerngebied binnen de weidevogelkansgebieden te realiseren per 2020. Verder richten we ons op de inpasbaarheid van weidevogels in een rendabele agrarische bedrijfsvoering.			
5. In 2018 zetten wij in op de reductie van ganzenschade op basis van de aanpak zoals Provinciale Staten die in juli 2017 heeft vastgesteld door het vaststellen van de 'Fryske Guozzenoanpak 2017-2020'.			
6. Wij ondersteunen de boerenorganisaties bij hun uitwerking van het 'Early warning system' voor de veldmuizen waarbij wij onze energie inzetten om te komen tot een gebiedsaanpak waarbij de veldmuizenproblematiek wordt gekoppeld aan flexibel peilbeheer.			
7. We maken de financiering van de vismigratierivier definitief. De aanbesteding voor de realisatie van de Vismigratierivier wordt voorbereid en mogelijk gestart. De visserij activiteiten binnen het plangebied van de VMR zijn beëindigd. Samen met partners wil het project verkennen of het mogelijk is een visserij vrije zone rondom de monden in te stellen, voor een optimale werking van de rivier. Zie voor verdere toelichting de paragraaf Grote projecten (project De Nieuwe Afsluitdijk).			
8. Voor de Gebiedsontwikkeling Harlingen-Franekeradeel staan voor 2018 circa € 13,8 mln. aan uitgaven gepland, waarvan € 3,4 mln. provinciale bijdrage. Hiervoor ronden we diverse waterhuishoudingsmaatregelen af en ook een aantal maatschappelijke projecten zoals het fietspad bij Tzummarum. We starten met de wettelijke herverkaveling. Zie voor verdere toelichting de paragraaf Grote projecten.			
9. We continueren de ingeslagen koers uit de weidevogelnota 2014-2020 met de activiteiten voor vernatting, educatie, voorlichting en onderzoek			
10. We ronden de laatste fase van de gebiedsontwikkeling rondom de Centrale As, de beloofde 'plus' aan het gebied Noordoost Fryslân, volledig af. Naast de provinciale bijdrage van 2,5 mln., dragen gemeenten en Europese fondsen bij aan dit pakket maatregelen.			

Toelichting

1. EHS: Naar aanleiding van het onderzoek naar de geconstateerde tekorten op de Natuuropgave door BMC is een aantal scenario's uitgewerkt in het rapport Natuur in Fryslân - Haalbaar en Betaalbaar. Provinciale Staten hebben op 18 juli 2018 een besluit genomen over deze scenario's. Besloten is om drie scenario's verder uit te werken (waaronder het alternatieve scenario van de mienskip) en in 2019 aan Provinciale Staten ter besluitvorming voor te leggen. Hieraan is in 2018 volop gewerkt. Vooruitlopend op de besluitvorming van PS wordt -daar waar het gaat om de provinciale opgave- zeer terughoudend omgegaan met het opstarten van nieuwe inrichtingsprocessen. De uitvoering van de lopende projecten is grotendeels volgens de planning.

M.b.t. de verwerving is door PS op 18 juli besloten om de grondverwerving voor KRW en N2000 (prioriteit 1 en 2) door te laten gaan. Voor de provinciale verwervingsopgave (prioriteit

3 en 4) is een aankoopstop ingesteld in afwachting van de definitieve keuze van de scenario's om de natuuropgave te realiseren. De verkoop van natuurgronden zal in 2019 starten.

2. Natura 2000: zoals bij de 2^e Berap al is gemeld, vindt het zwaartepunt van de uitvoering van de Natura 2000 beheerplannen later plaats dan oorspronkelijk gepland, met als belangrijkste reden dat er meer tijd nodig is om de uitvoering van de maatregelen voor te bereiden. We verwachten wel dat vrijwel alle maatregelen die voor de eerste beheerplanperiode gepland staan, ook binnen de 1^e beheerplanperiode kunnen worden uitgevoerd. In 2018 hebben wij extra inzet moeten plegen voor de bestrijding van de exoot watercrassula, dit bracht onverwacht (grote) uitgaven met zich mee. Deze werkzaamheden waren nodig om te zorgen dat de N2000 doelen op Terschelling in stand worden gehouden; overwoekering door de watercrassula bedreigt de inheemse plantensoorten en de unieke duinvalleien.

Ondanks de onverwacht hoge uitgaven voor de watercrassula, heeft er in 2018 per saldo een relatief grote onderbesteding plaatsgevonden op de middelen voor Natura 2000/PAS vanwege vertraging in de uitvoering. De uitvoering (en de uitgaven) schuiven door naar 2019.

3. Gruttobroedparen: Zoals bij de 2^e Berap al is gemeld, zijn de 8.500 broedparen niet gehaald. In 2018 bedroeg het aantal gruttobroedparen minder dan 7.000. In de weidevogelkerngebieden (agrarisch weidevogelbeheer en natuurreservaten) stabiliseert de gruttopopulatie zich. Op het gangbare boerenland gaan al vanaf 2009 de aantallen grutto's, onverminderd sterk achteruit. Het contrast met de stabilisatie in de weidevogelkerngebieden is sterk.

4. Weidevogellandschappen: Bij de 2^e Berap is gemeld dat de landelijke POP 3 openstelling voor weidevogellandschappen in ieder geval uitgesteld zou worden tot november 2018. Fryslân kan van deze openstelling gebruik maken maar er is geen cofinanciering vanuit de provincie nodig. Uiteindelijk heeft de landelijke openstelling pas in december 2018 plaatsgevonden en is er naast de landelijke openstelling geen provinciale POP 3 openstelling meer gedaan in 2018. Als zou worden gewacht op de honorering van de aanvragen in de landelijke POP openstelling zouden de maatregelen voor vernatting pas na het broedseizoen 2019 kunnen plaatsvinden. Daarom is er in december 2018 een openstelling voor niet productieve maatregelen geweest die volledig gefinancierd is uit provinciale middelen. Tot nu toe werd er circa 25.000 ha weidevogelkerngebied binnen de weidevogellandschappen gerealiseerd. De weidevogelkerngebieden bestaan uit agrarisch weidevogelbeheer en natuurbeheer. De verwachting is dat het aantal ha weidevogelkerngebied de komende jaren niet zal stijgen. Doordat er meer wordt ingezet op zwaar beheer en de vergoedingen voor weidevogelbeheer zijn gestegen, heeft er een indikking van het aantal ha agrarisch natuurbeheer plaatsgevonden.

5. Ganzenschade: De aangescherpte Fryske Guozzeoanpak 2017-2020 is in juli 2017 door PS vastgesteld. De winter van 2017-2018 was het eerste moment waarop deze aangescherpte aanpak is uitgevoerd. Uit schadecijfers van BIJ12 is gebleken dat de schade met circa 24% is afgenomen. Hiermee is voor winter 2017-2018 aan de doelstelling voldaan. Fryslân heeft verder actief bijgedragen aan de ontwikkeling van een samenhangende internationale ganzenaanpak door het organiseren van een succesvolle vierdaagse

internationale ganzenconferentie onder auspiciën van AEWA (Agreement on the Conservation of African-Eurasian Migratory Waterbirds). De managementplannen voor grauwe gans en brandgans die hier zijn doorontwikkeld zijn in december door AEWA vastgesteld. Deze zullen de komende tijd worden uitgewerkt in uitvoeringsplannen.

6. Muizen. Een eerste rapportage over een early warning system wijst uit dat zo'n systeem vanwege de benodigde inspanningen en kosten niet houdbaar is. Er wordt nu verkend hoe een pilot kan leiden tot een simpeler systeem wat wel houdbaar is. De financiering van de pilot is onzeker, de boerenorganisaties verkennen de mogelijkheden voor een rijksbijdrage.

7. , 8. en 10 .Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de paragraaf grote projecten.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Natuur			
Weidevogels	Aantal gruttobroedparen	8.500	< 7.000
EHS	Hectares verworven Hectares ingericht Hectares in beheer	80 ha verworven 700 ha ingericht pm	Verwerving 128 ha Inrichting 247 ha
Natura2000/PAS	Aantal N2000 beheerplannen en PAS gebiedsanalyses in uitvoering. (alle 9 PAS gebieden zijn onderdeel van de N2000 beheerplannen)	12 beheerplannen N2000 en 9 PAS gebiedsanalyses in uitvoering Daarnaast zorgdragen voor de uitvoering van maatregelen in 6 N2000 beheerplannen waar een andere partij voortouwnemer is	Alle beheerplannen zijn in uitvoering. Van de maatregelen uit de beheerplannen is nu ongeveer 20 % afgerond, 60% is in uitvoering en 20 % moet nog gestart worden
Ganzen	Gewasschade in kg droge stof	5-10% lager dan het gemiddelde van 2011-2013	24 % lager dan het gemiddelde van de voorgaande 2 jaren
Groene wetten	% tijdig verleende vergunningen en ontheffingen	90%	81%
Mijnbouwwet	Provinciale reacties op adviesverzoeken	100%	100%

Toelichting

EHS:

Het aantal hectares binnen de EHS waarvan de inrichting in 2018 is afgerond, is lager dan de doelwaarde. Het project Bûtenfjild Icoon (184 ha) is afgerond en in Koningsdiep is de inrichting van een zomerpolder van 63 ha EHS in het kader van een SKNL-subsidie gerealiseerd.

In de 1^e Berap is al gemeld dat project Twizelermieden (120 ha) in 2019 zal worden afgerond in plaats van in 2018. Er vinden nog wat afrondende werkzaamheden in het project Swette de Burd 3^e module (238 ha) plaats, waardoor de gereedmelding van dit project in 2019 plaatsvindt.

Natura 2000: alle beheerplannen zijn in uitvoering, maar de uitvoering van de maatregelen die onderdeel uitmaken van deze beheerplannen is deels vertraagd. Zie bij resultaten voor verdere toelichting.

Ganzen: De doelstelling voor 2018 is om wat betreft de gewasschade een dalende lijn in te zetten ten opzichte van eerdere jaren. Zoals bij de 2e Berap is aangegeven, wordt dit conform de Fryske Guozzeoanpak 2017-2020, gerelateerd aan het gemiddelde van voorgaande twee jaren, en niet van 2011-2013 zoals in het schema benoemd. Dit beleidsdoel is gehaald. De schade is met circa 24% gedaald. Er is hiervoor niet één specifieke oorzaak aan te geven. Waarschijnlijk heeft een combinatie van factoren geleid tot afname van de schade. Intensivering van verjaging met ondersteunend afschot, toename afschot, verkleining van de foerageergebieden (en daarmee vergroting van het gebied waar ganzen verjaagd mogen worden), late aankomst van ganzen uit de broedgebieden en lagere aantallen overwinterende ganzen zullen allemaal een rol hebben gespeeld.

Groene wetten: Voor het verlenen van PAS-vergunningen zijn we afhankelijk van het landelijke systeem (Aerius). In 2017 was Aerius 5 maanden niet toegankelijk in verband met een aantal aanpassingen aan het systeem, hierdoor konden een aantal vergunningen niet tijdig worden verleend. Daarnaast is de PAS-ontwikkelruimte nog maar zeer beperkt uitgeefbaar, waardoor veel aanvragen thans niet vergund kunnen worden. Er wordt in overleg met veehouders gekeken welk veebestand of stalsysteem wel kan leiden tot een verleenbare vergunning. Dit proces neemt veel tijd, maar komt aanvragers ten goede. Over heel 2018 is 81% van de aangevraagde vergunningen tijdig verleend. In het laatste kwartaal van 2018 is 97 % van de aangevraagde vergunningen tijdig verleend.

Er is een overschrijding van het budget Groene wetten, dit komt enerzijds door onverwacht hogere lasten voor het inwinnen van benodigd extern juridisch advies bij Trip op complexe dossiers tav Wet Natuurbescherming en anderzijds minder aanvragen voor het Waddengebied en daardoor lagere inkomsten tav het budget Groene Wetten Vergunningen Waddenzee, Het tekort voor 2018 bedraagt ± €30.000.

Landschapsbeleid

Wat wilden we bereiken?

Fryslân blijft de mooiste provincie. Zorgvuldige inpassing van economische ontwikkelingen met blijvende aandacht voor de ruimtelijke kwaliteit van onze provincie dragen daaraan bij. Zorg voor de omgeving is van groot belang. De provincie werkt daarbij samen met gemeenten, belangengroeperingen en burgers. Voor het Friese landschap zijn in 'Grutsk op 'e Romte', de structuren van provinciaal belang aangewezen. We hebben daarbij de cultuurhistorische en landschappelijke waarden integraal benaderd.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
Landschapsbeleid			
1. Wij geven uitvoering aan de structuurvisie Grutsk op 'e Romte door in provinciale plannen en (integrale gebieds) projecten investeringen in het landschap mee te nemen. Daarnaast werkt Grutsk via het ruimtelijke ordeningsspoor door in ruimtelijke plannen en projecten van gemeenten en andere partijen. Het provinciaal ruimtelijk kwaliteitsteam heeft hiervoor een adviserende taak.			
2. Wij streven naar herstel van landschapselementen die de provinciale kernkwaliteiten (Grutsk) versterken en naar het versterken van het draagvlak voor het Friese landschap. Dat doen we door subsidiering van: projecten via het Iepen Mienskipfûns Fryslân (IMF); de nationale landschappen Noardlike Fryske Wâlden en Stichting Mar en Klif; Landschapsbeheer Friesland (LBF).			
3. Voor de cofinanciering binnen het Europese programma POP3 wordt voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer € 1,5 mln. beschikbaar gesteld van 2017 t/m 2020. Dit is bedoeld voor landschapsherstel ten behoeve van de droge dooradering. Voor 2018 is het doel om het herstel van 25 km, 7 ha en 50 puntelementen aan landschapsstructuren mogelijk te maken, uit te voeren door agrarische collectieven samen met Landschapsbeheer Friesland.			

Toelichting

1. De advisering vanuit het Ruimtelijk kwaliteitsteam heeft in 2018 geresulteerd in het integraal meenemen van ruimtelijke kwaliteit in plannen en projecten van de provincie. De basis voor de advisering en het inbrengen van ontwerpkracht is de thematische structuurvisie Grutsk op 'e Romte. Het team heeft input geleverd aan diverse projecten van de provincie zelf, in samenwerkingsprojecten en projecten van anderen (zie programma 5 ruimtelijke kwaliteit). In 2018 heeft het team bijvoorbeeld een toolkit voor het Friese veenweidelandschap opgeleverd en een landschapsplan voor de Haskerveenpolder. Daarnaast levert het team ook bijdragen aan bijvoorbeeld de vormgeving van provinciale bruggen.
2. In 2018 is gewerkt aan versterking van kernkwaliteiten en draagvlak voor het Friese landschap door bij te dragen en richting te geven aan de acties die dit ondersteunen. Zo heeft het ruimtelijk kwaliteitsteam het initiatief genomen om de draagvlak middelen van

het Nationaal landschap o.a. in te zetten voor de doorvertaling van Grutsk op 'e Romte in een landschapsbiografie Smallingerland. Het team heeft de biografie begeleid en ondersteund.

- het project POP3 project "Landschapsherstel droge dooradering Fryslân" heeft in de uitvoering te kampen gehad met een liquiditeitsprobleem en vertragingen in de afhandeling van de financiële declaraties. Het liquiditeitsprobleem waardoor ook het voortbestaan van Landschapsbeheer Fryslân in gevaar kwam, is met een lening door het Groenfonds gecombineerd met een provinciale borgstelling opgelost. Met LBF en de uitvoerende instanties SNN en RVO, worden begin 2019 afspraken gemaakt om verdere vertragingen en financiële problemen te voorkomen. In de brief van 11 december is PS hierover geïnformeerd. Door deze situatie is vertraging ontstaan voor het lopende project en de volgende voorgenomen POP3 openstelling landschapsherstel voor de klei- en veengebieden waarvoor bij de 2^e Berap extra provinciale cofinanciering beschikbaar is gesteld.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Landschapsbeleid			
Landschapsherstel	Aantal kilometers, hectare en puntelementen herstel landschapsstructuren	25 km, 7 ha en 50 puntelementen	65% gerealiseerd

Toelichting

De doelwaarde 2018 is nog niet volledig bereikt door voorgaande benoemde vertraging van het project. Het project heeft een doorlooptijd tot 2020.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Bedragen x € 1.000,-				
Lasten				
Structurele budgetten	9.729	9.952	9.909	43
Tijdelijke budgetten	8.355	6.801	3.125	3.676
Reserves	36.414	62.353	44.391	17.962
Voorzieningen	157	26	26	0
Overlopende passiva	875	1.802	1.038	764
Totaal lasten	55.530	80.935	58.489	22.446
Baten				
Structurele budgetten	166	254	183	72
Tijdelijke budgetten	19	20	179	-159
Reserves	5.914	19.021	9.079	9.942
Voorzieningen	157	26	26	0
Overlopende passiva	875	1.802	1.038	764
Totaal baten	7.132	21.123	10.505	10.619

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Saldo van lasten en baten	48.399	59.812	47.985	11.827
Mutatie reserves	18.541	-7.853	168	-8.020
Mutatie tijdelijke budgetten	-3.619	-2.281	1.346	-3.628
Resultaat van lasten en baten	63.320	49.678	49.499	179

Toelichting

Het resultaat van beleidsveld 3.1 Natuur en Landschap is per saldo € 179.000,-. Echter betreft dit voor € 130.000,- een subsidieverplichting die die in 2019 tot besteding komt. De mutatie van dat bedrag loopt via de reserve structurele budgetten in programma 7, waardoor deze in dit beleidsveld niet zichtbaar is. Per saldo is dus sprake van een resultaat in dit beleidsveld van € 49.000,-.

Structurele budgetten

Het resultaat structurele budgetten is per saldo een negatief resultaat van € 160.000,- (inclusief de hierboven genoemde mutatie via de reserve structurele budgetten). Enerzijds waren de baten van de structurele budgetten € 72.000,- lager dan begroot bij Groene Wetten. De verklaring daarvoor is dat er minder aanvragen voor het Waddengebied zijn binnengekomen. Anderzijds betreft het een overschrijding van € 90.000,- bij diverse budgetten, zijnde Weidevogels, Beheersgelden EHS en nationaal landschap.

Tijdelijke budgetten

Bij de tijdelijke budgetten is per saldo € 3.835.000,- per saldo minder besteed dan begroot. Dat bedrag is voor € 3.628.000,- al voor cofinancieringssubsidies POP3 en Waddenfonds verplicht voor besteding in het volgende jaar en later. De resterende € 207.000,- valt vrij. Dit is te verklaren door een onderbesteding voor het tijdelijke budget weidevogellandschappen omdat er geen POP openstelling met provinciale cofinanciering heeft plaatsgevonden in 2018 en omdat een aantal projecten die in de planning stonden voor 2018 pas in januari 2019 zijn gegund.

Reserves

Bij de reservebudgetten zijn de lasten € 17.962.000,- lager uitgevallen dan begroot. Voor € 9.942.000,- houdt dit verband met lagere baten.

Het project Vismigratie heeft € 7 mln. lagere uitgaven dan begroot en € 11,7 mln. lagere inkomsten dan begroot. De lagere uitgaven t.o.v. begroting zijn met name ontstaan doordat het uitgaven budget (begroting) in 2018 wel is verhoogd met de toegekende Postcodeloterijmiddelen ad € 4,7 mln. en de bijdrage voor bedrijfsvoering ad € 2,1 mln. maar dit heeft nog maar zeer beperkt geleid tot uitgaven. Dat is ook logisch omdat de bijdragen voor een lange periode bedoeld zijn (tot en met circa 2022). De bijdragen zijn echter in één jaar volledig opgenomen. In 2019 zal hiervoor een kasritme worden opgenomen. Ditzelfde is dan ook van toepassing op het verschil in de inkomsten. Bij de inkomsten is het verschil echter nog groter. Naast de eerder aangegeven bijdragen is nog circa € 5 mln. aan subsidie niet ontvangen maar die wel begroot is. Ook hiervoor wordt in 2019 een reëel kasritme opgenomen.

Bij de Verwerving en Inrichting van de EHS is in vergelijking met het begrote bedrag van € 6.963.000,- in totaal € 3.637.000,- minder besteed omdat de verkoop van ingerichte natuurgronden nog niet gestart is, en daarom de kosten voor de afwaardering van deze gronden ook later worden gerealiseerd. Ook is een aantal inrichtingsprojecten enigszins vertraagd, waardoor de geplande bijdrage later tot uitbetaling komt.

Aan de batenkant heeft de verkoop van IKG-gronden € 1.025.000,- meer opgeleverd dan in 2018 begroot. Deze inkomsten worden pas begroot op het moment dat ze daadwerkelijk gerealiseerd worden.

Bij de Icoonprojecten Natuurpact is € 1.420.000,- minder gerealiseerd omdat de projecten Bûtefjild Icoon Potskar Griene Dyk goedkoper zijn uitgevallen dan begroot, en omdat Voor diverse natura 2000 projecten is in totaal 1.574.000,- minder gerealiseerd vanwege vertraging in de uitvoering van een aantal maatregelen uit de beheerplannen. En er is € 1.283.000,- minder besteed aan beheer EHS omdat een deel van het beheer dat op dit budget begroot stond beheer buiten de EHS betrof. Daarom is hiervoor een correctie aangebracht. Ook zijn er subsidieverplichtingen aangegaan voor Kwaliteitsimpuls natuur en landschap (SKNL) nationale en internationale opgave die in totaal voor € 2.900.000,- na 2018 tot besteding komen.

Vershil jaarrekening 2017 en 2018

Als gevolg van de nieuwe begrotingsindeling worden de middelen voor de Vismigratierivier (gekoppeld aan de reserve De Nieuwe Afsluitdijk) nu ook in deze paragraaf verantwoord.

Beleidsveld 3.2 – Landbouw

Wat wilden we bereiken?

De landbouw heeft in meerdere opzichten in de provincie Fryslân een belangrijke functie. Opvallend is de belangrijke bijdrage aan de economie. Op het gebied van melk en pootaardappelen heeft het merk Fryslân wereldwijd een goede naam. Maar ook voor het unieke landschap en de natuur, voor bodem en water en voor het dagelijkse voedsel vormt de landbouw een essentiële schakel. Voor Fryslân is het belangrijk om deze sterke positie ook te behouden. Zonder veranderingen zal dit echter niet lukken, voor het behoud van de koppositie is vernieuwing in de landbouw noodzakelijk. Een dergelijke koerswijziging ontstaat in onze ogen echter niet zonder inspanning.

De provincie wil waar dat mogelijk en wenselijk is haar bijdrage aan de ontwikkeling van een duurzame landbouw leveren: een landbouw die op een duurzame wijze produceert, met meer biodiversiteit in het boerenland. Kern voor de Friese aanpak is dat de sector zelf het voortouw neemt, de kansen pakt en de duurzaamheid op het boerenerf vorm en inhoud gaat geven. De boer is de ondernemer en de baas op zijn/haar eigen erf. De rol van de provincie is vooral om vernieuwingen te faciliteren en te ondersteunen, samen met andere partijen in het landelijk gebied. Als provincie geven wij vorm aan die samenwerking door samen met de sector en de ketenpartijen de agenda voor de toekomst op te maken. Een agenda die gericht is op het ontwikkelen van een duurzame landbouw in Fryslân.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
3.2 Landbouw			

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. Een (gemiddelde) kavelruil van 1.200 ha ten gunste van de structuurversterking van de landbouw. Dit is onderdeel van een totale kavelruil van 11.200 ha over de periode 2014 tot 2020, zowel voor landbouwstructuurversterking als voor andere doelen, bijvoorbeeld weidevogelkerngebieden, de EHS en water.			
2. In 2018 is een begin gemaakt met de start of doorstart van de ontwikkeling van minstens vijf nieuwe innovaties.			
3. In 2018 zijn kennisdeelprojecten opgestart waaraan minstens 50 agrarische ondernemers deelnemen.			
4. In 2018 ondersteunt het Fries agrofoodloket minstens vijf kennis- en innovatieprojecten voor de primaire sector.			
5. De regionale media worden benut om met goede voorbeelden boeren te inspireren om te schakelen naar biologische landbouw en om met goede voorbeelden jonge mensen te inspireren een carrière op te bouwen in de agrofoodketen.			
6. In 2018 honoreren wij de eerste projecten van Potato Valley (voorheen Akkerbouw Academie) op basis van POP3.			
7. In 2018 worden projecten van Living Lab voor natuurinclusieve landbouw voor de ontwikkeling van nieuwe economische verdienmodellen gehonoreerd. Dit bij voorkeur op basis van POP3.			
8. <i>Resultaat 44</i> : uiterlijk 2018 is er overeenkomst met de Friese landbouwsector en andere betrokkenen over een transformatieagenda en is het transformatiefonds operationeel. In 2019 zijn de eerste projecten in uitvoering.			
9. Voor het transitiefonds voor de Landbouw worden pilotgebieden benoemd (stimuleren van volledige grondgebondenheid – extensivering van de landbouw, met aandacht aan de biodiversiteit van het landelijk gebied zoals de veenweidemaatregelen en de ruimte voor de weidevogels. Er wordt een stimuleringsprogramma opgezet voor boeren en agrarische bedrijven om over te schakelen naar duurzamere bedrijfssystemen (biologisch, natuurinclusief); en er wordt een transitieagenda opgesteld met de primaire sector en de secundaire sector.			

Toelichting

4. Sinds begin 2018 is het agrofoodloket opgeheven en zijn activiteiten ondergebracht bij Yn Business. Yn Business brengt projectinitiators en bedrijven met elkaar in contact. In 2018 zijn er 64 succesvolle contacten tussen agro-innovatoren en bedrijven tot stand

gekomen. Hoeveel er hiervan uiteindelijk tot productie zijn gekomen, wordt door Yn Business niet bijgehouden.

7. De uitvoering van de projecten van Living Lab Natuur inclusieve Landbouw heeft in het laatste kwartaal van 2018 een versnelling gekend waardoor de budgetten al eerder tot besteding zijn gekomen dan bij de 2de Berap was voorzien. Daardoor is er in 2018 sprake van een overschrijding van het begrote budget ter hoogte van € 140.000,- wat dekking vindt in de begroting 2019.

9. Het beleidsveld landbouw zat in 2018 in een overgang van nog afhandelen van het uitvoeringsprogramma van de landbouwagenda Foarut Buorkjen 2 en de uitvoering van het nieuwe beleid uit de beleidsbrief duurzame landbouw o.a. in de vorm van 6 landbouwdeals die in maart 2018 zijn gesloten. Daarop volgend is in juni 2018 door Provinciale Staten de Samenwerkingsagenda Landbouw behandeld. Uitvoeringsactiviteiten worden steeds meer gezamenlijk met andere partners opgepakt overeenkomstig deze Samenwerkingsagenda Landbouw. In 2018 zijn met de betrokken partners bij de landbouwdeals zes projecten in gang gezet. Deze projecten zijn vooral gericht op kennisontwikkeling en kennisdelen en variëren van bodemkennis, lespakketten voor natuur-inclusief onderwijs tot kruidenrijke akkerranden. Vertaling naar pilotgebieden heeft nog niet plaatsgevonden. Omdat de uitvoering in 2018 nog op gang moest komen heeft dit geleid tot minder activiteiten dan voor 2018 gepland was.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Landbouwstructuurversterking	Aantal hectares dat geruild wordt, exclusief ruil voor weidevogelkerngebieden en EHS	1200	1100
Kennis en innovatie	Aantal kennis- en innovatieprojecten waaraan via het Agrofoodloket een bijdrage is geleverd aan de start	5	64
	Aantal gehonoreerde van projecten van Potato Valley	minimaal 2	12
	Aantal agrarische bedrijven dat meedoet aan projecten gericht op kennisdelen	50	30
	Aantal jonge boeren dat wordt gesteund via de jonge boerenregeling	25	77 aanvragen, beoordelingen moeten nog worden afgerond
	Aantal agrarische ondernemers dat met steun van de provincie maatregelen neemt om de lichtemissie uit bestaande melkveestallen terug te dringen	25	0
Natuurinclusieve landbouw	Aantal gehonoreerde projecten van Living Lab	minimaal 2	15
Communicatie	Aantal keren dat de provincie via de media publiceert over landbouw	3	10
	Aantal boeren dat deelneemt aan communicatie-activiteiten rond biologische landbouw	20	30

Toelichting

Kennis- en innovatieprojecten agrofoodloket: Sinds begin 2018 is het agrofoodloket opgeheven en zijn activiteiten ondergebracht bij Yn Business. Yn Business brengt projectinitiatoren en bedrijven met elkaar in contact. In 2018 zijn er 64 succesvolle contacten tussen agro-innovatoren en bedrijven tot stand gekomen. Hoeveel er hiervan uiteindelijk tot productie zijn gekomen, wordt door Yn Business niet bijgehouden.

Potato Valley: binnen de 5 thema's van Potato Valley zijn twaalf projecten in 2018 uitgevoerd.

Bedrijven meedoen aan kennisdelen: er is in 2018 een start gemaakt met de deal kennisdelen. Er hebben zich 30 bedrijven gemeld en de verwachting is dat dit aantal in 2019 zal stijgen.

Jonge boeren: er zijn veel meer aanvragen geweest dan voorheen: de definitieve beoordeling en evt. aanpassing van het budget voor die volledige beoordeling wordt in 2019 verwacht.

Lichtemissie: er heeft in 2018 geen enkele ondernemer zich gemeld voor een bijdrage om lichtemissie te verminderen. Voorheen was er al sprake van een indicator die per abuis op 25 was gesteld. In 2017 waren dat er 5. De verwachting is dat nu er een zowel een rijksregeling als een aantal gemeentelijke regelingen bestaan, een provinciale bijdrage niet meer noodzakelijk wordt geacht.

Living Lab begint echt te lopen: er is veel aandacht voor de verschillende projecten geweest.

Communicatie: er is een programma op Omrop Fryslân geweest over boeren in transitie, verder is zowel met de nieuwe landelijke nota als met de veenweideproblematiek ruim aandacht besteed aan de agrarische ondernemers in de dagbladen en de regionale omroep.

Communicatieactiviteiten biologische landbouw: bij verschillende evenementen is met boeren in contact getreden over een transitie naar biologische landbouw: de proefboerderijactiviteiten van SPNA, de biobeurs in Zwolle en n.a.v. het Avalon onderzoek. De hoeveelheid bedrijven in Fryslân dat hier interesse toonde, was ongeveer 30.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Lasten				
Tijdelijke budgetten	1.633	6.180	3.084	3.096
Reserves	218	1.114	1.007	107
Overlopende passiva	31	0	0	0
Totaal lasten	1.882	7.294	4.091	3.203
Baten				
Tijdelijke budgetten	743	1.104	1.097	7
Reserves	247	232	184	48
Overlopende passiva	31	0	0	0
Totaal baten	1.021	1.335	1.280	55
Saldo van lasten en baten	861	5.959	2.810	3.148

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Mutatie reserves	276	-612	-824	211
Mutatie tijdelijke budgetten	1.193	-2.311	592	-2.903
Resultaat van lasten en baten	2.329	3.036	2.579	457

Toelichting

Per saldo is het resultaat bij beleidsveld 3.2 landbouw € 457.000,- .

Tijdelijke budgetten:

De per saldo lagere lasten ter hoogte van € 3.089.000,- betreffen voor € 2.903.000,- verplichtingen die in latere jaren tot besteding komen. Dit betreft vooral aangegane verplichtingen in het kader van POP3 . De resterende € 186.000,- valt vrij.

Dit betreft € 106.000 euro transitiefonds landbouw omdat de uitvoering daarvan in 2018 nog op gang moest komen. Voor de resterende € 80.000 euro gaat om een verzamelstaat restsaldi lager dan € 50.000 euro per budget op diverse budgetten zoals Potato Valley, Landbouw, Kennis en Innovatie, Eetbaar Fryslân, waarbij de doelstellingen zijn gehaald en deze restsaldi vrijvallen.

Reserves:

De projecten Dutch Dairy Centre, Dairy Chain en Dairy Valley vallen onder de reserve Nuon Wurkje foar Fryslân. Bij het project Dutch Dairy Centre is sprake van een onderbesteding van € 300.000 en van lagere baten van € 45.000. Het project Dairy Chain is overschreden met € 140.000. Als laatste is bij het project Dairy Valley sprake van een overbesteding van € 57.000 dit vanwege een versnelling in het project. Voor een inhoudelijke toelichting op dit project wordt verwezen naar 4.3.

De projecten maken onderdeel uit van de maatregel stimulering internationaal ondernemen. Bij de mutatie reserves is bij dit beleidsveld € 150.000 teveel opgenomen waardoor het tot een saldo op dit beleidsveld leidt. Bij het beleidsveld 4.2 is echter € 150.000 te weinig gemuteerd in de reserves waardoor het gesaldeerd tot geen effect op het rekeningsaldo leidt.

Beleidsveld 3.3 – Water en Milieu

Water

Wat wilden we bereiken?

We willen ervoor zorgen dat Fryslân een provincie is en blijft met veilige, gezonde, toekomstbestendige en veerkrachtige watersystemen die duurzaam gebruikt worden. Daarbij gaat het om watersystemen waarin economische en ecologische ontwikkelingen met elkaar in evenwicht zijn. De provincie richt zich met haar beleid op de toekomst, zodat wij in Fryslân op tijd klaar zijn voor de stijgende zeespiegel, klimaatverandering en bodemdaling. Dit doen

we voor een belangrijk deel in landelijk verband via de Deltaprogramma's en het Hoogwaterbeschermingsprogramma.

In ons beleid onderscheiden we drie thema's: waterveiligheid, voldoende water en schoon water.

Waterveiligheid

Ons doel is dat de inwoners van Fryslân en de Friese economie goed beschermd zijn tegen overstromingen en wateroverlast. We willen Fryslân zo inrichten dat het risico op wateroverlast of een overstroming zo klein mogelijk is, en dat als dit zich toch voordoet, de gevolgen beperkt zijn. Hiervoor is het nodig dat de waterkeringen (bijvoorbeeld boezemkaden en sluzen) voldoen aan de veiligheidsnormen, en dat er gebieden zo ingericht zijn dat ze wateroverlast kunnen helpen voorkomen.

Onze verantwoordelijkheid ligt (vooral) bij de regionale waterkeringen. Deze beschermen tegen binnenwater uit meren, kleine rivieren en kanalen. Wij stellen de veiligheidsnormen vast. In 2027 moeten alle regionale waterkeringen aan de veiligheidsnormen voldoen. Om dit te halen moest vanaf 2016 in totaal nog 400 km boezemkaden op hoogte worden gebracht, waarvan 200 km in de periode 2016-2021. Wetterskip Fryslân versterkt en onderhoudt deze waterkeringen. Bij de versterking van de regionale waterkeringen worden andere functies (natuur, recreatie, landschap) integraal meegenomen en waar mogelijk wordt 'werk met werk' gemaakt.

Ook willen we ervoor zorgen dat ons grondgebied zo is ingericht dat wateroverlast wordt voorkomen. Hierbij richten we ons eerst op het vasthouden van water, daarna op bergen en als laatste op afvoeren.

Voor de primaire waterkeringen (Noordzee, de Waddenzee, de grote rivieren en het IJssel- en Markermeer) is het rijk verantwoordelijk. Deze moeten in 2050 voldoen aan de veiligheidsnormen. Met het rijk en andere partners werken wij aan de totstandkoming van een gebiedsagenda IJsselmeergebied. Deze agenda bestaat uit een richtinggevend perspectief voor 2050 en een uitvoeringsagenda. In 2018 is de gebiedsagenda gereed.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
3.3 Water en Milieu			

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. We zien erop toe dat er 30 km regionale boezemkaden op hoogte worden gebracht en waar mogelijk natuurvriendelijk zijn ingericht of andere functies integraal zijn meegenomen.			
2. We zien erop toe dat 150 ha is ingericht ter voorkomen van wateroverlast.			
3. We werken mee aan de opleveren van de Gebiedsagenda IJsselmeergebied.			

Toelichting

Boezemkaden: In 2027 moeten alle boezemkaden aan de gestelde normen voldoen. Daarvoor moet gemiddeld 30 km per jaar gerealiseerd worden. In 2018 zijn 21 kilometer kaden opgehoogd en is van 3 km na onderzoek gebleken, dat er op de huidige of een andere locatie voldoende beschermende hoogte is. Het aantal "km kaden dat op hoogte is gebracht" is daarmee net als vorig jaar iets minder dan de doelstelling van 30 kilometer per jaar. De verwachting van Wetterskip Fryslan is dat de komende jaren meer kilometers hersteld kunnen worden, waardoor de doelstelling in 2027 gehaald zal worden.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Water			
Boezemkaden	Km kaden dat op hoogte is gebracht	30	24
Wateroverlast	Aantal hectares ingericht om wateroverlast te voorkomen	150	139

Toelichting

Boezemkaden: zie bij resultaten

Waterberging: In 2018 is 139 hectare extra waterberging gerealiseerd. Deze uitbreiding heeft vrijwel geheel in de Friese Boezem plaats gevonden. In de deelsystemen (polders en vrij afstromend gebied van Fryslân) is slechts 1 hectare waterberging gerealiseerd. Het is voor Wetterskip Fryslan lastig om voldoende extra berging in de polders (deelsystemen) Dit heeft te maken met het feit dat aankoop van gronden voor waterberging op vrijwillige basis dient plaats te vinden.

Voldoende water

Wat wilden we bereiken?

Ons doel is dat het grond- en oppervlaktewatersysteem zo is ingericht dat de verschillende functies en gebruikers van water zo optimaal mogelijk bediend worden, nu en in de toekomst. Hierbij spelen we in op de regionale verschillen:

- in het verziltingsgebied noordelijk Zeekleigebied willen we de verzilting tegen gaan en het zoete water optimaal benutten via project Spaarwater (samen met provincies Groningen en Drenthe)

- in het 'feangreidegebiet' geven we uitvoering aan de veenweidevisie om de gevolgen van maaiveldddaling en de afbraak van veen op te vangen of tegen te gaan
- op de hogere zandgronden stimuleren we verschillende partijen zoals boeren, het Wetterskip, gebiedscollectieven en natuurbeheerders om maatregelen te treffen om meer (grond)water vast te houden.

We richten ons met de bestrijding van de verdroging vooral op de Natura 2000 gebieden met een grondwateropgave vanuit de Kaderrichtlijn Water (KRW). Deze moeten gereed zijn in 2027. Verdrogingsbestrijding kan op verschillende manieren worden uitgevoerd: bijvoorbeeld door: het minder diep maken of dempen van sloten, het aanleggen van zogenaamde "kwelschermen" of de manier van ontwatering aanpassen (bijvoorbeeld door een andere type drainage).

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
Voldoende water			
1. We geven uitvoering aan het geactualiseerde uitvoeringsprogramma van de veenweidevisie.			
2. We treffen maatregelen om de verdroging te bestrijden voor 250 ha in de Natura 2000 gebieden.			
3. In 2018 presenteren wij de resultaten van het onderzoek naar een duurzame toekomstige drinkwatervoorziening dat we samen met Vitens en Wetterskip Fryslân uitvoeren. Op basis van de resultaten van deze studie zullen wij in samenwerking met Vitens een nieuwe productielocatie gaan zoeken ter compensatie van een productieverlaging bij Terwisscha.			

Toelichting

1. Veenweidevisie: In 2018 is op basis van het Uitvoeringsprogramma (UP) Veenweide 2018-2019 uitvoering gegeven aan de veenweidevisie (vastgesteld op 21 januari 2015). Op inhoud is de nodige voortgang geboekt. Echter de bestedingen bleven fors achter op de prognose. Daarom is bij de tweede BERAP een deel van het budget voor 2018 doorgeschoven naar latere jaren en liggen de bestedingen nu weer op schema. Als belangrijke reden voor de latere bestedingen gold dat in de eerste helft van 2018 discussie is geweest over de aanpak en verantwoordelijkheden.

Er is meerdere keren gesproken over de veenweideproblematiek in Provinciale Staten en het onderwerp staat ook bij het publiek (en media) in de belangstelling. Daarnaast is het onderwerp Veenweide, als gevolg van het landelijk regeerakkoord, het ontwerp klimaatakkoord en het Interbestuurlijk Programma (IBP) Vitaal Platteland, landelijk op de agenda gekomen.

Provinciale Staten hebben op 18 juli 2018 ingestemd met het plan van aanpak om te komen tot het Uitvoeringsprogramma 2020-2030. Ook is in 2018 de Scopenotitie reikwijdte en detailniveau voor het opstellen van de Maatschappelijke Kosten Baten Analyse (2.0) opgesteld. Op basis van deze Scopenotitie wordt in 2019 een Maatschappelijke Kosten Baten Analyse opgesteld.

2. Verdrogingsbestrijding Natura 2000 gebieden:

In 2018 heeft voor 295 hectare verdrogingsbestrijding plaatsgevonden:

In het project "Oude Willem" in het Nationaal Park Drents – Friese Wold wordt voormalige landbouwgebied via gebiedsontwikkeling ingericht als natuurgebied. In dit project vindt tevens waterconservering plaats. In 2018 is heeft in dit project op een oppervlakte van 175 hectare verdrogingsbestrijding plaatsgevonden. Het project als geheel moet nog worden afgerond.

Ook in de Twijzelermieden vindt natuurinrichting plaats, via de gebiedsontwikkeling Achtkarspelen-Zuid. Het inrichtingsproject als geheel is nog niet afgerond, maar wel heeft in 2018 op een oppervlakte van 120 hectare verdrogingsbestrijding plaatsgevonden.

3. De Strategische Grondwaterstudie Fryslân wordt onder regie van de provincie Fryslân uitgevoerd in coproductie met Vitens en Wetterskip Fryslân. Na ernstige vertragingen in 2017 door technische problemen bij de bouw van het grondwatermodel zijn in 2018 alle noodzakelijke berekeningen uitgevoerd. Volgens planning wordt de grondwaterstudie in september 2019 ter kennisname toegestuurd aan Provinciale Staten.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Voldoende water			
Uitvoering Veenweidevisie	actieve gebiedsprocessen gericht op behoud veenweidewaarden in kansrijke gebieden	3	3
	aantal innovatieprojecten	6	6
Besparen en vasthouden zoet water	Aantal uitgevoerde projecten	3	2
Verdroging	Aantal hectares waarvoor maatregelen zijn uitgevoerd	250 ha	295 ha
Grondwater	Onderzoek toekomstige drinkwater voorziening	Besluitvorming PS	Ter kennisname aan PS voorzien september 2019

Toelichting

Grondwaterstudie Fryslân: zie bij resultaten

Schoon water

Wat wilden we bereiken?

Ons doel is dat de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater voldoet aan de normen. Daarmee zorgen we voor gezonde ecosystemen en kan het grond- en oppervlaktewater veilig gebruikt worden door burgers en voor economische activiteiten. Vervuiling wordt voorkomen. Om dit te bereiken blijven we de waterketen versterken. Dit doen we via het Fries Bestuursakkoord Waterketen 2.0 samen met Wetterskip, Vitens en de gemeenten.

De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) verplicht lidstaten maatregelen te treffen om waterkwaliteitsdoelen te halen. De doelen moeten in 2027 gehaald zijn. Hierbij gaat het zowel over grond- als oppervlaktewater. In het 4^e Waterhuishoudingsplan is een maatregelenpakket opgenomen om aan de KRW-doelstellingen te voldoen. Het gaat om inrichtingsmaatregelen die Wetterskip Fryslân uitvoert of die we meenemen in natuurinrichtingsprojecten. Daarnaast werken we samen met LTO en het Wetterskip KRW aan het Deltaprogramma Agrarisch Waterbeheer (DAW). Dit programma bestaat uit een aantal werkpakketten gericht op vermindering toevoer naar het oppervlaktewater van fosfaat en stikstof. In 2016 hebben we een bestuurlijke overeenkomst ondertekend met LTO en Wetterskip over de inzet van elk van de partners in dit programma.

Met Vitens geven we uitvoering aan de maatregelen in de uitvoeringsprogramma's gebiedsdossiers drinkwaterwinningen. Met het provinciale meetnet controleren wij de ontwikkelingen in de kwaliteit van het grondwater.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
Schoon water			
1. In 2018 gaan we verder met de uitvoering van het maatregelenpakket KRW volgens planning			
2. In 2018 dragen we in ieder geval bij aan (de ontwikkeling van) twee DAW-projecten.			
3. Bij de 48 bestaande zwemwaterlocaties in oppervlaktewater zien wij er op toe dat de aangewezen zwemplaatsen voldoen aan de eisen, dat de beheerders de noodzakelijke maatregelen uitvoeren en dat actuele informatie over de toestand van het zwemwater beschikbaar is.			
4. We geven uitvoering aan 12 maatregelen uit het uitvoeringsprogramma gebiedsdossiers drinkwaterwinningen			

Toelichting

KRW:

Het KRW maatregelenprogramma gaat voor de periode 2016-2021 uit van een gemiddelde productie per jaar. De planning voor aanleg natuurvriendelijke oevers is 10 km/jaar van totaal 60 km voor de hele planperiode. Per abuis is in de prestatietabel 60 km/jaar ipv 10 km/jaar aangegeven.

In 2018 is in totaal 6,6 km natuurvriendelijke oevers gerealiseerd, waarvan 4,6 km in de boezemkanalen en 2 km in de KRW-hoofdwatgangen. Dit blijft achter bij de gestelde doelwaarde. Oorzaak hiervan ligt in het subsidieprogramma POP3 (waarbij ook middelen beschikbaar zijn voor KRW-doelstellingen), dat een moeizame start heeft gekend. In 2016 zijn uiteindelijk de eerste 2 openstellingen voor KRW gedaan. Voor de uitvoering van de maatregelen binnen POP3 staat 3 jaar. In 2017 en 2018 zijn grote slagen gemaakt in de openstellingen van de KRW-maatregelen. Ook in 2019 worden nog openstellingen voorbereid. Verwachting is dan ook dat vanaf 2019 meer kilometers worden afgerond dan de gestelde doelwaarden.

Wel zijn in 2018 meer hectares ondiepe zones in de meren gerealiseerd dan gepland, namelijk 16 ha in plaats van 10.

Er is 2,3 km beekherstel uitgevoerd. De verwachting was 7 km. De uitvoering is afhankelijk van de gebiedsprocessen en de provinciale projecten en vertraging hierin komt enerzijds doordat verwerving van grond op vrijwillige basis dient plaats te vinden, wat in sommige gevallen zorgt voor langere verwervingsprocessen en daardoor vertraging is uitvoering. Anderzijds zorgt het onderzoek naar de natuuropgave, het uitwerken van de verschillende scenario's en de bijbehorende aankoopstop voor prioriteit 3 en 4 voor vertraging in de uitvoering.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Schoon water			
KRW doelen	Aantal uitgevoerde projecten DAW	2	4
	Km. oever dat natuurvriendelijk is ingericht	60 km Natuurvriendelijke oever/jaar	6,6 km natuurvriendelijke oever
	Aantal gerealiseerde vispassages en maalkommen Km. beekherstel	10 stuks/jaar 7 km beekherstel (binnen 60 km totaal Natuurvriendelijke oever)	1 zuiverende maalkom, 5 vispassages 2,3 km beekherstel.
Zwemwaterlocaties	Aantal zwemwaterlocaties met predicaat voldoende	48	48
Drinkwaterwinning	Aantal maatregelen uit het uitvoeringsprogramma gebiedsdossiers drinkwaterwinningen	12	11
	Het aantal projecten dat in uitvoering is genomen	4	4

Toelichting

Drinkwaterwinning:

In het uitvoeringsprogramma gebiedsdossiers drinkwaterwinning zijn 12 maatregelen opgenomen. In 2019 wordt de laatste maatregel "gemeenschappelijk gewasbeschermingsbeleid" uitgevoerd.

Milieu

Wat wilden we bereiken?

Hoofddoelstelling van ons milieubeleid is "een verantwoord gebruik van het fysieke leefmilieu, zodat dit gebruik oneindig kan voortduren". Om dat te bereiken is het nodig om belangrijke stappen te zetten die leiden naar een Fries leefmilieu waarin in 2030 alle schadelijke onttrekkingen en toevoegingen zijn uitgebannen.

Deze hoofddoelstelling heeft haar oorsprong in het Frysk Miljeuplan 2015-2016 en is nog steeds actueel. In 2021 treedt de nieuwe Omgevingswet in werking. Op basis van deze wet moeten provincies verplicht een Omgevingsvisie vaststellen. Al het strategisch beleid uit de plannen voor de fysieke leefomgeving wordt in deze nieuwe Omgevingsvisie opgenomen. Dat geldt dus ook voor het strategisch deel van het milieubeleid. Er worden onder het regime van de Omgevingswet geen aparte plannen voor delen van de fysieke leefomgeving meer opgesteld.

Het milieubeleid wordt via twee sporen uitgevoerd. De eerste is Slim Milieubeheer en het tweede is Samen bouwen aan een schone, eerlijke en gezonde samenleving. Bij de behandeling van de beleidsbrief Milieu in juni 2017 hebben Provinciale Staten bij motie gevraagd om een nieuw provinciaal milieubeleid op te stellen. Wij bekijken momenteel hoe we deze motie op kunnen pakken en komen daar zo snel mogelijk bij Provinciale Staten op terug.

Slim Milieubeheer

Dit spoor bevat de wettelijke milieutaken. Met de uitwerking van dit spoor willen we bereiken dat het fysieke leefmilieu in Fryslân voldoet aan alle geldende wettelijke normen. Sommige wettelijke normen zijn uitgewerkt in bestuurlijke afspraken. Deze afspraken komen we na. De nadruk in dit spoor ligt op vergunningverlening, toezicht en handhaving. De bestaande milieuknelpunten moeten worden teruggebracht en tegelijkertijd moet worden voorkomen dat nieuwe knelpunten ontstaan. De uitvoering van de wettelijke taken ligt primair bij de FUMO en de uitvoering van de VTH taken bij de majeure risicobedrijven bij de Omgevingsdienst Groningen- Brzo Noord. Uit de monitoringsrapportage Frysk Miljeuprogramma 2015-2016 blijkt dat het aantal knelpunten de afgelopen periode weer verder teruggebracht is.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. Uitbrengen van een jaarlijkse monitoringsrapportage met daarin een verslag van de voortgang van de uitvoering van de programma's (voortgangsmeting) en het meten van de effecten van de uitvoering van de programma's (effectmeting).			
2. Uitvoeren van geluidisolatie bij woningen in het gebied Twijzel/Kootstertille (N355/N369) met behulp van een subsidie van het Rijk. Dit als onderdeel van het Actieplan Geluid 2013-2017.			
3. Opstellen van het Actieplan Geluid 2018-2022.			
4. De provincie verzorgt het (bestuurlijk) voorzitterschap en het secretariaat van het ambtelijk en bestuurlijk VTH-overleg.			
5. De provincie zorgt voor een jaarlijks programma en coördineert de samenwerking;			
6. De provincie neemt het initiatief tot het twee maal per jaar houden van het bestuurlijk overleg. Hieraan voorafgaande wordt het ambtelijk VTH overleg gehouden.			
7. De taken ten aanzien van vergunningverlening, toezicht en handhaving die behoren tot dit beleidsveld worden uitgevoerd door de Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO). Een aantal taken is nog bij de provincie belegd, waaronder de vergunningverlening in het kader van de Natuurbeschermingswet.			

Toelichting

1. Omdat er geen beleidsbrief en uitvoeringsprogramma milieu zijn vastgesteld wordt er dit jaar geen monitoringsrapportage opgesteld. De voorgenomen activiteiten zijn opgenomen in de begroting en over de voortgang hiervan ligt op schema.

2. De uitvoering van de woningisolatie in het gebied Twijzel/Kootstertille loopt door in 2019. De vertraging heeft geen gevolgen voor de reeds ontvangen voorbereidingssubsidie. De latere uitvoering leidt tot latere kosten. Ook de uitvoeringssubsidie van het Rijk komt later. In beginsel zijn hier geen provinciale kosten mee gemeoid.

3. Het Actieplan Geluid 2018-2022 is op 17 juli 2018 definitief vastgesteld. Uitvoering van de isolatie van een tiental woningen en maatregelen rond de N358 en aanliggende wegen wordt in 2019 opgepakt en zijn bestaande budgetten beschikbaar.

7. Uitvoering VTH-taken:

Beleid: We streven er naar om het VTH beleid 2019-2023 begin 2019 vast te laten stellen door GS.

Tijd: Het VTH Uitvoeringsprogramma 2018 provincie Fryslân is de basis voor uitvoeren van de VTH taken die grotendeels door de FUMO en Omgevingsdienst Groningen (ODG Brzo-Noord) worden uitgevoerd. Daarnaast voert bv. ook It Fryske Gea (IFG) taken uit. Er zijn zorgen over de uitvoering van de VTH taken, met name bij bedrijven door de FUMO. De vergunningverlening en de uitvoering van de toezichttaken blijven achter op de planning.

De monitoring van tijdbesteding en prestaties en communicatie door de FUMO is onvoldoende. Ook inzicht in het naleefgedrag en aantal en soort overtredingen is onvoldoende om risicogericht toezicht uit te voeren en om als bevoegd gezag grip te hebben op de uitvoering en bij te kunnen sturen. Onder de door de provincie ingebrachte bedrijven, zijn meerdere bestuurlijk gevoelige bedrijven die een aanzienlijke hoeveelheid uren kosten, welke ten koste gaan van het reguliere werk. FUMO is gevraagd om een snelle en verdere verbetering van de monitoring en informatievoorziening en heldere communicatie daarover. PS is middels een brief eind november 2018 hierover geïnformeerd.

Over de uitvoering van de plustaken door de FUMO is een evaluatie onderzoek uitgevoerd, dat begin 2019 zal worden afgerond. Daarnaast heeft een herijking van taken plaatsgevonden, om een duidelijke scheiding tussen uitvoerings- en beleidstaken aan te brengen en te zorgen voor uniformiteit van taken bij de FUMO. Begin 2019 wordt hier uitvoering aan gegeven, dan volgen mensen de taken (2,7 fte) en worden begrotingen hierop aangepast.

Vanaf 1 juli 2017 worden Wabo-brede taken bij Brzo+ bedrijven onder verantwoordelijkheid van de ODG uitgevoerd op grond van het Werkprogramma Brzo 2018. Hiervoor is de kwaliteit- en productienorm de 'Noordelijke Maat' vastgesteld en wordt begin 2019 een Samenwerkingsovereenkomst vastgesteld tussen de provincie Fryslân en ODG. De vergunningverlening, toezicht en handhaving bij majeure risico bedrijven is volgens planning uitgevoerd.

Geld: IFG voert in opdracht van de provincie toezicht uit op de gesloten Natura 2000 gebieden langs de Friese IJsselmeerkust en de Natura 2000 gebieden van Zuidwest Fryslân. Voor het borgen van adequaat niveau van toezicht is het budget structureel opgehoogd (ca. € 30.000) conform de toegenomen kosten.

Op 29 juni 2018 heeft het Algemeen Bestuur FUMO de FUMO begrotingswijziging 2018 en de begroting 2019, na zienswijzen en amendement, vastgesteld. PS is per brieven geïnformeerd over het verloop van de behandeling van de zienswijzen en het vaststellen van de begrotingen FUMO en de jaarrekening 2017 FUMO en de consequenties.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Slim milieubeheer			
Monitoring Frysk Miljeuplan	Monitoring Beleidsbrief Milieu op de spoor 1 Slim Milieubeheer en spoor 2 Bouwen aan een schone, eerlijke en gezonde samenleving.	Monitoringsrapportage over 2017 is gereed	Niet opgesteld
Beoordelen sanerings- en nazorgplannen	Worden besluiten op tijd afgegeven	-	Volgt in VTH jaarverslag 2018
Toezicht en Handhaving	Zoals beschreven in de DVO en nader ingevuld door het jaarlijkse VTH programma.	100%	Volgt in VTH jaarverslag 2018
Aanpak locaties met verspreiding en ecologie	Doelstelling bodemconvenant (Uitgewerkt in Friese Uitvoeringsagenda 2017-2020)	-	Op schema
Wet milieubeheer, externe veiligheid	Uitvoeren Impuls Omgevingsveiligheid 2015-2018	-	IOV 2015-2018 uitgevoerd
	Risicokaart actueel houden	-	Risicokaart is actueel
Actieplan Geluid	Uitvoeren Actieplan Geluid 2013 - 2017	Gereed	Gereed
	Opstellen Actieplan Geluid 2018-2022	Gereed	Gereed
VTH overleg	Aantal keren dat het (bestuurlijk) overleg wordt gehouden	2 x	3 x
Uitvoeringsprogramma	Het opstellen van het uitvoeringsprogramma	Vastgesteld programma	Programma 2018 vastgesteld
Afgeven vergunningen, ontheffingen, enz.	Tijdigheid	>95%	Volgt in VTH jaarverslag 2018
Toezicht en Handhaving	Overtredingen worden opgepakt en waar de eerste aanschrijving niet het gewenste effect heeft, wordt handhavend opgetreden	>90%	Volgt in VTH jaarverslag 2018
	Verbeteren naleefgedrag	>85%	Volgt in VTH jaarverslag 2018
Specialistisch advies	Tijdigheid	>95%	Zie vergunningen en toezicht

Toelichting

Monitoring Frysk Miljeuplan:

Omdat er geen beleidsbrief en uitvoeringsprogramma milieu zijn vastgesteld wordt er dit jaar geen monitoringsrapportage opgesteld. De voorgenomen activiteiten zijn opgenomen in de begroting en over de voortgang hiervan ligt op schema.

Aanpak locaties met verspreiding en ecologie:

De aanpak van locaties met risico's voor verspreiding en/of ecologie vindt plaats vanuit de doelen van het Bodemconvenant en de actielijnen uit de Friese bodemagenda bodem en ondergrond 2017-2020. De uitvoering van de aanpak van deze spoedlocaties ligt op schema waardoor voor 2021 alle verontreinigingen zijn gesaneerd dan wel beheerst.

Afgeven vergunningen, tijdigheid:

De tijdigheid van beschikkingen en het afdoen van meldingen voor bedrijven is over het algemeen goed. Bij de uitgebreide Wabo-procedures wordt niet voldaan aan de norm van 95%. Dit komt doordat er altijd veel speelt, het vaak om complexe procedures gaat en de reguliere vergunningverlening meer prioriteit krijgt vanwege de fatale termijnen. Dit geldt zowel bij de FUMO als de ODG. Vergunningen en Toezicht is inclusief specialistisch advies. In het VTH jaarverslag 2018 wordt VTH-breed gerapporteerd over tijdigheid.

Toezicht en handhaving:

We hebben onvoldoende monitoringsgegevens van FUMO waaruit blijkt dat overtredingen worden opgepakt en waar de eerste aanschrijving niet het gewenste effect heeft, handhaving wordt opgetreden. In het VTH jaarverslag 2018 wordt VTH-breed gerapporteerd over overtredingen.

Wat betreft de verbetering naleefgedrag, is van belang dat analyse van het naleefgedrag over de volle breedte van de provinciale taken niet mogelijk is vanwege het ontbreken van monitoringsgegevens over aantal en soort overtredingen. In het VTH beleid 2019-2023 wordt dit als actiepunt benoemd voor de komende jaren.

Samen bouwen aan een schone, eerlijke en gezonde samenleving

Wat wilden we bereiken?

We werken, samen met de Mienskip, een bouwsteen milieu uit voor de Omgevingsvisie. Dit vindt plaats binnen de Friese Aanpak, zoals die is afgesproken met de VFG en Wetterskip Fryslân. Daarnaast wordt binnen dit spoor aan vijf thema's gewerkt: Fair Trade/Global Goals, Eetbaar Fryslân, Friese Grondstoffenagenda, MVO-duurzame zorg en Duurzaam Door.

We willen de volgende doelen realiseren:

- Het maken van een bouwsteen milieu als onderdeel van de Omgevingsvisie. Friese Grondstoffenagenda: Friese burgers en bedrijven produceren minder afval en gebruiken minder energie door hoogwaardig terugbrengen van gebruikte grondstoffen in de keten.
- Fairtrade/Millennium: Friese consumenten en ondernemers komen in beweging voor Fairtrade en Millennium waarden, nog meer Fairtrade overheden en een procentuele toename van verkoop van Fair Trade producten
- Eetbaar Fryslân: De Friese consumenten eten meer regionaal verantwoord geproduceerd voedsel.
- MVO-duurzame zorg: we willen stimuleren dat Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen en duurzaamheid een onlosmakelijke onderdeel worden van de langdurige strategie van de zorginstellingen van de zorginstanties in onze provincie.
- Duurzaam Door is een landelijk kennisprogramma. Middels dit kennisprogramma willen wij met de inzet van een sociaal instrumentarium werken aan de versterking van competenties en vaardigheden bij jongeren, burgers, ambtenaren en bedrijven met betrekking tot duurzame ontwikkeling.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
Samen bouwen aan een schone, eerlijke en gezonde samenleving			
1. We maken, samen met de Mienskip een bouwsteen milieu voor de Omgevingsvisie;			
2. We gaan bedrijven en instellingen bij elkaar brengen die willen werken aan projecten voorverantwoord grondstofgebruik en streven naar een circulaire economie met nieuwe verdienmodellen. Deze activiteiten vinden plaats onder de noemer van de Friese Grondstoffenagenda;			
3. We stimuleren en ondersteunen Friese gemeenten (en de consumenten en ondernemers daarin) om de titel van Fairtrade Gemeente te behalen c.q. te behouden.			
4. We ondersteunen vernieuwende ketens van initiatiefnemers (van producent tot consument) bij het opstellen van een business case (bijvoorbeeld in de vorm van procesondersteuning of participatie in pilots) op het gebied van regionaal voedsel.			

Toelichting:

1. In de Ontwerp-Omgevingsvisie is het hoofdstuk 'De basis op orde' opgenomen. Dit hoofdstuk omvat het grootste deel van het provinciaal milieubeleidsplan. De rest van is belegd in andere delen van de Omgevingsvisie, o.a. energiebeleid, landbouwbeleid, natuurbeleid. Het fairtrade-beleid wordt omgevormd naar de inzichten van de Sustainable Development Goals. Alle onderwerpen uit het milieubeleidsplan hebben een plek in de Omgevingsvisie. Deze worden nader uitgewerkt in de programma's.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Samen bouwen aan een schone, eerlijke en gezonde samenleving			
Milieuplan/Omgevingsvisie	Bouwsteen is klaar	Bouwsteen Milieu gereed	Opgenomen in Omgevingsvisie
De Friese Grondstoffenagenda	Aantal opgeleverde haalbare business-cases	3	Onderdeel geworden van circulaire economie
Fairtrade Fryslân	Vergroten van het aantal gemeenten dat actief bezig is met Fairtrade, respectievelijk in het bezit is van de titel Fairtrade Gemeente.	Toename	1 gemeente Harlingen
MVO in de zorg	Aantal zorginstellingen met actief duurzaamheidsbeleid	Toename	Onderdeel geworden van circulaire economie en energietransitie
Duurzaam Door	Nog te bepalen		Aangesloten bij participatietafels voedsel, regionale netwerken en energie
Eetbare stad	Aantal gerealiseerde vernieuwende business-cases	2	Onderdeel geworden van landbouw en voedseltransitie

Toelichting

Het Frysk Miljeuplan 2015-2016 wordt in 2019 beleidsmatig vervangen door de Omgevingsvisie. De resterende acties en maatregelen van spoor 2 uit het Frysk Miljeuplan 2015-2016 zijn in het jaar 2018 afgerond. Daarnaast zijn in de afgelopen jaren een aantal onderdelen ook wat betreft doelen en prestatie indicatoren uit het Frysk Miljeuplan 2015-2016 doorontwikkeld en opgenomen in drie andere opgaven, te weten;

- Energietransitie (zie 3.4 Energietransitie)
- Circulaire economie (zie 4.1 Innovatie en Circulaire Economie)
- Landbouw en Voedseltransitie (zie 3.2 Landbouw)

Na het vaststellen van de Omgevingsvisie zullen er programma's worden uitgewerkt. Daarin zal blijken of er in de begroting 2020, naast de wettelijke taken, opnieuw doelen en resultaten voor Milieu worden geformuleerd.

Fairtrade Fryslân: Met uitzondering van 3 Waddeneilanden zijn, op drie gemeenten na, alle Friese gemeenten Fairtrade gemeente of actief bezig Fairtrade gemeente te worden.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Lasten				
Structurele budgetten	7.900	8.957	8.828	128
Tijdelijke budgetten	3.928	7.606	4.608	2.997
Reserves	0	0	0	0
Voorzieningen	727	620	744	-124
Overlopende passiva	122	130	166	-36
Totaal lasten	12.677	17.312	14.347	2.965
Baten				
Structurele budgetten	340	311	355	-44
Tijdelijke budgetten	67	542	644	-103
Reserves	0	0	0	0
Voorzieningen	727	619	740	-122
Overlopende passiva	122	130	166	-36
Totaal baten	1.256	1.601	1.905	-305
Saldo van lasten en baten	11.420	15.711	12.441	3.270
Mutatie reserves	600	3.450	3.450	0
Mutatie tijdelijke budgetten	4.688	-113	1.977	-2.091
Resultaat van lasten en baten	16.709	19.048	17.868	1.180

Toelichting

Het saldo van beleidsveld 3.3 Water en Milieu is € 1.180.000,-.

Structurele budgetten

Bij de structurele budgetten is € 128.000,- minder besteed dan begroot en valt vrij. De lasten van de budgetten 'Provinciale bijdrage uitvoering taken FUMO', 'Uitvoering VTH taken waaronder Brzo+' en 'Milieubeleidsplan wettelijke taken' vielen € 380.000,- lager uit dan begroot door minder projecten op basis van nacalculatie bij de FUMO. Daartegenover is er een negatief saldo baten van € 240.000,- voor het budget 'Wet uitvoering WABO', vanwege lagere BRIKS (o.a. bouw) legesinkomsten dan begroot en niet begrote ontvangen dwangsommen.

Tijdelijke budgetten

De lasten van de tijdelijke budgetten zijn per saldo € 3.100.000,- lager dan begroot waarvan € 2.091.000,- al als subsidies verplicht zijn voor besteding in komende jaren. De resterende € 1.009.000,-euro valt vrij. De vrijval wordt voornamelijk veroorzaakt door de volgende onderdelen. Het Bodemsaneringsprogramma 2016 – 2020 kent een vrijval van € 460.000,- omdat er sprake is van een bodemtransitie waarbij de synergie tussen bodem en opgaven binnen landbouw en energie nog robuustere vorm moeten krijgen. De uitvoering van de transitie laat zich daarnaast moeilijk dwingen binnen een afgebakende jaarschijf. Daarom is er in de 2^e Berap ook een bedrag van € 650.000,- doorgeschoven naar 2019 en 2020.

Gezien de beperkte initiatieven tussen landbouw/energie en bodem in 2018 heeft er toch nog een onderbesteding plaatsgevonden. Ook is er € 400.000,- euro minder besteed voor De Saiter omdat de projectuitgaven meevielen. Het resterende saldo tijdelijke budgetten ontstaat voornamelijk door het programma FUOV 2015 – 2018 Omgevingsveiligheid, zoals bij de 1^e Berap 2018 was aangekondigd, Luchtkwaliteit Harlingen en koppelkansen MIRT IJsselmeer.

Voorzieningen

De vorming van de voorziening Grondwaterwet (lasten) is € 124.000 euro hoger uitgevallen door verhoging van de grondwaterheffing van 1,13 naar 1,32 cent per m3 grondwater.

Beleidsveld 3.4 – Energietransitie

Wat wilden we bereiken?

Conform de Europese en rijksdoelstellingen is ook ons doel om 16% van onze energie duurzaam in 2020 op te wekken en een energiebesparing te realiseren van 20% ten opzichte van 2010. Het uiteindelijke doel is om in 2050 geheel energieneutraal te zijn. In de vastgestelde beleidsbrief 'Duurzame energie 2016' hebben we nog een extra ambitie toegevoegd: De provinciale organisatie is in 2025 zelfvoorzienend op het gebied van energie. In ons jaarlijks (nog te actualiseren) uitvoeringsprogramma 'Duurzame energie 2018' werken we deze ambities verder uit.

De energietransitie is een zeer grote opgave, waar burgers, overheden, bedrijven en maatschappelijke partijen hun bijdrage aan leveren. Samenwerking is dan ook van groot belang. De 'Friese regionale energiestrategie' is daarbij een hulpmiddel. De provincie speelt diverse rollen. Wij maken keuzes in de Omgevingsvisie over de ruimtelijke kant van de energietransitie. Wij jagen ontwikkelingen aan en ondersteunen energiecoöperaties en andere maatschappelijke organisaties. Via het FSFE en andere financiële instrumenten bieden we burgers en bedrijven de middelen om een bijdrage te leveren aan de energietransitie.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
3.4 Energietransitie			

Toelichting

De doelstellingen voor wat betreft de Energietransitie in 2020 liggen conform het landelijk beeld niet op schema. De 16% duurzame energieopwekking in 2020 zal niet gehaald worden, omdat het Windpark Fryslân dan nog niet operationeel is. Ook de voor 2020 geformuleerde doelstellingen op het terrein van de energiebesparing zijn met name als gevolg van de economische groei niet (meer) realistisch/haalbaar. In de brief van 15 mei 2018 hebben wij u uitgebreid geïnformeerd over de ontwikkelingen & stand van zaken Energietransitie.

Ten aanzien van de Fryske Deal is in 2018 gebleken dat de oorspronkelijke opzet om via schaalvergroting de prijs van de verduurzaming van woningen omlaag te brengen in de huidige markt niet haalbaar is. Samen met de corporaties werken wij nu aan een voorstel voor een wijkgerichte aanpak die past binnen de op te stellen Regionale Energiestrategie.

Eind 2018 is het onderzoek naar de warmteopties op wijk- en buurtniveau voor Fryslân afgerond en aan de Friese gemeenten aangeboden. De regierol voor het vervolg wordt door het Rijk bij de gemeenten neergelegd. De resultaten van het onderzoek bieden gemeenten de mogelijkheid om toe te werken naar Transitievisies Warmte die eind 2021 gereed moeten zijn.

Het is in 2018 niet gelukt om energiebesparing door de top 25 grootverbruikers onder de bedrijven te faciliteren. Eind 2018 is er wel een start gemaakt om de eerste 10 bedrijven te benaderen voor een energiescan. Tot slot is vorig jaar de monitor Energietransitie ontwikkeld en via de website beschikbaar gesteld.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. Een toename van de productie van duurzame energie op basis van een brede mix van wind, zon, biomassa, groen gas en warmte/geothermie.			
2. Samen met gemeenten en maatschappelijke organisatie vormgeven en uitvoeren van de 'Friese regionale energiestrategie'.			
3. Leveren van een bijdrage voor de energietransitie aan de Omgevingsvisie.			
4. Stimuleren van energiebesparing in de woningvoorraad, het maatschappelijk en zakelijk vastgoed.			
5. Deelnemen in de Fryske deal om samen met Friese bouwers, woningcorporaties en gemeenten versneld huurwoningen energieneutraal te maken.			
6. Stimuleren van mest-monovergisting op landbouwbedrijven door geïnteresseerde boeren te begeleiden bij hun investeringskeuze.			
7. Stimuleren van duurzame mobiliteit door het verduurzamen openbaar vervoer.			
8. Stimuleren zorgvuldig en circulair omgaan met grondstoffen, op basis van de beleidsbrief 'Circulaire economie'.			
9. Vervolgstappen om in 2025 te komen tot zelfvoorzienende provinciale organisatie.			
10. Faciliteren van het Friese bedrijfsleven, stichtingen en verenigingen bij het opzetten van business cases rond de energieproductie en energiebesparing, die vervolgens overgedragen (kunnen) worden aan de fondsbeheerder van het FSFE en andere financiers.			
11. Faciliteren energiebesparing door de top 25 grootverbruikers onder de bedrijven.			
12. Uitvoeren van een vervolg op de succesvolle regelingen om asbestsanering te combineren met zonnestroom op boerderij- en MKB-daken.			
13. Uitvoeren van de samenwerkingsovereenkomst en - als er aan de voorwaarden wordt voldaan - bij Financial Close deelnemen in Windpark Fryslân Holding BV.			

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
14. Ondersteunen van lokale initiatieven via de ‘energiewerkplaats’ en streekagenda’s bij het realiseren van energiebesparings- en duurzame energieprojecten. Daarmee leveren we een bijdrage aan de vorming van duurzame dorpen.			
15. We dragen bij aan de ontwikkeling van een innovatieve Energiedijk. Zie voor meer informatie de paragraaf Grote projecten (project De Nieuwe Afsluitdijk).			

Toelichting

1. Zie toelichting prestatie-indicatoren.
2. In 2018 is gestart met de voorbereiding van de Regionale energiestrategie (RES). Er is een kwartiermaker aangesteld. Bestuurders van de gemeenten Leeuwarden en Sudwest Fryslân, de provincie, het Wetterskip en Liander vormen een regiegroep.
4. Er zijn minder energiescans uitgevoerd bij sportaccommodaties en musea dan vooraf gepland was.
5. De Fryske Deal is een initiatief van woningcorporaties en bouwbedrijven. In de oorspronkelijke vorm is gebleken dat de oorspronkelijke opzet om via schaalvergroting de prijs van de verduurzaming van woningen omlaag te brengen in de huidige markt niet haalbaar is. Samen met de corporaties verenigd in de VFW werken wij nu aan een voorstel voor een wijkgerichte aanpak die past binnen de op te stellen RES.
6. De POP-aanvraag voor het organiseren van masterclass monovergisting is gehonoreerd. In 2019 wordt de 1e masterclass gehouden.
10. In 2018 is besloten om geen garantiefonds op te richten en garantstellingen af te geven aan lokale duurzame initiatieven, maar in plaats daarvan in te zetten op ondersteuning van initiatieven bij het ontwikkelen van businesscases.
11. Het is in 2018 niet gelukt om energiebesparing door de top 25 grootverbruikers onder de bedrijven te faciliteren. In 2019 zullen eerst 10 van de 25 bedrijven benaderd worden voor een energiescan.
13. In SOK stond dat de Long Stop Datum, de uiterste datum waarop Financial Close zou moeten zijn bereikt, op ultimo 2018 lag. De datum voor de Long Stop is opgeschoven naar 31-12 2019. PS zijn hierover geïnformeerd bij brief Nr 1610178 van 4 december 2018.
15. Voor een toelichting van de resultaten en prestatie-indicatoren van de De Nieuwe Afsluitdijk (DNA) onderdeel Duurzame Energie verwijzen wij graag naar de paragraaf Grote Projecten De financiën betreffende Duurzame Energie van DNA zijn wel verwerkt in de financiële tabel van deze paragraaf 3.4.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Energiebesparing	Energiebesparing van 20% in 2020.	Toename	?
Energieproductie	Productie van 16% duurzame energie in 2020 en 25% in 2025.	Toename	?

Toelichting

Voor de monitor Energietransitie wordt gebruik gemaakt van de cijfers van de landelijke Klimaatmonitor. Deze cijfers lopen echter achter bij de werkelijkheid. Er zijn nog geen waarden beschikbaar over het jaar 2018. De meest recente cijfers zijn van eind 2016.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Lasten				
Structurele budgetten	0	180	180	0
Tijdelijke budgetten	4.038	2.645	2.565	80
Reserves	2.441	3.266	2.216	1.050
Totaal lasten	6.478	6.091	4.961	1.130
Baten				
Structurele budgetten		0	0	0
Tijdelijke budgetten	182	425	425	0
Reserves	1.073	655	555	100
Voorzieningen		175	38	138
Totaal baten	1.255	1.255	1.017	237
Saldo van lasten en baten	5.224	4.836	3.943	892
Mutatie reserves	394	489	1.439	-950
Mutatie tijdelijke budgetten	286	309	388	-80
Resultaat van lasten en baten	5.903	5.633	5.771	-138

Toelichting

Het saldo van beleidsveld 3.4 Energietransitie is - € 138.000,-.

Structurele budgetten

De structurele budgetten zijn conform begroting besteed.

Tijdelijke budgetten

Bij de tijdelijke budgetten is € 80.000,- minder besteed dan begroot, waarbij het volledig gaat om verplichtingen die via de mutatie tijdelijke budgetten in latere jaren tot besteding komen. Er is dan ook geen vrijval.

Reserves

Bij de reservebudgetten is per saldo € 950.000,- minder besteed.

Bij het onderdeel energietransitie binnen de Nieuwe Afsluitdijk is er een onderbesteding van € 1.300.000,-. Het grootste aandeel hierin heeft een project dat nog een deel van haar subsidie moet ontvangen. Naar verwachting volgt deze uitbetaling in 2019. Voor nadere toelichting wordt ook verwezen naar de paragraaf Grote Projecten.

Bij de reserve NUON onderdeel Wurkje foar Fryslân Versnelling verbetering energieprestatie bestaande woningbouw is sprake van vrijval van € 350.000. Deze is bij de 2^e Berap 2017 op begrotingsbasis al verwerkt. Deze post is abusievelijk doorgeschoven naar 2018 waarna het nu door te beschikken over de reserve alsnog aan het begrotingssaldo is toegevoegd.

Voorziening

De begrote baat bij de voorziening is de begrote aflossing van drie leningen verstrekt in het kader van Duurzame energie. De voorziening is gevormd bij het verstrekken van de lening. Bij de aflossing van de lening komt het budget weer beschikbaar. Door achterblijvende aflossingen is de inkomst nog niet ontvangen op de exploitatie en daardoor ontstaat een negatief saldo van € 138.000,-.

De begrote baten voor de voorziening revolverende middelen zijn voor een bedrag van € 138.000,- niet ontvangen doordat de terugbetaling van twee kredietsubsidies niet gerealiseerd is. Dit is tevens de verklaring voor het negatieve resultaat.

Beleidsveld 3.5 – Transitie omgevingswet/visie

Wat wilden we bereiken?

Wij streven een integrale benadering van de ruimtelijke ontwikkeling van onze provincie na, onder andere ten aanzien van de ontwikkeling van wonen en werken bij steden en dorpen, wind- en zonne-energie, schaalvergroting landbouw en intensieve veehouderij. Integraal betekent, dat we rekening houden met externe ontwikkelingen, veranderende inzichten en met nieuw Europees en rijksbeleid. Dit beleidsveld betreft vooral de - regie op de - voorbereiding van het beleid en het faciliteren van integrale planvorming.

Bij het tot stand komen van de Omgevingsvisie wordt behalve de integratieslag van beleidssectoren binnen het fysieke domein ook invulling gegeven aan de beleidsmatige samenhang met het sociale domein. Deze samenhang manifesteert zich in ieder geval bij de thema's arbeidsmarkt en werkgelegenheid, bevolkingsontwikkeling en wonen, bereikbaarheid en beschikbaarheid van voorzieningen in het landelijk gebied. Hierbij geven we speciaal aandacht aan ouderen, omdat hun aantal de komende jaren sterk zal toenemen.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
3.5 Transitie omgevingswet/visie			

Toelichting

De gewenste resultaten zijn niet gehaald ten aanzien van de MER. GS heeft hier pas op 5 februari 2019 vastgesteld.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. Wij stellen de Omgevingsvisie vast. Dit in lijn met de startnotitie, discussienotitie en Koersdocument. Wij doen dat in goede afstemming met de gemeenten in relatie tot hun gemeentelijke omgevingsvisies (de Friese Aanpak).			
2. Wij stellen de MER voor de Omgevingsvisie vast.			
3. Wij gaan aan de slag met het opstellen van de provinciale Omgevingsverordening. Deze is noodzakelijk op grond van de Omgevingswet.			
4. We starten met het inrichten van de digitale systemen die nodig zijn voor de systematiek en werkwijze van de Omgevingswet en de wettelijke verplichtingen in dit opzicht.			

Toelichting

De MER kon pas op 5 februari 2019 aan GS worden voorgelegd, omdat bij het opstellen van de MER gebruik wordt gemaakt van Ontwerp-Omgevingsvisie, die pas op 18 december 2018 in GS is vastgesteld. Daardoor lukte het niet ook nog met de MER in te stemmen in 2018.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Omgevingsbeleid	Ontwerp Omgevingsvisie	Omgevingsvisie vastgesteld	Ontwerp-Omgevingsvisie op 18-12-2018 vastgesteld door GS

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Lasten				
Structurele budgetten				
Tijdelijke budgetten	100	75	100	-25
Reserves				
Totaal lasten	100	75	100	-25
Baten				
Structurele budgetten				
Totaal baten	0			
Saldo van lasten en baten	100	75	100	-25
Mutatie reserves				
Mutatie tijdelijke budgetten	50	175	150	25
Resultaat van lasten en baten	150	250	250	0

Toelichting

Het saldo van beleidsveld 3.5 Transitie Omgevingswet/visie is € 0,-.

Tijdelijke budgetten

Bij de tijdelijke budgetten heeft een overbesteding plaatsgevonden van € 25.000,- omdat er na de kasritmeverschuiving van de 2de Berap, ontwikkelingen toch sneller verliepen dan in eerste instantie verwacht. Dekking van deze overschrijding wordt via de mutatie tijdelijke budgetten in 2019 gevonden.

1.4 Programma 4 – Economie

Portefeuillehouders: gedeputeerden Sander de Rouwe, Klaas Kielstra, Sietske Poepjes

Wat wilden we bereiken met dit programma?

In het Europa van 2020 wil Fryslân zich ontwikkelen tot, en profileren als, een veerkrachtige provincie die bekend staat om de vernieuwende manier waarop maatschappelijk en economisch voordeel wordt behaald uit duurzame innovaties in een aantrekkelijke omgeving.

Wij zijn ons echter ervan bewust dat wij de ontwikkeling van de Friese economie op marginale wijze kunnen beïnvloeden. De Friese economie is afhankelijk van diverse externe factoren die bepalend kunnen zijn, zoals de koers van het nieuwe kabinet, het klimaatakkoord van Parijs, de besluitvorming binnen de Europese Unie, de Brexit ed.

Onze primaire ambitie is om het Friese midden- en kleinbedrijf (mkb) zoveel mogelijk te ondersteunen en te helpen in het verzilveren van hun ambities. Gelet op ons economisch profiel, waarbij sprake is van een hoge mate van kleinschaligheid, is er in onze provincie juist meer behoefte aan organiserend vermogen en deskundigheid om bedrijfsideeën tot wasdom te laten komen. Maar liefst tweederde van ons mkb is een eenmansbedrijf. Wij willen alle ondernemers de kans geven om zakelijke kennis in te kopen over export, innovatie en bedrijfsontwikkeling. Onze meerwaarde hiervoor is het bieden van ondernemersvriendelijke regelingen en het borgen van een slimme ondersteuningsstructuur.

Vastgestelde beleidsnotities

- Beleidsbrief Wurkje mei Fryslân (beleidsveld 4.1 t/m 4.4)
- Startnotitie Circulaire Economie (beleidsveld. 4.1)
- Beleidsbrief Duurzame Landbouw (beleidsveld. 4.3)
- Uitvoeringskader Watertechnologie (beleidsveld. 4.3)
- Beleidsbrief Gastvrijheidseconomie (beleidsveld 4.5)

Verbonden partijen

Onderstaande verbonden partij(en) leveren een bijdrage aan de doelen en resultaten van dit programma. Een overzicht van de verbonden partijen en meer informatie hierover staat in paragraaf 5 van deze jaarstukken.

Gemeenschappelijke Regeling Marrekrite, Leeuwarden

De Marrekrite behartigt binnen de opgedragen taken de gemeenschappelijke belangen van de colleges van aangesloten gemeenten en provincie, met als doel een evenwichtige en gecoördineerde ontwikkeling van de recreatie in de provincie Fryslân, rekening houdende met de belangen van natuur en landschap. Het betreft zowel een toeristisch als economisch publiek belang: goede watersportvoorzieningen/ routenetwerken en werkgelegenheid.

Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij NV (NOM), Groningen

Deze participatie, sinds de jaren negentig, vloeit voort uit afspraken tussen het rijk en de drie Noordelijke provincies over de economische ontwikkeling van Noord-Nederland. De vennootschap heeft als doel een bijdrage te leveren aan de verbetering van de sociaal-economische structuur en de werkgelegenheid in de provincies Groningen, Fryslân en Drenthe.

FOM

De Friese Ontwikkelingsmaatschappij (FOM) helpt ondernemers met lef hun goede ideeën te realiseren. De FOM is gerealiseerd in oktober 2017 en in 2018 verder uitgebreid. We vinden het belangrijk dat Friese bedrijven starten, groeien, innoveren en export bevorderen. Daarom zijn er fondsen van de Friese Ontwikkelingsmaatschappij.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? (doelrealisatie)

Beleidsvelden	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
4.1. Innovatie en circulaire economie			
4.2. Versterking (internationaal) ondernemerschap en vestigingsklimaat			
4.3. Economische structuurversterking			
4.4. Noordelijke/landelijke/Europese samenwerking en lobby			
4.5. Toerisme en recreatie			

Toelichting

4.3 We hebben het nodige gerealiseerd met betrekking tot economische structuurversterking. Helaas hebben we nog geen duidelijkheid voor 31 december 2018 over de lange termijn financiering van Wetsus na 2020. Het ministerie van EZK heeft in de tweede helft van 2018 een Expertgroep Watertechnologie ingesteld, welke in 2019 advies uit moet brengen aan staatssecretaris Keijzer over duurzame financiering van Wetsus vanaf 2021.

Wat heeft het programma gekost?

Exploitatie	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Bedragen x € 1.000,-				
Totaal lasten	30.450	56.653	31.618	25.035
Totaal baten	4.493	7.259	5.947	1.312
Saldo van lasten en baten	25.957	49.394	25.670	23.723
Mutatie reserves	-7.065	-38.033	-7.429	-30.604
Resultaat van lasten en baten	18.892	11.360	18.241	-6.881

De financiële toelichtingen op de vraag “wat heeft het programma gekost” staan toegelicht bij de afzonderlijke beleidsvelden.

Investerings				
Bedragen €1.000,-	Stand per 1-1-2018	uitgaven	bijdragen derden	Stand per 31-12-2018
Onderhanden werken	20.962	7.856	7.706	21.113
Opgeleverde werken				
Afgerekende werken	2.664	336	0	3.000
Totaal	23.626	8.192	7.706	24.113

Toelichting

Betreft investeringen in het kader van recreatie en toerisme: Turfroute, Electric Only route Bûtenfjild, Afstandsbediening Bruggen en het Beleefcentrum.

De afgerekende werken betreft de Staande Mast route.

Balanspost reserves				
Bedragen € 1.000,-	Stand per 1-1-2018	vormen	beschikken	Stand per 31-12-2018
R. Reserve Gebiedsbudget	6.938	-2.292	1.853	2.792
R. Reserve Inzet NUON reserve	52.099	3	14.708	37.394

Toelichting

De reserve Gebiedsbudget betreft de middelen die gereserveerd zijn voor alle toegekende en in de jaarplannen opgenomen projecten. Enkele projecten konden eerder gesubsidieerd worden dan financieel gepland, waardoor er middelen vanuit latere jaren naar voren zijn gehaald.

De reserve inzet NUON reserve betreft met name het programma Wurkje foar Fryslân.

Balanspost overlopende passiva				
Bedragen € 1.000,-	Stand per 1-1-2018	Toevoeging	aanwending	Stand per 31-12-2018
OP Topattractie Subs Toerisme Natuurlijk STINAF	387		54	333

Beleidsveld 4.1 Innovatie en circulaire economie

Wat wilden we bereiken?

We streven naar een toekomstbestendige economie waarmee we makkelijker kunnen inspelen op veranderingen. Het creëren van een innovatief klimaat is hiervoor randvoorwaarde. De nadruk ligt de komende periode op (1) het ondersteunen van MKB in brede zin, (2) het bevorderen van samenwerkingsverbanden tussen overheden, onderwijs en ondernemers (zie ook Beleidsveld 4.3) en (3) het aanjagen, faciliteren en meer coördineren van Friese projecten met investeringsvolume naar relevante noordelijke, landelijke en/of Europese regelingen (zie ook Beleidsveld 4.3).

Een circulaire economie is een economie die gericht is op het langer in de keten houden van grondstoffen en het zoveel mogelijk voorkomen van afval en schadelijke uitstoot naar

bodem, water en lucht. In de Startnotitie Circulaire Economie hebben wij de ambitie geformuleerd dat Fryslân de meest gunstige ontwikkelregio wordt voor de circulaire economie in Nederland. In 2018 willen wij onze instrumentaria meer toerusten op het versterken van de kringlooeconomie in onze provincie.

In 2018 willen wij vanuit het InnovatiePact Fryslân (IPF) een actieve programmering opzetten op basis van onderstaande vier actieprogramma's. Bijzonder aandacht willen wij besteden aan het versterken van het startersklimaat in Fryslân. Hieronder een korte beschrijving van de vier actieprogramma's binnen IPF.

1. *Business Innovatie Ecosysteem*

Innovatieve grote bedrijven gezamenlijk inzetten voor maatschappelijke uitdagingen

2. *Sterk Fries Ondernemerschap*

Ondernemerschap stimuleren door integraal inzetten op inspiratie, educatie, incubatie en groei (zie 4.2, ontwikkeling startersklimaat binnen agenda menselijk kapitaal)

3. *New Government Policy*

Ondersteunend overheidsbeleid dat direct innovatie stimuleert (launching customer)

4. *YNBusiness*

Ondernemersplatform voor de ambitieuze Friese ondernemer met groeiambitie

Kortom, met meer nadruk op innovatie en circulaire economie versterken wij het verdienvermogen van de Friese economie en de onafhankelijkheid van grondstoffen.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? (doelrealisatie)

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
Innovatie en circulaire economie			

Toelichting

In 2018 is de transitie naar een circulaire economie volop doorgegaan. Dit goede werk is niet onopgemerkt gebleven bij de bedrijven en gemeenten in onze provincie, want in 2018 is het ledental van de vereniging fors gestegen (van 46 leden naar 79 leden). Steeds meer bedrijven zien de kansen die de circulaire economie biedt en willen daarom graag aansluiten bij de beweging die VCF (Vereniging Circulair Friesland) in gang heeft gezet. De realisatie van het Swettehûs, het nieuwe onderkomen van Provinciale Waterstaat, zien we als een iconoproject van circulair bouwen. Ook de realisatie van het Biosintrum in Oosterwolde is een van de vele circulaire pareltjes in de provincie. De subsidieregeling circulaire economie was in 2018 erg in trek bij ons MKB en heeft geleid tot een behoorlijk aantal interessante innovatieve projecten. In 2018 merkten we dat vertellen steeds belangrijker wordt om anderen te inspireren en bijdrage te leveren aan een circulaire economie.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. In het eerste kwartaal leggen wij een Beleidsbrief Circulaire Econome aan uw Staten voor, waarin de ambitie is uitgewerkt in concrete doelen en resultaten met daarbij de rol van de provincie.			
2. De samenwerking binnen IPF tussen de Friese overheden, ondernemers en onderwijs- en onderzoekinstellingen (triple helix) is verder geïntensiveerd en gestructureerd; dit vertaalt zich in een toename van innovatieprocessen, aansluiting van meerdere partners en samenwerkingsprojecten.			
3. Het IPF wordt geëvalueerd en de vier actieprogramma's zijn volledig ingebed.			
4. Wij willen met partners een sterke, overzichtelijke startersinfrastructuur opzetten die krachtig verbonden is met het actieve, bestaande bedrijfsleven (programma sterk Fries ondernemerschap).			
5. Wij willen binnen het programma 'new government policy' vanuit onze rol als eerste gebruiker (launching customer) meer experimenten aangaan die een impuls geven aan het innovatief klimaat in samenwerking met publieke partijen in Fryslân (bijv. Wetterskip Fryslân, Friese gemeenten etc.).			
6. Het ondernemersportaal YnBusiness functioneert naar tevredenheid en het 'no wrong door' principe is volledig geïntegreerd. Dit laatste betekent dat innovatiemakelaars kansen en vraagstukken van het Friese MKB bij de juiste partij adresseren. Het ondernemersloket moet het voor Friese ondernemers makkelijker maken om kennis te verwerven. Met het voorstel 'de ondernemer centraal' gaan wij diverse ondernemersvriendelijke instrumenten aanbieden, zoals een ondernemers(voucher)-regeling, een mogelijke verlenging van het koplopersproject en instrumenten om de ontwikkeling van circulaire economie aan te jagen.			
7. <i>Resultaat 42 Kadernota 2018:</i> We geven minimaal 100 Friese ondernemers de kans om zakelijke kennis in te kopen over export, innovatie en bedrijfsontwikkeling.			

Toelichting

1. Beleidsbrief circulaire economie is in maart 2018 vastgesteld door de provinciale staten. Ook is het jaarplan circulaire economie 2018 meegestuurd en uitgevoerd.
2. Het afgelopen jaar is de samenwerking binnen IPF (Innovatiepact Fryslân) tussen de Friese overheden, ondernemers en onderwijs- en onderzoekinstellingen (triple helix) succesvol verder geïntensiveerd.
3. Het Innovatiepact Fryslân (IPF) heeft zichzelf geëvalueerd. Naar aanleiding hiervan is de organisatiemodel aangepast. Naar onze mening zijn twee van de vier programma's redelijk goed ingebed. Met name het programma Sterk Fries ondernemerschap heeft meer tijd nodig om tot ontwikkeling te komen.
4. Het Innovatiepact Fryslân (IPF) is als aanjager bezig om diverse partijen in het programma mee te krijgen. Begin 2019 moet er duidelijkheid zijn of er voldoende inhoudelijke en financieel draagvlak is vanuit ondernemers, overheid (gemeenten) en onderwijs.
5. In het programma New Government Policy, vallend onder het Innovatiepact Fryslân, is het afgelopen jaar launching customerschap door publieke partijen verder gestimuleerd. Hierin was met name aandacht voor experimentele producten in de circulaire economie. Het afgelopen jaar zijn wij drie keer launching customer geweest van circulaire producten. Op de website www.wijkopencirculair.frl zijn deze en andere initiatieven in Fryslân zichtbaar gemaakt.

6. Er zijn afgelopen jaar ruim 1000 gesprekken met ondernemers gevoerd. Ynbusiness moet als eerstelijns ondernemersloket voor Friese ondernemers makkelijker maken om kennis te verwerven. Voor het inhuren van de kennis kunnen ondernemers gebruik maken van provinciale subsidieregelingen, zoals een ondernemers(voucher)-regeling, subsidieregelingen internationalisering en instrumenten om de ontwikkeling van circulaire economie aan te jagen.
7. Het resultaat om ondernemers de kans te geven zakelijke kennis in te kopen over export, innovatie en bedrijfsontwikkeling hebben we uitgewerkt in de Voucherregeling MKB Fryslân. De subsidieregeling heeft als doel innovatie, bedrijfsontwikkeling en/of strategisch HR te stimuleren bij MKB-ondernemers in de provincie Fryslân, waarbij de effecten van het project neerslaan in de provincie. Het streven is dat er jaarlijks minimaal 400 bedrijven gebruik maken van de subsidieregeling. Voor het onderdeel export loopt de subsidieregeling Internationaal Ondernemen Fryslân 2016-2020. De inhoud van de regeling is afgestemd met verschillende externe partijen, waaronder Ynbusiness en samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN). SNN heeft de subsidieregeling opgesteld en voeren de regeling ook uit. De regeling is 20 maart 2018 opengesteld. Er zijn bijna 400 aanvragen ingediend. We evalueren de regeling zodat we deze, al dan niet aangepast, in 2019 weer open kunnen zetten.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Circulaire Economie	Besluitvorming beleidsbrief in PS	Vastgesteld	Vastgesteld
	Aantal aanvragen Uitvoeringsregeling Circulaire Economie	Ten minste 10	17
Innovatie	Aantal aanvragen ondernemers voucherregeling MKB Fryslân ('de ondernemer centraal')	Ten minste 50	396
	Aantal gesprekken YnBusiness met het Friese bedrijfsleven	400 met minimale gemiddelde waardering van 7,5 door Friese bedrijfsleven	Ruim 800 gesprekken met verschillende ondernemers; gemiddelde waardering van 8,4 door Friese bedrijfsleven
	Van lage naar middenspositie Fryslân in innovatie-index (2015 is eerste peiljaar, nr. 8 van 12)	Stijging	Daling naar nr. 11
	Hogere positie Fryslân op RCI-index (nr. 82 van 272)	Stijging	Nr. 82
Circulaire economie/Innovatie	Aantal experimenten met provincie als launching customer	Ten minste 2	3

Toelichting

Innovatie Index:

In de index van 2015 stond Fryslân op plek 8 op basis van de criteria aanpassingsvermogen en technische complexiteit. In de index van 2018 is alleen gekeken naar het onderdeel 'aanpassingsvermogen' en heeft ING het onderdeel 'technische complexiteit' achterwege gelaten. In 2015 stond Fryslân voor het onderdeel aanpassingsvermogen op plek 10. Eigenlijk is er dus sprake van een daling van positie 10 naar 11. Op basis van een nadere analyse wordt

het voor Fryslân heel lastig om een hogere score te bereiken op grond van hoe de subcriteria die voor het aanpassingsvermogen worden geïnterpreteerd. De subcriteria zijn: jongerenpotentieel, competenties, bedrijvendynamiek, flexibiliteit en aantal patentaanvragen. Voor bedrijvendynamiek valt de meeste winst te halen om in het vervolg een hogere score te genereren.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Lasten				
Structurele budgetten	549	800	742	58
Tijdelijke budgetten	930	3.067	1.538	1.529
Reserves	505	2.115	1.791	324
Totaal lasten	1.985	5.982	4.071	1.911
Baten				
Structurele budgetten	13	0	8	-8
Tijdelijke budgetten	4	1.020	1.006	15
Totaal baten	17	1.020	1.014	6
Saldo van lasten en baten	1.968	4.962	3.057	1.905
Mutatie reserves	-505	-2.115	-1.791	-324
Mutatie Tijdelijke budgetten	-118	-223	1.225	-1.448
Resultaat van lasten en baten	1.345	2.623	2.490	133

Toelichting

Per saldo is er een resultaat van € 133.000 in dit beleidsveld.

Structurele budgetten

Per saldo is er een onderbesteding van € 66.000 op het structurele budget Agenda Economie.

Tijdelijke budgetten

De tijdelijke budgetten geven een vrijval van € 66.000, veroorzaakt door onderbesteding op het jaarplan Circulaire Economie.

Beleidsveld 4.2 – Versterking (internationaal) ondernemerschap en vestigingsklimaat

Wat wilden we bereiken?

Een meer internationale economie zorgt ervoor dat we als provincie Fryslân veerkrachtiger, robuuster en externer georiënteerd zijn en dat bedrijven minder afhankelijk zijn van alleen lokale ontwikkelingen. We hebben de ambitie dat in 2020 10,2% van de Friese bedrijven internationaal actief zal zijn; dit is het gemiddeld Nederlands percentage volgens het CBS in 2015. Belangrijke instrumenten om het bedrijfsleven te ondersteunen zijn de provinciale regelingen handelsmissies & beurzen en exportsubsidies en de oprichting van het International Trade Support als Friese kennisplatform op het terrein van internationaal ondernemen.

De sterke punten van de Friese economie willen wij kernachtig in een acquisitiestrategie verwoorden op twee schaalniveaus. Samen met de F4 gemeenten hebben wij in 2017 de acquisitieprofielen voor Fryslân vastgesteld gericht op het aantrekken van Nederlandse bedrijven. Daarbij is in 2017 één gezamenlijk loket opgericht. In 2018 moet de samenwerking nader vorm krijgen en willen wij de vruchten hiervan plukken. De Vestigingsregeling is een instrument om bedrijven extra te stimuleren om zich in onze provincie te vestigen, waarbij het budget als gevolg van het voorstel 'de ondernemer centraal' via de Kadernota 2018 is aangevuld. Om regio Noord aantrekkelijker te maken voor buitenlandse bedrijven nemen wij deel aan de noordelijke acquisitiecampagne Topdutch, waarbij de coördinatie bij de NOM ligt.

Voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat is het van essentieel belang dat ons menselijk kapitaal op competentieniveau goed toegerust is om in te spelen op toekomstige ontwikkelingen. Denk bijvoorbeeld aan de toenemende vraag naar vakspecialisten (o.a. ICT, databeheer). In de 'Agenda Menselijk Kapitaal', die ter kennisname aan Provinciale Staten is verstuurd (juli 2017), is de Friese integrale aanpak en inzet van middelen beschreven om de aansluiting van arbeidsmarkt en onderwijs te versterken. In deze agenda zijn de volgende vier speerpunten geformuleerd:

1. Duurzaam inzicht in de ontwikkeling onderwijs-arbeidsmarkt
2. Vergroten human resource kracht in het mkb
3. Stimuleren van de samenwerking tussen mkb (inclusief zorg) en mbo en hbo onderwijsveld
4. Versnelling aanpak technieksectoren alsmede de zorgsector

Voor de Friese start-ups is in 2017 een meerjarenprogramma ontwikkeld met diverse stakeholders. Al deze partijen dragen financieel ook bij om te komen tot een klimaat, waarbij studenten een opleidingstraject volgen. De grootste talenten zullen worden voorbereid op het ondernemerschap. Door de capaciteiten van studenten optimaal te gaan benutten moet het aantal start-ups in Friesland vergroot worden, maar moet dit in kwalitatieve zin tot goede bedrijven leiden.

Om het ondernemerschap verder te bevorderen willen wij het Friese bedrijfsleven zo goed mogelijk ondersteunen door bundeling en vereenvoudiging van onze regelingen en fondsen

binnen de Friese Ontwikkelings Maatschappij (FOM). Na besluitvorming door uw Staten in het najaar 2017 zullen verder stappen gezet worden om een volledig en samenhangend pakket aan krediet- en subsidieregelingen en (bestaande) fondsen te bundelen.

De ruimtelijke component maakt onlosmakelijk deel uit van een goed functionerend vestigingsklimaat. Onze provinciale rol reikt tot het coördineren van de ontwikkeling van bedrijventerreinen (zie programma Grutsk op Fryslân), kantorenmarkt en detailhandel.. Door de toenemende leegstand en demografische en digitale ontwikkelingen willen wij met gemeenten en andere betrokken partijen ook dergelijke afspraken maken om de kantorenmarkt en winkelgebieden in Fryslân beter te laten functioneren. Belangrijke documenten hierbij zijn het landelijk kantorenconvenant en het Friese koopstromenonderzoek van medio 2017.

Het Aanvalsplan Woningmarkt bevindt zich in de afrondende fase, waarbij een impuls is gegeven aan de Friese woningmarkt via verschillende financierings- en subsidieregelingen. Enerzijds is het doel om het banenverlies in de bouw- en installatiesector als gevolg van de economische crisis te versterken, anderzijds is een bijdrage geleverd aan de herstructurering van de woningvoorraad.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? (doelrealisatie)

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
Versterking (internationaal) ondernemerschap en vestigingsklimaat			

Toelichting

Het afgelopen jaar is er het nodige gerealiseerd met betrekking tot het versterken van het (internationaal) ondernemerschap en vestigingsklimaat. Zo hebben we ons ingezet als provincie Fryslân voor een internationale economie zodat we veerkrachtiger, robuuster en Zo is onder andere de Friese Ontwikkelingsmaatschappij (FOM) en de International Trade Support (ITS) opgericht en operationeel. Met betrekking tot het vestigingsklimaat is er een Fries Retailaanpak ontwikkeld en ondertekend. In dit document zijn de Friese ambitie, doelen en aanpak beschreven. De aanpak is bedoeld ter voorkoming van leegstand en het bevorderen van de leefbaarheid in winkelgebieden. De Friese Retailaanpak kan gezien worden als een provincie breed beleidsdocument op het gebied van retail.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. De FOM en het ITS zijn opgericht en operationeel.			
2. Het acquisitieprofiel van Fryslân is verwoord en versterkt. Als gevolg van intensievere samenwerking tussen de Friese gemeenten, de NOM en de provincies worden meer (internationale) bedrijven verworven om zich in Fryslân te vestigen.			

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
3. We hebben afspraken gemaakt over de planning en de programmering van kantoren met de F4-gemeenten waarbij de plancapaciteit meer in lijn wordt gebracht met de verwachte behoefte tot 2020. Dit betekent (1) een planning van nieuwe kantorenlocaties, (2) de wenselijke verlaging van plancapaciteit, (3) de wenselijke intrekking van kantoorbestemmingen en (4) de borging in onze provinciale en gemeentelijke instrumentaria.			
4. Op basis van de resultaten en aanbevelingen uit het koopstromenonderzoek worden (door gemeenten) detailhandelsvisies/ voorzieningen-spreidingsplannen in de vier Friese anticipeer- en krimpregio's ontwikkeld.			
5. We stellen een noordelijke Retailagenda op in samenwerking met de provincies Groningen en Drenthe.			
6. Het Aanvalsplan Woningmarkt en de bijbehorende evaluatie worden afgerond.			
7. <i>Resultaat 43 uit de Kadernota 2018</i> : al in 2017 is er een versnellingsagenda Human Capital voor Fryslân en in 2019 zijn diverse projecten in uitvoering (of al uitgevoerd) die tot doel hebben de werking van de arbeidsmarkt te versterken			

Toelichting

1. De FOM en het ITS zijn opgericht en operationeel. De FOM heeft kredietfaciliteiten ter ondersteuning van Friese bedrijven met betrekking tot starten, groeien, innoveren en export bevorderen. Tot voor kort werden leningen vanuit de provinciale organisatie verstrekt. Met het oprichten van de FOM en het extern plaatsen borgen we kennis en kwaliteit en aansluiting met de behoeften in de markt. Het ITS biedt met de exportcarroussel een podium voor MKB-ers die de kansen voor export willen uitzoeken.
2. In 2018 is het acquisitieconvenant "vestigen in Friesland" van start gegaan. Alle convenants partners hebben uitgesproken dat het vertrouwen in het 1^e jaar van het convenant is gegroeid en een belangrijke basis is geworden voor de verdere samenwerking. Door de samenwerking is het onderling uitwisselen van ontwikkelingen in acquisitie-processen veel natuurlijker geworden. Hierdoor kan beter worden geanticipeerd op het "shoppen" van bedrijven en kan worden voorkomen dat gemeenten tegen elkaar worden uitgespeeld. In het aantrekken van bedrijven neemt de concurrentie mondiaal steeds meer toe en is het voor Fryslân effectiever om zich als Nederland en daarbinnen als regio Noord-Nederland economisch te profileren. Fryslân wil een intensievere samenwerking met de NOM, Provincie Groningen en Drenthe in de internationale profilering en acquisitie van Noord-Nederland. In 2018 is de 2 jarige marketingcampagne TopDutch van start gegaan. Meer informatie over TopDutch staat beschreven bij de toelichting van de prestatie indicatoren.
3. Er zijn afspraken gemaakt over de planning en programmering van kantoren met de F4-gemeenten (notitie: "Kantorenmarkt in Fryslân"). In het verlengde hiervan zijn in 2018 door GS afspraken gemaakt met de gemeenten Smallingerland en Leeuwarden, waar met name sprake was van teveel plancapaciteit, om vraag en aanbod van kantoorruimte meer met elkaar in balans te brengen.
4. Op 22 november 2018 is de Friese Retailaanpak ondertekend door de Provincie, 16 Friese gemeenten en VNO-NCW/MKB-Noord. In dit document zijn een Friese ambitie, doelen en aanpak beschreven. De Friese Retailaanpak kan worden gezien als een provinciebreed beleidsdocument op het gebied van retail. In plaats van verschillende decentrale/lokale visies, is hiermee dus gekozen voor een centraal, provincie breed beleidsdocument van de Friese Retailaanpak in nauwe samenwerking opgesteld met gemeenten.

De aanpak is bedoeld ter voorkoming van leegstand en het bevorderen van de leefbaarheid in winkelgebieden.

5. In opdracht van de drie noordelijke provincies is er in de tweede helft van 2018 een onderzoek naar leegstand uitgevoerd. Op basis van de uitkomsten van dit onderzoek is er een vervolgoopdracht uitgezet om te adviseren over het instrumentarium dat ingezet kan worden om met name de structurele leegstand in krimpgebieden en middelgrote plaatsen aan te pakken. Aangezien de drie provincies ieder al over een eigen retailbeleid beschikken, is gezocht naar de nadrukkelijke toegevoegde waarde van noordelijke inzet op specifieke knelpunten. Om deze reden is er bewust voor gekozen om het provinciale retailbeleid als leidend te blijven zien en te zoeken naar de toegevoegde waarde van noordelijke samenwerking op specifieke onderwerpen.
6. De laatste lening zal naar verwachting in Q2/3 2019 worden verstrekt. De lening is al akkoord. Er zal geen tussentijdse evaluatie meer plaatsvinden. Wel is er een tussentijds rapport beschikbaar.
7. De versnellingsagenda Human Capital is in samenwerking met de partijen van het Innovatiepact Fryslân (ondernemers, onderwijs en overheden) opgesteld. Bij de uitwerking is nadrukkelijk gekeken naar de witte vlekken in Fryslân. Deze analyse heeft geleid tot vier speerpunten: Duurzaam inzicht in de ontwikkelingen onderwijs en arbeidsmarkt, Vergroten HR-kracht MKB, Het stimuleren van de samenwerking tussen MKB, bedrijfsleven (inclusief zorg) en MBO- en HBO-onderwijsveld en versnelling aanpak technieksectoren alsmede de zorg. De versnellingsagenda is in uitvoering het arbeidsmarktdashboard is inmiddels online bij de MBO-regeling speerpunten 2 zijn 2 aanvragen gehonoreerd en 1 aanvraag op energietransitie en andere op wendbaar vakmanschap binnen speerpunt 2 zijn ruim 40 HR-vouchers verstrekt. Bij speerpunt 4 willen we ernaartoe dat we een goede overlegstructuur krijgen voor de techniek en de zorgsector.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Ondernemerschap	Oprichting FOM	Officiële opening eerste halfjaar Operationeel tweede halfjaar	Gerealiseerd
	In 2017 en 2018 worden alle Friese ondernemersverenigingen door de provincie bezocht (MKB Tour).	Ten minste 15	19
Internationaal ondernemerschap	International Trade Support	Opgericht	Opgericht
	Toename aandeel exporterende bedrijven (situatie 2016: 8%)	8,5%	In 2017 is het aantal exporterende bedrijven gestegen 8,33 %
	Ingediende aanvragen voor de regelingen handelsmissies & beurzen en exportsubsidies.	Volledig benut	Volledig benut Nov. 2018 is bedrag opgehoogd

(Prestatie)indicatoren

Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Vestigingsklimaat	Aantal nationale bedrijven naar Fryslân met behulp van Friese acquisitiestrategie	5 - 10	8
	Campagne Topdutch	Start kwartaal 1 2018	Gerealiseerd
	Aantal internationale bedrijven naar Noord-Nederland met behulp van Topdutch campagne	3	1
Programmering kantoren	Regionale kantorenprogrammeringsplannen met F4 gemeenten	Afspraken zijn gemaakt	Resultaat is inmiddels afgerond. Convenant is per 1/1/2018 gesloten
Retail	Noordelijke retailagenda	Gerealiseerd	Gerealiseerd
	Aantal gemeentelijke detailhandelvisies	4	0
Menselijk kapitaal: Speerpunt 1	Een operationeel arbeidsmarkt dashboard	Gereed	Gereed
Speerpunt 2	Aantal bedrijven hebben een (strategisch) human resource plan	Ten minste 25	40
Speerpunt 3	Aantal nieuwe samenwerkingsverbanden	Ten minste 4	2
Speerpunt 4	Goed werkende overlegstructuur met daarin trekkers/aanjagers, inclusief een programma en activiteitenplan	Operationeel	Gestart
Menselijk kapitaal	Goed functionerend startersklimaat in Fryslân met deelname van business consultants op basis van het programma sterk ondernemerschap.	Toename aantal starters vanuit de kennisinstellingen t.o.v. 2016 en 2017.	Nog niet gestart
		Toename aantal kwalitatieve starters dat doorgroeit naar volwaardige bedrijven t.o.v. 2016 en 2017.	Gerealiseerd
		Aantal opgestelde en gedragen meerjarige uitvoeringsplannen / coalities dat gedragen wordt - inhoudelijk en financieel - door wisselende partners binnen IPF	Gerealiseerd
Aanvalsplan Woningmarkt	Evaluatie en uitvoering	Afgerond	Gestart

Toelichting

Campagne TopDutch

In 2018 is het merk TopDutch doorontwikkeld en uitgewerkt in basismiddelen. Dit zien we ook terug in de inspanningen die zijn gedaan met betrekking tot positionering, merkstrategie, het communicatieconcept, de campagnestrategie, de uitvoering van campagnes, de endorsement en de brandingprojecten. Het merk en de ontwikkelde basismiddelen vormen met elkaar het basis-concept voor de TopDutch branding campagne. Vanaf april tot en met eind november 2018 is er een conflictsituatie ontstaan tussen de drie initiatiefnemers en de opdrachtnemer. Eind November 2018 hebben twee initiatiefnemers de samenwerking opgezegd. Ook kostte de ontwikkeling van Noord Nederlandse proposities meer tijd dan verwacht. Dit heeft een vertraging tot gevolg gehad. Er is één campagne (groene chemie) ontwikkeld en in uitvoering gebracht. De opdrachtnemer heeft in het 4e kwartaal de organisatie op orde gebracht. Wij sturen met zorg op een succesvolle uitvoering van de resterende campagnes.

Internationale acquisitiecampagnes zijn doorgaans lange trajecten waar Nederland concurreert met andere internationale regio's. Als er naar aanleiding van de campagne een lead ontstaat, dan is de tijd voordat er een vestiging van de onderneming in Noord-Nederland wordt gevestigd gemiddeld 1 tot 2 jaar.

Startersklimaat

De uitwerking van het startersprogramma Sterk Fries Ondernemerschap vergt Innovatiepact Fryslan (IPF) meer tijd dan voorzien. Het eerste programma (Bestart) is in 2018 vooruitlopend op de rest van het programma gestart. De overige programma's starten in 2019.

Aantal gemeentelijke detailhandelvisies

In plaats van een aantal nieuwe gemeentelijke detailhandelvisies, is een "Friese Retailaanpak 2018-2020" opgesteld en breed bestuurlijk ondertekend door de Provincie Fryslân, de gemeenten op het Friese vaste land en VNO-NCW/MKB Noord. In deze aanpak zijn ambitie, doelen en een aanpak geformuleerd. Er is dus gekozen voor een andere, Friesland brede invulling in plaats van een lokale gemeentelijke. Het cijfer 0 wil niet zeggen dat er niets gebeurd is, maar er is juist een ander en beter resultaat gehaald dan de geschetste doelwaarde.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Lasten				
Structurele budgetten	4	13	19	-6
Tijdelijke budgetten	2.924	3.142	2.453	689
Reserves	1.051	4.668	1.396	3.272
Totaal lasten	3.980	7.823	3.868	3.956
Baten				
Reserves	6	3	3	0

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Totaal baten	6	3	3	0
Saldo van lasten en baten	3.974	7.821	3.864	3.956
Mutatie reserves	-1.170	-12.984	-1.896	-11.088
Mutatie tijdelijke budgetten	-157	-1.328	-728	-600
Resultaat van lasten en baten	2.647	-6.492	1.240	-7.732

Toelichting

Per saldo is er een resultaat van - € 7,7 mln. in dit beleidsveld. In dit saldo zit een overbesteding van € 7,8 mln. dat is ontstaan doordat er niet meer beschikt is over de reserve NUON om daarmee de bekleemde reserve Nuon te vormen ter dekking van de uitgezette revolverende middelen. Dit conform de notitie vereenvoudiging financieel beleid waarin is opgenomen dat de bekleemde reserve komt te vervallen in 2018. In het programma algemene dekkingsmiddelen is de vrijval van de totale bekleemde reserve opgenomen inclusief deze vervallen beschikking over de reserve.

Per saldo is er een onderbesteding op de structurele en tijdelijke budgetten van € 83.000.

Structurele budgetten

Er is voor € 6.000 meer uitgegeven aan de bedrijvencontactdagen.

Tijdelijke budgetten

De tijdelijke budgetten geven een vrijval van € 89.000, veroorzaakt door onderbesteding op het budget MKB faciliteren.

Reserves

Het betreft hier het programma Werkje foar Fryslân. Bij het project stimulering integraal ondernemen is € 150.000 te weinig gemuteerd naar de reserve. Dit komt doordat bij het project Dairy valley bij het beleidsveld 3.2 € 150.000 teveel gemuteerd is in de reserve. Gesaldeerd vallen beide posten tegen elkaar weg.

Beleidsveld 4.3 – Economische structuurversterking

Wat wilden we bereiken?

Clustervorming zorgt voor een sterkere en veelzijdige economie waarbij verschillende disciplines worden samengebracht op één plek. Het gaat vooral om het permanent samenbrengen van onderwijs, ondernemers en de overheid met een vloeiende interactie tussen deze partijen. De economische structuur wordt ook sterker en responsiever wanneer organisaties in Fryslân meer verweven en verbonden met elkaar worden. Anders gezegd, we willen de connectiviteit van belangrijke Friese spelers versterken. Dit is des te meer van belang, omdat Fryslân met name een economie is met een relatief lage aanwezigheid van grote economische spelers, waarbij het kleinschalige MKB de dienst uitmaakt.

De specifieke sectoren met toekomstperspectief waarin Fryslân internationaal het verschil in kan maken en kansen te verzilveren heeft, zijn Watertechnologie, Agrofood en HTSM (High Tech Systems & Materials) en Recreatie & Toerisme. Voor laatstgenoemde sector verwijzen wij naar Beleidsveld 4.5. De campusvorming op het terrein van water(technologie), dairy en HTSM wordt verder versterkt via onze faciliterende rol aan respectievelijk Europese Watertechnologiehub (Wetsus), Dairy Campus en Innovatiecluster Drachten. Bij de Watercampus gaat het ook om het instandhouden en uitbouwen van het bijzondere innovatiesysteem. In de Begroting 2018 is in totaal € 1.050.000,- extra beschikbaar gesteld voor de jaren 2018, 2019 en 2020. Het Uitvoeringskader Watertechnologie 2014-2020 vormt een belangrijk kader.

In 2018 zal Wetsus met een voorstel komen over de voortzetting van de financiering na 2020 op basis van een verkenning naar o.a. de mogelijkheden voor een sterkere inbedding in de publieke kennisinfrastructuur en een sterkere basis vanuit private partijen. Om het onderzoek te kunnen continueren en assistenten in opleidingen (aio's) aan te kunnen stellen is uiterlijk voor 1 januari 2019 duidelijkheid nodig. Er zal mogelijk een voorstel hierover worden voorgelegd aan uw Staten.

Voor het thema Agrofood willen wij via de ontwikkeling van Dairy Valley het netwerk van de leden Dutch Dairy Centre voor kennis, onderzoek en ondernemerschap versterken. Belangrijke instrumenten zijn een speciaal ingerichte subsidieregeling voor de leden en het Voedingsapplicatiecentrum FACT. Op deze manier willen wij zoveel mogelijk agri- en zuivelpartijen binden aan Fryslân als kloppend zuivelhart van Nederland. In de Beleidsbrief 'Nei in duorsume lânbou yn Fryslân' zijn de beleidsmatige uitgangspunten beschreven.

Binnen HTSM dragen wij bij aan het bijeenbrengen van bedrijvigheid en onderzoek via het Innovatiecluster Drachten en Region of Smart Factories. In 2018 zal de nadruk worden gelegd op de doorontwikkeling van het boeien en binden van personeel, aansluiting van regionale HBO- en universitaire kennisinstellingen, gezamenlijke R&D projecten en ontwikkeling van gedeelde faciliteiten. Per 1 april 2017 waren zestien bedrijven aangesloten.

Ons langetermijndoel is dat deze drie clusters uiteindelijk in de categorie belanden van volwassen clusters van Nederland. Daarnaast houden wij aandacht voor zorg economie en het leggen van nieuwe combinaties tussen sectoren (crossovers), waarbij wij de sterktes van onze sterke groeisectoren willen verbinden.

De komst van, en de inhoudelijke thema's binnen, RUG/Campus Fryslân dienen een impuls te geven aan de kennisontwikkeling binnen de provincie. De (nog te ontwikkelen) masters binnen RUG/Campus Fryslân richten zich op voor Fryslân belangrijke sectoren (zgn. Friese hotspots). Wij willen ervoor zorgen dat de bedrijvigheid en de kennisinstellingen rondom de clusters zich als een vis in de Friese wateren voelen. Een belangrijk netwerk hierbij zijn de vijftien partners die deelnemen aan het Hoger Onderwijsakkoord Fryslân (HOAF). Bijzondere aandacht krijgt het borgen van de ontwikkeling van de doorgaande leerlijn van opleidingen voor de Friese hotspots. De inrichting van de Blokhuispoort is van groot belang om beginnende en creatieve bedrijven ruimte te bieden om te innoveren.

Een optimaal digitaal netwerk is randvoorwaarde voor het verwezenlijken van onze ambitie om de economische structuur in Fryslân te versterken. In de periode tot en met 2020 willen wij maximaal € 35 mln. wegzetten met een achtergestelde lening voor witte gebieden¹. Daarnaast hebben wij € 12 mln. gereserveerd voor het verstrekken van marktconforme leningen voor grijze gebieden. Via het vrijgeven van tranches willen wij een marktpartij helpen te investeren in de aanleg van het glasvezelnetwerk in de buitengebieden van Fryslân.

Zie voor meer informatie [Paragraaf 9 - Grote projecten](#).

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? (doelrealisatie)

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
Economische structuurversterking			

Toelichting

Het afgelopen jaar hebben wij het nodige weten te realiseren. Zo is er per 1 september RUG/Campus Fryslân officieel van start gegaan met de opening van de brede bachelor college en is dit jaar Dairy Valley opgericht. Ook het Innovatiecluster Drachten (ICD) heeft zich verder uitgebreid en ontwikkeld tot een bruisende kennis- en innovatie infrastructuur.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. Uiterlijk 31 december 2018 is er duidelijkheid over de lange termijn financiering van Wetsus na 2020.			
2. Dairy Valley is opgericht.			
3. Minimaal 24 bedrijven zijn aangesloten bij Innovatiecluster Drachten.			
4. Per 1 september 2018 zal RUG/Campus Fryslân officieel van start gaan met de opening van de brede bachelor college, en ten minste 6 masters.			
5. Er worden meer complexe innovatieve projecten (= projecten met een minimale subsidieomvang van € 100.000,-) vanuit het Friese MKB ingediend bij het SNN voor de OP-EFRO middelen op basis van een intensievere projectcoördinatie en -begeleiding van de provincie in samenwerking met YnBusiness. Wij streven hierbij naar ten minste 1 gehonoreerd Fries project voor de open innovatie call. Het gaat om initiatieven die bijdragen een structurele verbetering van het innovatie-ecosysteem en de ontwikkeling van een creatief klimaat waarin meer ideeën kunnen ontstaan, die kunnen uitgroeien tot innovaties met concrete marktkansen en wezenlijke impact voor Noord-Nederland.			
6. Wij maken met de cluster-, netwerk- en intermediaire organisaties en de NOM gerichte afspraken over hun rol binnen het noordelijk ecosysteem, nadat de rollen en de onderlinge relaties tussen deze organisaties, in het bijzonder de NOM,			

¹ In een wit gebied is er geen 'next generation' breedbandinternet, in een zwart gebied zijn er twee of meer. Grijze gebieden zitten ertussenin.

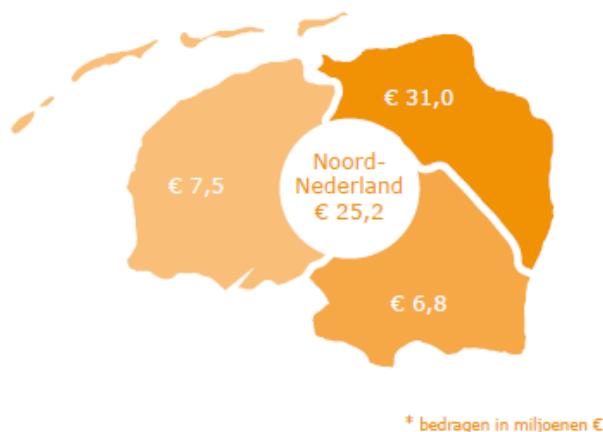
Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
in 2017 reeds zijn gedefinieerd. Het resultaat is dat het samenspel tussen de verschillende cluster-, netwerk- en intermediaire organisaties binnen het noordelijk en Friese ecosysteem is verbeterd.			

Toelichting

1. De financiering van het wetenschappelijke innovatieprogramma van Wetsus vanuit REP middelen eindigt per 2021. Lobby heeft er toe geleid dat er onder andere vanuit een door het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) georganiseerde ronde tafelconferentie over de toekomst van Wetsus, duidelijk is geworden dat het belang van Wetsus zeer breed wordt onderkend door verschillende ministeries, de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), Koninklijke Nederlandse Akademie voor Wetenschappen (KNAW), de regio, bedrijven en universiteiten. Het ministerie van EZK heeft daarom in de tweede helft van 2018 een Expertgroep Watertechnologie ingesteld, welke in 2019 advies uit moet brengen aan staatssecretaris Keijzer over duurzame financiering van Wetsus vanaf 2021.
2. Dairy Valley is opgericht. Deelnemende partijen zijn het onderwijs (van MBO naar WO), de bedrijven (die o.a. aangesloten zijn bij de Dutch Dairy Centre) en de overheid: provincie Fryslân en de F4 gemeenten. Via Dutch Dairy Centre zijn inmiddels meer dan 40 bedrijven aangesloten bij Dairy Valley. In de uitvoering is licht vooruitgelopen op de plannen van 2018, waardoor er een overschrijding van de kosten heeft plaatsgevonden. Zie ook bij de toelichting op de financiën onder 3.2. De subsidieregeling Dutch Dairy Centre die we samen met de bedrijven uit de landbouwsector in het leven hebben geroepen, blijkt in de praktijk niet te lopen zoals gedacht. Van de beschikbare middelen is minder dan de helft gebruikt. De regeling wordt daarom in overleg met de bedrijven in 2019 aangepast.
3. Voor Noord-Nederland is het van grote betekenis dat er een impactvolle en attractieve innovatieve factor in Drachten beschikbaar is met internationaal acterende bedrijven als kennisbron en kennispartner. Dit heeft geleid tot het Innovatiecluster Drachten (ICD). De doelstelling van het ICD betreft het creëren van een bruisende kennis- en innovatie infrastructuur, door samenwerking tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen, opleidingsinstututen en overheden in Noord-Nederland. De gestarte samenwerking tussen de bedrijven alsmede de behaalde resultaten zijn conform de verwachtingen. Inmiddels werken er circa 3.800 mensen bij de 18 aangesloten bedrijven, waarvan ruim 1500 aan innovatieprocessen. De Rijksuniversiteit Groningen (RUG) heeft zich aangesloten bij het ICD. Eind 2020 verwacht ICD tussen de 20-24 aangesloten bedrijven te hebben.
4. Per 1 september 2018 is de RUG/Campus Fryslân officieel van start gegaan met de opening van het University College met de brede bachelor opleiding. Er zijn 3 'oude' UCF masters (instroom stabiel) + 3 nieuwe master/tracks gerealiseerd
5. In 2018 hebben wij aan 7 complexe OP-EFRO projecten co-financiering verstrekt die wij samen met SNN hebben begeleid. De situatie is qua aantallen projecten vergelijkbaar met 2017. Er bevinden zich twee potentiële projecten vanuit Fryslân voor de Open Innovation Call in de voorbereidende fase, maar tot op heden zijn de plannen nog niet beslisrijp. De bestedingsnorm qua voortgang van toekenningen van EFRO middelen is door SNN net gehaald. Om tot meer en betere omvangrijke innovatie-aanvragen te komen van het noordelijk mkb hebben wij samen met SNN en de provincies Groningen en Drenthe besloten om budget van € 300.000,- beschikbaar te stellen voor een experiment. Indieners van kansrijke aanvragen kunnen in aanmerking komen voor ontwikkel-

budget op basis van een pitch. In 2018 is aan 14 initiatieven budget beschikbaar gesteld met een subsidieomvang van ca. € 267.000,-. Daarvan zijn 6 afkomstig uit Fryslân. In 2019 moet blijken of deze aanpak succes heeft.

VERDELING PER PROVINCIE

In bijgevoegde afbeelding is de verdeling van de EFRO middelen per provincie inzichtelijk gemaakt over de periode 2015-2018. De middelen worden toegerekend aan 1 provincie als 70% of meer van die kosten in één provincie worden gemaakt. De provincie Fryslân blijft achter. Een belangrijke reden dat er in verhouding meer geld in Groningen terecht komt heeft te maken met het feit dat de impact die RUG en UMCG hebben qua projectontwikkeling. Het

organiserend vermogen in Fryslân is - als gevolg van relatief weinig grote organisaties - een blijvend aandachtspunt.

- Met de cluster-, netwerk- en intermediaire organisaties en de NOM zijn gerichte afspraken over hun rol binnen het noordelijk ecosysteem gemaakt. Jaarlijks worden de doelstellingen door de NOM in haar jaarplan neergezet.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Dairy	Aantal bedrijven dat gebruik maakt van de subsidieregeling en zich aansluit bij Dairy Valley.	Ten minste 30	Lid zijn er via Dutch Dairy Centre ca 40, subsidie hebben 4 bedrijven ontvangen
	Aantal gebruikers van het FACT	Ten minste 20	Gerealiseerd
Watertechnologie	Prestaties samenwerking Water Alliance op het terrein van cluster- en netwerkvorming en NOM op het gebied van business development.	10 inhoudelijke vraagstukken die verder worden begeleid	Gerealiseerd
		Ten minste 5 samenwerkingsverbanden met verschillende sectoren	Gerealiseerd
		10 leads t.b.v. business development	Gerealiseerd
		5 nieuwe ondernemingen die samenwerken met kennis-/onderzoeksinstituten	Gerealiseerd
HTSM	Aantal bedrijven verbonden met Innovatiecluster Drachten	Ten minste 24	18

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
RUG/Campus Fryslân	Aantal masters die gestart zijn of reeds worden gegeven	6	6
	Officiële start bacheloropleiding	Gerealiseerd (sept 2018)	Gerealiseerd (1 sept 2018)
	Aantal nieuwe promovendi	15	14
Blokhuispoort	Ontwikkeling open innovatieomgeving	Operationeel	Operationeel
OP-EFRO	Toename kwalitatief goede complexe Friese samenwerkingsprojecten van het MKB met investeringsvolume (minimaal subsidieomvang van € 100.000,-)	Ten minste 6	7

Toelichting

HTSM

Het Innovatiecluster Drachten (ICD) wil in 2020 tussen de 20-24 bedrijven aangesloten hebben. Hierbij mag het aantal geen doel op zich zijn maar is de kwaliteit van het cluster belang.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Bedragen x € 1.000,-				
Lasten				
Structurele budgetten	0	0	0	0
Tijdelijke budgetten	7.764	16.949	8.531	8.418
Reserves	586	1.250	1.250	0
Totaal lasten	8.351	18.199	9.781	8.418
Baten				
Structurele budgetten	0	0	0	0
Tijdelijke budgetten	188	2.570	2.165	405
Totaal baten	188	2.570	2.165	405
Saldo van lasten en baten	8.163	15.629	7.616	8.013
Mutatie reserves	-586	-1.250	-1.250	0
Mutatie tijdelijke budgetten	1.568	-6.542	1.096	-7.638
Resultaat van lasten en baten	9.145	7.836	7.461	375

Toelichting

Per saldo is er een resultaat van € 375.000 in dit beleidsveld.

Tijdelijke budgetten

De tijdelijke budgetten geven een vrijval van € 375.000. Deze vrijval wordt veroorzaakt door onderbesteding op de budgetten IKW werkbudget (€ 57.000), budget Arbeidsmarkt en onderwijs (€ 150.000), vrijval op de subsidieregeling verstrekt aan UCF (€ 167.000).

De baten geven een lagere ontvangst ten opzichte van de begroting. De rente op de verstrekte geldlening voor Breedband is voor 2018 lager dan begroot door korte vertraging in de uitvraag van de geldlening. In de lasten is dit ook gecorrigeerd, derhalve ontstaat hier geen resultaat

Beleidsveld 4.4 – Noordelijke/landelijke/Europese samenwerking en lobby

Wat wilden we bereiken?

Om effectief en efficiënt te opereren om onze (economische) ambities te realiseren, is het van strategisch belang dat wij op verschillende schaalniveaus (noordelijk, landelijk, Europees) samenwerken. Via slimme partnerschappen kunnen wij bij strategische kwesties die het provincieniveau overstijgen beter uitvoering geven aan onze Friese ambities en dragen wij ook bij om de belangen van onze partners te behartigen.

Europees schaalniveau

Het Europees economisch beleid is richtinggevend voor de koers die wij varen. De Europa 2020-strategie gaat uit van slimme, duurzame en inclusieve groei. In de Regionale Innovatie Strategie Smart Specialisation (RIS3) en de Innovatie Agenda Noord-Nederland (NIA) hebben wij het noordelijk antwoord op de Europese strategie gegeven. Daarbij staan vier maatschappelijke uitdagingen centraal, waar wij samen met de provincies Groningen, Drenthe en andere noordelijke stakeholders op Europees niveau het verschil willen maken. Dat zijn:

- gezondheid, demografie en welzijn
- voedselzekerheid, duurzame landbouw en bio-economie
- zeker, schone en efficiënte energie
- schone, veilige watervoorziening

Op basis van de RIS3 heeft Regio Noord voor de periode 2014-2020 ruim € 120 miljoen ontvangen via het OP-EFRO van de Europese Commissie en de rijksoverheid. Dit is het programma dat het Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) als Management Autoriteit van regio Noord onder bepaalde voorwaarden uitvoert ten behoeve van de economische versterking van het Noorden. Deze middelen zijn toegankelijk gemaakt voor het MKB, specifiek voor innovatie en verlaging CO2-gebruik. Jaarlijks worden verschillende regelingen door het SNN geprogrammeerd. In 2017 liep de benutting van deze middelen achter volgens planning, met als gevolg dat het noordelijk bestuur diverse maatregelen heeft getroffen.

De Friese inzet op Europa is gebaseerd op het **Werkplan Fryslân en Europa 2016-2020**. Jaarlijks wordt dit vertaald in een jaarplan. Het uitgangspunt van dit plan is het verder versterken van de Europese ambitie in de provinciale organisatie, gekoppeld aan diverse opgaven. Dit proces is in 2017 gestart.

Landelijk schaalniveau

Binnen de MKB samenwerkingsagenda, ook wel het landsdelig² arrangement genoemd, werken wij nauwer samen met het ministerie van Economische Zaken, de Nederlandse provincies en MKB Nederland. Binnen dit platform informeren de partijen over de economische beleidsontwikkelingen en wordt ernaar gestreefd dat partijen instrumenten in samenhang aanbieden. Sinds 2015 bieden het ministerie en de landsdelige regio's een gezamenlijk instrument aan, namelijk het MIT (MKB Innovatiestimulering Topsectoren).

Noordelijk schaalniveau

Op noordelijk niveau werken wij nauw samen met de provincies Groningen en Drenthe op economisch gebied aan een twintigtal dossiers. De belangrijkste vraagstukken waar wij gezamenlijk aan werken is de aansturing van de NOM met het ministerie van Economische Zaken, de ontwikkeling van een gezamenlijke internationale acquisitiestrategie (zie Beleidsveld 4.2) en het verbeteren van onze aansturende rol binnen het noordelijke ecosysteem (zie Beleidsveld 4.3).

Daarnaast komen wij als noordelijke provincies periodiek bijeen met de vier grootste noordelijke gemeenten (Leeuwarden, Groningen, Assen en Emmen) om besluiten te nemen die de noordelijke economie versterken. Sinds 1 juli 2017 is Fryslân voorzitter van deze bestuurscommissie voor een periode van twee jaar. In 2018 zal ook het vraagstuk SNN 3.0 aan de orde komen. Dit is een noordelijk proces waarbij antwoord wordt gezocht op de vraag hoe regio Noord zich het beste kan organiseren om de noordelijke belangen optimaal te kunnen bedienen.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? (doelrealisatie)

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
4.4 Noordelijke/landelijke/Europese samenwerking en lobby			

² Het Rijk gaat uit van 5 landsdelen: Noord, Oost, Zuid, Noordvleugel (Flevoland, Noord-Holland en Utrecht) en Zuidvleugel (Zuid-Holland). Wij werken samen met de provincies Groningen en Drenthe in noordelijk verband.

Toelichting

Lobby

Wij willen als provincie altijd scherp oog houden op externe ontwikkelingen die impact kunnen hebben op onze Friese ambities. Daarom houden wij zelfstandig en via het SNN een lobbyagenda bij. Op Europees niveau is het van belang om vinger aan de pols te houden hoe o.a. de nieuwe Structuurfondsen eruit zullen komen te zien en wat dit voor invloed heeft op de EFRO-middelen op landsdelig niveau na 2020. Op het terrein van circulaire economie willen wij ons meer op landelijk en Europees niveau manifesteren. Daarnaast houden wij nauwgezet de ontwikkelingen van Invest.NL in het vizier, waarbij risicokapitaal, garanties en ondernemingsfinancieringen van rijkswege voor een bedrag van € 2,5 miljard in één loket worden gebundeld. Deze ontwikkeling raakt ook de NOM, omdat het ministerie de intentie heeft om het aandeelhouderschap over de regionale ontwikkelingsmaatschappijen aan Invest.NL over te dragen. De betrekkingen met China willen wij periodiek via handelsmissies versterken, waar vooral marktkansen liggen voor onze kennisinstellingen en bedrijven op het gebied van voedselproductie.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. De besteding van de middelen uit het OP-EFRO loopt weer synchroon met de prognose.			
2. Wij versterken de ondersteuningsstructuur aan het Friese MKB in samenwerking met het IPF, YnBusiness, de Friese gemeenten en SNN, zodat er meer en kwalitatief betere projecten worden voorgelegd aan de deskundigheidscommissie SNN in het kader van OP-EFRO.			
3. Wij hebben samen met de provincies Groningen en Drenthe een professionaliseringsslag gerealiseerd in ons opdrachtgeverschap richting de NOM en de clusterorganisaties. Uitgangspunt is dat er een vloeiende wisselwerking tot stand komt tussen de clusterorganisaties en de NOM, waarbij het accent bij de clusterorganisaties komt te liggen op netwerkvorming en branding en bij de NOM op business development. Ten aanzien van de NOM heeft dit concreet vorm gekregen in een nieuwe structuur van het Jaarplan 2018 waarin werkafspraken zijn gemaakt over de activiteiten en resultaten op het gebied van financiering, fondsbeheer, acquisitie en business development. Ook is de monitoring/voortgangsbewaking anders en strakker ingericht.			
4. Wij ontwikkelen en dienen ten minste tien 'eligible' (= die voldoen aan de formele voorschriften) projecten in voor diverse Europese programma's, gekoppeld aan de inhoudelijke speerpunten uit het Werkplan/Jaarplan. Het gaat hierbij om de domeinen watertechnologie, agrofood/natuurinclusieve landbouw met als dwarsverbanden LF2018 en circulaire economie.			
5. Wij bieden gezamenlijk met Groningen, Drenthe en het ministerie van Economische Zaken het instrument MIT aan, waarbij wij inzetten dat het MIT zoveel mogelijk wordt ingericht passend bij de aard en schaal van het noordelijk bedrijfsleven.			

Toelichting

1. De bestedingsnorm is net gehaald, maar loopt wel achter. Belangrijkste redenen zijn: de relatief late start van het OP-EFRO programma in 2015 en nieuwe systematiek qua projectvoorbereiding, waarbij het mkb de belangrijkste doelgroep (en aanvragende partij is).

2. De samenwerking is verbeterd. Met name in de gemeente Leeuwarden wordt meer de nadruk gelegd op projectontwikkeling in samenwerking met YnBusiness, SNN en de provincie Fryslân (met organisatie van subsidiespreekuren). Daarnaast zijn wij met SNN en de provincies Groningen en Drenthe gestart met een experiment om ontwikkelgeld beschikbaar te stellen voor kansrijke initiatieven met een subsidievraag van meer dan € 100.000,-.
4. We hebben in 2018 16 projecten ingediend die eligible (die voldoen aan de formele voorschriften) zijn verklaard. Daarvan zijn er uiteindelijk 15 gehonoreerd.
5. Het is ons niet gelukt om het budget MIT (MKB Innovatiestimulering Topsectoren) voor Noord-Nederland volledig te benutten. Dit budget bestond uit € 4 mln. voor innovatieve haalbaarheidsprojecten en € 2 mln. voor innovatieve samenwerkingsprojecten waarbij ten minste twee mkb'ers zijn betrokken. Van dit laatste budget zijn 5 complexe projecten gehonoreerd, waarvan drie afkomstig uit Fryslân. Er is sprake van een restant van ruim € 700.000,-. Dit is wel een hele verbetering ten aanzien van 2017, waarbij ca. € 2 mln. is overgebleven. Met het ministerie EZK en de provincies Groningen en Drenthe hebben wij de afspraak gemaakt om het restant van het budget 2018 in te zetten voor een innovatief inkooptraject.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
NOM	Uitwerking nieuwe structuur Jaarplan met nadere werkafspraken over activiteiten en resultaten op het gebied van financiering, fondsbeheer, acquisitie, business development en voortgangsbewaking/monitoring.	Gerealiseerd	Gerealiseerd
NOM/clusterorganisaties	Aantal overgedragen leads t.b.v. business development van clusterorganisaties naar NOM	Ten minste 40	Gerealiseerd
SNN 3.0	Voorstel / advies van GS	Besluit-vorming in PS	PS-besluit genomen op 19-12-2018
MIT	Aantal gehonoreerde Friese projecten	Ten minste 60	63
Europees/landelijk schaalniveau	Lobbystrategie	Behoud OP-EFRO op landsdelig niveau	besluitvorming door Europese Commissie 2020
		Verstevigen positie Fryslân als pilotregio voor circulaire economie	Gerealiseerd
Europa	Aantal projecten die voldoen aan de Europese voorschriften	Ten minste 10	15
Handelsmissies	Aantal contracten tussen Friese en Chinese kennisinstellingen/bedrijven	Ten minste 4	1 bestuurlijke handelsmissie

Toelichting

Lobbystrategie

Op Europees niveau hebben we in 2018 op het gebied van CE ons geprofileerd als voorbeeldregio aan andere Europese regio's en hebben we actief de samenwerking gezocht. Zo hebben we deelgenomen aan het H2020 waarbinnen een basis gelegd voor samenwerking tussen sterke clusters. Ook zijn we lid geworden van het Europese netwerk ACR+. Deze investering is nodig om op Europese schaal pilotregio te kunnen zijn op projectniveau

Handelmissies

GS heeft in maart 2018 het Uitvoeringsprogramma China vastgesteld voor de jaren 2018 t/m 2020. Hierin zijn nieuwe afspraken opgenomen over de Handelmissies. De top-down benadering laten we los en we gaan meer inspelen op vragen vanuit het bedrijfsleven. Hierdoor verplichten we ons niet aan het aantal contracten maar aan het aantal handelmissies.

SNN 3.0

Vanaf april 2018 Economic board Noord Nederland opgericht.

De Economic Board Noord-Nederland (EBNN) is een samenwerkingsverband tussen de drie noordelijke provincies (Fryslân, Groningen en Drenthe), de werkgevers en het hoger onderwijs. EBNN werkt samen op het gebied van energietransitie, gezond eten en logistiek.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Lasten				
Structurele budgetten	182	122	120	2
Tijdelijke budgetten	2.724	3.060	2.114	946
Reserves	41	341	0	341
Totaal lasten	2.946	3.523	2.234	1.289
Baten				
Structurele budgetten	225	23	0	23
Tijdelijke budgetten	300	714	684	30
Overlopende passiva				
Totaal baten	525	736	684	52
Saldo van lasten en baten	2.421	2.787	1.550	1.237
Mutatie reserves	-41	-341	0	-341
Mutatie tijdelijke budgetten	-1.287	-735	182	-917
Resultaat van lasten en baten	1.094	1.711	1.732	-21

Toelichting

Het resultaat van € 21.000 negatief wordt veroorzaakt door een lagere bate. Deze was groot, maar reeds in 2017 ontvangen voor het NIB.

Beleidsveld 4.5 – Toerisme en recreatie

Wat wilden we bereiken?

We willen meer verschillende bezoekers, die vaker komen en langer blijven. Dát is goed voor de Friese economie en is de kern van ons beleid. De beleidsbrief “Gastvrijheidseconomie” is de basis voor onze inzet op dit beleidsterrein.

Bezoekers dragen ongeacht hun oogmerk bij aan de Friese economie. De redenen voor hun bezoek zijn zeer uiteenlopend: om te recreëren, voor de toeristische beleving, voor de cultuur, voor zakelijke redenen, congressen en business events en voor bezoek aan (studerende) familie of vrienden. Een bezoek kan ééndaags of meerdaags zijn. Iedere bezoeker biedt elke ondernemer in de gastvrijheidssector de kans om omzet te maken. De gewenste groei van bezoekers stelt die ondernemer voor een uitdaging en stelt ook voorwaarden.

Om bezoekers te krijgen en gastvrij te onthalen ligt onze focus op drie lijnen:

1. Zichtbaarheid

De provinciemarketing is gericht op Fryslân en de Wadden, met als accent LF18. Merk Fryslân werkt aan de hand van een meerjarige provinciale opdracht voor de periode 2017, 2018 en 2019.

Daarnaast richten we ons onder meer op Internationale Marketing van de Nieuwe Afsluitdijk, het Woudagemaal en Museum Dr8888, als onderdeel van de Holland Branding Strategie (Metrolijnen). En met het Hospitality programma wordt marketing en ondernemerschap gestimuleerd om acties te nemen voor het vergroten van bezoekersaantallen en gastvrijheidsbeleving.

2. Ondernemerschap

We zorgen ervoor dat de ontwikkelagenda Recreatie en Toerisme in uitvoering is. Ondernemers, onderwijs en overheden werken samen aan het vergroten van het ondernemend en innovatief vermogen in de gastvrijheidsbranche. Daarnaast is de Toerisme-alliantie – waarin koplopers uit de toeristische branche actief vertegenwoordigd zijn – operationeel. Ook hebben de branches watersport en verblijfsrecreatie hun eigen visie geformuleerd.

3. Omgeving, gebieden & infrastructuur

We geven uitvoering – onder regie van de Marrekrite – aan het Actieplan Fiets. Daarnaast starten we met de realisatie van de Eflstedenwandelroute en geven we uitvoering aan het Interregprogramma voor de Wadden.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? (doelrealisatie)

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
4.5 Toerisme en recreatie			

Toelichting

LF2018 en de daarmee samenhangende ranking in de top drie van de Lonely Planet lijst maakten het jaar voor recreatie en toerisme uniek. Toch is ook los van LF2018 een duidelijke groei te zien in de gastvrijheidseconomie. Bestedingen en werkgelegenheid zitten in de lift. Mooie resultaten van het afgelopen jaar zijn de opening van het Waddencentrum op de Afsluitdijk en de uitrol van de gratis OV-kaart voor toeristen in de hele provincie. Tenslotte zijn dit jaar extra co-financieringsmiddelen beschikbaar gesteld, waardoor het omvangrijke marketingplan Unesco Waddenwerelderfgoed kon worden gehonoreerd.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
Zichtbaarheid			
1. Er is een online portal/website die gekoppeld is aan de Koepeldatabase, de database voor de Gastvrijheidseconomie, die onderdeel uitmaakt van de nieuwe portal/website die in 2017 door Merk Fryslân is gelanceerd (merkfryslan.nl).			
2. Een coalition of the willing fungeert als platform voor alle partijen in de mienskip die zich hard willen maken voor provinciemarketing.			
3. Er ligt een Plan van Aanpak voor grensoverschrijdende marketing op het grensgebied van Drenthe en Fryslân opgesteld door de regionale partners, waarmee we willen bereiken dat voor het grensgebied Fryslân/Drenthe een gezamenlijke marketingcampagne uitgevoerd kan worden.			
4. In maart 2018 opent het Afsluitdijk Wadden Center op Kornwerderzand zijn deuren. Zie voor meer informatie de paragraaf Grote projecten (project De Nieuwe Afsluitdijk)			
5. We dragen bij aan de realisatie van het kunstwerk 'Paard van Fryslân'			
Ondernemerschap			
6. In het kader van de Ontwikkelagenda Recreatie en Toerisme wordt de lange termijnagenda van het innovatieprogramma van de gastvrijheidssector opgesteld, waarbij ondernemers, onderwijs en overheden middels het triple helix-model samenwerken.			
7. De Toerismealliantie is operationeel en voert de lange termijnagenda uit van het innovatieprogramma voor de gastvrijheidssector.			
8. Wij stimuleren de branches watersport en verblijfsrecreatie waar nodig, bij het maken van een visie, bijvoorbeeld door overleg of onderzoek. In deze visie wordt duidelijk op welke wijze deze branches willen investeren in hun toekomst.			
Omgeving, gebieden & infrastructuur			
Vanuit het Actieplan Fiets willen we:			
9. witte vlekken in wandel- en fietsnetwerken wegwerken;			

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
10. de verbinding van netwerken van fietsknooppunten verbeteren.			
11. In 2018 blijven deelnemers in de gemeenschappelijke regeling Marrekrite, om op basis van behoefte (aard, kwaliteit en ligging) het aanbod van aanlegvoorzieningen in stand te houden.			
12. Cultuur- en Plattelandstoerisme: de beschikbare gelden worden ter beschikking gesteld aan de hand van een met de mienskip gerealiseerde verdeelsystematiek.			
13. 2018 is het tweede pilotjaar van de gratis OV-kaart en dit jaar wordt de kaart over de gehele provincie uitgerold.			
14. Door actieve projectverwerving wordt ingezet om een substantieel deel van het beschikbare budget van het Investeringskader Waddenfonds tot besteding te brengen in de Friese Waddenregio, ten behoeve van een krachtige marketing Waddenwereld Erfgoed en versterking van de cultuurtoeristische beleving van de Waddenkust.			
15. Het Friese Meren Project is afgerond (met de laatste lopende projecten bij gemeenten: Bestedingen aan de Wal en Grenzeloos Varen).			
Monitoring			
Jaarlijks brengen wij een monitoringsrapportage recreatie en toerisme uit over de periode '16 t/m '19. In 2019 voeren wij een evaluatie uit waarin aan de orde is:			
16. de effecten van de uitvoering van Beleidsbrief Gastvrijheidseconomie op de mienskip;			
17. voor zover dat redelijkerwijs te achterhalen is: de toegevoegde waarde van de beleidsbrief aan de verandering in de Fryske mienskip.			

Toelichting

3. Er is voor dit onderwerp de nodig energie gestoken in de thema's de Wadden en overig Fryslân. Ook leverde Merk Fryslân een extra inspanning in het kader van LF2018. Merk Fryslân is daarnaast heel druk geweest als gevolg van de zeer positieve positionering op de Lonely Planet lijst. Een normering in de top drie is uniek voor Nederland. Een ander onderwerp waar dit jaar veel aan is gedaan is de marketing van de Waddenregio. Er zijn bijvoorbeeld definitieve afspraken gemaakt voor een zeer intensieve en langdurige marketingcampagne voor Unesco Waddenwerelderfgoed. Merk Fryslân vormt hierbinnen de centrale organisatie. De uiteindelijke invulling van het plan van aanpak voor een grensoverschrijdende marketing is in de tijd opgeschoven. De interprovinciale partners zijn enthousiast over grensoverschrijdende marketing en in 2019 zullen concrete stappen worden gezet.

4. Het nieuwe Waddencentrum in Kornwerderzand in maart 2018 geopend. In de eerste negen maanden na de opening hebben ruim 100.000 bezoekers het centrum bezocht. Er is sprake van een sterke stimulans voor de Afsluitdijk als icoon voor toeristen in Fryslân. Uit onderzoek is bijvoorbeeld gebleken dat bijna 40% van alle gasten die van of naar hun vakantieadres waren vanwege LF2018 hier enige tijd zijn geweest.

5. In 2018 heeft betreffende stichting de plannen voor het kunstwerk 'Paard van Fryslân' geconcretiseerd (inclusief het financieringsvoorstel). Wij hebben hier een bijdrage van € 50.000,- voor beschikbaar gesteld. De realisatie van het kunstwerk moet in 2019 plaatsvinden. Het is op dit moment nog onzeker of de stichting de voorbereidende fase tijdig afrondt en de financiering volledig sluitend krijgt.

8. Voor dit onderwerp heeft Provinciale Staten op 25 april 2018 besloten een visie te laten opstellen. In 2018 heeft de provincie met uiteenlopende partners een evaluatie van het Fries

merenproject uitgevoerd, Daarnaast is deze brede visie vormgegeven. In februari 2019 wordt deze visie voorgelegd aan Provinciale Staten

12. De invulling van een programma voor Cultuur- en Plattelandstoerisme vindt plaats via de Streekagenda's. Voor alle gebieden geldt dat de gereserveerde middelen zijn belegd beschikbaar zijn gesteld, met uitzondering van het gebied Zuidoost. In het geval van dit gebied geldt dat plannen deels nog nader moeten worden uitgewerkt, waarna het nog resterende, maar reeds gereserveerde bedrag kan worden uitbetaald.

13. Uitrol van de FryslânCard in 2018 is over heel Fryslân is gerealiseerd. In totaal doen circa 345 verblijfaccommodaties in onze provincie mee. Het aantal gebruikte kaarten was het afgelopen jaar ongeveer 45.000.

14. In 2018 zijn extra co-financieringsmiddelen beschikbaar gesteld. Hierdoor kon onder andere het omvangrijke marketingplan Unesco Waddenwerelderfgoed worden gehonoreerd en in uitvoering worden genomen.

15. Het Friese Merenproject is een groot meerjarenprogramma geweest, en kon in 2018 worden afgerond en geëvalueerd. Provinciale Staten hebben in april 2018 de startnotitie met betrekking tot de gewenste evaluatie behandeld. Overeenkomstig de wens van de Staten bij deze behandeling is in 2018 nog een visie op de waterrecreatie opgesteld. In februari 2019 komt deze evaluatie van het Fries merenproject én de visie voor de waterrecreatie in Provinciale Staten aan de orde.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Groei omzet	Omzet gastvrijheidseconomie (€ 458 mln. in 2015)	€ 460 mln.	Ongeveer 1,2 miljard euro in 2018.
Groei aantal banen	Aantal banen in de gastvrijheidsbranche	7,5 % van de totale werkgelegenheid	Ruim 20.000 banen en ruim 7% van totale werkgelegenheid
Groei ranking provincie in nationale top 12	Ranking van de provincie in de nationale top 12 van de gekozen bestemmingen	Een plek in de nationale top vijf	Fryslân neemt qua ranking 7 ^e plek in.
Waardering bezoekers fiets- en wandelstructuur	Waardering van de bezoekers (5 sterren in 2017)	Maximale aantal van 5 sterren behouden	5 sterren waardering gecontinueerd

Toelichting

Omzet Gastvrijheidseconomie

De groei van "Gastvrijheidseconomie" in Fryslân zit in de lift. De lijn is in 2018 verstrekt doorgezet. De totale bestedingen in de vrijetijdssector zijn ongeveer €1,2 mld. 2018. In 2017 werd 484 miljoen euro besteed door verblijfstoeristen in Fryslân. De overige omzet is het gevolg van dagrecreatie. De doelwaarde is hiermee meer dan behaald

Aantal banen in gastvrijheidsbranche

Naast de sterke stijging van de bestedingen is ook de werkgelegenheid met 2,7% toegenomen. Als gevolg van de positieve uitstraling van LF 2018, de hoge notering op de Lonely Planet lijst en eveneens de hoge ranking van Fryslân in de New York Times, bestaat de ver-

wachting dat de groei in 2019 gecontinueerd wordt. Ondanks deze positieve ontwikkeling werd de doelwaarde van 7,5 % volgens het CBS niet helemaal bereikt. Goed om te vermelden is dat het vermoeden bestaat, dat het percentage werkgelegenheid dat de gastvrijheidsbranche uitmaakt van het totaal wel eens hoger zou kunnen zijn. Om die reden wordt er gewerkt aan een eigen, Friese monitor, die dat vermoeden al dan niet zal bevestigen.

Ranking Fryslân in gekozen bestemmingen

Onze provincie stond volgens het CBS in 2017 op de zevende plek in de ranking van nationale vakantiebestemmingen (vlak achter Drenthe en Overijssel, maar voor Zuid-Holland). De andere provincies die in deze ranking voor Fryslân stonden, waren Gelderland, Limburg, Noord-Brabant en Noord-Holland. Op het moment van samenstellen van deze jaarstukken was nog niet bekend welke plaats Fryslân in de ranking van 2018 zal innemen. We verwachten echter, mede vanwege LF2018, een doorzettende groei over het afgelopen jaar. Goed om te beseffen is dat in de cijfers van het CBS overnachtingen bij Bed & Breakfasts en in de watersport niet worden meegenomen; aan resultaten die in de watersportrecreatie worden geboekt, wordt derhalve geen recht gedaan in deze cijfers. Deze relativering is van belang, omdat juist de watersportrecreatie in onze provincie groot is. Onder andere om deze reden wordt er gewerkt aan een eigen, Friese monitor, zodat er in de nabije toekomst over reële cijfers met betrekking tot bezoekers, bestedingen en overnachtingen beschikt kan worden.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Lasten				
Structurele budgetten	1.396	1.413	1.505	-92
Tijdelijke budgetten	6.150	10.217	6.259	3.958
Reserves	5.638	9.497	3.847	5.650
Overlopende passiva	4	0	54	-54
Totaal lasten	13.188	21.127	11.665	9.461
Baten				
Structurele budgetten	174	178	288	-110
Tijdelijke budgetten	715	953	1.153	-200
Reserves	2.865	1.799	585	1.214
Overlopende passiva	4	0	54	-54
Totaal baten	3.758	2.930	2.081	849
Saldo van lasten en baten	9.430	18.196	9.584	8.612
Mutatie reserves	-2.068	-6.653	-2.217	-4.436
Mutatie tijdelijke budgetten	-2.700	-5.861	-2.049	-3.812
Resultaat van lasten en baten	4.662	5.682	5.318	364

Toelichting

Per saldo is er een resultaat van € 364.000 in dit beleidsveld.

Structurele budgetten

De hogere lasten en baten betreffen een hoger bedrag aan doorgeschoven BTW van Gemeenschappelijke Regeling Marrekrite dan waar in de begroting rekening mee was gehouden.

Tijdelijke budgetten

De lagere lasten van € 3.958.000 betreffen voor € 3.812.000 verplichtingen die in latere jaren tot besteding komen. De resterende € 346.000 betreft voor € 254.000 het Friese Meren Project. Voor de totale afronding hiervan incl. de door PS gevraagd eindevaluatie en visietraject was rekening gehouden met onvoorziene kosten, maar deze hebben zich niet voorgedaan. En betreft voor € 91.000 Gastvrij Fryslân, vanwege het besluit van PS van november 2018 om de subsidieregeling voor co-financiering Waddenfondsprojecten aan te passen. Door dit besluit kunnen projecten voortkomend uit de majeure opgaven nu ook ten laste worden gebracht van het cofinancieringsbudget. Binnen het budget "Gastvrij Fryslân" was ook budgetruimte gereserveerd voor cofinanciering Waddenfondsprojecten. Deze geprognoseerde bijdrage binnen Gastvrij Fryslân, valt nu deels vrij.

Reserves

De lagere lasten van € 5,6 mln. betreffen begrote bedragen en verplichtingen die in latere jaren tot besteding komen. Dit geldt voor de budgetten voor Oostelijke poort merengebied, Vernieuwende vormen van samenwerking binnen de toerimesector en DNA Beleefcentrum. Voor de toerisme-onderdelen van het Gebiedsbudget wordt € 598.000 doorgeschoven naar 2019, omdat het merendeel van de R&T-projecten in 2019 is geprogrammeerd (bijv. Ervaren Turf in Opsterland, Renovatie Harmenpark in Harlingen, Waterland Fryslân in Súdwesthoeke en Rondje Lauwersmeer).

1.5 Programma 5 – Mienskip

Portefeuillehouders: gedeputeerden Johannes Kramer, Sietske Poepjes, Michiel Schrier en Klaas Kielstra

Wat wilden we bereiken met dit programma?

Wij willen het Friese platteland leefbaar en vitaal houden en streven naar een blijvend en goed toekomstperspectief voor de bewoners van het platteland en zetten in op de leefbaarheid van de dorpen en de spreiding van voorzieningen. Wij hebben daarbij aandacht voor de demografische ontwikkelingen. Wij vinden de kwaliteit van wonen van groot belang voor Fryslân; een voldoende gevarieerd aanbod van woningen voor iedereen staat daarbij wat ons betreft centraal. In dat kader is het voorkomen van leegstand en verpaupering, en het realiseren van voldoende kwalitatief goede, betaalbare en energiezuinige woningen voor verschillende doelgroepen een belangrijk speerpunt.

Sociaal beleid is geen kerntaak meer van de provincie. Wij willen wel een bijdrage leveren aan het sociale domein, door te faciliteren met kennis, onderzoek en het versterken van de Friese sociale infrastructuur. Ons sportbeleid richt zich met name op de Friese sporten, de breedtesport, talentontwikkeling en topsport.

We willen onze inspanningen op het terrein van het vitaal Fries eigene, samengebond in ons beleid op het gebied van Fries en meertaligheid, onderwijs, erfgoed en cultuur in Fryslân, verstevigen. Om zo voor nu én in de toekomst mensen en gemeenschappen met elkaar te verbinden, kennis en competenties te verbreden (21st century skills) en de leefbaarheid in de provincie, op stad en platteland en in wijken en dorpen te vergroten. Dat willen wij doen door het experiment te stimuleren en creativiteit van mensen te bevorderen.

Het Rijk heeft de provincie Fryslân in het kader van de Wet gebruik Friese taal aangewezen als “Taalskipper”. Samen met het Rijk hebben wij een zorgplicht ten aanzien van het behoud en de bevordering van de Friese taal. Daarom voeren wij het ‘Deltaplan Fries’ uit door de basisvoorziening voor de doorgaande meertalige leerlijn te verstrekken, meer fysieke doorgaande leerlijnen op één plek te realiseren, de vorming van gemeentelijk taalbeleid te bevorderen, het ‘Taalplan Frysk’ in het onderwijs te implementeren, digitale applicaties voor het Fries door te ontwikkelen en in het kader van LF2018 het event *Lân fan Taal* te organiseren.

Want in 2018 is het zover, het Culturele Hoofdstad jaar. Leeuwarden – Fryslân presenteert zich namens Nederland op Europees niveau met minstens 40 grote culturele evenementen en honderden mienshipsprojecten, verspreid over heel Fryslân. Leeuwarden – Fryslân 2018 wordt een breed volksfeest, waaraan heel Fryslân, jong en oud, kan en wil meedoen, met blijvende effecten. Voor de uitvoering van het culturele programma volgens het bidbook is de stichting Culturele Haadstêd 2018 verantwoordelijk. Voor de programma’s en projecten voor de lange termijn, *de legacy*, zijn met name de provincie en gemeente Leeuwarden verantwoordelijk. Voor meer informatie over LF2018 verwijzen wij naar de paragraaf Grote Projecten.

Vastgestelde beleidsnotities

- Beleidsbrief Mei Hert, Holle en Hannen 2017-2020
- Uitvoeringsprogramma Mei Hert, Holle en Hannen 2019-2020
- Streekplan Fryslân 2007
- Uitvoeringsagenda Streekplan
- Thematische structuurvisie *Grutsk op 'e Romte* (2014) en Uitvoeringsprogramma *Weardefol Fryslan 2016-2019*.
- Verordening Ruimte en Partiële Herziening Romte foar Sinne (2015)
- Romte foar Sinne (2015)
- Aanvalsplan Herstructurering naoorlogse Friese woningvoorraad (2012)
- Aanvalsplan Woningmarkt
- Startnotitie Leefbaarheid
- Beleidsbrief Leefberens

Verbonden partijen

Onderstaande verbonden partij(en) levert een bijdrage aan de doelen en resultaten van dit programma. Een overzicht van de verbonden partijen en meer informatie hierover staat in paragraaf 5 van deze jaarstukken.

Gemeenschappelijke Regeling Letterhoeke (Tresoar), Leeuwarden

Het Rijk, de provincie Fryslân en de Stichting Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum (FLMD) hebben de Gemeenschappelijke regeling Letterhoeke getroffen. Daarbij is het openbaar lichaam Tresoar ingesteld. Het doel van Tresoar is driedelig;

- a. Het behartigen van de belangen van de minister, het provinciaal bestuur en het bestuur van FLMD bij alle aangelegenheden betreffende de collecties en archiefbescheiden.
- b. Het toegankelijk maken en houden en onder de aandacht brengen van een breed publiek van het in de collecties en archieven ondergebrachte cultureel erfgoed.
- c. Het bevorderen van de Friese literatuur en het verbreden van het literaire klimaat in Fryslân.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? (doelrealisatie)

Beleidsvelden	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
5.1 Leefomjouwning			
5.2 Cultuur en erfgoed			
5.3 Taal, media, onderwijs en letteren			

Toelichting

De provincie heeft in 2018 gestreefd naar bereikbaar werk, bereikbare voorzieningen, en een bloeiend gemeenschapsleven in goede ruimtelijke omstandigheden en getracht aan te sluiten bij initiatieven uit de mienskip. We hebben ingezet op de leefbaarheid van stad en platteland en een goede spreiding van voorzieningen. We hebben onze rol en werkwijze op het gebied van leefbaarheidsbeleid opnieuw gedefinieerd, en vastgelegd in de beleidsbrief

Leefberens, die in september 2018 door de Staten werd behandeld. In streekagenda's hebben we gezamenlijk beleid gebundeld en uitgevoerd met gemeenten, Wetterskip en maatschappelijke organisaties.

In het kader van de ruimtelijke ontwikkeling van Fryslân streven we een omgeving na waarin het plezierig verblijven is. Een omgeving die fysiek en digitaal goed te bereiken is, waar werken en wonen elkaar niet verstoren en waar zorg en wonen gecombineerd kunnen worden. Het woningbestand moet echter aangepast worden aan de veranderende bevolkingssamenstelling. Daar hebben we in 2018 op ingezet. We willen ook dat Fryslân de mooiste provincie van Nederland blijft. Dat kan door ingrepen in de omgeving niet weren, maar deze zo zorgvuldig mogelijk te doen.

Het provinciaal sociaal beleid staat niet meer op zichzelf; in plaats daarvan streven we naar inclusieve beleidsontwikkeling. Dat wil zeggen dat we bij uitvoering en ontwikkeling van beleid rekening hebben proberen te houden met sociale aspecten. Via het Kansfonds hebben we projecten mogelijk gemaakt, die Friezen nieuwe kansen geven op deelname in de mienskip.

Sport was ook in 2018 een belangrijk middel voor veel Friezen om deel uit te maken van de lokale gemeenschap. Topsport is een inspirerend voorbeeld voor veel sporters. De topsportstatus van Thialf en het Centrum Topsport en Onderwijs is daarom van groot belang. Het jaar 2018 was natuurlijk het jaar van de Culturele Hoofdstad, Leeuwarden-Fryslân 2018 (daarover meer in de paragraaf Grote Projecten). Verder werd er in 2018 onder meer ingezet op de uitvoering van resultaat 13 uit het coalitieakkoord ("meer Friezen nemen deel aan muziek-, dans- en toneellessen"). Het Frysk Filmplatform New Noardic Wave ging in 2018 van start en op 300 basisscholen werd in het kader van KEK (Kultuuredukaasje mei Kwaliteit) aan cultuureducatie gewerkt. Door de financiële ondersteuning van restauratie en herbestemming van monumenten via een subsidieregeling zijn monumentale waarden behouden en versterkt. In ruimtelijke plannen en integrale gebiedsprojecten zijn cultuurhistorische en archeologische waarden die van provinciaal belang zijn behouden en verder ontwikkeld.

In het Friese onderwijs is met de uitvoering van het Taalplan Frysk van alle scholen in het basis- en voorgezet onderwijs bekend geworden op welke wijze en op welk niveau het vak Fries wordt onderwezen. Aan de hand van deze nulmeting kunnen we scholen nu de juiste ondersteuning bieden om op termijn alle kerndoelen voor het vak Fries te kunnen halen.

Wat heeft het programma gekost?

Exploitatie				
	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Bedragen x € 1.000,-				
Totaal lasten	73.865	90.859	66.124	24.735
Totaal baten	870	1.692	1.963	-271
Saldo van lasten en baten	72.995	89.168	64.161	25.006
Mutatie reserves	-14.511	-32.408	-9.778	-22.630
Resultaat van lasten en baten	58.484	56.759	54.383	2.376

De financiële toelichtingen op de vraag "wat heeft het programma gekost" staan toegelicht bij de afzonderlijke beleidsvelden.

Investerings				
Bedragen €1.000,-	Stand per 1-1-2018	uitgaven	bijdragen derden	Stand per 31-12-2018
Onderhanden werken	0	1	1	0
Opgeleverde werken				
Afgerekende werken	440	95	535	0
Totaal	440	96	536	0

Toelichting

Dit betreft de investering in de bouw van Taalexpo Obe.

Balanspost reserves				
Bedragen € 1.000,-	Stand per 1-1-2018	vormen	beschikken	Stand per 31-12-2018
R. Ticketrisico's culturele producties	0	1.045		1.045

Toelichting

De reserve Ticketrisico's is 31 oktober 2018 door PS blijvend beschikbaar gesteld als dekking voor ticketrisico's bij culturele producties na 2018.

Balanspost voorzieningen				
Bedragen € 1.000,-	Stand per 1-1-2018	toevoeging	aanwending	Stand per 31-12-2018
V. BTW-probleem gemeente Leeuwarden LF2018	0	650	650	0
V. Waarborgfonds ticketverkoop producties LF2018	0	1.000	1.000	0
V. Legaat van Harinxma thoe Sloten	22			22
V. Jorritsma-Boschmafonds	131	1		131
V. Buma-legaten	160	6	6	160
V. Uitbr/instandh grafiekcollectie Knecht-Drenth	485		485	0

Toelichting

De eerst twee voorzieningen betreffen voorzieningen rondom LF2018. De voorziening waarborgfonds ticketverkoop is omgezet in de reserve Ticketsrisico.

De onderste vier voorzieningen betreffen in het verleden ontvangen legaten of schenkingen. Per legaat/schenking zijn er destijds afspraken gemaakt over de rol van en activiteiten door de provincie met deze middelen. In 2017 is met het Fries Museum overeengekomen dat de grafiekcollectie Knecht-Drenth incl. het instandhoudingsfonds (bovenstaande voorziening) in eigendom overgaat naar het Fries Museum. In 2018 is dit formeel geëffectueerd.

Beleidsveld 5.1 – Leefomjouwning

Plattelands- en krimpbeleid

Wat wilden we bereiken?

Het Friese platteland is leefbaar en vitaal. Het platteland maakt deel uit van alle provinciale beleidsvelden, gericht op leefbaarheid en sociaal-economische ontwikkeling. Wij streven naar een blijvend en goed toekomstperspectief voor bewoners van het platteland en treden op als kennismakelaar en facilitator, of, als het algemeen belang daar om vraagt, als regisseur. Volgens ons gaat het hierbij met name om bereikbaar werk (werken), bereikbare voorzieningen (leven) en een bloeiend gemeenschapsleven in goede ruimtelijke omstandigheden (beleven en wonen). Het is daarbij belangrijk om zoveel mogelijk aan te sluiten bij initiatieven, wensen en kwaliteiten van mensen, dorpen en regio's.

Wij zetten in op de leefbaarheid van de dorpen en de spreiding van voorzieningen. We zorgen voor aandacht voor demografische ontwikkelingen en leefbaarheid binnen alle relevante provinciale beleidsterreinen. Zo stimuleren wij met het Iepen Mienskipsfûns onder andere initiatieven op het gebied van sociale innovatie. De streekagenda's weerspiegelen de programmatische integratie van het fysieke en sociale beleid met betrekking tot de sociaal-economische ontwikkeling van de Friese regio's. Met het Transitiefonds Leefbare Fysieke Omgeving willen wij een aanjaagfonds creëren voor gemeenten en woningcorporaties, zorgpartijen, aannemers, makelaars, banken, voorlopers in technologie en particulieren, en de grootste groep woningbezitters in Fryslân ondersteunen en inspireren.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
5.1 Leefomjouwning			

Toelichting

De uitvoering van het beleid op het gebied van de leefomgeving ligt op koers. In september 2018 werd een nieuwe beleidsbrief Leefberens vastgesteld. Het afgelopen jaar werd onderzoek gedaan naar de technische en financiële haalbaarheid van Holwerd aan Zee. Dood de middelen die het Rijk in november 2018 toekende aan de Regiodeal Noordoost-Fryslân, inclusief Holwerd aan Zee, is de financiële haalbaarheid groter geworden. Er zijn in 2018 zes aanvragen ingediend voor Leefbaarheidsinitiatieven. Drie hiervan zijn inmiddels al toegekend. Het Iepen Mienskipsfûns voorzag ook in 2018 in een behoefte. Tijdens drie tenders werden 446 aanvragen ingediend. Er zijn in 2018 12 nieuwe Dorpsontwikkeling maatschappijen (DOMS's) ontstaan in 24 dorpen. Het Provinciaal Inpassingsplan Nij Hiddum Houw is rond de zomer vastgesteld door de Staten. Verder zijn in vier van de zes Friese regio's afspraken gemaakt met gemeenten over woningbouw. Tenslotte was de subsidieregeling voor herbestemming en sloop erg succesvol. Er zijn in 2018 twee tranches geweest. Bij de tweede tranche werd het plafond zelfs overvraagd.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
Plattelands- en krimpbeleid			
1. In het kader van Kansen in Kernen worden 6 dorpskernen heringericht, waar voordat de Centrale As werd aangelegd het doorgaande verkeer doorheen reed. Het is één van de prioritaire projecten uit ANNO en tegelijkertijd een deelproject van De Centrale As. Zie voor een nadere toelichting de paragraaf 'Grote projecten'.			
2. De verdere financiële en technische haalbaarheid van de tweede fase van het programma Holwerd aan Zee onderzoeken.			
3. We ondersteunen initiatieven uit de Mienskip die inspelen op de leefbaarheid en 'iedereen doet mee'-gedachte, vanuit de laagdrempelige regeling van het Iepen Mienskipsfûns (IMF). Ook de doelen landschap en cultuurhistorie, kansen voor burgers en duurzame dorpen uit het coalitie-akkoord worden vanuit het IMF bediend			
4. Wij geven de samenwerking met bestuurlijke partners en private partijen in de regio's Noordoost en Noardwest vorm door middel van de LEADER aanpak, als onderdeel van het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3). Wij zetten voor de huidige collegeperiode € 750.000 in voor de procedurele afhandeling van subsidieaanvragen door SNN en RVO. Dit om de totaal verwachte investeringsomvang voor beide gebieden (ca. € 16.332.500,-) waar te kunnen maken.			
5. We werken in partnerschap aan uitvoeringsplannen in de regio en we delen en leveren kennis over (de gevolgen van) demografische veranderingen en leefbaarheid.			
6. In samenwerking met de schoolbesturen en de gemeenten, en in de context van de demografische ontwikkelingen en gemeentelijke herindelingen, sturen wij aan op een goed gespreid en toegankelijk onderwijsaanbod in Fryslân.			
7. We ronden een aantal maatregelen af van fase 1b en fase 2 van de gebiedsontwikkeling Centrale As. We bereiden een aantal maatregelen voor die gepland zijn voor uitvoering in 2019. Zie voor een nadere toelichting de paragraaf 'Grote projecten'.			
8. <i>Resultaat 41</i> : "we hebben in 2019 de relevante maatschappelijke partijen kunnen voeden met meerdere voorbeelden en ideeën over het vergroten van de fysieke leefbaarheid, en zij pakken daarvan ook meerdere op". Dit resultaat wordt als volgt geconcretiseerd: We dragen met het Transitiefonds Leefbare Fysieke Omgeving bij aan de leefbaarheid van zowel het Friese platteland als de Friese steden, door o.a. het saneren van 'rotte kiezen', door gemeenten te helpen in hun keuzes over waar maatschappelijke voorzieningen nog haalbaar zijn, of bij bundeling van voorzieningen, door woningen en bouwtechnisch bij de tijd te helpen brengen en levensloopbestendig te maken en bij kruispunten van digitale voorzieningen.			
9. Uitvoeren van de resterende ANNO-projecten.			

Toelichting

1. In Tytsjerksteradiel loopt de uitvoering volgens planning. In Dantumadiel is de uitvoering in Feanwâlden, het parkgedeelte, echter vertraagd. Vanwege de complexiteit van het gebied en de verschillende partijen (o.a. NS, ProRail, Talmahûs en tankstation) waar afspraken mee moeten worden gemaakt, was meer tijd nodig voor de voorbereiding. Deze voorbereiding is eind 2018 afgerond en de aanbesteding is gestart. Vanaf nu volgt het proces een standaard uitvoeringsperiode.
2. In 2018 is Holwerd aan Zee technisch haalbaar gebleken en is gekozen voor variant C2. De financiële haalbaarheid van het project is groter geworden doordat PS 10 miljoen als vliegwiel voorwaardelijk heeft gereserveerd. Ook is in de regiodeal NOF **minimaal** 5 mln. gereserveerd voor het project Holwerd aan Zee. De nadere uitwerking van de deal zal uitwijzen welk bedrag vanuit het Rijk beschikbaar zal komen. In de 2018 is door de initiatiefnemers een aanvraag voor een bijdrage uit het droomfonds in gang gezet.
4. In 2018 zijn voor beide gebieden twee Leader tenders opengesteld. Totaal zijn er 18 subsidie aanvragen ingediend. Voor zes van deze ingediende projecten is een beschikking afgegeven. Vier projecten zijn afgefallen. De overige acht projecten zijn nog in procedure bij SNN. De Leaderregeling is aanvullend op de succesvolle IMF. Een aanvraag voor de (Europese) Leaderregeling heeft echter aanmerkelijk meer spelregels. Een nadere toelichting hierop staat in paragraaf 10 'samenwerkingsverbanden'.
5. Van de circa 35 ANNO 1 projecten zijn inmiddels 29 projecten uitgevoerd en afgerond.
6. Net zoals de provincie dat eerder voor de gemeente Leeuwarden deed (2017), is met de notitie *Perspectief voor basisonderwijs in Waadhoeke* en het rekenmodel opheffingsnormen in maart 2018 beslisinformatie beschikbaar gesteld aan diezelfde gemeente, met betrekking tot de effecten van de te kiezen opheffingsnormen voor het basisonderwijs, op de korte en de wat langere termijn. Waar het College van B&W van Leeuwarden na overleg met de schoolbesturen (niet unaniem) koos voor een gesplitste opheffingsnorm (norm stad/norm platteland), koos Waadhoeke in maart 2018 samen met de schoolbesturen unaniem voor een (relatief lage) uniforme opheffingsnorm. Deze beslisinformatie helpt gemeenten en schoolbesturen om keuzes te maken in het belang van een goed gespreid onderwijsaanbod, nu, en op de wat langere termijn.
7. Zie toelichting onder 1.
8. In 2018 is gewerkt aan de uitwerking van deze opgave. Er is een budget van € 3 mln. beschikbaar. Deze middelen worden ingezet op de drie sporen: wonen, retail en zorg. Voor retail wordt eerst een onderzoek uitgevoerd. Voor wonen en zorg is in 2018 gewerkt aan regelingen die in 2019 open zullen gaan.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Plattelands- en krimpbeleid			
Plattelandsbeleid	Initiatieven die de leefbaarheid op platteland vergroten	Stimulering 3 tot 6 initiatieven	3-6
	Verbouw en verduurzaming dorpshuizen	Verbouw 10 tot 15 dorpshuizen	3-6
	Aantal opengestelde tenders IMF	3 tenders Tussen de 300 en 400 aanvragen	446
Leefbaarheid	Uitwerking vervolg Startnotitie Leefbaarheid	Uitvoeringsprogramma gereed	gereed
Werken in partnerschap aan uitvoeringsplannen in de regio	Integreren samenwerkingsagenda's krimp in onze streekwurkagenda's en werken toe naar één agenda per gebied.	Regionale agenda's leefbaarheid	gereed
	Ondersteunen bij voorzieningspreidingsplannen	Ondersteund om een instrument te ontwikkelen om lokaal te komen tot afstemming van voorzieningen	gereed
	Ondersteuning bij regionale initiatieven	Gereed	gereed
Delen en leveren van kennis over demografische ontwikkelingen en leefbaarheid	Monitoring leefbaarheid	Leefbaarheidsmonitor	gereed
	Inzicht/analyse regionale sterkte/zwakte en ondersteuningsbehoefte	Per regio ondersteuning van minimaal 1 verdiepingsonderzoek	3
	Ondersteuning bij verdiepende onderzoeken per regio	1 masterclass	2 masterclasses
	Uitwerking provinciaal Transitiefonds	Transitiefonds gereed	Nog niet gereed
	Masterclasses en dreamsessie Leerkring krimp raadsleden	1 dreamsessie	1 dreamsessie
Initiatieven uit de Mienskip die inspelen op demografische ontwikkelingen en leefbaarheid	Bredere uitrol methodiek Dorpsontwikkelingsmaatschappijen samen met partners	10 dorpen in de regio Noordoost werken nu ook volgens deze methodiek	24

Toelichting

Plattelandsbeleid

Leefbaarheidsinitiatieven

Er zijn in 2018 zes aanvragen ingediend voor Leefbaarheidsinitiatieven, waarvan er drie reeds zijn toegekend, en nog drie (later in 2018 ingediende) aanvragen nog in behandeling zijn.

Verbouw en verduurzaming dorpshuizen

In 2018 zijn er zes aanvragen binnengekomen. Drie daarvan zijn reeds beschikt. De verwachting is dat de andere drie aanvragen, zodra opgevraagde aanvullende informatie binnen is, beschikt kunnen worden.

De verklaring voor het verschil in prognose en daadwerkelijke aanvragen, ligt in het feit dat het vrijwel altijd om complexe bouw- of verbouwprojecten gaat waarbij het rondkrijgen van de financiering veel tijd kost. De provincie is slechts een van de vele partijen die financieel bijdraagt, naast de gemeente in kwestie, fondsen en een eigen bijdrage. Daarnaast zijn dergelijke projecten lastig te plannen. Gemeentelijke bouwvergunningen kosten soms meer tijd dan tevoren gedacht, een aannemer vinden kost tijd (zeker nu de crisis voorbij is), het werken met vrijwilligers kent zijn grenzen en partners kunnen laat in het proces alsnog afhaken. Wanneer een project op een of meer van deze punten blijft steken, kan het zomaar een half jaar of langer duren voor de aanvraag rond is.

Aantal opengestelde tenders IMF

Voor het IMF zijn in 2018 drie tenders opengesteld. Er zijn 446 aanvragen binnengekomen, waarvan er ruim 300 zijn gehonoreerd. Het aantal aanvragen laat zien dat het voorziet in de behoefte van de mienskip.

Leefbaarheid

Uitvoeringsprogramma gereed

Leefbaarheid is verbonden met veel andere beleidsvelden, zoals OV, economie en duurzaamheid. Onze rol verschilt per beleidsterrein. Soms draaien wij als provincie mede “aan de knoppen” of kunnen we sturen door middel van subsidies of vanuit onze procesrol. Onze inzet op de verschillende beleidsvelden die effect hebben op de leefbaarheid is inzichtelijk gemaakt in het document “Provinciale inzet ten behoeve van de Leefbaarheid”. Het geeft een overzicht van onze beleidsvelden met bijbehorende instrumentarium en financiële inzet die de leefbaarheid beïnvloeden. Ook wordt hierin gepresenteerd of wij daar een sturende rol hebben of slechts een van de partners zijn. Dit overzicht wordt is september 2018 ter kennisgeving aan PS aangeboden.

Werken in partnerschap aan uitvoeringsplannen in de regio

Instrument ontwikkeld om lokaal te komen tot afstemming van voorzieningen

In het kader van de streekagenda 2015-2020 hebben de regiogemeenten in Noardwest Fryslân samen met de provincie Fryslân een opdracht verstrekt aan Partoer en de Faculty of Spatial Sciences van de RUG om een keuze-instrument te ontwikkelen ter ondersteuning van beslissingen en samenwerking omtrent voorzieningen in Noardwest Fryslân. De opdracht voorzag in een breed gedragen keuze-instrument dat geschikt moest zijn voor verschillende casussen en ter ondersteuning moest dienen van besluitvorming over voorzieningen in Noardwest Fryslân. Doel van het keuze-instrument is om verschillende stakeholders met elkaar in gesprek te brengen en gezamenlijk toekomstscenario's te verkennen. Inmiddels is dit instrument ontwikkeld, een serious game, die in 2019 verder uitgerold zal worden.

Delen en leveren van kennis over demografische ontwikkelingen en leefbaarheid

Leefbaarheidsmonitor gereed

Het FSP volgt als onafhankelijk kennisinstituut hoe het met de Friezen in veranderende omstandigheden gaat. Daarvoor gebruikt ze monitoren op acht verschillende thema's, die inzicht bieden in trends en ontwikkelingen in de provincie. Deze data worden minimaal 1x per jaar geupdate. Het FSP ontwikkelt een Leefbaarheidsmonitor Friesland waarin deze gegevens integraal geanalyseerd en geduid worden om inzicht te geven in de ervaren leefbaarheid in de provincie. De data bestaan uit een combinatie van objectieve en subjectieve data. Deze informatie kan gebruikt worden als startpunt voor dialoog en discussie in Fryslân. De subjectieve data verzamelt het FSP eens per 2 jaar onder de inwoners van Fryslân (Panel Fryslân en in de regio).

Verdiepingsonderzoeken

In 2018 hebben wij bijgedragen aan verdiepende onderzoeken op het terrein van de woningmarkt in Noordoost-Fryslân (KAW-rapport), op het terrein van wonen en zorg in Zuidoost-Fryslân (met Streekwurk; wordt opgeleverd in 2019), en op het terrein de onderwijsvoorziening in de nieuw gevormde gemeente Waadhoeke (opheffingsnormen).

Uitwerking provinciaal Transitiefonds

In 2018 is het Transitiefonds verder uitgewerkt. We hebben nu 3 denkrichtingen die in 2019 in concrete regelingen vertaald worden. Er zijn middelen beschikbaar. Die zullen worden ingezet op drie sporen: wonen, retail en zorg. Voor wonen en zorg is gewerkt aan een regeling, voor het spoor retail wordt eerst onderzoek gedaan naar een 70-tal winkelgebieden in Fryslân. In 2019 gaan de regelingen open.

Dreamsessie, masterclasses, Friese Bestuurdersdag en Zeeland

Er is in oktober één drukbezochte Dreamsessie over onderwijs en krimp georganiseerd. Daarnaast is tijdens de Friese Bestuurdersdag, ook in oktober, onder meer Krimp aan de orde geweest. In het kader van de verkenning van de bestuurlijke samenwerking met Zeeland, zijn bovendien al thema's als wonen en onderwijs, in een vergelijkbare demografische context, aan de orde gekomen. In de regio's Noordoost en Noordwest Fryslân werden masterclasses georganiseerd over de particuliere woningvoorraad. Daarvoor namen ook lokale bestuurders en raadsleden aan deel.

Initiatieven uit de Mienskip die inspelen op demografische ontwikkelingen en leefbaarheid

DOM's

Er zijn 12 nieuwe DOMs (in 20 dorpen) gestart in ANNO, naast de 4 bestaande DOM's uit de eerste pilot. Het gaat in totaal om 24 dorpen in de regio Noordoost. Dit is het dubbele aantal dorpen in vergelijking met het eerder gestelde doel. De dorpen zijn voorgeselecteerd aan de hand van criteria, zoals een kwetsbare woningmarkt, beschermde dorpsgezichten en sociaaleconomische noodzaak. Dorpen zijn gekozen op basis van door de dorpen opgestelde 'van-plan-plannen'. In 2017 is voor de periode 2017 – 2021 € 400.000,- beschikbaar gesteld.

Ruimtelijke kwaliteit en wonen

Wat wilden we bereiken?

We willen de kwaliteit van de ruimtelijke omgeving verhogen. Daarom zetten we in op het verbeteren, versterken of herstructureren van de dorpen en steden en het Friese landschap. Onze inzet ten aanzien van de ruimtelijke kwaliteit van Fryslân is verder gericht op een verantwoorde inpassing van nieuwe economische ontwikkelingen en het mooi houden van onze provincie. De inspanningen van het provinciaal ruimtelijk kwaliteitsteam richten zich daar dan ook op.

De kwaliteit van wonen is van groot belang voor het mooi houden van Fryslân. De kwaliteit van wonen wordt bepaald door een voldoende gevarieerd aanbod van woningen voor iedereen, het voorkomen van leegstand en verpaupering, voldoende kwalitatief goede, betaalbare en energiezuinige woningen voor verschillende doelgroepen.

Onze inzet op het gebied van de kwaliteitsverbetering van bestaande woningen (energiezuinig maken, het verbeteren van de bouwtechnische staat en het levensloopbestendig maken) zorgt voor lagere woonlasten en een toename van het welbevinden van bewoners. Wij zien in dit kader ook toe op de uitvoering door de gemeenten van de gemaakte afspraken in F4-verband over de programmering van kantoren.

Wij ondersteunen en adviseren gemeenten, woningcorporaties en andere organisaties bij het invullen van de kwalitatieve opgave in de woningvoorraad, inclusief herstructurering en zorg.

We zien er op toe dat gemeenten komen tot het opstellen van de noodzakelijke actuele woonvisies/programma's. Dit doen wij door de inbreng van kennis, zoals de Quickscan Friese woningmarkt en actuele prognoses, ook in het kader van het krimpbeleid.

Bij de programmering van bedrijventerreinen in Fryslân moet rekening gehouden worden met regionale spreiding, de schaal, de locatie en de kwaliteit van het aanbod. In het kader van een zorgvuldig gebruik van de ruimte enerzijds, en het benutten van economische kansen anderzijds, willen we daarom met de Friese gemeenten tot een goede afstemming komen tussen vraag en aanbod als het gaat om de programmering van bedrijventerreinen. Uit de vraagprognose 2015 hieromtrent blijkt namelijk dat er in Fryslân voldoende hectares aan bedrijventerreinen aanwezig zijn om aan de verwachte vraag tot 2030 te kunnen voldoen.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
Ruimtelijke kwaliteit en wonen			
1. We voeren het streekplanbeleid uit. Uitwerking van het beleid vindt plaats via een beperkte actualisatie van de verordening Romte en via overleg over en het toezien op gemeentelijke ruimtelijke plannen.			
2. Vanuit het oogpunt van het behoud van de ruimtelijke kwaliteit vervullen we een adviserende rol bij provinciale wegenprojecten, De Nieuwe Afsluitdijk, de Waddenkust, LF2018, duurzame energieprojecten, en incidenteel bij gemeentelijke projecten.			
3. Vanuit de ruimtelijke ordening voeren wij de ruimtelijke procedures voor het windproject Hiddum-Houw; het voorstel tot besluitvorming zal in het voorjaar van 2018 aan PS worden voorgelegd.			

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
Ruimtelijke kwaliteit en wonen			
4. We houden wettelijk toezicht op de huisvestingtaak van gemeenten om statushouders te huisvesten.			
5. We bepalen, in overleg met stakeholders, nader welke rol wij op het gebied van wonen willen nemen en welk instrumentarium daarbij past.			
6. Het volledige Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV3) is verplicht. De uitvoering van deze projecten loopt tot en met 2019.			
7. We hebben in alle regio's afspraken met de gemeenten over de woningbouwprogrammering, we ondersteunen en adviseren gemeenten, woningcorporaties en andere organisaties bij het invullen van de kwalitatieve opgave in de woningvoorraad en we zien er op toe dat gemeenten actuele woonvisies / programma's opstellen.			
8. We hebben afspraken gemaakt met gemeenten in regioverband met betrekking tot de programmering van bedrijventerreinen en we zullen deze afspraken monitoren.			
9. We starten het proces op om tot een nieuwe prognose van vraag en aanbod komen, waarbij wij er naar streven om in regioverband afspraken te maken met de gemeenten met betrekking tot de programmering van bedrijventerreinen.			
10. Een bijdrage leveren aan het verbeteren en versterken van de woon- en leefomgeving in dorpen en steden van Fryslân middels de subsidieregeling herbestemming en sloop.			

Toelichting

2. Advisering op het gebied van ruimtelijke kwaliteit heeft er in 2018 voor gezorgd dat ruimtelijke kwaliteit integraal meegenomen wordt in plannen en projecten van de provincie. Daarnaast is ontwerpkracht ingebracht op basis van de thematische structuurvisie 'Grutsk op 'e Romte'. Er is in 2018 input geleverd aan diverse wegenprojecten zoals de N358 (De Skieding), Knooppunt Joure en de N361. Verder werd onder andere richting gegeven in de aanbesteding van de provinciale bushaltes (Friese bushalte) en het project De Nieuwe Afsluitdijk. Op het gebied van de ruimtelijke kwaliteit werd er een grote bijdrage geleverd in de ontwikkeling van de Integrale nota wegontwerp, waarvan als onderdeel een tool werd ontwikkeld om de technische kwaliteit en de landschappelijke kwaliteit van provinciale wegen scherp te krijgen voor beheer en beleid. Tenslotte is op het gebied van (zonne-)energie meegewerkt aan de handreiking Sinnefjilden yn it lânskip en de ontwikkeling van de Sinnetafels.
3. Het Provinciaal Inpassingsplan Nij Hiddum Houw is inmiddels vastgesteld door PS.
4. We hebben in 2018 in de gehele provincie onze voorsprong op het gebied van de huisvesting van statushouders weten te behouden.
6. Er is na de tweede Bestuursrapportage in 2018 nog sprake geweest van wat vrijval. De vrijval is ontstaan door lagere vaststellingen van de subsidies, omdat de totale kosten van een aantal projecten lager waren. Eén project ging uiteindelijk niet door.
7. De regionale woningbouwafspraken lopen tot 2020. Met vier regio's zijn we inmiddels tot nieuwe afspraken voor de periode 2016-2026 gekomen. Met twee regio's zijn we nog in overleg.
8. Van de gemeenten in drie van de vier regio's (Zuidwest, Noordoost en Zuidoost) zijn de regionale bedrijventerreinplannen klaar en bestuurlijk geaccordeerd. Het concept van het bedrijventerreinplan voor de regio Noordwest is gereed, maar moet ambtelijk en

bestuurlijk nog worden besproken in regioverband. Daarna kan het bestuurlijk worden geaccordeerd. Dit bedrijventerreinplan wordt waarschijnlijk in het eerste kwartaal van 2019 afgerond. De vier gemeenten maken hierna in regionaal verband meerjarige afspraken met elkaar. Deze regionale afspraken worden vervolgens ter instemming voorgelegd aan GS. Dit sluit aan op de Verordening Romte. Dit betekent wel dat de voortgang in belangrijke mate afhankelijk is van de voortvarendheid waarmee gemeenten in regioverband een en ander oppakken.

9. In het kader van de totstandkoming van de regionale bedrijventerreinenplannen is met de gemeenten afgesproken (en in de plannen vastgelegd) dat in 2020 een nieuwe vraagprognose door ons zal worden opgesteld. Deze nieuwe vraagprognose (en de daadwerkelijke uitgiftecijfers over 2018 en 2019) zullen in 2020 gebruikt worden om de bedrijventerreinenplannen weer tegen het licht te houden en indien nodig te herijken.
10. In februari 2018 is de regeling met een plafond van 2 mln. opgesteld. Binnen 3 maanden was het plafond van de regeling bereikt. Er zijn 97 aanvragen ingediend. Dit was aanleiding voor de Staten om nog eens 1 mln. beschikbaar te stellen. De tweede tranche was van oktober 2018 tot 28 december 2018. Er zijn 50 aanvragen binnengekomen waardoor het plafond eind december al werd overvraagd. Met de gelden wordt onder andere de herbestemming van maatschappelijk vastgoed of overig leegstaand vastgoed gestimuleerd, alsmede sloop van vastgoed en verouderde woningen.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Ruimtelijke kwaliteit en wonen			
Wind	PIP Windpark Hiddum-Houw	Mei 2018, vaststelling PIP in PS	Begin 2019 afgerond
Procedures gemeentelijke plannen	Adviezen, zienswijzen, reactieve aanwijzingen	Binnen de wettelijke termijnen. Beperken aantal zienswijzen en reactieve aanwijzingen	Binnen wettelijke termijnen aangeleverd.
Ruimtelijke kwaliteit	Aantal verstrekte adviezen Ruimtelijke Kwaliteitsteam	55 adviezen	55 adviezen
Bepalen provinciale rol wonen	Voorstel aan PS over provinciale rol	Voorstel aan PS	Via de Omgevingsvisie
Verbinden partijen, kennis delen, agendasetting	Bestuurlijk overleg, Wenjen Oerlis Fryslân	Overleg vindt twee keer plaats	Twee keer per jaar Wenje oerlis.
Kennis delen	Inzicht in planaanbod via Planmonitor Wonen	Planmonitor is beschikbaar	Planmonitor wonen is gereed en beschikbaar en kan door de gemeenten ingevuld worden.
Woningbouwafspraken	Actualisering regionale woningbouwafspraken	Geactualiseerde woningbouwafspraken	Met 4 van de 6 regio's zijn de woningbouwafspraken geactualiseerd. Met 2 regio's wordt nog overleg gevoerd.
Verblijfsgerechtigden	Toepassen bestuurlijk toezicht op gemeenten	Toezicht op 16 gemeenten	Nog steeds de situatie
Programmering bedrijventerreinen	Regionale bedrijventerreinplannen met gemeenten in regioverband	Afspraken zijn gemaakt	Is gerealiseerd

Toelichting

Procedures gemeentelijke plannen

Binnen de wettelijke termijnen en beperken aantal zienswijzen en reactieve aanwijzingen

De proactieve advisering en relatiebeheer met gemeenten resulteerde in:

- Advisering over 169 voorontwerpbestemmingsplannen, omgevingsvergunningen en visies;
- Beoordeling van 297 ontwerpplannen en –vergunningen, waartegen 25 zienswijzen zijn ingediend;
- Beoordeling van 271 vastgestelde plannen/verleende vergunningen (waarop geen reactieve aanwijzing behoefde te worden gegeven).
- Zes verzoeken om ontheffing van de Verordening Romte (vier verleend, één wordt verleend als aan gestelde voorwaarden is voldaan, één nog in behandeling).

Bepalen provinciale rol op het gebied van wonen

Voorstel aan PS over provinciale rol

Om meer inzicht in deze rol te krijgen is een provinciale woonconferentie gehouden. Daarnaast is dit onderwerp regelmatig besproken tijdens de Wenje-oerlizen. De daadwerkelijke invulling van de provinciale rol op het gebied van wonen is opgenomen in de Omgevingsvisie. Deze wordt in 2019 aan PS aangeboden.

Kennis delen

Planmonitor is beschikbaar

De planmonitor wonen is gereed en beschikbaar en kan door gemeenten worden ingevuld. Uit het Wenje oerlis is ook de behoefte aan een planmatige aanpak en gezamenlijke en gebundelde monitoring naar voren gekomen. Dit is besproken in een denktank. Deze denktank komt in 2019 met voorstellen hiervoor.

Sociaal beleid

Wat wilden we bereiken?

Sociaal beleid is geen kerntaak meer van de provincie, maar ligt volledig bij de gemeenten. Wij maken voeren daarom geen autonoom sociaal beleid meer, maar zetten in plaats daarvan in op sociaal inclusief beleid, wat wil zeggen dat ons sociaal beleid een inclusief onderdeel uitmaakt van de provinciale kerntaken. We willen echter wel een bijdrage leveren aan het sociale domein, door te faciliteren met kennis, onderzoek en het versterken van de Friese sociale infrastructuur. We vinden het ook belangrijk dat er sprake is van een goede kwaliteit, spreiding, bereikbaarheid en toegankelijkheid van welzijn- en zorgvoorzieningen. Met het Kansenfonds scheppen we op provinciale schaal kansen voor burgers die buiten de gemeenschap dreigen te vallen. Het Kansenfonds heeft tot doel mensen die in de provincie Fryslân kansarm toch zijn optimaal deel te laten nemen aan de Friese samenleving door het versterken en bevorderen van de Friese sociale infrastructuur.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
Sociaal beleid			
1. Met het Kansenfonds projecten ondersteunen die structureel inzetbaar zijn op Friese schaal.			
2. Versterken van de sociale kwaliteit en de leefbaarheid in Fryslân met behulp van de kennis, het onderzoek en het advies van het Fries Sociaal Planbureau (FSP), het door de provincie opgerichte onafhankelijke kennis- en onderzoeksinstituut dat trends en ontwikkelingen in het sociaal domein in Fryslân in kaart brengt, analyseert en ontsluit voor een breed publiek. Middels het Burgerpanel kunnen Friezen op regelmatige basis een bijdrage leveren aan de informatievoorziening van het FSP.			
3. In 2018 middelen beschikbaar stellen voor de aandachtsgebieden Noordwolde en Oosterwolde/Haulerwijk (besluit PS 2008/2009), om overgeërfde armoede met structurele maatregelen te bestrijden, en het			

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
effect daarvan (laten) monitoren, ook in het kader van Streekwurk. Een voorbeeld daarvan is brede schoolontwikkeling.			
4. De spreiding en de bereikbaarheid van zorgvoorzieningen, inclusief het langer zelfstandig thuis kunnen blijven wonen, realiseren we integraal in provinciaal beleid door er bij iedere provinciale kerntaak, indien relevant, rekening mee te houden, conform resultaat 1 (“Bij al ons beleid houden we rekening met sociale aspecten en we geven speciaal aandacht aan ouderen”). Het sociale team adviseert daartoe over de mogelijkheden omtrent sociaal inclusief beleid op het gebied van bijvoorbeeld infrastructuur, cultuur, wonen en Merk Fryslân. Concrete voorbeelden van sociaal inclusief beleid komen terug in de resultaten in de andere beleidsprogramma’s.			

Toelichting

2. Zes van de negen verwachte monitors zijn verschenen. Het FSP heeft door een aantal gerichte symposia en publieksontmoetingen de eigen meerwaarde voor de kennisdeling in domein ruimschoots bewezen. Weliswaar niet direct gerelateerd aan FSP, maar wel in verband met de verdere integratie tussen provinciale data en die van een aantal gemeenten en instellingen, is in 2018 gewerkt aan de opzet van een samenwerkingsverband Data Fryslân. Eind 2018 zal een oprichtingsovereenkomst worden voorbereid, zodat toegang tot en duiding van (sociale en fysieke) data gestalte kan krijgen.

4. We zijn bezig met de uitvoering van de opdracht Kerntaken aan Zet. In het voorjaar van 2019 wordt duidelijk hoe er invulling zal worden gegeven aan een sociaal kwaliteitsteam, maar ook aan wat er nodig is om sociaal en zorg als vanzelfsprekend mee te nemen binnen de kerntaken. De opdracht Kerntaken aan Zet houdt verband met de uitvoering van resultaat 19 uit het coalitieakkoord (spreiding en bereikbaarheid zorgvoorzieningen). Kerntaken aan Zet levert een interne thermometer, een interne werkwijze en de invulling van een sociaal kwaliteitsteam. Op deze wijze moet zorg en sociaal beleid ingevlochten worden in de provinciale kerntaken. Een en ander leidt tot een voorstel voor een werkwijze in het voorjaar van 2019 .

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Sociaal beleid			
Goede spreiding zorgvoorzieningen	In iedere nieuwe beleidsbrief en bij het programma van eisen voor ov en infrastructurele projecten wordt rekening gehouden met spreiding en bereikbaarheid zorgvoorzieningen en het langer zelfstandig thuis blijven wonen.	Iedere beleidsbrief en elk programma	5
Sociale interventies	Aantal projecten Kansenfonds	8-10 projecten	11

Toelichting

Goede spreiding zorgvoorzieningen

In de volgende beleidsstukken werd in 2018 rekening gehouden met spreiding en bereikbaarheid van zorgvoorzieningen en het langer thuis blijven wonen: het Uitvoeringsprogramma Zorgeconomie, de Beleidsbrief Leefbaarheid, de Bestuursafspraken Friese Taal en Cultuur, de bouwsteen wonen voor de Omgevingsvisie, en de Friese aanpak/eis van Social Return on investment (meer werkgelegenheid voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt). Daarmee zijn in het kader van Kerntaken aan Zet goede stappen gezet, maar zijn we er nog niet.

Sociale interventies/kansenfonds

Er is een initiatief meer dan begroot gehonoreerd via het Kansenfonds. Initiatiefnemers weten het Kansenfonds steeds beter te vinden. Daarnaast heeft ook LF2018 een aantal aanvragen heeft opgeleverd.

Sportbeleid

Wat wilden we bereiken?

Ons sportbeleid omvat Friese sporten, breedtesport, talentontwikkeling en topsport. De breedtesport stimuleren we door middel van een kennis- en expertisecentrum, Sport Fryslân. Daarbij is er speciale aandacht voor doelgroepen als ouderen en gehandicapten. Onze inspanningen op het gebied van talentontwikkeling en topsport staan met name in relatie tot Thialf, Topsport Noord en het Centrum voor Topsport en Onderwijs (CTO). Wij dragen bij aan sportevenementen op al deze terreinen en aan het jaarlijkse Sportgala. Voor onze inzet rond Thialf verwijzen we naar de paragraaf Grote Projecten.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
Sportbeleid			
1. Het bestaan en de beoefening van Fryske cultuursporten bevorderen, door Friese sportbonden te subsidiëren, de Friese sporten in het onderwijs te verankeren en het Masterplan Fryske sporten uit te voeren, en er aandacht voor te vragen in het onderwijs, bijvoorbeeld in het project Fryske sport yn dyn Klasse.			
2. In het kader van de breedtesport bevorderen wij de beoefening van sport door de inwoners van Fryslân ten behoeve van het welzijn van de Friese bevolking.			
3. Talentontwikkeling bevorderen door middel van het ondersteunen van sporttalenten en het versterken van de kernsporten.			
4. We leveren een bijdrage aan de nieuwbouw van zwembad de Welle in Drachten. Dat zwembad heeft een belangrijke functie als regionale voorziening voor zwemlessen, leerling zwemmen, zwemverenigingen en recreatie in de noordelijke regio, in de breedtevoorziening, maar ook voor topsportbeoefening als regionaal trainingscentrum met 50 meterbad.			

Toelichting

4. De voorbereiding van de nieuwbouw van het zwembad duurt langer dan vooraf ingeschat. Naar verwachting is het zwembad in 2019 aanbesteed, waarna de realisatie kan beginnen en na aanvraag van de gemeente de subsidie verleend kan worden. Dit betekent dat het bestedingsritme ook verandert en de middelen middels een begrotingswijziging van 2018 doorschuiven naar 2019. Voor de scope en het eindresultaat verandert er niets.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Sportbeleid			
Fryske Sport yn dyn Klasse	Inzet is om elk kind dat in Friesland de basisschool verlaat kennis heeft gemaakt met de Fryske Sporten: keatsen, fierljeppen, (skûtsje)silen, Frysk damjen, Fryske hynstesport en reedriden.	200 clinics aan en 100 klassen gebruiken het lespakket Fryske sporten. 10.000 kinderen maken kennis met één van de Fryske sporten.	200 clinics, 100 klassen en 10.000 kinderen
Sportevenementen en sportclinics op het gebied van de Fryske Sporten	De evenementen moeten een bovengemeentelijk karakter hebben en bij de sportclinics moet het gaan om projecten van maximaal 6 maanden.	Minimaal 7 sportevenementen en sportclinics	12
Grootschalige sportevenementen	Betreft de organisatie van bovenlokale sport- en bewegeevenementen, ter promotie van de sport en van de provincie.	Minimaal 5 grootschalige sportevenementen	24

Toelichting

Sportevenementen en sportclinics

Minimaal 7 sportevenementen en sportclinics

Door het succes van de European Sports for All Games (ESFAG) was het aantal de aanvragen voor Fryske Sporten en Grootschalige Sportevenementen hoger dan voorzien. De European Sports for All Games, een van de events van LF2018, waren van 3 t/m 7 augustus. Tijdens deze spelen hebben 20 internationale teams met 50 traditionele sporten, 200 deelnemers en tienduizenden bezoekers de passie voor sport en bewegen en in het bijzonder de traditionele sporten met elkaar beleefd.

Grootschalige Sportevenementen

Minimaal 5 grootschalige sportevenementen

Bij de Grootschalige Sportevenementen kwamen er vooral aanvragen binnen voor relatief wat kleinere evenementen. Zodoende kon er aan een groter aantal evenementen een subsidie worden verstrekt.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Lasten				
Structurele budgetten	4.467	3.265	3.150	114
Tijdelijke budgetten	30.404	37.594	18.361	19.233
Reserves	1.926	316	596	-280
Totaal lasten	36.798	41.175	22.107	19.067
Baten				
Tijdelijke budgetten	348	643	840	-197
Totaal baten	348	643	840	-197
Saldo van lasten en baten	36.450	40.532	21.267	19.264
Mutatie reserves	-1.771	-161	-441	280
Mutatie tijdelijke budgetten	-11.806	-24.519	-5.688	-18.830
Resultaat van lasten en baten	22.873	15.852	15.138	714

Toelichting

Per saldo is er een resultaat van € 714.000 in dit beleidsveld.

Structurele budgetten

De lagere lasten van € 114.000 betreffen voor € 67.000 het budget voor Wet Ruimtelijke ontwikkeling en voor € 53.000 het budget Monitoring wonen en woningbouwontwikkeling. Voor beide geldt dat er in 2018 minder onderzoeken zijn gedaan dan waar financieel rekening mee was gehouden.

Tijdelijke budgetten

De lagere lasten van € 19.233.000 betreffen voor € 18.830.000 verplichtingen die in latere jaren tot besteding komen. De resterende € 403.000 valt vrij. Dit betreft voor € 346.000 Herstructurering Woningvoorraad (ISV), vanwege lagere vaststellingen van de subsidies en één project dat niet is doorgegaan, voor € 97.000 Sociaal beleid vanwege twee opdrachten waarvoor de werkzaamheden niet meer in 2018 plaats hebben gevonden en vanwege een subsidieafrekening die € 75.000 lager uitviel dan oorspronkelijk was beschikt en voor € 69.000 Demografische ontwikkelingen. Als provincie zijn we één van de partners bij samenwerkingsprojecten op het gebied van leefbaarheid. Voor een aantal onderdelen, zoals

kennisdeling, zijn vaste lasten begroot en nemen we als provincie zelf het initiatief om dit budget in te zetten voor bijvoorbeeld dreamsessies en masterclasses. Voor veel onderdelen zijn we echter afhankelijk van partners, waarbij in 2018 de uitgaven voor enkele projectonderdelen lager uitvielen dan begroot.

De hogere baten van € 197.000 betreffen voor € 118.000 bijdrages van gemeenten voor Leader, waarvan we verwacht hadden dat deze in 2019 binnen zouden komen en voor € 79.000 bedragen die we terug hebben gekregen na afrekening van diverse subsidies.

Reserves

Dit betreft de Reserve Gebiedsbudgetten. De hogere lasten van € 280.000 worden veroorzaakt doordat subsidie voor Bereikbaarheid en Leefbaarheid Balk eerder verstrekt kon worden dan financieel was gepland. Via de reserve Gebiedsbudgetten worden deze lasten verrekend met het in 2019 beschikbare budget.

Beleidsveld 5.2 – Cultuur en erfgoed

Wat wilden we bereiken?

Kunst en cultuur, en het actief of passief genieten daarvan, dragen in belangrijke mate bij aan maatschappelijke participatie. Wij blijven daarom investeren in een sterke culturele basisinfrastructuur, door toonaangevende instellingen in Fryslân structureel te subsidiëren. Wij richten ons om die reden ook op een laagdrempelig aanbod van cultuuruitingen, cultuureducatie en amateurkunst in Fryslân voor alle leeftijdsgroepen, bijvoorbeeld op het gebied van muziek, dans, toneel en beeldende kunst. Die benadering hanteren wij samen met de gemeente Leeuwarden ook bij de uitwerking van het programma Leeuwarden-Fryslân 2018. Wij willen in dat kader kansen creëren in de samenleving, vooral voor kinderen, jongeren en mensen die een barrière ervaren in hun deelname aan de samenleving.

Samen met het Rijk hebben we voor een nieuwe periode middelen beschikbaar gesteld voor cultuureducatie. Met het programma cultuureducatie willen wij, in samenwerking met het onderwijsveld, een doorgaande leerlijn realiseren. Wij willen het programma cultuureducatie op een integrale manier uitvoeren en daarom leggen wij nadrukkelijk een verbinding tussen dit programma en het LF2018-event *Lân fan Taal*.

Fryslân is een provincie met veel cultuurhistorie en erfgoed, van oude melkfabrieken tot terpen en beschermde dorpsgezichten. Wij willen Friese monumenten, archeologie en cultuurhistorische waarden graag behouden en versterken, zodat ze functioneel gebruikt kunnen worden en toegankelijk blijven voor een breed publiek. Daartoe ondersteunen we ook provinciale monumenteninstellingen. Verder zetten we ons, in samenwerking met de Fryske Akademy en de RuG, in voor de bescherming, het onderzoek en publieksvoorlichting met betrekking tot hete archeologische erfgoed zoals terpen. De FAMKE-advieskaart is daarbij een belangrijk instrument. Tenslotte spannen we ons in voor cultuurhistorische elementen en structuren zoals beschermde gezichten en dijken, waarbij de provinciale Cultuurhistorische Kaart een belangrijk instrument vormt. Wij doen dit ook via het ruimtelijke spoor, middels de integrale gebiedsontwikkeling, het Iepen Mienskipsfûns en door de advisering van het provinciaal ruimtelijk kwaliteitsteam.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? (doelrealisatie)

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
5.2 Cultuur en erfgoed			

Toelichting

In het kader van de beleidsbrief *Mei hert, holle en hannen* is dit jaar onder meer fors ingezet op de uitvoering van resultaat 13 uit het coalitieakkoord (“meer Friezen nemen deel aan muziek-, dans- en toneellessen”). Dat heeft onder andere geresulteerd in een aantal subsidies voor projecten op het gebied van talentontwikkeling binnen de genoemde disciplines. Het Frysk Filmplatform New Noardic Wave is dit jaar start gegaan. Het platform is van belang voor jonge filmmakers. Met de restauratie en de herbestemming van de nieuwbouw van het Stadhuis Bolsward tot Historisch Centrum Westergo kon eerder worden begonnen.

In het kader van de Kultuuredukaasje mei Kwaliteit werden het afgelopen jaar 300 basisscholen bezocht. Tenslotte vond dit jaar de start van de nationale viering van 5 mei, met als thema “verzet” in Fryslân plaats.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. Een laagdrempelig aanbod van culturele activiteiten dat het culturele klimaat versterkt.			
2. Stimuleren van amateurkunst in Fryslân voor alle leeftijdsgroepen			
3. Een kwaliteitsimpuls geven aan het cultuuronderwijs op de Friese scholen (uitgezonderd gemeente Leeuwarden), door middel van het programma Kultuuredukaasje mei Kwaliteit (KEK).			
4. Talentontwikkeling stimuleren door projecten van jonge makers te ondersteunen.			
5. Het zichtbaar en beschikbaar maken van het Friese culturele erfgoed in het kader van het “Ferhaal fan Fryslân”.			
6. Culturele instellingen die een boekjaarsubsidie ontvangen dragen bij aan Leeuwarden-Fryslân 2018.			
7. Restauratie en herbestemming van monumenten en karakteristieke bouwwerken.			
8. Bescherming, onderzoek en publieksvoorlichting met betrekking tot archeologisch erfgoed.			
9. Behoud en ontwikkeling van cultuurhistorisch erfgoed, waarbij de thematische structuurvisie Grutsk op’e Romte doorwerkt in ruimtelijke plannen en projecten van gemeenten, van ons zelf en in die van lokale initiatieven.			
10. We dragen bij aan de herbestemming en restauratie van het voormalig stadhuis Bolsward tot Historisch Centrum Westergo en geven een impuls voor de restauratie- en herbestemmingsopgave voor rijksmonumenten.			

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
11. We leveren een bijdrage aan het programma van de Nationale Viering Bevrijdingsdag 2018 en het programma van de Stichting Bevrijdingsfestival.			
12. We leveren een bijdrage aan de uitvoering van het provinciale beleid voor vrijkomende monumentale kerken door een extra eenmalige boekjaarsubsidie voor de Stichting Alde Fryske Tsjerken voor de komende drie jaar.			

Toelichting

2. Met de beleidsbrief *Mei hert, holle en hannen* wordt gewerkt aan de uitvoering van resultaat 13 uit het coalitieakkoord (“meer Friezen nemen deel aan muziek-, dans- en toneellessen”). Dat heeft geresulteerd in een aantal subsidies voor talentontwikkeling binnen de genoemde disciplines. In 2018 is er extra ingezet op projecten gericht op verschillende facetten, zoals amateurkunst, educatie en samenwerking. Met gemeenten en andere belanghebbenden uit o.a. onderwijs en cultuur is het convenant ‘*Meer Muziek in de Klas Fryslân*’ ondertekend. Naar aanleiding van dit convenant is een netwerk van cultuurambtenaren in Fryslân opgezet. Op basis van gesprekken met culturele sector, amateurverenigingen, gemeenten en andere initiatiefnemers zijn in 2018 diverse subsidies verleend.
- 3 KEK – LfT
In 2018 heeft Keunstwurk, in samenwerking met Lân fan Taal, gewerkt aan de verbinding tussen cultuur- en taalonderwijs. Voor het onderwijs zijn in 2018 onder andere een Taal-Kit, Ferhalefjoer en de musical Toen Brutaal naar Meertalië kwam ontwikkeld. Door samenwerking met vele partners zijn workshops en handreikingen gedaan om kunst en taal te verbinden. Dit heeft in het culturele veld, de taalsector en het onderwijs tot nieuwe inzichten geleid. Hieraan wordt de komende jaren verder gewerkt.
4. Talentontwikkeling
New Noardic Wave (het Frysk Filmplatform) is in 2018 van start gegaan. Het platform is van belang voor jonge filmmakers. Het afgelopen jaar zijn bijvoorbeeld workshops en masterclasses georganiseerd, is een webplatform (en bijbehorende database) opgezet, is gefaciliteerd bij producties (voor o.a. Waddenfonds) en is een lobby richting landelijke omroepen en het Filmfonds gestart. In het kader van LF2018 is aan het einde van het jaar New Generation, als aanvulling op het Noordelijk Filmfestival, gerealiseerd, ook in samenwerking met New Noardic Wave.
5. Het project Deltaplan Digitalisering Cultureel Erfgoed (DDCE) is gefinancierd vanuit Wurkje foar Fryslân. Tresoar is penvoerder voor het project. Er speelde een discussie met de belastingdienst over het BTW-regime voor het project. Inmiddels is het definitieve oordeel van de belastinginspecteur bekend: de bijdrage van de provincie aan het project DDCE is voor de fiscus een onbelaste subsidie. Dit betekent dat de BTW over opdrachten die vanuit het project zijn verstrekt, niet aftrekbaar is. Daardoor is er voor het project netto minder te besteden. Het ontstane tekort is binnen het resterende budget voor DDCE opgelost. Tresoar heeft in overleg met de partners een aangepaste begroting gemaakt waarin is gekort op de projectorganisatie en een aantal deelprojecten.
7. De voorgenomen beschikking voor het Cultuurfonds voor Monumenten is dit jaar nog niet verleend. Met het Prins Bernhard Cultuurfonds en het Nationaal Restauratiefonds is

overleg gevoerd om te bepalen hoeveel subsidie er nog nodig is om het fonds voor laagrentende leningen voor restauratie, herbestemming en verduurzaming van niet-rijksmonumenten duurzaam te laten revolveren. Uit deze gesprekken bleek dat subsidie in 2018 nog niet nodig was maar in 2019 wel. Daarom gaat het reservebudget van dit jaar mee naar het begrotingsjaar 2019.

8. In het najaar van 2018 is het elfde archeologische steunpunt in Burgum geopend. Voor meer informatie kijk op www.archeologie.frl
9. Enkele voorbeelden:

In 2018 is de Dijkenatlas opgeleverd waarbij alle historische dijken zijn gekarteerd. Deze worden in het 1ste kwartaal van 2019 toegevoegd aan de provinciale cultuurhistorische atlas.

In het kader van het Europees Jaar van het Cultureel Erfgoed 2018 is bijgedragen aan kennisuitwisseling en bevordering van het draagvlak van religieus erfgoed door:

  - LF 2018 project Under de Toer.
  - het boek Elfkerkentocht.
  - De start van het Europese Torch initiatief in Huizum van de organisatie Future for Religious Heritage.
  - Tot slot zijn alle Middeleeuwse kerken digitaal ontsloten via de website. www.kerken.frl.
10. Voor de restauratie, de herbestemming van de nieuwbouw van stadhuis tot Historisch Centrum Westergo is de subsidiebeschikking van € 3 mln. naar voren gehaald. Daardoor kon het project eerder kon beginnen. In 2018 is begonnen met het archeologisch onderzoek op het parkeerterrein achter het stadhuis. De geplande einddatum voor alle werkzaamheden is eind 2019.
11. In 2018 was de start van de nationale viering 5 mei in Fryslân. Het landelijke thema was verzet. Er zijn veel activiteiten georganiseerd. Voorbeelden zijn verzetsverhalen in de provincie, een stadswandeling langs plaatsen van verzet in Leeuwarden en educatielessen op scholen. Hoogtepunt van de viering was de ontvangst van de minister-president en andere prominenten in de Blokhuispoort. Daar kregen zij een theatrale rondleiding met indrukwekkende verhalen over hoe de oorlog vandaag de dag nog doorwerkt. Onderdeel van het programma was ook de live uitzending van de NOS met de 5 mei-lezing en de kinderlezing. Deze uitzending was vanuit een tot studio omgebouwde cellencomplex in de Blokhuispoort. Minister-president Rutte ontstak het bevrijdingsvuur in Leeuwarden.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Cultuurparticipatie	Percentage deelnemers aan culturele activiteiten t.o.v. de totale bevolking in Fryslân	38%	onbekend
	De provinciaal gesubsidieerde musea en erfgoedinstellingen maken een programma voor 'Help pake en beppe de vakantie door' en voor de Nationale Museumweek.	4	4
Cultureel aanbod	In 2018 ondersteunen wij organisaties op basis van criteria zoals artistieke kwaliteit, brede maatschappelijke functie en verschillende kunstdisciplines.	6	6
	Aantal culturele festivals dat een bijdrage levert aan het artistiek klimaat	11	12
	Aantal producties waarin professionele en amateurorganisaties samenwerken.	4	4
	Alle culturele boekjaarinstantellingen realiseren jaarlijks minimaal 1 laagdrempelige activiteit.	14	14
Cultureel erfgoed	Exposities die bijdragen aan het Ferhaal fan Fryslân	3	5
Culturele innovatie	Aantal cross-over projecten	5	12
Talentontwikkeling	Projecten met jonge makers (afspraken met boekjaarinstantellingen/binnen Station Noord 2.0/provinciale regelingen Cultuur)	3	4
Cultuureducatie	Aantal scholen, primair onderwijs, dat actief inzet op cultuureducatie (KEK-inventarisatie)	75% in 2020	75%
	Aantal culturele instellingen dat een educatief programma aanbiedt.	10	10
Restauratie, onderhoud en nieuwe functies van karakteristieke gebouwen	Aantal restauraties en herbestemmingen.	20	43
Terpenproject	Aantal terpen in agrarisch gebied die aangekocht zijn of waarvoor anderszins beschermingsmaatregelen zijn genomen.	2	0

Toelichting

Cultuurparticipatie

Het onderzoek naar cultuurparticipatie in Fryslân is aangepast en eind 2018 uitgezet. De resultaten van dit onderzoek zijn nog niet binnen en derhalve kan er geen percentage worden aangegeven.

Culturele innovatie

Er zijn meer cross-over projecten gerealiseerd dan begroot. Dit heeft o.a. te maken met Leeuwarden-Fryslân 2018 en met de behoefte in het veld tot interdisciplinaire producties. Bij deze behoefte proberen wij aan te sluiten bij de ontwikkeling van nieuw beleid.

Cultuureducatie

In 2018 zijn 300 van de 400 scholen bezocht in het kader van het project Kultuureducatie mei Kwaliteit (dit is exclusief de scholen in de gemeente Leeuwarden). Omdat met sommige scholen nog gesprekken worden gevoerd over de deelname en met andere scholen al een traject wordt ingezet is wel sprake van verschillende niveaus in deelname.

Restauratie en onderhoud en nieuwe functies van karakteristieke gebouwen.

Het beschikbare bedrag van de subsidie regeling monumenten (SUMO) is geheel besteed. Er werden kleinere bedragen aangevraagd dan het maximale aan te vragen bedrag. Daardoor zijn 43 beschikkingen afgegeven, maar met een kleiner bedrag per stuk. In de categorie molens kregen 22 molens subsidie voor onderhoud.

Terpenproject

Het Terpenproject draait mee in de gebiedsontwikkelingen Franekeradeel-Harlingen. Resultaten worden niet per jaar geboekt, maar pas bij de laatste fase van het project. Deze fase is in 2018 nog niet bereikt.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Lasten				
Structurele budgetten	14.905	16.690	16.626	64
Tijdelijke budgetten	8.917	10.427	10.361	67
Reserves	1.688	8.571	4.539	4.032
Voorzieningen	6	3.006	1.656	1.350
Totaal lasten	25.516	38.694	33.181	5.513
Baten				
Structurele budgetten	48	14	30	-16
Tijdelijke budgetten	72	32	63	-31
Reserves	400	0	45	-45
Voorzieningen	3	1.003	975	27
Totaal baten	522	1.049	1.113	-64
Saldo van lasten en baten	24.994	37.645	32.068	5.577
Mutatie reserves	-1.288	-7.446	-3.369	-4.077
Mutatie tijdelijke budgetten	975	-276	-319	43
Resultaat van lasten en baten	24.680	29.923	28.380	1.543

Toelichting

Per saldo is er een resultaat van € 1.543.000 in dit beleidsveld.

Structurele budgetten

De lagere lasten van € 64.000 betreffen voor € 54.000 de budgetten van de regeling kultuur en mienskip, vanwege minder aanvragen bij onze regelingen in 2018. Mogelijke verklaring hiervoor is LF2018 en de daarmee samenhangende budgetten. Gebrek aan tijd en ruimte, en de bijdrages vanuit LF2018, hebben er waarschijnlijk voor gezorgd dat er minder aanvragen zijn gedaan binnen de provinciale regelingen. Dit signaal is vanuit het veld gekomen. Naar verwachting zullen de aanvragen binnen deze regelingen weer aantrekken vanaf 2019.

Tijdelijke budgetten

De lagere lasten van € 76.000 betreffen voor € 43.000 verplichtingen die in latere jaren tot besteding komen. De overige € 36.000 betreft vrijval bij de organisatie van Nationale bevrijdingsdag 2018, vanwege het feit dat de activiteiten met minder financiële middelen plaats konden vinden dan begroot.

Reserves

Dit betreft de reserves Ticketrisico's culturele producties, Stad(s)huis Bolsward en de NUON-inzet voor Deltaplan digitalisering, Cultuurfonds voor Monumenten, Blokhuispoort en Evenementenfonds. De lagere lasten van € 4 miljoen betreffen volledig verplichtingen die in latere jaren tot besteding komen. De hogere inkomsten worden veroorzaakt binnen de reservering voor de ticketrisico's. Lost in the Greenhouse heeft geld aan de provincie overgemaakt, omdat de ticketverkoop hoger was dan verwacht.

Voorzieningen

Dit betreft de voorzieningen Buma-legaat, Sponsoropbrengsten en BTW-problematiek LF2018 en Waarborgfonds ticketverkoop producties LF2018. Tijdens de accountantscontrole bleek dat de voorziening Sponsoropbrengsten omgezet moet worden naar een reserve. Daarom is de voorziening ad. € 1,35 mln vrijgevallen in het rekeningsaldo 2018. Om toch de toekomstige lasten te kunnen dekken, wordt bij deze jaarstukken een voorstel aan PS voorgelegd om met de vrijgevallen middelen vanuit het begrotingssaldo een bestemmingsreserve te vormen voor het tekort op sponsoropbrengst en fondsen LF2018.

Beleidsveld 5.3 – Taal, media, onderwijs en letteren

Wat wilden we bereiken?

Het Rijk heeft de provincie Fryslân in het kader van de Wet gebruik Friese taal aangewezen als "Taalschipper". Samen met het Rijk hebben wij een zorgplicht ten aanzien van het behoud en de bevordering van de Friese taal. Wij zien daarbij ook een sterkere rol voor gemeenten, overeenkomstig de Wet gebruik Friese taal. Met het Deltaplan Fries willen we de positie van de Friese taal daarom verder versterken. In het kader van het onderdeel taalwetgeving van bovengenoemd Deltaplan, zullen wij, samen met het Rijk, gemeenten proactief ondersteunen bij het vormen en uitvoeren van taalbeleid, overeenkomstig de wet. Daarnaast willen wij in dit kader ook de positie van Fries in het onderwijs versterken, op basis van onze wettelijke bevoegdheden op het gebied van kerndoelen en (gedeeltelijke) ontheffing. In 2017 zijn wij begonnen met de uitvoering van het Taalplan Frysk, waarbij wij er vooral naar kijken wat scholen al wel doen op het gebied van het vak Fries. Voor die onderdelen van het vak waar ze onvoldoende of niet aan toe komen, kunnen scholen een

tijdelijke ontheffing aanvragen. Zo stellen we de status quo ten aanzien van het vak Fries in het basis- en voortgezet onderwijs vast, die het startpunt vormt van een groeimodel (Taalplan Frysk), waarbij op de langere termijn voor scholen het doel is: steeds minder ontheffing, en steeds meer kerndoelen Fries realiseren.

Wij vinden het belangrijk dat er een basisinfrastructuur is voor de doorgaande meertalige leerlijn (onderdeel Basisvoorziening Deltaplan Fries), die voorziet in de begeleiding van meertalige kinderdagverblijven en scholen en de ontwikkeling van toetsings- en leerlingvolginstrumenten, alsmede meertalig lesmateriaal. De basisinfrastructuur is nodig om de doorgaande leerlijn meertaligheid van de vroeg- en voorschoolse educatie tot en met het hoger onderwijs, van twee- en Friestalige kinderdagverblijven tot en met de master meertaligheid te faciliteren. Het aantal plekken waar de hele doorgaande meertalige leerlijn op één plek fysiek aanwezig is, is nog te beperkt. Daarom zetten wij in op meer plekken in de provincie met een doorgaande meertalige leerlijn op één locatie (onderdeel Basisvoorziening Plus van Deltaplan Fries).

In het kader van het onderdeel Digitale Hulpmiddelen Fries van het Deltaplan Fries spannen wij ons er voor in om digitale, online toepassingen, programma's en platforms, ook zoveel mogelijk beschikbaar te maken in en ten behoeve van het Fries, waarmee wij het de gebruikers van de Friese taal zo gemakkelijk mogelijk willen maken zich te bedienen van het Fries in het digitale domein.

In het LF2018-event *Lân fan Taal* (ook onderdeel van het Deltaplan Fries) werken de partijen uit het veld die zich bezig houden met de Friese taal en cultuur in brede zin samen om verschillende projecten te realiseren in (de aanloop naar) 2018. *Lân fan Taal* functioneert daarbij wat ons betreft als aanjager van vernieuwing in (taal)beleid en als een sprekend voorbeeld van een integrale benadering, waarin alle beleidsvelden van programma 8 met elkaar verbonden worden.

De Friese literatuur vinden wij van groot belang, niet alleen vanwege haar eigen literaire waarde, maar juist ook voor het voortbestaan van de Friese taal. Wij betrekken daarbij ook onze inzet voor het Fries in de geschreven media. Wat die media betreft nemen wij ook onze verantwoordelijkheid ten aanzien van de veelzijdigheid en de pluriformiteit van de media in Fryslân. Wij richten ons op de instandhouding van een brede Friestalige programmering op verschillende mediaplatforms door de Friese regionale omroep, Omrop Fryslân, overeenkomstig de Bestuursafspraken Fries in de Media 2016.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
5.3 Taal, media, onderwijs en letteren			

Toelichting

De provincie heeft vanuit haar verantwoordelijkheid als Taalschipper met veel organisaties en partijen overleg gevoerd over de taal- en onderwijsdossiers. Daarbij heeft de provincie een agenderende en regisserende rol. Belangrijk is het bestuurlijke overleg 'Mei-inoar foar it Frysk' dat twee keer per jaar wordt gevoerd met de bestuurders van de Friese gemeenten onder wisselend voorzitterschap van de Commissaris of gedeputeerde Poepjes. In dit

overleg wordt gesproken over de implicaties van de Wet gebruik Friese taal en de lange termijnagenda voor het Fries. Ambtelijk vindt inhoudelijke afstemming en uitwerking plaats. Een belangrijke onderwijsontwikkeling is de vernieuwing van de kerndoelen voor het vak Fries. Gezien de in 2014 overgedragen bevoegdheid van rijk aan PS tot vaststelling van de kerndoelen Fries, is ook het proces om tot vernieuwing te komen bij de provincie belegd. In opdracht van de provincie is het *Buro Kurrikulum.frl* opgericht en gestart met de ontwikkeling van bouwstenen die als basis van de kerndoelen dienen, met behulp van ontwikkelteams, ontwikkelscholen (in de latere fase) en in afstemming met het onderwijsveld. Dat gebeurt in samenhang met de landelijke werkwijze van Curriculum.nu ten aanzien van de andere schoolvakken.

De provincie Fryslân heeft in 2018 opnieuw de rol van voorzitter binnen het Europese Network to Promote Linguistic Diversity (NPLD) vervuld. Er is ingezet op verdere uitbreiding van dit (kennis)netwerk. Belangrijk is ook het komen tot een update van de European Roadmap for Linguistic diversity. Op basis hiervan zal in 2019 een update gemaakt worden van deze Roadmap.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. De positie en het gebruik van de Friese taal (en de streektaalen) borgen en bevorderen in het kader van de maatschappelijke domeinen, zoals benoemd in het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden en de Wet gebruik Friese taal.			
2. Een nieuwe Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur (BFTC) met het Rijk sluiten voor de periode na 2018.			
3. Alle scholen voor basis- en voortgezet onderwijs zijn bezocht in het kader van het Taalplan Frysk.			
4. Bevorderen van de ontwikkeling en het onderhoud van digitale hulpmiddelen voor het Fries.			
5. Een samenhangende programmering van bestaande en nieuwe taal- en cultuurinitiatieven in het <i>Lân fan Taal</i> .			
6. Borging van de verscheidenheid aan Friestalige literaire tijdschriften en het stimuleren en promoten van het aanbod en de kwaliteit van de Friese literatuur.			
7. Een volledige en veelzijdige Friestalige programmering op televisie, radio en internet door Omrop Fryslân, dat op dagelijkse basis beschikbaar is, overeenkomstig de Bestuursafspraken Fries in de Media 2016.			
8. De innovatie in de Friese persbedrijfstaking ondersteunen, zodat er sprake zal zijn van een gemoderniseerde, maar nog steeds pluriforme pers in Fryslân			
9. Opstellen van een kennisagenda gericht op de realisatie van een Europees Expertisecentrum voor wetenschappelijk onderzoek naar meertaligheid.			
10. Het percentage kinderen dat op Fries- en tweetalige peuterspeelzalen en centra voor kinderopvang zit verhogen, door te zorgen voor meer en/of grotere Fries- of tweetalige centra voor kinderopvang en peuterspeelzalen.			
11. Het percentage leerlingen dat drietalig basisonderwijs volgt verhogen, door te zorgen voor meer en/of grotere drietalige basisscholen.			
12. Meer plekken in de provincie met een doorgaande meertalige leerlijn.			
13. Vanaf 2021 realiseren we een structurele dekking voor de wettelijke taken van de provincie Fryslân op het gebied van de Friese taal en cultuur.			

Toelichting

2. Met het Rijk is het afgelopen jaar gesproken en onderhandeld over de nieuwe Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer 2019 – 2023 (BFTK). Er ligt nu een gezamenlijke ambitieuze visie van Rijk en provincie op alle beleidsterreinen uit van de BFTK. Een Bestuursafpraak met doelstellingen voor de langere termijn ten aanzien van het Fries op de diverse beleidsterreinen. Centraal daarbij staat het jaar 2030 en de versterking van het Fries in het onderwijs waarbij de aanpak via het Taalplan Frysk leidend is. Maar ook de verdere versterking van het Fries in het bestuurlijk verkeer en het rechtsverkeer, in de zorg, de (verbinding met) de culturele sector, en in de media zijn belangrijke doelstellingen. De nieuwe BFTK is aanleiding geweest om het Fries nadrukkelijk op de agenda te zetten en te houden. Op 30 november hebben minister Ollongren van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Commissaris van de Koning in Fryslân de nieuwe BFTK ondertekend in Obe.
3. De eerste fase van het Taalplan Frysk is in 2018 afgesloten met de aanbidding van het onderzoeksrapport *'it is mei sizzen net te dwaan'* aan de provincie en de onderwijsinspectie. Daarin is voor het eerst volledig, genuanceerd en objectief in kaart gebracht wat de positie van het Fries op alle scholen in het primair en voortgezet onderwijs in Fryslân is. Op basis van die nulmeting en analyse is de provincie direct in overleg gegaan met de Friese onderwijsorganisaties, over de verdere uitvoering wat in overeenstemming met de vastgelegde 2030-doelstelling moet leiden tot het aanbieden van alle kerndoelen voor het Fries op scholen in het Friese taalgebied. Gezien de grote verschillen tussen scholen is maatwerk de sleutel tot succes. Dat vraagt een beleid dat recht doet aan de onderwijspraktijk en de positie van het Fries in de maatschappij. Het Lectoraat Taalgebruik en Leren van NHL Stenden heeft eind 2018 de opdracht gekregen om de ondersteuning van scholen en (onderwijs)bestuurders t/m 2020 op zich te nemen. Daarbij wordt nauw samengewerkt met de verschillende taal- en onderwijsinstellingen. De gegevens uit het Taalplan Frysk en de ambitie van de scholen staan daarbij centraal.
4. Daar waar het gaat om de digitale hulpmiddelen heeft de provincie overlegd met een breed consortium van Friese organisaties, maar ook met partijen als Google en Microsoft. Belangrijke conclusie uit die gesprekken is dat de bevordering en versterking van de digitale positie van het Fries bereikt kan worden door het 'open source' beschikbaar maken van data, zowel schriftelijke data als gesproken corpora. Op de aanleg van een toekomstbestendige brede digitale basis voor het Fries wordt nu verder ingezet.
5. Met Lân fan Taal is gekozen voor een interdisciplinaire aanpak: verbinding van taal met wetenschap & kennis met verschillende kunstdisciplines om nieuwe en grotere publieksgroepen te bereiken. Er zijn meer dan een miljoen bezoeken geweest aan Lân fan Taal. Daarvan hebben 200.000 mensen een bezoek gebracht aan het nieuwe en blijvende Poadium foar Taal en Literatuer Obe . Er zijn 123.000 mensen geweest die de exposities in Tresoar in het kader van Lân fan Taal hebben bezocht. Met de activiteiten in het kader van de samenwerking tussen Lân fan Taal en Kultueredukaasje mei Kwaliteit (KEK2) zijn 90.000 kinderen bereikt. De Taalkaravaan op de Friese festivals werd door 29.000 mensen bijgewoond. De versterkte samenwerking tussen de betrokken taalinstellingen, ingezet door Lân fan Taal, gaat door, met daarbij een bijzondere positie voor de Friese taal in al zijn verschijningsvormen. Het hogere doel van deze samenwerking is dat deze instellingen zich vanuit de Friese context door ontwikkelen tot een Europees kennis- en publiekscentrum op het gebied van meertaligheid.

6. Met steun van de provincie is de belangrijke bloemlezing *Swallows and floating horses* verschenen. Dat is een Engelstalige anthologie van de Friese letteren door de eeuwen heen. Die bloemlezing past in het streven om de Friese literatuur ook buiten de provinciegrenzen verder te promoten. De provincie heeft de Friese literatuur ook op de Frankfurter Buchmesse gepresenteerd. Dat heeft in 2018 geleid tot een groot aantal contacten en afspraken met buitenlandse uitgevers. Het jaar 2018 was het eerste volledige jaar van Eeltsje Hettinga als Dichter fan Fryslân. In totaal heeft hij 10 gedichten geschreven over actuele en andere zaken in Fryslân.
7. Omrop Fryslân heeft in 2018 een brede Friestalige programmering geboden. In 2018 is er, mede in het kader van LF2018, invulling gegeven aan de innovatie van de persbedrijfstak door mediapartijen middels het innovatieve en multimediale programma Finster op Fryslân.
9. De kennisagenda gericht op de realisatie van een Europees Expertisecentrum voor wetenschappelijk onderzoek naar meertaligheid is 2018 opgeleverd. In 2019 wordt gestart met de uitvoering van de kennisagenda.
12. In Burgum, Damwâld en Waskemar is de doorgaande leerlijn meertaligens volledig gerealiseerd. In Koudum is 'Koudum Ferbynt' als onderdeel van de Basisvoorziening Plus heel succesvol. Daar is een tweetalige peuterspeelzaal en meertalig voortgezet onderwijs aanwezig, maar nog geen drietalige basisschool. Vanwege het succes van Koudum Ferbynt is er bij het basisonderwijs in Koudum inmiddels wel belangstelling voor het drietalige concept. Omdat de focus door demografische ontwikkelingen (Krimp) meer ligt op fusies dan op nieuwe onderwijsconcepten zoals meertaligheid, is de drietalige basisschool in Koudum nog geen feit. Een andere reden is dat contact tussen de schooltypen niet vanzelfsprekend is. Dit contact moet daarom meer gestimuleerd worden in het kader van de Basisvoorziening Plus. Tenslotte vraagt het drietalige concept om een cultuuromslag. Hierdoor is ook meer tijd nodig dan voorzien.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Deltaplan: Implementatie Taalwet	Aantal gemeenten met een verordening Fries taalgebruik	80%	12 (=80%)
	Percentage gemeenten met vastgestelde nota taalbeleid	80 %	13 (= 85%)
Media	Aansluiting Friestalige schooltelevisie bij digitale lesmethoden en leeromgevingen voor het vak Fries.	Aansluiting bij o.a Spoar 8 en Searje 36 gerealiseerd	Die aansluiting is gevonden en (grotendeels gerealiseerd)
Letteren	Wij stellen in 2018 Friese schrijversbeurzen beschikbaar.	5	3
	In 2018 worden er in Fryslân alternatieve verkoopacties en “Sutelaksjes” ten behoeve van de verkoop van Friese boeken georganiseerd.	Verkoopacties op 60 locaties en 10 Sutelaksjes	54 locaties en 17 sutelaksjes
Taalbeleid	Er worden in 2018 Friestalige thematijdschriften uitgegeven	2 nummers, oplage 40.000 per keer.	Is gerealiseerd
Prijzenbeleid	In 2018 worden er provinciale prijzen op het gebied van vormgeving, beeldende kunst, muziek, onderwijs en literatuur uitgereikt.	Twee prijzen	Twee prijzen
Deltaplan Fries (Basisvoorziening doorgaande leerlijn meertaligheid)	Aantal leerlingen dat drietalig basisonderwijs volgt	Blijft gelijk	Is heel licht gestegen
Deltaplan Fries: Basisvoorziening Plus	Aantal plekken in de provincie met een doorgaande meertalige leerlijn van voorschools tot en met voortgezet onderwijs	5	3
Deltaplan Fries: Implementatie taalwetgeving (Taalplan Frysk)	Aantal scholen met een Taalplan Fries, en, indien van toepassing, een passende vorm van (partiële) ontheffing	Alle scholen die onder de WPO en de WVO vallen, hebben een Taalplan Fries	Dit is voor alle scholen vastgesteld

Toelichting

Deltaplan: Implementatie Taalwet/Versterking Fries taalbeleid

Aan het eind van 2018 voldeden bijna alle gemeenten aan de vereisten van de Wet gebruik Friese taal. Wij verwachten dat in 2019 de laatste gemeenten ook een verordening en beleidsplan gaan vaststellen. In het kader van de versterking en borging van de Friese taal is in 2018 de regeling ‘Mei-inoar foar it Frysk’ in het leven geroepen. Gemeenten kunnen een beroep op deze regeling doen als zij financiële ondersteuning zoeken bij het opstellen van een taalverordening of taalbeliefsplan of bij de uitvoering van activiteiten uit dat plan. Naar aanleiding van de gemeentelijke herindeling Noardeast-Fryslân is een bestuurlijke overeenkomst opgesteld met als doel een sterke positie voor de Friese taal te behouden in de nieuwe gemeente én in de gemeente Dantumadiel. Op 30 november werd de overeenkomst ondertekend door de betreffende burgemeesters, de CdK en de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Media

De aansluiting van digitale lesmethoden met de Friestalige schooltelevisie is gevonden en (grotendeels) gerealiseerd. Dit onderwerp blijft wel constant aandacht vragen, omdat lesmethodes doorontwikkeld worden (bijvoorbeeld voor verschillende leerjaren of op onderdelen). De realisatie is daardoor een proces dat een enigszins doorlopend karakter vertoont.

Deltaplan Frysk

In schooljaar 2017-2018 volgde 18% van de leerlingen drietalig onderwijs. In het schooljaar 2018-2019 was dat 18,2%.

Schrijversbeurzen

Er zijn in 2018 drie beurzen aangevraagd via de provinciale subsidieregeling. Deze zijn allemaal toegewezen.

Alternatieve verkoopacties en Sutelaksjes

Slecht weer en een gebrek aan vrijwilligers is de oorzaak dat een aantal activiteiten is afgezegd. Daardoor valt de realisatie iets lager uit dan de doelwaarde van 2018.

Deltaplan Frysk en Basisvoorziening Plus

Zie de toelichting bij resultaat 12.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Lasten				
Structurele budgetten	5.013	5.696	5.584	111
Tijdelijke budgetten	6.537	5.295	5.251	43
Voorzieningen	1	0	1	0
Totaal lasten	11.551	10.991	10.836	155
Baten				
Structurele budgetten	0	0	7	-7
Tijdelijke budgetten	0	0	3	-3
Totaal baten	0	0	10	-10
Saldo van lasten en baten	11.551	10.991	10.826	165
Mutatie tijdelijke budgetten	-621	-7	39	-46
Resultaat van lasten en baten	10.931	10.984	10.865	119

Toelichting

Per saldo is er een resultaat van € 119.000 in dit beleidsveld. Echter betreft dit voor € 57.000 een subsidieverplichting die in 2019 tot besteding komt. De mutatie van dit bedrag verloopt via de reserve structurele budgetten in programma 6, waardoor deze in dit beleidsveld niet zichtbaar is. Per saldo is er dus sprake van vrijval in dit beleidsveld van € 62.000.

Structurele budgetten

De lagere lasten van € 111.000 betreffen voor € 57.000 bovenstaande subsidieverplichting en voor € 42.000 Boeken fan Fryslân, vanwege het feit dat de activiteiten van Boeken van Fryslân door extra inzet voor Lân fan taal niet volledig zijn uitgevoerd. Daardoor zijn er minder kosten gemaakt dan begroot en heeft er een verrekening plaatsgevonden met de Afûk. Verder betreft het voor € 15.000 de regeling Kultuer en Mienskip, onderdelen taal, omdat er minder subsidieaanvragen gedaan zijn dan er binnen de regeling mogelijk waren.

Tijdelijke budgetten

De lagere lasten van € 43.000 betreffen volledig verplichtingen die in latere jaren tot besteding komen.

Voorzieningen

Dit betreft de voorziening Jorritsma Boschmafonds.

1.6 PROGRAMMA 6 – BEDRIJFSVOERING

Portefeuillehouder: gedeputeerde Klaas Kielstra

Wat wilden we bereiken met dit programma?

In 2015 is gekozen voor een ontwikkelproces gericht op de organisatie van de toekomst, waarin een opgaven gestuurde aanpak centraal staat. De organisatie is zo ingericht dat zij in staat is om adequaat in te spelen op externe en interne ontwikkelingen en daarmee de samenleving en het bestuur goed kan bedienen. Hierbij gaat het er enerzijds om de kwaliteit van werkwijze en personeel te verhogen. Anderzijds gaat het erom personele bezetting en beschikbare middelen met elkaar in balans te brengen. De inhuur dient aan het eind van de coalitieperiode minimaal met de helft te zijn verminderd. Ten opzichte van de werkelijke inhuur 2014 mag de inhuur in 2019 daarmee maximaal € 12 miljoen bedragen.

Door deze wijzigingen willen we als organisatie beter aansluiten bij de ontwikkelingen in en initiatieven vanuit de buitenwereld, en sneller en flexibeler kunnen reageren.

Vastgestelde beleidsnotities

Strategisch personeelsplan 2016 (PS 17 mei 2016, ter informatie)

Bedrijfsvoeringsvisie provincie Fryslân (PS 17 mei 2016, ter informatie)

Voor 2019 en volgende jaren zijn in ontwikkeling Organisatievisie document en Strategisch personeelsplan voor de periode 2019 – 2023.

Verbonden partijen

De BIJ12 is de uitvoeringsorganisatie van het IPO. Onderdeel van de BIJ12 is de Gemeenschappelijke BeheerOrganisatie (GBO) provincies. De GBO is de gemeenschappelijke organisatie voor het beheer van landelijke informatiesystemen van provincies en fungeert als intermediair voor provincies en andere overheden bij allerlei vraagstukken op het gebied van informatievoorziening en datamanagement.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? (doelrealisatie)

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
6.1 Mensen			
6.2 Middelen			

Wat heeft het programma gekost?

Exploitatie				
	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Bedragen x € 1.000,-				
Totaal lasten	76.137	74.513	70.557	3.956
Totaal baten	12.567	1.469	2.078	-609
Saldo van lasten en baten	63.569	73.045	68.479	4.565
Mutatie reserves	1.045	534	-133	666
Resultaat van lasten en baten	64.614	73.579	68.347	5.232

Hieronder is het overzicht verder uitgesplitst waarmee respectievelijk inzicht wordt gegeven in:

- het capaciteitsbudget
- het totale bedrijfsvoeringsbudget
- de bijdrage aan bedrijfsvoering vanuit projecten
- de bijdrage van derden

In het overzicht is aangegeven welke onderdelen betrekking hebben op beleidsveld 6.1 mensen of 6.2 middelen. Bij de betreffende beleidsvelden is daarom geen financieel overzicht meer opgenomen.

Exploitatie				
	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Bedragen x € 1.000,-				
Capaciteitsbudget				
- salarissen	54.064	55.275	54.318	957
- aanvullende capaciteit	19.049	19.654	18.370	1.283
Subtotaal	73.112	74.928	72.688	2.240
Overige personele budgetten				
- generatiepact	35	1.515	392	1.123
- overig	1.017	2.240	1.269	972
Subtotaal mensen	1.051	3.755	1.661	2.094
Middelen				
- middelenbudget	15.805	18.061	16.537	1.524
Totaal bedrijfsvoeringsbudget	89.968	96.744	90.885	5.858
Bijdrage aan bedrijfsvoering vanuit projecten				
- mensen	-9.995	-15.385	-16.230	845
- middelen	-3.837	-6.845	-4.098	-2.747
Subtotaal	-13.832	-22.230	-20.328	-1.902
Totaal lasten	76.137	74.513	70.557	3.956
Bijdrage van derden				
- mensen	11.985	1.301	1.847	-547
- middelen	582	168	231	-63
Subtotaal	12.567	1.469	2.078	-609
Totaal baten	12.567	1.469	2.078	-609
Saldo van lasten en baten	63.569	73.045	68.479	4.565

Toelichting:

Mensen:

Het totale capaciteitsbudget 2018 bedroeg € 74,9 mln. bestaande uit € 55,3 mln. voor salarissen en € 19,6 mln. beschikbaar voor aanvullende capaciteit door met name externe inhuur. Dit budget is inclusief de € 3,4 miljoen die de Staten extra beschikbaar hebben gesteld voor capaciteit in 2018. Gedurende het jaar is er door de directie gestuurd op de noodzakelijk krimp van de organisatie naar 2019 en verder. Deze strakke sturing op onder andere natuurlijk verloop heeft ertoe geleid dat er in 2018 een onderbesteding van € 2,3 mln. is ontstaan op het capaciteitsbudget bestaande uit € 0,9 mln. salarissen en € 1,4 mln. op het budget voor aanvullende capaciteit. Deze laatste post was door de algemeen directeur gereserveerd voor knelpunten gedurende het jaar. Daar hoefde uiteindelijk geen gebruik van gemaakt te worden. Overigens is er in 2018 wel extra capaciteit ingezet voor onder andere een extra opgavenraad lid voor de transitie en voor een projectleider strategisch personeelsplan zodat er een verbeterde versie van het SPP is opgesteld.

In 2018 was een tijdelijk budget beschikbaar voor de regeling generatiepact. Inmiddels hebben zo'n 50 personen hiervan gebruik gemaakt en is een bestemmingsreserve ingesteld voor de uitbetaling in de komende jaren. Er resteert nog een bedrag van € 0,9 mln. van de eerder beschikbaar gestelde middelen en omdat de regeling nog doorloopt in 2019 zal bij de jaarrekening worden voorgesteld om deze vrijval terug te vragen.

Het frictiebudget is in 2018 ingezet voor een 3-tal afkoopsommen, daarnaast voor de omscholing van een medewerker en de opleidingskosten van een juriste.

Aan wachtgelduitkeringen is een bedrag van € 0,2 mln. besteed, bij deze post is sprake van een onderbesteding van € 0,4 mln. In 2019 zal een voorstel worden gedaan voor structurele verlaging van deze post.

Aan inkomsten van derden is € 0,5 mln. meer ontvangen. Dit heeft met name betrekking op ontvangsten voor detachering van provinciale medewerkers en uitvoering van werken voor derden.

Aan de projecten waarop wordt tijdgeschreven ter dekking van de bedrijfsvoeringskosten is (inclusief beschikking over reserve) € 1,0 mln. minder toegerekend. Dit is met name veroorzaakt doordat extern personeel steeds moeilijker in de markt te krijgen is.

De overige goederen en diensten budgetten laten een onderschrijding zien van € 0,5 mln.

De totale onderbesteding op het onderdeel mensen (inclusief mutaties reserves) bedraagt hiermee € 3,6 mln.

Middelen:

Vanuit de middelenbudgetten is in 2018 expliciet verandergeld ingezet onder andere voor Management Development trajecten, lean trajecten, opleidingen NSOB en trainingen bestuurlijke sensitiviteit. Daarnaast is extra ingezet op begeleiding van de poolmanagers en op de verdere professionalisering van het Management Team operatie waarbij ook gekeken is naar hun rol in de nieuwe organisatie. Als laatste is een proces doorlopen om te komen tot een verder reductie van de organisatie richting 2020.

Op het gebied van financiën zijn twee onderzoeken uitgevoerd namelijk door Deloitte (proces totstandkoming begroting 2019) en Gateway onderzoek (centraal bedrijfsvoeringsbudget).

Beide onderzoeken hebben geleid tot aanbevelingen die in 2019 een opvolging zullen krijgen.

Bovenstaande activiteiten konden in 2018 gefinancierd worden uit bestaande bedrijfsvoeringsbudgetten waardoor het extra procesgeld vanuit de organisatie van de toekomst niet volledig ingezet hoefde te worden. Het resterend budget van € 1,0 mln. is daarmee vrijgevallen in het rekeningssaldo.

In verband met een latere oplevering van investeringen in bedrijfsmiddelen is een onderbesteding op de afschrijvingslasten ontstaan van € 0,6 mln.

De totale onderbesteding (inclusief mutatie reserves) op het onderdeel middelen bedraagt hiermee € 1,6 mln.

Verantwoording 2017 versus 2018.

In 2017 is een deel van de bijdrage uit projecten aan bedrijfsvoering verantwoord als baten en een deel als negatieve lasten. Vanaf 2018 worden deze alleen nog als negatieve lasten verantwoord conform de voorschriften van het BBV.

De totale bijdrage in 2017 bedraagt € 23,6 mln. en in 2018 € 20,3 mln. De bijdrage van derden in 2017 bedraagt € 2,8 mln. en in 2018 € 2,1 mln.

Overzicht Investeringen en Voorzieningen

Investeringen				
Bedragen €1.000,-	Stand per 1-1-2018	uitgaven	bijdragen derden	Stand per 31-12-2018
Onderhanden werken	10	97	0	107
Opgeleverde werken				
Afgerkende werken	55	455	36	474
Totaal	65	552	36	582

Toelichting

Het betreft hier de investeringen van het provinciehuis en automatiseringsprojecten.

Balanspost reserves				
Bedragen € 1.000,-	Stand per 1-1-2018	vormen	beschikken	Stand per 31-12-2018
R.Generatiepact	0	2.301	392	1.909

Toelichting

In 2017 is de regeling generatiepact 2017-2019 geopend. In eerste instantie zou een voorziening worden gevormd na het sluiten van de overeenkomst met een medewerker voor de vergoeding over de uren die zijn ingeleverd voor de volledige looptijd van de overeenkomst. Dit was niet conform de regels van het BBV en daarom is in 2018 een reserve gevormd t.b.v. deze regeling.

Balanspost voorzieningen				
Bedragen € 1.000,-	Stand per 1-1-2018	toevoeging	aanwending	Stand per 31-12-2018
V. Persoonlijk Ontwikkelbudget (POB)	0	525		525
V. Vrijwillige mobiliteit personeel	395			395
V. Groot onderhoud Provinciehuis	1.192	228		1.420

Toelichting

Conform de cao hebben medewerkers van de provincie de komende vijf jaar recht op een persoonlijk ontwikkelbudget. Jaarlijks wordt hiervoor het gemiddelde bedrag opgenomen in de exploitatie. Niet opgenomen middelen worden gestort in de voorziening, aangezien het recht op deze middelen blijft bestaan.

6.1 – Mensen

Wat wilden we bereiken?

We zorgen ervoor medewerkers maximale kansen te geven en deze flexibel in te zetten. Hiermee willen we bereiken dat minder tijdelijk personeel nodig is en dat de inhuur kan worden afgebouwd. De inhuur dient aan het eind van de coalitieperiode minimaal met de helft te zijn verminderd ten opzichte van de raming in de begroting 2015 (zijnde € 16 miljoen).

We investeren in deze coalitieperiode € 12 miljoen in het afslanken en moderniseren van de organisatie.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? (doelrealisatie)

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
6.1 Mensen			

Toelichting

In 2017 is de organisatie ingericht naar een meer opgave gestuurde opzet. Dit heeft de nodige energie gekost waardoor het maken van het strategisch personeelsplan versie 3.0 in de tweede helft van 2017 is opgestart. De eerste resultaten hiervan zijn geven inzicht in de benodigde capaciteitsplanning voor de jaren 2019-2022. Op basis van het coalitieprogramma 2019-2023 zal in 2019 een plan worden opgemaakt voor de inzet van de personele bezetting in de komende jaren.

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. We willen aandacht voor (de ontwikkeling van) de kwaliteiten van medewerkers door die kwaliteiten goed in beeld te brengen en voor iedereen zichtbaar te maken.			
2. Uitvoering geven aan het in 2016 vastgestelde generatiepact.			
3. Wij willen dat medewerkers en leidinggevenden zich ontwikkelen in een richting die past bij het opgaaf gestuurd werken. We bevorderen hierbij de mobiliteit en flexibiliteit van medewerkers.			
4. We willen komen tot een verlaging van de inzet van externe inhuur.			
5. We gaan meer uitwisselen en samenwerken met andere organisaties.			
6. Uitvoering geven aan onderdelen van de Provinciale CAO gericht op onder meer Strategische personeelsplanning, invoering Persoonlijk ontwikkelbudget/het goede gesprek/nieuw functiegebouw en beloningsbeleid.			

Toelichting

2018 heeft in het teken gestaan om als organisatie te ervaren wat het werken volgens een opgave gestuurde opzet in houdt. Daarbij zijn personeelsleden vanuit pools ingezet op opdrachten gericht om de opgaven te realiseren. Ook in 2018 is een vervolg gegeven aan het proces gericht op het in kaart brengen van de gewenste Strategische personeelsbezetting. SPP 3.0 richt zich op de periode 2019 – 2022. Op basis van dit toekomstperspectief zal de inzet en ontwikkeling van de medewerkers worden meegenomen.

Daarbij kan ook invulling worden gegeven aan het uitwisselen in samenwerking met andere organisaties.

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
Ziekteverzuim	Percentage ziekteverzuim	Maximaal 4%	5,4%
Inhuur	Omvang externe inhuur (incl. inhuur netwerk)	17,5 mln.	18,3 mln.
Bezetting	Aantal fte's in provinciaal dienstverband *	675	668
Generatiepact	Aantal deelnemers generatiepact	50	49
Samenwerking	Aanstelling van een informatieveiligheidsfunctionaris (Ciso), die gedeeld wordt met de gemeente Leeuwarden en mogelijk andere instellingen	Aanstelling gerealiseerd	Aanstelling gerealiseerd

Toelichting

Ziekteverzuim over 2018 is na een forse stijging tot 6% in de loop van het jaar terugbracht tot een omvang van 5,4% gelijk aan 2017. De oorzaak hiervoor was het effect van de lang durende griepperiode begin 2018. Verder is de omvang van middel- en lang verzuim aanleiding voor directie en management geweest om een nieuwe aanpak verzuimbeleid

vanaf het tweede kwartaal van 2018 in te zetten. Met extra inspanning van management, bedrijfsarts en PZ zal de trend van terugloop van het ziekteverzuim worden vervolgd.

Inhuur over 2018 daalt ten opzichte van 2017 verder met € 0,7 mln. (€ 18,3 mln in 2018 ten opzichte van € 19,0 mln. in 2017).

De uitvoering van het Generatiepact in 2018 laat een toename van de deelname zien tot 49 medewerkers van 60 plus. Daarmee is voor 15 fte aan urenvermindering ingeboekt vanaf 1-3-2017. Hiertegenover staat een instroom van 8 jongeren in vaste dienst bij onze provincie.

6.2 – Middelen

Wat wilden we bereiken?

Wij dragen zorg voor een optimale inzet van de (ondersteunende) middelen binnen de organisatie ter realisatie van de wettelijke taken en bestuurlijke doelen. Onze elektronische dienstverlening zal verder worden uitgebreid, zodat producten en diensten van de provincie voor de buitenwereld beter digitaal toegankelijk worden. Voor wat betreft de huisvesting richten wij ons niet alleen op de interne gebruikers, maar juist op de directe verbinding met de Mienskip. Daarmee willen we meer openheid aan de buitenwereld bieden over waarmee we bezig zijn, onze service verbeteren, beter kunnen samenwerken met die buitenwereld en meer bereiken met ons geld.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken? (doelrealisatie)

Beleidsveld	Ligt de doelrealisatie op schema?	Zijn de gewenste resultaten gehaald?	Zijn de kosten binnen het budget gebleven?
6.2 Middelen			

Hebben we de gewenste resultaten bereikt?

Gewenste resultaten uit begroting 2018	Beleid	Tijd	Geld
1. We hebben de basisregistratie grootschalige topografie (BGT) op orde.			
2. Wij gaan de samenwerkings- en archiveringsomgeving voor de medewerkers (Dielplak) uitbreiden naar de continue processen.			
3. Wij gaan de digitale dienstverlening naar de Mienskip verder uitbreiden en verbeteren.			
4. Managementinformatie is gestructureerd, transparant en gebruiksvriendelijk beschikbaar.			
5. De Mienskip heeft toegang tot alle open data van de provincie.			
6. De dienst documentaire informatievoorziening wordt omgevormd naar een proactieve adviesorganisatie.			

(Prestatie)indicatoren			
Onderwerp	Indicator	Doelwaarde 2018	Realisatie 2018
1. Basisregistratie grootschalige topografie	Mate waarin aan wettelijke eisen wordt voldaan	Wettelijke deadline voor BGT volledig op orde is 31-12-2019. Voor 2019 is in elk geval het volledige wegen-areaal op orde.	De wegen en vaarwegen zijn 2018 volledig gecontroleerd en alle openstaande infraprojecten 2017 zijn verwerkt
2. Digitale samenwerkings- en archiveringsomgeving Dielplak	Aantal medewerkers dat Dielplak gebruikt	Alle medewerkers zijn over op Dielplak.	Alle medewerkers zijn over op Dielplak.
3. Digitale dienstverlening naar de Mienskip	Mate waarin diensten worden uitgebreid	Inzet van multimedia vanuit het KCC, website wordt verbeterd op alle P-taken. Volledig digitaal aanvraag proces voor subsidies en vergunningen.	De website is fors verbeterd, formulieren zijn toegevoegd. De aanvraag van subsidies en vergunningen verloopt voor een groot deel digitaal. Dit proces wordt in 2019 afgerond
4. Gestructureerde, transparante en gebruiksvriendelijke managementinformatie	Mate van toegankelijkheid	Management op alle niveaus heeft realtime toegang tot managementinformatie.	De managementrapportage is op vele fronten verbeterd, maar nog niet volledig op orde. In 2019 wordt dit verder opgepakt.
5. Open data toegankelijk voor de Mienskip	Mate van vulling van het Fries Open Data Platform	Het Fries Data platform wordt gevuld met data van tenminste nog 2 beleidsvelden.	In 2018 is de voorbereiding voor het nieuwe initiatief “Data Fryslan”, een samenwerking tussen 7 Friese partijen afgerond. Het oude platform wordt naar alle waarschijnlijkheid hierin ondergebracht.
6. Dienst documentaire informatievoorziening	Aantal medewerkers in nieuwe rol	Tenminste 4 personeelsleden zijn opgeleid om de adviesrol te kunnen vervullen.	De transitie DIV is in 2018 volledig afgerond.

1.7 Programma 7 – Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien

Portefeuillehouder: gedeputeerde Sander de Rouwe

Dit 'programma' is niet beleidsinhoudelijk van aard. Hier worden de zogenoemde algemene dekkingsmiddelen geraamd, zoals de algemene uitkering uit het provinciefonds, de opbrengst opcenten motorrijtuigenbelasting en het rendement op het vermogen. Deze dekkingsmiddelen hebben geen specifieke bestemming gekregen. Ze dienen als dekking van de lasten in de beleidsinhoudelijke programma's die niet worden gedekt door (specifieke) uitkeringen van andere overheden. De verschillende onderdelen in onderstaande tabel worden in dit programma per onderdeel verder toegelicht.

Vastgestelde beleidsnotities

- Nota afschrijvingsbeleid Bouwurk
- Nota ontwikkeling bestuurlijke planning en control
- Nota reserves, voorzieningen en overlopende passiva
- Nota actualisatie legesverordening
- Nota waarden, activeren en afschrijven
- Nota begrotingsregels 'als geld telt'
- Nota uitvoering begroting
- Nota weerstandsvermogen
- Nota financieringsinstrumenten
- Notitie vereenvoudiging financieel beleid
- Normenkader

Wat heeft het programma gekost?

Exploitatie	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Bedragen x € 1.000,-				
Totaal lasten	3.210	11.695	50.343	-38.648
Totaal baten	397.269	319.163	318.310	853
Saldo van lasten en baten	-394.060	-307.469	-267.967	-39.502
Mutatie reserves	-71.551	-75.489	-125.486	49.997
Resultaat van lasten en baten	-465.611	-382.957	-393.453	10.496

De onderwerpen in onderstaande tabel lichten we in dit programma per onderdeel verder toe.

Exploitatie				
	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Bedragen x € 1.000,-				
Lasten				
7.4 Financieringsrente	4.225	2.283	2.465	-182
7.6 Overige algemene dekkingsmiddelen	-4.327	3.820	6.504	-2.684
7.7 Werken voor derden	4.716	9.146	8.844	302
7.8 Onvoorzien	-1.404	-3.554	32.530	-36.084
Totaal lasten	3.210	11.695	50.343	-38.648
Baten				
7.1 Provinciefonds	290.077	215.323	215.288	35
7.2 Opcenten motorrijtuigenbelasting	53.971	55.050	56.002	-952
7.3 Dividenden	15.787	14.231	14.253	-22
7.4 Financieringsrente	27.182	18.999	19.133	-134
7.5 Interne financiering	3.751	1.516	1.291	224
7.6 Overige algemene dekkingsmiddelen	664	4.034	2.630	1.404
7.7 Werken voor derden	4.716	9.146	8.844	302
7.8 Onvoorzien	1.122	864	868	-4
Totaal baten	397.269	319.163	318.310	853
Saldo van lasten en baten	-394.060	-307.469	-267.967	-39.502
Mutatie reserves	-86.390	-73.462	-124.396	50.934
Mutatie tijdelijke budgetten	14.275	-1.147	-1.147	0
Mutatie structurele budgetten	565	-880	57	-937
Resultaat van lasten en baten	-465.611	-382.957	-393.453	10.496

Toelichting

De mutatie reserves bestaat voor het overgrote deel uit de vrijval vanuit de bekleemde reserve NUON op basis van de notitie vereenvoudiging financieel beleid. Hierbij is rekening gehouden met de vervallen beschikking over de reserve van € 7,7 mln. die in het beleidsveld 4.2 nader is toegelicht. Dat is dan ook de reden waarom hier een hoger bedrag is opgenomen dan de daadwerkelijk vrijval van € 40 mln..

Overzicht Investerings en Reserves programma 7

Investerings				
Bedragen €1.000,-	Stand per 1-1-2018	uitgaven	bijdragen derden	Stand per 31-12-2018
Onderhanden werken	105.426	12.497	1.600	116.323
Totaal	105.426	12.497	1.600	116.323

Toelichting

Dit betreft de Financiële vaste activa.

Balanspost reserves				
Bedragen € 1.000,-	Stand per 1-1-2018	vormen	beschikken	Stand per 31-12-2018
R. Algemene reserve	10.000			10.000
R. Vrij aanwendbare reserve	281.752		76.881	204.871
R. Jaarovergang structurele budgetten	968	848	879	937
R. Reserve NUON besteedbaar deel	5.900		5.900	0
R. Reserve NUON risicobuffer	106.127	6.484	5.184	107.427
R. Reserve NUON weerstandsbuffer	100.000			100.000
R. Reserve revolverend NUON reserve (beklemd)	39.524	500	40.024	0
R. Reserve Breed cofinancieringsbudget		8.133	-3.071	11.204

Toelichting

In de bovenstaande tabel is de stand van de reserve per 31/12/2018 opgenomen. Hierbij is geen rekening gehouden met toekomstige vorming of onttrekking aan de reserves. In het financieel kader (bijlage 1) en bij de paragraaf weerstandsvermogen is dit wel gedaan waarmee de verschillen verklaard worden.

De beschikking over de reserve revolverend deel NUON Reserve (beklemd) betreft het vrij laten vallen van deze reserve conform de notitie vereenvoudiging financieel beleid die op 31 oktober 2018 door de Staten is vastgesteld.

Reserve: Breed cofinancieringsbudget

De Reserve breed cofinancieringsbudget is ingesteld in het kader van de notitie vereenvoudiging financieel beleid. Betreft o.a. budgetten POP3, Leader en Europese programma's.

Balanspost voorziening				
Bedragen € 1.000,-	Stand per 1-1-2018	toevoeging	aanwending	Stand per 31-12-2018
V. Risico geldleningen	3.333			3.333
V. Deelnemingen		1.203		1.203

Toelichting

De voorziening risico geldleningen betreft de afdekking van het risico van verstrekte geldleningen.

De voorziening deelnemingen is in 2018 gevormd om de afwaardering van aandelen op te vangen. Het verschil tussen boekwaarde en marktwaarde is als voorziening gevormd. De voorziening is gevormd vanuit de reserve NUON risicobuffer.

7.1 – Provinciefonds

De raming van de algemene uitkering uit het provinciefonds voor onze provincie is gebaseerd op de decembercirculaire 2018 van het rijk. Deze raming bestaat deels uit de eigenlijke algemene uitkering en deels uit zogenoemde decentralisatie-uitkeringen.

In onderstaande tabel is aangegeven hoe de raming is opgebouwd.

Wat heeft het opgeleverd?

Bedragen x €1.000	2018	2019	2020	2021	2022
Algemene uitkering	166.089	175.639	181.538	186.677	192.254
Correctie 2017	249				
<i>Subtotaal algemene uitkering</i>	<i>166.338</i>	<i>175.639</i>	<i>181.538</i>	<i>186.677</i>	<i>192.254</i>
Decentralisatie uitkeringen:					
<u>Programma 1</u>					
Waddenfonds	28.878	28.878	28.878	28.878	28.878
<u>Programma 2</u>					
Beter Benutten	43				
Extra sneltrein Groningen - Leeuwarden	13.724				
<u>Programma 3</u>					
Zoetwater	154	105			
Vismigratierivier	1.653				
Weidevogels	25	25			
Bodemsanering	2.240	2.240	2.240		
Melkveehouderij	60	60			
Programma impuls omgevings- veiligheid	222	175			
Jong leren eten	50				
Duurzaam door	50				
Hydrologische maatregelen	171				
<u>Programma 4</u>					
Interreg V	24				
Aanpak probl vakantieparken	100				
<u>Programma 5</u>					
Monumentenzorg	1.464	1.349	1.349	1.349	1.349
DINGtijd	27				
<u>Programma 7</u>					
Congres Grondgebonden GLB	100				
<i>Subtotaal decentralisatie uitkeringen</i>	<i>48.985</i>	<i>32.833</i>	<i>32.467</i>	<i>30.227</i>	<i>30.227</i>
Totaal	215.323	208.472	214.005	216.904	222.481

Toelichting

De definitieve bedragen per eenheid van de maatstaven 2017 hebben in 2018 geleid tot een correctie van de algemene uitkering van € 249.000. Dit bedrag is verrekend met de algemene uitkering over 2018 maar was niet als zodanig in de begroting opgenomen.

7.2 – Opcenten motorrijtuigenbelasting

De raming van de opcenten is gebaseerd op de realisatie van de ontvangsten in 2016. Daarnaast is rekening gehouden met de ontwikkeling van de omvang van het wagenpark waarover belasting wordt geheven.

Wat heeft het opgeleverd?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Vershil begroting en rekening
Baten				
Opbrengst opcenten MRB	53.971	55.050	56.002	-952
Totaal baten	53.971	55.050	56.002	-952

	Realisatie 2017	Begroting 2018	Realisatie 2018
Aantal opcenten	69,4	70,0	70,0
Gemiddelde opbrengst per punt	777.700	786.000	800.000

Toelichting

De opbrengst per punt opcenten motorrijtuigenbelasting is in 2018 gestegen vanwege een groei van het wagenpark met 1,9%. De hogere opbrengst bedraagt daarmee € 952.000.

7.3 – Dividenden

De provincie Fryslân neemt deel in het aandelenkapitaal van een aantal bedrijven. In onderstaand overzicht is het geraamde dividend weergegeven. Het dividend van de Nederlandse Waterschapsbank is voor de komende jaren op € 0,- begroot.

Wat heeft het opgeleverd?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Vershil begroting en rekening
Baten				
NUON Alliander	13.127	11.550	11.571	-21
Vitens	2.537	2.491	2.492	-1
Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)	123	190	190	0
Totaal baten	15.787	14.231	14.253	-22

7.4 – Financieringsrente

In de onderstaande tabel staan de rentebaten en – lasten van de financiering van de provinciale uitgaven voor 2017-2021. In paragraaf 4 Financiering en beleggingen wordt een toelichting gegeven op deze baten en lasten.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Vershil begroting en rekening
Lasten				
Rente kort	13	0	71	-71
Rente lang	16	2	109	-106
Doorbelasting rente verstrekte geldlening	2.541	0	0	0
Inflatievergoeding RSP-gelden	885	1.425	1.505	-80
Rente nazorgfonds	596	501	622	-121
Kosten vermogensbeheer	166	304	159	145
Advieskosten vermogensbeheer	8	50	0	50
Totaal lasten	4.225	2.283	2.465	-182
Baten				
Rente vermogensbeheer	19.538	13.030	16.873	-3.843
Rente kort	3	0	15	-15
Rente lang	3.095	3.360	3.363	-3
Rente verstrekte geldleningen	2.623	2.609	2.618	-9
Mutatie obligatieportefeuille	1.923	0	-3.736	3.736
Totaal baten	27.182	18.999	19.133	-134
Saldo van lasten en baten	-22.957	-16.717	-16.669	-48

7.5 – Interne financiering

De provincie werkt met zogenoemde totaal financiering. Dit betekent dat er geen directe relatie bestaat tussen specifieke investeringsprojecten en de daarvoor aan te trekken financieringsmiddelen. De provincie voorziet met eigen middelen in de totale behoefte aan financiering van de provinciale activiteiten.

De inzet van financieringsmiddelen brengt rentelasten of –baten met zich mee.

Zie paragraaf 4 Financiering en beleggingen.

Rentetoerekening aan voorzieningen en overlopende passiva vindt slechts plaats als dat door derden verplicht is gesteld.

Voor het verstrekken van middelen voor de aankoop van gronden binnen het IKG (investeringskrediet grond) wordt de rendementsderving in rekening gebracht.

Wat heeft het opgeleverd?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Vershil begroting en rekening
Baten				
Rentetoe rekening vaste activa	3.751	1.516	-1.291	-224
Totaal baten	3.751	1.516	1.291	224

7.6 – Overige algemene dekkingsmiddelen

Hieronder wordt een specificatie van de overige algemene dekkingsmiddelen weergegeven.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Vershil begroting en rekening
Lasten				
Risicoreserve Nuon extra buffer	1.573	0	0	0
Reserve NUON risicobuffer	-5.900	2.500	5.184	-2.684
Bijdrage aan provincie Zeeland	0	500	500	0
Rendementsderving inzet vermogen	0	261	261	0
Voorwaardelijk budget PS RSP REP rijksbijdrage	0	559	559	0
Totaal lasten	-4.327	3.820	6.504	-2.684
Baten				
BTW compensatiefonds	58	49	23	26
Risicoreserve Nuon extra buffer	53	0	0	0
Reserve Nuon rente revolverende middelen	553	1.385	529	856
Rendementsderving inzet vermogen	0	280	277	3
Reserve NUON	0	570	51	519
Structuurversterking economie	0	1.750	1.750	0

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Vershil begroting en rekening
Totaal baten	664	4.034	2.630	1.404
Saldo van lasten en baten	-4.991	-214	3.873	-4.088
Mutatie reserves	-86.268	-81.392	-84.872	3.480
Mutatie tijdelijke budgetten	14.275	-1.147	-1.147	0
Mutatie structurele budgetten	565	-880	57	-937
Resultaat van lasten en baten	-76.419	-83.633	-82.088	-1.545

Toelichting

In 2018 zijn een aantal leningen afgeboekt in verband met faillissementen. Deze zijn ten laste gebracht van de risicobuffer van de reserve Nuon. In het financieel kader is een nadere toelichting gegeven op deze risicobuffer.

De extra rente die wij ontvangen op uitgezette leningen bovenop de rendementsderving wordt toegevoegd aan de risicobuffer. In 2018 is € 0,8 mln. minder ontvangen dan begroot mede vanwege de hierboven benoemde faillissementen. De vorming van de reserve is hiermee verlaagd.

Reserve Nuon

De rente die wij ontvangen op de lening Breedband wordt aan de risicobuffer toegevoegd o.a. ter dekking van de opstartkosten. In 2018 is € 0,5 mln. minder rente ontvangen dan begroot doordat de fasering van het uitzetten van de Breedband-lening te optimistisch in de begroting is geraamd. De vorming van de reserve is hiermee verlaagd.

De mutatie reserves structurele budgetten betreft de openstaande subsidieverplichtingen en subsidieplafonds bij de structurele budgetten. Deze budgetten zijn in de beleidsprogramma's 1 tot en met 5 opgenomen. In 2018 is voor een bedrag van € 0,9 mln. aan openstaande bedragen meegegaan naar 2019.

7.7 – Werken voor derden

De provincie voert soms werkzaamheden voor derden uit waarvoor een vergoeding wordt ontvangen. De component bedrijfsvoering (inzet capaciteit) hierin is opgenomen in programma 6 Bedrijfsvoering. De overige lasten zijn in principe geraamd in de inhoudelijke beleidsprogramma's, tenzij er geen directe relatie is met de doelen en resultaten van de provincie. In dat geval worden de lasten in dit beleidsveld geraamd. De lasten worden gedekt door de bijdrage van derden die wij hiervoor ontvangen.

Hieronder is een overzicht opgenomen van de betreffende werken voor derden.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Vershil begroting en rekening
Lasten				
FUMO	504	774	750	24
Marrekrite	8	208	50	158
Rijkswaterstaat Prinses Margrietkanaal	1.119	4.230	4.299	-68
11Fountains	1.975	2.900	2.723	177
Leeuwarden baggeren	0	717	730	-13
FMP Polderhoofdkanaal	0	12	12	0
Overige	1.111	304	280	24
Totaal lasten	4.716	9.146	8.844	302
Baten				
FUMO	504	774	750	24
Marrekrite	8	208	50	158
Rijkswaterstaat Prinses Margrietkanaal	1.119	4.230	4.299	-68
11Fountains	1.975	2.900	2.723	177
Leeuwarden baggeren	0	717	730	-13
FMP Polderhoofdkanaal	0	12	12	0
Overige	1.111	304	280	24
Totaal baten	4.716	9.146	8.844	302
Saldo van lasten en baten	0	0	0	0

7.8 Onvoorzien

In de begroting is geen post voor onvoorzien opgenomen.

Wat heeft het gekost?

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Vershil begroting en rekening
Lasten				
Dubieuze debiteuren	288	0	123	-123
Afwikkeling crediteuren	-1.599	-79	-170	91
Afronding overdracht collectie Knecht Drenth	0	0	3	-3
Afwikkeling activa	0	0	-3	3
Afwikkeling bijdrage investeringen van derden diverse activa	0	0	36.130	-36.130
Afwikkeling debiteuren	0	-77	-156	78
Afwikkeling lening	0	0	1	-1

Exploitatie				
Bedragen x € 1.000,-	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Vershil begroting en rekening
Opheffen kas	0	3	3	0
Vrijval infraprojecten via dekkingsreserve	0	-3.400	-3.400	0
Overig	-94	0	0	0
Totaal lasten	-1.404	-3.554	32.530	-36.084
Baten				
Verkoop goederen	10	0	0	0
Correctie overdracht DLG project	571	0	0	0
Correctie tussenrek voorgaande jaren	352	0	0	0
Vrijval voorziening anticiperende gronden	181	0	0	0
Afwikkeling crediteuren	0	10	10	0
Afwikkeling debiteuren	0	78	82	-4
Afwikkeling lening	0	773	773	0
Opheffen kas	0	4	4	0
Overig	6	0	0	0
Totaal baten	1.122	864	868	-4
Saldo van lasten en baten	-2.526	-4.418	31.662	-36.080

Toelichting

De niet begrote Afwikkeling bijdrage investeringen van derden diverse activa betreft de eenmalige afwaardering van boekwaarden van activa welke in eigendom zijn van derden. Hiertoe heeft de Staten besloten op 31-10-2018 bij de vaststelling van de Nota vereenvoudiging financieel beleid.

Paragrafen

2.1 Paragraaf 1 – Provinciale heffingen

De provincie heeft verschillende inkomstenbronnen. Eén van die bronnen is de provinciale heffingen. In afnemende volgorde van omvang bestaan die heffingen uit:

1. Opcenten op de motorrijtuigenbelasting
2. Grondwaterbelasting
3. Leges

Op 28 november 2018 is de nota Actualisatie legesverordening vastgesteld door de Staten. De bijbehorende tarieventabel 2018 is in de bijlagen opgenomen (bijlage 11 van de begroting 2018).

1 – Opcenten motorrijtuigenbelasting

Jaarlijks stelt het rijk het maximaal toegestane niveau van de opcenten op de motorrijtuigenbelasting vast. Dit wettelijke maximum gaat in op 1 januari van het volgende belastingjaar.

Het verschil tussen dit maximaal mogelijke tarief en het feitelijk door de provincie gehanteerde tarief voor de opcenten, bepaalt de zogenoemde vrije ruimte. Dit is de onbenutte (belasting)capaciteit die de provincie heeft tot verhoging van haar inkomsten. Deze capaciteit wordt betrokken bij de berekening van de beschikbare weerstandscapaciteit. Zie paragraaf 2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Ontwikkeling heffing opcenten motorrijtuigenbelasting in punten

	2018	2019	2020	2021	2022
Heffing voorgaand jaar	69,4	70,0	71,1	87,0	88,7
Verlaging opcenten Coalitie akkoord 2015-2019			27,4		
Verlaging opcenten Kadernota 2018			-12,9		
Jaarlijkse inflatiecorrectie (Decembernote 2003)	0,6	1,1	1,4	1,7	1,7
Totaal heffing	70,0	71,1	87,0	88,7	90,4
Wettelijk maximum	111,8	113,2	n.b.	n.b.	n.b.

In het coalitie akkoord 2015-2019 is opgenomen dat de opcenten gedurende de jaren 2016-2019 verlaagd worden met € 20 mln. per jaar. Met ingang van 2020 zouden deze dan weer teruggaan naar het oude niveau zijnde 100,1 punt (inclusief inflatiecorrectie) met een opbrengst van € 77 mln. Bij de kadernota 2018 is voorgesteld om de opcenten met ingang van 2020 structureel met € 10 mln. te verlagen.

Opbrengsten 2018

(bedragen x € 1 miljoen)	Begroot	Realisatie	Vershil
Opbrengst	€ 55,05	€ 56,00	€ 0,95

	Begroting 2018	Realisatie 2018
Gemiddelde opbrengst per punt	770.000	800.000

2 – Grondwaterbelasting

Op het onttrekken van grondwater wordt door de provincie een heffing geheven. Dit is een wettelijke bevoegdheid. Het Waterschap verzorgt de uitvoering, de provincie verantwoordt de opbrengst. De wet en de daarop gebaseerde Algemene Maatregel van Bestuur geven nauwkeurig aan waar de provincie de opbrengst van de heffing aan mag besteden. Dit is beperkt tot onderzoek om schade door grondwaterwinning te kunnen onderzoeken, bepalen, vaststellen en uitbetalen.

De provinciale verordening op de heffing en invoering van de grondwaterheffing bepaalt de omvang van de heffing. Deze heffing bedraagt sinds 1 januari 2017 ruim 1,3 eurocent per m³ gewonnen grondwater voor heffingsplichtige 'onttrekkers'. De baten uit de grondwaterbelasting worden geraamd op circa € 725.000 per jaar. De opbrengst voor 2018 is hoger, mede doordat er in dit jaar naheffingen over 2017 zijn ontvangen.

Onderwerp	Begroting 2018	Realisatie 2018
<i>Bedragen x € 1.000,-</i>		
Opbrengst grondwaterbelasting	725	734

3 – Leges

In de nota Actualisatie legesverordening is het beleid voor de provinciale leges vastgesteld. In rubriek A van de tarieventabel (bijlage 11 van de begroting 2018) staan de tarieven voor het verstrekken van kopieën van provinciale stukken. Bestuursdocumenten, zoals begrotingen en jaarstukken, zijn gratis beschikbaar. Daarbij wordt wel een maximum gehanteerd. Voor de overige stukken wordt een vergoeding per pagina gevraagd.

In rubriek B van de tarieventabel staan de vergunningen en ontheffingen, met uitzondering van de omgevingsvergunningen.

De omgevingsvergunningen staan in rubriek C.

Legesinkomsten 2018				
bedragen x € 1.000,-				
Programma	Onderdeel	Begroot	Realisatie	Vershil
2	Wegen algemeen	30	36	-6
2	Provinciale vaarwegen	26	34	-9
3	Grondwaterwet	17	1	16
4	Wet Wabo	181	88	93
4	Ontgrondingenwet	100	33	67
5	Wet natuurbescherming	90	101	-11
5	Wadlopen	8	2	6
	Totaal	451	294	156

Toelichting

De inkomsten van leges zijn gerelateerd aan de aanvragen. Op basis van vorige jaren zijn in de begroting 2018 inkomsten geraamd. De aantallen aanvragen zijn achtergebleven bij de ramingen voor wat betreft wegen en vaarwegen. Het aantal aanvragen voor ontheffingen en vergunningen in het kader van de Grondwaterwet zijn nul.

Bij de ontheffingen en vergunningen Wet Wabo en Ontgrondingenwet zijn leges gekoppeld aan het aantal en het soort aanvragen. Ook hier is sprake van een achterblijvende situatie.

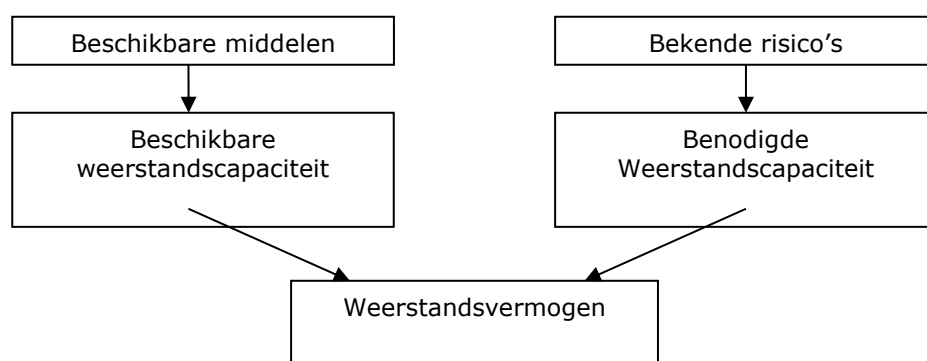
2.2 Paragraaf 2 – Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Het weerstandsvermogen is een maatstaf om te beoordelen of de provincie in staat is om nadelige gevolgen van risico's op te vangen. Dit zonder dat daarbij de continuïteit van de uitvoering van taken in gevaar komt of de provincie het beleid moeten wijzigen.

Op 22 november 2017 is de herziene Nota Weerstandsvermogen door Provinciale Staten vastgesteld. In deze nota is het beleid rond weerstandsvermogen geformuleerd. De nota geeft de methodiek en berekeningswijze van de afzonderlijke delen van het weerstandsvermogen aan, evenals de norm voor het gewenste niveau van het weerstandsvermogen.

In deze paragraaf komen de benodigde en de beschikbare weerstandscapaciteit aan de orde. Hieruit volgt het weerstandsvermogen van onze provincie. Daarna worden de risico's behandeld. Tot slot is de verplichte set van vijf financiële kengetallen opgenomen.

Het weerstandsvermogen is afhankelijk van de benodigde en de beschikbare weerstandscapaciteit. In onderstaand schema is dit als volgt weergegeven:

In het vervolg van deze paragraaf is de nadere toelichting en onderbouwing van de bedragen opgenomen.

In onderstaande waarderingstabel wordt de waardering van de berekende ratio aangegeven. De norm voor onze provincie ligt op niveau B.

Waarderingstabel weerstandsvermogen¹

Waarderingscijfer	Ratio	Betekenis
A	>2.0	Uitstekend
B	1.4-2.0	Ruim voldoende
C	1.0-1.4	Voldoende
D	0.8-1.0	Matig
E	0.6-0.8	Onvoldoende
F	<0.6	Ruim onvoldoende

¹ Deze normeringssystematiek voor het weerstandsvermogen is ontwikkeld door het Nederlands Adviesbureau voor Risicomanagement in samenwerking met de Universiteit Twente.

In deze paragraaf komen de beschikbare en de benodigde weerstandscapaciteit aan de orde. Hieruit volgt de weerstandsratio van onze provincie. Daarna worden de risico's behandeld. Tot slot is de verplichte set van vijf financiële kengetallen opgenomen.

1 – Beschikbare weerstandscapaciteit

De beschikbare weerstandscapaciteit is de optelsom van alle elementen uit de provinciale financiële huishouding die we daadwerkelijk kunnen inzetten om onvoorziene, niet begrote kosten te dekken. Deze elementen behoren alleen tot de weerstandscapaciteit als hierdoor de continuïteit van het bestaande beleid niet wordt aangetast. Bovendien mag er niet al een bestemming aan gegeven zijn.

De beschikbare weerstandscapaciteit bestaat uit:

- reserves waar geen claim op rust. Dit zijn de reserves ná verwerking van vastgestelde beleidsverplichtingen, uitgesplitst in algemene en bestemmingsreserves;
- stille reserves. Vanwege de aard van deze reserves worden ze bij voorbaat niet gekwantificeerd, maar als p.m.-post opgenomen;
- onbenutte belastingcapaciteit.

De onbenutte belastingcapaciteit heeft een structureel karakter in de berekening van de beschikbare weerstandscapaciteit. Naar aanleiding van opmerkingen van de toezichthouder over het dubbel meetellen van deze onbenutte belastingcapaciteit wordt bij de actualisatie van de nota voorgesteld om dit voortaan eenmaal mee te tellen. Vooruitlopend daarop wordt dit in de berekening van de beschikbare weerstandscapaciteit al zo opgenomen.

Beschikbare weerstandscapaciteit

Type beschikbare weerstandscapaciteit	1-1-2019 (begroting 2019)	31-12-2018 (jaarrekening 2018)
Bedragen x € 1.000,-		
Reserves		
Algemene reserve, basisreserve	10.000	10.000
Algemene reserve, vrij aanwendbaar (VAR)	130.400	199.300
Bestemmingsreserves	348.600	304.800
Stille reserves	0	0
Onbenutte belastingcapaciteit	33.100	33.400
Totaal beschikbare weerstandscapaciteit	522.100	547.500
Waarvan:		
Structureel	33.100	33.400
Incidenteel	489.000	514.100

Reserves

De reserves van de provincie Fryslân bedragen op kasbasis per 31 december 2018 € 988 mln. (zie bijlage 4). Er rusten op deze reserves echter vastgestelde beleidsverplichtingen: verplichtingen die zijn vastgesteld door Provinciale Staten via begrotingen en begrotingswijzigingen. Voor de bepaling of de reserves in aanmerking komen voor de beschikbare weerstandscapaciteit moeten deze verplichtingen in mindering worden

gebracht op de stand van de reserve. Hieronder wordt de stand van de reserves eind 2018 aangegeven zowel op kasbasis als op transactiebasis.

Reserve (bedragen x € 1.000)	Saldo op kasbasis Eind 2018	Saldo op transactiebasis
<i>Algemene reserve</i>		
Basisreserve	10.000	10.000
Vrij aanwendbare reserve	204.871	199.300
<i>Subtotaal algemene reserve</i>	<i>214.871</i>	<i>209.300</i>
<i>Bestemmingsreserves</i>		
Vml. Brede Doel Uitkering verkeer en vervoer	35.463	35.256
Dekkingsreserve kapitaallasten	223.170	0
Natuurpact	43.612	23.703
Aankoop natuurterreinen (fase 1)	1.645	1.645
Gebiedsbudget	2.792	2.796
De nieuwe afsluitdijk	25.163	0
Tijdelijke budgetten	157.940	0
Structurele budgetten jaarovergang	937	0
Inzet Nuon reserve	37.394	10.105
NUON risicobuffer	107.427	107.427
NUON weerstandsbuffer	100.000	100.000
Generatiepact	1.909	0
Ticketrisico's culturele producties	1.045	1.045
Breed co-financieringsbudget	11.204	2.363
Investerings eigendom derden	25.164	20.500
<i>Subtotaal bestemmingsreserves</i>	<i>774.864</i>	<i>304.840</i>
Totaal	989.735	514.140

Algemene reserve

De algemene reserve is opgebouwd van uit een basisreserve van € 10 mln. en de vrij aanwendbare reserve. De stand van de vrij aanwendbare reserve is conform het financieel kader opgenomen, stand eind 2019. Hierbij is rekening gehouden met een minimale stand van de VAR van € 10 mln. Zie hoofdstuk 3 Financiële begroting.

Bestemmingsreserves

De bestemmingsreserves bestaan uit een aantal posten.

Reserve Nuon: De stand van de reserve Nuon betreft € 100 mln. als buffer weerstandsvermogen en € 106 mln. voor de risico buffer. Zie bijlage 1 onderdeel financieel kader.

De overige bestemmingsreserves tellen mee voor de beschikbare weerstandscapaciteit voor zover daar nog geen concrete verplichtingen voor zijn aangegaan. Overigens heeft het eventueel moeten inzetten van deze bestemmingsreserves voor het opvangen van risico's wel tot gevolg dat de beoogde resultaten bijgesteld moeten worden. De reserves tijdelijke budgetten zijn volledig belegd.

Stille reserves

Stille reserves zijn de meeropbrengsten van direct verkoopbare activa, waarvan de verkoopwaarde hoger is dan de boekwaarde. Bij de provincie Fryslân gaat het om stille reserves op de dienstwoningen, gronden en deelnemingen. Naast enkele kleine deelnemingen zijn het aandeelhouderschap van Alliander en Vitens onze grootste deelnemingen.

Stille reserves maken slechts deel uit van de beschikbare weerstandscapaciteit als het betreffende activum op korte termijn (binnen één jaar) verkoopbaar is én verkoop de taakuitoefening van de provincie niet aantast.

De stille reserves worden bij voorbaat niet gekwantificeerd. Mocht de beschikbare weerstandscapaciteit niet toereikend zijn om de risico's op te vangen, dan worden de stille reserves wél betrokken om de afweging te maken of de beschikbare weerstandscapaciteit moet worden aangevuld.

Onbenutte belastingcapaciteit

Jaarlijks stelt het rijk het maximaal toegestane niveau van de opcenten op de motorrijtuigenbelasting vast. Dit wettelijke maximum gaat in op 1 januari van het volgende belastingjaar. Het verschil tussen het maximaal mogelijke tarief en het feitelijk door de provincie gehanteerde tarief voor de opcenten, bepaalt de vrije of onbenutte belastingcapaciteit. Zie paragraaf 1 Provinciale heffingen.

De onbenutte belastingcapaciteit is structureel omdat deze potentiële opbrengst zich in beginsel elk jaar voordoet. Dit in tegenstelling tot een reserve die na aanwending is verdwenen. Vanaf deze begroting wordt de onbenutte belastingcapaciteit 1x meegeteld.

2 – Benodigde weerstandscapaciteit

De benodigde weerstandscapaciteit is de optelsom van alle risico's waarvoor geen maatregelen zijn getroffen. Het gaat hierbij om risico's die van materiële betekenis kunnen zijn voor de financiële positie. Een risico heeft voor de provincie een materiële betekenis als die meer bedraagt dan € 45.000,-. Dit lijkt een laag bedrag, maar moet gezien worden als een grens om een risico te identificeren.

Nettorisico

De risico's die relevant zijn voor het bepalen van de benodigde weerstandscapaciteit kunnen niet op een andere manier worden ondervangen. De reguliere risico's die zich regelmatig voordoen en die meestal vrij goed meetbaar zijn, behoren hier niet toe. Voor deze risico's kan de provincie verzekeringen afsluiten of voorzieningen vormen. Ook kunnen risico's worden beperkt met beheersmaatregelen, zoals budgetafspraken en versoering van investeringsprojecten bij stijgende prijzen. Voor de bepaling van de benodigde weerstandscapaciteit is dan ook het nettorisico van toepassing. Dit zijn de risico's na aftrek van voorzieningen, beheersmaatregelen, enz.

Deze risico's worden zo goed mogelijk benaderd op basis van schattingen. Zie hiervoor onderdeel 5 van deze paragraaf. Omdat risico's per definitie niet zijn te kwantificeren, gaat het om grove schattingen.

Bij het 'kwantificeren' wordt onderscheid gemaakt tussen risico's met eenmalige gevolgen en risico's met structurele gevolgen. Voor de bepaling van de verwachte impact van een risico met een structureel gevolg, wordt een tijdsperspectief aangehouden van twee jaar. Dit risico wordt vermenigvuldigd met de factor twee. Binnen een reactietijd van twee jaar moet het risico geminimaliseerd kunnen worden door het bijsturen of aanpassen van het beleid. Of het risico wordt opgevangen binnen de (reguliere) exploitatie.

De verwachte impact van de incidentele en structurele risico's wordt berekend door het nettorisico te vermenigvuldigen met de kans dat het risico zich voordoet. Deze kans is een grove schatting.

Stresstest

Jaarlijks voeren we bij de kadernota een 'stresstest' uit. Deze stresstest geeft een inzicht in de verwachte gevolgen van exogene risico's op de financiële positie van de provincie. Exogene risico's zijn variabelen die van groot invloed kunnen zijn op de financiële positie van de provincie, maar niet in eerste instantie door de provincie zelf te beïnvloeden zijn. Voor de exogene risico's worden drie scenario's in beeld gebracht. Ten opzicht van het gekozen (reële) scenario bij het opstellen van de begroting wordt daarnaast een somber en een midden scenario uitgewerkt. Het resultaat van het sombere scenario, waarin de exogene variabelen zich negatief ontwikkelen, wordt meegenomen in de berekening van de benodigde weerstandscapaciteit.

Benodigde weerstandscapaciteit

Progr.	Omschrijving risico's	Nettorisico	kans %	Bedragen x € 1.000,- (afgerond)	
				Incidenteel	Structureel
	Besluit financiële zekerheid	35.000	2%	700	
	Repressieve handhaving	5.000	2%	100	
	Onvoldoende overheidstoezicht	35.000	4%	1.400	
	Vergunningverlening en toezicht	35.000	1%	350	
	Landschapsbeheer Fryslân	690	3%	20	
	Gewaarborgde geldleningen	1.700	1%	20	
	Revolverende middelen reserve Nuon	13.100	33%	4.300	
Div	Verbonden partijen	101.400	1%	1.010	
Div	Juridische procedures diverse programma's	6.450	40%	2.580	
				----- +	
	Subtotaal risico's			10.480	
	Stresstest kadernota 2019			107.100	
				----- +	
	Benodigde weerstandscapaciteit (afgerond)			117.600	

3 – Weerstandsvermogen

Hieronder volgt een samenvatting en de conclusie/uitkomst van het weerstandsvermogen van de provincie Fryslân.

Samenvatting

Weerstandsvermogen	1-1-2019 (begroting 2019)	31-12-2018 (jaarstukken 2018)
Bedragen x € 1.000,-		
Benodigde weerstandscapaciteit (A)	128.500	117.600
Beschikbare weerstandscapaciteit (B)	522.100	547.500
Weerstandsvermogen B/A (ratio)	4,06	4,66
Weerstandsvermogen B – A	393.600	429.900
Weerstandsvermogen exclusief onbenutte belastingcapaciteit (C)	489.900	514.100
Weerstandsvermogen C/A (ratio)	3,81	4,37
Weerstandsvermogen C – A	361.400	396.500

Conclusie

In de nota weerstandsvermogen is opgenomen dat wanneer het weerstandsvermogen kleiner is dan 1 dat dan heroverweging van reeds gelabelde nieuwe beleidsgelden plaats kan vinden. De berekende beschikbare weerstandscapaciteit is ruim boven de 4 en daarmee is het weerstandsvermogen van de provincie toereikend.

4 – Mutaties risico's

Hieronder staan de mutaties ten opzichte van de risico's zoals gepresenteerd in de begroting 2019.

Gewijzigde risico's

Borgstellingen

Juridische procedures

Landschapsbeheer Fryslân

Stresstest

EMU-saldo

5 – De risico's

In de onderstaande tabel staat een toelichting op de risico's.

Actuele risico's

Omschrijving	Programma	Bedrag en kanspercentage
<p>Besluit financiële zekerheid De provincie verleent in het kader van de Wabo vergunningen aan onder andere bedrijven die afval bewerken, verwerken en/of opslaan. Vanwege intrekking van het Besluit financiële zekerheid milieubeheer kan de provincie geen dekking meer eisen voor financiële risico's die voortvloeien uit Wabo-vergunningverlening aan bedrijven.</p>	Milieu	Min. € 10.000,- Max. € 70 mln. Kans: 2%
<p>Repressieve handhaving Op grond van een aantal milieuwetten is de provincie verantwoordelijk voor handhaving bij bepaalde categorieën van inrichtingen. Bij deze handhaving is incidenteel bestuursdwang nodig zonder dat financiële verrekening is verzekerd.</p>	Milieu	Min. € 10.000,- Max. € 10 mln. Kans: 2%
<p>Onvoldoende overheidstoezicht Sinds de vuurwerkramp in Enschede en de cafébrand in Volendam staat onvoldoende overheidstoezicht in de belangstelling. Ook de strafrechtelijke immuniteit van de overheid staat ter discussie. Thans ligt bij de Eerste Kamer een voorstel om de strafrechtelijke immuniteit van betrokken bestuursorganen en ambtenaren op te heffen. Hoewel bedrijven en saneerders zelf verantwoordelijk zijn en blijven voor het voldoen aan de betreffende milieuregelgeving, kan de provincie te maken krijgen met claims uit gesteld onvoldoende toezicht. Uit jurisprudentie blijkt dat de overheid aansprakelijk is indien zij in strijd met algemene beginselen van behoorlijk bestuur niet adequaat reageert op aan hen bekende ernstige en acute gevaren.</p>	Milieu	Min. € 10.000,- Max. € 70 mln. Kans: 4%
<p>Vergunningverlening & toezicht Bij vergunningverlening bestaan er risico's dat er onterecht (dan wel onvolledig, niet doelmatig of niet tijdig) vergunningen en dergelijke worden verleend, gewijzigd of geweigerd. Onder meer voor Wabo, ontgrondingen, vuurwerk en luchtvaart. Bij bodemverontreinigingen bestaat het risico dat een onjuiste beschikking voor een verontreinigingssituatie en/of saneringsplan wordt afgegeven. Daarnaast kunnen er financiële gevolgen voor bedrijven of derden ontstaan als gevolg van termijnoverschrijdingen bij het aanvragen van vergunningen waar de provincie aansprakelijk voor kan worden gesteld. Ook kan gedacht worden aan financiële gevolgen van het niet correct tot stand komen van een handhavingsbesluit of rechtsongelijkheid bij toezicht.</p>	Milieu	Min. € 10.000,- Max. € 70 mln. Kans: 1%
<p>Landschapsbeheer Fryslân Het project POP3 project "Landschapsherstel droge dooradering Fryslân" heeft in de uitvoering te kampen gehad met een liquiditeitsprobleem en vertragingen in de afhandeling van de financiële declaraties. Het liquiditeitsprobleem waardoor ook het voortbestaan van Landschapsbeheer Fryslân in gevaar kwam, is met een lening door het Groenfonds gecombineerd met een provinciale borgstelling opgelost. Met LBF en de uitvoerende</p>	Omgeving	Max. € 690.000 Kans: 3%

Omschrijving	Programma	Bedrag en kanspercentage
instanties SNN en RVO, worden begin 2019 afspraken gemaakt om verdere vertragingen en financiële problemen te voorkomen. In de brief van 11 december is PS hierover geïnformeerd. Door deze situatie is vertraging ontstaan voor het lopende project en de volgende voorgenomen POP3 openstelling landschapsherstel voor de klei- en veengebieden waarvoor bij de 2e berap extra provinciale cofinanciering beschikbaar is gesteld.		
Europese programma's Overcommitting EFRO/EZ, Kompas en Interreg. Het is een bekend verschijnsel dat de bedragen uit een subsidieaanvraag van een project hoger zijn dan de bedragen uit het afrekeningsverzoek. Dit leidt dan tot vrijval van cofinancieringsmiddelen. Om te voorkomen dat externe middelen terugvloeien, in dit geval KoersNoord en OP EFRO-middelen, wordt zowel door het SNN als door de provincie tot overcommitting van de beschikbare middelen overgegaan. In de loop der jaren zijn ervaringscijfers beschikbaar gekomen (10 tot 15% vrijval). De provincie blijft met de gepleegde overcommitting van 10% beneden dat percentage. De vrijval die ontstaat bij de eindafrekening van de projecten, wordt aangewend ter dekking van de overcommittingruimte.	Economie, toerisme en recreatie	p.m.
Verstrekte leningen, borgstellingen en deelnemingen Wanneer de begunstigde van een borgstelling of de ontvanger van een verstrekte geldlening niet aan zijn verplichtingen voldoet, komen de eventuele lasten voor de provincie. De deelnemingen en verstrekte geldleningen zijn van dien aard dat het risico gering is. Voor die enkele keer dat de provincie naar eigen inschatting wel enig risico loopt, is een voorziening getroffen. Voor de borgstellingen wordt een marginaal risico aangehouden van het restantbedrag dat per balansdatum resteert. Per 31 december 2018 stond de provincie borg voor € 1,7 mln. aan leningen. Overigens zullen er door de provincie steeds vaker leningen/garanties verstrekt worden in plaats van subsidies. Soms via fondsen, soms door de provincie zelf. De risico's die hieruit voortvloeien en de dekking daarvan zijn meegenomen bij de inzet van de reserve Nuon. Zie hoofdstuk 3 financiële begroting.	Algemene dekkingsmiddelen	Min. € 0,4 mln. Max. € 0,7 mln. Kans: 1%
Verbonden partijen In paragraaf 5 Verbonden partijen is aangegeven welk risico de provincie loopt.	Verschillende programma's	€ 100 mln. Kans: 2%
Juridische procedures Hieronder vallen de nog lopende juridische procedures van derden tegen de provincie. Gelet op de onderliggende risico's komt het risicopercentage uit op gemiddeld 29%.	Verschillende programma's	€ 7,25 mln. Kans: 29%
EMU-saldo In de wet HOF is opgenomen dat er sancties aan de decentrale overheden opgelegd kunnen worden wanneer die het EMU-saldo overschrijden.	Algemene dekkingsmiddelen	p.m.

6 – Financiële kengetallen

Met ingang van de begroting 2016 is in de BBV voorgeschreven dat in deze paragraaf een set van vijf verplichte financiële kengetallen opgenomen moet worden voorzien van een toelichting.

Voor statenleden is het van belang dat ze de betekenis van de kengetallen begrijpen en inzicht krijgen in de financiële positie van hun provincie. Een beoordeling van de onderlinge verhouding van de kengetallen in relatie tot de financiële positie is daarvoor essentieel. Daarbij is het ook relevant om inzicht te hebben in de ontwikkeling van de kengetallen over de jaren heen.

1A. Netto schuldquote

De netto schuld weerspiegelt het niveau van de schuldenlast van de provincie ten opzichte van de eigen middelen. De netto schuldquote geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie.

	Ultimo jaar (bedragen x € 1.000)	Rekening 2017	Begroting 2018 bron: begroting 2019	Rekening 2018
A	Vaste schulden	152	77	114
B	Netto vlottende schuld	77.584	77.584	50.844
C	Overlopende passiva	98.042	67.723	72.993
D	Financiële activa	444.937	0	441.339
E	Uitzettingen < 1 jaar	231.391	54.308	90.052
F	Liquide middelen	3.044	3.044	2.420
G	Overlopende activa	19.422	15.035	17.325
H	Totale baten (excl. mutaties reserves)	617.985	340.022	375.981
	Netto schuldquote (A+B+C-D-E-F-G)/Hx100%	-85%	21%	-114%

Toelichting

Een negatieve schuldquote geeft aan dat per saldo sprake is van een overschot aan middelen.

1B. Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen

Om inzicht te verkrijgen in hoeverre sprake is van doorlenen wordt de netto schuldquote zowel in-als exclusief doorgeleende gelden weergegeven (netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen). Op die manier wordt in beeld gebracht wat het aandeel van de verstrekte leningen is en wat dit betekent voor de schuldenlast.

De wijze waarop de netto schuldquote gecorrigeerd voor de doorgeleende gelden wordt berekend is gelijk aan de netto schuldquote, met dien verstande dat bij de financiële activa ook alle verstrekte leningen worden opgenomen.

	Ultimo jaar (bedragen x € 1.000)	Rekening 2017	Begroting 2018 bron: begroting 2019	Rekening 2018
A	Vaste schulden	152	77	114
B	Netto vlottende schuld	77.584	77.584	50.844
C	Overlopende passiva	98.042	67.723	72.993
D	Financiële activa (incl. verstrekte leningen)	662.480	572.224	766.051

	Ultimo jaar (bedragen x € 1.000)	Rekening 2017	Begroting 2018 bron: begroting 2019	Rekening 2018
E	Uitzettingen < 1 jaar	231.391	54.308	90.052
F	Liquide middelen	3.044	3.044	2.420
G	Overlopende activa	19.422	15.035	17.325
H	Totale baten (excl. mutaties reserves)	617.985	340.022	375.981
	Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen (A+B+C-D-E-F-G)/Hx100%	-120%	-147%	-200%

Toelichting

Een negatieve schuldquote geeft aan dat per saldo sprake is van een overschot aan middelen.

2. De solvabiliteitsratio

Dit kengetal geeft inzicht in de mate waarin de provincie in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen.

Onder de solvabiliteitsratio wordt verstaan het eigen vermogen als percentage van het balanstotaal. Het eigen vermogen van een provincie bestaat volgens artikel 42 BBV uit de reserves (zowel de algemene reserve als de bestemmingsreserves) en het resultaat uit het overzicht van baten en lasten. Dit resulteert in de onderstaande ratio's:

	Ultimo jaar (bedragen x € 1.000)	Rekening 2017	Begroting 2018 bron: begroting 2019	Rekening 2018
A	Eigen vermogen	1.160.717	928.980	1.070.400
B	Balanstotaal	1.353.089	1.087.556	1.224.209
	Solvabiliteit (A/B) x 100%	86%	85%	87%

Toelichting

Hoe hoger de solvabiliteit van een onderneming, hoe gezonder het bedrijf. Een solvabiliteitsratio van 25% – 40% wordt als gezond gezien.

3. Kengetal grondexploitatie

De afgelopen jaren is gebleken dat grondexploitatie een forse impact kan hebben op de financiële positie van decentrale overheden. De boekwaarde van de voorraden grond is van belang, omdat deze waarde moet worden terugverdiend bij de verkoop. De accountant moet ieder jaar beoordelen of de gronden tegen een actuele waarde op de balans zijn opgenomen.

	Ultimo jaar (bedragen x € 1.000)	Rekening 2017	Begroting 2018 bron: begroting 2019	Rekening 2018
A	Niet in exploitatie genomen bouwgronden	-	-	-
B	Bouwgronden in exploitatie	419	1.784	-
C	Totale baten (excl. mutatie reserves)	617.985	340.022	375.981
	Grondexploitatie (A+B)/Cx100%	0%	1%	0%

Toelichting

Door een BBV-wijziging worden de bouwgronden (A. Niet in exploitatie genomen bouwgronden) vanaf 2017 niet meer onder de vlottende activa gerubriceerd.

4. Structurele exploitatieruimte

Voor de beoordeling van het structurele en reële evenwicht van de begroting wordt thans het onderscheid gemaakt tussen structurele en incidentele lasten. Bij incidentele lasten of baten gaat het om eenmalige zaken die zich gedurende maximaal drie jaar voordoen. Voorbeelden van structurele baten zijn de algemene uitkering en eigen belastinginkomsten. Bij structurele lasten zijn dat bijvoorbeeld de personeelslasten, kapitaallasten en bijdragen aan gemeenschappelijke regelingen. Het onderscheid tussen structureel en incidenteel is ook in een notitie van de commissie BBV vastgelegd en moet conform het BBV ook in de begroting en jaarstukken worden onderbouwd. Een begroting waarvan de structurele baten hoger zijn dan de structurele lasten is meer flexibel dan een begroting waarbij structurele baten en lasten in evenwicht zijn.

In artikel 19 onderdeel c van het BBV wordt een overzicht gevraagd van de geraamde incidentele baten en lasten per programma, waarbij per programma tenminste de belangrijkste posten afzonderlijk worden gespecificeerd en de overige posten als een totaalbedrag kunnen worden opgenomen. In artikel 19 onderdeel d wordt een overzicht gevraagd van de beoogde structurele toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves. In artikel 23 van het BBV staat dat deze gegevens ook moeten worden verstrekt voor de meerjarenraming. Deze gegevens worden ook verstrekt bij de jaarrekening (zie artikel 19 BBV).

Op basis van deze gegevens kan het saldo van de structurele baten en structurele lasten worden berekend. Daarbij wordt het saldo opgeteld van de structurele onttrekkingen en toevoegingen aan reserves.

De structurele exploitatieruimte wordt bepaald door het saldo van de structurele baten en lasten en het saldo van de structurele onttrekkingen en toevoegingen aan reserves gedeeld door de totale baten (zie artikel 17 onderdeel c van het BBV = exclusief mutaties reserves) en uitgedrukt in een percentage. Om dit kengetal te relateren aan het overzicht van baten en lasten is het noodzakelijk om de volgende cijfers te presenteren:

	Ultimo jaar (bedragen x € 1.000)	Rekening 2017	Begroting 2018 bron: begroting 2019	Rekening 2018
A	Totale structurele lasten	247.543	289.695	319.351
B	Totale structurele baten	332.667	296.611	302.088
C	Totale structurele toevoegingen aan de reserves	14.333	-	-
D	Totale structurele onttrekkingen aan de reserves	10.284	-	-
E	Totale baten (excl. mutatie reserves)	617.985	340.022	375.981
	Structurele exploitatieruimte $((B-A)+(D-C))/(E) \times 100\%$	13%	2%	-5%

Toelichting

In de structurele lasten is als gevolg van de uitwerking nota vereenvoudiging financieel beleid een bedrag verwerkt van € 51,9 mln. voor vorming voorziening achterstallig onderhoud € 15,8 mln. en afwaardering boekwaarde bijdrage investering derden € 36,1

mln.). Dit betreffen echter eenmalige lasten en geen structurele lasten. Voor de berekening van het percentage structurele exploitatieruimte moet daarom worden uitgegaan van € 267.430 (€ 319.351 -/- € 51.921) aan structurele lasten. **Het gecorrigeerde percentage structurele exploitatieruimte is** na correctie niet -5% maar **+9%**

5. Belastingcapaciteit: Opcenten

Een provincie heeft de mogelijkheid om het aantal opcenten te verhogen tot het maximaal te heffen opcenten zoals dat door het Rijk wordt bepaald. Geen van de provincies maakt gebruik van dit maximale tarief. De ruimte die provincies hebben, wordt vaak gerelateerd aan de tarieven, die andere provincies hanteren.

	Ultimo jaar	Rekening 2017	Begroting 2018 bron: begroting 2019	Rekening 2018
A	Aantal opcenten motorrijtuigenbelasting	69,4	70,0	70,0
B	Landelijk gemiddelde aantal opcenten in jaar ervoor	80,4	80,5	80,5
	Aantal opcenten t.o.v. landelijk gemiddelde in jaar ervoor (A/B) x 100%	86%	87%	87%

Toelichting

Door de jaarlijkse indexering is het niveau de opcenten in 2018 gestegen t.o.v. het jaar daarvoor.

2.3 Paragraaf 3 – Onderhoud kapitaalgoederen

Deze paragraaf bevat de beleidslijnen voor het onderhoud en beheer van onze 'kapitaalgoederen'. Het gaat om de instandhouding van de provinciale infrastructuur (wegen en water). Hierbij wordt rekening gehouden met andere provinciale beleidsdoelen onder andere op het gebied ecologie, duurzaamheid en innovatie. Daarnaast gaat het om de gebouwen waaronder het provinciehuis, de steunpunten en opstallen met de terreinen die hier bij horen.

Uitgangspunt voor het onderhoud en beheer van de infrastructuur is de door Provinciale Staten op 22 januari 2014 vastgestelde Actualisatie Onderhoudsbeleidskaders en de Uitvoeringsagenda 2015-2019. In de Uitvoeringsagenda is gekozen voor het verhogen van het onderhoudsniveau van de provinciale wegen, fietspaden, vaarwegen en kunstwerken van een 6 naar een 7. Dit is geconcretiseerd in een voorstel dat op 28 september 2016 door Provinciale Staten is vastgesteld. In vijf jaar groeien we naar het gewenste hogere onderhoudsniveau. Hiervoor is het onderhoudsbudget vanaf 2016 verhoogd. Daarnaast is het onderhoudsbudget verhoogd in verband met de uitbreiding van het provinciale areaal.

Met de invoering van het assetmanagement wordt de beheersing van het onderhoud verbeterd.

1 – Onderhoud infrastructuur

We zijn verantwoordelijk voor het in stand houden van de provinciale infrastructuur. Het betreft wegen met de fietspaden, vaarwegen met de oevers en kunstwerken.

Planning en uitvoering onderhoud infrastructuur

Vanaf 2016 wordt stapsgewijs het systeem van assetmanagement geïmplementeerd. De uitkomsten van de in 2016 uitgevoerde nulmetingen (onderhoudstoestand) van het areaal zijn in 2017 verwerkt in het onderhoud beheersysteem. Op basis van de uitgevoerde inspecties, schouwencycli, nulmetingen en risicoafwegingen zijn in 2017 de onderhoudsplanningen opgesteld. Het betreft de meerjarenplanningen groot onderhoud voor 2018 t/m 2022 en de jaarplannen van het reguliere onderhoud voor het jaar 2018. In 2018 is het onderhoudssysteem verder gevuld met data zodat via het systeem de lange termijn asset planningen (LTAP) worden gegenereerd. De LTAP's geven het onderhoud voor de komende 50 jaar aan.

Voor het groot onderhoud zijn voorzieningen voor wegen en water ingesteld en voor het reguliere onderhoud worden jaarlijks middelen beschikbaar gesteld.

In het najaar 2017 heeft GS het Uitvoerings Programma Provinciaal Verkeer en Vervoersplan (UP PVVP) vastgesteld. De programmering gaat over de jaren 2018-2022. In het uitvoeringsprogramma is de groot onderhoudsplanning voor wegen (hoofddrijbaan,

fietspaden, parallelwegen en bruggen), en water (oevers, baggeren en sluisen) opgenomen. Voor het reguliere onderhoud zijn onderhoudsplannen opgesteld voor het jaar 2018.

Met ingang van het jaar 2011 is door Provinciale Staten een investeringskrediet van € 8 miljoen per jaar voor vervanging en renovatie van de kunstwerken beschikbaar gesteld voor een periode van 20 jaar. Deze planning is eveneens opgenomen in het UP PVVP en conform uitgevoerd.

Op 31 oktober 2018 is de notitie vereenvoudiging financieel beleid door Provinciale Staten vastgesteld. In deze nota is opgenomen dat de beschikbare bedragen voor groot en achterstallig onderhoud in de afkoopsom van Harinxmakanaal toegevoegd worden aan de desbetreffende voorzieningen.

Het onderhoud is onderverdeeld in 2 categorieën namelijk wegen en water.

Onder wegen valt het beheer en onderhoud van de hoofdrijbanen, parallelwegen, fietspaden, aardebaan, verkeersinstallaties, markering en bebording, openbare verlichting, geleiderails en het groen alsmede het onderhoud van de kunstwerken (bruggen). Daarnaast valt het achterstallig onderhoud van Harinxmakanaal onderdeel spoorbruggen en remmingswerken onder wegen.

Onder water valt het beheer en onderhoud van de oeverconstructies, de betonning, het baggeren (incl. baggerdepotbeheer) en het onderhoud van de sluisen. Daarnaast valt het achterstallig onderhoud van Harinxmakanaal onderdelen sluisen, oevers en baggeren onder water.

Wegen

Het onderhoud van de wegen is grotendeels uitgevoerd conform het UP PVVP 2018 (groot onderhoud) en de jaarplannen van het reguliere onderhoud (jaarlijks terugkerend en dagelijks onderhoud) binnen de beschikbare budgetten. Een aantal projecten worden in 2019 (financieel) afgerond.

De nadruk is gelegd op de verhoging van het onderhoudsniveau van een 6 naar een 7. Aan het onderhoud wegen is in 2018 een bedrag van € 10,8 mln. besteed

Water

Het onderhoud van het water is grotendeels uitgevoerd conform het UP PVVP 2018 (groot onderhoud) en de jaarplannen van het reguliere onderhoud (jaarlijks terugkerend en dagelijks onderhoud). Het onderhoud is uitgevoerd binnen de beschikbare budgetten.

Eén project betreffende de aanleg van nieuwe oeverconstructies is doorgeschoven naar 2019. Daarnaast worden een aantal projecten in 2019 afgerond.

Aan het onderhoud water is in 2018 een bedrag van € 9,3 mln. besteed.

2 – Onderhoud gebouwen

Gebouwen

De gebouwen en de bedrijfsgebouwen betreffen het Provinciehuis, kantoor Uitwellingerga en de Steun-(bedien-) punten voor programma 2 Infrastructuur. De gebouwen zijn technisch gezien in een goede staat van onderhoud gehouden. Er is geen achterstallig onderhoud. De jaarlijkse kosten zijn binnen de reguliere budgetten opgevangen.

Provinciehuis

In 2014 is voor het Provinciehuis een meerjarig onderhoudsplan (MJOP) voor een periode van 50 jaar opgesteld. Met dit plan wordt gewaarborgd dat het gebouw, de daarin aanwezige installaties, apparatuur, losse en vaste inrichting op een goede wijze worden beheerd, geëxploiteerd en onderhouden. Het meerjarig onderhoudsplan is opgesteld op basis van de NEN-2767 (conditiemeting). In het meerjarig onderhoudsplan zijn het jaarlijks onderhoud, het niet jaarlijks onderhoud en de vervangingsinvesteringen opgenomen.

Uit de inspectie blijkt dat het reguliere (jaarlijkse onderhoud) volgens planning is uitgevoerd. Er zijn geen tekortkomingen geconstateerd.

Ook het groot onderhoud is volgens planning uitgevoerd. In 2018 is als pilot een deel van de klimaatinstallatie aangepast. Daarnaast is het schoonmaken van het gebouw aan de buitenzijde in 2018 uitgevoerd.

Voor 2018 stonden er geen vervangingsinvesteringen op de planning.

Het provinciehuis zal in 2019 eveneens opgenomen worden in het beheersysteem voor het assetmanagement.

Overige bedrijfsgebouwen

De overige bedrijfsgebouwen betreffen het kantoor in Uitwellingerga en de steun- en bedienpunten. Er loopt een onderzoek naar een mogelijke herstructurering van de steunpunten als gevolg van diverse ontwikkelingen zoals de uitbreiding van het areaal. Met het plegen van het onderhoud is hierop geanticipeerd.

De gebouwen worden technisch gezien in een goede staat van onderhoud gehouden. Er is geen sprake van achterstallig onderhoud. De jaarlijkse kosten zijn binnen de reguliere budgetten opgevangen.

3 - Actualisatie onderhoudsbeleidskaders

In oktober 2019 zal de actualisatie onderhoudsbeleidskaders op basis van de uitkomsten van het assetmanagement aan Provinciale Staten worden voorgelegd. Bij de keuze van het onderhoudsniveau van wegen, water en gebouwen zal eveneens voorgelegd worden wat het benodigde budget is voor regulier en groot onderhoud. Wanneer nodig dan zal de begroting daarop aangepast worden. In 2018 zijn de huidige voorzieningen groot onderhoud en de jaarlijkse voeding daarvan op hetzelfde niveau gehandhaafd.

2.4 Paragraaf 4 – Financiering en beleggingen

Deze paragraaf gaat over het beheer van de financiële middelen (Treasury). De kaders voor het op een verantwoorde manier beheren van de financiële middelen worden gevormd door de Uitvoeringsregeling Treasury en de wet Financiering decentrale overheden (Fido). De Uitvoeringsregeling Treasury omvat kaders en richtlijnen voor risicobeheer, financiering, werkkapitaalbeheer, rapportage en verantwoording, bevoegdheden en controles.

1 – Ontwikkeling financieringssaldo

Het financieringssaldo (EMU-saldo) voor 2018 is € 84 mln. negatief, wat betekent dat er in het jaar meer is uitgegeven dan is ontvangen. Het saldo liquide middelen is in 2018 gedaald met € 92 mln. en bedraagt per einde 2018 € 43 mln. positief. Het EMU-saldo wijkt af van de mutatie van de liquide middelen omdat het EMU-saldo op een afwijkende manier wordt berekend, zie ook bijlage 3 EMU-saldo.

Naast de omvangrijke uitgaven vanuit het coalitieakkoord “Mei elkenien, foar elkenien” en de investeringen in infrastructurele werken zijn er ook enkele grote bedragen vervroegd ontvangen. De liquide middelen worden nagenoeg geheel bij de schatkist aangehouden.

2 – Financiering en beleggingen

Beleggingen Nuon-vermogen

Medio 2015 heeft de laatste verkooptranche van de aandelen Nuon Energy plaatsgevonden. De verkoop heeft € 1.198 mln. opgeleverd. De middelen die niet nodig zijn voor de liquiditeitsbehoefte van de provincie, worden ondergebracht bij de schatkist. De bestaande obligatieportefeuille, het Hybride kapitaal verstrekt vanuit de publieke taak en het lenen aan decentrale (mede) overheden zijn hiervan uitgezonderd.

Obligatieportefeuille

Het beheer van het obligatievermogen is, na een openbare Europese aanbesteding in 2014, ondergebracht bij ASR Vermogensbeheer. Door de invoering van het verplichte schatkistbankieren worden er geen nieuwe obligaties meer aangekocht. De bestaande obligaties mogen worden aangehouden tot het einde van de looptijd. Sinds 2011 is een aangescherpt mandaat van kracht en worden er bij een tussentijdse verkoop, alleen obligaties teruggekocht met een AAA-kredietwaardigheid.

De omvang van de obligatieportefeuille bedraagt per eind 2018 € 509 mln.

De obligatieportefeuille is in 2018 afgenomen met € 63 mln. omdat een aantal obligaties aan het einde van de looptijd zijn gekomen. De ontvangen couponrentes en aflossingen zijn teruggevloeid naar onze rekening bij de schatkist.

Rendement obligatieportefeuille

Het behaalde rendement op de obligatieportefeuille bedraagt voor 2018 € 12,7 mln. en is conform begroting.

Hybride kapitaal

In 2015 heeft provincie Fryslân besloten om Hybride kapitaal te verstrekken aan de Bank Nederlandse Gemeenten (BNG) en de Nederlandsche Waterschapsbank (NWB); elk € 50 mln. Hybride kapitaal is een achtergestelde lening die vanwege de achterstelling kan worden meegerekend tot het eigen vermogen van de bank. Provincie Fryslân is aandeelhouder van de BNG en de NWB en het Hybride kapitaal is vanuit de publieke taak verstrekt. Door het Hybride kapitaal kunnen de banken hun functie van kapitaalverstrekkers aan decentrale overheden en semi publieke instellingen de komende jaren blijven uitoefenen.

Rendement Hybride kapitaal

Het behaalde rendement op het Hybride kapitaal bedraagt voor 2018 € 3,4 mln.

Lenen aan decentrale overheden

In 2015 heeft provincie Fryslân besloten om leningen te gaan verstrekken aan decentrale overheden, voor maximaal € 100 mln. De totale omvang van de aan decentrale overheden verstrekte leningen bedraagt per eind 2018 € 59 mln.

Rendement lenen aan decentrale overheden

Het behaalde rendement op de verstrekte leningen aan decentrale overheden bedraagt voor 2018 € 0,4 mln.

Schatkistbankieren

De invoering van het verplichte schatkistbankieren heeft verregaande gevolgen voor de wijze waarop de Nuon-middelen kunnen worden belegd en het te behalen rendement. Vanaf eind 2013 kan er bij de schatkist worden belegd in langlopende deposito's. De rendementen op deze deposito's zijn, door de lage rente op de kapitaalmarkt, zeer laag. Daarom worden de gelden bij de schatkist voorlopig niet langlopend belegd, maar in rekening courant aangehouden. De vergoeding voor het aanhouden van tegoeden op de rekening-courant bij de schatkist is 0%.

Rendement Schatkistbankieren

Het behaalde rendement op het schatkistbankieren bedraagt voor 2018 € 0,0 mln.

Totaal rendement beleggingen Nuon-vermogen 2018

In 2018 is een totaalrendement van € 16,5 mln. gerealiseerd, afkomstig uit de obligatieportefeuille, leningen aan decentrale overheden en het Hybride kapitaal.

Hieronder staat de omvang en samenstelling van de obligatieportefeuille per einde van 2017 en per einde 2018:

Obligatieportefeuille provincie Fryslân	31-12-2017	31-12-2018
Marktwaaarde portefeuille (incl. opgelopen rente)	€ 572 mln.	€ 509 mln.
Boekwaarde portefeuille (o.b.v. gearmortiseerde kostprijs)	€ 493 mln.	€ 441 mln.
Totale rendement <i>waarvan incidenteel</i>	€ 21,1 mln. € 6,1 mln.	€ 12,7 mln.
Rendement (na afschrijving)	2,8%	2,8%
Duration (rentegevoeligheid)	4,8 jaar	4,3 jaar
 Samenstelling portefeuille	 31-12-2017	 31-12-2018
Staatsobligaties	42,6%	42,7%
Supranationale obligaties	38,1%	42,6%
Staatsgegarandeerde obligaties	8,0%	8,5%
Covered obligaties financiële instellingen	2,8%	3,3%
Obligaties financiële instellingen	8,4%	2,9%
Totaal	100,0%	100,0%
 Verdeling naar rating	 31-12-2017	 31-12-2018
AAA	68,4%	74,8%
AA	31,6%	25,2%
A	0,0%	0,0%
Totaal	100,0%	100,0%
 Verdeling naar landen	 31-12-2017	 31-12-2018
Duitsland	4,4%	3,6%
Finland	3,0%	3,0%
Frankrijk	8,5%	8,3%
Luxemburg	2,0%	1,9%
Nederland	38,1%	41,0%
Oostenrijk	5,5%	5,3%
Supranationaal	38,1%	36,6%
Verenigd Koninkrijk	0,4%	0,3%
Totaal	100,0%	100,0%

Financieringen en rentelasten

Langlopende financieringen

Provincie Fryslân heeft door het verkregen Nuon-vermogen geen financieringsbehoefte. De rentelasten voor langlopende financieringen zijn nihil.

Kortlopende financieringen

De provincie heeft meer dan voldoende liquide middelen beschikbaar. De rentelasten voor kortlopende financieringen zijn nihil.

3 – Toerekening van rente

Dit is een nieuw onderdeel voor de begroting en jaarrekening vanuit de BBV, bedoeld om inzicht te geven in rentelasten die direct verband houden met een beleidsveld of opdracht. Bij provincie Fryslân wordt niet geleend, waardoor het overzicht minder van toepassing is.

Renteschema jaarrekening 2018

bedragen x € 1.000

a. De externe rentelasten over de korte en lange financiering	0
b1. De externe rentebaten over de korte en lange financiering Treasury	16.498 -/-
b2. De externe rentebaten over de korte en lange financiering overig	2.669 -/-
Saldo rentelasten en rentebaten	<u>-19.167</u>
c1. De rente die aan de grondexploitatie moet worden doorberekend	0 -/-
c2. De rente van projectfinanciering die aan het betreffende taakveld moet worden toegerekend	0 -/-
De rentebaat van doorverstrekte leningen indien daar een specifieke	
c3. lening voor is aangetrokken (= projectfinanciering), die aan het betreffende taakveld moet worden toegerekend	0 -/-
Aan taakvelden toe te rekenen externe rente	<u>0</u>
d1. Rente over eigen vermogen	0 +/+
d2. Rente over voorzieningen	0 +/+
Totaal aan taakvelden toe te rekenen rente	<u>-19.167</u>
e. De aan taakvelden toegerekende rente (renteomslag)	<u>-2.263 -/-</u>
f. Renteresultaat op het taakveld Treasury	-16.904

Een negatief bedrag betekent dat er sprake is van een positief renteresultaat

Het renteresultaat bestaat zowel uit de rentebaten op overtollige Treasury middelen als de overige rentebaten van leningen aan Alliander, FSFE, Breedband, FOM, etc.

4 – Ontwikkeling financiële markten

De ontwikkelingen van de rente op de geld- en kapitaalmarkt zijn van invloed op de rendementen van de langlopende beleggingen en de kortlopende uitzettingen van overtollige liquide middelen.

Geldmarktrente

De hoogte van de kortlopende rente wordt bepaald door de ontwikkelingen op de geldmarkt en deze wordt in belangrijke mate beïnvloed door het beleid van de Europese Centrale Bank (ECB). De ECB heeft in de afgelopen jaren, vanwege de lage economische groei in Europa, de Refirente steeds verder verlaagd tot 0%. De kortlopende rente (3 maand) was zowel begin als eind 2017 0,3% negatief.

Kapitaalmarktrente

De langlopende rente is afhankelijk van de ontwikkelingen op de kapitaalmarkt. De kapitaalmarkt baseert de hoogte van de langlopende rente onder meer op de economische verwachtingen, de inflatie en de politieke ontwikkelingen. De Nederlandse kapitaalmarktrente (10 jaar) was begin 2018 0,5% en daalde vanwege de iets verslechterde economische verwachtingen naar 0,4% per einde 2018.

5 – Risicobeheer treasury

De meest belangrijke risico's op gebied van treasury management voor de provincie Fryslân zijn: renterisico, koersrisico, kredietrisico en debiteurenrisico. Hieronder volgen de genomen maatregelen om deze risico's te beheersen.

Renterisicobeheer

Vanuit de wet Fido worden richtlijnen gegeven voor het renterisico voor korte- en lange termijn financiering. Het renterisico op kortlopende financieringen wordt beperkt door de zogenaamde kasgeldlimiet (7% van het begrotingssaldo). Voor de provincie Fryslân bedraagt de kasgeldlimiet in 2018 € 40 mln. De provincie heeft in 2018 geen kortlopende financieringen aangetrokken.

Voor de lange termijn financieringen geldt de renterisiconorm. De renterisiconorm heeft als doel het renterisico bij herfinanciering te beheersen, door de som van de jaarlijks aflossingen en leningen waarvan de rente wordt herzien niet meer mogen bedragen dan 20% van het begrotingstotaal. De provincie Fryslân heeft geen lange termijn financieringen.

Er is sprake van een renterisico voor de rendementen uit het belegde vermogen. De rendementen zijn onderdeel van de begrotingsruimte en fluctuaties van de rente op de geld- en kapitaalmarkt kunnen van invloed zijn op het verwachte rendement. Door goede spreiding en samenstelling van het belegde vermogen neemt de gevoeligheid op deze fluctuaties af.

Koersrisicobeheer

De provincie belegt haar overtollige middelen alleen in vastrentende waarden zoals obligaties en deposito's die in principe worden aangehouden tot einde looptijd. Hierdoor is het koersrisico beperkt. Daarnaast wordt er alleen belegd in euro's, waardoor er geen sprake is van een (valuta)koersrisico. Het beleggen in aandelen, uitsluitend voor het behalen van een rendement, is niet toegestaan.

Kredietrisicobeheer

Om het kredietrisico te beperken wordt door de provincie Fryslân uitsluitend belegd bij tegenpartijen die voldoen aan een goede kredietwaardigheid. Deze zijn vastgelegd in de Uitvoeringsregeling Treasury. Voor het in obligaties belegde vermogen geldt een afzonderlijk beleggingsmandaat. Ook dient te worden voldaan aan de wet fido en de Regeling Uitzetting en Derivaten Decentrale Overheden (Ruddo).

Sinds december 2013 is het verplichte schatkistbankieren van kracht en dienen, behoudens enkele uitzonderingen, alle middelen te worden belegd bij het agentschap van het ministerie van Financiën. Hierdoor wordt een groot deel van het provinciale vermogen ondergebracht bij de Nederlandse staat, waardoor het kredietrisico afneemt.

Debiteurenrisicobeheer

Voor de levering van goederen en/of diensten hanteert de provincie een strikt beleid van herinnering en aanmaning. Indien de debiteur nalatig blijft, wordt de vordering overgedragen aan een incassobureau.

2.5 Paragraaf 5 – Verbonden partijen

1 – Inleiding

In deze paragraaf staat een overzicht van de verbonden partijen conform artikel 15 van het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (het BBV). Het provinciale beleid aangaande samenwerking, waaronder het vormen van verbonden partijen, is beschreven in de Nota Samenwerkingsrelaties. Deze nota is in december 2013 door Gedeputeerde Staten vastgesteld en in januari 2014 aan Provinciale Staten ter informatie toegezonden.

Verbonden partijen

Verbonden partijen zijn organisaties waarin de provincie zowel een bestuurlijk als een financieel belang heeft en waarbij sprake is van een publiek- of privaatrechtelijk rechtspersoon. Er is een bestuurlijk belang als de provincie zitting heeft in het bestuur of stemrecht heeft. De provincie heeft een financieel belang zodra zij middelen ter beschikking stelt (of garanties afgeeft) waarover de provincie risico loopt in geval van financiële problemen bij de verbonden partij.

De provincie neemt deel aan verbonden partijen voor de uitvoering van provinciaal beleid. De provincie gaat alleen samenwerkingsrelaties aan als de zelfstandige realisering duurder is, meer risico's met zich meebrengt of niet mogelijk is. Dit laatste is ook het geval bij een wettelijk verplichte samenwerking, zoals deelname aan de Gemeenschappelijke Regeling Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO). Daarnaast valt de uitvoering van Wabo/Brzo taken bij Brzo+ (Besluit risico's zware ongevallen) bedrijven onder verantwoording van de Omgevingsdienst Groningen.

De provincie is en blijft zelf verantwoordelijk voor het bereiken van de provinciale doelstellingen door de samenwerking met verbonden partijen. Periodiek gaan we na of de verbonden partijen nog voldoende bijdragen aan de realisatie van de provinciale doelstellingen. Deze beoordeling is onderdeel van ons beleid voor het risicomanagement en maakt deel uit van de planning- en controlcyclus. Zie paragraaf 2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Financiële risico's

De financiële risico's voor de provincie bij verbonden partijen zijn in veel gevallen (vrijwel) gelijk aan de omvang van het directe financiële belang. Bijvoorbeeld: als een gemeenschappelijke regeling een tekort laat zien in haar boekjaar, moet de provincie naar rato van haar bijdrage een deel van het tekort bijleggen.

In een aantal gevallen is het potentiële financieel risico groter dan het directe financiële belang in de verbonden partij. De inschatting van deze financiële risico's staat in paragraaf 2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Actualiteit cijfers verbonden partijen over 2018

Daar waar mogelijk, zijn de cijfers over 2018 van de verbonden partijen opgenomen. Doordat de provincie er naar streeft de eigen jaarstukken zo spoedig mogelijk na sluiting van het boekjaar op te stellen, zijn veel cijfers van verbonden partijen nog niet beschikbaar.

Lijst verbonden partijen

Het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) schrijft voor dat vanaf de begroting 2017 de verbonden partijen gecategoriseerd worden opgenomen in de vorm van een lijst met de volgende onderverdeling:

- 1°. gemeenschappelijke regelingen;
- 2°. vennootschappen en coöperaties;
- 3°. stichtingen en verenigingen, en,
- 4°. overige verbonden partijen;

Lijst van verbonden partijen:

Ad1: gemeenschappelijke regelingen	Noordelijke Rekenkamer (NRK) Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) Marrekrite Waddenfonds Letterhoeke (Tresoar) Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO)
Ad2: vennootschappen en coöperaties	Alliander NV Vitens NV BNG Bank NV (<i>Voorheen: Bank Nederlandse Gemeenten NV</i>) Nederlandse WaterschapsBank NV (NWB NV) Noordelijke OntwikkelingsMaatschappij NV (NOM NV) Thialf OG BV Friese Ontwikkelings Maatschappij BV (FOM BV) (<i>voorheen Doefonds BV</i>) Fûns Skjinne Fryske Enerzjy BV (FSFE BV)
Ad3: stichtingen en verenigingen	Interprovinciaal overleg, vereniging (IPO) Huis van de Nederlandse Provinciën, vereniging

	naar Belgisch recht (HNP) Coöperatie Openbare Verlichting & Energie Fryslân U.A. (<i>Voorheen: Stichting Openbare Verlichting Fryslân</i>) ¹ Stichting Nazorg Ouwsterhaule
Ad4: overige verbonden partijen	Fonds Nazorg Stortplaatsen Waddenglas (samenwerkingsovereenkomst) Regiecollege Waddenzee (convenant) Omgevingsdienst Groningen (ODG)

2 – Overzicht verbonden partijen

Conform het tweede lid van artikel 15 van het BBV nemen we per verbonden partij in ieder geval de onderstaande informatie op:

- a. de wijze waarop de provincie [...] een belang heeft in de verbonden partij en het openbaar belang dat ermee gediend wordt;
- b. het belang dat de provincie [...] in de verbonden partij heeft aan het begin en de verwachte omvang aan het einde van het begrotingsjaar;
- c. de verwachte omvang van het eigen vermogen en het vreemd vermogen van de verbonden partij aan het begin en aan het einde van het begrotingsjaar;
- d. de verwachte omvang van het financiële resultaat van de verbonden partij in het begrotingsjaar;
- e. de eventuele risico's, als bedoeld in artikel 11, eerste lid, onderdeel b, van de verbonden partij voor de financiële positie van de provincie [...].

NB: Een deel van de in het BBV verplichte informatie kan niet worden verstrekt door enkele verbonden partijen, omdat het vertrouwelijke bedrijfsinformatie betreft. Het betreft in het bijzonder de naamloze vennootschappen waarvan de provincie aandeelhouder is.

¹ Omdat in de Begroting 2018 wordt gesproken over een stichting, is deze Coöperatie nog onder het kopje stichtingen opgenomen.

1. Gemeenschappelijke regelingen

1.1 Gemeenschappelijke Regeling Noordelijke Rekenkamer (NRK), Assen

De NRK is op grond van de WGR een gemeenschappelijk orgaan van de provincies Groningen, Fryslân en Drenthe en heeft als taak onafhankelijk onderzoek te doen naar de doelmatigheid, doeltreffendheid en rechtmatigheid van het door de provincies gevoerde bestuur.

Programma	Bestuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke Regeling
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	De Statenleden R. van Maurik (PvdA), L.P. Stoel (VVD) en R. van der Honing (GrienLinks) lid van de Raad van Advies van de NRK
Resultaat	Rekening-resultaat 2015: € 33.305,- Rekening-resultaat 2016: € 9.514 Rekening-resultaat 2017: € 73.660,-
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Bijdrage 2015: € 266.317,- Bijdrage 2016: € 266.250,- Bijdrage 2017: € 266.784,- Bijdrage 2018 (begroot): € 267.667,- Bijdrage 2019 (begroot): € 279.233,-
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen per 31-12-2015: € 72.211,- Eigen vermogen per 31-12-2016: € 81.725,- Eigen vermogen per 31-12-2017: € 113.597,- Vreemd vermogen per 31-12-2015: € 101.981,- Vreemd vermogen per 31-12-2016: € 113.984,- Vreemd vermogen per 31-12-2017: € 165.735,-
Financiële risico's provincie	Geen

1.2 Gemeenschappelijke Regeling Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN), Groningen

Stimulering van de ruimtelijke economische ontwikkeling van Noord-Nederland, onder meer door bestuurlijke afstemming en behartiging van de economische belangen van het Noorden in Den Haag en Brussel. Het publieke belang dat hiermee nagestreefd wordt, is 'werkgelegenheid en welvaart'.

Programma	Bestuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke Regeling (Sietske Poepjes en Sander de Rouwe)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Het SNN-voorzitterschap rouleert tweejaarlijks tussen de drie deelnemende provincies. Per 1 juli 2017 is de provincie Drenthe voorzitter.
Resultaat	2015: € 0 Resultaat 2016: €

	Resultaat 2017: € 0 Verwacht resultaat 2018: € 0
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Bijdrage 2015: € 533.300,- Bijdrage 2016: € 572.000,- Bijdrage 2017: € 571.000,- Bijdrage 2018 (begroot): € 591.000,- Jaarlijkse bijdrage contributie/lidmaatschap
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2014: € 7,69 mln. Eigen vermogen 31-12-2015: € 8,33 mln. Eigen vermogen 31-12-2016: € 8,72 mln. Eigen vermogen 31-12-2018 (prognose): € 9,7 mln.
Financiële risico's provincie	Geen specifieke risico's

1.3 Gemeenschappelijke Regeling Marrekrite, Leeuwarden

De Marrekrite behartigt binnen de opgedragen taken de gemeenschappelijke belangen van de colleges van aangesloten gemeenten en provincie, met als doel een evenwichtige en gecoördineerde ontwikkeling van de recreatie in de provincie Fryslân, rekening houdende met de belangen van natuur en landschap. Het betreft zowel een toeristisch als economisch publiek belang: goede watersportvoorzieningen/ routenetwerken en werkgelegenheid. Het maken van aanlegvoorzieningen in het buitengebied en het beheer en onderhoud ervan was eerder de hoofdactiviteit en betreft het deel waar de Provincie aan mee betaalt. Sinds 2011 komt daar de coördinatie van het door gemeenten gefinancierde beheer en onderhoud van het fietsknooppunten routenetwerk bij en ook steeds meer netwerken van wandelroutes. De Marrekrite doet dit werk namens de provincie Fryslân en 19 Friese gemeenten met het doel om een uniforme, toeristische recreatieve infrastructuur op het water en land te bewerkstelligen. Samen met de 20 deelnemers en nauw betrokken partijen zoals Merk Fryslân, Landschapsbeheer Fryslân, Wetterskip Fryslân, It Fryske Gea, Staatsbosbeheer en vele anderen, werkt de Marrekrite aan het opschalen en professionaliseren van de recreatie en het toerisme in en naar Fryslân.

Programma	Economie
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke Regeling (Klaas Kielstra)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 mei 2015 is bovengenoemde gedeputeerde portefeuillehouder
Resultaat	2014: € 0 2015: € 0 2016: € 0 2017: € 0 2018 (begroot): € 0 2019 (begroot): € 0
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	€ 477.000,- bijdrage Waterrecreatie + € 65.000,- Baggerbijdrage
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2015: € 4,20 mln. Eigen vermogen 31-12-2016: € 4,41 mln. Eigen vermogen 31-12-2017: € 4,01 mln.

	Vreemd vermogen 31-12-2015: € 730.000,- Vreemd vermogen 31-12-2016: € 635.000,- Vreemd vermogen 31-12-2017: € 1,52 mln.
Financiële risico's provincie	Geen

1.4 Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds, Leeuwarden

Doel van het Waddenfonds is het subsidiëren van niet-reguliere investeringen gericht op :

- versterking natuur- en landschapswaarden,
- wegneming externe bedreigingen natuurlijke rijkdom,
- duurzame economische ontwikkeling of duurzame energiehuishouding,
- ontwikkeling duurzame kennishuishouding.

Programma	Bestuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke Regeling (Klaas Kielstra)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 mei 2015 is bovengenoemde gedeputeerde portefeuillehouder
Resultaat	2013: € - 16,21mln. 2014: € 4,60 mln. 2015: € 21,41 mln. 2016: € 14,53 mln. 2017: € 14,29 mln. 2018: € 19,11 mln.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Gedecentraliseerde rijksmiddelen, geen bijdrage provincies aan de GR.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	EV per 31-12-2014: € 34,4 mln. EV per 31-12-2015: € 68,6 mln. EV per 31-12-2016: € 78,1 mln. EV per 31-12-2017: € 101,9 mln. EV per 31-12-2018: € 112,4 mln. Solvabiliteitsratio 31-12-2017: 55% 31-12-2018: 61%
Financiële risico's provincie	Geen

1.5 Gemeenschappelijke Regeling Letterhoeke (Tresoar), Leeuwarden

Het Rijk, de provincie Fryslân en de Stichting Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum (FLMD) hebben de Gemeenschappelijke regeling Letterhoeke getroffen. Daarbij is het openbaar lichaam Tresoar ingesteld. Het doel van Tresoar is drieledig;

- Het behartigen van de belangen van de minister, het provinciaal bestuur en het bestuur van FLMD bij alle aangelegenheden betreffende de collecties en archiefbescheiden.
- Het toegankelijk maken en houden en onder de aandacht brengen van een breed publiek van het in de collecties en archieven ondergebrachte cultureel erfgoed.
- Het bevorderen van de Friese literatuur en het verbreden van het literaire klimaat in Fryslân.

Programma	Mienskip
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke Regeling (Sietske Poepjes)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Bestuurssamenstelling namens de provincie: Mw. mr. S.A.E. Poepjes, (vz. DB, lid AB) Statenleden S.S. Posthumus en Y. De Boer (beiden lid AB) Namens de stichting FLMD: W. Verf (zowel lid DB als AB) Namens minister OC&W: mw. mr. R.C.M. Kamsma, dr. P. Winsemius (beiden lid AB) en drs. J. vd Velde (lid DB en vz. AB)
Resultaat	Resultaat 2014: € 43.000,- Resultaat 2015: -/- € 199.000,- Resultaat 2016: € 190.000,- Resultaat 2017: € 5.655 Verwacht resultaat 2018: € 0
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Bijdrage in 2015: € 3,1 mln. Bijdrage in 2016: € 3,2 mln. Bijdrage in 2017: € 3,2 mln. Bijdrage in 2018: € 3,3 mln.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2014 € 966.000,- Eigen vermogen 31-12-2015: € 786.000,- Eigen vermogen 31-12-2016: € 1,30 mln. Eigen vermogen 31-12-2017: € 1,41 mln. Vreemd vermogen 31-12-2014: € 1,36 mln. Vreemd vermogen 31-12-2015: € 1,18 mln. Vreemd vermogen 31-12-2016: € 1,58 mln. Vreemd vermogen 31-12-2017: € 1,07 mln.
Financiële risico's provincie	Geen

1.6 Gemeenschappelijke Regeling Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing (FUMO), Grou

De FUMO is een wettelijk verplichte gemeenschappelijke regeling van de Provincie Fryslân, het Wetterskip Fryslân en de Friese gemeenten. De FUMO voert namens de provincie de taken op het gebied van vergunningverlening, toezicht, handhaving en advies betreffende de omgevingswetgeving uit.

Programma	Omgeving
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Gemeenschappelijke regeling (M. Schrier)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 29-9-2018 twee nieuwe leden DB FUMO, naast M. Waanders (voorzitter), M. Schrier en A. Postma: - N. Haarsma, gemeente Waadhoeke - A. Postma, gemeente Opsterland Nieuwe algemeen directeur/secretaris FUMO per 1 november 2018 (P. Hofstra)

Resultaat	<p>2014: € 1.245.000 2015: € 1.160.000 2016: - € 411.000 2017: - € 193.000 2018: nog niet bekend op 1-2-2019</p>
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	<p>2014: € 5.795.000 2015: € 6.050.000 2016: € 5.935.000 Begroting 2017: € 5.981.000 en € 107.900 jaarrekeningtekort Begroting 2018: € 6.421.000, en begrotingswijziging € 728.000 Begroting 2019: € 6.441.674 (exclusief majeure risico bedrijven, zie hiervoor Overige verbonden partijen Omgevingsdienst Groningen)</p>
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	<p>EV 2014: € 1.245.000 EV 2015: € 1.160.000 EV 2016: € 430.704 EV 2017: € 5.700, Solvabiliteitsratio: 0 % EV 2018: nog niet bekend op 1-2-2019</p>
Financiële risico's provincie	<p>Tegenvallers bij de gemeenschappelijk regeling worden opgevangen door de deelnemers. De bijdrage per deelnemer is afhankelijk van haar belang in de GR en dit verschilt per jaar. Op basis van de afgelopen jaar is dit voor de provincie rond de 53 %.</p> <p>Het eigen vermogen eind 2017 is zo laag dat verwacht mag worden dat tegenvallers direct ten laste worden gebracht van de deelnemers. Op basis van de risico-inventarisatie van januari 2018 is een benodigd weerstandsvermogen berekend van € 980.000 waar op basis van de transitiebegroting in 2022 naar toe wordt gegroeid.</p> <p>Het vreemd vermogen is in 2017 sterk gestegen. Dit kan grotendeels worden verklaard uit een investeringen van €1,1 miljoen die conform het bedrijfsplan uit 2012 via een opslag op het tarief wordt terugbetaald door de deelnemers. Daarnaast is de vlottende activa gestegen met een kleine €1,2 miljoen.</p> <p>De implementatie Besluit VTH zal eind 2019 afgerond worden. Dit kan tot gevolgen leiden voor de benodigde formatie en het uurtarief en daarmee voor de financiële inbreng van de provincie.</p>

2. Vennootschappen en coöperaties

2.1 Alliander NV, Arnhem

De participatie in Alliander NV is met inachtneming van de Wet Onafhankelijk Netbeheer per 1 juli 2009 ontstaan na de splitsing van Nuon in een productie- en leveringsbedrijf en een net-werkbedrijf. Alliander zorgt voor de distributie van energie in Fryslân en in grote delen van Nederland.

Het openbaar belang van het aandeelhouderschap is verankerd in de wet. De aandelen dienen wettelijk in publieke handen te blijven.

Programma	Algemene dekkingsmiddelen
Rechtsvorm (bestuurder GS)	NV (Sander de Rouwe)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Geen
Resultaat	Netto resultaat 2015: € 235 mln Netto resultaat 2016: € 282 mln Netto resultaat 2017: € 206 mln Netto resultaat 2018: € 261 mln.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	De provincie bezit ruim 12,6% van de aandelen. Dividend 2014: € 15,7 mln Dividend 2015: € 10,7 mln Dividend 2016: € 13,1 mln Dividend 2017: € 11,5 mln
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2015: € 3,7 miljard. Eigen vermogen 31-12-2016: € 3,9 miljard. Eigen vermogen 31-12-2017: € 3,9 miljard. Eigen vermogen 31-12-2018: € 4,1 miljard Solvabiliteit 31-12-2015: 55,7 %. Solvabiliteit 31-12-2016: 58,5 % Solvabiliteit 31-12-2017: 56,7 % Solvabiliteit 31-12-2018: 57,3 %
Financiële risico's provincie	In vooral in de wet genoemde omstandigheden kan bijstorting van kapitaal aan de orde zijn.

2.2 Vitens NV, Zwolle

Vitens NV is het grootste drinkwaterbedrijf van Nederland en levert topkwaliteit drinkwater aan 5,4 miljoen mensen en bedrijven in de provincies Fryslân, Flevoland, Gelderland, Utrecht en Overijssel. Het openbaar belang van het aandeelhouderschap is verankerd in de wet. Op grond van de wet dienen de aandelen in overheidshanden te blijven.

Doelstelling: Als Fryslân willen we in het kader van het publieke belang een sterke rol als aandeelhouder in Vitens met als doel 'Fries water in Friese handen'. Daarnaast wil de provincie de positie die het inneemt op het gebied van water (technologie) met een maximale inzet behouden en zo mogelijk uitbreiden, inclusief het behoud van werkgelegenheid.

Programma	Algemene dekkingsmiddelen
Rechtsvorm (bestuurder GS)	NV (Sander de Rouwe)

Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Geen
Resultaat	Bedrijfsresultaat 2015: € 93,3 mln. Bedrijfsresultaat 2016: € 82,7 mln. Bedrijfsresultaat 2017: € 81,7 mln. Netto resultaat 2015: € 55,4 mln. Netto resultaat 2016: € 48,5 mln. Netto resultaat 2017: € 47,7 mln. Verwacht resultaat 2018: € 13,0 mln.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	De provincie bezit ongeveer 13% van de aandelen. Dividenduitkering 2016: € 2,537 mln. Dividenduitkering 2017: € 2,491 mln.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2015: € 471,7 mln. Eigen vermogen 31-12-2016: € 489,1 mln. Eigen vermogen 31-12-2017 € 533,7 mln. Eigen vermogen prognose 2018 € 525,7 mln. Vreemd vermogen 31-12-2015 € 1.243 mln. Vreemd vermogen 31-12-2016 € 1.249 mln. Vreemd vermogen 31-12-2017 € 1.194 mln. Vreemd vermogen prognose 2018 € 1.224 mln. Solvabiliteit per 31-12-2015: 27,5 % Solvabiliteit per 31-12-2016: 28,1 % Solvabiliteit per 31-12-2017: 30,9 % Solvabiliteit prognose 2018: 29,9 %
Financiële risico's provincie	Geen

2.3 BNG Bank NV, Den Haag

Relevante wetwijzigingen en de Nederlandse Corporate Governance Code zijn voor BNG Bank aanleiding geweest om de statuten te actualiseren en moderniseren. Bij die gelegenheid is met ingang van 27 augustus 2018 de naam 'BNG Bank N.V.' nu ook in de statuten vastgelegd als vervanging van de statutaire naam 'N.V. Bank Nederlandse Gemeenten'.

De BNG is de bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijke belang. De bank beoogt met gespecialiseerde financiële dienstverlening tegen zo laag mogelijke kosten bij te dragen aan maatschappelijke voorzieningen voor burgers. De doelstelling voor de provincie is te behalen resultaat op beleggingen.

Programma	Algemene dekkingsmiddelen
Rechtsvorm (bestuurder GS)	NV (Sander de Rouwe)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Geen
Resultaat	Nettowinst 2015: € 226 mln.

	<p>Nettowinst 2016: € 369 mln. Nettowinst 2017: € 393 mln. Nettowinst 2018: € 337 mln.</p>
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	<p>De provincie bezit 75.250 aandelen, dit is minder dan 1%. Dividend 2015: € 76.755,- Dividend 2016: € 123.410,- Dividend 2017: € 126.790,-</p>
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	<p>Eigen vermogen 31-12-2014: € 3,58 miljard. Eigen vermogen 31-12-2015: € 4,16 miljard Eigen vermogen 31-12-2016: € 4,49 miljard Eigen vermogen 31-12-2017: € 4,96 miljard Eigen vermogen 31-12-2018: € 4,99 miljard</p> <p>Vreemd vermogen 31-12-2014: € 149,9 miljard. Vreemd vermogen 31-12-2015: € 145,3 miljard. Vreemd vermogen 31-12-2016: € 149,48 miljard Vreemd vermogen 31-12-2017: € 135 miljard Vreemd vermogen 31-12-2018: € 132,5 miljard</p>
Financiële risico's provincie	€ 50 mln. hybride lening; kans < 1%

2.4 Nederlandse Waterschapsbank NV (NWB), Den Haag

De Nederlandse Waterschapsbank NV richt zich met haar diensten exclusief op de publieke sector. Zij financiert van oudsher waterschappen, maar ook gemeenten, provincies en aan overheid gelieerde instellingen. Doelstelling voor de provincie is te behalen resultaat op beleggingen.

Programma	Algemene Dekkingsmiddelen
Rechtsvorm (bestuurder GS)	NV (Sander de Rouwe)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Geen
Resultaat	<p>Nettowinst 2014: € 49 mln. Nettowinst 2015: € 95 mln. Nettowinst 2016: € 107 mln. Nettowinst 2017: € 123 mln.</p>
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	<p>De provincie bezit minder dan 1% van de aandelen. Aandelen A (nominale waarde € 115): 24 stuks Aandelen B (nominale waarde € 460): 25 stuks Dividenduitkering 2017: geen.</p> <p>Per 1 september 2015 heeft de provincie Fryslân een hybride lening verstrekt aan de NWB ter waarde van € 50 mln..</p>
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	<p>Eigen vermogen 31-12-2014: € 1,303 miljard. Eigen vermogen 31-12-2015: € 1,399 miljard. Eigen vermogen 31-12-2016: € 1,507 miljard.</p>

	Eigen vermogen 31-12-2017: € 1,628 miljard
Financiële risico's provincie	€ 50 miljoen hybride lening; kans < 1%

2.5 Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij NV (NOM), Groningen

Deze participatie, sinds de jaren negentig, vloeit voort uit afspraken tussen het rijk en de drie Noordelijke provincies over de economische ontwikkeling van Noord-Nederland. De vennootschap heeft als doel een bijdrage te leveren aan de verbetering van de sociaal-economische structuur en de werkgelegenheid in de provincies Groningen, Fryslân en Drenthe.

Programma	Economie
Rechtsvorm (bestuurder GS)	NV (Sander de Rouwe)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	
Resultaat	2013: € 2,40 mln. 2014: € 9,01 mln. 2015: € 2,82 mln. 2016: € 14,47 mln. 2017: € 6,19 mln.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	De provincie Fryslân heeft 16,7 % van de aandelen in de NOM.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2014: € 79,47 mln. Eigen vermogen 31-12-2015: € 72,28 mln. Eigen vermogen 31-12-2016: € 52,75 mln. Eigen vermogen 31-12-2017: € 58,94 mln. Vreemd vermogen 31-12-2014: € 3,28 mln. Vreemd vermogen 31-12-2015: € 1,45 mln. Vreemd vermogen 31-12-2016: € 20,8 mln. Vreemd vermogen 31-12-2017: € 6,16 mln.
Financiële risico's provincie	Het risico voor de provincie blijft beperkt tot de kapitaal inbreng. Bij de waardering van de aandelen van de Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij is rekening gehouden met de afspraken conform het addendum, zoals dat bij de aankoop van de aandelen is vastgelegd. In 2017 hebben de aandeelhouders ingestemd met een nieuwe beleidsinstructie die de NOM meer ruimte moet geven bij haar investeringen in het Noordelijke bedrijfsleven. In 2017 ontving de NOM een subsidie van de provincie Groningen, Drenthe en Fryslân via één beschikking, een werkwijze die die ook voor 2018 en 2019 wordt gehanteerd. Ook het ministerie van EZK verleend aan de NOM een subsidie voor de periode tot en met 2019. De subsidies dekken

	<p>de uitgaven van de NOM voor acquisitie en business development.</p> <p>In 2016 heeft de provincie Fryslân aan de NOM een lening verstrekt van €3,33 miljoen voor het IFNN. In 2018 heeft de NOM op verzoek van de provincie Fryslân nader onderzoek gedaan naar IFNN. De uitkomst van dit onderzoek komt in 2019 beschikbaar.</p>
--	--

2.6 Thialf Onroerend Goed BV, Heerenveen

Openbaar belang is het behoud van het ijsstadion Thialf als voorziening die voor de provincie een bijdrage levert op het gebied van economie, sport en cultuur. Thialf OG BV bezit 100 % van de aandelen van Thialf B.V.

NB: Het boekjaar loopt van 1 oktober tot 30 september van enig jaar. Cijfers over boekjaar 2017-2018 zijn op dit moment nog niet bekend.

Programma	Mienskip
Rechtsvorm (bestuurder GS)	BV (Klaas Kielstra, Michiel Schrier)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	
Resultaat	<p>2012/2013: € -2.421.904,-</p> <p>2013/2014: € - 83.970,-</p> <p>2014/2015: € - 167.997,-</p> <p>2015/2016: € - 793.774,-</p> <p>2016/2017: € - 1.526.178,-</p>
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Sinds overname aandelen op 4-9-2013: € 4 mln, 66,6% van het aandelenkapitaal.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	<p>Eigen vermogen 30-9-2013: € 3,80 mln.</p> <p>Eigen vermogen 30-9-2014: € 3,72 mln.</p> <p>Eigen vermogen 30-9-2015: € 3,55 mln.</p> <p>Eigen vermogen 30-9-2016: € 2,76 mln.</p> <p>Eigen vermogen 30-9-2017: € 24,31 mln.</p> <p>Vreemd vermogen 30-9-2013: € 1,06 mln.</p> <p>Vreemd vermogen 30-9-2014: € 3,78 mln.</p> <p>Vreemd vermogen 30-9-2015: € 5,36 mln.</p> <p>Vreemd vermogen 30-9-2016: € 7,21 mln.</p> <p>Vreemd vermogen 30-9-2017: € 1,93 mln.</p>
Financiële risico's provincie	Risico's voor exploitatie en vernieuw-bouwtraject omdat provincie voor 2/3 aandeelhouder is van Thialf OG BV.

2.7 Friese Ontwikkelings Maatschappij BV (voorheen DoefondsBV), Leeuwarden

De provincie is enig aandeelhouder in de besloten vennootschap Doefonds BV. Deze BV is 2 april 2014 opgericht. Doel is via dit fonds de regionale economie te versterken door innovatie door financiering mogelijk te maken. Eind 2017 is Doefonds BV omgezet tot FOM

BV met als doel dat de FOM in 2018 ook het adres is voor het Friese bedrijfsleven als het gaat om financiering van starters, export en groei.

Programma	Economie
Rechtsvorm (bestuurder GS)	BV (Sander de Rouwe)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Doefonds BV is omgezet naar FOM BV. De besluitvorming hierover heeft plaatsgevonden op 18 oktober 2017 en 24 januari 2018 in de vergadering van Provinciale Staten.
Resultaat	Resultaat 2014: € -223.000,- Resultaat 2015: € -368.000,- Resultaat 2016: € -533.000,- Resultaat 2017: € -1.089.000,-
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Budget per thema: Maximaal € 12 mln Innovatie Maximaal € 12 mln Groei Maximaal € 3 mln Export Maximaal € 3,9 mln Starters
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2015: € 4,41 mln. Eigen vermogen 31-12-2016: € 5,38 mln. Eigen vermogen 31-12-2017: € 5,79 mln. Vreemd vermogen 31-12-2015: € 91.000,- Vreemd vermogen 31-12-2016: € 87.000,- Vreemd vermogen 31-12-2017: € 159.000,-
Financiële risico's provincie	Maximaal € 30,9 mln wordt uitgezet. Uitgangspunt is dat investeringen vanuit het fonds de kans hebben om de financiering terug te betalen aan het fonds. Gezien de doelgroep waarin het fonds investeert is de provinciale inbreng uit voorzorg deels voorzien, maar naar verwachting zal het fonds revolverend kunnen zijn. De reservering op de reserve is per budget vastgelegd. Voor Innovatie is dit op voorhand 100%. Voor de overige budgetten dient ter dekking van de risico's de risicobuffer binnen de reserve Nuon: Groei 33% Export 20% Starters 33%

2.8 Fûns Skjinne Fryske Enerzjy BV (FSFE), Leeuwarden

De provincie is enig aandeelhouder in de besloten vennootschap Fûns Skjinne Fryske Enerzjy BV. Deze BV is 2 september 2014 opgericht. Doel van het fonds is het financieren van projecten op het gebied van duurzame energie.

Programma	Omgeving
Rechtsvorm (bestuurder GS)	BV (Michiel Schrier)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 mei 2015 is de bovengenoemde gedeputeerde portefeuillehouder.
Resultaat	Resultaat 2014 en 2015 is € - 2,40 mln. (verlengd boekjaar) Resultaat 2016: € - 1,3 mln. Resultaat 2017: € - 834.000,- Resultaat 2018 (prognose): € - 37.000,-
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Maximaal € 90 mln
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen 31-12-2015: € 7,6 mln. Eigen vermogen 31-12-2016: € 8,1 mln. Eigen vermogen 31-12-2017: € 9,8 mln. Vreemd vermogen 31-12-2015: € 165.000,- Vreemd vermogen 31-12-2016: € 5,60 mln. Vreemd vermogen 31-12-2017: € 13,38 mln.
Financiële risico's provincie	FSFE is in het jaar 2013/2014 ontwikkeld en aanbesteed. In 2017 heeft er een eerste evaluatie plaats gevonden en daaruit bleek dat FSFE BV achter liep op de prognoses bij de start. De verklaring in de evaluatie komen overeen met de al in voorgaande jaren gesignaleerde risico's. De evaluatie heeft ook opnieuw becijferd dat de prognoses alsnog gehaald kunnen worden. Daarmee blijft zicht op 100% revolverendheid en een plus aan het eind van de looptijd van het fonds. Daarmee is de reservering op de provinciale risicobuffer van €30 mln nog voldoende.

3. Stichtingen en verenigingen

3.1 Vereniging Interprovinciaal Overleg (IPO), Den Haag

Gezamenlijke belangenbehartiging van provincies in algemene overheidsaangelegenheden en kennisuitwisseling. In het bestuursakkoord zijn uitspraken gedaan over zichtbaarheid en aanwezigheid van de provincie. Op landelijk niveau heeft het IPO daarbij een nadrukkelijke rol, o.a. tot uitdrukking komend in het zgn. Kompas 2020. Onderdeel van IPO is ook het kantoor BIJ12, die onder andere de PAS-maatregelen en het Faunafonds voor de provincies regelt.

Programma	Bestuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Vereniging (Klaas Kielstra)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 mei 2015 is bovengenoemde gedeputeerde portefeuillehouder
Resultaat	Conform doelstelling Resultaat 2016: € 0 Verwacht resultaat 2017: € 0
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Bijdrage 2014: ca. € 434.000,- Bijdrage 2015: ca. € 485.000,- Bijdrage 2016: ca. € 485.000,- Bijdrage 2017: ca. € 521.000,- (ontwerpbegroting IPO) Jaarlijkse bijdrage contributie/lidmaatschap.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen: De vereniging-IPO beschikt niet over eigen vermogen, aangezien het batig saldo via de resultaatverdeling jaarlijks wordt gerestitueerd aan de provincies dan wel wordt doorgeschoven naar het volgende jaar. Wel worden geormerkte middelen aangehouden ter grootte van beschikbaar gestelde middelen voor beleidsdoelen, die al in uitvoering zijn genomen maar per ultimo nog niet zijn gerealiseerd.
Financiële risico's provincie	Geen

3.2 Vereniging naar Belgisch recht Huis van de Nederlandse Provinciën (HNP), Brussel (België)

Gezamenlijke huisvesting van de provincies en het IPO in Brussel ter verdediging van de Europese belangen van de Nederlandse provincies.

Het HNP vervult daarmee een groot praktisch nut: de gezamenlijke Nederlandse provincies en hun lobbyisten delen met elkaar huisvesting in Brussel, op een steenworp afstand van de belangrijkste Europese instanties als de Europese Commissie, het Europees Parlement en het Europees Comité van de Regio's. Deze gezamenlijke huisvesting maakt de provincies meer zichtbaar in Brussel dan afzonderlijke kantoorruimtes. De provincies hebben hiermee een eigen onderkomen waar vergaderd kan worden (HNP-bestuur, maar ook inhoudelijke bijeenkomsten) en dat kan dienen als ontvangstplek en uitvalsbasis voor bezoeken van

bestuurlijke delegaties uit Nederland, die met grote regelmaat plaatsvinden. Bovendien is deze huisvesting voor de provincies aanzienlijk goedkoper dan afzonderlijke onderkomens. De gezamenlijke huisvesting bevordert daarnaast de samenwerking en uitwisseling tussen de provinciale lobbyisten: men stemt af en deelt de informatie die voor alle provincies van belang is en er is sprake van een zekere portefeuilleverdeling om te voorkomen dat alle provincies/landsdelen zich met dezelfde onderwerpen moeten bezighouden. Dit is zo georganiseerd dat de belangenbehartiging voor de eigen provincies/het eigen landsdeel niet in het gedrang komt: die is prioritair. Vanuit Noord-Nederland hebben drie lobbyisten hun kantoor in het HNP: de twee vertegenwoordigers van de gezamenlijk provincies (via SNN) en de lobbyist namens de vier grote gemeenten.

Programma	Bestuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Vereniging/ INPA (volgens Belgisch recht) (Klaas Kielstra)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Per 20 mei 2015 is bovengenoemde gedeputeerde portefeuillehouder
Resultaat	De resultaten variëren over de jaren. Positieve resultaten worden toegevoegd aan de reserve, negatieve resultaten worden uit de reserve gedekt.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Jaarlijkse bijdrage circa € 19.500,- (via bijdrage in de begroting SNN).
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Geen
Financiële risico's provincie	Geen

3.3 OVEF (Coöperatie Openbare Verlichting & Energie Fryslân U.A.) te IJlst Voorheen SOVF (Stichting Openbare Verlichting Fryslân)

Samenwerkingsverband op het gebied van beheer en onderhoud van openbare verlichting en op het gebied van gezamenlijke inkoop duurzame energie.

Programma	Infrastructuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Stichting (de programma-manager duurzame innovatie is vertegenwoordiger van de provincie in de RvT). In 2017 zijn de voorbereidingen getroffen voor het omzetten van de stichting in een coöperatie. Op 1 januari 2018 is de SOVF dan ook verder gegaan in OVEF (Coöperatie Openbare Verlichting & Energie Fryslân U.A.) te IJlst.
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	
Resultaat	2015: € 0 2016: € 0 Verwacht resultaat 2017: € 0

Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Jaarlijkse bijdrage circa € 16.500,-
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Geen
Financiële risico's provincie	Geen

3.4 Stichting Nazorg Ouwsterhaule, Leeuwarden

De provincie Fryslân heeft als partij afval gestort op de voormalige stortplaats Ouwsterhaule. Alle partijen die afval hebben geleverd of de stortplaats hebben beheerd, participeren in de stichting nazorg Ouwsterhaule. Het publieke belang betreft het voorkomen van ongewenste milieueffecten van de voormalige stortplaats. Het financiële risico dat de provincie loopt is de schade in geval van lekkage in de afdichtingsbodem.

Programma	Omgeving
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Stichting (ambtelijke vertegenwoordiging)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Geen
Resultaat	Beheer stort conform doelstelling. Onderhoud wordt bekostigd uit het jaarlijkse rendement. Resultaat 2016: - € 53.000 Resultaat 2017: - € 83.000 De tekorten wordt gedekt uit het eigen vermogen
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Initiële storting circa € 780.000,- (26% van nazorgkapitaal). 26% van onvoorziene uitgaven, indien deze zich voor zouden doen.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Nazorgkapitaal in fonds (eigen vermogen) 31-12-2016: € 3,6 mln. 31-12-2017: € 3,5 mln.
Financiële risico's provincie	Min: € 20.000,- Max: € 500.000,- Participatie 26% Kans: 1% Berekend risico: € 1.300,-

4. Overige verbonden partijen

4.1 Fonds Nazorg Stortplaatsen, Leeuwarden

De betrokkenheid van de provincie vloeit voort uit de Wet milieubeheer. Het Nazorgfonds Stortplaatsen is een 'spaarpot' waaruit de kosten van nazorg van relatief jonge stortplaatsen worden gedekt. Deze nazorg beoogt te voorkomen dat het publieke belang wordt geschaad door milieuvervuiling als gevolg van gebrek aan onderhoud aan en tijdig vervangen van voorzieningen van overgedragen (gesloten) stortplaatsen. Het belangrijkste financiële risico dat de provincie loopt, is het falen van voorzieningen en monitoring in combinatie met bodemverontreiniging. Lang onopgemerkte bodemverontreiniging kan leiden tot schade bij derden. In verband met dit soort risico's is een risicovoorziening in het fonds opgenomen. Op 31 december 2018 vielen zeven stortplaatsen onder de nazorgregeling, waarvan 3 droge stortplaatsen, 3 kleinschalige baggerspeciéstortplaatsen en 1 grote baggerspeciéstortplaats. Aan vijf van de zeven stortplaatsen is een voorlopige heffing opgelegd en geïnd, bij één stortplaats is de heffing definitief vastgesteld en geïnd.

Programma	Omgeving
Rechtsvorm (bestuurder GS)	'Fonds' (bij wet) (Michiel Schrier)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Geen
Resultaat	2017: € 133.290,- 2018: € 152.644,-
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Een jaarlijkse provinciale bijdrage t/m 2024 ter compensatie van de rekenrente verlaging in 2015. De jaarlijkse provinciale bijdrage bedraagt gemiddeld € 50.000.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	Eigen vermogen: 2017: € 1,7 mln. 2018: € 1,8 mln. Vreemd vermogen: 2017: € 12,0 mln. 2018: € 12,4 mln.
Financiële risico's provincie	De Provincie loopt geen financiële risico's. Het eigen vermogen van het Fonds is toereikend om de financiële risico's op te vangen.

4.2 Samenwerkingsovereenkomst Waddenglas, Leeuwarden

Met het project Waddenglas realiseren de provincie Fryslân, de gemeente Waadhoeke en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) ten zuiden van Sexbierum een hoogwaardig glastuinbouwgebied. Vanwege de aanhoudende financiële crisis in de glastuinbouw en het uitblijven van gronduitgifte is het project in 2015 afgeschaald naar de uitvoering van alleen fase 1. In 2017 is een intentie overeenkomst gesloten met de The Fruit Farm Group (TFFG) over afname van de grond. In oktober 2018 heeft TFFG laten weten de gronden niet te zullen aankopen. In de grondexploitatie per 1/1/2019 is daarom reeds rekening gehouden met een verdere vertraging van de grondverkoop.

Programma	Omgeving
Rechtspers. (bestuurder GS)	Sander de Rouwe is voorzitter van de stuurgroep
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Geen
Resultaat	Bij uitvoering van alleen fase 1 van het plan met afronding eind 2018: <ul style="list-style-type: none"> • 52 ha bouwrijpe grond, waarvan 37 ha netto nieuw glas, ruimtelijk goed ingepast en voorzien van duurzame energie. • Verwachte eindwaarde van de grondexploitatie rekening per 1-1-2019: € 6,6 mln. negatief, te delen door de drie partijen.
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	<ul style="list-style-type: none"> • Een derde van de boekwaarde en de verwachte eindwaarde (positief of negatief). • € 2,4 mln. voorgefinancierd voor de aankoop gronden; is later omgezet in een lening aan de gemeente Waadhoeke. Hierover wordt jaarlijks rente bijgeschreven. Totaal stond per 31-12-2018 € 3,9 mln. bij Gemeente Waadhoeke uit.
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	De boekwaarde was per 1-1-2019 € 13,7 mln., waarin elke partij een gelijk aandeel heeft.
Financiële risico's provincie	Het provinciale aandeel in de verwachte negatieve eindwaarde bedraagt € 2,2 mln. Dit voorziene verlies kan worden gedekt door een hiertoe gevormde voorziening. De stand van de voorziening per 31/12/2018 bedraagt € 2,3 mln. Bij een verdere vertraging van de grondverkoop kan het verlies nog oplopen. In het worst case scenario kan het verlies voor de provincie oplopen tot € 3,7 mln. Afgezet tegen de voorziening resteert een ongedekt risico van € 1,4 mln. De kans dat dit risico zich voordoet wordt door de dienst geschat op 20%, wat in het weerstandsvermogen wordt meegewogen.

4.3 Regiecollege Waddengebied, Leeuwarden

Overlegplatform voor een evenwichtige ontwikkeling van het waddengebied: 'gezamenlijk goed bestuur voor het waddengebied'. Het resultaat van de besprekingen wordt door de leden gebruikt voor de oordeelsvorming binnen de eigen organisatie en achterban.

Programma	Bestuur
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Convenant (Klaas Kielstra, Commissaris van de Koning)
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Geen
Resultaat	2013: € 0 2014: € 0 2015: € 0 2016: € 0 2017: - € 28.400,- (wordt gedekt uit reserve)
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	Jaarlijkse bijdrage: € 26.700,-
Eigen en vreemd vermogen verbonden partij	31-12-2016: € 62.800,- 31-12-2017: € 34.400,-
Financiële risico's provincie	Geen

4.4 Omgevingsdienst Groningen (ODG), Veendam

De Omgevingsdienst Groningen (ODG) is middels het Besluit Vergunningen, Toezicht en Handhaving (VTH) op 1 juli 2017, als één van de zes landelijke Brzo (Besluit risico zware ongevallen) omgevingsdiensten, aangewezen als Brzo-uitvoeringsdienst voor Noord-Nederland. De ODG Brzo Noord is verantwoordelijk voor de uitvoering van de Wabo en Brzo taken van de 11 Brzo/RIE-4 (Brzo+) bedrijven, waarvoor de provincie Fryslân bevoegd gezag is. Er wordt gewerkt met gekwalificeerde medewerkers van de drie noordelijke uitvoeringsdiensten.

Programma	Omgeving
Rechtsvorm (bestuurder GS)	Besluit VTH (Bor). Nog vast te stellen Samenwerkingsovereenkomst tussen ODG-provincie en Noordelijke Maat. M. Schrier opdrachtgever.
Bestuurswisselingen of veranderingen in openbaar belang	Geen.
Resultaat ODG (waarvan Brzo Noord onderdeel uitmaakt)	2016: € 323.000 2017: - € 629.000. Na mutaties in de reserves is het resultaat - € 315.000 2018: nog niet bekend op 7-1-2019
Financieel belang in de verbonden partij (orde van grootte)	2018: Zie GR FUMO. 2019: 11 bedrijven € 562.494 + piketregeling € 3.650 (volgens Noordelijke Maat 2018 vastgesteld)

Eigen (EV) en vreemd vermogen verbonden partij	EV 2016: € 2.558.000 Balanstotaal 2016: € 7.322.000 Solvabiliteit 2016: 34,94 % EV 2017: € 1.738.000 Balanstotaal 2017: € 6.333.000 Solvabiliteit 2017: 27,44 %
Financiële risico's provincie	In 2018 zit de bijdrage voor het uitvoeren van VTH taken bij majeure risicobedrijven in de GR FUMO bijdrage. Vanaf 2019 is de bijdrage aan ODG Brzo Noord in de provinciale begroting verwerkt. Een eigen ODG Brzo Noord begroting is nog niet binnen de ODG begroting 2019 vastgesteld. Dit levert een onzekerheid over de hoogte, van het in 2018 vastgestelde bedrag in de Noordelijke Maat, voor 2019.

Het totaal van financiële risico's voor de provincie bij de verbonden partijen bedraagt op basis van bovenstaand overzicht € 100 mln.. Dit bedrag is name opgebouwd uit de hybride leningen aan de BNG en de NWB (twee maal € 50 mln.). De kans dat het financieel risico tot verlies van € 100 mln. aan de hybride leningen zich voordoet is kleiner dan 1%. Daarnaast is er een risico op de deelneming in Waddenglas van € 1,4 mln. De kans dat dit risico zich voordoet wordt door de dienst ingeschat op 20%. In paragraaf 2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing zijn deze risico's meegenomen bij het berekenen van de benodigde weerstandscapaciteit.

2.6 Paragraaf 6 – Grondbeleid

Grondbeleid als instrument

Voor de provincie is grondbeleid een instrument om provinciale taken uit te voeren en provinciale beleidsdoelen te realiseren:

- de provincie verwerft voor de provinciale taken en beleidsdoelen de noodzakelijke gronden en opstallen binnen de vastgestelde planning en binnen het beschikbare budget;
- wij verwerven, verkopen en beheren gronden en opstallen zo zorgvuldig mogelijk en in overeenstemming met de wettelijke regels;
- wij beperken en beheersen de financiële risico's voor de provincie;
- wij zorgen voor een hierop ingerichte en aangestuurde ambtelijke organisatie, de beschikbaarheid van de juiste informatie en een adequate verantwoording aan Provinciale Staten.

Nota Grûnbelied

In 2016 heeft een evaluatie van de nota Grûnbelied plaatsgevonden. U heeft besloten om in de begroting en jaarrekening een totaalbeeld te willen zien voor wat betreft de grondvoorraad in zowel ha als in € als ook de benodigde grond aan- en verkopen. In deze jaarrekening vindt u dit overzicht.

1 – Samenvatting grondbezit

Samengevat:

Te verwerven gronden

(bedragen in miljoenen euro's)

Programma	Totaal Ha te verwerven	Verworven Ha per 1-1-2018	Verworven Ha per 1-1-2019	Verworven Ha in 2018 (verschil)	Nog te verwerven Ha
2	2.313	2.183	2.213	30	100
3	4.097	2.175	2.262	87	1.835
5	23	6	6	0	17
Totaal	6.434	4.365	4.482	117	1.952
Programma	Totaal € te verwerven	Verworven € per 1-1-2018	Verworven € per 1-1-2019	Verworven € in 2018 (verschil)	Nog te verwerven €
2	139	133	134	1	5
3	158	76	80	4	78
5	1	0	0	0	1
Totaal	298	209	213	4	85

Te verkopen gronden

(bedragen in miljoenen euro's)

Programma	Totaal Ha te verkopen	Ha verkocht per 1-1-2018	Ha verkocht per 1-1-2019	Ha verkocht in 2018 (verschil)	Nog te verkopen Ha
2	1.352	898	1.020	122	331
3	4.097	293	305	12	3.793
5	0	0	0	0	0
Totaal	5.449	1.191	1.325	134	4.124
Programma	Totaal € te verkopen	€ verkocht per 1-1-2018	€ verkocht per 1-1-2019	€ verkocht in 2018 (verschil)	Nog te verkopen €
2	55	36	41	5	14
3	78	26	27	1	51
5	0	0	0	0	0
Totaal	133	62	67	5	65

* de cijfers van programma 3 per 1-1-2018 zijn aangepast met de totalen van Gebiedsontwikkeling Franekeradeel-Harlingen per 1-1-2018

2 – Grondaankopen per beleidsprogramma

Binnen de provincie Fryslân zijn diverse programma's in ontwikkeling waarbij het noodzakelijk is dat de provincie een grondpositie heeft of verkrijgt.

Voor de begroting van de benodigde grond aan- en verkopen voor de verschillende programma's is gebruik gemaakt van een meerjarenperspectief. Als input voor dit meerjarenperspectief gelden de aankoopstrategieplannen, grondatabases en grexen die voor ieder project aanwezig zijn.

Programma 2 – Infrastructuur

Het doel van programma 2 is de ontwikkeling van een aantal infrastructurele projecten binnen de provincie Fryslân. In feite hebben die projecten telkens dezelfde doelstelling, namelijk de realisatie van het betreffende infrastructuurproject. Naast de aanleg van infrastructuur wenst de provincie bij de grootschalige c.q. ingrijpende projecten het omliggende gebied een impuls te geven in de vorm van gebiedsontwikkeling en wil de provincie ervoor zorgdragen dat de omliggende gronden goed verkaveld zijn en gebouwen ontsloten. Mede om die reden wordt vaak meer grond aangekocht dan direct voor het betreffende infrastructuurproject nodig is. Deze gronden en opstallen worden later weer ingezet als ruilmiddel voor gebiedsmaatregelen of openbaar verkocht. Bij ieder project hoort een individueel financieel kader (grex en gronddatabase).

Van de onderstaande projecten is een samenvatting opgenomen met de stand van zaken per 1 januari 2019. Naast onderstaande projecten zal in 2019 ook gestart worden met de grondverwerving voor de projecten aan de N358/De Skieding, de N359 Leeuwarden – Bolsward (drie tunnels) en het Van Harinxmakanaal.

- De Centrale As
- Haak om Leeuwarden
- N381
- Harlingen (N31)
- Knooppunt Joure
- N357 Hallum-Holwerd (fase 3)
- N358 Uterwei

De Centrale As

Bij het project de Centrale As ligt nog een opgave voor aan te kopen gronden voor met name de tweede fase gebiedsontwikkeling. Deze gronden zullen veelal via vrijwillige kavelruil worden aangekocht, dan wel via separate grondverwerving. Voor het project (aanleg weg en gebiedsontwikkeling 1^e en 2^e fase) wordt volgens de huidige prognose in totaal 1.266 ha aangekocht tegen een aankoopprijs van circa € 75 mln. Van de benodigde gronden is inmiddels 1.184 ha verworven voor een prijs van € 71 mln. De resterende aankoopopgave heeft een omvang van 82 ha en wordt verwacht in 2019 gerealiseerd te zijn. De resterende opgave betreft hoofdzakelijk gebiedsmaatregelen welke op vrijwillige basis verworven dienen te worden. In een aantal gevallen zal het heroverwegen van de (aankoop)opgaven daarom mogelijk noodzakelijk zijn. De verkoopopgave heeft een omvang van in totaal 760 ha en kent een waarde van € 28 mln.. Hiervan is inmiddels 500 ha verkocht voor een prijs van € 18 miljoen. De resterende verkoopopgave is nog 260 ha groot.

Haak om Leeuwarden

Voor het project De Haak om Leeuwarden is in totaal circa 465 ha grond aangekocht. Alle benodigde gronden voor de weg zijn inmiddels verworven of in handen van andere overheden. Voor de gebiedsontwikkeling Deinum-Marssum dient nog een kleine oppervlakte verworven te worden voor de ontwikkeling van een natuurvriendelijke oever en voetpaden. In totaal is € 25 mln. geïnvesteerd in de aankoop van gronden. De verkoopopgave is 331 ha groot. Hiervan is inmiddels 283 ha verkocht tegen een prijs van € 13 mln.. De resterende circa 47 ha verwachten we grotendeels in 2019 te verkopen.

N381

Voor de aanleg van de N381 is ongeveer 395 ha grond benodigd (inclusief de benodigde hectares voor de verdubbeling van het tracé). Momenteel is al circa 393 ha in eigendom van de provincie, tegen een bedrag van circa € 26 mln.. Voor aankoop van de resterende grond zijn al onvoorwaardelijke afspraken met de betreffende eigenaren vastgelegd. Tijdens en na de realisatie van het project kan de restgrond worden verkocht. Het gaat hierbij om totaal 199 ha met een verwachte verkoopwaarde van € 9 mln. Momenteel is al circa 175 hectare verkocht tegen een prijs van circa € 8 mln.. Aangezien de verdubbeling van het tracé nog in uitvoering is, wordt verwacht dat de vastgoed gerelateerde zaken van het project niet eerder dan in 2020 afgerond zullen zijn.

Harlingen (N31)

Voor de verbetering van het tracé is in totaal circa 32 ha aan oppervlakte nodig, inclusief de gronden van provincie, rijk en gemeente. Momenteel is van het project reeds 28 ha in eigendom bij de provincie. De overige percelen zijn door andere overheden (gemeente en

rijk) verworven. In 2019 zal de ruilovereenkomst tussen gemeente, rijk en provincie afgerond worden. Na het effectueren van deze overeenkomst zijn er voor de provincie geen vastgoedopgaven (aankoop of verkoop) meer voorzien ten behoeve van dit project.

Knooppunt Joure

Voor het project Knooppunt Joure wordt circa 101 ha aangekocht met een investering van ruim € 6 miljoen. Momenteel is al circa 92 ha verworven met een investering van ongeveer € 6 miljoen. Over de resterende 9 ha worden nog afspraken gemaakt met de betrokken overheden. De gronden voor de realisatie van het tracé zijn inmiddels allemaal aangekocht, dit heeft op vrijwillige basis plaatsgevonden.

N357 Hallum-Holwerd (fase 3)

Het project N357 is gestart in 2014. Voor de realisatie van dit project was 12 ha benodigd. De laatste aankopen voor dit project zijn afgehandeld, met alle eigenaren is minnelijke overeenstemming bereikt.

N358 Uterwei

In 2015 is een landbouwbedrijf aangekocht zowel in het belang van de wegreconstructie als ook voor de gebiedsontwikkeling Achtkarspelen-zuid. Van de projectopgave te verwerven gronden van totaal 41 ha is circa 3,6 ha benodigd voor het infrastructurele tracé en wordt 38 ha als restgrond aangekocht, welke ingezet kan worden voor het project en de EHS doelen. Begroot is dat de restgronden tegen een prijs van circa anderhalf miljoen weer kunnen worden verkocht. Een aanzienlijk deel van de restgronden is in het voorjaar van 2018 in een kavelruil verkocht. Er resteert een aankoopopgave van ruim 1 ha verkoopopgave van circa 4 ha.

Programma 3 Omgeving

In het kader van programma 3 de natuuropgave is in 2015 een portefeuillestrategie Landelijk Gebied opgesteld. Hierin wordt uitgegaan van een realisatie van natuur met prioriteit 1, 2 en 3, zijnde:

- Europese verplichtingen PAS, KRW en N2000 (prioriteit 1 en 2)
- Prioritaire provinciale opgave (De Mieden, Beekdal-Linde en Koningsdiep)

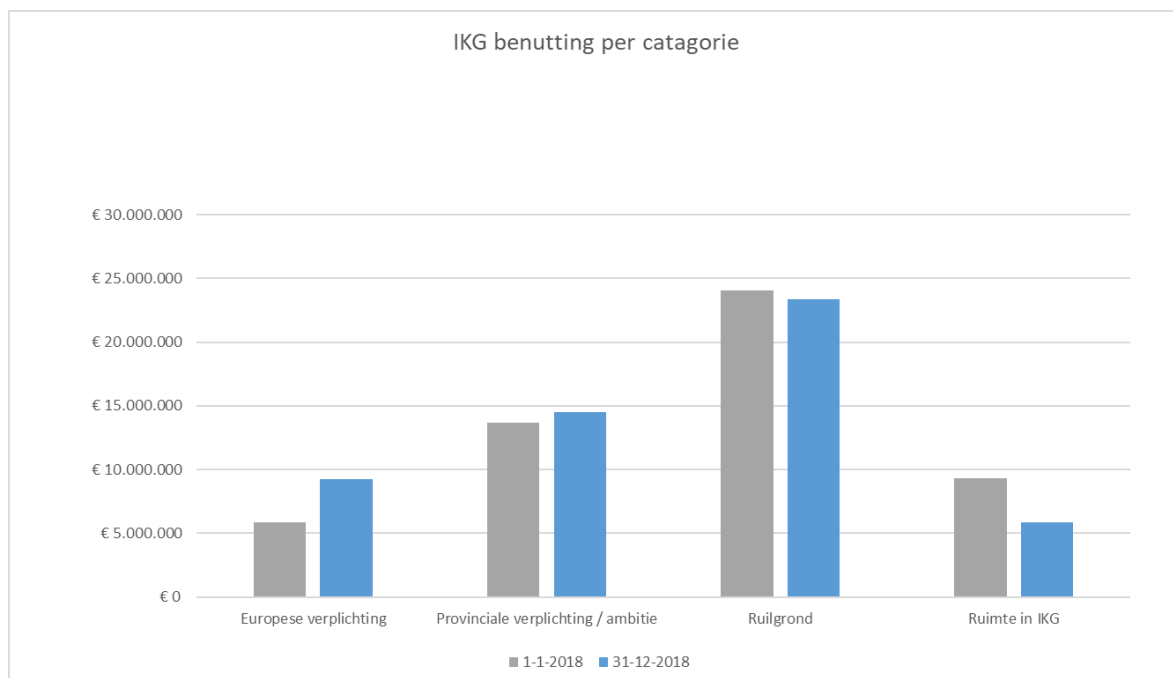
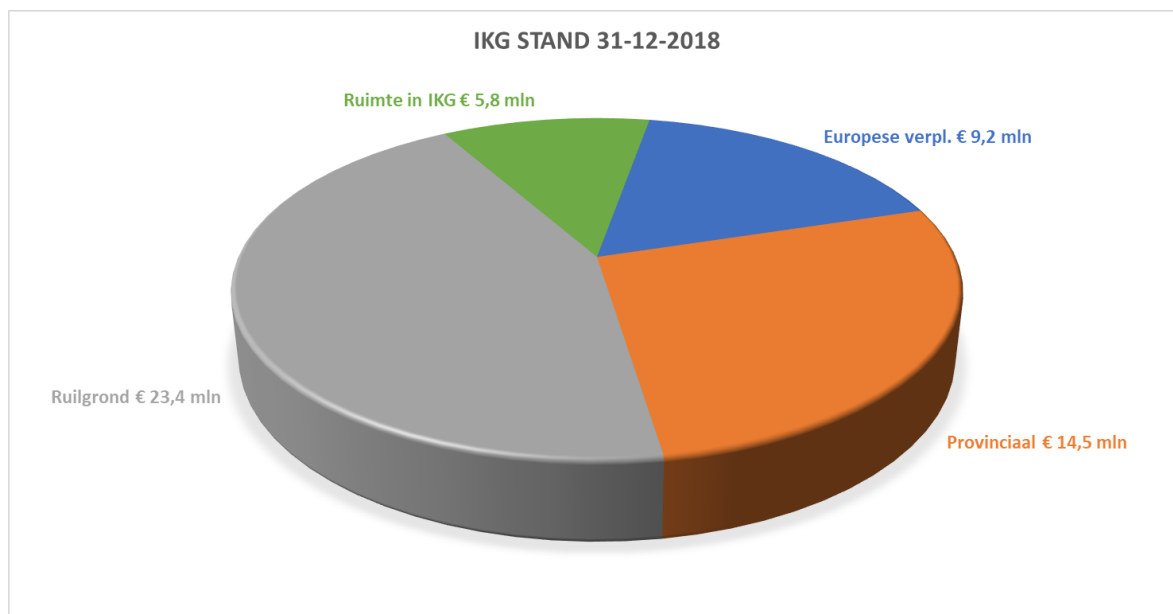
De natuur met prioriteit 4 (Overige provinciale ambitie) is daarmee buiten de realisatie gevallen, omdat de middelen daarvoor niet toereikend zijn.

In het kader van het BMC rapport waarin een tekort van middelen is berekend, is op 18 juli 2018 door PS een besluit genomen om tijd te nemen voor de uitwerking van scenario 3, 4 en 5 (maatschappelijke organisaties). Wat betreft de natuur met prioriteit 3 is een tijdelijke aankoopstop ingesteld totdat het vervolg van de opgave (scenariokeuze) duidelijk wordt.

De verwerving vindt plaats op vrijwillige basis, zodoende is de inzet van ruilgrond (grondbank) cruciaal. De provinciale ruilgrond (grondbank) wordt ingezet om de doelen voor het programma te realiseren. Wanneer blijkt dat ruilgrond niet meer inzetbaar is voor provinciale doelen zal het als overtollige grond worden verkocht.

Overzicht: Investeringskrediet Grond (IKG)

Activanr	grootboeknummer	omschr.	stand van zaken op 01-01-2018		stand van zaken op 31 december 2018		Totaal per categorie
			oppervlakte in ha	boekwaarde	oppervlakte in ha	boekwaarde	
Europese verplichting	meerder nrs	in exploitatie IGN.	140	€ 3.063.134	145	€ 3.272.337	€ 9.213.775
	80068410	op voorraad	99	€ 2.798.458	168	€ 5.941.438	
Provinciale verplichting / ambitie	meerder nrs	in exploitatie IGN.	104	€ 2.426.125	275	€ 6.650.663	€ 14.475.887
	80068510	op voorraad	444	€ 11.223.563	275	€ 7.825.224	
Ruilvergrond	nvt	in exploitatie IGN.	2	€ 32.994	6	€ 127.440	€ 23.386.311
	80068610	op voorraad	824	€ 24.005.249	763	€ 23.258.870	
Totaal IKG			1613	€ 43.549.523	1633	€ 47.075.973	

Programma 5 Mienskip

Terpenproject

Het terpenproject is een gezamenlijk project van provincie en het Rijk. Beoogd wordt om de prioritaire terpen veilig te stellen door middel van aankopen, een Kwalitatieve Verplichting, erfpacht met Kwalitatieve Verplichting, reguliere pacht met beperkingen en/of geliberaliseerde pacht met beperkingen. Inmiddels zijn 3 terpen aangekocht met een oppervlakte van 8 hectare. Deze terpen worden met beperkingen verpacht aan agrariërs. De opgave van het terpenproject is meegenomen in de Wettelijke Herverkaveling Franekeradeel – Harlingen. In de herverkaveling wordt getracht om de terpen bescherming te bieden middels een Kwalitatieve Verplichting waarbij het gebruik door middel van eigendom, erfpacht of reguliere pacht bij een agrariër komt.

3 – Risico's

Het bezit van grond en vastgoedopstallen (brug- en sluiswachterswoningen en (woon)boerderijen) brengt (financiële) risico's met zich mee. Die risico's beperken zich hoofdzakelijk tot de vastgoedopstallen. Bij de projecten van programma 2 kunnen deze waardeverminderingen worden opgevangen binnen de projectbudgetten, hiervoor is binnen de afzonderlijke grexen een prognose voor aangehouden. Bij programma 3 is met de waardevermindering rekening gehouden in de vastgestelde portefeuillestrategie.

Voor de grondposities in Fryslân geldt dat deze momenteel nog goed te verkopen zijn. De grondprijsstijging stagneert en vlakt af.

Het Investerings Krediet Grond (IKG) voor de natuuropgave is grotendeels benut, er is een groot risico dat grootte grond aankopen niet kunnen plaatsvinden door dat het plafond van het IKG is bereikt.

Een risico dat verder nog voor de gronden speelt betreft een aankooprisico voor natuur en gebiedsontwikkelingsprojecten. Aankoop gebeurt op vrijwillige basis, daardoor zullen hoogstwaarschijnlijk niet alle gronden kunnen worden aangekocht waardoor een aantal natuuropgaves en gebiedsmaatregelen achterwege zullen blijven.

Om de risico's verder beheersbaar te houden worden voor nieuwe aankopen aankoopstrategieplannen (ASP) ontwikkeld of worden bestaande ASP's aangevuld. Conform de werkafspraken (AO) bestaat het ASP uit een visie op aankoop, beheer, verkoop, een overzicht van de benodigde projectorganisatie en een risicoparagraaf.

2.7 Paragraaf 7 – Bedrijfsvoering

Jaarstukken 2018

Inleiding

De provincie heeft een aantal belangrijke wettelijke taken , bijvoorbeeld op het gebied van infrastructuur, natuur en het Frysk en voert autonome taken uit. Met het coalitieakkoord “Mei elkenien, foar elkenien” komen daar voor de komende periode een aantal ambities bij. De bedrijfsvoering van de provincie is er op gericht deze provinciale taken en ambities zo doelmatig mogelijk te realiseren.

Ambitie Coalitieakkoord: Modern provinciaal bestuur

We zijn een omslag aan het maken van een overheid die in sterke mate als geldschieter opereert, naar een overheid die past bij de nieuwe maatschappelijke en financiële werkelijkheid. We kunnen en willen onze taken en ambities niet meer alleen realiseren. Het uitgangspunt is samenwerking en we sluiten waar mogelijk aan bij initiatieven van mensen, dorpen en regio's. Maar het gaat ook om minder beleid maken, regelingen, fondsen, criteria en verordeningen. Maar juist meer adviseren, verbinden, doorverwijzen en meedenken. Wat het ook betekent is dat we doelen en ambities bij moeten kunnen stellen als de samenleving er om vraagt. Werkt iets niet, dan passen we de aanpak aan. Kan het sneller, beter of goedkoper? Dan doen we dat.

De financiële werkelijkheid is dat onze inkomsten de komende jaren gaan teruglopen, wat ons ook dwingt om anders te kijken naar de realisatie van provinciale doelen.

Voor de provinciale bedrijfsvoering betekent dit veel. De organisatie zal kleiner en flexibeler moeten worden. We moeten ook investeren in kwaliteit om de provinciale rol van samenwerkende en verbindende partij steviger neer te zetten.

Uitgangspunt hierbij blijft een rechtmatige bedrijfsvoering. Dit betekent dat we ons houden aan de voor de provincie geldende wetten en regels.

Bij het begrotingsprogramma Bestuur en de Paragraaf samenwerkingsverbanden gaan we nader in op de vermindering van beleid en regels, de samenwerking met anderen.

Waar gaat het over in deze paragraaf?

Deze paragraaf is opgebouwd uit de volgende onderdelen:

- Organisatie-ontwikkeling.
- Mensen.
- Informatie en huisvesting
- Bedrijfsvoeringskosten

1 ORGANISATIEONTWIKKELING

<i>Gewenste resultaten</i>	<i>Beleid</i>	<i>Tijd</i>	<i>Geld</i>
1. Invoering Opgave gestuurd werken			

1.1 – Opgavengestuurd werken

In het voorjaar van 2018 is een concept organisatieplan opgesteld om zo de gewenste ontwikkeling onder de aandacht te brengen van de medewerkers. Het karakter van dit document is een werkdocument waarmee medewerkers nauw betrokken worden bij de richting die de provincie uit wil. Met de feedback van zowel bestuur als medewerkers is na de zomer een uitvoeringsplan opgesteld zodat concreter richting wordt gegeven aan wat goed gaat en bewaakt moet worden, en wat verbeterd moet worden gezien onze koers, visie en richting.

Maar ook omdat de veranderingen hiervoor waren ingegeven via een structuurwijziging en medewerkers nog weinig beleving hadden bij de wijze waarop van hen andere werkwijzen en gedrag gevraagd werd. Om deze richting nogmaals te bestendigen is ingezet op het versterken van de dialoog met de organisatie.

Eind 2017 is de nieuwe algemeen directeur gestart en daarmee was het ook een kans om met alle medewerkers in gesprek te gaan en te onderzoeken waar de nieuwe werkwijze positief werd gewaardeerd en al werd gebruikt en waar dat nog tot dilemma's leidt.

Het organisatieplan is opgesteld om in dialoog de koers voor de komende jaren samen aan te geven. Voor de inhoudelijke koers zijn portfolioplannen en dienstverleningsovereenkomsten gemaakt. Ook deze zijn na feedback uit de organisatie na de zomer aangepast.

Met een uitvoeringsplan zullen acties we dienen op te pakken concrete worden gemaakt. Op deze wijze willen we onze organisatieontwikkeling helder vertalen en bewaken dat we daarmee de provinciale doelen realiseren.

1.2 Concerncontrol

In 2018 heeft Concerncontrol de organisatie geadviseerd over het in control zijn en blijven. 'In control' zijn betekent dat doelen op een doelmatige wijze behaald worden, binnen de geldende wettelijke kaders. De werkzaamheden bestonden uit: het uitvoeren van onderzoeken (conform art. 217a, provinciewet), de verbijzonderde interne controle (conform art. 216 lid 1 en 217 lid 1, provinciewet), gevraagde en ongevraagde advisering en bijvoorbeeld coördinatie van de Rekenkameronderzoeken. Voorbeelden van advisering bij projecten in 2018 zijn: UCF/RUG Campus Fryslân, Thialf, Breedband, FOM en Leeuwarden-Fryslân 2018.

Uitgangspunt bij haar werkzaamheden is het streven naar 'good governance'. Het gaat daarbij om de vier governance aspecten: sturen, beheersen, verantwoorden en toezicht. Elk van deze aspecten moet op zichzelf staand goed ingevuld en geborgd zijn. Dit geldt ook voor de onderlinge samenhang tussen aspecten. Bij governance speelt ook de veranderende verhouding tussen overheid, markt en samenleving een rol. Overheden zoeken steeds meer de samenwerking op met partijen uit de markt en de samenleving om publieke doelen te realiseren. Er worden meerdere overheidsrollen onderscheiden bij het sturen op doelen: de rechtmatige overheid, de presterende overheid, de samenwerkende overheid en overheidsparticipatie. Alle rollen vragen om heldere afspraken over het governance model. De invulling ervan kan per rol verschillen. In 2018 zijn de eerste ervaringen opgedaan met het gedachtegoed van sturing in netwerken en wat dit betekent voor governance en control. Voor 2019 is een doorontwikkeling op dat thema gepland.

De werkzaamheden van Concerncontrol zijn opgenomen in een onderzoeksplan. GS stellen dat plan jaarlijks vast en de Auditcommissie krijgt het ter informatie. Concerncontrol stelt

daarnaast twee keer per jaar een rapportage op voor GS met de resultaten, onder andere van afgeronde onderzoeken en de aanbevelingen die zijn opgesteld. Verder worden GS en PS geïnformeerd via de bestuurlijke P&C-cyclus. Dit gaat via de lijst van opvolging aanbevelingen in de 1e en 2e berap.

2 – Mensen

<i>Gewenste resultaten</i>	<i>Beleid</i>	<i>Tijd</i>	<i>Geld</i>
1. Talentinzet en- ontwikkeling van medewerkers			
2. Mobiliteit en flexibele inzetbaarheid			
3. Versterken professionaliteit			
4. Afslanken en vernieuwen bezetting om. door traineeprogramma			
5. Uitstroom bevorderen via Generatiepact			
6. Uitvoering Strategisch personeelsplan binnen budget bedrijfsvoering			
7. Inhuur beperken tot 15 miljoen			

Strategische personeelsplanning

Met de strategische personeelsplanning stemmen we de ontwikkeling van onze personeelsbezetting af op de ontwikkelingen van de provinciale taken en bestuurlijke ambities. In 2016 is ook een eerste versie gemaakt van het strategisch personeelsplan (SPP) voor de provinciale organisatie. Dit plan is gebaseerd op de organisatievisie, de ontwikkelingen van “Organisatie van de toekomst” en het opgavengestuurd werken. Met daarbij de opgave om deze ontwikkelingen te realiseren in een krimpende organisatie. Een organisatie die in sterke mate zou gaan bestaan uit ambtenaren in vaste dienst en een aanzienlijk teruggedrongen flexibele schil van inhuur. In dit SPP zijn bijvoorbeeld het generatiepact en het traineeprogramma meegenomen.

Eind 2017 hebben we de organisatie verzocht het SPP door te ontwikkelen en voor 2019 - 2022 een beeld te schetsen van de gewenste omvang en benodigde vakkennis en kwaliteit van de organisatie. Hiervoor heeft de organisatie het provinciale takenpakket in beeld gebracht. Dit levert een meerjarig beeld op van de taken zoals die nu bekend zijn (op basis van besluitvorming van PS). De organisatie heft in nauwe afstemming met GS alle coalitiedoelstellingen naast de uit te voeren taken van de organisatie gelegd zodat op inhoud en kwaliteit en op functieniveau bekend is geworden wat de organisatie doet, wat afwijkt en wat zij de komende 4 jaar zou moeten doen (onder voorbehoud van de aankomende verkiezingen en een nieuw coalitieakkoord). Er is gekeken naar waar we op een traditionele wijze de taken zijn blijven uitvoeren ondanks de wens van GS. Taken kunnen bijvoorbeeld veranderen na een nieuw coalitieakkoord, wetgeving etc. Aan deze taken is ook meerjarig de benodigde capaciteit gekoppeld voor de komende 4 jaar. Dit is gedaan aan de hand van de nu bekende taken en opdrachten waarbij de organisatie een inschatting heeft gemaakt van die taken die als structureel kunnen worden beschouwd. Dit heeft een eerste analyse en schets opgeleverd van de GAP tussen de benodigde en gevraagde capaciteit.

Hierover heeft ook in juli 2018 besluitvorming plaatsgevonden en heeft de organisatie middelen toegevoegd gekregen voor het jaar 2018 en 2019.

Als het gaat om personeel streven we in de opgavengestuurde organisatie naar drie zaken: meer gebruik van de bestaande kwaliteiten en talenten van medewerkers, meer mobiliteit van medewerkers en het ontwikkelen/versterken van vormen van professionaliteit (vaardigheden, houding, gedrag) die passen bij de nieuwe werkwijze.

Daarbij zorgen we, door mensen maximale kansen te geven gebruik te maken van hun talenten en deze flexibel(er) in te zetten, dat de inhuur kan worden afgebouwd. Op basis daarvan worden medewerkers en leidinggevend en ontwikkeld in een richting die past bij een opgavengestuurde werkwijze. We bevorderen mobiliteit en flexibele inzet van medewerkers. We ontwikkelen talenten onder andere door meer uitwisselen/ samenwerken met andere organisaties.

De noodzaak van verkleining van onze personeelsomvang, gekoppeld aan de wens niet tot gedwongen ontslagen over te gaan, leidt tot een organisatie waarin we werken met een grote vaste kern en een kleine flexibele schil. Een ontwikkeling die nog versterkt wordt door de noodzaak inhuur drastisch terug te dringen. De flexibiliteit die ons college als voorwaarde voor het vermijden van gedwongen ontslagen heeft gesteld, zal daarom nadrukkelijk gezocht moeten worden in de manier waarop we ons organiseren en in de opstelling en het gedrag van individuele medewerkers. Door meer gebruik te maken van de talenten en vaardigheden van de huidige werknemers wordt inhuur teruggedrongen, en tegelijk het werk voor die bestaande werknemers uitdagender. We kijken eerst, intensiever wat we intern kunnen doen, en pas bij vastgestelde noodzaak extern. De noodzaak om heel specialistische kennis of vaardigheden te gebruiken kan nog leiden tot inhuur, capaciteitsproblemen niet. Waar de markt nu goedkoper en beter werkt hebben we contracten voor uitbestede diensten (facilitaire zaken/automatisering) afgesloten. Die blijven in stand.

Personeelsbezetting 2018

De bezetting geeft aan hoeveel ambtenaren in provinciale dienst – omgerekend naar voltijdseenheden – daadwerkelijk zijn ingezet voor de realisatie van provinciaal beleid en taken. De bezetting aan het eind van 2018 is per saldo gedaald van 695 naar 668 fte. In deze daling zit het vertrek uit de organisatie door natuurlijk verloop wegens pensionering van 16 medewerkers. Helaas hebben wij in 2018 ook afscheid moeten nemen van 2 medewerkers wegens overlijden. Door vertrek op eigen verzoek, einde tijdelijke dienst en arbeidsongeschiktheid komt totale uitstroom in 2018 uit op 55 medewerkers.

Deze uitstroom is deels gecompenseerd door een instroom van trainees en het vervullen van een beperkt aantal vacatures. Een deel daarvan is tijdelijk tot 2019 gelet op de overgaan van de brugbediening op het Prinses Margrietkanaal naar Rijkswaterstaat. Ook is er gekozen voor een overgang van medewerkers met een tijdelijk dienstverband dan wel inhuur naar een vast dienstverband. De totale nieuwe instroom bedraagt 35 medewerkers.

Krimp en mobiliteit

In het Strategisch personeelsplan 2016–2019 is het beleid vastgelegd gericht op het in de pas te laten lopen van de bedrijfsvoering met de krimpende budgetten volgens de meerjarenbegroting. Dit beleid is gericht op interne mobiliteit, flexibele inzet en beperkte instroom; bij voorkeur van jongeren en waar nodig specialisten. Daarnaast is een scherpere inhoudelijke prioritering onvermijdelijk. Om de medewerkers die beschikbaar komen als gevolg van het aflopen van tijdelijke dekking te kunnen herplaatsen, wordt vrijwillige mobiliteit gestimuleerd.

Vanaf 2016 wordt ingezet op een transitie van de organisatie gericht op het zorgen voor een situatie van evenwicht tussen taken en de inzet van personeel. Mogelijkheden voor interne herplaatsing worden maximaal ingezet. Gelet op de verwachte uitstroom van medewerkers wegens pensionering gaan we verder met het gericht laten doorstromen van medewerkers die in dienst zijn en alleen waar strikt noodzakelijk instromen van nieuw personeel.

Generatiepact.

Om meer mobiliteit te bereiken hebben wij samen met de vakorganisaties in de commissie voor Georganiseerd overleg een generatiepact afgesproken te starten vanaf 1 maart 2017. Dit maakt deel uit van het strategisch personeelsplan 2016-2019. Na bijna tweejaar van uitvoering is deelname bijna verdubbeld tot 49 deelnemers. De deelname heeft geleid tot een urenvermindering met 15 fte. Hier tegenover staat een instroom van 8 jongeren in vaste provinciale dienst.

Traineeprogramma/stage-organisatie

Ondanks de inkrimping van de formatie blijft een selectieve instroom noodzakelijk ter vervanging van noodzakelijke kennis en ervaring. Binnen de strategische personeelsplanning is de organisatie in staat nieuwe personeelsinstroom gericht op de toekomst mogelijk te maken. We willen daarmee een bijdrage leveren door het aanbieden van kwalitatief hoogwaardig werk. Daarbij hebben we de mogelijkheid om jonge mensen uit Fryslân aan te nemen.

Sinds 2012 is gestart met een traineeprogramma waarbij jaarlijks jongeren worden aangetrokken die na een gerichte inzet, ontwikkeling en begeleiding na twee jaar mogelijk kunnen instromen in de organisatie. In 2018 is weer een traineeprogramma gestart en konden 3 ex trainees instromen in vaste dienst. In 2018 is de organisatie erin geslaagd om 76 jongeren een stageplaats te bieden.

Participatiewet

In 2015 afronding Pilot functiecreatie bij provincie Fryslân waarmee samen met gemeenten en provincies ervaring is opgebouwd om mensen met afstand tot de arbeidsmarkt in te laten stromen. Dit heeft ook in 2018 geresulteerd in de instroom van medewerkers vallende onder deze doelgroep. Met het totaal van 12,5 fte in 2018 blijven wij als organisatie voldoen aan de quota volgend uit de Participatiewet.

Inhuur derden

De inhuur van derden is, net als de inzet van de pools, nodig voor een flexibele bedrijfsvoering. Als provincie staan we voor de taak om te komen tot een kleinere organisatie. Deze inkrimping realiseren we voor een deel met het natuurlijk verloop binnen de provinciale organisatie en het slechts beperkt invullen van vacatures. Hoe dit plaatsvindt, komt naar voren in de strategische personeelsplanning en de toekomstige samenstelling van de provinciale personeelscapaciteit. Om een goede personeelsbezetting te garanderen is het noodzakelijk om de personeelsfrictie op te lossen door, naast de inzet van pool medewerkers, tijdelijk inhuur in te zetten. De organisatie heeft in het coalitieakkoord als opdracht meegekregen de omvang van inhuur in deze periode te halveren naar € 12,5 miljoen.

Met de Staten zijn in 2018 afspraken gemaakt over het benodigde capaciteitsbudget om de begroting te kunnen uitvoeren. Op 27 juni 2018 hebben de Staten bij het Statenstuk SPP besloten om zowel voor 2018 als 2019 extra budget hiervoor beschikbaar te stellen. De directie bepaalt onder andere op basis van de looptijd van taken en de expertise die nodig is of wij de capaciteit in huis willen hebben of dat wij deze willen inhuren. Daarmee is de omvang

van de externe inhuur niet meer een doel op zich maar een uitvloeisel van de bewuste keuzes bij de invulling.

In het Statenstuk is aangegeven dat de verwachte omvang van de inhuur in 2018 € 17,9 miljoen bedraagt en daarmee dus hoger zal zijn dan de beoogde halvering van de inhuur. Door ontwikkelingen in de bezetting en de keuzes van de directie kan dit volume dus meer of minder worden.

In 2018 is uiteindelijk voor een bedrag van € 18,4 mln. extern ingehuurd waarvan € 1 miljoen vanuit het netwerk. Ten opzicht van 2017 is de inhuur gedaald met € 0,7 mln.

Vanuit de huidige meerjarenbegroting is het beeld dat de externe inhuur met ingang van 2020 zeer sterk zal afnemen en ver onder het gewenste resultaat zal uitkomen. De ambities bij het nieuwe coalitieakkoord en de benodigde capaciteit om deze te kunnen realiseren zullen nog wel tot een aanpassing van de omvang van de capaciteit leiden. Ook daarbij zal de bewuste keuze gemaakt worden voor (tijdelijk) provinciaal dienstverband of externe inhuur.

Hieronder is de omvang van de externe inhuur in de afgelopen jaren in beeld gebracht.

Exploitatie	Realisatie 2017	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo begroting en rekening
Bedragen x € 1.000,-				
- inhuur	19.049	16.457	18.370	-1.913

Meerjarige capaciteits- en bezettingsoverzicht

Capaciteit provincie Fryslân	Actuele begroting 2018	Realisatie 2018	2019	2020	2021	2022
Capaciteitsbudget (x € 1 mln prijspeil 2018)						
Salaris	55,3	54,3	54,1	51,5	49,9	48,7
Aanvullende capaciteit	19,6	18,3	16,52	3,23	2,94	3,34
Kadernota 2019			0,08	0,07	0,06	0,06
Totaal capaciteitsbudget	74,9	72,6	70,7	54,8	52,9	52,1

Stand en prognose bezetting provincie Fryslân	juli-18	jan-19	jan-20	jan-21	jan-22
Prognose SPP vaste en tijdelijke aanstelling (fte, PS 27 juni 2018)		636			
Huidige bezetting vaste aanstelling (fte)	640	633	610	600	590
Huidige bezetting tijdelijke aanstelling bepaalde periode (fte)	45	32	20	10	10
totaal	685	665	630	610	600

Toelichting

De bezetting in provinciale dienst is in 2018 ontwikkeld van 695 (1 januari 2018) naar 668 fte (ultimo 2018). De stand van 1 januari 2019 zoals aangegeven in deze tabel ligt met 665 fte hoger dan de prognose medio 2018. Dit is veroorzaakt door de overgang per 1 januari 2019 van brugbedienaar van het PMkanaal richting Rijkswaterstaat. Verder zijn een aantal tijdelijke en inhuur dienstverbanden omgezet in vaste dienst.

3 - Informatie en huisvesting

<i>Gewenste resultaten</i>	<i>Beleid</i>	<i>Tijd</i>	<i>Geld</i>
1. Aansluiten op informatiehuis Natuur en externe veiligheid	■	■	■
2. Elektronische dienstverlening en data uitwisseling mei de Mienskip	■	■	■
3. Werkplekanalyse Provinsjehûs gericht op inrichten opgave gestuurd werken	■	■	■
4. Meer openstellen Provinsjehûs voor interactie met- en gebruik door de Mienskip	■	■	■
5. Invoering Klant kontakt centrum	■	■	■

Toelichting

De ontwikkelingen rond het 'informatiehuis Natuur en externe veiligheid' hebben, in interprovinciaal verband, op 'pauze' gestaan. Pas recent is het item door de samenwerkende provincies weer opgepakt

Informatiemanagement

In de ontwikkelingen op het gebied van ArcGIS Online zijn in 2018 stappen gezet richting een nieuwe Portal functionaliteit. Het Portal is een ontwikkelingen nodig voor de transitie naar Web GIS.

Hiermee kunnen we eindgebruikers die ArcView gebruiken voorzien van een alternatief via de browser.

Ook zijn we efficiënter gaan werken. Een voorbeeld daarvan is de topografische ondergrond. Verder zijn er weer veel kaarten gemaakt. Voorbeelden zijn:

- de mienskip kan hun eigen buurtprojecten toevoegen aan een projectenkaart van het lepen Mienskipsfûns;
- de verkeerseducatieatlas heeft een volledige makeover gekregen;
- de watersporters kunnen alternatieve vaarroutes ontdekken op 'Weg van de Vaarweg';
- verder is er in 2018 een opgaven-projectenkaart gemaakt waarmee projectleiders van opgaven zelf hun projecten kunnen invoeren (die vervolgens op een projectenkaart getoond worden).

Er worden apps ontwikkeld waarmee wegkantonniers op elk gewenste plek en tijdstip meldingen van weggebruikers kunnen invoeren die vervolgens afgehandeld en afgemeld kunnen worden door (onder-)aannemers middels hun eigen app.

In 2018 is de vraag binnen de organisatie naar dashboards toegenomen. In totaal zijn er zo'n 25 dashboards in ontwikkeling of in beheer voor processen (vergunningen, bestuurlijke processen), dienstverlening (uitgaande post, factuurafhandeling), programmamanagement (PLG) en managementsturing (Opgavenraad). In 2018 zijn drie Beleidsthema dashboards gepubliceerd op de provinciale website: Arbeidsmarkt, Energietransitie en Onderwijs.

De toename van de vraag komt niet alleen van de beschikbaarheid van de tool Power BI, maar met name door een toename van de vraag naar sturing. Power BI is een krachtige tool die sturingsinformatie levert voor directie, management en medewerkers. Om de toegenomen vraag aan te kunnen zijn de werkprocessen en de administratieve organisatie van het BI-loket ingericht.

Naast Power Bi is ingezet op het ontwikkelen van een afzonderlijk dashboard voor personeelsdata. Vanaf begin 2019 wordt stuurinformatie ontsloten via een HR dashboard. Dit

dashboard voldoet aan de eisen gesteld bij de nieuwe AGV-wetgeving vanuit Europa gelet op verwerking persoonsgegevens en toegangsbeveiliging.

Klant Contact Centrum

Naast het algemene nummer van de Provincie Fryslân worden inmiddels meerdere algemene nummers beantwoord. Het KCC is ook achtervang voor het Waddenfonds en Regie College Waddengebied.

Ook worden WhatsApp berichten beantwoord door het KCC. Intern bij de provincie zijn er meerdere 'kleinere' lokketen aan het KCC toegevoegd en is er gezamenlijk met ICT gewerkt om functionele e-mailpostbussen in aantallen terug te dringen.

In 2018 zijn er 19666 meldingen, klachten en verzoeken via de verschillende kanalen binnengekomen. Het grootste aantal nog steeds telefonisch en een explosieve groei is waar te nemen via WhatsApp. Het aantal geregistreerde vragen ligt lager dan in 2017 maar het KCC is efficiënter gaan werken waardoor herhaalde vragen gekoppeld zijn aan de eerste vraag en niet afzonderlijk geregistreerd. Het merendeel wordt bij het KCC afgehandeld. Mochten de meldingen naar de 2e lijn worden doorgezet dan heeft het KCC deze bewaakt of er een terugkoppeling naar de klant heeft plaatsgevonden.

4 – Financiën

<i>Gewenste resultaten</i>	<i>Beleid</i>	<i>Tijd</i>	<i>Geld</i>
1. Invoering één algemeen budget voor mensen en middelen voor de hele organisatie			

Het inzicht in de opbouw van de bedrijfsvoeringskosten en een nadere toelichting daarop is opgenomen in het programma 6 bedrijfsvoering.

Toedeling bedrijfsvoeringskosten aan BBV taakvelden.

Voor Provinciale Staten is het van belang om te weten wat de inzet van personeel is op de verschillende beleidsthema's. Daarvoor is onderstaand overzicht opgenomen waar naast de beleidsprogramma's ook de overhead apart is opgenomen. Deze laatste mag vanaf 2017 niet meer toegerekend worden aan de programma's. Overhead wordt hierbij als volgt gedefinieerd: 'alle kosten die samenhangen met de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces'. Enige uitzondering hierop is de toerekening van overhead aan te activeren investeringen, deze mag nog wel rechtstreeks plaatsvinden.

Het nieuwe BBV heeft als één van de uitgangspunten dat de baten en lasten van overheden onderling beter vergelijkbaar moeten zijn waarmee benchmarks worden vergemakkelijkt. Onderdeel van deze transparantie is het opnemen van de toedeling van de bedrijfsvoeringskosten aan de zogeheten 'taakvelden' binnen de Informatie voor derden die elke overheid moet aanleveren bij het CBS. Vanaf 2017 wordt deze toedeling opgenomen in de begroting en jaarrekening. Hierbij blijft het voor de Staten inzichtelijk, omdat deze taakvelden aansluiten bij de diverse beleidsthema's.

Bedragen x € 1.000,-	Begroting 2018 na wijziging	Realisatie 2018	Verschil begroting en rekening
Bestuur	4.960	4.431	529
Verkeer en vervoer	18.413	18.736	-323
Water	1.595	1.572	22
Milieu	2.973	2.947	26
Natuur	6.084	6.198	-114
Regionale economie	7.295	6.986	309
Cultuur en maatschappij	4.476	4.523	-47
Ruimte	3.320	3.294	26
Overhead	35.285	31.931	3.354
Investerings	456	800	-344
Voorzieningen	397	233	164
Onderhanden werken inrichtingsgebieden	11.491	9.234	2.257
Saldo bedrijfsvoeringskosten	96.744	90.885	5.858

2.8 Paragraaf 8 – VTH-taken

De provincie Fryslân heeft bevoegdheid voor verschillende terreinen waar sprake is van vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH). Dat doet de provincie vanuit het VTH-kader, een landelijk kader met nadere provinciale invulling. Voor Gedeputeerde Staten voert de FUMO de meeste VTH-taken uit. De Omgevingsdienst Groningen (ODG) is voor Noord-Nederland aangewezen als Brzo-uitvoeringsdienst en daarmee verantwoordelijk voor de uitvoering van de Brzo-taken bij de 11 Brzo-bedrijven waarvoor de provincie Fryslân bevoegd gezag is.

Er zijn ook VTH-taken die worden door de provincie zelf uitgevoerd, zoals het verlenen van vergunningen voor de Wet natuurbescherming en de taken met betrekking tot provinciale wegen en vaarwegen. Het vastgestelde provinciale VTH-kader bevat de daarbij te hanteren beleidsuitgangspunten.

64 grote industriële/afval bedrijven (peildatum 1 januari 2017 voor begroting 2018), bodemsaneringen, ketens van grond, gevaarlijke stoffen, asbest, vuurwerkevenementen, externe veiligheid en zonering rondom risicovolle activiteiten, natuurregels, zwemwater, vaarwegen en wegen. Dit in het kader van verschillende rijkswetten en provinciale verordeningen.

De provincie toetst, of laat de FUMO of ODG dat in opdracht namens de provincie doen, dat bedrijven en burgers hun werkzaamheden en activiteiten zodanig uitvoeren, dat zij aan de daarvoor gestelde normen in het omgevingsrecht voldoen. Met het uitoefenen van de vergunningverlening en de toezicht- en handhavingstaken draagt de provincie bij aan een schone en veilige provincie.

Vergunningverlening

De provincie verleent op basis van het wettelijke VTH-kader vergunningen, behandelt meldingen en zorgt voor het actueel houden van de dossiers. Er wordt daarbij, vanuit de één loketgedachte, samengewerkt met andere overheden, vooral met de Friese gemeenten en Wetterskip Fryslân. De provincie implementeert veranderingen in wetgeving voortvarend, omdat die vaak versoepelingen voor bedrijven bevatten (bv. minder administratieve lasten, kortere en afgestemde procedures e.a.)

Toezicht en handhaving

De intensiteit van het toezicht van de provincie wordt bepaald door de mix van het risico van een activiteit en het naleefgedrag van een bedrijf of doelgroep. Wij zetten veel capaciteit in als de risico's hoog zijn en/of het naleefgedrag niet goed is. Bedrijven of activiteiten met lagere risico's en een goed naleefgedrag controleren we minder vaak. De reikwijdte van deze beleidslijn is gericht op alle VTH-taken van de provincie. De activiteiten waarvoor de provincie is aangewezen als bevoegd gezag, worden gecontroleerd op basis van het jaarprogramma VTH.

Beleidskaders

Het kader en programma heeft een relatie met de volgende programma's uit de programmabegroting: Verkeer en vervoer, Water, Milieu en Landelijk gebied. Hierbij voert de provincie een deel zelf uit en wordt het andere deel uitgevoerd door de FUMO. De prioriteiten en aanpak daarvan worden vastgesteld op grond van probleemanalyses. De operationele afstemming vindt organisatie-breed plaats (inclusief de FUMO) in het RTO (Ronde Tafel Overleg). De provinciale handhavingstaak op het terrein van de ruimtelijke ordening is geen eerstelijnstoezichtstaak, maar richt zich vooral op provinciale belangen.

VTH-coördinatie en samenwerking

Wij werken veel samen met andere partijen, vanwege hun bevoegdheid of betrokkenheid in hetzelfde project of gebied. Dit met als doel om elkaar te versterken en om naar de samenleving "de mienskip" als een partij te acteren. Voorbeelden hiervan zijn:

- De noordelijke samenwerking met de provincies Drenthe en Groningen, Nationale Politie en OM;
- De samenwerking binnen het waddengebied en de hoofdvaarwegen;
- Het gezamenlijk komen tot meerjarige handhavingsplannen en jaarlijkse samenwerkingsprogramma's bij de Natura2000-gebieden.

Ook zorgen wij voor periodiek overleg en afstemming tussen bestuursrechtelijke en strafrechtelijke partners. Hier voorziet het provinciale VTH-overleg Fryslân in.

Wat wilden wij bereiken?

Samen met burgers en bedrijven en uitvoeringsdiensten werken wij aan een schoner, mooier en productiever Fryslân. Vanuit dat streven hebben we in het Uitvoeringsprogramma VTH 2018, in het kader van verschillende rijkswetten en provinciale verordeningen, prioriteiten gesteld en toezicht gehouden of burgers en bedrijven zich aan de regels houden.

Wat hebben wij daarvoor gedaan in 2018?

1. Integrale aanpak VTH taken

Conform ons beleid zetten wij provincie-breed in op integrale vergunningverlening, toezicht en handhaving in goede samenwerking met onze partners. Een belangrijk deel van de uitvoering gebeurt door de FUMO en de ODG. Dat vraagt continu goed opdrachtgeverschap, coördinatie en samenwerking met de uitvoerende afdelingen bij de provincie. Integraliteit brengt ook met zich mee dat in de organisatie meer aandacht heeft voor de één loket-gedachte en het casemanagement.

2. Wet verbetering vergunningverlening, toezicht en handhaving

Op 14 april 2016 is de Wet verbetering vergunningverlening, toezicht en handhaving, als wijziging van de Wabo, in werking getreden. Formeel is hiermee uitvoering gegeven aan de "package deal" die het Rijk, IPO en de VNG in juni 2009 hebben gesloten. Als uitvloeisel hiervan volgde op 1 juli 2017 een Algemene Maatregel van Bestuur (het zogenaamde Besluit VTH), waarin het basistakenpakket en de proceseisen voor de VTH-taken zijn opgenomen. De doorwerking van deze regeling naar de praktijk van het VTH domein is eind 2017 verder uitgewerkt in bijvoorbeeld het VTH programma 2018. Daarnaast is op basis van deze nieuwe

wetgeving nieuw VTH beleid nodig. In 2018 is dit VTH beleid grotendeels opgesteld. Naar verwachting zal het nieuwe VTH beleid in het eerste kwartaal van 2019 vastgesteld worden.

3. Wet natuurbescherming

De Wet Natuurbescherming vervangt vanaf 1 januari 2017 drie wetten; de Natuurbeschermingswet 1998, de Boswet en de Flora- en Faunawet. De implementatie is goed verlopen. Het is een nieuwe wet waar we steeds beter mee leren werken en die nog communicatie richting de klant en andere overheden vergt. Het VTH werk in het kader van deze nieuwe wet valt ook onder de proceseisen van het Besluit VTH. Als eerste stap daarin heeft de provincie een nieuwe VTH risicoanalyse Wet natuurbescherming uitgewerkt waarop de prioriteiten de komende jaren gebaseerd worden voor zowel de eigen taakuitvoering als ook in de samenwerking met andere instanties.

4. Kwaliteit in het VTH-domein

In 2016 is door PS de Verordening Kwaliteit VTH vastgesteld. Deze verordening is van toepassing op de uitvoering en handhaving van de betrokken wetten door of in opdracht van Gedeputeerde Staten. In aansluiting daarop heeft GS de Kwaliteitscriteria VTH-taken (inclusief Kaders en uitgangspunten Frysk peil F1) vastgesteld op 9 mei 2017. De vastgestelde kwaliteitscriteria voor vergunningverlening, toezicht en handhaving zijn gebaseerd op de in landelijke samenwerking ontwikkelde criteria. In samenwerking met de Friese gemeenten zijn de Friese criteria Frysk peil F1 tot stand gekomen. Alle door of in opdracht van GS uitgevoerde VTH-taken moeten op 1 januari 2018 voldoen aan de vastgestelde kwaliteitscriteria. In de Verordening Kwaliteit VTH is de horizontale verantwoording van GS aan PS vastgelegd. GS moet jaarlijks PS informeren over de naleving van de criteria. De FUMO heeft in het AB van 19 oktober 2018 gerapporteerd over de voortgang en het (tussentijds) resultaat. Hieruit blijkt dat niet op alle deskundigheidsgebieden volledig wordt voldaan aan de criteria. In dit resultaat zijn de gegevens van ingehuurde medewerkers nog niet verwerkt, wat wel positieve invloed zal hebben op het resultaat. Met het resultaat is de opleiding- en scholingsbehoefte in beeld en kan gericht aan verdere verbetering worden gewerkt.

In het VTH-overleg Fryslân zijn afspraken gemaakt voor het uitvoeren van een nulmeting. Alle Friese gemeenten hebben gekozen voor uitvoering door één bureau, terwijl de FUMO heeft gekozen voor een ander bureau. Op de fusiegemeenten na hebben alle organisaties de nulmeting laten uitvoeren. Gemeenten zijn vervolgens gestart met ontwikkel- en verbeterplannen VTH of zijn die aan het voorbereiden. Alle taken van de provincie waarop de kwaliteitscriteria van toepassing zijn ondergebracht bij de FUMO.

5. Majeure risicobedrijven

De Noordelijke Rekenkamer (NRK) heeft onderzoek gedaan naar de wijze waarop VTH-taken worden uitgevoerd bij majeure risicobedrijven (behorende tot de Richtlijn Industriële Emissies 4 en Besluit risico zware ongevallen) waarvan de provincie het bevoegd gezag is. Hierbij zijn door de NRK een aantal aanbevelingen geformuleerd. Vanaf 1 juli 2017 (Besluit Omgevingsrecht (Bor)) is de Omgevingsdienst Groningen (ODG) eindverantwoordelijk voor de uitvoering van de Wabo-Brzo taken bij de Brzo/RIE-4 bedrijven in Noord-Nederland. Hiervan zijn 11 Friese bedrijven. Het project Samenwerking Uniformering Kwaliteitsborging (SUK) is in noordelijk verband volgens planning uitgevoerd. Daarbij is zo veel mogelijk aangesloten bij landelijke projecten. In juli 2018 is de productie- en kwaliteitsnorm Noordelijke maat vastgesteld. Vanaf 2019 zal volgens deze norm gewerkt worden door

ODG. Er is hiervoor budget beschikbaar in de provinciale begroting, door ontrafeling van de Brzo taken uit het budget voor de bijdrage FUMO. Er is gewerkt aan een Samenwerkingsovereenkomst tussen de provincie en ODG. Er wordt naar gestreefd om deze overeenkomst begin 2019 vast te laten stellen.

6. Landelijk (IPO) en vanuit de samenwerking VTH-overleg Fryslân is 2018 onder andere (verder) gewerkt aan:

- Afvalstoffenproblematiek (IPO).
- Zeer zorgwekkende stoffen (IPO).
- Energiebesparing en VTH (IPO).
- Professioneel opdrachtgeverschap, waaronder Brzo-monitoring (IPO).
- Versterken van de Omgevingsdiensten door goed opdrachtgeverschap (IPO).
- Ontwikkeling coördinatietaak en groene regietaak provincies (IPO).
- Professionaliseren uitvoering toezicht Wet natuurbescherming (IPO).
- Omgevingsanalyse (VTH-overleg).
- Samenwerking toezicht Natura 2000-gebieden (VTH-overleg)
- Aanpak asbestdaken verbod (VTH-overleg).

2.9 Paragraaf 9 – Grote projecten

In deze paragraaf staan alle grote projecten in de provincie Fryslân. Provinciale Staten hebben bepaald welke projecten zijn opgenomen. De verantwoording gebeurt aan de hand van de volgende vragen:

- Wat wilden we bereiken en wat hebben we gerealiseerd?
- Wat heeft het gekost?
- Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?
- Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

Verklaring tabelkleuren tijd en geld

Rood = Projecten met overschrijding in tijd of van het krediet

Geel = Project met risico voor mogelijke afwijkingen in tijd of het krediet

Groen = Project ligt op schema wat betreft tijdsplanning en bestedingen.

1 – Overzicht grote projecten

Bij de grote infrastructurele projecten gaat het om de volgende projecten:

Infrastructurele projecten

- 1 Bereikbaarheidsprojecten Leeuwarden-Vrijbaan
  - a. N31 Haak om Leeuwarden
  - b. Drachtsterweg en omgeving
- 2 N31 Traverse Harlingen
- 3 Verruiming Prinses Margrietkanaal
- 4 N381 Drachten-Drentse grens
- 5 De Centrale As
  - a. De weg
  - b. Gebiedsontwikkeling
  - c. Kansen in Kernen
- 6 Investeringsagenda Drachten Heerenveen
- 7 Knooppunt Joure
- 8 Spoorprojecten
  - a. Capaciteitsvergroting Leeuwarden-Zwolle
  - b. Capaciteitsvergroting Leeuwarden-Groningen
  - c. Station Werpsterhoeke
  - d. Capaciteitsvergroting Leeuwarden-Sneek

Gewenste resultaten	Beleid	Tijd	Geld
1 Bereikbaarheidsprojecten Leeuwarden Vrij-Baan:			
a. N31 Haak om Leeuwarden en Westelijke invalsweg			
b. Drachtsterweg en omgeving			
2 N31 Traverse Harlingen			
3 Verruiming Prinses Margrietkanaal			

Gewenste resultaten	Beleid	Tijd	Geld
4 N381 Drachten-Drentse grens			
5 a. De Centrale As – de weg			
b. De Centrale As – aanleg gebiedsontwikkeling			
c. De Centrale As – Kansen in Kernen			
6 Investeringsagenda Drachten-Heerenveen			
7 Knooppunt Joure			
8 a Capaciteitsvergroting Leeuwarden-Zwolle			
b Capaciteitsvergroting Leeuwarden - Groningen			
c Station Werpsterhoeke			
d Capaciteitsvergroting Leeuwarden - Sneek			

Overige projecten

- 9 Heerenveen, stad van Sport (Nieuw Thialf)
- 10 RUG / Campus Fryslân
- 11 Leeuwarden Fryslân 2018
- 12 Europese watertechnologiehub
- 13 De Nieuwe Afsluitdijk
  - a. Sluis Kornwerderzand
- 14 Breedbandinfrastructuur in Fryslân
- 15 Innovatiecluster Drachten (voorheen technocampus)
- 16 Gebiedsontwikkelingsplan Harlingen-Franekeradeel

Gewenste resultaten	Beleid	Tijd	Geld
9 Heerenveen, stad van Sport (Nieuw Thialf)			
10 RUG/Campus Fryslân			
11 Leeuwarden Fryslân 2018			
12 Europese watertechnologiehub			
13 De Nieuwe Afsluitdijk (inclusief Sluis Kornwerderzand)			
14 Breedbandinfrastructuur in Fryslân			
15 Innovatiecluster Drachten (voorheen technocampus)			
16 Gebiedsontwikkelingsplan Harlingen-Franekeradeel			

Op 31 oktober 2018 hebben de Staten de notitie vereenvoudiging financieel beleid vastgesteld. In deze notitie is opgenomen dat er een breed cofinancieringsbudget wordt gevormd. Over de opbouw van dit budget en de stand per onderdeel is aangegeven dat hierover gerapporteerd wordt in deze paragraaf.

- 17 Breed cofinancieringsbudget

2 – Infrastructurele projecten

2018 was het jaar, waarin de afronding centraal stond voor de grote infrastructurele projecten. Het knooppunt Joure, het aquaduct Drachtsterweg en de N31 traverse Harlingen zijn opengesteld voor het verkeer. Naast Leeuwarden VrijBaan, De Centrale As en de N381 welke eerder zijn opengesteld, is het hoofdwegennet in Fryslân grotendeels op orde. Gebiedsontwikkeling, kansen in kernen, de investeringsagenda Drachten Heerenveen en de verdubbeling van de N381 tot Oosterwolde lopen, net als de spoorprojecten, door.

Bij de infrastructurele projecten werken wij intensief samen met het coördinatiepunt Social Return en de scholen voor middelbaar en hoger onderwijs via het coördinatiepunt FIKS. Door deze samenwerking dragen wij bij aan de sociale doelen en een verbetering van de aansluiting tussen onderwijs, bedrijfsleven en overheid.

Algemene projectrisico's

Bij elk project staat een korte financiële toelichting. Nu we steeds meer projecten afronden, constateren we het risicoprofiel van de grote infrastructurele werken kleiner wordt. We weten inmiddels steeds meer. Wel doen zich een aantal projectspecifieke risico's voor. Deze worden bij de afzonderlijke projecten benoemd. Programmabreed blijven de volgende algemene projectrisico's gelden:

- **Faillissementen aannemers** – Als een bouwproces loopt en de aannemer gaat failliet, ontstaat een financieel risico omdat een andere aannemer het werk moeten overnemen. Hier zijn altijd meerkosten aan verbonden. In de aanbesteding is hier waar mogelijk rekening mee gehouden (solvabiliteitstoets, bankgarantie). Om dit risico te beheersen wordt waar mogelijk enige ruimte gereserveerd binnen in de post onvoorzien van het projectbudget. Ook wordt met aannemers bekeken in hoeverre het mogelijk is om binnen de contractvoorwaarden de betalingsregeling zo in te richten dat een aannemer zo weinig mogelijk vooraf hoeft te financieren.
- **Prijsontwikkeling** – met prijsontwikkeling is in de budgetten van de projecten rekening gehouden. Vooral in de rijksprojecten wordt de prijscompensatie geregeld via de toegekende IBOI.
- **Calamiteiten en kwaliteitsproblemen in het bouwproces** – Tijdens de bouw van grote projecten kunnen zich altijd calamiteiten en discussies over de gevraagde kwaliteit voordoen. In principe ligt de verantwoordelijkheid bij de aannemer, maar het vraagt in de praktijk altijd een inspanning van ons als opdrachtgever. Dit uit zich in gevolgen voor tijd en geld. In tijd, doordat projecten hierdoor vertragen. In geld, doordat projectorganisaties langer operationeel blijven en de juridische kosten die horen bij de verantwoordelijkheidsvraag. Door toezicht en controle op de werkplannen en de werkzaamheden, zowel op het terrein van de techniek en de veiligheid, beperken wij dit risico.
- **Meerwerkclaims** – Sinds 2015 is een toename te merken van claims op meerwerk van aannemers in aantal en omvang. Een aanvullend risico is dat de afhandeling van deze claims doorloopt na afronding van het werk of dat claims pas na afronding worden ingediend. Zo loopt nog een hoger beroep van de aannemer van het project Rijksweg A7 Sneek. Op dat moment is de betreffende projectorganisatie in afbouw of niet meer operationeel. Hierdoor kan de kennis om de claims adequaat af te handelen verdwijnen en verhogen de juridische kosten om adequaat verweer te voeren. Om dit risico te beperken proberen wij met aannemers om de claims voor de afrekening af te wikkelen. In de praktijk blijkt dit geen garantie te bieden. Daarom besteden wij veel aandacht aan de juridische opbouw van de bouwdoSSIERS. Bij mogelijke claims wordt een specifiek claimdossier opgebouwd. Daarnaast zorgen wij voor het borgen van kennis op langere termijn binnen de provinciale projectorganisatie.
- **Buitenlandse werknemers en de wet aanpak schijnconstructies** – Vanaf 2015 is het probleem over de wijze waarop buitenlandse werknemers worden betaald zeer actueel geworden in de Friese projecten. Daarnaast is op 15 juli 2015 de Wet Aanpak Schijnconstructies (WAS) van kracht geworden. In deze wet is ook de

ketenaansprakelijkheid geregeld en kunnen opdrachtgevers aansprakelijk worden gesteld voor nabetaling van niet nagekomen cao-verplichtingen. De eerste melding hiervan hebben wij in juni 2016 gekregen. Het betrof medewerkers aan De Centrale As. Vanuit dat proces is het inkoop- en aanbestedingsbeleid aangescherpt. Provinciale Staten is hierover met verschillende brieven geïnformeerd.

- **Kabels en leidingen in de ondergrond** - Met een aantal nutsbedrijven is discussie over het toepassingsbereik van de provinciale regeling kabels en leidingen. Bij de financiële en administratieve afhandeling kan dit nog leiden tot (juridische) discussies met de nutsbedrijven, waaruit financiële claims kunnen komen. Bij de infraprojecten waar dit vooral speelt is een reservering opgenomen voor dit risico.

Specifieke risico's

Als er bij de projecten nog specifieke risico's spelen, staan deze vermeld onder het kopje 'Hoe hebben de risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?' bij de afzonderlijke projecten.

1. Bereikbaarheidsprojecten Leeuwarden-Vrijbaan (programma 2)

Het bereikbaarheidsprogramma Leeuwarden Vrij-Baan is een programma aan infrastructurele werken waar Rijk, provincie en gemeente Leeuwarden samen aan werken. Het betreft meerdere forse projecten. De belangrijkste voor de provincie zijn:

- N31 Haak om Leeuwarden en Westelijke invalsweg
- Drachtsterweg en omgeving
- Station Werpsterhoeke (zie 8 spoorprojecten)
- Extra sneltrein Leeuwarden - Groningen (zie 8 spoorprojecten)

1a. N31 Haak om Leeuwarden en Westelijke invalsweg

	Beleid	Tijd	Geld
a. N31 Haak om Leeuwarden en Westelijke invalsweg			

Wat wilden we bereiken en wat hebben we gerealiseerd?

Er wordt gewerkt aan de laatste opgaves van het Tracébesluit RW 31 (Haak om Leeuwarden) en de gebiedsontwikkeling.

De herinrichting Marsum-Leeuwarden is afgerond. Administratieve afronding (bijv. overdacht gronden) vindt nog plaats. De beweegbare brug in Ritsumasyl en de herinrichting in het dorp zijn afgerond. De uitvoering voor de herinrichting tussen Deinum – Marsum is in volle gang. Afronding zomer 2019.

De aanpassingen rondom rotondes Marsum worden integraal opgepakt met het herontwerp van het wegvak inclusief de nieuwe fietstunnel.

De ontwikkelfase voor de biocomposiet fietsbrug Ritsumasyl is afgerond en de realisatie is gestart. Afronding is voorzien rond de zomer van 2019.

Het project Westelijke Invalsweg fase 1 is afgerond (behoudens de zoute kwelproblematiek bij het aquaduct en de spoorse kruisingen).

Wat heeft het gekost?

Het project voltrekt zich nog steeds binnen de vastgestelde (financiële) kaders.

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

Er zijn geen besluiten genomen door PS.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

De uitgevoerde pilots t.b.v. de aanpak van de zoute kwelproblematiek zijn afgerond en ten opzichte van elkaar beoordeeld. Resultaten zijn voorgelegd aan stuurgroep en er is ingestemd met het uitwerken van maatwerkoplossingen voor de kunstwerken waarbij deze problematiek speelt. Monitoring nog steeds gaande. Bestuurlijk en ambtelijk zijn Provincie, RWS, Gemeente Leeuwarden en Wetterskip Fryslân goed betrokken.

Het innovatietraject is afgerond, de laatste onderzoeksgegevens hebben geleid tot aanpassingen in het ontwerp. Hierdoor wel wat vertraging ontstaan, maar nog steeds op koers om zomer 2019 de brug in gebruik te kunnen nemen.

1b. Drachtsterweg en omgeving

	Beleid	Tijd	Geld
b. Drachtsterweg en omgeving			

Wat wilden we bereiken en wat hebben we gerealiseerd?

N.a.v. toezeggingen aan omgeving zijn er extra geluidsschermen langs de toerit van het aquaduct ter hoogte van het Drachtsterplein geplaatst. Ook worden nog een aantal groenwerkzaamheden uitgevoerd. N.a.v. klachten over aanhoudende geluidsoverlast worden nu metingen verricht om te kijken of er onbedoelde negatieve gevolgen opgetreden zijn.

De ecologische inrichting bij Tearnerwielen heeft vertraging opgelopen i.v.m. het niet verkrijgen van instemming van het Wetterskip. Nu er overeenstemming is, kan uitvoering pas najaar 2019 plaatsvinden i.v.m. beperkingen vanuit flora-fauna wetgeving.

Administratieve afhandeling van de werkzaamheden (overdracht van bijvoorbeeld beheer en onderhoud) loopt nog.

Wat heeft het gekost?

Het project voltrekt zich nog steeds binnen de vastgestelde (financiële) kaders.

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

Er zijn geen besluiten genomen door PS.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's

bijgekomen?

Het project bevindt zich in het eindstadium. In deze fase kunnen zich risico's voordoen t.a.v. overdracht van beheer en eigendom.

2. N31 Traverse Harlingen (programma 2)

	Beleid	Tijd	Geld
N31 Traverse Harlingen			

Wat wilden we bereiken en wat hebben we gerealiseerd?

De nieuwe, verdiepte en verbrede N31 is eind 2017 naar tevredenheid in gebruik genomen. Rond de zomer is de complete installatie op de Koningsbrug vernieuwd. Het complete project is hiermee feitelijk uitgevoerd. Beide aannemers verdienen een compliment over de kwaliteit van het werk.

Hoewel de nieuwe infrastructuur prima functioneert, zijn er drie zaken die moeten worden hersteld:

- De waterdichtheid van de folieconstructie rond het aquaduct verbeteren (eerste helft van 2019);
- Vervangen van bomen en bomengrond;
- Vervangen van de middenbarrier.

Deze onderdelen zijn onderdeel van de lopende contracten. De décharge en financiële afrekening op het project rond de zomer kan plaatsvinden.

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

Het project Harlingen wordt nu afgerond. Er zijn geen besluiten van de Staten geweest.

Wat heeft het gekost?

Het project kent een substantiële meevaller. Het projectbudget is daarom verlaagd naar € 145 mln. Er wordt nog circa € 3 mln. worden afgerekend.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

Met de aannemer zijn sluitende afspraken gemaakt. Het project kent geen grote risico's meer.

3. Verruiming Prinses Margrietkanaal (programma 2)

	Beleid	Tijd	Geld
Verruiming Prinses Margrietkanaal			

Aan de verruiming van de vaarweg liggen de volgende besluiten van provinciale staten ten grondslag:

- In 1997 is het Plan van Aanpak Investerings Fries-Groningse kanalen vastgesteld.

- In februari 2012 is de overeenkomst vastgesteld met het rijk over overdracht Prinses Margrietkanaal en afkoop Van Harinxmakanaal.
- In september 2012 is besluitvorming aan Provinciale Staten voorgelegd voor het uitvoeringskrediet voor de brug Burgum en de kanaalverlegging bij het aquaduct in de Centrale As.
- In september 2013 is het milieueffectrapport (MER) voor Skûlenboarch Westkern beschikbaar gesteld voor openbare kennisgeving. Dit is onderdeel van het Provinciale inpassingplan voor het watergebonden bedrijventerrein aan de noordzijde van het Prinses Margrietkanaal.

Wat wilden we bereiken en wat hebben we bereikt?

De inzet was om in 2018 de nieuwe brug definitief op te leveren en over te dragen aan de uiteindelijke eigenaar-beheerder RWS. Van RWS-zijde worden hieraan strikte voorwaarden gesteld ten aanzien van de aan te leveren stukken. Bovendien is regelen van het eigendom beheer en onderhoud tussen alle betrokken partijen lastiger gebleken dan op voorhand verwacht. Dit alles heeft tot gevolg gehad dat de uiteindelijke overdracht pas in 2019 zal geschieden. Financieel zal dit zeer beperkte consequenties hebben en kunnen binnen budget worden opgevangen.

In het BO-mirt november 2018 zijn over de verdere aanpak van te vervangen bruggen de volgende afspraken gemaakt.

- De Minister van IenW en de provincie Fryslân starten een samenhangende MIRT-verkenning naar de bruggen Spannenburg, Uitwellingerga en Oude Schouw en een haalbaarheidsstudie naar een aquaduct ter vervanging van Kootstertille en Schuilenburg. De Minister van IenW heeft hiervoor de startbeslissing getekend tijdens het BO MIRT 2018. De uitkomsten van de MIRT-verkenning worden in het BO MIRT najaar 2020 besproken;
- De Minister van IenW raamt het realisatiebudget van de bruggen Kootstertille, Schuilenburg, Spannenburg, Uitwellingerga en Oude Schouw op € 90 mln. met verwachte opleverdata tussen 2024 – 2026. Eventuele kosten voor regionale wensen worden door de regio gedekt;
- De regie en projectleiding van de MIRT-verkenning, MIRT-planuitwerking en de realisatie van de bruggen wordt belegd bij Rijkswaterstaat. Rijkswaterstaat maakt daarbij zo veel mogelijk gebruik van expertise en inzet van de provincie Fryslân.

Wat heeft het gekost?

Momenteel speelt alleen nog de afronding van de bochtafsnijding en vervanging brug Burgum. Financieel past het binnen het door het rijk beschikbaar gestelde budget. De financiële verantwoording aan het Rijk geschiedt via de provinciale jaarrekening. De definitieve oplevering en overdracht van de objecten aan het Rijk geschiedt in 2019.

Welke besluiten zijn er in 2018 genomen door Provinciale Staten?

- Provinciale Staten hebben in 2018 geen besluiten genomen met betrekking tot de verruiming Vaarweg Lemmer-Delfzijl en worden ook niet voorzien voor dit jaar.
- Voor de Friese vaarwegen, natte bedrijventerreinen en havens hebben de Staten voor de zomer ingestemd met een provinciale vaarwegenvisie. De uitwerking daarvan zal in 2019 aan de Staten worden voorgelegd.

- Met betrekking tot zgn. fly-by-terminals zal in 2019 een locatieonderzoek plaatsvinden. Met betrekking tot de zoekgebieden is het van belang dat het verzorgingsgebied van Heerenveen daar binnen valt. De locatie Skûlenboarch/Westkern is daarbij mogelijk ook in beeld.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

In het BO-Mirt 2018 is afgesproken dat er een haalbaarheidsstudie komt naar een aquaduct ter vervanging van de bruggen Skûlenboarch en Kootstertille, de definitieve vervanging van deze bruggen is daarmee verder naar achteren geschoven. Gezien de BO-Mirtafspraken zal pas in 2020 duidelijk zijn wanneer de vervanging definitief zal plaatsvinden.

4. N381 Drachten-Drentse grens (programma 2)

	Beleid	Tijd	Geld
N381 Drachten-Drentse grens			

Wat wilden we bereiken en wat hebben we gerealiseerd?

Het contract verdubbeling N381 Donkerbroek – Oosterwolde is in mei 2018 definitief gegund aan Heijmans Infra BV. Buiten is de uitvoering op 1 oktober 2018 gestart met het aanpassen van de waterberging en het verleggen van de toe- en afritten bij Donkerbroek. De restpunten uit fase 1 van het project zijn inmiddels afgerond.

Wat heeft het gekost?

Het project ligt financieel op koers. Het projectbudget van € 184,8 mln. is toereikend en het project kent een gebruikelijk percentage onvoorzien om eventuele tegenvallers op te vangen. Tot en met december 2018 is circa € 152,4 mln. uitgegeven.

In november heeft u ingestemd met de verwerking van de vrijval van de grote projecten. Aangezien de vrijval ook deels betrekking heeft op RSP middelen is een reallocatie van deze middelen gewenst. Enerzijds gebeurt dit doordat vrijkomende RSP middelen, die eerder ontvangen zijn in het provinciefonds, aan andere RSP projecten zijn toegevoegd. Anderzijds door vrijkomende RSP middelen, die eerder ontvangen zijn in het RSP mobiliteitsfonds, aan het project N381 toe te voegen. Zodat, door deze extra bijdrage, hetzelfde bedrag aan provinciale bijdrage kan worden bestemd aan een ander provinciaal project. Het gaat hier om een reallocatie van € 2,4 mln. RSP Mobiliteitsfondsmiddelen.

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

In 2018 zijn geen besluiten over het project N381 Drachten – Drentse grens genomen. De overige relevante besluiten zijn:

- Realisatiebesluit N381 op 10 februari 2010;
- Provinciaal Inpassingsplan (PIP) N381 vastgesteld op 30 november 2011;
- Ontwerp VVGB voor omgevingsvergunning op 25 januari 2017;
- VVGB voor omgevingsvergunning op 24 mei 2017.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

Kabels en leidingen

- Een aantal nutsbedrijven blijft het oneens met de provinciale regeling ten aanzien van het verleggen van kabels en leidingen. Hier lopen momenteel een aantal juridische procedures.

5. De Centrale As (programma 2)

5a. De Weg

	Beleid	Tijd	Geld
a. De weg			

Wat wilden we bereiken en wat hebben we bereikt?

In het najaar van 2018 wilden we de contracten voor de weg afronden. De werken in het noordelijk deel zijn afgerond op de werken aan het Bastion Dokkum na. Inmiddels zijn er afspraken met de gemeente over de invulling van Bastion Dokkum. De afronding vindt plaats in het voorjaar van 2019.

De werken in het midden deel zijn afgerond, behoudens wat restpunten. De financiële afronding van de contracten vindt in het voorjaar van 2019 plaats. De werken in het zuidelijk deel zijn geheel afgerond.

In 2018 is gewerkt aan de afronding van de ontwikkeling en uitvoering van de Motie Vreemd. De verwachting was dat dit in 2018 zou worden afgerond. In samenspraak met de omgeving zijn er meer maatregelen naar voren gekomen dan vooraf verwacht. Inmiddels zijn de maatregelen in voorbereiding, afronding realisatie wordt medio 2019 verwacht.

Wat heeft het gekost?

De realisatie van De Sintrale As ligt financieel op koers.

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

Financiële stand van zaken complexe infrastructuurprojecten en taakstellingen begrotingsprogramma 2 Infrastructuur. Middels dit besluit is 1 miljoen euro extra beschikbaar gesteld voor de realisatie van Motie Vreemd door PS op 14 november 2018.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

Bij de vorige rapportage van de jaarstukken is het financiële kader van door PS toegezegde € 1 mln. als risico benoemd. Er was sprake van veel reacties uit de omgeving waardoor dit niet binnen dit gestelde budget zou kunnen worden uitgevoerd. In 2018 heeft PS daarom € 1 mln. beschikbaar gesteld.

5b. Gebiedsontwikkeling

	Beleid	Tijd	Geld
b. Gebiedsontwikkeling			

Wat wilden we bereiken en wat hebben we gerealiseerd?

Met het openstellen van de Sintrale As in 2016 is ook een aantal maatregelen uit de gebiedsontwikkeling in gebruik genomen en afgerond. Een aantal andere maatregelen zijn in 2018 voorbereid en uitgevoerd. De overige maatregelen worden in 2019 uitgevoerd, met uitzondering van landschapsherstel dat vanwege het voorkomen van kaalslag in het gebied een langere doorlooptijd kent. Voor een aantal maatregelen moet de grond nog verworven worden en voor een aantal maatregelen geldt dat de grondverwerving niet zal lukken en hierdoor niet doorgaan.

Wat heeft het gekost?

De 1e fase van de gebiedsontwikkeling is financieel geïntegreerd in het wegenproject De Centrale As. Vanuit de integrale aanpak blijkt dat de 1e fase gebiedsontwikkeling op koers ligt. Voor fase 2a en b is de provinciale bijdrage, met uitzondering van de financiering voor beheer en onderhoud van het landschap, gedekt. Voor landschapsonderhoud en een aantal recreatieve maatregelen moet de bijdrage van derden nog vastgelegd worden, zo heeft de gemeente Tytsjerksteradiel de cofinanciering voor fase 2 nog niet geregeld. In het najaar 2018 is PS uitgebreid geïnformeerd over de financiële stand van zaken fase 1 en 2. Op dit moment is de provincie in gesprek met de gemeenten over afrekening van de gebiedsontwikkeling fase 1 en de nog niet geregelde cofinanciering fase 2. In het voorjaar van 2019 zal PS nogmaals geïnformeerd worden over de definitieve invulling van de financiering van derden.

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

Er zijn geen besluiten van PS geweest in 2018.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

Het grootste risico voor de gebiedsontwikkeling is de grondverwerving, omdat deze op basis van vrijwilligheid gaat. Hierdoor is gebleken dat een aantal maatregelen, voornamelijk wandel- en fietspaden niet door hebben kunnen gaan. Ook bij het herstel van houtsingels lopen we hier tegenaan.

Een ander risico is de cofinanciering voor fase 2 van de gemeenten. De gemeente Tytsjerksteradiel heeft de cofinanciering nog niet geregeld en wil een mogelijke meevaller op fase 1 benutten voor fase 2. Hierover vinden gesprekken plaats. In het voorjaar van 2019 wordt PS geïnformeerd over de definitieve invulling van de cofinanciering.

In 2018 is gebleken dat het verzilveren van de POP3 kavelruil subsidie niet is gelukt. Echter, het is ook gebleken dat de bijdrage die hieraan geleverd zou worden niet opweegt tegen de te realiseren kavelruilen. Dit wordt dan ook vanuit het budget voor bijdragen aan de POP3 subsidieregeling gefinancierd en vormt geen risico meer datgene

wat gerealiseerd kan worden.

5c. Kansen in Kernen

	Beleid	Tijd	Geld
c. De Centrale As – Kansen in Kernen			

Wat wilden we bereiken en wat hebben we gerealiseerd?

Het project Kansen in Kernen houdt in: het herinrichten van de huidige doorgaande provinciale weg, binnen de bebouwde kom, van zes dorpen in de gemeenten Dantumadiel en Tytsjerksteradiel, n.a.v. de realisatie van De Sintrale As en het benutten van de kansen die dit biedt. Het betreft: Burgum, Feanwâlden, De Falom en Damwâld (N356), Garyp (N913) en Hurdegaryp (N355). Naast een bijdrage aan verkeersveiligheid biedt dit kansen voor de ruimtelijke kwaliteit en sociaaleconomische ontwikkeling in de dorpen en daarmee de leefbaarheid. De herinrichting van KIK Garyp, KIK De Falom, KIK Burgum, KIK Damwâld zijn klaar. In het dorp Hurdegaryp is een knip gemaakt in de planvorming tussen de herinrichting Hurdegaryp-doarp en Hurdegaryp Stationskwartier. De herinrichting Hurdegaryp-doarp is gereed. Het deelproject Hurdegaryp-Stationskwartier is afhankelijk van de spoortunnel (ESGL). Uitvoering staat gepland voor de tweede helft van 2019. In Feanwâlden is een knip gemaakt in de herinrichting van de Suderwei en de aanleg van het park/transferiumgedeelte. De herinrichting van de Suderwei is gereed. De voorbereidingen voor de aanleg van het park/ transferium in Feanwâlden zijn bijna afgerond. De voorbereiding heeft meer tijd gekost dan vooraf gepland, vanwege de complexiteit van het gebied en extra overleg met stakeholders als NS, ProRail, Talmahûs en het tankstation. De uitvoering start in 2019.

Wat heeft het gekost?

Kansen in Kernen ligt financieel op koers.

In 2015 hebben GS en PS definitieve besluiten genomen over de maximale provinciale bijdrage aan KIK. De totale maximale bijdrage van de provincie aan KIK bedraagt €11.1 mln. Het eerste gedeelte van de provinciale bijdrage voor de *voorbereiding*, te weten €3.2 mln, is in 2015 via een ANNO-subsidie aan de gemeenten Tytsjerksteradiel en Dantumadiel beschikt. Het gaat hierbij om de voorbereidingskosten van de 6 dorpen en de uitvoeringskosten van KIK Garyp.

Voor de *uitvoering* is in totaal maximaal € 7.9 mln. beschikbaar aan provinciale bijdrage voor de gemeenten Tytsjerksteradiel en Dantumadiel. Deze bijdrage is via een subsidie beschikbaar gesteld aan de gemeente Tytsjerksteradiel (maximaal € 3.648.500) en aan de gemeente Dantumadiel (maximaal € 4.253.500). De herinrichtingen van de KIK-dorpen die nu gereed zijn, zijn binnen het beschikbare budget gebleven. Prognose voor de overige dorpen is ook dat deze binnen het beschikbare budget blijven.

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

Er zijn in 2018 geen besluiten genomen door PS over Kansen in Kernen.

Hoe hebben de risico's zich ontwikkeld?

In de bestuursovereenkomst De Centrale As (2007) en de basisafspraken Kansen in kernen (2014) is vastgelegd dat de beide gemeenten projectverantwoordelijke zijn en daarmee risicodragend. De provincie faciliteert, zowel financieel als in menskracht. De

procesmanager Kansen in kernen van de provincie treedt op als regisseur en borgt de provinciale belangen. Risico is dat de provincie hiermee indirect stuurt op het project. Dit risico is en wordt beheerst door het instellen van een kernteam dat de provincie voorziet, én een gezamenlijke financiële beheersing.

6. Investeringsagenda Drachten-Heerenveen (programma 2)

	Beleid	Tijd	Geld
Investeringsagenda Drachten Heerenveen			

Wat wilden we bereiken en wat hebben we bereikt?

Gemeente Smallingerland

Op 30 mei 2017 is door het college besloten om samen met de gemeente Smallingerland opdrachtgever te worden voor het project Oudega aan het Water (deelproject Oostelijke Poort Merengebied). Door samen te werken kan de provincie haar belangen in het project beter borgen. Zo heeft de provincie een grondpositie in het gebied, en wordt de provincie uiteindelijk beheerder en wellicht eigenaar van de verbrede vaarverbindingen. Tevens ligt er een relatie met de (huidige) vaarweg naar Drachten. De samenwerkingsovereenkomst is in januari ondertekend en aan een gezamenlijk plan van aanpak wordt nog gewerkt, waarin nadere afspraken tussen beide partijen worden vastgelegd.

De stand van zaken van het zwembad De Welle is dat begin 2019 de projectaanvraag wordt verwacht. Het is spannend of dit wordt gehaald. De planvorming duurt langer dan vooraf ingeschat. Scope en eindresultaat van het project veranderen niet.

Gemeente Heerenveen

Het opdrachtgeverschap voor het project Bereikbaarheid Gebiedsontwikkeling Heerenveen is op verzoek van de gemeente Heerenveen overgedragen van de provincie naar de gemeente, onder de voorwaarde dat de gemeente tevens verantwoordelijk wordt voor eventuele (financiële) risico's. Naar verwachting zal begin 2019 worden gestart met de realisatie van het project.

De overige projecten in Heerenveen zijn inmiddels afgerond, behalve het busstation. Voor het busstation Heerenveen is inmiddels een definitief ontwerp opgesteld. De aanbesteding en gunning hebben vertraging opgelopen en dat heeft geresulteerd in een wijziging van het kasritme.

Wat heeft het gekost?

De investeringsagenda Drachten – Heerenveen ligt financieel op koers.

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

In 2018 zijn geen besluiten genomen over de investeringsagenda Drachten – Heerenveen. Wel zijn een paar kasritme wijzigingen doorgevoerd in 2018.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

Twee projecten kosten qua voorbereiding meer tijd dan aanvankelijk was ingeschat. Het betreft Oostelijke Poort Merengebied en Bereikbaarheid Gebiedsontwikkeling Heerenveen. Beide projecten hebben uitstel gekregen en dienen nu uiterlijk 1 juli 2019 in uitvoering te zijn genomen. Voor de Oostelijke Poort Merengebied bestaat de kans dat dit niet wordt gehaald. In het eerste kwartaal van 2019 wordt dat duidelijk.

Voor het deelproject Oudega aan het Water is de provincie mede-opdrachtgever geworden. De gemeente Smallingeland en de provincie financieren ieder de helft van het project, en dragen beide de helft van eventuele (financiële) risico's. De bijdrage vanuit de Investeringsagenda is taakstellend. Een eventueel financieel tekort zal leiden tot een beperking van de scope van het project.

Voor het project Bereikbaarheid Gebiedsontwikkeling Heerenveen is het opdrachtgeverschap overgedragen van de provincie naar de gemeente, met de daarbij behorende (financiële) risico's. De provinciale bijdrage voor het project is taakstellend.

7. Knooppunt Joure (programma 2)

	Beleid	Tijd	Geld
7 Knooppunt Joure			

Wat wilden we bereiken en wat hebben we bereikt?

Het nieuwe knooppunt functioneert heel goed. Verkeer rijdt vlot door en ongevallen zijn verleden tijd. In 2018 stond in het teken van de aanleg van de gemeentelijke infrastructuur. Dat is voor het overgrote deel afgerond. De verdieping van de LWDW is tijdrovende klus gebleken. Het is niet gelukt het werk voor de zomer af te ronden. Alle inspanning is er zelfs op gericht om dit voor het vaarseizoen van 2019 te klaren. Het is wel gelukt de KRW oever op de Kûfurd aan te leggen.

Wat heeft het gekost?

Het projectbudget van € 81 miljoen is toereikend. Er moet nog circa €4-5 miljoen worden betaald.

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

Er zijn geen besluiten van de Staten geweest. De lobby voor de aanleg van een aquaduct in de Skarster Rien is helaas niet gelukt.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

Er is op een aantal punten onzekerheid over de kwaliteit van hetgeen is aangelegd. Dit hoort bij de afrondende fase van een project, maar voor Joure is er wel een specifieke zorg. De zorg is of de fundering van de weg met bodemas (IBC) goed is aangelegd; of hier nog milieukundige consequenties uit voort kunnen komen is de vraag. Deze zorg is voorgelegd aan de nationale Advieskamer Bodembescherming. Afhankelijk van de uitkomst, moet deze worden hersteld en/of verbeterd.

8. RSP Spoorprojecten (programma 2)

Algemeen

De RSP-Spoorprojecten zijn onder te verdelen in vier hoofdprojecten:

1. Capaciteitsvergroting van de spoorverbinding Leeuwarden-Zwolle voor de uitbreiding van het aantal treinen van twee naar vier per uur in beide richtingen.
2. Capaciteitsvergroting van de spoorverbinding Leeuwarden-Groningen voor de tweede sneltrein die gaat rijden.
3. Aanleg van station Werpsterhoeke met een onderdoorgang voor gemotoriseerd verkeer en een onderdoorgang voor fietsers en voetgangers.
4. Capaciteitsvergroting van de spoorverbinding Leeuwarden – Sneek gaat over de infrastructurele maatregelen die nodig zijn om een 4de trein per uur te laten rijden tussen Leeuwarden en Sneek.

8a. Capaciteitsvergroting spoorverbinding Leeuwarden-Zwolle

RSP spoorprojecten	beleid	tijd	geld
8a Capaciteitsvergroting Leeuwarden – Zwolle			
Spooruitbreiding Zwolle - Herfte			
Tractie Leeuwarden - Meppel			
Overige maatregelen Leeuwarden - Meppel			

Wat wilden we bereiken en wat hebben we bereikt?

1. Spooruitbreiding Zwolle-Herfte

Het project Zwolle – Herfte wordt uitgevoerd in twee contracten. Te weten een contract voor de aanpassing van station Zwolle en een contract voor de extra sporen tussen station Zwolle en Herfte. ProRail wilde in de zomer van 2018 de oostzijde van station Zwolle aanpassen. Dit is gelukt. ProRail en de 'Combinatie VolkerRail en Blankevoort' werkten aan de voorbereidingen van de spooruitbreiding tussen station Zwolle en Herfte. In 2018 is gestart met de aanpassing van het spooreplacement (opstel- en servicesporen) aan de zuidwestkant van station Zwolle.

2. Tractie Leeuwarden – Meppel

De onderstations (transformatorhuisjes) zouden in 2018 een tweede voedingskabel krijgen. Hierdoor wordt het tractiesysteem robuuster. Afgezien van het aansluiten van het onderstation in Grou op een tweede kabel, is dit overal gelukt. De overleggen met de betrokken gemeenten en de provincie voor het leggen van deze kabel kostten meer tijd dan gepland. De aanleg van deze kabel is nu voorzien voor begin 2019.

3. Overige maatregelen Leeuwarden-Zwolle

Het is de bedoeling dat de Sprinters tussen Leeuwarden en Meppel gaan doorrijden naar Zwolle. Hiervoor moeten er tussen Meppel en Leeuwarden nog enkele kleine overwegmaatregelen worden uitgevoerd. De tractie tussen Meppel en Zwolle is ook nog niet op orde. ProRail is in 2018 begonnen met het onderzoek wat hiervoor moet gebeuren.

Wat heeft het gekost?

1. Spooruitbreiding Zwolle-Herfte

Afgezien van de vaste bijdrage vanuit de RSP-middelen komen de kosten voor Herfte-Zwolle en ZwolleSpoort niet ten laste van de regio.

2. Stroomvoorziening (tractie) Leeuwarden – Meppel

Voor het op orde brengen van de stroomvoorziening (tractie) tussen Leeuwarden en Meppel is een budget beschikbaar van € 5,6 mln.. Dit bedrag is in 2017 en 2018 volledig door ProRail uitgegeven.. De provincie is voor dit project geen risicodragers.

3. Overige maatregelen Leeuwarden-Zwolle

Tussen Meppel en Zwolle zijn overwegveiligheidsmaatregelen nodig. Deze maatregelen zijn geraamd op € 0,5 mln. Dit bedrag is beschikbaar gesteld vanuit de Motie Koopmans middelen.

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

In uw vergadering van 20 juni 2018 besloot u om een spooraquaduct verder uit te werken als vervanging van de spoorbrug over het van Harinxmakanaal op het traject Leeuwarden – Zwolle (HRMK). Verder besloten Provinciale Staten om voor de vervanging van de spoorbrug HRMK op zoek te gaan naar aanvullende eigen financiële middelen en een lobby te starten voor de benodigde cofinanciering van het Rijk en Europa. In het BO-Mirt van 22 november is het spooraquaduct besproken met het Rijk. Daar is geconstateerd dat een spooraquaduct een substantiële investering vergt die niet enkel vanuit het spoor of de regionale vaarweg verdedigbaar is. Het jaar 2019 wordt gebruikt om breder en met inbegrip van mogelijke toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen te kijken naar de meerwaarde dat een spooraquaduct kan bieden. Er zijn verder geen besluiten genomen door Provinciale Staten over onderstaande projecten.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

Het aanleggen van de tweede kabel naar het onderstation te Grou, kost meer dan gepland. Deze extra kosten worden conform afspraak gedragen door ProRail. De overige projecten kunnen binnen de beschikbare budgetten worden uitgevoerd. Vanaf december 2021 gaan er vier treinen rijden tussen Leeuwarden en Zwolle. Twee Intercity's en twee Sprinters, waarbij het de bedoeling is dat de Sprinters aansluiting geven in Zwolle op andere treinen. Mogelijk is de spoorinfrastructuur in Meppel dan een knelpunt. Dat geldt ook voor de beweegbare spoorbruggen tussen Leeuwarden en Meppel. Er zijn echter dienstregelingsvarianten waarbij station Meppel niet hoeft te worden aangepast. Ook is er een dienstregeling mogelijk waarbij de beweegbare spoorbruggen minder een knelpunt zijn. Samen met Overijssel, Drenthe, NS en ProRail moet uiterlijk in 2020 een keuze worden gemaakt voor een dienstregeling.

8b Capaciteitsvergroting spoorverbinding Leeuwarden-Groningen

RSP spoorprojecten	beleid	tijd	geld
b. Capaciteitsvergroting spoorverbinding Leeuwarden-Groningen			

Wat wilden we bereiken en wat hebben we bereikt?

In 2018 zou de uitvoering van de bouw starten. Dit is gelukt. Aan het einde van de zomer is BAM begonnen met de aanleg van het tweede spoor tussen Zuidhorn en Hoogkerk. In Hurdegaryp is Heijmans gestart met de bouw van de onderdoorgang.

Wat heeft het gekost?

Van het totale budget dat beschikbaar is voor de spoorverbinding Leeuwarden-Groningen is tot nu toe € 67,3 mln. uitgegeven.

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

Door PS zijn in 2018 geen besluiten genomen over de capaciteitsvergroting Leeuwarden – Groningen.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

Op dit moment is het Tracébesluit nog niet onherroepelijk omdat er nog beroepsprocedures lopen. Op basis hiervan kan de Raad van State aangeven dat het Tracébesluit (op een beperkt aantal punten) aangepast moet worden. Dit kan ook zijn doorwerking hebben in ontwerpen die de aannemer hiervoor moet aanpassen. De zitting vond plaats op 29 november. Een uitspraak wordt begin maart 2019 verwacht. Bij de voorbereiding op de uitvoering zijn verschillende zaken aan het licht gekomen die nog niet goed waren geregeld. Voorbeeld hiervan zijn de ontwerpen voor de spoorinfrastructuur en de beveiliging en het later beschikbaar komen van de ontheffing op de Wet Natuurbescherming. Op basis hiervan waren aanvullende ontwerpgegevens nodig om dit af te ronden. De kosten kunnen nog worden opgevangen binnen het projectbudget. Echter, het projectbudget is niet meer voldoende om alle toekomstige risico's te betalen als deze optreden. We houden nauwlettend in de gaten welke gevolgen dit heeft en hoe we hier mee om kunnen gaan.

8c Station Werpsterhoeke

RSP spoorprojecten	<i>beleid</i>	<i>tijd</i>	<i>geld</i>
c. Station Werpsterhoeke			

Wat wilden we bereiken en wat hebben we bereikt?

Verdere afbouw van beide onderdoorgangen. De geplande ingebruikname in april 2018 is niet gehaald. Er was met de gemeente Leeuwarden discussie over het beheer van de pompinstallatie van de onderdoorgangen. Met de gemeente Leeuwarden is afgesproken dat er vanuit het project voor 7 jaar financieel wordt bijgedragen aan de kosten van het beheer en onderhoud. De fietsonderdoorgang is na de zomer opengesteld. Bij de auto-onderdoorgang is er meer kwelwater dan verwacht. De aannemer legt hiervoor een extra pompinstallatie aan. Hij is hier na de zomer mee gestart. Naar verwachting wordt deze onderdoorgang in april 2019 opengesteld.

Direct ten noorden en zuiden van de onderdoorgangen liggen overwegen: de overweg Barrahûs en de overweg Nije Werpsterdyk. In 2018 zijn met ProRail en IenW afspraken gemaakt over de opheffen van de overwegen. Het opheffen wordt voor 50 % gefinancierd vanuit Motie Koopmans middelen en voor 50 % uit de middelen voor station

Werpsterhoeke.

De overweg Barrahûs is nu nog nodig voor landbouw verkeer. Dit is niet meer nodig als de gemeente een nieuwe aansluiting realiseert tussen de Bredyk en de Overijsselselaan. De gemeente startte in 2018 met de voorbereiding van deze aansluiting. De realisatie van deze aansluiting is voorzien medio 2019. Na afgelopen zomer heeft de gemeente Leeuwarden het eerste contact gelegd met direct omwonenden over het opheffen van beide overwegen. Gemeente Leeuwarden verwacht begin 2019 afspraken te maken met de direct omwonenden over het opheffen van de overwegen.

Wat heeft het gekost?

In 2018 is €18,5 miljoen inclusief btw verplicht en/of uitgegeven uit het RSP-budget voor station Werpsterhoeke. Voor de realisatie van beide onderdoorgangen (fase 1) is een totaalbudget beschikbaar van € 21 mln. (prijspeil 2014).

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

Provinciale Staten hebben in 2018 geen besluiten genomen.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

- In tegenstelling tot de verwachtingen kan het zijn dat de extra pompinstallatie het probleem van het extra kwelwater niet oplost. Dit wordt gemonitord.
- Er is een risico dat de overdracht in april 2019 niet tot stand komt als gevolg van zaken die nog aan het licht komen. Voor de overdracht vindt een inspectie plaats door ProRail en de gemeente Leeuwarden, zodat gebreken tijdig worden gesignaleerd en opgelost.

8d Capaciteitsvergroting van de spoorverbinding Leeuwarden - Sneek

RSP spoorprojecten	<i>beleid</i>	<i>tijd</i>	<i>geld</i>
d. Capaciteitsvergroting van de spoorverbinding Leeuwarden-Sneek			

Wat wilden we bereiken en wat hebben we gerealiseerd?

Zoals in hiervoor genoemde de brief van 3 juli jl. is aangegeven is het niet mogelijk om het oorspronkelijke plan uit te voeren. In 2018 heeft de provincie samen met ProRail en Arriva een tijdelijke oplossing bedacht en uitgewerkt waarbij in de ochtendspits alleen vier treinen per uur rijden van Sneek naar Leeuwarden. Bij deze oplossing kunnen er maar twee treinen stoppen in Mantgum. Van Leeuwarden naar Sneek rijden er dan twee (lange) treinen per uur. In de middagspits is dit omgekeerd. Voor deze tijdelijke oplossing moeten er naast de aanpassingen aan het spooreplacement in Leeuwarden ook maatregelen worden getroffen bij Mantgum. Het streven is nog steeds om tijdens de spits in beide richtingen vier treinen te laten rijden die alle in Mantgum stoppen. ProRail heeft in 2018 de extra maatregelen in Mantgum geraamd op € 3 mln. (+/- 40%). Voor deze extra maatregelen is in het Bestuurlijk Overleg MIRT 2018 besloten om op basis van cofinanciering door Rijk en regio ieder een bijdrage van 50% beschikbaar te stellen. Het besluit komt voort uit de Tweede Kamermotie Sienot over knelpunten op het regionaal spoor. Het provinciaal deel is gedekt uit de reserve BDU.

Wat heeft het gekost?

De planuitwerkingsfase heeft tot en met 2018 een bedrag van € 1,1 mln. gekost.

Welke besluiten zijn er nog genomen in het jaar 2018 door Provinciale Staten?

Door Provinciale Staten zijn geen besluiten genomen. Op 3 juli 2018 hebben wij u per brief (kenmerk: 01542228) geïnformeerd over de mogelijkheid van een tijdelijke oplossing om in 2020 met 4 treinen tussen Sneek en Leeuwarden te rijden.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

Het risico van onvoldoende baanstabieleit is opgetreden. Er is nu gekozen voor de hierboven genoemde tijdelijke oplossing. Deze wordt nu verder uitgewerkt. Hierbij kan aan het licht komen dat de tijdelijke oplossing toch niet mogelijk is.

We blijven ons inzetten voor een dienstregeling met 4 treinen in beide richtingen tijdens de spits. Voor deze definitieve situatie is een bedrag nodig van € 20 tot € 36 mln. nodig. Het risico is aanwezig dit bedrag niet beschikbaar komt.

3 – Overige projecten

9. Heerenveen, stad van Sport (Nieuw Thialf, programma 5)

Het project wordt uitgevoerd onder de verantwoordelijkheid van Thialf Onroerend goed (OG) BV, waarin de provincie voor 2/3 deel aandeelhouder is en de gemeente Heerenveen voor 1/3 deel. Het project bestaat uit vier onderdelen:

1. Het vernieuwen van het schaatscomplex (geregeld);
2. Het herstructureren van de Thialf organisatie (geregeld);
3. Het voorlopig uitbesteden van de horecaexploitatie (eind 2016 plaatsgevonden);
4. Het vernieuwde Thialf is eind januari 2017 officieel geopend.

De provincie is als aandeelhouder én subsidieverstrekker betrokken bij het project.

	Beleid	Tijd	Geld
Heerenveen, stad van Sport			

Wat wilden we bereiken en wat hebben we bereikt?

In 2014 is gestart met de (ver)bouwwerkzaamheden. De officiële opening van het vernieuwde Thialf heeft op 27 januari 2017 plaatsgevonden. De afrekening van het totale project is in concept klaar en zal volgens planning in 2019 afgerekend worden.

Wat heeft het gekost?

De subsidie van de provincie bedraagt € 20 mln. REP en € 30 mln. uit het Investeringsprogramma Wurkje foar Fryslân. Voor de overname van de aandelen (2/3) is € 4 mln. uitgetrokken. Er zijn extra middelen (28,5% van de totale kosten met een maximum van € 625.000,-) vanuit het programma Duurzame Energie ingezet op aanvullende maatregelen voor duurzame energieopwekking.

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

Er zijn in 2018 geen besluiten genomen door uw Staten.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

De financiële risico's voor de verbouwing waren minimaal, afgaande op de eindafrekening die van Thialf is ontvangen. De verbouwing is op tijd opgeleverd en binnen het budget. In september 2018 is een definitief verzoek tot vaststelling binnengekomen, met een goedkeurende verklaring van de accountant. Een klein aantal posten is eind 2018 nog niet gecontroleerd en afgerekend.

De (bouwkundige) toestand van de ijshockeyhal is gedateerd. Deze hal is niet in eigendom van Thialf, maar van de gemeente Heerenveen. Het onderhoud is wel voor rekening van Thialf. De kosten voor onderhoud (ook het grote) zullen wel op het exploitatieresultaat van Thialf blijven drukken. Zolang de provincie aandeelhouder is, blijft dit ook voor de provincie een risico. Wat betreft de ijshockeyhal zal de provincie als

aandeelhouder van Thialf gevraagd worden om bij de renovatie van de hal een bijdrage te overwegen. Daar zijn echter nog geen middelen voor geraamd. Op grond van een motie in PS wordt een business case ontwikkeld voor de verbouwing, in het licht van de totale schaatssport. Deze notitie wordt in 2019 rond de zomer verwacht.

De verwachting is dat de exploitatie van de ijshockeyhal door Thialf ter hand zal worden genomen. De verbouwing van de hal is noodzakelijk vanwege de bouwkundige toestand van de hal en de behoefte om er ook activiteiten als curling en short track in te kunnen organiseren; sporten die een grote vlucht nemen. De hal is eind 2018 vanwege bouwkundige risico's tijdelijk gesloten en de tijdelijke constructiemaatregelen zijn begin 2019 zijn afgesloten, zodat de hal op 1 februari weer open is gegaan. De kosten van deze maatregelen worden gedragen door de gemeente Heerenveen en Thialf, over de exacte verdeling daarvan wordt nog gesproken.

Risico's exploitatie:

In de algemene ledenvergadering is het punt van aanbesteden verschillende keren aan de orde geweest. Op dit moment wordt bekeken hoe de aanbesteding vormgegeven zal worden. In de aandeelhoudersvergadering is besloten de Europese Commissie te consulteren of een aanbesteding plaats moet vinden. Er bestaat twijfel of marktpartijen de aandacht voor topsport voldoende kunnen realiseren. In november 2018 is een verzoek ingediend bij het Ministerie van Binnenlandse zaken om de Commissie te verzoeken een eventuele exploitatie door Thialf BV in overeenstemming te verklaren met de oorspronkelijke staatssteunmelding.

Jaarrekening:

De jaarrekening 2017/2018 is door Thialf opgemaakt, maar de accountant heeft tot op heden nog geen definitief oordeel kunnen geven omdat er onder andere nog een discussie loopt met de belastingdienst over de waardering van het onroerend goed. Zodra daar overeenstemming over is, zal de accountant zijn verklaring kunnen opstellen. Eind 2018 was er nog geen oordeel van de belastingdienst.

10. RUG/Campus Fryslân (programma 4)

	Beleid	Tijd	Geld
RUG / Campus Fryslân			

Wat wilden we bereiken en wat hebben we bereikt?

Met het opzetten van University Campus Fryslân (thans RUG/Campus Fryslân) wilden wij een beter functionerende arbeidsmarkt realiseren, hoger opgeleiden meer binden aan onze regio en de transitie naar een duurzame economie stimuleren. Dit door gebruik te maken van de vaak unieke sterktes van de regio, de zogenaamde Fryske hotspots. De Campus Fryslân is succesvol als zij in het studiejaar 2022-2023 is uitgegroeid tot een volwaardige universitaire vestiging met ca. 50 formatieplaatsen, 1000 studenten en ruim 50 promovendi. Verder zal Campus Fryslân diverse postacademische cursussen en vaardigheidstrainingen aanbieden.

Resultaten/acties 2018:

- De bacheloropleiding Global Responsibility & Leadership is goedgekeurd door zowel de Commissie Doelmatigheid Hoger Onderwijs (CDHO) als de accreditatiecommissie (NVAO). De opleiding gaat op 1 september 2018 van start.
- De master Cultural Geography van de faculteit Ruimtelijke Wetenschappen is verplaatst naar Leeuwarden en van start gegaan op 1 september 2017. Deze master bevat de nieuwe afstudeerrichting (track) Tourism Geography and Planning, ontwikkeld in samenwerking met Stenden. Bij NHL/Stenden wordt de premaster aangeboden van waaruit doorstroming mogelijk is naar de master.
- De master Sustainable Entrepreneurship is goedgekeurd door de CDHO en de NVAO heeft een positief advies ontvangen van de visitatiecommissie. De master gaat op 1 september 2018 van start.
- Binnen de master Recht en Bestuur van de faculteit Rechtsgeleerdheid is een nieuwe afstudeerrichting (track) ontwikkeld in samenwerking met de NHL genaamd Governance and Law in Digital Society. Deze track is goedgekeurd door de CDHO en de NVAO en gaat op 1 september 2018 van start in Leeuwarden.
- Binnen de faculteit Science en Engineering wordt een nieuwe tweejarige master ontwikkeld op het gebied van Mechanical Engineering. De intentie is om binnen deze master de track Smart Factories te ontwikkelen, die deels vanuit Drachten wordt aangeboden (1e jaar in Groningen). Deze track heeft een positief advies gekregen van de CDHO bij standplaats Groningen. Dit was niet het geval bij standplaats Leeuwarden, i.v.m. het ontbreken van een infrastructuur op dit gebied, aldus het CDHO. Gezien het belang van deze track voor het Innovatie Cluster Drachten (ICD) wordt gekeken naar medefinancieringsmogelijkheden voor deze track vanuit de REP-gelden bedoeld voor het ICD. Het ICD zal de medebekostiging meenemen in het projectvoorstel voor de 4e fase van het ICD. Hoewel een grote betrokkenheid van RUG CF, maakt deze track geen onderdeel uit van het project RUG Campus Fryslân aangezien de standplaats van de opleiding buiten Fryslân ligt.
- In samenwerking met de faculteit Science and Engineering en de faculteit Medische Wetenschappen wordt gewerkt aan het ontwikkelen van een master Food, Nutrition and Sustainable Health. Binnen deze master is een track opgenomen over Dairy, die in Leeuwarden zal moeten worden aangeboden. Een aanvraag voor de doelmatigheidscommissie (CDHO) wordt voorbereid. Voor de uitvoering van een deel van het onderwijs worden ook de mogelijkheden verkend bij Van Hall Larenstein en de Dairy Campus. Afstemming wordt gezocht met de WUR.
- De werving voor de opleidingen is van start gegaan, nationaal en internationaal. In het kader van het aantrekken van potentiële studenten naar de bacheloropleiding is RUG Campus Fryslân ondermeer van start gegaan met een web-klas, waarin leerlingen uit 5 en 6 VWO vier weken online kunnen proefstuderen.
- De aan promovendi gekoppelde gelden van UCF1, plus de gelden gekoppeld aan de vier lopende marketing & werving trajecten van de lopende masters, zijn overgedragen aan de RUG/Campus Fryslân aan de hand van twee separate beschikkingen.
- Voor wat betreft de graduate school (IGRS): In totaal 8 van de 35 promovendi, die vanuit de UCF-periode zijn overgedragen aan RUG Campus Fryslân, zijn gepromoveerd. In totaal zijn tenminste 18 nieuwe promovendi (9 reguliere fulltime

- + 9 die extern werkzaam zijn) aangesteld onder de vlag van RUG Campus Fryslân.
- Per 1 september 2018 is de RUG/Campus Fryslân officieel van start gegaan met de opening van het University College met de brede bachelor opleiding. Er zijn 3 'oude' UCF masters (instroom stabiel) + 3 nieuwe master/tracks gerealiseerd.

Wat heeft het gekost?

Voor de realisatie van een University College, een Master College (met tien masters) en een International Graduate and Research School (IGRS) ontvangt de RUG Campus Fryslân van de provincie een bedrag van maximaal € 17.830.000,- voor de periode 2016 t/m 2023. Dit bedrag van € 17.830.000,- is inclusief € 1.000.000,- uit de vrijval van UCF1. Deze € 17.830.000 wordt aangevuld met € 583.000 van de gemeente Leeuwarden. De uitbetaling van deze € 583.000 vindt plaats via de provincie, waardoor het totaal uitkomt op € 18.413.000.

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

Provinciale Staten hebben in 2018 nog geen besluiten over de RUG/Campus Fryslân genomen.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

Er zijn geen nieuwe risico's bijgekomen. De realisatie van de doelen en de voortgang van RUG/Campus Fryslân is, zoals eerder aangegeven, voor een belangrijk deel afhankelijk van de landelijke accreditatie van de gewenste opleidingen (CDHO en Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie) en de omvang van de instroom van studentenaantallen. Voor wat betreft het eerste punt zijn er al belangrijke resultaten geboekt. Voor wat betreft studentenaantallen het volgende.

De instroom in het eerste jaar (2018/2019) van het University College was bij de beschikking geprognosticeerd op 75 studenten. Naar verwachting zullen dat op 1 september ca. 35/40 studenten zijn. Op 1 oktober (teldatum) is het exacte aantal bekend. Reden: de ervaring leert (o.a. bij het University College in Groningen) dat een nieuwe opleiding toch een langere aanloop nodig heeft dan aanvankelijk gedacht. Verder heeft de late accreditatie ertoe geleid dat ook later met de werving van studenten kon worden gestart.

11. Leeuwarden-Fryslân 2018 (programma 5)

	Beleid	Tijd	Geld
Leeuwarden-Fryslân 2018			

Leeuwarden is op 6 september 2013 uitgeroepen tot Europese Culturele Hoofdstad in 2018. Leeuwarden – Fryslân heeft zich namens Nederland gepresenteerd op Europees niveau met 60 grote culturele evenementen en honderden mienshipsprojecten, verspreid over heel Fryslân. Conform de doelstelling is Leeuwarden – Fryslân 2018 een breed

volksfeest geworden waaraan iedereen, jong en oud, kon meedoen en meedeed. Voor de culturele evenementen was de stichting Kulturele Haadstêd 2018 verantwoordelijk. De re-opening in de laatste drie weken van november 2018 was het sluitstuk van het (officiële) programma van LF2018, maar ook een vooruitblik naar de komende jaren. Voor de programma's en projecten voor de lange termijn, *de legacy*, zijn met name de provincie en gemeente Leeuwarden verantwoordelijk. De voorbereidingen hiervoor zijn inmiddels in volle gang. Provincie Fryslân en gemeente Leeuwarden hebben kwartiermakers aangetrokken voor het programma en de (culturele) marketing.

Wat wilden we bereiken en wat hebben we bereikt?

De Stichting was als regieorganisatie verantwoordelijk voor de uitvoering van het bidbook. De gemeente Leeuwarden en de provincie Fryslân ondersteunden de Stichting hierbij. Met honderden evenementen in Fryslân en met miljoenen bezoekers, kijken stichting, gemeente en provincie terug op een zeer geslaagd jaar. Eerste kwartaal 2019 zal een inhoudelijke en financiële (eind) rapportage worden opgesteld.

Wat heeft het gekost?

In de meerjarenbegroting van de provincie is voor een bedrag van € 15,8 mln. aan subsidie opgenomen voor de uitvoering van het bidbook door stichting Leeuwarden-Fryslân. Op 21 juni 2017 hebben Provinciale Staten besloten om in aanvulling hierop € 2.25 mln. beschikbaar te stellen:

- a. € 875.000 voor extra marketinginspanningen;
- b. € 875.000 voor het bestaande dekkingstekort van Stichting LF2018;
- c. € 500.000 voor het ontwikkelen van een legacy-programma en -organisatie

Daarnaast hebben Provinciale Staten in 2017 besloten tot:

- een risicovoorziening van maximaal € 2 mln. voor de in juni 2017 geïdentificeerde risico's op met name de fondsen- en sponsoropbrengsten bij de stichting en de BTW van de Rijksbijdrage. Provincie en gemeente Leeuwarden hebben najaar 2017 de stichting elk een aanvullende subsidie verstrekt van maximaal € 750.000 vanwege een te verwachten tekort van € 1,5 mln. door het achterblijven van met name sponsorinkomsten op de ramingen. De provincie heeft daarnaast € 650.000 aan de gemeente Leeuwarden betaald als bijdrage in de tegenvaller van € 1,3 mln, doordat een deel van de rijksbijdrage in het BTW compensatiefonds is gestort.
- het oprichten van een waarborgfonds van € 1 mln. voor het afdekken van ticketrisico's bij producties die in overwegende mate afhankelijk zijn van ticketopbrengsten. Dit bedrag is aangevuld tot € 1,533 mln. door gemeente Leeuwarden en Fonds Podiumkunsten. Op basis van een voor dit doel gemaakte subsidieregeling zijn ticketrisico's gedeeld. Bij tegenvallende ticketverkoop wordt bijgedragen; bij meevallende verkoop wordt gestort door de subsidieaanvrager. Niet alle subsidies zijn op dit moment vastgesteld. Naar verwachting wordt er een klein bedrag meer gestort, dan dat er aan subsidie wordt verstrekt. Bij de behandeling van Agenda 2028 hebben PS besloten dit bedrag blijvend beschikbaar te stellen als dekking voor ticketrisico's bij culturele producties.

In 2015 is uit het evenementenfonds aan de Stichting een incidentele subsidie verleend van € 3,56 miljoen ten behoeve van grootschalige evenementen uit het bidbook Leeuwarden-Fryslân 2018 voor de periode 2015 t/m 2018.

Er zijn door Provinciale Staten in 2012 middelen beschikbaar gesteld voor provinciale bedrijfsvoeringskosten in de jaren t/m 2018. Een deel van de werkzaamheden – zoals de financiële afronding van het project, de eindrapportage van de effecten en bijhorende persmomenten – zal plaatsvinden in het eerste helft van 2019.

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

In 2012 hebben Provinciale Staten ingestemd met het inhoudelijk en financieel ondersteunen van de kandidatuur van Leeuwarden als Europese Culturele Hoofdstad in 2018 namens Nederland. Op 21 juni 2017 hebben Provinciale Staten besloten om aanvullende middelen beschikbaar te stellen en garantievoorzieningen te treffen voor de jaren 2017-2018 om van Leeuwarden-Fryslân 2018 een succes te maken.

In oktober 2018 hebben de Staten besloten over het voorstel Agenda2028 (de legacy) en middelen voor 2019 en 2020 (2 miljoen euro op jaarbasis) beschikbaar gesteld en daarnaast de € 1 miljoen uit het waarborgfonds ticketsrisico's blijvend beschikbaar gesteld als dekking voor ticketrisico's bij culturele producties.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

Met de toegekende maximale subsidies van elk maximaal € 0,75 mln. hebben gemeente en provincie voorzien in het (in augustus 2018 voorziene) geraamde tekort.

In de voorziening voor risico's resteert derhalve € 0,6 mln. Deze voorziening blijft in stand in verband met het project 11Fonteinen. De provincie heeft samen met de betreffende gemeentes de verantwoordelijkheid voor het project de 11Fonteinen. Risico's in dit project betreffen het realiseren van de geraamde sponsors/fondsen en de realisatie binnen de geraamde kosten. Deze financiële risico's hieromtrent worden gedeeld met de gemeenten.

12. Europese watertechnologiehubs (programma 4)

De ambitie is om Nederland te ontwikkelen tot de Europese Watertechnologie Hub, met de Water Campus in Leeuwarden als kristallisatiepunt. Samen willen we structureel werken aan ontwikkeling en vermarketing van nieuwe watertechnologieën. We willen een wereldleider worden op het terrein van innovatieve watertechnologie. Dit betekent een groei van het aantal kenniswerkers tot 2000 werknemers in 2020 en een forse toename van werkgelegenheid bij toeleverende industrie en dienstverlening. Daarmee wordt een belangrijke bijdrage geleverd aan het nationale topsectorenbeleid, de grote maatschappelijke uitdagingen van de EU en de Duurzame ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties op het gebied van voldoende en veilig water (drinkwater) en sanitatie.

	Beleid	Tijd	Geld
Europese watertechnologiehubs			

Wat wilden we bereiken en wat hebben we bereikt?

Wij faciliteren en jagen projecten aan die passen in het Uitvoeringskader Watertechnologie 2014-2020 en de Beleidsbrief 'Wurkje mei Fryslân'. In dat kader is er een provinciale subsidie verleend aan de Water Alliance van € 1.517.000,--. Water Alliance gaat met deze middelen de internationale: propositie ontwikkeling, business development en communicatie en promotie verder versterken.

Bij deze Berap is een begrotingsvoorstel opgenomen om het bestedingsritme van het budget RSP REP provinciefonds UK Watertechnologie aan te passen voor de komende jaren aan te passen.

In de kadernota 2018 zijn extra middelen beschikbaar gesteld zijnde € 1 mln. voor een plus op de de uitvoering van het bestaande WaterCampus Actieplan 2017-2020. Deze middelen worden ingezet voor versterkte profilering en Valorisatie en groei van bedrijvigheid. De bestaande beschikking van 20 december 2016 ten behoeve van de uitvoering van het WaterCampus Actieplan 2017 2020 is met eerder genoemde € 1 mln. opgehoogd.

Ook in 2018 continueren wij onze lobby om Wetsus en in zijn algemeenheid het innovatie ecosysteem van de WaterCampus meer nationaal/ EU gefinancierd te krijgen voor met name de periode na 2020. In juni 2018 heeft er een zogenoemde ronde tafel bijeenkomst plaatsgevonden gericht versterkte nationale samenwerking op het gebied van watertechnologie. Het ministerie van EZK heeft daarom in de tweede helft van 2018 een Expertgroep Watertechnologie ingesteld, welke in 2019 advies uit moet brengen aan staatssecretaris Keijzer over duurzame financiering van Wetsus vanaf 2021.

Wat heeft het gekost?

Het budget dat beschikbaar is gesteld ten behoeve van het Uitvoeringskader Watertechnologie 2014-2020 - zijnde € 13 mln. (REP-regio) - is voor het overgrote deel verplicht en/of uitgegeven.

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

Provinciale Staten hebben op 27 juni 2018 ingestemd met de Kadernota 2019. In deze kadernota is voor Wetsus voor de jaren 2021 en 2022 in totaal € 2.25.000,-- opgenomen.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

- Om uit te groeien tot Europese hub op het gebied van Watertechnologie is zekerheid over langjarige continuïteit van Wetsus een essentiële voorwaarde. Dit geldt zowel voor de contracten met het bedrijfsleven en vooraanstaande universiteiten als voor het aantrekken van de beste onderzoektalenten. De langere termijn financiering van Wetsus (na 2020) is nu niet volledig geborgd. De ambitie kan dus in gevaar komen.
Het Wetsus-programma werkt met aio's (assistent in opleiding). Om het onderzoek te kunnen continueren en aio's te kunnen aanstellen op vierjarig contact is eind 2018/ begin 2019 duidelijkheid nodig over de voortzetting van de financiering na 2020.

13. De Nieuwe Afsluitdijk (programma's infrastructuur, omgeving en economie)

	Beleid	Tijd	Geld
De Nieuwe Afsluitdijk			

De Nieuwe Afsluitdijk (DNA) is een samenwerkingsverband van de provincies Fryslân, Noord-Holland en de gemeenten Hollands Kroon, Harlingen en Súdwest-Fryslân. Provincie Fryslân is penvoerder van het programma. De Nieuwe Afsluitdijk heeft projecten in ontwikkeling die (deels) meelopen in het Rijkscontract voor de versterking van de Afsluitdijk (projecten waaronder de Vismigratierivier (Deel 1) en fietspaden) en ondersteunt projecten van derden (Blue Energy, getijdenenergie). Daarnaast ontwikkelt en realiseert het programma 'eigen' projecten (o.a. Vismigratierivier (Deel 2), Afsluitdijk Wadden Center bij Kornwerderzand, Verbreding van de Sluis bij Kornwerderzand).

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

Oktober 2018 hebben Provinciale Staten het Reparatieplan Provinciaal Inpassingsplan Vismigratierivier vastgesteld. Dat reparatieplan is inmiddels onherroepelijk geworden. In november hebben Provinciale Staten ingestemd met het dekken van de bedrijfsvoering kosten Vismigratierivier van € 2,1 miljoen uit de vrijvallende middelen programma Complexe Infraprojecten.

Wat heeft het gekost?

In 2018 hebben Provinciale Staten uit de vrijvallende middelen programma Complexe Infraprojecten € 2,1 mln. extra beschikbaar gesteld voor de dekking van de bedrijfsvoering kosten Vismigratierivier. Ook is er middels de kadernota 2019 € 130.000 opgenomen in de begroting voor de voorbereiding van het Living Lab Afsluitdijk.

Wat wilden we bereiken en wat hebben we gerealiseerd?

Het Rijkscontract voor de versterking van de Afsluitdijk is in maart 2018 gegund aan Levvel B.V., een combinatie van; Van Oord, BAM en Rebel. Begin 2019 wordt er begonnen met de renovatie. Deze wordt voor 2023 afgerond. Een aantal projecten van De Nieuwe Afsluitdijk zijn in dit contract opgenomen, waaronder Deel 1 van de Vismigratierivier, het doorlaatmiddel in de Afsluitdijk. De afgelopen maanden heeft De Nieuwe Afsluitdijk overlegd met Levvel en WPF om alle werkzaamheden op elkaar af te stemmen en verder op zoek te gaan naar synergie.

Afsluitdijk Wadden Center

Het Afsluitdijk Wadden Center is gerealiseerd. Op 22 maart 2018 is het gebouw op feestelijke wijze geopend. De eerste negen maanden heeft het centrum al bijna 150.000 bezoekers mogen ontvangen. Dat betekent dat de eerste verwachtingen van 70.000 – 100.000 bezoekers in het eerste jaar flink overtroffen worden. Toerisme op de Afsluitdijk groeit sterk. Uit cijfers blijkt dat er in 2018 700.000 toeristen een bezoek hebben gebracht aan de Afsluitdijk, meer dan een verdubbeling ten opzichte van 2014 (laatste onderzoek).

Vismigratierivier

Het project Vismigratierivier is inhoudelijk (ontwerp en techniek), financieel en planologisch rond. In verband met complexe raakvlakken met de projecten versterking Afsluitdijk en Windpark Fryslân is de aanbesteding opgeschoven. Voor de zomer verwachten we de aanbesteding voor Deel 2 van de Vismigratierivier, de feitelijke rivier, te gaan starten. In basis is er genoeg tijd om het project in 2022 af te ronden. Echter, gezien de complexe raakvlakken en het gegeven dat we moeten wachten totdat Levvel zijn werkzaamheden heeft afgerond, houden we er inmiddels rekening mee dat het project in 2023 afgerond wordt.

Het Provinciale Inpassingsplan Vismigratierivier, zoals door u in 2016 vastgesteld, behoefde een beperkte aanpassing om het gewenste ontwerp van het doorlaatmiddel door de Afsluitdijk planologisch mogelijk te maken. Het Reparatieplan is eind 2018 door PS vastgesteld en inmiddels onherroepelijk geworden.

Duurzame Energie projecten

Het vergunningen traject om de democentrale getijdenenergie mogelijk te maken is in voorbereiding, maar is complex en tijdrovend. Het bedrijf achter de ontwikkeling, Tocado, heeft na een faillissement in afgeslankte vorm een doorstart gemaakt. Hun pilotopstelling bij Den Oever is nodig voor het doen van ecologische testen. In verband met de werkzaamheden van Levvel moet de pilot binnenkort verwijderd worden. Mogelijk kunnen belangrijke testen niet uitgevoerd worden. Het is nog niet duidelijk welke consequenties dit heeft.

PS hebben in 2016 besloten middelen beschikbaar te stellen voor de backbone, de elektrificatie van het Friese deel van de Afsluitdijk. Tennet voert momenteel een locatiestudie uit naar een onderstation. Er zijn meerdere zoeklocaties. De Afsluitdijk (aanlandingsdriehoek) is een van de zoekgebieden. De resultaten van de locatiestudie worden in de zomer van 2019 verwacht.

In december 2017 is door PS een motie aangenomen om een breed Living Lab, meerdere thema's, op de Afsluitdijk te verkennen. De verkenning loopt en de belangstelling vanuit de onderwijssector is groot. In 2019 wordt samen met het onderwijsveld geïnventariseerd welke onderwerpen zich als eerste lenen voor een Living Lab en of er een reële businesscase kan ontstaan. Een Living Lab rondom Duurzame Energie op de Afsluitdijk is een voor de hand liggende keuze. Met de kadernota 2019 is er vanuit de Provincie al € 130.000 beschikbaar gesteld om de Living Labs voor te bereiden.

Brede Sluis

In het najaar van 2018 zijn nadere afspraken gemaakt met de minister van Infrastructuur & Waterstaat over onder meer de projectfinanciering. In totaal kost het project € 214,5 mln. De regio heeft een harde investeringsbijdrage toegezegd van € 73,5 mln. Geconstateerd is, dat er nog een gat is van € 84,5 mln. Het rijk gaat in samenwerking met de regio de verschillende financieringsmogelijkheden in beeld te brengen om het gat in de financiering te kunnen dichten. De Tweede Kamer wordt van de vorderingen op de hoogte gehouden.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

Financiering Vismigratierivier

Het eerder gemelde risico is opgelost. Met de huidige beschikbare financiële middelen kan het gehele Deel 2 in één keer gerealiseerd worden, waardoor afgezien wordt van een gefaseerde aanleg. Zoals reeds eerder met u gedeeld komen wij uiterlijk in 2022 met een dekkingsvoorstel voor de Beheer- en Onderhoudskosten voor de Vismigratierivier.

Vergunbaarheid Democentrale stromingsenergie

De vergunbaarheid van de democentrale bij Kornwerderzand en het TTC/OGTC bij Den Oever is nog steeds een aandachtspunt. Het faillissement van Tocardo heeft dit proces vertraagd. Het proces is echter weer opgepakt. De komende tijd voert de initiatiefnemer gesprekken met Rijkswaterstaat om te komen tot een oplossing.

Financiering Sluis Kornwerderzand

Om de resterende financiële opgave van het project in te vullen is het Rijk door de Kamer aangezet het voortouw te nemen om financieringsmogelijkheden om het gat te dichten in beeld te brengen en dit terug te melden aan de kamer. Onduidelijk is nog in hoeverre deze inspanningsverplichting resulteert in het dichten van het financiële gat.

14. Breedbandinfrastructuur in Fryslân (programma 4)

	Beleid	Tijd	Geld
Breedbandinfrastructuur in Fryslân			

Toelichting bij het kleurenschema:

De kleuren in het schema zijn op groen gezet. Hierbij is de stand van zaken voor het verstrekken van een achtergestelde lening aan een marktpartij doormiddel van een tenderprocedure als uitgangspunt genomen. Zie voor een verdere beschrijving hiervan bij 'Wat wilden we bereiken en wat hebben we gerealiseerd?'

Beleid: In de PS-vergadering van 25 januari 2017 zijn de beleids- en politiek-bestuurlijke kaders voor de nieuwe aanpak voor breedband vastgesteld. Hierna is overgegaan tot een verdere uitwerking en implementatie van deze nieuwe aanpak. Daarom staat dit onderdeel op groen.

Geld: In diezelfde vergadering hebben Provinciale Staten besloten tot de financiële afhechting van het 'oude' instrumentarium voor de aanpak van breedband. Tevens zijn toen de financiële kaders en middelen voor de nieuwe aanpak vastgesteld. Op dit moment past het project binnen de gestelde kaders waardoor nu ook dit onderdeel op groen staat.

Tijd: Op 25 januari 2017 heeft in Provinciale Staten besluitvorming plaatsgevonden over de kaders van de nieuwe breedband-aanpak. Conform planning is op 3 oktober 2017 een verleningsbesluit op de achtergestelde lening genomen. Kabelnoord is hierbij als winnaar uit de tenderprocedure gekomen. Op 3 april 2018 zijn de provincie en Kabelnoord een leningsovereenkomst overeengekomen. Hierover bent u op 29 maart 2018 geïnformeerd (brief met kenmerk 01508814).

Wat wilden we bereiken en wat hebben we bereikt?

Doel is om met het verstrekken van een marktconforme achtergestelde lening ter financiering van maximaal 50% van de investeringskosten, de aanleg van glasvezel in de buitengebieden van Fryslân mogelijk te maken. Op 29 maart 2018 zijn de provincie en Kabelnoord een leningsovereenkomst overeengekomen en kan Kabelnoord daadwerkelijk starten met de aanleg van het glasvezelnetwerk. In 2018 zijn vraagbundelingscampagnes geweest in de gemeenten Tytsjerksteradiel, Achtkarspelen, Opsterland en Ooststellingwerf. In al deze gemeenten is het percentage van de aanmeldingen (ruim) boven de 60% geëindigd. In de gemeente Achtkarspelen is eind 2018 ook daadwerkelijk de schop de grond ingegaan.

Op 17 juli jl. hebben wij besloten een subsidieregeling uit te werken voor de meest onrendabele adressen in het buitengebied. Hierover hebben wij u per brief geïnformeerd (brief met kenmerk 01546530). Het besluit van 17 juli jl. voor het uitwerken van een subsidieregeling voor de onrendabele adressen in het buitengebied is echter begin 2019 'on hold' gezet, omdat Kabelnoord alle adressen in het buitengebied tot nog toe aan wil sluiten onder dezelfde voorwaarden en kosten. Feitelijk zijn er dus geen onrendabele adressen te benoemen. Dit heeft ons doen besluiten dat er beter gewacht kan worden met de inzet van de financiële middelen voor de onrendabele adressen.

Op 17 juli jl. hebben wij u ook geïnformeerd over ons besluit om een incidentele subsidie te verstrekken aan de coöperatie DFMopGlas voor een onderzoek naar een haalbaarheid van een aanpak en uitrol van glasvezel in grijs gebied. Het haalbaarheidsonderzoek zou in eerste instantie afgerond worden in oktober 2018. DFMopGlas heeft echter verlenging van de projectperiode aangevraagd en toegewezen gekregen tot en met juni 2019. Er is daarom nog geen informatie beschikbaar over de haalbaarheid van een business case in grijs. Er hebben zich (sinds september 2018) meerdere commerciële partijen gemeld bij gemeenten die glasvezel willen aanbieden aan de grijze adressen (in combinatie met witte adressen). Zij geven aan dit zonder overheidsfinanciering te kunnen doen.

Wat heeft het gekost?

Provinciale Staten hebben in hun vergadering van 25 januari 2017 besloten maximaal € 35 mln. vrij te maken voor het verstrekken van de achtergestelde lening. Nu de leningsovereenkomst tussen Kabelnoord en de provincie is afgesloten, kan Kabelnoord stapsgewijs aanspraak maken op deze achtergestelde lening tot maximaal € 35 mln. Kabelnoord heeft inmiddels in 2018 ongeveer € 3,5 mln. achtergestelde lening in verschillende tranches ontvangen. Verder is er € 12 mln. vrijgemaakt voor een marktconforme lening in de grijze gebieden en is er € 5 mln. beschikbaar gesteld voor een regeling voor de duurste aansluitingen in de buitengebieden. Deze financiële middelen worden in eerste instantie nog niet ingezet in verband met actuele (markt) ontwikkelingen (zie ook onder 'Wat wilden we bereiken en wat hebben we

gerealiseerd?').

Op 17 juli jl. hebben wij besloten een subsidie van maximaal € 199.605 beschikbaar te stellen aan de coöperatie De Fryske Mienskip op Glas. Deze subsidie wordt gedekt uit het budget 'Uitwerken pilot grijs'. Dit budget is bij de 1ste berap vrijgemaakt vanuit het budget 'Voorfinanciering versnellingstrajecten' voor breedband van € 1 mln. Hiervan is nu nog € 800.000 beschikbaar.

Tot slot is er € 250.000 in 2017 gereserveerd voor proceskosten tot uitvoering van de aanpak breedband. Van deze proceskosten is er eind 2018 nog ruim € 60.000 over.

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

Er zijn in 2018 geen besluiten door Provinciale Staten genomen.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

Bij de marktconforme achtergestelde lening was het belangrijk om de risico's zoveel mogelijk aan de voorkant te mitigeren, omdat de sturingsmogelijkheden na verstrekking van de lening beperkt zijn. De mate van sturing en de afdwingbaarheid van de aanleg zijn beperkt tot de leningsvoorwaarden, omdat het hier gaat om een kredietsubsidie en geen overeenkomst onder bezwarende titel. Om u volledig mee te nemen in de afspraken en resterende risico's, organiseren wij op een later moment een besloten bijeenkomst om u te informeren. De bijeenkomst is besloten vanwege de bedrijfsgevoelige informatie die hiermee annex is.

In het laatste halfjaar van 2018 hebben zich meerdere commerciële partijen gemeld die glasvezelaansluitingen willen realiseren in de grijze gebieden in combinatie met aansluitingen in de witte gebieden. Dit kan effect hebben op de in totaal te realiseren glasvezelaansluitingen door Kabelnoord. Dit omdat andere marktpartijen deze aansluitingen misschien gaan realiseren in plaats van Kabelnoord. De financiële risico's voor de provincie zijn hierbij beperkt. Omdat de provincie stapsgewijs geld vrijmaakt (vergelijkbaar met een bouwdepot), waarbij vooraf afgesproken mijlpalen dienen te worden behaald. Risico dat hierbij kan optreden is dat voor dit deelgebied waar andere marktpartijen actief zijn, Kabelnoord niet overgaat tot de aanleg van een netwerk omdat hier voor de (financiële) vervolgranche beschikbaar komt. Wij volgen deze ontwikkelingen op de voet.

15. Innovatiecluster Drachten (voorheen technocampus) (programma 4)

Voor Noord-Nederland is het van grote betekenis dat er een impactvolle en attractieve innovatieve factor in Drachten beschikbaar is met internationaal acterende bedrijven als kennisbron en kennispartner. Dit heeft geleid tot het Innovatiecluster Drachten (ICD). De doelstelling van het ICD betreft het creëren van een bruisende kennis- en innovatie infrastructuur, door samenwerking tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen, opleidingsinstellingen en overheden in Noord-Nederland.

Het Innovatiecluster Drachten is opgedeeld in vier fasen van elk twee jaar:

- fase 1 (2013-2014): eerste aanzet geven voor het realiseren van een volwaardig innovatiecluster in Drachten. Accent ligt op het boeien en binden van personeel.
- fase 2 (2015-2016): nadruk op doorontwikkeling van fase 1 en het realiseren van twee R&D projecten.
- fase 3 (2017-2018) en fase 4 (2019-2020): opschalen naar nog meer ecosysteemfuncties, zoals precompetatieve gezamenlijke R&D in samenwerking met regionale onderzoeksinstituten (UCF, NHL Hogeschool/Stenden, Hanzehogeschool, Windesheim, RUG, Universiteit Twente).

, namelijk 3D printen metaalonderdelen en High Tech Sensing & Big Data.

	Beleid	Tijd	Geld
Innovatiecluster Drachten			

Wat wilden we bereiken en wat hebben we bereikt?

De gestarte samenwerking tussen de bedrijven alsmede de behaalde resultaten zijn conform de verwachtingen. In de tweede fase is de doelstelling om het aantal deelnemende bedrijven te laten groeien. Inmiddels werken er circa 3.700 mensen bij de 17 aangesloten bedrijven, waarvan ruim 1400 aan innovatieprocessen.

Wat heeft het gekost?

De provincie Fryslân en de gemeente Smallingerland ondersteunen het project elk met een inzet van maximaal 8 miljoen euro voor de looptijd 2013 tot en met 2020, in vier fasen van twee jaar. Provincie en gemeente Smallingerland dragen elk maximaal 25% bij aan het project. De overige financiering komt van de deelnemende bedrijven in het innovatiecluster, out of pocket en in kind ten bedrage van maximaal 16 miljoen euro.

In uw vergadering van juni 2013 hebben uw Staten besloten maximaal € 8 mln. te reserveren voor het totale project 'Innovatiecluster Drachten' (hierna: ICD) met een looptijd van acht jaar (2013-2020). Wij zijn tegelijkertijd door uw Staten gemandateerd om individuele projectvoorstellen met subsidieaanvragen in het kader van ICD te behandelen en te beschikken.

Voor de eerste fase van het project hebben wij in 2013 een budget van € 192.500,- ter beschikking gesteld voor de projectperiode 2013-2014 op een totale investering van € 1,3 miljoen. Voor de tweede fase hebben wij begin 2015 een budget van € 1.744.255,- ter beschikking gesteld voor de projectperiode 2015-2016 op een totale investering van € 7.065.000,-.

Voor de derde fase hebben wij op 10 januari 2017 een budget van € 2.379.350,- ter beschikking gesteld voor de projectperiode 2017-2018, op een totale investering van € 9.637.800,-.

In de vierde en laatste fase van het project (2019-2020) blijft de nadruk liggen op de doorontwikkeling van het boeien en binden van personeel, aansluiten van regionale hbo en universitaire kennisinstellingen, gezamenlijke R&D projecten en shared facilities. Met name het vinden van geschikt personeel is een belangrijk aandachtspunt in de sterk aantrekkende economie. De Mastertrack HTSM die door de RuG wordt ontwikkeld,

speelt hierbij een belangrijke rol. Eind 2018 wordt het plan voor de vierde fase vastgesteld. In 2019 gaan we ook alvast in gesprek met ICD over hun visie op de periode na 2020.

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

Provinciale Staten hebben in 2018 geen besluiten over het Innovatiecluster Drachten genomen.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

Een potentieel risico is dat de inzet van de reeds participerende bedrijven zich reduceert, en daarmee ook de financiële inbreng, waardoor de geformuleerde doelstellingen van het project niet worden gehaald.

16. Gebiedsontwikkelingsplan Franekeradeel-Harlingen (programma 5)

	Beleid	Tijd	Geld
Gebiedsontwikkelingsplan Franekeradeel-Harlingen			

Wat wilden we bereiken en wat hebben we bereikt?

De volgende werken zijn in 2018 uitgevoerd: waterloopbestekken Sexbierum en de Mieden, bestek kade(verhoging) bij Tsjummearumer Feart (inclusief fietspad), bestek laanbeplanting en het bestek landbouwbrug bij Tzummarum. De reconstructie van de dorpen Sexbierum en Tzummarum is in 2018 met middelen van de maatschappelijke plus afgerond. Tussen 2015 en 2017 zijn de werkzaamheden in Wijnaldum en Oosterbierum al afgerond.

Het werk aan de oeverbescherming en dat voor de nieuwe brug bij Dongjum is in uitvoering.

Het waterloopbestek Herbaijum, het bestek voor de verbreding van twee landbouwwegen (Ottomaleane en Kapellewei), het brugbestek Ried, het bestek voor (water)inlaten en het bestek voor een nieuw gemaal bij Ried/ De Mieden zijn klaar, maar later dan gepland was. Vertraging ontstond onder andere doordat gemeente Waadhoeke en Wetterskip Fryslân nog aanvullend budget beschikbaar moeten stellen voor aanvullende wensen t.o.v. het plan. De aanbestedingen kunnen naar verwachting in 2019 plaatsvinden. De vertragingen hebben geen gevolg voor de totale uitvoeringsperiode t/m 2022.

De afhandeling van schadevergoeding aan een beperkt aantal grondeigenaren is vrijwel klaar. Het gaat om betaling van schade voor percelen waar structureel verminderde ontwatering optreedt en waar technische maatregelen geen oplossing bieden.

Tussen 2014 en 2017 zijn drie agrarische bedrijven verplaatst. De betrokken bedrijfswoningen en achtergebleven stallen zijn in de periode 2016-2018 volgens plan

verkocht. GS heeft op 11 december de zogenaamde agrarische verkeerswaarde vastgesteld. Met die waarde worden de te ruilen percelen in de verkaveling verrekend in 2022.

De wenszittingen voor die wettelijke herverkaveling vonden plaats in februari 2018. Die hebben volgens planning geleid tot het ontwerp - Ruilplan. De bestuurscommissie stelde dat plan op 6 december 2018 vast. Dit plan regelt dat percelen dichter bij bedrijfsgebouwen geruild worden en dat percelen zo mogelijk meer geconcentreerd worden per grondeigenaar of - gebruiker. Het ontwerp-Ruilplan ligt van 6 februari t/m 19 maart 2019 ter inzage.

GS stelde op 12 december 2017 de derde planwijziging vast. PS stelde op 18 oktober 2017 de vierde planwijziging vast.

In juni is de tweede Infokrant verschenen in het gebied. In juli vond er een voorlichting plaats voor agrarische ondernemers over drainage en verzilting.

Wat heeft het gekost?

De planuitvoering is in 2014 gestart en heeft tot nu toe bijna € 35,3 mln. gekost. Hiervan is € 14,5 mln. besteed aan grondaankopen, bijna € 17,8 mln. aan uitvoering van maatregelen (waterberging, bruggen, stuwen, vispassages, natuurvriendelijke oevers, ea), € 3 mln. aan realisatie van de maatschappelijke plus. Op de totale planbegroting van ongeveer € 50,5 mln. draagt de provincie ongeveer 21,5% bij.

Welke besluiten hebben Provinciale Staten in 2018 genomen?

Provinciale Staten hebben in 2018 geen besluit over het gebiedsontwikkelingsplan Franekeradeel- Harlingen genomen.

Hoe hebben de genoemde risico's zich ontwikkeld en zijn er nieuwe risico's bijgekomen?

De planuitvoering loopt volgens planning en de kosten daarvan blijven binnen de planbegroting. De kans op het optreden van de bestaande risico's is verminderd. Er is wel een nieuw risico: Frisia Zout BV vroeg medio 2018 een wijziging van haar vergunning aan de minister van Economische Zaken. Als de minister besluit tot wijziging zal daar op kortere of langere termijn extra bodemdaling uit voortkomen. De huidige planmaatregelen bieden daarvoor geen compensatie. De reactie van de minister is nog niet bekend. Het wantrouwen bij de betrokkenen in de streek over de cijfers voor de bodemdaling en de planuitvoering neemt in het algemeen af. De zichtbare resultaten van de uitvoering dragen bij aan het herstel van het vertrouwen.

17. Breed cofinancieringsbudget (diverse programma's)

In de notitie vereenvoudiging financieel beleid die op 31 oktober 2018 is vastgesteld door Provinciale Staten is opgenomen dat we een breed cofinancieringsbudget vormen vanuit de bestaande onderdelen Europese Programma's, POP3 en Leader. Gedurende de looptijd van deze budgetten mag er over de programma's en de jaren heen geschoven worden waarbij het totaal beschikbare budget per onderdeel niet gewijzigd mag worden zonder besluitvorming van PS. In deze paragraaf wordt de financiële stand van zaken van de verschillende onderdelen inzichtelijk gemaakt.

Per onderdeel wordt aangegeven:

- de stand van de reserve per 31 december 2018
- de verplichte bedragen per 31 december 2018 die nog niet tot uitbetaling zijn gekomen
- de begrote bedragen in de meerjarenbegroting 2019 en verder
- de verplichte bedragen in de jaren 2019 en verder.
- het beschikbare bedrag waarvoor nog geen verplichtingen zijn aangegaan ultimo 2018.

Vanaf de 1° berap zal een nadere inhoudelijke toelichting gegeven worden per onderdeel.

POP3 (programma 3)

x € 1.000	31-12-2018	2019	2020	2021	2022	Totaal
POP3	8.072	0	0	0	0	8.072
Verplicht	3.990	650	390			5.030
Verplicht aan RVO	2.942					2.942
Nog beschikbaar						100

Toelichting

Het nog beschikbare bedrag voor Pop3 is op begrotingsbasis nagenoeg volledig verdeeld over de diverse subsidieplafonds voor POP 3 die gedurende 2018 zijn opengesteld door GS. Doordat de Rijksdienst voor ondernemend Nederland (RVO) de openstelling, beoordeling van aanvragen en subsidietoekenningen uitvoert voor de provincie en Europa, en de toegekende provinciale financiering achteraf in rekening brengt bij de provincie (en Europa), zijn deze verplichtingen afzonderlijk opgenomen.

Europese programma's EFRO-EZ/Interreg/Waddenfonds (programma 4)

x € 1.000	31-12-2018	2019	2020	2021	2022	Totaal
Europese programma's	1.838	4.850	0	0	0	6.688
Verplicht	2.005	1.097	90			3.192
Nog beschikbaar						3.496

Leader (programma 5)

X € 1.000	31-12-2018	2019	2020	2021	2022	Totaal
Leader	1.293	750	0	0	0	2.043
Verplicht	1.185	0				1.185
Nog beschikbaar						858

2.10 Paragraaf 10 – Samenwerkingsverbanden

In ons coalitieakkoord (resultaat 17) is bij de acties voor een dynamische omgeving in de mooiste provincie onze inzet voor het platteland beschreven. Hierbij willen we de samenwerking zoeken met gemeenten en anderen, waaronder It Wetterkip, via de gebiedsagenda's. Hiervoor zetten we in op:

- een slagvaardige en gebiedsgerichte werkwijze. Hiervoor is het instrument Gebiedsbudget gerealiseerd
- betrokkenheid van en met de Mienskip, o.a. dankzij het IMF

Tevens gaan we tijdens de tweede helft van de collegeperiode - in overleg met de partners bekijken of we in het kader van de Streekagenda's meer maatwerk per gebied kunnen leveren.

De huidige (Streekagenda-)overeenkomsten voor regionale samenwerking lopen rond 2019-2020 af. Daarom hebben we in 2018 gezamenlijk met de partners verkend welke vorm van samenwerking na 2019 wenselijk is. Tijdens deze verkenning is met alle stuurgroepen (bestuurders van gemeenten en Wetterskip Fryslân) gesproken. De belangrijkste conclusie is dat de stuurgroepen de samenwerking voort willen zetten na 2019. In alle gebieden zijn hiervoor al thema's geselecteerd.

1 – Gebiedsagenda's

De samenwerking met gemeenten en Wetterskip Fryslân is in 2014 vastgelegd in de vijf gebiedsagenda's. Hierin staan gezamenlijke opgaven. Per gebied worden jaarlijks door de stuurgroepen jaarplannen opgesteld, waarin ook de provinciale doelen voor het gebied zijn opgenomen.

In 2017 zijn wij projecten gestart ter realisatie van onze doelen op het gebied van duurzame energie, cultuurtoerisme en plattelandsrecreatie, fietspaden en de aandachtsgebieden. Daarnaast hebben we ingezet op de Bottom up-aanpak. Ook de uitvoering van het thema krimp is meegenomen bij de gebiedsagenda's. Ter realisatie van deze doelen hebben wij de regelgeving vereenvoudigd en werken we in het kader van de gebiedsagenda's met twee instrumenten: Gebiedsbudget en Iepen Mienskipfûns (IMF). In de gebieden Noordwest en Noordoost werken we daarnaast ook nog met Leader.

1a. Gebiedsbudget

De aanpak met een gebiedsbudget heeft als doelen:

- maatwerk te leveren per gebied, zoals o.a. aanbevolen door de Noordelijke Rekenkamer;
- het aantal provinciale regelingen terug te brengen en hiermee efficiënter en flexibeler te zijn;
- de inspanningen sterker te richten op het verwezenlijken van doelen en daarbij de integraliteit bij de uitvoering te vergroten;
- de samenwerking met andere overheden te versterken.

Provinciale Staten hebben in juni 2016 de eerste versie van een Provinciaal Uitvoerings Programma 2016-2019 (PUP) vastgesteld. Hierin staat een aantal provinciale doelen met bijbehorende middelen (in totaal € 16,465 mln.). Deze middelen vormen het gebiedsbudget en worden gekoppeld aan de bestemmingsreserve. De budgetten blijven gekoppeld aan de doelen waarvoor Provinciale Staten deze middelen beschikbaar hebben gesteld.

De middelen zetten we in op basis van de jaarplannen die in de gebieden samen met de partners worden gemaakt. Gedeputeerde Staten, de Colleges van de Friese gemeenten en het dagelijks bestuur van het Wetterskip stellen de jaarplannen jaarlijks vast. Deze jaarplannen hebben we aan het begin van het jaar ter informatie aan Provinciale Staten gestuurd. Als jaarverslag wordt per gebied een “glossy” publicatie opgesteld. Deze wordt in het gebied rondgestuurd en ter kennisneming aan Provinciale Staten.

Het Gebiedsbudget is onderverdeeld in zes onderdelen, elk met eigen randvoorwaarden en een eigen budget. De middelen zijn vanaf 2017 ingezet. In twee jaren (2017 en 2018) is het gehele gebiedsbudget geprogrammeerd: totaal € 7,7 mln. Met 50 % cofinanciering betekent dit een totale investering van ca € 15,5 mln. Voor bijvoorbeeld plattelandrecreatie en cultuurtoerisme heeft dit 20 projecten opgeleverd, bij de fietspaden ging het om 32 projecten.

Veenweidevisie

In het Gebiedsbudget was voor de Veenweidevisie € 9 miljoen beschikbaar gesteld. Op 24 januari 2018 hebben Provinciale Staten besloten de middelen voor de Veenweidevisie uit het Gebiedsbudget vrij te maken en toe te voegen aan het tijdelijk budget Veenweidevisie (Programma 3).

Cultuur- en plattelandstoerisme

Er is in totaal € 2 miljoen beschikbaar gesteld. Er is afgesproken dit bedrag evenredig over de vijf Streekwurk regio's te verdelen (à € 400.000,-). De stand van zaken is dat het beschikbare budget in zijn geheel is besteed, verplicht dan wel geprogrammeerd.

Actieplan Fiets

Er is in totaal € 4 mln. beschikbaar gesteld. Hiervan is ca. € 3 mln. besteed. Het resterende deel is verplicht of geprogrammeerd.

Aandachtsgebieden

Voor de gemeenten Ooststellingwerf en Weststellingwerf is het gebiedsbudget aandachtsgebieden beschikbaar gesteld. Voor beide gemeenten was er een bedrag van € 232.500,- beschikbaar. Het beschikbare bedrag is in zijn geheel besteed dan wel geprogrammeerd.

Duurzaamheid

Het gebiedsbudget Duurzaamheid bestaat een bedrag van 1 mln. Dit bedrag is wederom verdeeld over de vijf regio's. Dit budget is grotendeels besteed. Het resterende deel is geprogrammeerd.

Vrijval Quick Wins

Dit is een onderdeel van het gebiedsbudget dat bestaat uit vrijgevallen middelen, die volgens een besluit van PS (juni 2016) aan hetzelfde doel kunnen worden besteed. Het beschikbare geld komt voort uit de afrekening van een eerder opgestelde 'Quick Wins' en gaat naar projecten met hetzelfde doel.

De huidige (Streekagenda-)overeenkomsten voor samenwerking met de partners in de gebieden lopen rond 2019-2020 af. De stuurgroepen zijn voorstander van voortzetting van de samenwerking. Onlangs hebben de stuurgroepen een aantal thema's vastgelegd waar alle partijen belang bij hebben en die zij de komende jaren gezamenlijk willen oppakken. Gemeenten en Wetterskip Fryslân hebben deze onderwerpen zelf aangedragen, bijvoorbeeld in SW, NO en ZO. In de nieuwe coalitieperiode zal besloten worden over het al dan niet voortzetten van de (Streekagenda-) overeenkomsten.

1b. Iepen Mienskipfûns

Met het IMF worden initiatieven uit de samenleving gestimuleerd (bottom-up). Het IMF is een eenvoudige, toegankelijke en integrale regeling waarbij de toekenning van de middelen loopt via een eenvoudige procedure. Het IMF is verbonden aan de doelen van Leeuwarden Fryslân 2018 en sluit naadloos aan op de kerngedachte hiervan 'iedereen doet mee'. Voor het IMF zijn in 2018 3 tenders opengesteld. Er zijn 446 aanvragen binnengekomen, waarvan ruim 300 zijn gehonoreerd. Het IMF laat zien dat het voorziet in de behoefte van de mienskip.

Per gebied waren de aanvragen als volgt:

	Ingediende aanvragen	Toegekende aanvragen
Wadden	51	43
Noordwest	117	62
Noordoost	83	57
Zuidwest	108	77
Zuidoost	87	69
Totaal	446	308

Van het oorspronkelijk beschikbare budget van het IMF voor 2019 is bij de 1e bestuursrapportage 2017 een deel naar voren gehaald als extra ondersteuning voor (de voorbereiding van) LF2018. Hierdoor zijn in 2017 en 2018 grotere tenders opengesteld. 2019 is het eerste jaar van de 'legacy' van Culturele Hoofdstad en in die 'legacy' is een belangrijke rol voorzien voor het IMF. Om die reden hebben Provinciale Staten met de Kadernota 2019 het budget voor 2019 met € 1,8 mln opgehoogd, zodat er net als voorgaande jaren een totaal van € 4,5 mln. beschikbaar is."

Bij de behandeling van de Beleidsbrief Leefberens op 26 september 2018 hebben Provinciale Staten het amendement 'Doarpshüzerregeling 2.0' aangenomen. Deze regeling moet er eenvoudig en laagdrempelig uitzien, vergelijkbaar als het IMF. In dezelfde vergadering van 26 september 2018 hebben Provinciale Staten een motie aangenomen dat dat het IMF na 2019 een vervolg krijgt en dat er voor de periode 2019 – 2023 een nieuwe regeling moet komen.

Wij hebben dit een goed moment gevonden om te onderzoeken of beide regelingen samengevoegd kunnen worden. De uitwerking hiervan zal in 2019 plaatsvinden.

2. LEADER/POP3

In de regio's Noordoost en Noordwest geven we samenwerking met onze bestuurlijke partners en met private partijen ook vorm door middel van de LEADER aanpak, als onderdeel van het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3). Deze door Europa gesteunde aanpak, richt zich op het verbeteren van de leefbaarheid op het platteland en werkt volgens de 'van onderop'-aanpak. Deze aanpak is met vertegenwoordigers uit beide regio's uitgewerkt in een Lokale ontwikkelingsstrategie voor de periode 2015-2020.

Binnen deze hoofdkoers zet Noordwest Fryslân vooral in op de thema's Sociale innovatie en de relatie Stad-Platteland. Noordoost Fryslân richt zich vooral op het versterken van de Sociale cohesie, het stimuleren van Zelfsturing van dorpen en het stimuleren van Sociaalondernemerschap.

Deze koers sluit nauw aan bij de Provinciale Uitvoeringsagenda 2015-2019 waarin ingezet wordt op o.a. 'Krachtige gemeenschappen' (sociaal domein, betrekken van iedereen) en 'vanzelfsprekende duurzaamheid' (duurzame dorpen, inzet voor platteland). Ook versterken we hiermee de beleidsterreinen Krimp-Leefbaarheid en Economie op tal van onderdelen.

De uitvoering van beide Lokale ontwikkelingsstrategieën gebeurt in de periode 2016 t/m 2020. Daarna is er nog twee jaar gepland om de financiën van beide Lokale ontwikkelingsstrategieën af te rekenen. Eind 2020 moet het hele programma afgerekend en afgehandeld zijn.

In 2018 zijn voor beide gebieden twee Leader tenders opengesteld. Totaal zijn er 18 subsidie aanvragen ingediend. Voor zes projecten is een beschikking afgegeven en vier projecten zijn afgevallen. Acht projecten zijn nog in procedure bij SNN.

De Leaderregeling is aanvullend op de succesvolle IMF. Een aanvraag voor de (Europese) Leaderregeling heeft echter aanmerkelijk meer spelregels.

Bijlagen

3.1 Ontwikkeling financieel kader

Het financieel kader geeft een beeld van de verwachte financiële situatie van de provincie.

Het kader is opgebouwd vanuit de onderdelen:

- 3.1.1 Ontwikkeling begrotingsaldo
- 3.1.2 Vrij Aanwendbare Reserve (VAR)
- 3.1.3 Nuon-reserve en revolverende middelen
- 3.1.4 REP middelen

Hieronder wordt de ontwikkeling per onderdeel aangegeven.

3.1.1 Ontwikkeling begrotingssaldo

Het financieel kader actualiseren we periodiek. Dit gebeurt naar aanleiding van externe wijzigingen (zoals veranderingen in het provinciefonds) of door besluiten van Provinciale en Gedeputeerde Staten. Vaak stellen uw Staten deze wijzigingen vast bij de behandeling van een begroting, de jaarstukken, of een bestuursrapportage. Daarnaast heeft het college het mandaat om een aantal wijzigingen zelf in de begroting te verwerken. Het betreft hier bijvoorbeeld wijzigingen in het provinciefonds, opbrengst motorrijtuigenbelasting, rendement vermogensbeheer of dividenduitkering. Hieronder geven we de ontwikkeling van het begrotingssaldo vanaf de begroting 2018 tot aan de jaarrekening 2018 stapsgewijs weer.

Bij de begroting 2018 hebben we de stand van het begrotingssaldo op dat moment gepresenteerd. Daarna hebben uw Staten enkele begrotingswijzigingen vastgesteld bij de 2^e berap 2017 en in de oktober en december vergadering. Daarnaast hebben we de septembercirculaire 2017 verwerkt. Dit resulteert in de stand van het begrotingssaldo bij de jaarrekening 2017.

Bij de 1^e berap 2018 zijn een aantal wijzigingen vastgesteld die van invloed zijn op het begrotingssaldo. Daarnaast is de maartcirculaire 2018 geactualiseerd onder het mandaat van het college.

Vervolgens zijn de aannames met betrekking tot het provinciefonds, de opcenten, het rendement en het dividend in de begroting verwerkt conform de kadernota 2019. De kadernotavoorstellen 2019 zijn eveneens verwerkt inclusief de aangenomen moties bij behandeling van de kadernota. Eveneens zijn de besluiten van de Staten inzake de Strategische Personeelsplanning en de Tussenstap veenweidevisie in het onderstaande overzicht verwerkt.

Als laatste zijn voor de begroting 2019 de consequenties van de meicirculaire 2018 en de wijzigingen onder mandaat van GS verwerkt. Als sprake is van een negatief begrotingssaldo (zoals bij de begroting 2019 – jaarschijf 2019), dan wordt dat direct verwerkt met de vrij aanwendbare reserve door daar daadwerkelijk al over te beschikken. In het financieel kader

wordt dit apart inzichtelijk gemaakt. Deze werkwijze wordt alleen bij de kadernota/ begroting gevolgd zodat mutaties in het jaar en de effecten daarvan zichtbaar blijven.

Na verwerking van de effecten van de wijzigingen van de 2^e berap hebben de Staten in de vergadering van oktober en november nog enkele begrotingswijzigingen vastgesteld. Ten slotte zijn ook de effecten van de september- en decembercirculaire en de wijzigingen onder mandaat GS in onderstaande overzicht verwerkt.

Tot slot is de onderbesteding 2018 opgenomen wat uiteindelijk leidt tot het rekeningresultaat 2018.

In de tabel hieronder staan de verschillende stappen cijfermatig weergegeven.

Ontwikkeling begrotingssaldo Bedragen x € 1 miljoen	2018	2019	2020	2021	2022
Begrotingssaldo bij begroting 2018	4,2	8,2	17,4	19,1	21,3
PS 2e berap 2017	-0,4			-0,1	
GS 2e berap 2017		0,9			
Begrotingssaldo bij 2e berap 2017	3,8	9,1	17,4	19,0	21,3
GS Provinciefonds – effecten sept. circ. 2017	-0,5	0,1	2,2	2,6	3,6
PS 18-10-2017 FOM aandelen	1,0	1,0			
PS 20-12-2017 Verlenging openbaar busvervoer na 2020				-3,7	-3,7
Begrotingssaldo bij jaarrekening 2017	4,3	10,2	19,6	18,0	21,2
PS 1e berap 2018	6,8	-1,9	-0,7	-0,2	-0,1
GS 2e berap 2018	1,2	5,0	8,4	10,6	13,9
Begrotingssaldo bij 1e berap 2018	12,4	13,3	27,3	28,4	35,0
PS 23-05-2018 JR 2017 Vorming reserve generatiepact	-1,1				
PS 27-06-2018 Kadernota 2019 – financieel kader	0,5	-1,5	-3,8	-6,0	-11,7
PS 27-06-2018 Kadernota 2019 – voorstellen		-11,2	-6,4	-6,6	-7,7
PS 27-06-2018 Strategische Personeelsplanning	-3,4	-7,4			
PS 18-07-2018 Tussenstap veenweidevisie			-1,3	-1,3	-1,3
GS dividend Vitens	0,8				
GS provinciefonds – effecten meicirc. 2018	1,5	-3,1	-5,7	-7,5	-10,3
GS mandaatwijziging juli 2018	0,2	4,5			
Begroting 2019 aanvulling saldo		5,4			
Begrotingssaldo bij begroting 2019	10,9	0	10,1	7,0	4,0
PS 2e berap 2018	0,5	-6,6	-1,9	-0,3	
Begrotingssaldo bij 2e berap 2018	11,4	-6,6	8,2	6,7	4,0
PS 31-10-2018 Agenda 2028		-2,0	-2,0		
PS 31-10-2018 Notitie vereenvoudiging financieel beleid		1,4	1,4	1,5	1,6
PS 14-11-2018 Benutten resultaat infraprojecten	3,4				
PS 14-11-2018 Nota van wijzigingen begroting - amendementen		-1,6			
PS 28-11-2018 Nota legesverordening, incl. amendement		0,2	0,3	0,3	0,3
GS Provinciefonds – effecten sept. circ. 2018	-0,6	2,9	3,0	2,7	2,8
GS mandaatwijziging december 2018	0,5	-0,2			
GS Provinciefonds – effecten dec. circ. 2018	0,5				

Ontwikkeling begrotingssaldo Bedragen x € 1 miljoen	2018	2019	2020	2021	2022
Begrotingssaldo bij jaarrekening 2018	15,2	-5,9	10,9	11,3	8,6
Onderbesteding 2018	65,4				
Rekeningresultaat 2018	80,6	-5,9	10,9	11,3	8,6

3.1.2 Vrij Aanwendbare Reserve (VAR)

Hieronder staat de ontwikkeling van de VAR. Conform de afspraak met uw Staten vloeit het rekening- en begrotingssaldo aan het eind van het jaar automatisch in de VAR. Het rekeningsaldo 2018 en de verwachte begrotingssaldi 2019-2022 zijn hieronder opgenomen.

Bij de begroting 2016 is afgesproken dat voortaan het structurele begrotingssaldo niet ingezet zal worden. Aangezien een van de uitgangspunten is dat wij € 5 mln. structurele ruimte willen overhouden voor het college na ons is dit het minimale bedrag wat wij in mindering brengen op de stand van de in te zetten VAR.

Daarnaast is afgesproken dat de minimale stand van de VAR altijd € 10 mln. bedraagt.

Daarmee bedraagt de stand van de mogelijk in te zetten VAR in deze collegeperiode € 199 miljoen.

VAR (in te zetten) Bedragen x € 1 mln.	2018	2019	2020	2021	2022
Beginsaldo (incl rekeningresultaat 2017)	281,8	204,9	207,8	213,7	220,0
Beschikking over reserve	-76,9	-65,3			
Begrotingssaldo		-5,9	10,9	11,3	8,6
Rekeningresultaat 2018		80,6			
Stand op 31/12 inclusief structureel saldo	204,9	214,3	218,7	225,0	228,6
Begrotingssaldo structureel niet in te zetten		-5,0	-5,0	-5,0	-5,0
Stand op 31/12 exclusief structureel saldo	204,9	209,3	213,7	220,0	223,6
Minimale stand VAR		-10,0			
VAR (in te zetten)		199,3			

De beschikking over de VAR in de komende jaren staat in de tabel hieronder.

Beschikking over reserves Bedragen x € 1 mln.	2018	2019	2020	2021	2022
Beschikking over reserve					
Begroting 2017: dekking negatief begrotingssaldo	76,9	59,9			
Begroting 2019: dekking negatief begrotingssaldo		5,4			
Totaal	76,9	65,3			

3.1.3 Nuon-reserve

Hieronder staat de inzet en de stand van de Nuon-reserve. Het onderdeel Wurkje mei Fryslân presenteren we apart. Ten opzichte van het overzicht bij de begroting 2019 is het overzicht Wurkje foar Fryslân geactualiseerd.

Nuon-reserve				
Bedragen x € 1 miljoen				
Programma	Onderwerp	PS besluit	In(ge)zet	Stand Nuon-reserve
Beschikbare middelen				
	Verkoop aandelen Nuon			1.263,02
	Rekeningresultaat 2013 progr.11			-0,30
	Rekeningresultaat 2014 progr.11			10,08
	Totaal beschikbaar			1.272,80
Ingezet voor Friese investeringsimpulsen				
	Gebiedsontwikkeling Franeker-Harlingen	23-05-2012	12,80	
	Gebiedsontwikkeling Centrale As	07-11-2012	31,90	
	Gebiedsontwikkeling N381	07-11-2012	11,90	
	Doefonds	07-11-2012	8,00	
	University Campus Fryslân (UCF)	26-01-2011	16,40	
	RSP Cofinanciering REP	16-06-2009	32,40	
	Quick wins gemeenten (taakstelling pr.2)	25-06-2014	7,30	
	Kansen in kernen (taakstelling pr.2)	25-06-2014	2,20	
	Investeringsagenda Drachten Heerenveen	25-06-2014	12,00	
	Hallum		2,00	
	Totaal		136,90	
Inzet conform besluitvorming begroting 2014				
	Wurkje foar Fryslân : Investeringsagenda WfF (hieronder nader gespecificeerd) Gereserveerd voor revolverende middelen* Vrijval naar begrotingssaldo/risicobuffer		128,00 10,90 55,21	
	Versneld afschrijven van investeringen infrastructuur (balansverkorting)	03-07-2013	498,40	
	Quick wins gemeenten (taakstelling pr.2)	25-06-2014	-7,30	
	Kansen in kernen (taakstelling pr.2)	25-06-2014	-2,20	
	Investeringsagenda Drachten-Heerenveen Hallum	25-06-2014	-12,00	
	Investeringsagenda Drachten-Heerenveen	2015	-2,00	
	De nieuwe afsluitdijk	2015	-1,50	
	Kansen in kernen	2015	-0,48	
	Totaal		669,01	
Inzet voor uitvoeringsagenda 2015-2019				
	Besteedbaar deel Nuon reserve		161,00	
	Heroverweging WfF		105,89	

Nuon-reserve				
Bedragen x € 1 miljoen				
Programma	Onderwerp	PS besluit	In(ge)zet	Stand Nuon-reserve
	Totaal		266,89	
Risico buffer en minimale stand Nuon reserve				
	Extra buffer	03-07-2013	100,00	
	Minimale stand Nuon-reserve	03-07-2013	100,00	
	Totaal		200,00	
	Restant			0,00

* In de reserve Nuon zit nog een restbedrag, wat nog gereserveerd is voor met name revolverende middelen. Deze middelen waren nog niet toegevoegd aan de bekleemde reserve waarmee ze ook niet zijn vrijgevallen vanuit de notitie vereenvoudiging financieel beleid. Bij de 1e berap 2019 zal het voorstel om het gedeelte van revolverende middelen vrij te laten vallen voorgelegd worden.

Investeringsagenda Werkje foar Fryslân

In de Nota Werkje foar Fryslân staat de ambitie om € 300 mln. uit de Nuon-reserve te investeren in de mienskip. Ter dekking van het coalitieakkoord is hiervan € 106 mln. heroverwogen. Eventuele vrijval in subsidieprojecten en uitgezette revolverde middelen voegen we toe aan het begrotingsaldo.

Met de oprichting van de FOM is besloten dat wij als provincie zelf geen revolverende middelen meer uitzetten. Daarnaast is met de notitie vereenvoudiging financieel beleid de 'bekleemde reserve NUON' opgeheven.

In onderstaand overzicht staat de specificatie van WfF opgesplitst in het subsidie en revolverende deel.

Werkje foar Fryslân: Subsidiedeel		
Bedragen x € 1.000		
Onderwerp	Status	Subsidiebedag
<i>Vergrote innovatief vermogen</i>		
Closing the Loops		400
Voedingsapplicatiecentrum FACT		1.915
Cruise Port Harlingen		733
GS Agrofood: Stimulering onderzoeksfaciliteiten	Voorwaardelijk	1.140
GS Toerisme en recreatie: Samenwerkingsinitiatieven	Voorwaardelijk	300
<i>Beschikbaar stellen bedrijfsfinanciering</i>		
A-ware Food Group		1.000
Vestigingsregeling Fryslân		172
<i>Vergroten organiserend vermogen</i>		
WTC General Assembly	Vastgesteld	95
Dairy Valley		137
Dutch Dairy Centre		250
Watertechnologie Water Alliance		817
Ondersteuning ontwikkeling ondernemers		1.794
Stichting International Trade Support		951
Stimulering handelsmissies en beursdeelname		1.018
Chinabeleid 2018-2020		150
Internationale handelsmissies		247
Evenementenfonds KH2018		65
Healthy Ageing Netwerk HANN II		650
Versterking samenwerking toeristische sector		1.000

Wurkje foar Fryslân: Subsidiedeel		
Bedragen x € 1.000		
GS Agrofood: Financiering clusters en netwerken	Voorwaardelijk	300
Toerisme en recreatie: Fries evenementenfonds	ingezet	3.579
GS Toerisme en recreatie: Fries evenementenfonds	Voorwaardelijk	356
GS Stimulering MKB internationaal ondernemen	Voorwaardelijk	1.019
<i>Vesterken menselijk kapitaal</i>		
Talint foar Fryslân II	Vastgesteld	1.018
Pastiel werkt	Vastgesteld	97
Binnenvaart digitaal	Vastgesteld	180
Servicepunt techniek F-Top		1.194
Lectoraat hergebruik kunststof		450
Dairy Chain 1 ^e fase		1.091
Experimenteel en ondernemend leren		906
Van der Meulen Hallum		200
EcoMunityPark		1.000
Circulaire economie		500
CIV Healthy Ageing		510
Werkloosheidsbestrijding		365
Frysklab		50
<i>Verbeteren kwaliteit leefomgeving</i>		
Monumenteregeling Eijsingahuis Leeuwarden	Vastgesteld	310
Beleefcentrum De Nieuwe Afsluitdijk		3.000
Statushouders Wolvega		44
Monumentenregeling Stadhuis Bolsward		400
Cultuurfonds voor monumenten Fryslân		2.000
Blokhuispoort		4.000
Renovatieregeling goedkope koopwoningen		891
Expeditie Fryslân/infodagen wonen		500
Uitvoering aanvalsplan woningmarkt		686
Herbestemmingsregeling bestaande panden		1.469
Monumentenregeling Doesburg Rinsemahuis Drachten		200
<i>Vooruitlopende projecten en Quick Wins</i>		
Investeringsagenda Bereikbaarheid gebiedsontwikkeling Heerenveen		9.841
Investeringsagenda Verbeteren binnenhaven Drachten		643
Investeringsagenda Oostelijke poort merengebied		10.636
Investeringsagenda programmakosten		280
Versnelling verbetering energieprestatie bestaande woningvoorraad		9.014
Friese energiepremie		2.795
Friese nul op de meter		450
Toerisme natuurlijk Fryslân STINAF		3.500
NGA breedband proceskosten		1.710
Stagnerende projecten recreatie en toerisme		46
Stagnerende projecten vuilwater		1.314
Traineeships in Fryslân		3.976
Nieuw Thialf		30.000
Projecte deltaplan digitalisering		5.000
Monumentenregeling		4.779
<i>Overig</i>		
Plankosten		4.919
	Totaal subsidie	128.053

Wurkje foar Fryslân: Revolverend deel			
Bedragen x € 1.000			
Onderwerp	Aantal	Status	Lening
<i>Beschikbaar stellen bedrijfsfinanciering</i>			
Prime Movers faciliteit	1	Afgelost	515
	3	Verstrekt	2.215
<i>Versterken menselijk kapitaal</i>			
Strategische groeifaciliteit	1	Verstrekt	300
Hoogwaardige kennisinfrastructuur	1	Verstrekt	800
<i>Verbeteren kwaliteit leefomgeving</i>			
Participatieregeling bijzondere huurprojecten	2	Verstrekt	1.360
Corporatieregeling	2	Afgelost	487
	4	Verstrekt	599
Financieringsregeling huurprojecten	1	Verplicht	428
Projectfinanciering urgente projecten	1	Afgelost	345
	1	Failliet	2.500
	2	Verstrekt	2.035
<i>Vooruitlopende projecten en Quick Wins</i>			
Quick Wins	1	Verstrekt	5.000
Totaal revolverend			16.581

Risicobuffer Nuon reserve

Ter dekking van de risico's bij de uitgezette revolverende middelen houden wij een risico buffer aan van € 100 miljoen. De lijn is dat we een 1/3 van de boekwaarde van de uitgezette revolverende middelen in de risicobuffer aanhouden. De risicobuffer wordt aangevuld met een hogere rentevergoeding dan de rendementderiving die wij daadwerkelijk ontvangen van derden. Mochten de uitgezette middelen uiteindelijk niet terugkomen dan brengen we deze middelen ten laste van de risicobuffer.

De stand van de risicobuffer is als volgt:

(bedragen x 1 miljoen)	
Beginstand 1/1/2015	100,0
Rente inkomsten t/m 2017	1,5
Rente inkomsten 2018	0,6
Vermindering t/m 2017	-8,4
Vorming 2016, 2e berap 2016	13,0
Vermindering 2018	-6,3
FOM, vm Doefonds correctie 2018	5,9
Eindstand 31/12/18	106,1

Op dit moment is besloten om de volgende middelen revolverend in te (gaan) zetten.

(bedragen x 1 miljoen)	PS besluit	Totaal bedrag	Uitgezet t/m 2018	Afgeïst	Vermindering	Boekwaarde eind 2018	Begroet 2019 e.v.
Wurkje foar Fryslân revolverend deel	3-7-2013	18,3	13,3	4,1	5,2	4,0	5,0
FSFE	16-10-2013	90,0	40,4	0	4,7	35,6	49,6
Breedband *	25-1-2017	54,2	3,7	0	0	3,7	48,5
	25-6-2014	2,0	1,9		1,9	0	0,0
Kredietfaciliteit Muizen	15-4-2015	0,7	0,7	0,1	0	0,6	0,0
NOM	22-6-2016	21,5	21,5	0	2,6	18,9	0,0
Windpark Fryslân	19-4-2017	127,0	0	0	0	0	127,0
FOM	18-10-2017	4,9	1,4	0	0,1	1,3	3,0
FOM	24-1-2018	18,5	0	0	0	0	18,5
FOM (vm Doefonds)	7-11-2012	8,0	5,9	0	0,1	5,8	0,0
Totaal		345,1	88,8	4,2	14,6	69,9	251,6

* Breedband, de reeds gemaakte kosten t/m 2016 ad € 1,9 mln worden voorgefinancierd uit de extra risicobuffer. De toekomstige rendementen van de (nog te verstrekken) achtergestelde lening worden aan de extra risicobuffer toegevoegd ter dekking van de voorfinanciering.

Minimale stand Nuon-reserve

Naar aanleiding van de gehouden stresstest bij de kadernota 2019 hanteren we als minimale stand van de Nuon-reserve € 100 miljoen. Hiermee blijft deze beschikbaar als weerstandscapaciteit om eventuele tegenvallers op te kunnen vangen.

3.1.4 REP middelen

De REP-middelen zijn onderdeel van de REP-component in het RSP-convenant dat is afgesloten tussen het rijk en de noordelijke provincies. De provincie Fryslân draagt zelf vanuit de Nuon-reserve € 32,4 mln. bij aan REP. Bij de decembercirculaire 2017 provinciefonds heeft het Rijk het resterende gedeelte van de REP gelden geïndexeerd uitgekeerd waarmee de totale bijdrage van het rijk via het provinciefonds € 52 mln. bedraagt. Deze twee onderdelen geven samen een totaal van € 84,4 mln. aan beschikbare middelen. Daarnaast staat er nog REP-geld bij het SNN geparkeerd (in 2012 gedecentraliseerd door ministerie EZ), het aandeel van Fryslân daarin bedraagt € 57,8 mln. Over de besteding hiervan besluit het SNN in afstemming met het ministerie.

Op 25 januari 2012 hebben Provinciale Staten de REP-criteria vastgesteld. Op basis daarvan zijn projecten voorgedragen waarmee nu alle beschikbare middelen aan projecten zijn toegekend. Hiermee is dit de laatste keer dat er over de inzet van de REP middelen gerapporteerd wordt.

Programma	Project	PS besluit (of DB SNN)	REP Provincie	REP regio via Provinciefonds	REP Rijk
	Totaal beschikbaar		32,4	52,0	57,8
	<i>Inzet projecten:</i>				
2	Afsluitdijk	21-01-2015	9,9	3,9	
2	Biobased fietsbrug Ritsumasyl	14-11-2018		0,6	

Programma	Project	PS besluit (of DB SNN)	REP Provincie	REP regio via Provinciefonds	REP Rijk
3	Toekomst Afsluitdijk: vismigratierivier	27-11-2013		0,3	
4	Dairy Campus	26-06-2013 04-12-2012 SNN	2,5		15,0
4	Thialf	26-06-2013	10,0	10,0	
4	Innovatiecluster Drachten	03-07-2013		8,0	
4	Wetusus fase 1 Wetusus fase 2 Wetusus fase 1 en 2	04-12-2012 SNN 12-07-2016 SNN 09-24-2014		13,0	19,0 19,0
4	Energy Valley Noordelijke clusterorganisatie	16-10-2013 11-11-2015		1,0 0,6	
5	FMP Wymbritseradiel	15-12-2010		4,6	
5	Friese Meren Projecten	21-03-2012	10,0	10,0	
nvt	SNN Noordelijk project IJk-Dijk (aandeel provincie)	DB SNN			1,1
nvt	SNN uitvoeringskosten	DB SNN			2,5
nvt	LNG game –changer shipping (scheepswerf)	13-10-2016 SNN (BC-EZ)			0,7
nvt	Researchinfrastructuur Wetusus	14-03-2017 SNN (BC-EZ)			0,5
	Restant nog in te zetten		0,0	0,0	0,0

Van de rijksbijdrage in het REP wordt alleen de bijdrage die via het provinciefonds wordt uitgekeerd in de provinciale begroting opgenomen. De andere rijksbijdrage wordt rechtstreeks aan het SNN uitgekeerd.

3.2 Begrotingshistorie

In deze bijlage worden per programma de begrotingsmutaties weergegeven die hebben plaatsgevonden tussen de besluitvorming over de tweede bestuursrapportage 2018 en de samenstelling van de jaarstukken 2018.

Programma 1: Bestuur

Lasten en baten

Aansluiting tussen 2^e berap 2018 en de jaarstukken 2018

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2018	2019	2020	2021	2022
Lasten begroting t/m 2e berap 2018 (voor besluitvorming PS)	36.773	36.634	36.310	36.268	36.217
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 14-11-2018:					
- I 1 Samenwerkingsverband Noord Nederland (SNN)	0	69	69	69	69
- I 2 Tijdelijke uitbreiding formatie	30	90	60	0	0
- I 3 Aanpassen begroting Noordelijke rekenkamer	0	9	9	9	9
- II 1 Fractiebudgetten	-17	-17	-17	-17	-17
- II 2 Deelnemersbijdrage IPO algemeen en kassiersfunctie	-90	0	0	0	0
- V B 1 Bestedingsritme dorpentop 2019	-45	45	0	0	0
GS:					
GS bedrijfsvoering	-20	-19	-19	-19	-19
GS bijdrage derden	34	0	0	0	0
GS financieel kader	247	0	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>139</i>	<i>177</i>	<i>102</i>	<i>42</i>	<i>42</i>
Lasten begroting t/m jaarstukken 2018	36.912	36.811	36.412	36.309	36.258
Baten begroting t/m 2e berap 2018 (voor besluitvorming PS)	789	569	569	569	569
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
GS:					
GS bijdrage derden	34	0	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>34</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2018	2019	2020	2021	2022
Baten begroting t/m jaarstukken 2018	824	569	569	569	569
Lasten - Baten	36.088	36.242	35.842	35.740	35.689

Programma 2: Infrastructuur

Lasten en baten

Aansluiting tussen 2^e berap 2018 en de jaarstukken 2018

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2018	2019	2020	2021	2022
Lasten begroting t/m 2e berap 2018 (voor besluitvorming PS)	184.232	110.014	103.274	97.075	95.523
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 31-10-2018:					
-07 Notysje ferienfâldiging finansjeel belied	0	-11.431	-7.234	-5.592	-4.896
PS 14-11-2018:					
- 02 N358 De Skieding	0	0	0	173	173
- 03 Finansjele stân fan saken komplekse ynfrastruktuerprojekten en de relaasje mei de taakstelling programma 2	-2.000	0	0	0	0
- I 4 Scholierenkorting openbaar vervoer	135	295	305	315	300
- II 3 Afrekening OV-concessie	0	0	0	0	0
- II 5 Vrijval saldo concessie naar begrotingssaldo	-751	0	0	0	0
- II 6 Herinrichting watersteunpunten en nieuwbouw Swettehûs	0	0	0	0	45
- IV 2 REP bijdrage aan biobased fietsbrug Ritsumasyl	-559	0	0	0	0
- V A 1 Bestedingsritme NUON Investeringsagenda Drachten Heerenveen	-319	319	0	0	0
- V A 2 Bestedingsritme RSP concrete infraprojecten	-30.000	30.000	0	0	0
- V B 2 Bestedingsritme wandel-, fiets- en ruiterspaden	-250	250	0	0	0
- VI 1 Bestedingsritme reserve Van Harinxmakanaal	-93	93	0	0	0
- VI 2 Bestedingsritme De Nieuwe Afsluitdijk REP NUON sluis Kornwerderzand	-8.050	8.050	0	0	0
- VI 3 Bestedingsritme Investeringsagenda Drachten en Heerenveen	-655	655	0	0	0
- VI 4 Onttrekken aan reserve BDU ten behoeve van diverse projecten	125	0	0	0	0
- VI 5 Bestedingsritme De Nieuwe Afsluitdijk Sluis Kornwerderzand	-5.000	5.000	0	0	0
PS 19-12-2018:					
- 07 Hurdfarre Burgumer Mar	0	10	10	0	0
GS:					
GS bijdrage derden	-550	0	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>-47.967</i>	<i>33.241</i>	<i>-6.919</i>	<i>-5.104</i>	<i>-4.377</i>
Lasten begroting t/m jaarstukken 2018	136.265	143.255	96.355	91.971	91.145

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2018	2019	2020	2021	2022
Baten begroting t/m 2e berap 2018 (voor besluitvorming PS)	25.821	13.222	7.417	2.461	2.461
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 14-11-2018:					
- II 3 Afrekening OV-concessie	1.350	0	0	0	0
- II 4 Opbrengsten zonneveld Westeinde	5	5	5	5	5
- II 5 Vrijval saldo concessie naar begrotingssaldo	290	0	0	0	0
- II 6 Herinrichting watersteunpunten en nieuwbouw Swettehûs	0	0	0	0	1.000
PS 28-11-2018:					
- 08 Legesverordening Provincie Fryslân 2019	0	32	32	32	32
PS 19-12-2018:					
- 07 Hurdfarre Burgumer Mar	0	10	10	0	0
GS:					
GS bijdrage derden	-550	0	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>1.095</i>	<i>47</i>	<i>47</i>	<i>37</i>	<i>1.037</i>
Baten begroting t/m jaarstukken 2018	26.916	13.269	7.465	2.498	3.498
Lasten - Baten	109.349	129.986	88.891	89.473	87.648

Programma 3: Omgeving

Lasten en baten

Aansluiting tussen 2^e berap 2018 en de jaarstukken 2018

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2018	2019	2020	2021	2022
Lasten begroting t/m 2e berap 2018 (voor besluitvorming PS)	121.438	110.218	89.519	69.988	60.674
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 31-10-2018:					
- 07 Notysje ferienfâldiging finansjeel belied	0	-2.916	-124	70	88
PS 14-11-2018:					
- 03 Finansjele stân fan saken komplekse ynfrastruktuerprojekten en de relaasje mei de taakstelling programma 2	2.100	0	0	0	0
- I 5 Milieu - provinciale bijdrage gemeenschappelijke regeling FUMO	848	520	0	0	0
- I 6 It Fryske Gea Toezicht Friese IJsselmeerkust en Zuidwest Fryslân	30	30	30	30	30
- I 7 Actieplan Geluid provinciale wegen 2018 - 2022	0	200	0	0	0
- I 8 Incidenteel dekkingsvoorstel jaarschijf 2020	0	0	300	0	0
Faunabeheerseenheid					
- I 9 POP 3 Agrarisch natuur- en landschapsherstel	1.000	0	0	0	0
- I 15 Deelnemersbijdrage IPO BIJ12	22	22	22	22	22
- IV 3 Voorziening Baarderadeel LGR	26	0	0	0	0
- IV 4 Bijdrage BIOGOV tlv Natuurinclusieve Landbouw	-33	0	0	0	0
- V A 3 Aanpassen bestedingsritmebudget	-540	0	300	240	0
Gebiedsontwikkeling Franekeradeel-Harlingen					
- V A 4 Bestedingsritme Kaderrichtlijn POP3 Water	0	-128	40	88	0
- V B 10 Bestedingsritme Lokale duurzame dynamiek versterken	50	-50	0	0	0
- V B 11 Bestedingsritme voorbereiding Windpark Fryslân	-292	292	0	0	0
- V B 15 Bestedingsritme Cofinancieringsbudget EFRO-EZ/Interreg/Waddenfonds	-197	197	0	0	0
- V B 3 Bestedingsritme Decentralisatie uitkering bodemsanering	-650	325	325	0	0
- V B 4 Bestedingsritme Omgevingsvisie	-125	125	0	0	0
- V B 5 Bestedingsritme Veenweidevisie	-1.250	0	280	970	0
- V B 6 Bestedingsritme Weidevogellandschappen	-133	133	0	0	0
- V B 7 Bestedingsritme Jong leren eten	-150	110	40	0	0
- V B 8 Bestedingsritme Transitie natuurinclusieve landbouw	-184	184	0	0	0
- V B 9 Bestedingsritme Duurzame Energie	-500	500	0	0	0
- VI 6 Bestedingsritme Natuurpact	334	130	-624	160	0
- VI 7 Bestedingsritme De Nieuwe Afsluitdijk	-2.827	2.827	0	0	0
Duurzame Energie RAA					

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2018	2019	2020	2021	2022
- VI 8 Bestedingsritme De Nieuwe Afsluitdijk bijdrage Backbone	-500	500	0	0	0
- VI 9 Bestedingsritme De Nieuwe Afsluitdijk Vismigratierivier deel 2	-8.646	8.646	0	0	0
- VI 10 Bestedingsritme reserve Natuurpact	399	-1.326	-1.326	-1.326	-1.326
- 05 Nota van wijziging begroting 2019 - Amendement 4 Fairtrade gemeenten	0	30	0	0	0
- 05 Nota van wijziging begroting 2019 - Amendement 8 Energiebesparingsmaatregelen	0	500	0	0	0
- 05 Nota van wijziging begroting 2019 - Amendement 9 Asbest eraf Zonnepanelen erop	0	200	0	0	0
- 05 Nota van wijziging begroting 2019 - Amendement 11 Insectennetwerk	0	200	0	0	0
PS 28-11-2018: - 08 Legesverordening Provincie Fryslân 2019	0	-11	-11	-11	-11
GS:					
GS bijdrage derden	1.783	80	225	-33	-200
GS provinciefonds	-298	328	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>-9.732</i>	<i>11.647</i>	<i>-522</i>	<i>210</i>	<i>-1.397</i>
Lasten begroting t/m jaarstukken 2018	111.707	121.864	88.997	70.197	59.278
Baten begroting t/m 2e berap 2018 (voor besluitvorming PS)	21.231	11.177	2.209	2.819	2.079
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 31-10-2018: - 07 Notysje ferienfâldiging finansjeel belied	0	-135	-80	0	0
PS 14-11-2018: - 03 Finansjele stân fan saken komplekse ynfrastruktuerprojekten en de relaasje mei de taakstelling programma 2	2.100	0	0	0	0
- IV 3 Voorziening Baarderadeel LGR	26	0	0	0	0
PS 28-11-2018: - 08 Legesverordening Provincie Fryslân 2019	0	206	238	270	270
GS:					
GS bijdrage derden	1.958	80	225	-33	-200
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>4.084</i>	<i>150</i>	<i>384</i>	<i>237</i>	<i>70</i>
Baten begroting t/m jaarstukken 2018	25.314	11.327	2.593	3.056	2.149
Lasten - Baten	86.393	110.537	86.404	67.142	57.128

Programma 4: Economie

Lasten en baten

Aansluiting tussen 2^e berap 2018 en de jaarstukken 2018

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2018	2019	2020	2021	2022
Lasten begroting t/m 2e berap 2018 (voor besluitvorming PS)	65.614	29.802	17.277	11.097	5.896
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 31-10-2018:					
- 07 Notysje ferienfâldiging finansjeel belied	0	-5.863	-204	0	0
PS 14-11-2018:					
- I 11 Noordelijke en landelijke/Europese samenwerking en lobby	0	4.100	0	0	0
- I 12 Incidentele subsidie voor cofinanciering innovatieve steiger visserijhaven Harlingen	0	250	250	0	0
- IV 4 Bijdrage BIOGOV tlv Natuurinclusieve Landbouw	33	0	0	0	0
- V A 5 Bestedingsritme REP Wetusus fase 1	-746	444	302	0	0
- V B 12 Bestedingsritme NOM packagedeal	-23	23	0	0	0
- V B 13 Bestedingsritme Vestigingsregeling	-100	0	100	0	0
- V B 14 Bestedingsritme Gastvrij Fryslân	-194	194	0	0	0
- V B 15 Bestedingsritme Cofinancieringsbudget EFRO-EZ/Interreg/Waddenfonds	-2.189	2.189	0	0	0
- V B 16 Bestedingsritme arbeidsmarkt/onderwijs en kennisinstellingen/bedrijfsleven	-516	476	40	0	0
- V B 17 Bestedingsritme MKB faciliteren/begeleiden	-575	575	0	0	0
- V B 18 Bestedingsritme circulaire economie		-200	200	0	0
- V B 19 Contouren subsidieregeling super witte adressen voor eindgebruikers (Breedband)	-5.000	1.000	1.500	2.500	0
GS:					
GS bijdrage derden	51	0	0	0	0
GS cofinanciering	298	-103	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>-8.961</i>	<i>3.085</i>	<i>2.188</i>	<i>2.500</i>	<i>0</i>
Lasten begroting t/m jaarstukken 2018	56.653	32.887	19.464	13.597	5.896
Baten begroting t/m 2e berap 2018 (voor besluitvorming PS)	12.383	1.612	2.957	3.086	371
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 14-11-2018:					
- V B 19 Contouren subsidieregeling super witte adressen voor eindgebruikers (Breedband)	-5.000	1.000	1.500	2.500	0

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2018	2019	2020	2021	2022
GS:					
GS bijdrage derden	-124	0	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>-5.124</i>	<i>1.000</i>	<i>1.500</i>	<i>2.500</i>	<i>0</i>
Baten begroting t/m jaarstukken 2018	7.259	2.612	4.457	5.586	371
Lasten - Baten	49.394	30.275	15.008	8.010	5.525

Programma 5: Mienskip

Lasten en baten

Aansluiting tussen 2^e berap 2018 en de jaarstukken 2018

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2018	2019	2020	2021	2022
Lasten begroting t/m 2e berap 2018 (voor besluitvorming PS)	102.378	51.462	35.226	32.187	29.459
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 26-9-2018					
- 08 Beleidsbrief Leefberens 2018-2022	-1.310	800	510	0	0
PS 31-10-2018:					
- 06 Agenda 2028	0	2.000	2.000	0	0
PS 14-11-2018:					
- I 13 Nieuw voorstel Aandachtsgebieden	0	0	200	200	220
- II 7 Vrijval ISV	-369	0	0	0	0
- II 8 Herstel jaarovergang 2017-2018 budgetten CJP	-55	0	0	0	0
- V A 6 Bestedingsritme Iepen Mienskipsfûns Fryslân categorie A	-1.000	1.000	0	0	0
- V A 7 Bestedingsritme Bestuursovereenkomst Lauwersmeer	-105	105	0	0	0
- V B 20 Bestedingsritme Kansenfonds	-390	470	-80	0	0
- V B 23 Bestedingsritme Iepen Mienskipsfûns categorie B	-750	750	0	0	0
- V B 24 Bestedingsritme Transitiefonds leefbare fysieke omgeving	-386	386	0	0	0
- V B 25 Bestedingsritme Sociaal Beleid	-443	443	0	0	0
- V B 26 Bestedingsritme Monitoring aandachtsgebieden	-30	10	0	20	1
- V B 27 Bestedingsritme Zorgvoorzieningen	-233	233	0	0	0
- V B 28 Bestedingsritme Legacy LF2018	-325	325	0	0	0
- V B 29 Bestedingsritme proceskosten LF2018	-250	250	0	0	0
- V B 30 Bestedingsritme Beleidsbrief CTOS Mei hert, holle en hannen	-740	385	355	0	0
- V B 31 Bestedingsritme Deltaplan Frysk Lân fan taal	-40	40	0	0	0
- V B 32 Bestedingsritme Zwembad De Welle	-5.000	5.000	0	0	0
- VI 11 Bestedingsritme Reserve Gebiedsbudgetten	-125	125	0	0	0
- 05 Nota van wijziging begroting 2019 - Amendement 1 Museum Hindeloopen	0	500	0	0	0
- 05 Nota van wijziging begroting 2019 - Amendement 7 Willem Barentz	0	120	0	0	0
GS:					
GS bijdrage derden	32	207	207	0	0
GS provinciefonds	0	-115	-115	-115	-115
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>-11.519</i>	<i>13.033</i>	<i>3.077</i>	<i>105</i>	<i>106</i>

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2018	2019	2020	2021	2022
Lasten begroting t/m jaarstukken 2018	90.859	64.496	38.303	32.292	29.565
Baten begroting t/m 2e berap 2018 (voor besluitvorming PS)	1.028	359	17	17	17
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 31-10-2018:					
- 06 Agenda 2028	1.000	0	0	0	0
PS 14-11-2018:					
- II 7 Vrijval ISV	131	0	0	0	0
- V B 32 Bestedingsritme Zwembad De Welle	-500	500	0	0	0
GS:					
GS bijdrage derden	32	207	207	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>663</i>	<i>707</i>	<i>207</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Baten begroting t/m jaarstukken 2018	1.692	1.066	224	17	17
Lasten - Baten	89.168	63.430	38.079	32.275	29.548

Programma 6: Bedrijfsvoering

Lasten en baten

Aansluiting tussen 2^e berap 2018 en de jaarstukken 2018

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2018	2019	2020	2021	2022
Lasten begroting t/m 2e berap 2018 (voor besluitvorming PS)	74.979	73.475	62.357	62.124	64.404
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 31-10-2018:					
- 07 Notysje ferienfâldiging finansjeel belied	0	1.404	1.408	1.412	1.416
PS 14-11-2018:					
- 05 Provinsjale begrutting 2019 1e begruttingswiziging 2019	-611	-2.992	-2.798	-1.154	-31
- I 15 Deelnemersbijdrage IPO BIJ12	347	347	347	347	347
- IV 1 Afhandeling motie 1828 (vertraging RYP projecten)	150	699	-188	-661	0
- V B 33 Bestedingsritme aanpassing systemen voor omgevingswet	-520	520	0	0	0
- 14-11-2018 VI 12 Bestemmingsreserve Generatiepact	-533	402	346	306	264
PS 19-12-2018:					
- 07 Hurdfarre Burgumer Mar	0	40	30	0	0
GS:					
GS bedrijfsvoering	20	1.571	1.474	1.431	1.398
GS bijdrage derden	632	0	0	0	0
GS provinciefonds	50	0	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>-465</i>	<i>1.990</i>	<i>618</i>	<i>1.681</i>	<i>3.395</i>
Lasten begroting t/m jaarstukken 2018	74.513	75.465	62.976	63.805	67.799
Baten begroting t/m 2e berap 2018 (voor besluitvorming PS)	837	363	336	336	336
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
GS:					
GS bijdrage derden	632	0	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>632</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Baten begroting t/m jaarstukken 2018	1.469	363	336	336	336
Lasten - Baten	73.045	75.102	62.640	63.469	67.463

Programma 7: Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien

Lasten en baten

Aansluiting tussen 2^e berap 2018 en de jaarstukken 2018

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2018	2019	2020	2021	2022
Lasten begroting t/m 2e berap 2018 (voor besluitvorming PS)	13.034	11.647	20.120	24.155	29.781
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 31-10-2018:					
- 07 Notysje ferienfâldiging finansjeel belied	0	8.779	328	-70	-88
PS 14-11-2018:					
- 03 Finansjele stân fan saken komplekse ynfrastruktuerprojekten en de relaasje mei de taakstelling programma 2	-3.400	0	0	0	0
- I 14 Aanvulling nominaal	250	0	0	0	0
- II 9 Toevoeging onvoorzien aan begrotingssaldo	-154	0	0	0	0
- IV 6 Actualisatie Windpark Fryslân	-1.301	-3.976	24	888	0
GS:					
GS bedrijfsvoering	0	-1.552	-1.455	-1.412	-1.379
GS bijdrage derden	766	0	0	0	0
GS investeringen	2.500	0	0	0	0
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>-1.339</i>	<i>3.252</i>	<i>-1.103</i>	<i>-594</i>	<i>-1.467</i>
Lasten begroting t/m jaarstukken 2018	11.695	14.899	19.018	23.560	28.314
Baten begroting t/m 2e berap 2018 (voor besluitvorming PS)	304.948	298.553	308.953	307.724	309.492
<i>Begrotingswijzigingen (BW):</i>					
PS:					
PS 31-10-2018:					
- 07 Notysje ferienfâldiging finansjeel belied	0	135	80	0	0
PS 14-11-2018:					
- II 9 Toevoeging onvoorzien aan begrotingssaldo	91	0	0	0	0
- IV 6 Actualisatie Windpark Fryslân	-1.301	-3.976	24	888	0
GS:					
GS bijdrage derden	766	0	0	0	0
GS financieel kader	773	0	0	0	0
GS provinciefonds	13.887	2.983	2.886	2.620	2.670
<i>Begrotingswijziging totaal</i>	<i>14.216</i>	<i>-857</i>	<i>2.990</i>	<i>3.508</i>	<i>2.670</i>

<i>Bedragen x € 1.000,-</i>	2018	2019	2020	2021	2022
Baten begroting t/m jaarstukken 2018	319.163	297.696	311.943	311.232	312.161
Lasten - Baten	-307.469	-282.797	-292.925	-287.672	-283.848

3.3 EMU saldo

In de onderstaande tabel staat de raming en de realisatie van het EMU saldo 2018.

Bedragen x € 1 miljoen	Mutatie	Begroting 2018	Rekening 2018
Resultaat voor bestemming	+	-118	-90
Afschrijvingen ten laste van exploitatie	+	12	44
Bruto toevoegingen aan voorzieningen en overlopende passiva	+	9	28
Uitgaven te activeren investeringen	-/-	100	118
Bijdrage derden op investeringen	+	12	63
Verkoopopbrengsten desinvesteringen	+		
Boekwinst verkoopopbrengsten	-/-		
Uitgaven aankoop grond	-/-		13
Verkoopopbrengsten uit grond	+		14
Boekwinst op grondverkoop	-/-		
Betalingen ten laste van voorzieningen en overlopende passiva	-/-	7	12
Betalingen, die niet via resultaat voor bestemming lopen	-/-		
Gaat u deelnemingen verkopen		nee	nee
Boekwinst bij verkoop deelnemingen	-/-		
Raming/realisatie EMU saldo		-192	-84

Toelichting

Afwijking raming versus realisatie

Het gerealiseerde EMU saldo voor 2018 is € 108 mln. minder negatief dan begroot. Door verschillende oorzaken is dit grote verschil ontstaan. Hieronder volgt een toelichting.

Resultaat voor bestemming

Door met name extra inkomsten op de exploitatie is het resultaat minder negatief dan begroot.

Afschrijvingen ten laste van exploitatie

In de notitie vereenvoudiging financieel beleid is besloten om de lasten van investeringen in eigendom van derden in een keer te nemen. In 2018 is deze nog aanwezige activa afgewaardeerd.

Bruto toevoegingen aan voorzieningen en overlopende passiva

In de notitie vereenvoudiging financieel beleid is besloten om de reserve Van Harinxmakanaal op te heffen. Voor onderhoud van het kanaal zijn hierbij enkele voorzieningen gevormd. Met als gevolg een extra toevoeging aan de onderhoudsvoorzieningen.

Uitgaven en bijdrage derden investeringen

Voor enkele projecten zijn meer bijdragen van derden ontvangen dan begroot. De grote investeringsprojecten worden nader toegelicht in de paragraaf grote projecten.

3.4 Begrippenlijst

Accountantsverklaring

Schriftelijke mededeling van de accountant waarin deze een oordeel geeft over de getrouwheid van de in de jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties en de rechtmatigheid van de financiële beheershandelingen die geleid hebben tot deze verantwoording. Getrouwheid betreft de juistheid en de volledigheid van de verantwoorde baten, lasten en balansmutaties. Rechtmatigheid betreft de mate waarin zogenoemde financiële beheershandelingen conform de interne en externe regelgeving zijn uitgevoerd.

Accres

Het accres is het bedrag waarmee het beschikbare bedrag van het provinciefonds jaarlijks wordt aangepast, gebaseerd op een bestuurlijk overeengekomen normeringsystematiek.

Algemene middelen

Dekkingsmiddelen waaraan nog geen specifieke bestemming is gegeven, bijvoorbeeld de vrij aanwendbare reserve, de algemene uitkering uit het provinciefonds en de opbrengst uit de opcenten motorrijtuigenbelasting.

Balans

Overzicht van de waarde van de activa (bezittingen, vorderingen) en passiva (reserves, voorzieningen, schulden) op één moment, bijvoorbeeld op 31 december van het kalenderjaar. De balans is een verplicht onderdeel van de jaarrekening. In de begroting wordt een geprognosticeerde balans opgenomen.

Baten en lasten

De provincie is verplicht het zogenoemde stelsel van baten en lasten toe te passen. Uitgangspunt voor het jaar waarin de lasten worden geraamd, c.q. verantwoord is het (verwachte) moment van prestatielevering. Dit in plaats van het betaalmoment (kastelsel). Voor subsidiebeschikkingen is de inhoud van de beschikking bepalend in welk jaar de betreffende lasten worden geraamd, c.q. verantwoord.

Begroting

Het overzicht van de geraamde (verwachte) kosten en opbrengsten in een bepaald jaar, opgezet volgens het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV). De begroting wordt vastgesteld door Provinciale Staten. In tegenstelling tot het rijk is de provincie verplicht met een sluitende begroting te werken.

Begrotingssaldo

Het saldo van in de begroting geraamde baten en lasten in de exploitatie (programma's).

Begrotingswijziging

Een aanpassing van de ramingen van baten en lasten tijdens het begrotingsjaar. Begrotingswijzigingen worden vastgesteld door Provinciale Staten, behoudens enkele begrotingswijzigingen die door Gedeputeerde Staten worden vastgesteld.

Besluit Begroting en Verantwoording decentrale overheden (BBV)

Wettelijk bepaalde voorschriften voor de inrichting van de begroting en de jaarstukken.

Crediteuren

Balanspost (schuld) aan de passivakant van de balans. Indien prestaties door een derde aan de provincie geleverd zijn, maar de betaling in het volgende begrotingsjaar volgt wordt de volledige last in het jaar van levering genomen. Het nog te betalen bedrag wordt als schuld op de balans verantwoord. Deze methodiek vloeit voort uit het stelsel van baten en lasten, waarbij niet het betaalmoment, maar het moment van prestatielevering leidend is voor de ramingen en verantwoording van uitgaven en inkomsten. Zie hierboven bij baten en lasten.

Decentralisatie-uitkering provinciefonds

De verdeling van de decentralisatie-uitkering volgt niet de regels van de reguliere verdeling van de algemene uitkering van het provinciefonds. Anders dan bij de integratie-uitkering, waar de termijn van overheveling naar de algemene uitkering van tevoren vaststaat, ontbreekt bij de decentralisatie-uitkering een dergelijke termijn.

Doeluitkering (of specifieke uitkering)

Door een ministerie aan de provincie verstrekte gelden ter uitvoering van een specifieke taak. Een doeluitkering mag alleen aan het voorgeschreven doel worden besteed.

EMU-saldo

Het EMU-saldo is het totaal aan inkomsten min de uitgaven van het rijk, sociale fondsen en lokale overheden. Hierbij zitten ook inkomsten en uitgaven met een kapitaalkarakter. Zoals aan- en verkopen van grond, investeringen, investeringsbijdragen en opbrengsten uit de verkoop van gas.

Exploitatie

De baten en lasten in de beleidsprogramma's. Dit betreffen de lopende inkomsten en uitgaven met betrekking tot een kalenderjaar, geraamd en verantwoord conform het stelsel van baten en lasten. Dit in tegenstelling tot investeringsuitgaven. Na oplevering van het investeringsproject worden de op de balans geactiveerde uitgaven afgeschreven. De afschrijvingslasten worden in de exploitatie bij de betreffende programma's geraamd, c.q. verantwoord.

Financiële beheershandeling

Handelingen zoals aanbesteden, inkopen en het verstrekken van subsidies. Deze handelingen leiden tot het verantwoorden van baten, lasten en balansmutaties in de jaarrekening. Financiële beheershandelingen zijn onderwerp van de interne en externe controle op de rechtmatigheid.

Garantie

Zekerheidsstelling door de provincie ten behoeve van derden die een lening aantrekken. Bij derden valt te denken aan bijvoorbeeld gezondheidsinstellingen. Ingeval van wanbetaling zal de provincie de resterende schuld aflossen.

IBOI

Prijs bruto overheidsinvesteringen (IBOI): de gemiddelde prijsstijging van de bruto investeringen van de collectieve sector.

Jaarrekening

Overzicht van de in een bepaald jaar gerealiseerde baten en lasten (programma- of exploitatierekening). In de jaarrekening is ook een balans opgenomen waaruit de vermogenspositie blijkt.

Jaarrekeningresultaat

Het saldo van gerealiseerde baten en lasten in de jaarrekening. Een positief jaarrekeningresultaat wordt toegevoegd aan de vrij aanwendbare reserve (eigen vermogen). Deze reserve behoort tot de algemene middelen. Een negatief jaarrekeningresultaat wordt opgevangen door een onttrekking aan de vrij aanwendbare reserve.

Leges

Leges worden geheven ter dekking van de kosten van provinciale dienstverlening.

Normenkader

Overzicht van wet- en regelgeving (extern en intern) aan de hand waarvan de accountant de rechtmatigheid van de financiële beheershandelingen controleert.

Overlopende passiva

Dit betreffen bijdragen van andere overheden voor specifieke doelen. Voor deze bijdragen geldt een zogenoemde terugbetalingsverplichting in het geval van niet-besteding. De nog te ontvangen of terug te betalen bedragen worden verantwoord op de balans (jaarrekening). De besteding en de daar tegenoverstaande dekking (bate) worden in de exploitatie (programma's) ten laste van deze balansposten verantwoord. Tegenover de last staat doorgaans een bate met dezelfde hoogte. Het gebruik van overlopende passiva is verplicht op grond van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV).

Planning- en controlcyclus

De jaarlijks terugkerende werkzaamheden die samenhangen met het opstellen van de kadernota, de begroting, de bestuursrapportages en de jaarstukken.

Provinciefonds

Uitkering van het rijk die de provincie in principe vrij mag besteden. Dit ter onderscheiding van doeluitkeringen/specifieke uitkeringen met een gebonden besteding.

Reserve

Reserves behoren tot het eigen vermogen en kunnen worden ingedeeld in algemene en bestemmingsreserves. Aan bestemmingsreserves is door Provinciale Staten een bepaalde bestemming gegeven.

Risicoparagraaf

Onderdeel van de paragraaf Weerstandsvermogen waarin wordt ingegaan op risico's waarvoor geen beheersmaatregelen zoals voorzieningen en verzekeringen zijn getroffen. Indien een risico zich voltrekt komen de hieruit voortvloeiende kosten ten laste van de zogenoemde algemene middelen.

Structurele budgetten

Middelen voor jaarlijks terugkomende uitgaven.

Niet structurele budgetten

Niet structurele budgetten (o.a. tijdelijke budgetten, reserves en voorzieningen) zijn geraamde uitgaven (lasten) die aan een specifieke periode zijn toegekend.

Tijdelijke Budgetten

Categorie A: Overeenkomsten met medeoverheden en andere partijen

Bij deze categorie blijven de begrote middelen beschikbaar voor deze projecten gedurende de looptijd van de overeenkomst.

Categorie B: Meerjarige tijdelijke budgetten

Bij deze tijdelijke budgetten mogen meerjarige verplichtingen aangegaan worden. Aan het eind van het jaar vallen niet bestede gelden vrij naar het rekeningsaldo

De nog openstaande verplichtingen in dat jaar gaan naar de crediteurenpost.

In het geval dat er een overbesteding is na besteding dan zal de overbesteding ten laste komen van het volgende jaar. In dat geval wordt het budget van het volgende jaar afgeraamd ten gunste van de reserve tijdelijke budgetten.

Treasury

Het geheel van activiteiten voor het beheer van de liquide middelen (geldstromen) en de financiering van de provinciale taken.

Voorziening

Voorzieningen behoren tot het vreemd vermogen en geven een schatting van voorzienbare lasten in verband met risico's en verplichtingen, waarvan de omvang en/of het tijdstip van optreden per de balansdatum min of meer onzeker zijn.

Daarnaast worden middelen van derden waarvan de bestemming gebonden is op grond van het BBV geclassificeerd onder de voorzieningen.

Weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen is een maatstaf om te beoordelen of de provincie in staat is om nadelige gevolgen van risico's op te vangen. Dit zonder dat daarbij de continuïteit van de uitvoering van taken in gevaar komt dan wel dat het beleid moet worden gewijzigd.

Het weerstandsvermogen is afhankelijk van de 'benodigde weerstandscapaciteit' en de 'beschikbare weerstandscapaciteit'.

Bijlage 5: Notitie vereenvoudiging financieel beleid

Op 31 oktober 2018 is de notitie vereenvoudiging financieel beleid door Provinciale Staten vastgesteld. Deze notitie heeft een aantal financiële consequenties die voor een deel in de jaarrekening 2018 verwerkt zijn. Hieronder de verwerking hiervan waarbij de opbouw van de notitie in hoofdstuk 3 is aangehouden.

Jaarrekening 2018

Notitie	Onderdeel	Geraamd bedrag notitie	Bedrag Jaarrekening 2018
3.1 Reserve van Harinxmakanaal			
	Voorziening achterstallig onderhoud wegen	4.800.000	4.792.500
	Voorziening achterstallig onderhoud water	13.200.000	10.459.300
	Investering bochtverruiming Leeuwarden Fonejacht	980.000	976.600
	Investering Ritsumazijl geleidewerk	1.700.000	344.000
	Investering bochtverruiming Franeker	9.200.000	9.196.600
	Bijdrage in investering in eigendom van derden spoorbruggen Prorail	21.000.000	20.500.000
	Spoorbruggen Prorail: voorziening groot onderhoud wegen	0	532.100
	Opheffen reserve van Harinxmakanaal naar begrotingssaldo	-103.400.000	-99.899.800
3.3 Bijdrage in investeringen in eigendom van derden			
	Afboeken boekwaarde bijdrage in investeringen in eigendom van derden		
	- rondweg Sneek	14.136.200	13.521.600
	- Zurich-Harlingen	8.560.600	8.188.400
	- Waldwei	2.351.800	2.249.500
	- Sluis Workum	13.400	10.700
	- Spoorbrug Akkrum	10.141.900	9.894.600
	- spoorbrug Boazum	1.079.800	1.053.500
	- Spoorbrug Indijk	1.062.800	1.036.900
	- spoorbrug Ouddeel	178.700	174.300
	- FMP afstandsbiedening bruggen Leeuwarden	2.964.200	2.964.200
	- FMP afstandsbiedening bruggen Dokkum	1.699.400	1.699.400
	<i>Subtotaal</i>	<i>42.188.800</i>	<i>40.793.100</i>
3.5 Reserve Nuon Wurkje foar Fryslân: revolverend deel			
	Opheffen bekleemde reserve naar begrotingssaldo	-39.500.000	-40.024.300

Toelichting

In de notitie was uitgegaan van de stand per 1/1/2018. In 2018 zijn voor een aantal projecten bestedingen gedaan of heeft er in 2018 de jaarlijkse afschrijving plaatsgevonden.

De meerjarenbegroting 2019 en verder wordt aangepast via een begrotingswijziging die bij deze jaarstukken aan de Staten wordt voorgelegd.

PROVINCIE FRYSLÂN

MONITORING ECONOMIE / WURKJE MEI FRYSLÂN

meting januari 2019

Voor u ligt de monitoringsrapportage Economie / Wurkje mei Fryslân. Uw Staten hebben op 19 april 2017 het [monitoringskader Economie](#) vastgesteld. Er is afgesproken dat drie maal per jaar een rapportage wordt voorgelegd met daarin voortgangsinformatie over de uitvoering van de [Beleidsbrief Wurkje mei Fryslân](#). De monitor geeft daarmee aanvullende informatie op de eerste en tweede bestuursrapportage en op de jaarstukken over de voortgang en doelbereiking van Wurkje mei Fryslân.

De monitoring Economie bestaat uit vier onderdelen:

1. Economische kengetallen (p.2)

Het eerste onderdeel laat de algemene economische ontwikkeling in Fryslân zien aan de hand van de indicatoren: werkgelegenheid, werkzoekenden, arbeidsmarkt, vestigingen, economische groei. Over een langjarige periode brengen we de ontwikkelingen rond deze thema's op een vaste manier in beeld. Daarmee tonen we de context waarbinnen we Wurkje mei Fryslân uitvoeren. De gegevens zijn geactualiseerd zover beschikbaar.

2. Ambities Wurkje mei Fryslân (p.7)

In het tweede onderdeel wordt aan de hand van indicatoren de situatie rond de ambities van Wurkje mei Fryslân in beeld gebracht. Er komen daarbij twee ambities in beeld: toename van de innovatie en toename van de export. We laten zien hoe Fryslân het doet op deze onderwerpen en maken de vergelijking met andere regio's en landen binnen de Europese Unie. Over een langere periode laten we verder zien wat de ontwikkelingen waren rond deze twee thema's. Geprobeerd wordt om in deel 1 en 2 zoveel mogelijk een tijdsreeks vanaf 2010 tot zo recent mogelijk weer te geven. Door definitiewijzigingen bij het UWV is dit niet altijd even accuraat mogelijk.

3. Doelen en acties (p.9)

Het derde onderdeel laat zien hoe de situatie zich ontwikkelt rondom de doelen en acties van Wurkje mei Fryslân. Dit gebeurt langs de uitvoeringslijnen van de beleidsbrief die we daartoe verder hebben geconcretiseerd in zeven (werk)doelen. De relatie tussen de acties en de doelen en ambities is in kaart gebracht.

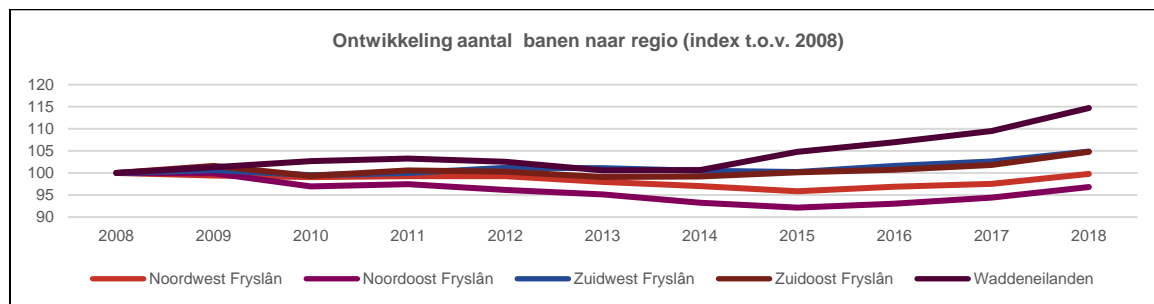
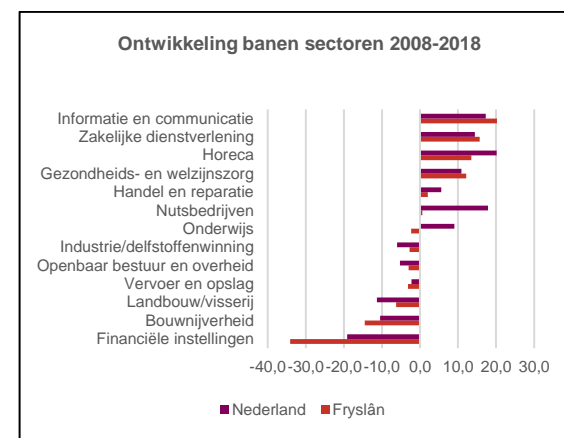
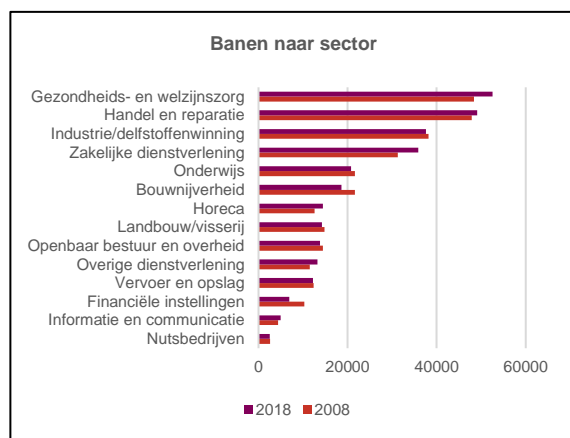
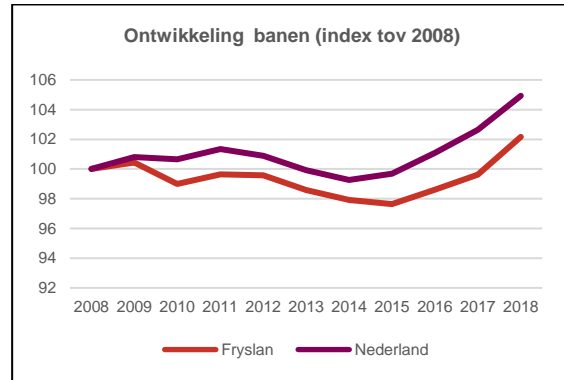
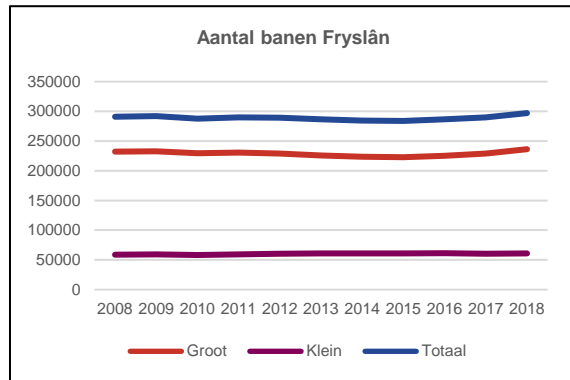
Nieuw in deze monitoring is dat alleen de voortgangsinformatie per april 2018 is weergegeven bij de acties. Op pagina 12 is in één oogopslag de voortgangsinformatie per actie te zien uit de afgelopen monitoringsrapportages.

4. Lopende programma's (p.29)

Het vierde onderdeel van het monitoringskader omvat de reeds lopende programma's die zijn ondergebracht in Wurkje mei Fryslân. Het gaat om de [Uitvoeringsagenda Agrofood](#), het [Uitvoeringsprogramma Zorgeconomie](#), het [Uitvoeringskader Watertechnologie](#), de [Beleidsbrief Duurzame Energie](#) en om de [Beleidsbrief Gastvrijheidseconomie](#). Omdat deze programma's niet specifiek zijn ontwikkeld voor de ambities en doelen van Wurkje mei Fryslân dragen ze hier slechts gedeeltelijk aan bij. Ook hebben deze programma's hun eigen monitoringsystematiek waarover in de meeste gevallen reeds afspraken liggen met Provinciale Staten. In dit monitoringskader is daarom met name de situatie van deze programma's beschreven en is de bijdrage die ze leveren aan de ambities en doelen van Wurkje mei Fryslân belicht.

Deel 1: Economische kengetallen

1. Werkgelegenheid

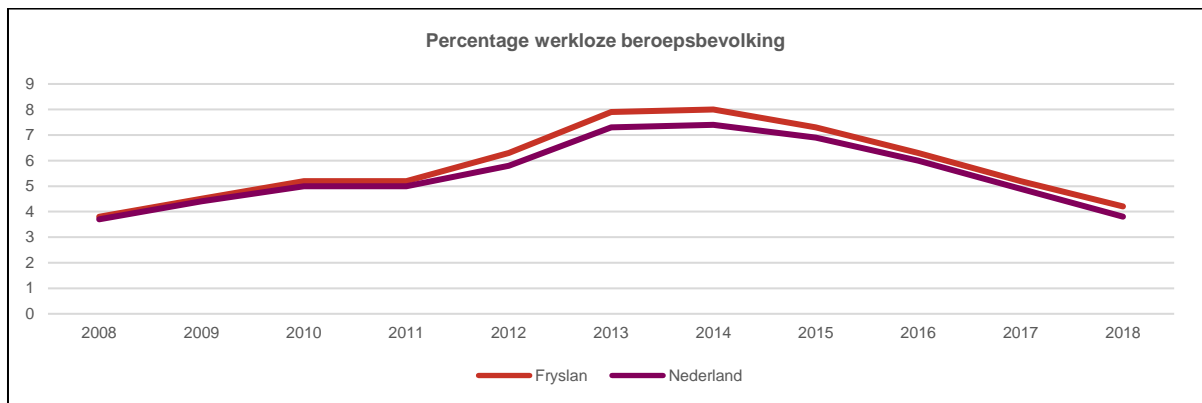
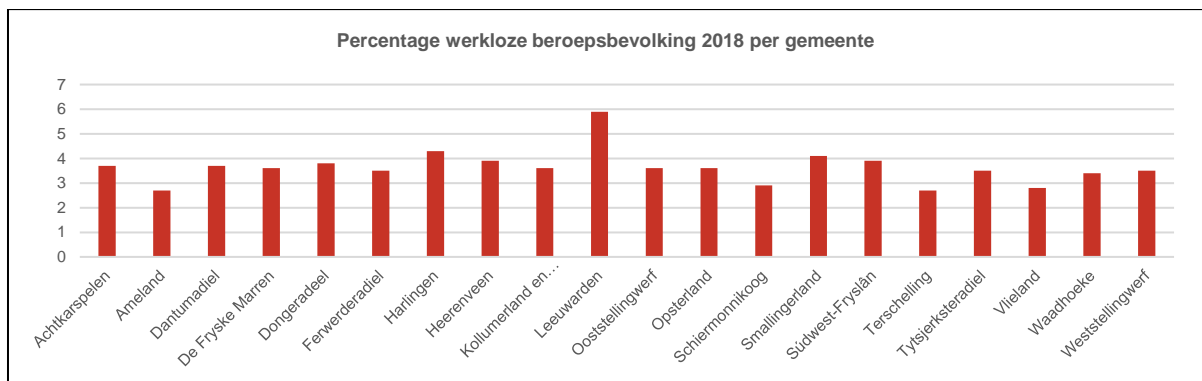
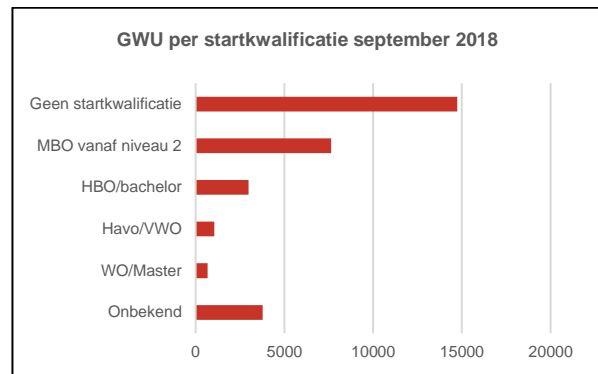
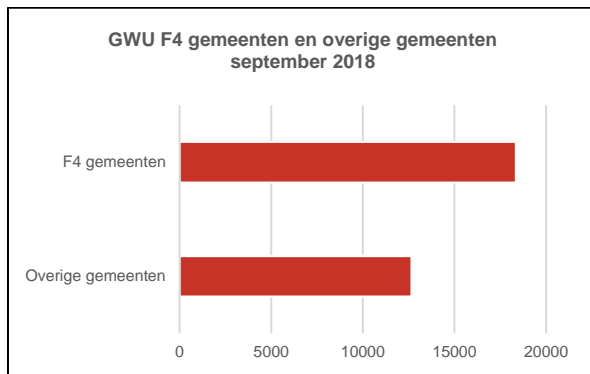

Op 1 april 2018 telde Fryslân in totaal 297.035 banen. Het betreft 236.300 grote banen (banen van minimaal 15 uur per week) en 60.730 kleine banen (banen van minder dan 15 uur per week). Tussen 2017 en 2018 is het totaal aantal banen in Fryslân met 7.410 toegenomen, goed voor een groei van 2,6%. Dit brengt het totaal aantal banen op 297.035. De provincie telde niet eerder zoveel banen. Landelijk nam het totaal aantal banen tussen 2017 en 2018 met een groei van 2,2% iets minder sterk toe dan in Fryslân. Het MKB en Grootbedrijf zijn samen goed voor een groei van ruim 5.800 banen tussen 2017 en 2018. Met een relatieve groei van 2,9% is de groei in het bedrijfsleven sterker dan de groei in de non-profit/overheidssector (1,8%). Het Friese MKB is goed voor 62% van de werkgelegenheid. In de bouw- en handelssector is het aantal banen met ruim duizend toegenomen. De zorgsector levert de meeste banen in Fryslân, gevolgd door de sectoren handel en industrie. In vergelijking met het landelijk gemiddelde zijn de industrie, landbouw -en zorgsector relatief groot in Fryslân. Bij de dienstverlening, handel, informatie/communicatie en de vervoerssector is het aandeel in verhouding laag in Fryslân. In de periode 2008-2018 is de totale Friese werkgelegenheid met 2,2% gegroeid, tegenover 4,9% landelijk. De sectoren landbouw, industrie, bouw, vervoer, overheid en financiële instellingen zijn duidelijk te typeren als krimpsectoren. Zowel in Fryslân als landelijk tellen deze sectoren in 2018 minder banen dan tien jaar geleden. Het banenverlies in de Friese landbouw en industrie is wat minder groot dan landelijk, terwijl in de bouw en financiële sector in Fryslân relatief meer banen zijn verdwenen. Het aantal onderwijsbanen is in Fryslân afgenomen, tegenover een toename landelijk. Binnen de overige dienstverlening en informatie/communicatie is het aantal banen in de afgelopen 10 jaar met ruim 20% toegenomen. De zakelijke dienstverlening telt in 2018 15,7% meer banen dan in 2008. Het aantal banen in de gezondheids- en welzijnszorg is met 14% gegroeid. De Friese horeca telde in 2018 13,5% meer banen dan in 2008. Regionaal gezien is er tussen 2008 en 2018 in Noordwest (-0,2%) en Noordoost Fryslân (-3,2%) sprake van een banenkrimp. In Zuidwest (4,9%), Zuidoost (4,8%) en op de Waddeneilanden (14,7%) nam het aantal banen toe.

Bron: Werkgelegenheidsregister provincie Fryslân.

2. Werkzoekenden

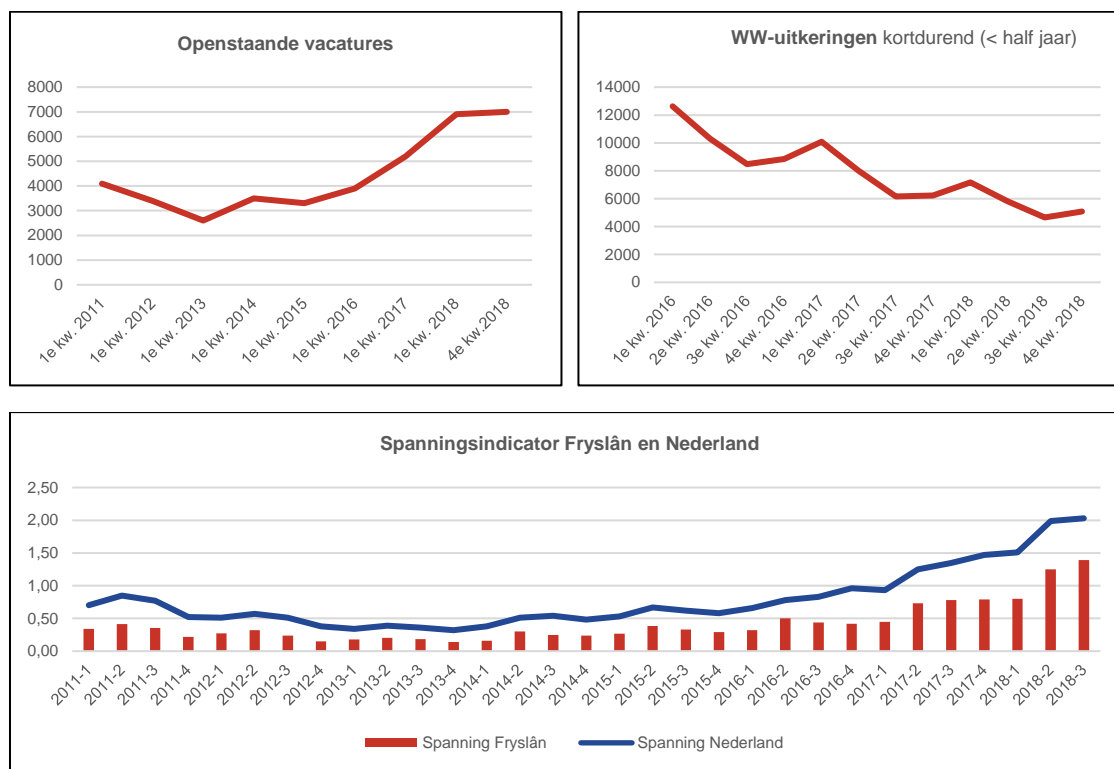

Sinds eind 2017 vernieuwt het UWV de maandcijfers van niet-werkende werkzoekenden (NWW) niet meer. De afgelopen jaren is een aantal administratieve en technische wijzigingen doorgevoerd. Deze wijzigingen hadden dusdanige invloed op de samenstelling van de cijfers, waardoor het NWW-cijfer geen volledig beeld meer gaf van het actuele aanbod van werkzoekenden op de arbeidsmarkt. Het UWV heeft in juni 2018 de eerste reeks van een nieuwe indicator voor werkzoekenden gepresenteerd: de GWU. GWU staat voor Geregistreerd Werkzoekende bij het UWV. Dit cijfer geeft een beter beeld van het aantal werkzoekenden op de arbeidsmarkt dan het NWW. Het cijfer bestaat uit werkzoekenden met WW-of AG-uitkering met arbeidsvermogen. Ook alle mensen met een bijstandsuitkering maken onderdeel uit van GWU. Naast personen met een uitkering maken ook personen die geen uitkering van UWV ontvangen, maar toch gebruik maken van werk.nl onderdeel uit van het nieuwe aanbodcijfer. September 2018 telde Fryslân bijna 31.000 geregistreerd werkzoekenden. Bijna de helft hiervan heeft geen startkwalificatie. Een startkwalificatie is een diploma van de havo, het wvo, of het mbo niveau 2 of hoger.

De meest actuele cijfers laten zien dat in het vierde kwartaal van 2018 3,7% van de Friese beroepsbevolking werkloos was. Landelijk lag het percentage met 3,5% iets lager. Het werkloosheidspercentage (werkloze beroepsbevolking) lag in de jaren tot en met 2009 ongeveer op het landelijk gemiddelde. In de jaren daarna nam dit percentage in Fryslân sneller toe dan gemiddeld in Nederland. Sinds 2014 neemt het werkloosheidspercentage provinciaal en landelijk af. Na 2014 loopt Fryslân ook iets van de achterstand op het nationaal gemiddelde in. Het officiële jaar werkloosheidscijfer van het CBS was voor Fryslân in 2018 4,2%. Dit is iets hoger dan het Nederlandse gemiddelde van 3,8%. De gemeente Leeuwarden heeft met 5,9% het hoogste provinciale jaar werkloosheidspercentage.

Bron: UWV Werkbedrijf, CBS

3. Arbeidsmarkt

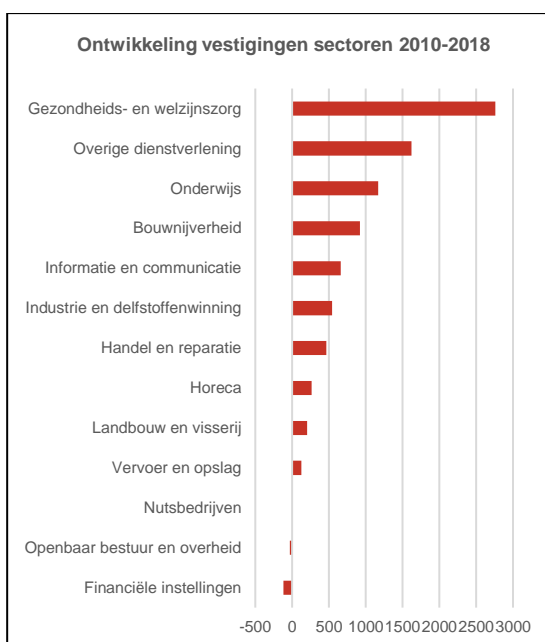
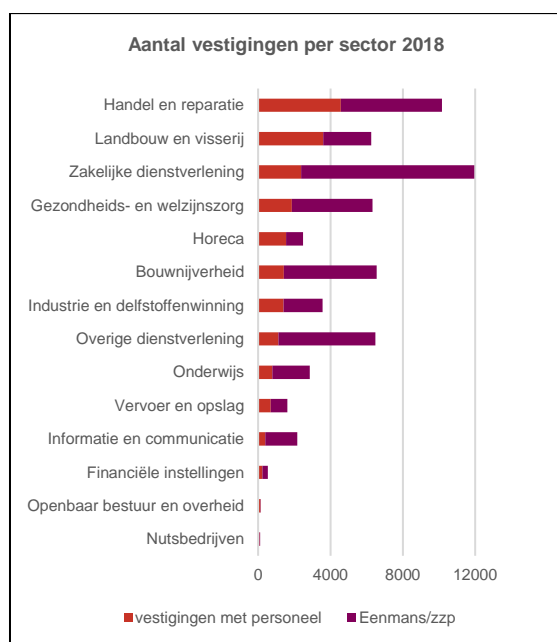
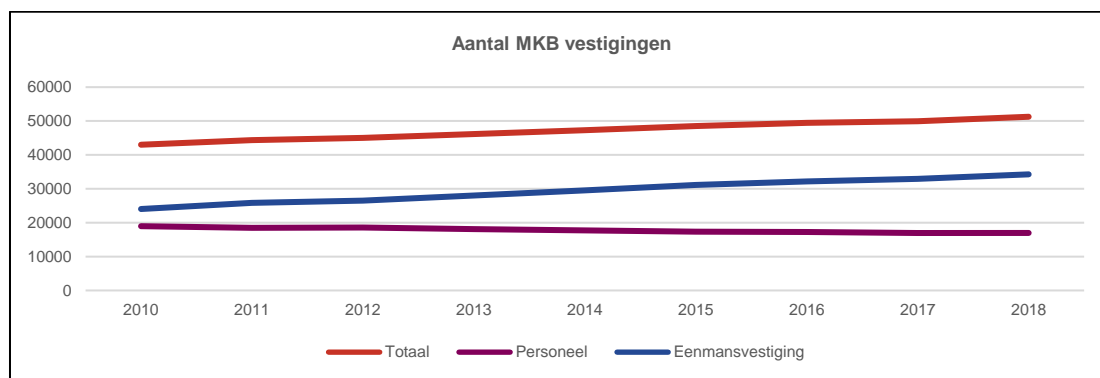
Spanningsindicator per beroepsklasse

BRC-Klasse	2016-1	2017-1	2018-1	2018-2	2018-3
Agrarische beroepen	zeer ruim	ruim	ruim	gemiddeld	krap
Bedrijfseconomische en administratieve beroepen	ruim	ruim	gemiddeld	gemiddeld	gemiddeld
Commerciële beroepen	ruim	ruim	gemiddeld	gemiddeld	gemiddeld
Creative en taalkundige beroepen	zeer ruim	zeer ruim	ruim	ruim	ruim
Dienstverlenende beroepen	ruim	gemiddeld	gemiddeld	krap	krap
ICT beroepen	gemiddeld	gemiddeld	krap	krap	krap
Managers	ruim	ruim	gemiddeld	gemiddeld	gemiddeld
Openbaar bestuur, veiligheid en juridische beroepen	ruim	ruim	ruim	gemiddeld	gemiddeld
Pedagogische beroepen	zeer ruim	ruim	ruim	ruim	ruim
Technische beroepen	ruim	ruim	gemiddeld	krap	krap
Transport en logistieke beroepen	zeer ruim	ruim	gemiddeld	gemiddeld	krap
Zorg en welzijn beroepen	ruim	ruim	gemiddeld	gemiddeld	gemiddeld

De arbeidsmarkt is de afgelopen jaren veranderd. De werkgelegenheid trekt aan, het aantal vacatures groeit, de werkloosheid krimpt, de arbeidsmarkt wordt flexibeler en technologische veranderingen hebben hun weerslag op de arbeidsmarkt. Als gevolg van definitiewijzigingen zijn er geen tienjarige trends beschikbaar aangaande de ontwikkeling van het aantal vacatures en (kortdurende) WW-uitkeringen. Duidelijk is dat in de afgelopen jaren het aantal vacatures is verdubbeld en het aantal WW-uitkeringen is gehalveerd. In het vierde kwartaal van 2018 telde de Friese arbeidsmarkt 7.000 vacatures en ruim 5.075 kortlopende (< half jaar) WW-uitkeringen. Op basis van het aantal openstaande vacatures en het aantal kortlopende WW-uitkeringen, berekent het UWV de spanningsindicator. Hoe hoger het getal, hoe hoger de spanning voor werkgevers. Bij een lage spanning is er sprake van een ruime arbeidsmarkt, er zijn weinig vacatures in verhouding tot werkzoekenden. Bij een krappe arbeidsmarkt zijn er juist veel vacatures ten opzichte van werkzoekenden. In het derde kwartaal van 2018 is de totale Friese arbeidsmarkt als 'gemiddeld' te typeren. Landelijk is er sprake van een krappe arbeidsmarkt. De arbeidsmarkt is ingedeeld in beroepsklassen en daaronder weer in beroepsgroepen. In het derde kwartaal van 2018 zijn de beroepsklassen agrarisch, dienstverlening, ICT, techniek en transport/logistiek als krap te typeren. De veranderende arbeidsmarkt maakt dat deze langzaam maar zeker krappere wordt. In de eerste kwartalen van 2016 was de arbeidsmarkt in alle klassen nog als gemiddeld tot zeer ruim te typeren. In de kwartalen hierna heeft er bij een groot deel van de beroepsklassen een verschuiving naar gemiddeld tot krap plaatsgevonden. De beroepsklassen zijn opgebouwd uit 113 beroepsgroepen. Ter vergelijking: in het derde kwartaal van 2018 telt Fryslân 35 beroepsgroepen met een krappe dan wel zeer krappe arbeidsmarkttypering, in het derde kwartaal van 2017 waren dit er 18. In 2016 was er nog maar bij 8 beroepen sprake van een krappe arbeidsmarkt. Het Researchcenter voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) verwacht de komende jaren meer knelpunten voor werkgevers in een brede range van technische beroepen, ICT personeel, onderwijs, zorg, managementfuncties en op economisch gebied op hoog beroepsniveau. In zijn totaliteit zijn de toekomstperspectieven voor afgestudeerden in Fryslân redelijk. Er zijn echter grote verschillen tussen opleidingsniveaus en -richtingen. De beste perspectieven zijn er voor mensen met een wo of hbo-opleiding in de zorg en techniek. Op mbo-niveau zijn er goede perspectieven in het groenonderwijs en de techniek. Andere opleidingen bieden matige tot redelijke perspectieven.

Bron: UWV Werkbedrijf, CBS, Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA)

4. Vestigingen

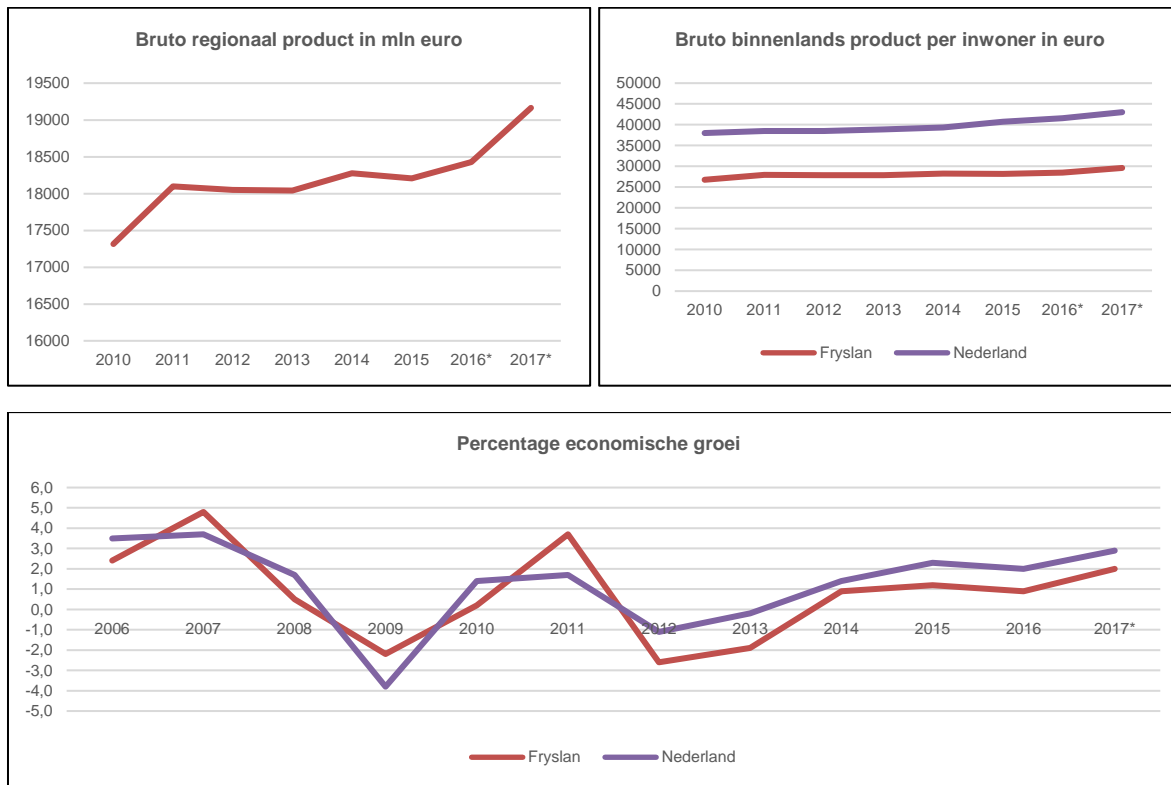

In 2018 telde Fryslân 61.260 vestigingen. Onder een vestiging wordt een locatie van een onderneming, instelling of zelfstandig beroepsbeoefenaar verstaan waarin of van waaruit een economische activiteit of zelfstandig beroep wordt uitgevoerd door minimaal 1 werkzame persoon. De zakelijke dienstverlening en handelssector tellen de meeste vestigingen. Ten opzichte van 2017 is het aantal vestigingen met 3,1% toegenomen. Twee derde van de vestigingen is een eenpitter (eenmanszaken, zzp'ers, freelancers, kleine zelfstandigen). Met name in de bouw en dienstverlening is het aandeel eenpitters groot. Het Midden en Kleinbedrijf (MKB) bestaat uit alle bedrijven tot 250 werknemers, zonder overheid, onderwijs, zorg, delfstoffenwinning en handel in onroerend goed. Van alle Friese vestigingen valt 84% onder het MKB. In 2018 telde het Friese MKB 51.260 bedrijven, waaronder 34.190 eenpitters. Naast het MKB telt het Friese bedrijfsleven in 2018 in totaal 47 bedrijven met meer dan 250 werknemers, zogenaamde grootbedrijven.

Tussen 2010 en 2018 is het totaal aantal vestigingen in Fryslân met 24,8% toegenomen. Het aantal eenpitters groeide met 50,7% tot een totaal van ruim 41.000. Het aantal vestigingen met personeel is in dezelfde periode met ruim 1.600 afgenomen, een krimp van 7,5%. In 2018 telt Fryslân 20.235 vestigingen met personeel. Met uitzondering van de sectoren gezondheids- en welzijnszorg en informatie/communicatie is in alle sectoren sprake van een krimpend aantal vestigingen met personeel in de periode 2010-2018. Absoluut gezien is de daling van vestigingen met personeel binnen de sectoren handel en bouw het grootst. Relatief gezien zijn in de financiële sector de meeste vestigingen met personeel verdwenen. Ten opzichte van 2010 is het aantal financiële vestigingen met personeel met ruim een derde afgenomen. In de periode rond de economische crisis nam het aantal eenpitters jaarlijks met ruim 12% toe. De afgelopen jaren is de groei van zelfstandigen wat minder explosief met een jaarlijkse groei van 3 tot 7 procent. De gemiddelde jaarlijkse daling van vestigingen met personeel bedroeg tussen 2007 en 2011 1,8%. In de periode 2012-2018 kromp het aantal vestigingen met personeel jaarlijks gemiddeld met 0,8 procent, waardoor de daling van het aantal vestigingen met personeel iets lijkt te stagneren.

Bron: Werkgelegenheidsregister provincie Fryslân.

5. Economische groei

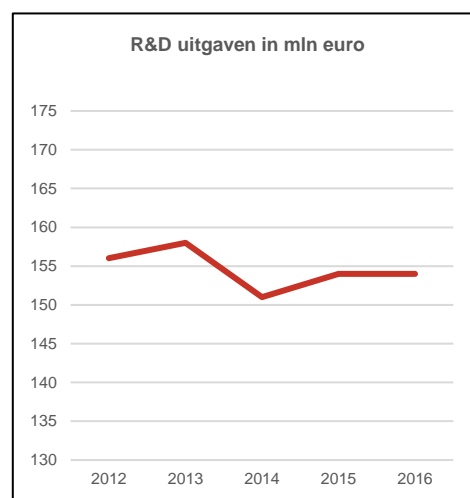
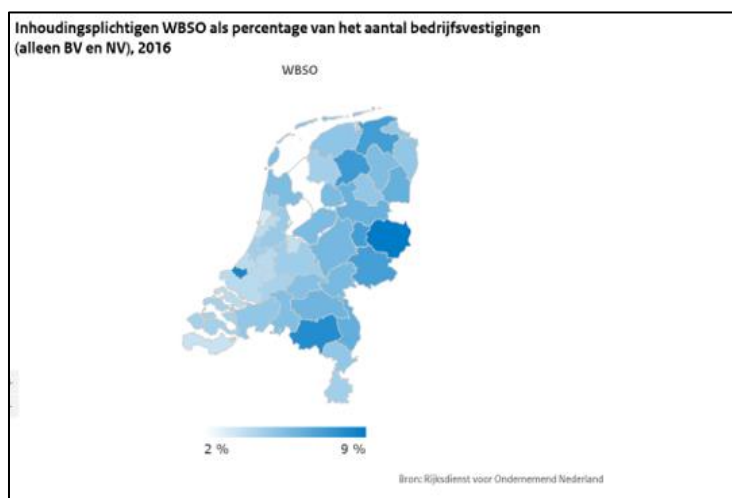
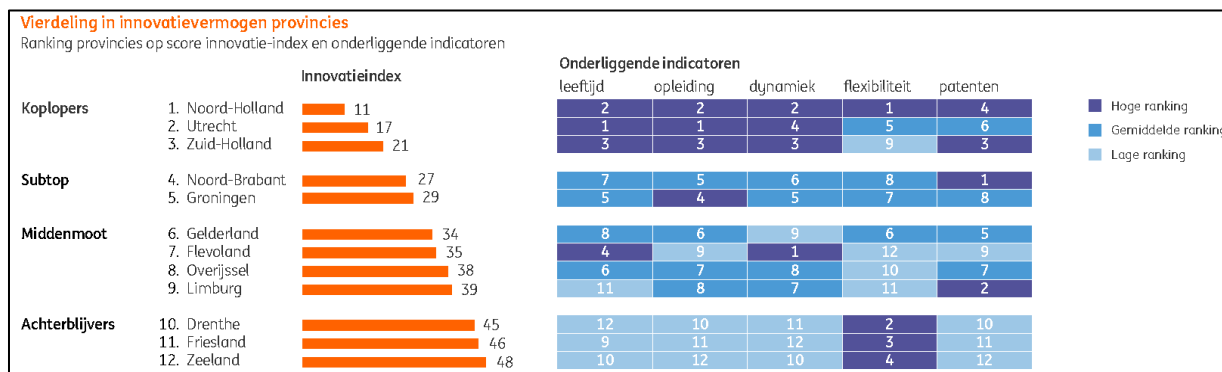

De totale omvang van de Friese economie was in 2017 ongeveer 19,2 miljard euro. Dit komt overeen met 2,7% van de omvang van de nationale economie. In de periode 2011 tot en met 2015 bleef de omvang van de Friese Economie nagenoeg ongewijzigd, maar vanaf 2016 is er weer sprake van groei. Per inwoner is het bruto binnenlands product in Fryslân in 2017 gestegen van 28.500 naar 29.600 euro. Landelijk is het bruto binnenlands product per inwoner aanzienlijk hoger, namelijk ruim 43.000 euro. Een belangrijke oorzaak van dit grote verschil is dat er in Fryslân relatief weinig kapitaalintensieve bedrijven zijn met een hoge productie per werknemer. De economische groei in Fryslân komt in 2017 uit op ongeveer 2,0%. Dat is ruim hoger dan het jaar daarvoor maar wel lager dan het landelijke groeicijfer van 2,9%. Het CPB verwacht dat de economische groei in Nederland iets af zal zwakken. Dat betekent dat de economische groei in Fryslân waarschijnlijk ook iets kleiner wordt. Het ING verwacht voor Fryslân in 2018 een economische groei van 1,8% en in 2019 1,3%

Bron: CBS, CPB, ING Economisch bureau.

DEEL 2: DE AMBITIES VAN WURKJE MEI FRYSLÂN

1) Ambitie: toename innovatie

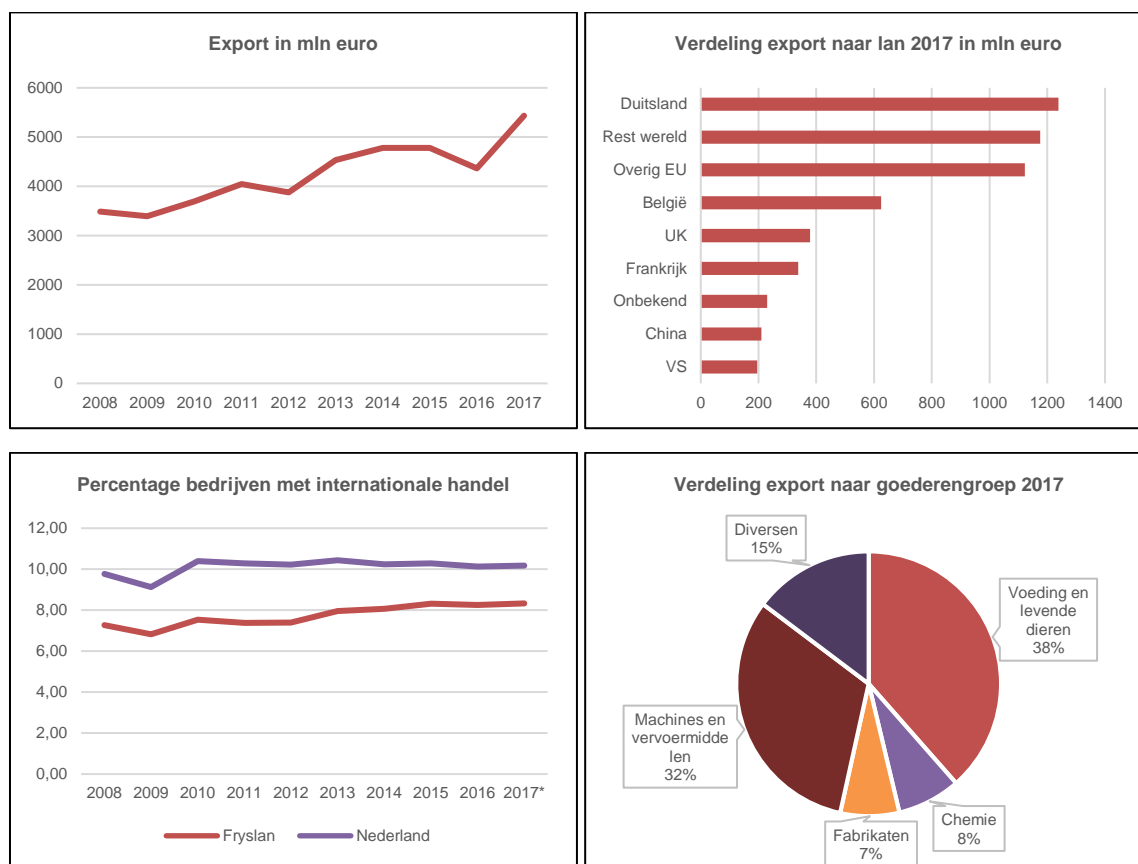

Innovatie is een lastig te meten indicator en wordt hier aan de hand van een aantal bronnen bekeken, waaronder de ING Innovatie index. Het innovatievermogen van een provincie wordt hierin berekend op basis van vijf factoren. Jongerenpotentieel (werkgevers werken voor innovatie liever met jongere medewerkers), competenties (hoger opgeleiden vormen potentiële innovators), bedrijvendynamiek, flexibiliteit (aandeel zelfstandigen) en innovatieve investeringen (patentaanvragen). Fryslân hoort met een 11^e plaats van de innovatie-index tot de achterblijvers in innovatievermogen. Noord-Holland, Utrecht en Zuid-Holland hebben het hoogste aanpassingsvermogen met relatief meer jonge, goed opgeleide mensen en een hoge bedrijvendynamiek. Noord-Brabant scoort het hoogst qua innovatieve investeringen. Op zowel leeftijd, opleiding, dynamiek als patenten scoren Drenthe, Fryslân en Zeeland het laagst. De hoge Friese score op flexibiliteit komt door het relatief grote aandeel zelfstandigen. Het gaat hier veelal om activiteiten in traditionele beroepsgroepen, zoals de bouw en landbouw. De relatief lage score op de indicator 'opleiding' heeft er o.a. mee te maken dat in Fryslân het percentage universitaire studenten met 3% veel lager is dan het Nederlands gemiddelde van 12%. Belangrijke kanttekening is dat studenten veelal verhuizen naar de Universiteitsstad. Het feit dat Friese scholieren in verhouding minder vaak naar het VWO gaan is een belangrijke oorzaak. Fryslân staat op de elfde plek als het gaat om patentaanvragen. Belangrijke reden hiervoor is dat de bedrijven kleiner qua omvang zijn dan het Nederlands gemiddelde. Het aanvragen van een patent is een vrij arbeidsintensieve- en kosten intensieve procedure die voor veel kleine bedrijven niet weggelegd is. De ING index kent zijn beperkingen. De index wordt samengesteld op basis enkele direct beschikbare indicatoren, geven weinig ruimte voor nuancering en in de regionale vergelijkbaarheid is sprake van een vertekend beeld. Patentaanvragen worden veelal toegekend aan de hoofdkantoren en worden zodoende niet regionaal geteld. Een andere bron waarbij de regionale innovatie wordt gemeten is de Regional Innovation Index van de Europese Unie. Fryslân scoort in deze index van alle Nederlandse provincies het laagst, maar is wel geïdentificeerd als strong innovator op basis van het Europees gemiddelde. In Nederland worden in 2017 zeven provincies gekenmerkt als innovation leader.

Een andere indicator voor de mate van innovatie is de WBSO regeling (wet bevordering speurwerk en onderzoek) die door RVO (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) wordt uitgevoerd. Met deze fiscale regeling kunnen bedrijven de financiële lasten van research en development verlagen. Kijkend naar het percentage bedrijven wat gebruik maakt van de WBSO regeling dan scoort Fryslân hier behoorlijk op. Met name in Zuidoost-Fryslân bevinden zich relatief veel bedrijven die gebruik maken van de regeling. Volgens het CBS hebben Friese bedrijven en researchinstellingen in 2016 154 miljoen euro uitgegeven aan eigen R&D, evenveel als in 2015.

Bron: Regional Innovation Scoreboard European Commission, ING Economisch Bureau, CBS, RVO.

2) Ambitie: toename export

Voor het meten van de concurrentiekracht van een regio heeft de EU een index ontwikkeld, de Regional Competitiveness Index (RCI). Deze index is gebaseerd op in totaal 73 indicatoren, verdeeld over 11 thema's. De laatste meting is gedaan in 2016 en naar verwachting zal dit iedere drie jaar worden herhaald. De index is berekend voor in totaal 262 Europese regio's. De uitkomst in 2016 was dat de 11 Nederlandse regio's redelijk goed scoren, maar wel minder goed in vergelijking met de vorige meting in 2013. Utrecht staat na Londen op de tweede plaats van de meest competitieve regio's van heel Europa en vier andere Nederlandse provincies staan in de top 20.

Fryslân staat in de lijst van 262 regio's met een score van 0,341 op plaats 83. Van de Nederlandse regio's heeft Fryslân de laagste score en valt samen met Groningen, Drenthe en Zeeland in de op twee na hoogste categorie. De totaalscore kan opgedeeld worden in de volgende drie subindexen: 1. Basis (instituten, macro-economische stabiliteit, infrastructuur, basisopleidingen en gezondheid) 2. Efficiency (hogere onderwijs/life long learning, arbeidsmarkt, marktomvang) 3. Innovatie (technologie, zakelijke diensten, innovatie). Bij Basis staat Fryslân op plaats 57, bij Efficiency op plaats 105 en bij Innovatie op plaats 73. In vergelijking met 2013 is Fryslân gedaald van plaats 56 naar 83. Ook alle andere Nederlandse provincies zijn in rangorde gedaald op deze lijst.

De totale export van Friese bedrijven in 2017 bedroeg 5,4 miljard euro. Circa 20% hiervan had betrekking op wederuitvoer van geïmporteerde goederen. De export is in de periode tussen 2008 en 2017 met 55% toegenomen. Vooral in 2017 was er een sterke groei van bijna 25%. De Friese bijdrage aan de totale Nederlandse export is met 1,7% relatief laag. Ongeveer 8,3% van alle Friese bedrijven voert handel met het buitenland. Landelijk gezien ligt dit percentage hoger, namelijk op 10,2%. Al een aantal jaren stelt de provincie zich het doel om op het landelijk gemiddelde uit te komen. Na 2012 wordt het verschil met het landelijk cijfer langzaam kleiner. Duitsland is voor Friese bedrijven het belangrijkste exportland (22%), gevolgd door België (11%), Engeland (7%) en Frankrijk (6%). Andere EU-landen zijn tezamen goed voor 20% van de Friese export. Ongeveer 30% van de totale export gaat naar landen buiten Europa. De geëxporteerde goederen zijn vooral afkomstig uit de landbouw en de voedingsmiddelenindustrie (38%) en de categorie machines en vervoermiddelen (32%).

Bron: Regional Competitiveness Index European Commission, CBS.

DEEL 3: DE DOELEN EN ACTIES VAN WURKJE MEI FRYSLÂN

In dit deel staat de relatie van de acties met de doelen en ambities van Wurkje mei Fryslân. Er zijn vanuit de uitvoeringslijnen van het programma zeven werkdoelen geformuleerd die ervoor moeten zorgen dat de twee ambities (toename van de innovatie en toename van de export) realiteit worden. Deze werkdoelen zijn:

1. Versterking human capital en academisch klimaat
2. Versterking werking arbeidsmarkt
3. Verbetering toegang tot kennis en samenwerking
4. Verbetering toegang tot middelen
5. Meer nieuwe bedrijven naar Fryslân
6. Verbetering infrastructuur en voorzieningen
7. Verbetering internationaal ondernemersklimaat

In de rapportage staat per actie informatie over het budget, de fase waarin het project zich bevindt en de algehele voortgang.

Budget

In de rapportage is aangegeven welk budget initieel is uitgetrokken voor elke actie en hoeveel middelen resteren. Het gaat hier om het deel van het budget dat de provincie financiert.

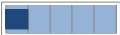

Fase

Per actie is aangegeven in welke fase de uitvoering zich bevindt en hoe de voortgang van de uitvoering ligt ten opzichte van de inhoudelijke planning. Dit wordt aangegeven middels een icoon waarin 5 fasen zijn opgenomen.

Voortgang Acties

De acties van Wurkje mei Fryslân zijn aan de werkdoelen toegedeeld. Het kan zijn dat een actie via meer werkdoelen bijdraagt aan de ambities. Daarom is een actie toegedeeld bij het werkdoel waarmee de sterkste relatie bestaat. Daarbij is in tekst omschreven hoe de uitvoerders van de actie de relatie met de werkdoelen en ambities zien.

In onderstaande tabel vindt u uitleg over de Fase en Voortgang acties:

	De actie zit in de definitiefase
	De actie zit in de planvormingsfase
	De actie zit in de eerste 50% van de uitvoeringsfase
	De actie zit in de tweede 50% van de uitvoeringsfase
	De actie zit in de afrondings- en evaluatiefase
	De uitvoering van de actie ligt op schema ten opzichte van de inhoudelijke mijlpalen
	De uitvoering van de actie loopt iets achter ten opzichte van de inhoudelijke mijlpalen, maar dit trekt bij
	De uitvoering van de actie loopt achter ten opzichte van de inhoudelijke mijlpalen

Dashboard: overzicht acties in één oogopslag

In het overzicht op de volgende pagina is in één oogopslag te zien welke acties onder welk werkdoel vallen en hoe de voortgang van de acties is over de afgelopen perioden. De acties zijn genummerd en daardoor gemakkelijk terug te vinden in de rapportage. De kleuren corresponderen met bovenstaande tabel. Daarnaast zijn de afgeronde acties *lichtgroen* gemaakt.

Dashboard met voortgangsinformatie

7 Werk-doelen →	Jan '17	Sept '17	Jan '18	Apr '18	Sept '18	Jan '19
Actie nummer ▼						
1. Versterking human capital en academisch klimaat						
1-01 Bijdragen aan de verdere ontwikkeling van Dairy Campus	■	■	■	■	■	■
1-02 Bijdragen aan de verdere ontwikkeling van Water Campus	■	■	■	■	■	■
1-03 Investeren in de totstandkoming van RUG Campus Fryslân	■	■	■	■	■	■
1-04 Stimuleren praktijkgerichte onderwijsstructuur & bedrijfsopleidingen (afgerond bij jaarstukken 2017)	■	■	■	■	■	■
2. Versterking werking arbeidsmarkt						
2-01 EFRO-middelen Human Capital inzetten voor de Friese arbeidsmarkt	■	■	■	■	■	■
2-02 Verbeteren van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt	■	■	■	■	■	■
2-03 Techniepact Noord-Nederland	■	■	■	■	■	■
2-04 Bestrijden werkloosheid (afgerond bij 2e berap 2017)	■	■	■	■	■	■
2-05 Traineeships in Fryslân mede mogelijk maken (afgerond bij 2e berap 2017)	■	■	■	■	■	■
3. Verbetering toegang tot kennis en samenwerking						
3-01 Herdefiniëring rollen cluster-, netwerk- en intermediaire organisaties	■	■	■	■	■	■
3-02 Ontwikkelen en implementeren Propositie Dairy Valley	■	■	■	■	■	■
3-03 Realiseren van het Voedingsapplicatiecentrum	■	■	■	■	■	■
3-04 Vergroten organiserend vermogen	■	■	■	■	■	■
3-05 Bijdragen aan Innovatiecluster Drachten	■	■	■	■	■	■
3-06 Bijdragen aan Region of Smart Factories (ROSF)	■	■	■	■	■	■
3-07 Bevorderen cross-sectorale innovatie	■	■	■	■	■	■
3-08 Deelnemen aan en faciliteren van Innovatiepact Fryslân (IPF)	■	■	■	■	■	■
3-09 Ondersteunen/faciliteren Economic Board Noord-Nederland (EBNN)	■	■	■	■	■	■
3-10 Opstellen en uitvoeren Ontwikkelagenda Recreatie & Toerisme	■	■	■	■	■	■
4. Verbetering toegang tot middelen						
4-01 Samenwerkingsagenda met ministerie Economische Zaken (EZ)	■	■	■	■	■	■
4-02 Toename van investeringen door een risicovollere strategie (FOM/NOM)	■	■	■	■	■	■
4-03 Mede oprichten extern Ondernemersloket (afgerond bij jaarstukken 2018)	■	■	■	■	■	■
4-04 Financieren Fûns Skjinne Fryske Energzy (FSFE)	■	■	■	■	■	■
4-05 Financieren Doefonds (afgerond bij jaarstukken 2017)	■	■	■	■	■	■
4-06 Cofinancieren EFRO/Interreg/EZ/Waddenfonds	■	■	■	■	■	■
4-07 Stimuleren circulaire economie	■	■	■	■	■	■
4-08 Beschikbaar stellen financiering (afgerond bij 1e berap 2018)	■	■	■	■	■	■
4-09 Financieren Ondernemersimpuls (afgerond bij jaarstukken 2017)	■	■	■	■	■	■
5. Meer nieuwe bedrijven naar Fryslân						
5-01 Faciliteren start-ups	■	■	■	■	■	■
5-02 Vereenvoudigen provinciale regelgeving voor met name het Friese MKB	■	■	■	■	■	■
5-03 Uitvoering Vestigingsregeling	■	■	■	■	■	■
5-04 Acquisitie voor Fryslân	■	■	■	■	■	■
5-05 Uitvoering brede regiomarketing 2016	■	■	■	■	■	■
5-06 Branding en propositie(s) Fryslân (meegenomen in de acties 5-04 en 5-07)	■	■	■	■	■	■
5-07 Branding en propositie(s) Noord Nederland	■	■	■	■	■	■
6. Verbetering infrastructuur en voorzieningen						
6-01 Uitvoeren provinciaal koopstromenonderzoek (afgerond bij jaarstukken '17)	■	■	■	■	■	■
6-02 Mede financieren Blokhuispoort	■	■	■	■	■	■
6-03 Financieren Beleefcentrum Afsluitdijk (afgerond bij jaarstukken 2017)	■	■	■	■	■	■
6-04 Bijdragen aan evenementenfonds (afgerond bij 1e berap 2018)	■	■	■	■	■	■
6-05 Financieren breedbandinstrumentarium	■	■	■	■	■	■
6-06 Gratis OV-dagkaart voor toeristen (afgerond bij jaarstukken 2018)	■	■	■	■	■	■
6-07 Uitvoeren Aanvalsplan woningmarkt	■	■	■	■	■	■
7. Verbetering internationaal ondernemersklimaat						
7-01 Uitvoeren Aanvalsplan Internationaal Ondernemen	■	■	■	■	■	■

1. Doel versterking human capital en academisch klimaat

Wat willen we

We willen ons menselijk kapitaal versterken. Dat betekent dat we streven naar versterking van de onderwijs- en onderzoeksinfrastructuur in Fryslân en daarmee naar het versterken van het academisch klimaat in algemene zin.

Wat doen we

We doen dat door nauwkeurig te beoordelen op welke wijze wij als provincie een toegevoegde rol kunnen spelen. Daarbij is het uitgangspunt dat we onszelf zien als gelijkwaardige partner naast het bedrijfsleven en de kennisinstellingen. De acties die we voor dit doel binnen Wurdje mei Fryslân ondernemen zijn in het navolgende beschreven.

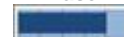
1-01 Bijdragen aan de verdere ontwikkeling van Dairy Campus

Januari 2019

Budget

0

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

De Dairy Campus levert vooral een bijdrage aan de verbetering van de toegang tot kennis en samenwerking op het gebied van de melkveehouderij in Fryslân. Daarnaast helpt het ook om meer nieuwe bedrijven naar Fryslân te krijgen en is er een effect op de verbetering van het internationaal ondernemersklimaat. Daarmee draagt deze actie zowel bij aan de realisatie van de ambitie tot meer innovatie als aan de ambitie tot vergroting van de export.

Toelichting op de voortgang

De Dairy Campus is een samenwerkingsverband tussen Wageningen UR Livestock Research, Hogeschool Van Hall Larenstein, Nordwin College, Dairy Training Centre, LTO Nederland, Friesland Campina, gemeente Leeuwarden en provincie Fryslân. De Dairy Campus is een innovatie- en kenniscentrum voor de melkveehouderij waar praktijkonderzoek plaats kan vinden. De Campus bestaat uit een melkstal, vier melkveestallen en een ontvangstgebouw met kantoren, lesruimtes en praktijkruimtes. Voor de bouw hebben de provincie en de gemeente elk een bijdrage van 2,5 miljoen euro vanuit Regio-REP middelen geleverd. Daarnaast staat SNN voor een financiering van in totaal 15 miljoen euro vanuit Rijks-REP middelen.

Fase I is inmiddels afgerond. De eindafrekening van de provinciale en gemeentelijke financiering is vastgesteld op € 4.983.215,-. Bij de tweede fase is geen sprake van provinciale cofinanciering, enkel REP-SNN middelen worden ingezet. De eerder gereserveerde subsidiebijdrage van € 5.675.489 uit REP-SNN middelen is definitief aan Dairy Campus toegekend, en het niet gebruikte deel van de reeds verleende subsidiebijdrage voor fase 1 is hieraan toegevoegd.

Er is een aantal zaken gewijzigd om de oorspronkelijke doelstellingen en resultaten te halen:

1. Realisatie van een jongveestal in 2017, met een kostenbegroting van € 690.000,- (is nog niet gerealiseerd wegens problemen met fosfaatrechten). Planning is om dit eind 2018 - begin 2019 gerealiseerd te hebben;
2. Aanpassingen in het Innovatieprogramma teneinde dit aantrekkelijker te maken voor bedrijven en meer aanvragen te kunnen honoreren. Na een lange opstarttijd zijn inmiddels de eerste innovatievoorstellen gehonoreerd en nieuwe aanvragen ingediend;
3. Verlenging van de projectperiode met één jaar tot en met 31 december 2022.

Er wordt nagedacht over de meeste gewenste organisatievorm voor het netwerk van Dairy Campus. Het doel is om in de tweede fase het Dairy Campus project de organisatie voor te bereiden voor de toekomst, ook na afronding van het SNN project. De acties zijn in najaar 2017 opgestart via werkgroepen en de uitwerking zal zijn beslag moeten krijgen in 2019.

Het ligt in de stellige verwachting van WLR, VHL en Dairy Campus dat de doelstellingen zoals verwoord in de Beschikking Dairy Campus over de gehele periode gehaald gaan worden. Niet alles van periode 1 is volledig gerealiseerd, de infrastructuur is vrijwel afgerond op de jongveehuisvesting na, het educatieprogramma is inmiddels op stoom, de lectoren zijn gestart, er zijn enkele aanpassingen, zoals Associate Degree (AD) Ondernemerschap Melkveehouderij die omgeturd is naar AD Biologische Melkveehouderij, het Innovatieprogramma staat en er zijn ruim 45 aanvragen voor innovatieprojecten ingediend sinds de start in 2014. Met de aanpassingen in de beschikking van juli 2017 ligt er een goede basis voor de komende jaren. Echter de uitputting van het Innovatieprogramma blijft wel enigszins achter op de oorspronkelijke plannen, maar acties zijn uitgezet. Dairy Campus heeft bij het laatste voortgangsoverleg (mei 2018) aangegeven de doelen zoals verwoord in de beschikking nog steeds te kunnen behalen. De voortgang is hierdoor op groen gezet.

Dairy Campus is van mening dat met de aanpassingen in het Innovatiereglement, het beschikbaar hebben van de infrastructuur en het versterkt benaderen van bedrijven, en de huidige uitwerking van het Educatieprogramma, de doelen zoals verwoord in de beschikking bij de indicatoren gehaald gaan worden, maar om alles te kunnen realiseren is een verlenging van de doorlooptijd met enkele jaren zeer gewenst.

Er vindt op dit moment veel onderzoek op Dairy Campus plaats, zodanig dat een deel van de faciliteiten al bezet is tot medio 2019. Het Innovatieprogramma loopt na de aanpassingen van de beschikking in 2017 naar tevredenheid. In 2018 zijn in totaal 11 innovatievoorstellen ingediend bij het Dairy Campus Innovatieprogramma, 1 project is teruggetrokken. De 10 ingediende projecten hebben een totale project omvang van € 2,23 miljoen en een gevraagde bijdrage van € 930.000. Al deze voorstellen zijn ingediend onder het aangepaste reglement van het Innovatiereglement van fase 2 zoals hierboven is aangegeven. Alle 10 projecten hebben een positief advies van de innovatiecommissie. 9 projecten zijn ook goedgekeurd door de Stuurgroep dairy Campus, het 10^e project dat is ingediend in Q4 wordt in 2019 nog behandeld in de Stuurgroep. Overigens heeft een deel van deze projecten een doorlooptijd van meer dan een jaar.

Het eind 2018 bij VHL geopende Food Application Centre (FACT) biedt samen met de faciliteiten en het netwerk van Dairy Campus ook de mogelijkheid om projecten uit te kunnen voeren in ketenverband. Wel dient opgemerkt te worden dat door

de vertraagde start van zowel Innovatie als Educatieprogramma de realisatie van de doelstellingen enkele jaren achterlopen op de oorspronkelijke plannen.

Het Educatieprogramma heeft begin juni 2018 een geslaagde bijeenkomst georganiseerd op Dairy Campus met 80 deelnemers waarin de resultaten van de eerste periode van de Dairy Campus lectoraten zijn gepresenteerd. Tevens heeft Lector Smart Farming Kees Lokhorst een Engelstalige publicatie over Smart Farming gepresenteerd die gebruikt zal gaan worden in het onderwijs.

Het aantal bezoekers aan Dairy Campus tot 1 juli ligt wel wat lager dan vorig jaar, de teller staat voor 2018 op ca 14.500 bezoekers. Op 23 en 24 mei zijn op Dairy Campus 2 dagen georganiseerd in het kader van Wageningen 100 jaar en LF18, een combinatie van een wetenschappelijk event en cultuur met de voorstelling Kening van de Greide.

1-02 Bijdragen aan de verdere ontwikkeling van Water Campus	Budget	Fase	Voortgang
Januari 2019	0.3 mln		

Relatie met doelen en ambities

Het streven is er met deze actie op gericht om in 2020 één van de drie wereldwijde centra voor watertechnologie te zijn. Als dit lukt zijn Leeuwarden en Fryslân dé Europese watertechnologiehub. Voor de toekomst is watertechnologie een kansrijke sector met een groot innovatiepotentieel. Daarmee draagt deze actie bij aan de versterking van het human capital en academisch klimaat en daarnaast aan de versterking van de werking van de arbeidsmarkt en aan de verbetering van de toegang tot kennis en samenwerking. Daarmee verstevigen we de basis voor een toename van innovatie in Fryslân en tevens voor een toename van de export.

Toelichting op de voortgang

Watercampus actieplan

De WaterCampus partijen hebben in 2016 een actieplan opgesteld voor 2017-2020. Voor de uitvoering van dit plan heeft GS in 2016 € 6.030.000,- beschikbaar gesteld vanuit de beschikbare REP middelen. Het plan beschrijft het doel, de acties en brengt in beeld wat het benodigde budget is om het plan te kunnen uitvoeren. Uitgangspunt van het actieplan is dat de huidige activiteiten van de WaterCampus partijen gecontinueerd worden en daarmee het innovatie ecosysteem van de WaterCampus in stand kan worden gehouden.

In de kadernota 2018 zijn extra middelen beschikbaar gesteld zijnde € 1 miljoen voor een plus op de uitvoering van het bestaande WaterCampus Actieplan 2017-2020. Deze middelen worden ingezet voor versterkte profilering en Valorisatie en groei van bedrijvigheid. De bestaande beschikking uit 2016 ten behoeve van de uitvoering van het WaterCampus Actieplan 2017-2020 is met eerder genoemde € 1 miljoen opgehoogd (op basis van een subsidieaanvraag/beschikking).

Wij faciliteren en jagen projecten aan die passen in het Uitvoeringskader Watertechnologie 2014-2020 en de Beleidsbrief 'Wurkje mei Fryslân'. In dat kader is er in 2018 (juli) een provinciale subsidie verleend aan de Water Alliance van € 1.517.000,-. Water Alliance gaat met deze middelen de internationale: propositie ontwikkeling, business development en communicatie en promotie verder versterken.

Monitor

De kwalitatieve resultaten met betrekking tot het WaterCampus Actieplan worden jaarlijks gerapporteerd in de vorm van de WaterCampus monitor 2018. De monitor verschijnt in het voorjaar van 2019. In de volgende monitoringsrapportage zal de link naar de WaterCampus monitor 2018 worden opgenomen.

Financiering

Om uit te groeien tot Europese hub op het gebied van Watertechnologie is zekerheid over langjarige continuïteit (minimaal tien jaar) van Wetsus een essentiële voorwaarde. Dit geldt zowel voor de contracten met het bedrijfsleven en vooraanstaande universiteiten als voor het aantrekken van de beste onderzoektalenten. De langere termijn financiering van Wetsus (na 2020) is nu niet volledig afgedekt. De ambitie kan dus in gevaar komen.

De financiering van het wetenschappelijke innovatieprogramma van Wetsus vanuit REP middelen eindigt per 2021. Lobby heeft er toe geleid dat er onder andere vanuit een door het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) georganiseerde ronde tafelconferentie over de toekomst van Wetsus, duidelijk is geworden dat het belang van Wetsus zeer breed wordt onderkend door verschillende ministeries, de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), Koninklijke Nederlandse Akademie voor Wetenschappen (KNAW), de regio, bedrijven en universiteiten. Het ministerie van EZK heeft daarom in de tweede helft van 2018 een nationale expertgroep governance Watertechnologie ingesteld, welke in 2019 advies uit moet brengen aan staatssecretaris Keijzer over duurzame financiering van Wetsus vanaf 2021. Op dit moment zijn er nog geen concrete toezegging gedaan voor de financiële borging van Wetsus na 2020. De lobby op dit onderwerp wordt gecoördineerd vanuit Wetsus.

Provinciale Staten hebben op 27 juni 2018 ingestemd met de Kadernota 2019. In deze Kadernota is ten behoeve van de financiering van Wetsus voor de jaren 2021 en 2022 in totaal € 2.25.000,- gereserveerd.

1-03 Investeren in de totstandkoming van RUG Campus Fryslân	Budget	Fase	Voortgang
Januari 2019	16.1 mln		

Relatie met doelen en ambities

Door de samenwerking met 12 kennisinstellingen en de realisatie van doorlopende leerlijnen van MBO tot WO wordt de kennis in Fryslân op een hoger plan gebracht. Tevens wordt verwacht dat potentieel werkenden met een HBO of WO diploma langer behouden blijven voor Fryslân. Hiermee worden primair het human capital en het academisch klimaat van de provincie versterkt. Het is te verwachten dat er daarnaast ook een betere toegang tot kennis komt. Daarmee werken we aan realisatie van de ambitie van Wurkje mei Fryslân op het gebied van innovatie.

Toelichting op de voortgang

De Campus Fryslân is succesvol als zij in het studiejaar 2022-2023 is uitgegroeid tot een volwaardige universitaire vestiging met ca. 50 formatieplaatsen, 1000 studenten en ruim 50 promovendi. Verder zal Campus Fryslân diverse postacademische cursussen en vaardigheidstrainingen aanbieden.

De realisatie van de doelen en de voortgang van RUG/Campus Fryslân is voor een belangrijk deel afhankelijk van de landelijke accreditatie van de gewenste opleidingen (CDHO en Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie) en de omvang van de instroom van studentenaantallen. Voor wat betreft het eerste punt zijn er al belangrijke resultaten geboekt. Voor wat betreft studentenaantallen: dit heeft tijd nodig.

Per 1 september 2018 is de RUG/Campus Fryslân officieel van start gegaan met de opening van het University College met de brede bachelor opleiding. Stand van zaken met betrekking tot het Master College op 1 september 2018: 3 'oude' UCF masters (instroom stabiel) + 3 nieuwe master/tracks.

Opgemerkt moet worden dat de studentenaantallen bij de bachelor en de nieuwe master/tracks achter lopen bij de geprognosticeerde aantallen.

Over de RUG Campus Fryslân wordt uitgebreid gerapporteerd in de paragraaf Grote Projecten bij de beraps en jaarstukken. Wij verwijzen u dan ook naar de paragraaf Grote Projecten bij de Jaarstukken voor overige informatie.

1-04 Stimuleren praktijkgerichte onderwijsstructuur & bedrijfsopleidingen (afgerond bij jaarstukken '17)

2. Doel versterking werking arbeidsmarkt

Wat willen we

We willen een versterking van de werking van de Friese arbeidsmarkt door het verbeteren en borgen van de aansluiting tussen arbeidsmarkt (vraag) en onderwijs (aanbod) nu en in de toekomst.

Wat doen we

We kunnen een toegevoegde waarde hebben door de ontwikkelingen op de Friese arbeidsmarkt structureel in kaart te brengen. We zien ook een rol om eventuele mismatches te constateren en te agenderen bij het bedrijfsleven en het onderwijs en waar nodig bij te dragen aan het oplossen ervan. De acties die we voor dit doel binnen Wurkje mei Fryslân ondernemen zijn in het navolgende beschreven.

2-01 EFRO-middelen Human Capital inzetten voor de Friese arbeidsmarkt

Januari 2019

Budget

4,5 mln

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

Met deze actie kunnen we de kloof tussen vraag en aanbod op HBO en WO niveau verkleinen. Op deze wijze dragen we bij aan het versterken van de werking van de Friese arbeidsmarkt. Ook dragen we bij aan de versterking van het human capital en academisch klimaat in Fryslân. Dit leidt naar verwachting tot een versterking van de basis voor een toename van innovatie in Fryslân.

Toelichting op de voortgang

Voor 2018 is een budget beschikbaar van € 4,5 miljoen. De regeling is op bepaalde onderdelen aangepast en toegankelijker gemaakt na een evaluatie. De voortgang is mede hier om op groen gezet, al zullen wij in de volgende monitor wel kritisch bekijken in hoeverre de middelen zijn weggezet. De aanvraag Make IT work van NHL Stenden in samenwerking met Hanzehogeschool, IT Academy en een drietal noordelijke ICT-bedrijven is gehonoreerd door SNN. De hogescholen werken met het noordelijk bedrijfsleven samen om via vernieuwende trajecten zij-instromers in kort tijdsbestek op te leiden tot ICT professionals. Verder zijn er twee Friese projecten in de pijplijn die in 2019 mogelijk kansrijk zijn voor de call human capital.

2-02 Verbeteren van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt

Januari 2019

Budget

2 mln

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

Het accent van de inzet bij deze actie ligt primair op de verbetering van de werking van de arbeidsmarkt en op het zorgdragen voor een goede aansluiting tussen (toekomstige) vraag en aanbod op de Friese arbeidsmarkt. De actie draagt daarmee bij aan het doel om de werking van de Friese arbeidsmarkt te versterken. Daarmee versterken we de basis voor een toename van zowel de innovatie als de export.

Toelichting op de voortgang

De afgelopen periode is veel tijd besteed aan het onderhouden van contacten met vertegenwoordigers van onderwijsveld en (georganiseerd) bedrijfsleven. Daarbij lag het accent op het monitoren van lopende projecten waarbij de provincie betrokken is en het inventariseren en bespreken van ontwikkelingen op de arbeidsmarkt.

Op 18 juli 2017 hebben GS de Agenda Menselijk Kapitaal vastgesteld waarin wordt beschreven op welke vier speerpunten de provincie de komende jaren inzet gaat plegen.

De Agenda Human Capital heeft 4 sporen: (1) het realiseren van duurzaam inzicht in de ontwikkelingen onderwijs-arbeidsmarkt, (2) het vergroten HR kracht in het MKB, (3) het stimuleren van de samenwerking tussen het bedrijfsleven (inclusief zorg) en mbo en hbo onderwijsveld en (4) het versnellen van de aanpak technieksectoren alsmede de zorgsector.

- Binnen spoor 1 zetten we een dashboard arbeidsmarkt op. Zie www.fryslan.frl/home/dashboard.
- Spoor 2 wordt gerealiseerd door de Voucherregeling MKB Fryslân (€ 1 miljoen). Na 12 maanden zijn er ruim 50 vouchers aangevraagd, waarvan 50 aanvragen op het gebied van HR.
- Spoor 3 wordt ingevuld onder meer door de regeling 'Stimulering samenwerking mkb en mbo' (€ 1 miljoen) en is in januari 2018 open gegaan. Er zijn twee aanvragen ingediend en gehonoreerd.
- Binnen spoor 4 willen we een overlegstructuur opzetten met daarin trekkers/aanjagers, inclusief een programma en activiteitenplan. De structuur zal in 2019 volledig operationeel zijn. Innovatiepact Fryslan speelt hierbij een belangrijke rol.

2-03 Techniekpact Noord-Nederland

September 2017

Budget

0

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

Met het Techniekpact en de projecten die we in dat kader uitvoeren willen we de instroom in het technisch onderwijs verhogen. Daarmee werken we aan een betere beschikbaarheid van technisch personeel voor Friese bedrijven. Hiermee werken we aan realisatie van de ambities van Wurkje mei Fryslân voor innovatie en export.

Toelichting op de voortgang

Het Techniekpact Noord-Nederland is een netwerkstructuur van partijen die periodiek overleg plegen over de ontwikkelingen in de technieksectoren en elkaar informeren over lopende initiatieven. Daarmee proberen we in te spelen op het toekomstig tekort aan technisch personeel. Participerende partijen zijn de drie noordelijke provincies, de centrumgemeenten, de noordelijke MBO instellingen en de technische branche-organisaties. Het zijn vooral de drie noordelijke provincies die actief zijn om in samenwerking met het onderwijsveld en de branche-organisaties concrete projecten te starten. Vanuit de provincie Fryslân leveren we een bijdrage aan de ambities van het Techniekpact. Dat gebeurt vooral met projecten om de instroom in het techniekonderwijs te verhogen. Inmiddels zijn er in dit kader tien projecten ter hand genomen te weten: F-TOP (instroom van 175 werkloze werkzoekenden op vacatures), TBOF (verhogen instroom in het MBO techniekonderwijs), Technetkringen, Innovatiecluster Drachten, Centrum Duurzaam, Dairy Chain, CIV Food, CIV Water, CIV Maritiem en Meccanoid robot (zie ook actie 3-05).

In het regeerakkoord staat aangegeven dat het beroepsonderwijs voor vakmensen, techniek en ambacht prioriteit krijgen. Het Techniekpact wordt voortgezet. Het gaat om aanvragen voor het RIF (Regionaal InvesteringsFonds) dat als maatregel is voortgevloeid uit het Techniekpact. Met de regeling 'Stimulering samenwerking mkb en mbo' bieden wij de mogelijkheid voor provinciale cofinanciering op vernieuwende plannen van het Friese mbo (zie ook actie 2-02). Op 18 juni 2018 heeft de jaarconferentie van het Nationale Techniekpact plaatsgevonden in Assen met als thema 'Techniek verbindt'. Tijdens dit congres zijn projecten tentoongesteld op het terrein van duurzame energie, smart industry, toekomstbestendige bouw en innovatieve zorg.

2-04 Bestrijden werkloosheid (afgerond bij 2^e berap 2017)

2-05 Traineeships in Fryslân mede mogelijk maken (afgerond bij 2^e berap 2017)

3. Doel verbetering toegang tot kennis en samenwerking

Wat willen we

We willen de ontsluiting van het aanbod van kennis voor het MKB verbeteren. Dat is belangrijk, want uit verschillende analyses blijkt dat een groot deel van de MKB-ers niet gemakkelijk de samenwerking zoekt met kennisinstellingen. Dat is jammer, want juist waar ideeën bij elkaar komen, ontstaan innovaties. We willen daarom ook dat de samenwerking tussen MKB bedrijven onderling sterker wordt zodat er een beter gebruik komt van de beschikbare kennis.

Wat doen we

Dat doen we onder meer door samen met Innovatiepact Fryslân een platform te realiseren dat zorgt voor verbindingen tussen ondernemingen, onderwijs, onderzoek en overheid. De acties die we voor dit doel binnen Wurkje mei Fryslân ondernemen zijn in het navolgende beschreven.

3-01 Herdefiniëring rollen cluster-, netwerk- en intermediaire organisaties

Januari 2019

Budget

0,75 mln

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

Het beter afstemmen van de rollen van de cluster-, netwerk- en intermediaire organisaties en de NOM draagt primair bij aan de verbetering van de toegang tot kennis en samenwerking in Fryslân. Daarnaast verwachten we een verbetering van de toegang tot middelen en verder een positief effect op het aantal nieuwe bedrijven dat naar Fryslân komt. Daarmee draagt deze actie zowel bij aan de ambitie om de innovatie te versterken als aan de ambitie om de export te vergroten.

Toelichting op de voortgang

De clusterorganisaties (HANNN, Greenlinks, Energy Valley, Wateralliance en HTSM-platform) spelen een belangrijke rol in het bijeen brengen van bedrijven. Tegelijkertijd helpen ze bedrijven die elkaar gevonden hebben bij het formuleren van businesscases en het vinden van mogelijke financieringsbronnen. Daarnaast heeft de NOM een belangrijke rol in de acquisitie van bedrijven naar Noord-Nederland, financiering en business development. Als provincie maken we daarom afspraken met de clusterorganisaties en de NOM over hun taken en over de financiering daarvan. Dit is bedoeld om dubbelingen in werkzaamheden te voorkomen en om de inzet overall zo effectief mogelijk te maken.

De clusterorganisaties staan primair aan de lat voor branding, netwerkvorming en het identificeren van leads en de NOM richt zich voornamelijk op business development (van lead naar concrete businesscase). De herdefiniëring van de algehele structuur van cluster-, netwerk- en intermediaire organisaties en de NOM wordt geïntegreerd in de totale transitie naar SNN 3.0.

De jaarlijkse bijdrage van de provincie Fryslân is € 750.000,-. Er resteert nog een bedrag van € 750.000,- voor de subsidieverlening aan de NOM en de clusterorganisaties voor het jaar 2019. De provincie Drenthe is gemandateerd door de provincies Groningen en Fryslân en verstuurt de subsidiebeschikkingen en maakt subsidiebedragen over.

3-02 Ontwikkelen en implementeren Propositie Dairy Valley	Budget	Fase	Voortgang
Januari 2019	0,75 mln		

Relatie met doelen en ambities

Dairy Valley heeft tot doel om de vele initiatieven en partijen in de Agri-business en Zuivel bij elkaar brengen en het organiserend vermogen te versterken. Door een betere samenwerking vanuit een gemeenschappelijke ontwikkelingsorganisatie kunnen onderwijs, onderzoek en bedrijven zich ontwikkelen naar een hoger niveau. Daarmee draagt deze actie bij aan de verbetering van de toegang tot kennis en samenwerking. De actie werkt daarmee aan de realisatie van de ambities van Wurkje mei Fryslân voor innovatie en export.

Toelichting op de voortgang

De ontwikkeling en implementatie van Dairy Valley moet de positie van Fryslân en Noord Nederland in bedrijvigheid, onderzoek en onderwijs in de samenhang versterken en deze positie internationaal sterker 'branden' en vermarkten. Op basis van de propositie 'Dairy Valley: het Zuivelhart van Nederland' is hiervoor in 2016 samen met het bedrijfsleven, onderwijs- en onderzoeksinstituten een plan van aanpak ontwikkeld. De provincie heeft gedurende de eerste twee jaren maximaal € 225.000 euro per jaar bijgedragen. Voor de daaropvolgende twee jaar is er een provinciale bijdrage gereserveerd van maximaal € 225.000 euro per jaar, onder voorwaarde van minimaal 50% cofinanciering en een positieve tussenevaluatie. Dairy Valley moet uitgroeien tot een uniek internationaal ecosysteem voor de Agri- en Zuivelsector.

Er is een subsidieregeling vastgesteld voor Dutch Dairy Centre-leden die de samenwerking Dairy Valley keten op het gebied van export, kennis en innovatie moet vergroten. Er is € 75.000 per jaar beschikbaar voor de jaren 2017 en 2018. Dutch Dairy Centre zorgt voor 50% co-financiering, hierdoor is er voor Dutch Dairy Centre-leden voor de jaren 2017 en 2018 € 150.000 beschikbaar. Er kan voor max 50% van de totale kosten subsidie worden aangevraagd. Er is vertraging ontstaan met de inwerkingtreding van de subsidieregeling t.b.v. het Dutch Dairy Center (DDC). Het DDC bleek niet in staat om voorgestelde co-financiering van 75.000 euro over te maken. Inmiddels is besloten om de bedrijfscofinanciering op te knippen in drie tranches. Het subsidieplafond van de eerste tranche is inmiddels overschreden. In overleg met de voorzitter van het DDC wordt de regeling heroverwogen en tot de uitkomsten daarvan bekend zijn niet opengesteld.

Binnen Dairy Valley wordt gewerkt aan een gezamenlijke merkcampagne, inzet hiervan is de promotie van Dutch Dairy Valley, zowel nationaal als internationaal. Hierbij wordt samengewerkt met de TopDutch campagne. Daarnaast is een ambassadeur aangesteld die Fryslân en Dairy Valley op diverse plekken onder de aandacht brengt. Tevens wordt ingezet op aansluiting met de Nederlandse zuivelorganisatie en Zuivel NL.

3-03 Realiseren van het Voedingsapplicatiecentrum (FACT)	Budget	Fase	Voortgang
Januari 2019	1 mln		

Relatie met doelen en ambities

De realisatie van een nabijgelegen research en development faciliteit voor voeding geeft een stimulans voor verbetering van de beschikbaarheid aan kennis en samenwerking. Daarmee draagt deze actie bij aan de realisatie van de ambitie van Wurkje mei Fryslân om de innovatie in de provincie te versterken.

Toelichting op de voortgang

Het Voedingsapplicatiecentrum is een research en development faciliteit bij de Van Hall Larenstein Hogeschool die is bedoeld voor (opschalings)onderzoek op het gebied van voeding. De actie richt zich op de totstandkoming van een fysieke locatie inclusief onderzoeksapparatuur en machines waar ondernemers tegen betaling opdrachten voor onderzoek kunnen uitvoeren. De onderwijsinstellingen Van Hall Larenstein & Nordwin College hebben voor het realiseren van het Food Application Centre of Technology (FACT) voor fase 1 een incidentele subsidie aanvraag ontvangen. Het FACT wil een innovatiecentrum met internationale ambities voor food-technologie worden, primair voor het Friese en Noord Nederlandse bedrijfsleven, en een kennis- en ontwikkelcentrum voor onderzoek, innovatie en onderwijs.

De projectbegroting die is ingediend is bijna € 6 miljoen voor de uitvoering in 2 fasen. Voor de 1e fase is een maximale subsidie van € 1.9 miljoen euro verleend (max 50% van de investering). Van Hall Larenstein heeft de aanbesteding voor de bouwkundige aanpassing van het FACT afgerond. In maart 2018 is gestart de bouw en de officiële opening is door gedeputeerde Kramer verricht oktober 2018. Hiermee is bij Van Hall Larenstein een testlocatie ingericht met o.a. een

DigiCooker; een moderne productielijn voor de behandeling van vloeibare producten op pilot-schaal met een capaciteit van ca. 100 liter/h. computermodellen en in-line sensoren sturen en visualiseren de kwaliteit, duurzaamheid en kosten van de producten. Met DigiCooker kunnen nieuwe procestechnologieën en sensoren worden getoetst. Van de 1,9 miljoen is intussen het gehele bedrag uitgekeerd. Een twintal bedrijven en instanties heeft gebruikt gemaakt van het FACT. Er zijn inmiddels samenwerkingsovereenkomsten ondertekent met de volgende MKB bedrijven: Wafilin Systems, OMVE, AZO Liquids, Oliehoorn, Bruker.

Een aanvraag voor de 2e fase is eind vorig jaar ingdiend en aanvullende informatie is eind februari ontvangen. In deze fase 2 zijn de volgende initiatieven gepland: de Bakery Experience, Gezondheid en Voeding met Triskelion B.V. en aanvulling op (zuivel)fermentatie, kaas- en wei-verwerkingsapparatuur bij Van Hall Larenstein. Deze Bakery Experience is opgestart en heeft als doelstelling een samenwerking met bedrijfsleven, overheid en onderwijs te gaan realiseren waarbij de Bakery Experience zal gaan bijdragen aan meer en beter geschoold personeel, innovatie/onderzoek en imago-verbetering van de bakkerij sector. De planning is dat deze in april voorbesluitvorming aan te bieden aan GS. Hiervoor is nog 1 miljoen euro beschikbaar.

3-04 Vergroten organiserend vermogen

Januari 2019

Budget

0

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

Met deze actie werken we aan meer georganiseerd vermogen in de sectoren Agrofood, Water en Healthy Ageing. Daarmee leveren we een bijdrage aan de verbetering van de toegang tot kennis en samenwerking in deze sectoren. Op deze wijze werkt deze actie aan de realisatie van de ambities van Wurkje mei Fryslân, zowel op het gebied van innovatie als op het gebied van export.

Toelichting op de voortgang

Alle acties zijn in uitvoering, het budget is besteed en we zetten alleen nog in op het monitoren van de voortgang.

Het beschikbare budget van 1,9 miljoen voor het vergroten van het organiserend vermogen in de Agrofood sector is beschikbaar aan het Food Application Centre for Technology (FACT). Het draagt bij aan de provinciale doelstellingen van het stimuleren van ondernemerschap, behoud en uitbreiding van de werkgelegenheid en stimuleren/aanjagen van natuurinclusiviteit en korte productie- en afzetketens. Zuivel is daarbij een zeer belangrijk thema voor het FACT in de beschikbaarheid van apparatuur, kennis en analyse.

De Wateralliantie is een belangrijke schakel in het organisatiemodel van het watertechnologiedomein. De Wateralliantie is de verbindende schakel tussen onderzoek, onderwijs en ondernemers en focust zich vooral op de stimulering en vestiging van de nationale en internationale bedrijvigheid. De provincie heeft het financieringsverzoek van de Wateralliantie voor de periode medio 2015 tot medio 2020 beoordeeld en gehonoreerd. De middelen zijn destijds gehaald uit het budget van het programma Wurkje foar Fryslân. HANNN is de clusterorganisatie op het gebied van Healthy Ageing. HANNN heeft bij de provincie een subsidieverzoek gedaan dat eveneens is beoordeeld en gehonoreerd.

De clusterorganisaties hebben de aangevraagde subsidies ontvangen en de activiteiten zijn in uitvoering. De kennismakelaar Agri is aangesteld, net als een kennismakelaar Industrie/Water en Internationaal ondernemen. We blijven daarnaast inzetten op het versterken van netwerken en losse schakels. Deze actie is afgerond en zal in de volgende monitor, bij de jaarstukken, niet meer opgenomen worden.

3-05 Bijdragen aan Innovatiecluster Drachten

Januari 2019

Budget

2,5 mln

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

Het Innovatiecluster Drachten werkt met name op de verbetering van de toegang tot kennis en samenwerking, en daarnaast ook op versterking van human capital en academisch klimaat en versterking van de werking van de arbeidsmarkt. Op verschillende wijzen derhalve draagt de actie bij aan de ambitie Wurkje mei Fryslân voor innovatie.

Toelichting op de voortgang

Innovatiecluster Drachten is een samenwerking van high-tech bedrijven die kennis delen, innovatieve high-tech producten maken en gezamenlijk technische talenten proberen te behouden voor de regio. Door de samenwerking in het innovatiecluster zijn de deelnemende bedrijven gemakkelijker in staat om studenten aan zich te binden. Tevens gaan de noordelijke onderwijs- en kennisinstellingen in deze actie het opleidingsaanbod beter afstemmen op de ontwikkelingen bij het bedrijfsleven. Door inzet te plegen op research en development gaat men ook het innovatieve klimaat in de regio naar een hoger niveau brengen. De deelnemende bedrijven in het innovatiecluster zijn zeer actief op het terrein van boeien, binden, tarten, delen en tonen alsmede op twee R&D projecten. De samenwerking resulteert er in dat bedrijven onderling steeds beter gaan samenwerken om aantrekkelijker te worden als werkgever voor hoger opgeleide technici. Daarnaast ontplooit men diverse activiteiten om onderwijsvolgende jongeren te interesseren voor een carrière in de techniek. Dit impliceert tevens dat men de relatie met de noordelijke onderwijs- en kennisinstellingen gaat verstevigen en dat men komt tot concrete samenwerkingsactiviteiten.

De start van het Innovatiecluster Drachten in 2013 was met 6 bedrijven, inmiddels zijn er 17 deelnemende bedrijven aangesloten en de planning is dat dit volume in 2018 gaat toenemen tot 24 participerende bedrijven. In 2017 is een REP-subsidie van ruim € 2.3 miljoen verstrekt voor de derde periode (2017-2018). De gemeente Smallingerland heeft een zelfde bedrag verstrekt en de overige 50% komt voor rekening van de deelnemende ICD-bedrijven in de vorm van in-kind en out-of-pocket. Voor de 4e (en laatste) fase 2019-2020 resteert er nog € 2.5 miljoen aan REP-middelen van de oorspronkelijke € 8 miljoen.

Op 15 februari 2019 vond bij Philips Drachten de viering plaats van het 5-jarig jubileum van het Innovatiecluster Drachten (ICD). Tijdens het jubileum werd stil gestaan bij twee mijlpalen. In de eerste plaats het startsein voor de verbouwing van het hightech shared facility-gebouw van Philips. In de tweede plaats de start van wetenschappelijk onderwijs (master/track Smart Factories) in Drachten. Beide vormen onderdeel van de vierde en laatste fase van het project ICD. De provincie Fryslân en de gemeente Smallingerland dragen beide ruim € 3,5 miljoen bij aan de vierde fase. De aangesloten bedrijven investeren gezamenlijk ook circa € 7 miljoen.

3-06 Bijdragen aan Region of Smart Factories (ROSF)

Januari 2019

Budget

0

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

De Region of Smart Factories draagt met name bij aan de verbetering van de toegang tot kennis en samenwerking en werkt daarnaast ook op verbetering van de werking van de arbeidsmarkt en de versterking van het human capital en het academisch klimaat. Daarmee levert deze actie een bijdrage aan de realisatie van de ambitie van Wurkje mei Fryslân op het gebied van innovatie.

Toelichting op de voortgang

Door de samenwerking tussen de consortiumpartners van ROSF brengen we het innovatieve klimaat in Noord-Nederland op een hoger niveau en maken we het academisch klimaat aantrekkelijker voor studenten. ROSF wil Noord-Nederland uitbouwen tot een zichtbare internationale 'Region of Smart Factories'. De provincie Fryslân en de gemeente Smallingerland hebben elk 8 miljoen euro gereserveerd voor het Innovatiecluster Drachten (zie actie 3-05). In overleg met het Innovatiecluster is een deel van de reservering, te weten € 1,25 miljoen euro, ingezet in het project Region of Smart Factories. Op dit moment werken bij de 32 aangesloten bedrijven ruim 4000 medewerkers.

Er wordt gewerkt aan drie programma's:

- Programma 1 : competenties ontwikkelen in clusterprojecten
- Programma 2 : kennisoverdracht, onderwijs en verankering
- Programma 3 : business-development voor MKB bedrijven.

Op dit moment werken de partijen van RoSF aan een aanvraag bij SNN (open innovation call) voor de realisatie van een Smart Industry Hub. Deze hub moet het MKB o.a. helpen bij het ontwikkelen van een digitaliseringsagenda. Ook het Rijk draagt bij aan de hub.

3-07 Bevorderen cross-sectorale innovatie

Januari 2019

Budget

0

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

Het bevorderen van cross-sectorale innovaties werkt met name positief op het doel om de toegang tot kennis en samenwerking in Fryslân te verbeteren. Daarnaast werkt deze actie ook positief op het doel om het human capital en academisch klimaat te versterken. Via deze twee doelen draagt de actie bij aan de realisatie van de ambitie om de innovatie in Fryslân sterker te maken.

Toelichting op de voortgang

Cross-sectorale innovatie staat voor het creëren van nieuwe oplossingen door tussen sectoren samen te werken in een multidisciplinaire vorm. Cross-sectorale innovatie wordt van belang geacht, omdat innovatie vaak ontstaat op de snijvlakken van ideeën uit verschillende hoeken. Sectoren leren in deze werkwijze van elkaar door samen slimmer en innovatiever te worden. Daarom zetten we bij deze actie in op het actief bevorderen van cross-sectorale innovatie in Fryslân. Dit gebeurt onder andere door het verbinden van de creatieve sector aan andere sectoren en door het faciliteren van kansrijke initiatieven vanuit het bedrijfsleven en de kennisinstellingen. Er is geen actieplan, wel proberen we binnen onze beleidsmatige speerpunten onderlinge verbindingen te leggen, bijvoorbeeld op het gebied van agri en water. Ook hebben we in het afgelopen jaar meer werk gemaakt van circulaire economie, een onderwerp dat uit zichzelf al een cross-sectorale insteek kent. En we hebben de realisatie van het Fablab en de Frisian Design Factory in de Blokhuispoort ondersteund. Deze initiatieven zetten onder meer in op het verbinden van ideeën en kennis uit verschillende sectoren.

Het bevorderen van cross-sectorale innovatie gebeurt onder meer bij circulaire economie en start-ups. De Beleidsbrief Circulaire Economie is in maart 2018 door uw Staten vastgesteld. Wij voeren de Beleidsbrief uit waarmee wordt ingezet op verschillende sectoren en we kansen zoeken op de snijvlakken tussen die verschillende sectoren. Hiermee wordt concreet invulling gegeven aan het bevorderen van cross-sectorale innovatie. Vanaf de volgende monitoringsrapportage zal deze actie dan ook opgenomen worden in actie 4-07 (circulaire economie).

3-08 Deelnemen aan en faciliteren van Innovatiepact Fryslân (IPF)

Januari 2019

Budget

0

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

De missie van het Innovatiepact Fryslân (IPF) is het verbinden van ambities in innovatie en nieuw ondernemerschap om Fryslân sterker te maken en de kracht van het Friese MKB te vergroten. Hiervoor heeft het IPF zich tot doel gesteld het innovatie-ecosysteem te vernieuwen en te versterken, uiteraard in sterke en open verbinding met de Noordelijke Agenda's en de Noordelijke Innovation Board. Via de vier programmalijnen draagt de uitvoeringsorganisatie van het IPF met name bij aan de verbetering van de toegang tot kennis en samenwerking. Daarnaast draagt het IPF bij aan de versterking van het human capital en academisch klimaat, aan de versterking van de werking van de arbeidsmarkt en aan de verbetering van de

toegang tot middelen. Via deze doelen levert het IPF een krachtige bijdrage aan de ambitie om de innovatie in Fryslân te laten toenemen.

Toelichting op de voortgang

We beschouwen het Innovatiepact Fryslân (IPF) als een voertuig om innovatieprocessen in onze provincie aan te jagen en om ervoor te zorgen dat innovaties doorwerken in de regionale economie. Daartoe is er een gezamenlijke agenda die zich richt op het vergroten van het innovatief vermogen van het Friese bedrijfsleven en met name van het MKB.

Het Innovatiepact Fryslân komt sinds eind 2013 op regelmatige basis bij elkaar. Aan tafel zitten de voorzitters van de Colleges van Bestuur van de Friese kennisinstellingen (drie maal MBO, drie maal HBO en de RUG Campus Fryslân), de wethouders van Leeuwarden en Smallingerland (laatstgenoemde vanuit de F4), de gedeputeerde EZ, de werkgeversorganisaties VNO-NCW en een aantal ondernemers. De voorzitter van het IPF wordt geleverd door de ondernemers. Sinds eind 2015 is ook de uitvoeringsorganisatie IPF actief. In deze uitvoeringsorganisatie werken medewerkers uit de deelnemende instellingen. Elke deelnemende organisatie draagt financieel bij aan de uitvoeringsorganisatie. Het team bestaat naast de directeur uit een secretaris (geleverd door de provincie) en een controller. De provincie draagt daarnaast jaarlijks € 10.000 bij.

De uitvoeringsorganisatie richt zich op de coördinatie en uitvoering van vier programmalijnen: Sterk Fries Ondernemerschap (zie ook actie 5-01), YnBusiness (zie ook actie 4-03), New Government Policy en Fries Innovatie Ecosysteem. In het voorjaar van 2018 is voor de invulling van het IPF besloten om geen in kind personeel meer in te zetten, maar deze financieel te gaan verstrekken. Daarmee kan het IPF zelf de organisatie invullen om haar taak van aanjager zo goed mogelijk te kunnen uitvoeren.

3-09 Ondersteunen/faciliteren Economic Board Noord-Nederland (EBNN)	Budget	Fase	Voortgang
---	--------	------	-----------

Januari 2019

0

Relatie met doelen en ambities

De Innovation Board zorgt ervoor dat bedrijfsleven en onderwijs- en kennisinstelling samen werken op innovatie projecten. Daarmee draagt de actie bij aan het doel om de toegang tot kennis en samenwerking te verbeteren. Op deze wijze levert de actie een bijdrage aan het realiseren van een toename van de innovatie in Fryslân.

Toelichting op de voortgang

De Economic Board Noord-Nederland is bedoeld om het bedrijfsleven en de onderwijs- en kennisinstellingen te inspireren om tot uitvoering van de Noordelijke Innovatie Agenda te komen. Er wordt binnen de Innovation Board gewerkt aan de ontwikkeling van icoonprojecten binnen onderscheidende economische thema's (bijvoorbeeld thema energie op het gebied van groene waterstof). Binnen deze thema's wordt er verder gewerkt aan het verbinden van partijen die mogelijkheden zien tot projecten.

Sinds 1 april bestaat de Economic Board Noord-Nederland (EBNN), waar de SNN bestuurscommissie EZ en de Noordelijke Innovation Board (NIB) in zijn samengebracht. Hierover bent u in april 2018 geïnformeerd en op 11 juni 2018 vindt een Statenbijeenkomst over SNN 3.0 plaats. Deze actie is om bovenstaande hernoemd van: 'ondersteunen en faciliteren Innovation Board Noord-Nederland' naar 'ondersteunen en faciliteren Economic Board Noord-Nederland (EBNN)'.

3-10 Opstellen en uitvoeren Ontwikkelagenda Recreatie & Toerisme	Budget	Fase	Voortgang
--	--------	------	-----------

Januari 2019

1 mln

Relatie met doelen en ambities

Het opstellen en uitvoeren van de ontwikkelagenda zet met name in op samenwerking en kennis binnen de sector recreatie en toerisme. Deze actie heeft daarmee een positief effect op de verbetering van de toegang tot kennis en samenwerking. Naar verwachting is er ook een positief effect op de start- en groeimogelijkheden van bedrijven in de sector. Daarmee draagt de actie bij aan de realisatie van de ambities van Wurkje mei Fryslân zowel op het gebied van innovatie als op het gebied van export.

Toelichting op de voortgang

Het doel van de ontwikkelagenda Recreatie & Toerisme is het versterken van de economische positie van de sector recreatie en toerisme in Fryslân. Daarbij zet de provincie in op drie sporen, te weten: Toerisme Alliantie, Kennisagenda en Kennistransferpunt. De Toerismealliantie vormt een samenwerkingsstructuur waarin beoogde doelgroepen door middel van co-creatie gaan samenwerken aan productinnovatie. Deze is intussen operationeel. Voor de jaarlijkse exploitatiebijdrage is een voorstel aan uw Staten voorgelegd. De provincie is penvoerder en draagt zorg voor aansluitende instrumenten. De Kennisagenda vormt de basis voor de toeristische cyclus en sluit aan bij de doelstellingen waaronder LF18 (korte termijn focus) en het Innovatieprogramma. Het Kennistransferpunt is ondergebracht bij YnBusiness, de ondernemerspoort dat het bedrijfsleven begeleidt en verbindt naar het juiste aanbod.

De nota 'Innovatie Ondernemerschap Toerisme' is in 2016 door ons vastgesteld. De Ontwikkelagenda Recreatie en Toerisme is gereed en wordt in het tweede kwartaal 2019 ter besluitvorming aan GS voorgelegd. Het restant van de middelen wordt dan toegekend.

4. Doel verbetering toegang tot middelen

Wat willen we

We willen het MKB beter in staat stellen om gebruik te maken van alle middelen die voor hen beschikbaar zijn. Daarbij willen we witte vlekken in het instrumentarium wegnemen, zodat MKB-ers in elke fase van de innovatiecyclus geholpen kunnen worden. We willen ook bijdragen aan het genereren van middelen voor het MKB door de afzet van innovatieve Friese producten te versterken.

Wat doen we

We doen dat door het ontwikkelen en actief inzetten van financieringsinstrumenten en door het afstemmen van het bestaand financieel instrumentarium in regionaal verband en met het Rijk. Daarnaast willen we actief werken aan het ondersteunen van het MKB bij de benutting van de beschikbare middelen. Verder gaan we onderzoeken of we in ons inkoopbeleid Friese start-ups kunnen ondersteunen door als launching customer op te treden. De acties die we voor dit doel binnen Wurkje mei Fryslân ondernemen zijn in het navolgende beschreven.

4-01 Samenwerkingsagenda met ministerie Economische Zaken en Kennis (EZK)

Januari 2019

Budget

0.7 mln

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

De samenwerkingsagenda zorgt ervoor provincie Fryslân kortere lijnen heeft met het ministerie van Economische Zaken en Kennis (EZK) en de uitvoeringsorganisaties van het ministerie. Mede daardoor wordt de innovatiestimulering MKB nu op landsdelig niveau ingezet, zodat de rijksmiddelen toegankelijker worden voor de Friese en Noordelijke ondernemers. De actie verbetert dus de toegang tot middelen voor het MKB met name voor innovatie. Daarmee levert de actie een bijdrage aan het realiseren van de ambitie van Wurkje mei Fryslân voor een toename van innovatie.

Toelichting op de voortgang

Op 4 juli hebben wij uw Staten de vernieuwde samenwerkingsagenda 2018-2019 toegezonden. Deze agenda is onlangs ondertekend door het ministerie van EZK, de provincies, MKB Nederland en de topteams van het topsectorenbeleid. De samenwerking wordt uitgebreid over meerdere economische thema's en er wordt meer de nadruk gelegd op het brede mkb (het zgn. Peloton) naast de koplopers op het gebied van innovatie. De meerwaarde van de samenwerking is dat wij met de relevantie partijen het mkb beter kunnen ondersteunen met onze instrumenten en dat de acties op het gebied van dienstverlening aan het mkb meer afgestemd worden. Daarnaast is eind juni het MKB Actieplan verschenen, waarbij het ministerie EZK € 200 mln. beschikbaar heeft gesteld voor ondersteuning en initiatieven van het brede mkb. Wij willen de komende periode met het ministerie EZK afspraken maken voor het programmeren van Friese cq. noordelijke initiatieven.

Op 13 maart 2018 hebben wij namens regio Noord met het ministerie afspraken gemaakt over de financiële inzet van het instrument MIT (MKB Innovatiestimulering Topsectoren) in Noord-Nederland. Zowel Rijk als regio dragen elk € 3 miljoen bij. Inmiddels is het budget MIT haalbaarheid uitgeput, waarbij voor ca. € 5 mln. aanvragen zijn ingediend door het noordelijke mkb voor subsidiëring van haalbaarheidsonderzoeken van maximaal € 25.000,-. Meer dan 70 aanvragen zijn afkomstig van het Friese bedrijfsleven. In totaal is hiervoor € 4 mln. beschikbaar. De overige € 2 mln. wordt ingezet voor MIT R&D samenwerking, waarbij innovatieve samenwerkingsverbanden van ten minste twee mkb'ers voor maximaal € 350.000,- kunnen worden gesubsidieerd. Deze tender liep tot en met 6 september 2018. Eind 2018 kunnen wij uw Staten nader informeren over de uiteindelijke oogst aan aanvragen.

Hieronder een aantal acties:

- Op 31 januari hebben wij in samenwerking met RVO een speciale bijeenkomst georganiseerd over innovatieregelingen, circulaire economie en internationaal ondernemerschap.
- In april zal Platform 31 in Drachten de uitkomsten presenteren van een nationale benchmark naar best practices voor mkb ondersteuning.
- Het ministerie EZK en de drie provincies hebben afgesproken om elk € 3 mln. te reserveren voor het MIT-arrangement 2019. MIT staat voor MKB Innovatiestimulering Topsectoren. Dit instrument zal bestaan uit MIT haalbaarheid (budget € 4 mln) en MIT innovatieve samenwerkingsprojecten (budget € 2 mln.).
- Tussen Rijk en regio worden afspraken gemaakt om samenwerking binnen het nieuwe topsectorenbeleid (missiegedreven innovatiebeleid) vorm te geven. Daarin staan de volgende vier maatschappelijke thema's centraal: (1) landbouw, water en voedsel, (2) gezondheid en zorg, (3) energietransitie en duurzaamheid en (4) veiligheid. Fryslân zal samen met Gelderland en Limburg de regio vertegenwoordigen bij het thema landbouw, water en voedsel.

In 2018 zijn 73 haalbaarheidsonderzoeken van Friese bedrijven ondersteund met een subsidiewaarde van € 1.436.000. Daarnaast zijn een drietal Friese innovatie samenwerkingsverbanden ondersteund met een subsidiewaarde van ca. € 800.000,-. Een hele verbetering ten aanzien van 2017. Er is sprake van een restant budget van ruim € 700.000,-. Op dit moment wordt met het ministerie van EZK en LNV verkend of dit budget benut kan worden voor een innovatief inkooptraject.

4-02 Toename van investeringen door een risicovollere strategie (FOM/NOM)

Januari 2019

Budget

32 mln

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

De NOM investeert in kansrijke bedrijven en vormt clusters rond innovatieve bedrijven. Ook werkt de NOM aan het halen van buitenlandse bedrijven naar Noord-Nederland. Door een vergroting van het belang in de NOM krijgt de provincie meer sturing op de investeringsstrategie. Daarmee kunnen we de toegang tot middelen verbeteren, bijvoorbeeld voor innovatieve bedrijven. Tevens dragen we op deze wijze bij aan het doel om meer nieuwe bedrijven naar Fryslân te halen en aan het internationaal ondernemersklimaat. Daarmee werkt deze actie op verschillende wijzen aan het realiseren van de ambities van Wurkje mei Fryslân op het gebied van innovatie en export.

Toelichting op de voortgang

De NOM investeert in de ontwikkeling van Noord-Nederland en heeft een belangrijke taak op het gebied van business development. Daarnaast heeft zij een participatietaak en een acquisitietaak. De drie Noordelijke provincies hebben in 2016 hun aandeel in de NOM vergroot van 0,3% naar 50%. Door het verwerven van een meerderheidsbelang in de NOM vergroten we de invloed op de gehanteerde strategie met betrekking tot investeringen in het regionale MKB.

Het meerderheidsbelang heeft gevolgen voor het opdrachtgeverschap aan de NOM en de wijze waarop wij daaraan invulling geven. Wij proberen dit door te vertalen naar een nieuwe opzet van de jaarplannen van de NOM, waarin doelen, resultaten en werkzaamheden nog meer op detailniveau zijn uitgewerkt en daardoor beter kunnen dienen als basis voor monitoring en voortgangsbewaking. We maken jaarlijks afspraken met de NOM over hun inzet. De afspraken voor 2019 worden begin 2019 vastgelegd. Zie ten aanzien van de opdracht- en subsidieverlening aan de NOM en de clusterorganisaties actie 3-01.

In de PS vergadering over de FOM op 18 oktober 2017 is besloten tot omzetting van het Doefonds naar de FOM, incl. uitbreiding met het exportfonds en het beheer van de leningen vanuit de regeling Ondernemersimpuls Fryslân. Aanvullend hebben PS op 24 januari 2018 ingestemd met verdere uitbreiding van de FOM met opdrachten voor groei (€ 12 miljoen) en startersfinancieringen (€ 2,5 miljoen) en uitbreiding van het innovatiefonds (met € 4 miljoen). De FOM is vervolgens geoperationaliseerd en begonnen met haar werkzaamheden.

De werkzaamheden worden deels zelfstandig en deels vanuit het eigen netwerk/contacten met ondernemers uitgevoerd. Voor een ander deel wordt in samenwerking/afstemming met bestaande financiers en o.a. YnBusiness gewerkt (bijv. via de YnBusiness aangestelde kennismakelaar Financieringen). Overigens werken alle organisaties vanuit hun eigen bestaande kantooromgeving. Dit is in uitvoering van werkzaamheden geen beperking; afspraken met ondernemers vinden zoveel mogelijk plaats op locatie bij de ondernemer.

Daarnaast zijn wij vanuit regio Noord betrokken geweest bij Invest-nl; het Rijk wil met een budget van € 2,5 miljard forse en risicovolle investeringen in projecten realiseren met de oprichting van een centrale investeringsinstelling. Deze zal een ontwikkel- en financieringstaak krijgen. Deze ontwikkeling zal de nodige impact kunnen hebben op de (regionale) financieringsactiviteiten van de NOM. In het najaar zal een wetsvoorstel door het ministerie van EZK worden ingediend, waarbij duidelijkheid wordt verschaft over de wijze van samenwerking tussen de provincies en Invest-NL, de wijze van invulling van co-financiering van de provincies en de omvang van een werkbaar rendement voor Invest-NL. Wouter Bos is per 1 november 2018 benoemd als CEO van Invest-NL.

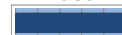
4-03 Mede oprichten extern Ondernemersloket YnBusiness

Januari 2019

Budget

1,5 mln

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

Het oprichten van het ondernemersloket draagt met name bij aan de verbetering van de toegang tot kennis en samenwerking. Daarnaast werkt het loket ook positief op de verbetering van de toegang tot middelen en op het verbeteren van het internationaal ondernemersklimaat. Het levert op deze wijze een actieve bijdrage aan het sterker maken van het Friese MKB. Daarmee helpt de actie bij het realiseren van de ambities van Wurkje mei Fryslân zowel op het gebied van innovatie als op het gebied van export.

Toelichting op de voortgang

YnBusiness is dé huiskamer voor de Friese ondernemer. Hier kunnen bestaande en nieuwe ondernemers terecht met vragen. Het loket geeft advies en wijst de weg naar kennisinstellingen en financieringsbronnen. Het ondernemersloket moet het voor ondernemers makkelijker maken om kennis te verwerven, samenwerkingsverbanden aan te gaan en om initiatieven te financieren. Daarnaast is bij het ondernemersloket internationaal ondernemen een speerpunt. Onder andere door de inzet van kennismakelaars worden bedrijven met internationale aspiraties geholpen.

Er is een maximale subsidie van 1,5 miljoen euro voor 5 jaar gereserveerd. Eenzelfde bedrag wordt door FB Oranjewoudfonds beschikbaar gesteld. In 2017 was sprake van een opstartfase. Intussen is het team gegroeid en heeft ze inmiddels meer dan 300 bedrijfsbezoeken gedaan bij het mkb. Ruim 32% van de mkb ondernemingen komen uit de Horeca, Recreatie & Toerisme sector. Daarna komen de mkb ondernemingen uit de Industriesector (bijna 19%), gevolgd met de ondernemingen uit de sector Zakelijke en persoonlijke dienstverlening (ruim 18%). Er zijn 130 partijen door YnBusiness doorverwezen voor beantwoording van hun vragen. Uit de gevoerde gesprekken is gebleken dat bedrijfsvoering (met vragen als: 'hoe kom ik aan goed personeel?') en financiering de belangrijkste vraagstukken zijn. Ook onderwerpen zoals innovatie, ondernemerschap en internationalisering komen bij diverse gesprekken aan de orde.

YnBusiness heeft een uitstelverzoek ingediend voor de opstartfase t/m maart 2018. Sinds april 2018 heeft ze de organisatie op orde zoals afgesproken en is met de uitvoering bezig. Deze actie is hiermee afgerond en zal in de volgende monitoring, bij de bestuursrapportage, niet meer worden weergegeven.

4-04 Financierien Fûns Skjinne Fryske Energzy (FSFE)

Januari 2019

Budget

90 mln

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

Het [Fûns Skjinne Fryske Energzy](#) draagt bij aan de verbetering van de toegang tot middelen voor organisaties en ondernemers die initiatieven op het gebied van duurzame energie ontplooiën. Hoewel deze initiatieven niet direct gericht zijn op de ambities van Wurkje mei Fryslân, innovatie en export, draagt het project wel bij aan een meer duurzame en daarmee meer toekomstbestendige Friese economie.

Toelichting op de voortgang

Het FSFE stelt financiële middelen ter beschikking voor projecten op het gebied van duurzame energie en energiebesparing. Het FSFE doet dit door risicodragende financiering te verzorgen in de vorm van leningen, garanties en/of aandelenkapitaal in combinatie met private investeerders tot een maximum van 15 miljoen euro per project. FSFE financiert alleen projecten die bijdragen aan de provinciale doelstellingen voor duurzame energieopwekking en energiebesparing, te weten 16% duurzame energieopwekking en 20% energiebesparing in het jaar 2020. Volgens afspraak levert FSFE jaarlijks eind februari een overzicht aan van wat de inzet van het fonds oplevert in de vorm van petajoules.

Uw Staten zijn op 16 januari 2018 per brief geïnformeerd over de evaluatie en op 19 juni 2018 over de jaarrekening 2017. Het meerjarenplan FSFE is op 5 februari 2019 aan u verstuurd. In het meerjarenplan is voor 2019 het uitgangspunt dat FSFE doorgaat binnen de lopende opdracht van de provincie. Echter voor de jaren 2020 e.v. zijn een aantal opties opgenomen waar in dit jaar nog een keuze gemaakt moet worden. Op dit moment wordt FSFE geëvalueerd met als doel na te gaan hoe ze hebben gefunctioneerd en vooral de vraag gaan we door met FSFE en zo ja met welke opdracht.

De bijdrage van FSFE aan de provinciale duurzaamheidsdoelstellingen rechtvaardigt de voortgang op groen. Echter vanwege de eerder genoemde financiële achterstand houden we de voortgang op oranje.

4-05 Financien Doelfonds (afgerond bij de jaarstukken 2017)

4-06 Cofinanciering EFRO/Interreg/EZ/Waddenfonds	Januari 2019	Budget 6.2 mln	Fase 	Voortgang
Relatie met doelen en ambities <p>Bedrijven en organisaties die een project willen uitvoeren met een Europese of nationale subsidie moeten in de regel een aanzienlijk deel van de kosten zelf dragen. Daarnaast vragen EU-subsidies veelal om een publieke cofinanciering uit de regio. Met het cofinancieren van deze projecten maken we het deze bedrijven en organisaties makkelijker om projecten aan te vragen en succesvol uit te voeren. Daarmee leveren we een bijdrage aan het doel om de toegang tot Europese- en/of nationale middelen te verbeteren. Op deze wijze brengen we de realisatie van de ambities van Wurkje mei Fryslân op het gebied van innovatie en export dichterbij.</p>				
Toelichting op de voortgang <p>Deze actie is erop gericht om het Friese bedrijfsleven en/of organisaties extra te ondersteunen door middelen beschikbaar te stellen die als cofinanciering kunnen dienen voor Europese en Rijks subsidieprogramma's. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO), het Europees fonds Interreg North Sea Region (Interreg NSR) en het Waddenfonds/IKW. Van deze programma's levert het EFRO potentieel de grootste bijdrage aan de doelen en ambities van Wurkje mei Fryslân. Het Interreg North Sea Region richt zich met name op milieu en duurzaamheid en het Waddenfonds/IKW richt zich op het versterken van de ecologie en/of het verduurzamen van de economie in het Waddengebied.</p> <p>Fryslân vormt in noordelijk verband voor EFRO samen met Groningen en Drenthe één regio. Voor de periode 2014-2020 is het Operationeel Programma EFRO-Noord-Nederland opgesteld, dat zich richt op de thema's innovatie en koolstofarme economie. Deze beide thema's richten zich op de maatschappelijke uitdagingen voeding, gezondheid, water en zekere, schone en efficiënte energie. Via dit programma wordt de komende jaren 103,5 miljoen euro aan EFRO middelen beschikbaar gesteld, exclusief cofinanciering.</p> <p>In geheel 2018 is er door GS voor € 2.293.600 aan cofinanciering verstrekt aan 23 projecten. De verdeling naar aantal projecten en bedragen over de diverse programma's is als volgt: EFRO: 11 projecten € 1.229.000 Eur. Globaliseringsfonds: 1 project € 83.000 Waddenfonds/IKW: 3 projecten € 569.400 Interreg: 8 projecten € 412.200</p> <p>Ultimo 2018 was er nog een cofinancieringsbudget van € 6.2 mln. beschikbaar.</p>				
4-07 Stimuleren circulaire economie				
	Januari 2019	Budget 1 mln	Fase 	Voortgang
Relatie met doelen en ambities <p>De transitie naar een circulaire en biobased economie draagt eraan bij dat de Friese economie meer toekomstbestendig wordt. Door projecten die meehelpten aan deze transitie te stimuleren en te financieren werken we niet alleen aan een duurzame toekomst maar dragen we ook bij aan versterking van het innovatieve potentieel. De actie werkt op de doelen verbetering toegang tot kennis en samenwerkingen, verbeteren infrastructuur en voorzieningen en de verbetering van de toegang tot financiële middelen voor innovatieve projecten en draagt op deze wijze bij aan de realisatie van de ambitie van Wurkje mei Fryslân om de innovatie in Fryslân te vergroten.</p>				
Toelichting op de voortgang <p>De circulaire en biobased economy heeft betrekking op waardecreatie uit allerlei vormen van afval, grondstoffen en biomassa, zoals kunststofrecycling, hergebruik van metalen, vergisting van mest tot biogas, vervanging van fossiele grondstoffen door hernieuwbare alternatieven, bioraffinage van gewassen en tal van andere verwaardingsmogelijkheden. De provincie Fryslân heeft sterke sectoren die een rol kunnen spelen in deze kringloop en is daarom een goede basis voor een circulaire economie. Het principe van de circulaire economie is eenvoudig, maar de transitie vraagt om een andere marktbenadering dan voorheen en vraagt om samenwerking binnen de keten en tussen sectoren, zoals landbouw, chemie, energie en maakindustrie. Onze inzet op Circulaire Economie is tevens de paraplu voor onze duurzaamheidsdoelstellingen.</p> <p>De Beleidsbrief Circulaire Economie is op 27 maart 2018 door uw Staten vastgesteld. Tegelijkertijd is het Jaarplan Circulaire Economie 2018 door GS vastgesteld en ter kennisgeving aan uw Staten gestuurd. Dit jaarplan bevat de concrete acties die worden uitgevoerd. Op het gebied van Circulaire Economie bestaat sinds oktober 2017 een subsidieregeling. Bij de behandeling van de Kadernota 2019 in uw Staten van 27 juni 2018 heeft u middelen beschikbaar gesteld voor het vervolg van de regeling.</p> <p>De vereniging Circulair Friesland is een belangrijke spil in de transitie naar de circulaire economie. Als provincie ondersteunen we de Vereniging Circulair Friesland (VCF). We leveren daarnaast medefinanciering aan projecten (o.a. Closing the Loops, BIOCASS en BeStart). De vereniging Circulair Friesland ontvangt voor het project een Europese bijdrage van € 986.000. De totale projectkosten zijn € 2,4 miljoen. De drie noordelijke provincies dragen ook bij. Hiermee is een belangrijk platform voor Circulaire Economie gerealiseerd.</p> <p>VCF heeft in 2017 op basis van een grondstofstromenanalyse een aantal thema's benoemd. Ze zijn nu bezig met het opstellen van een aantal transitieagenda's op deze verschillende thema's. De transitieagenda 'Bouw' en 'Agrofood' zijn gereed. De andere transitieagenda's zullen in 2019 gereed zijn.</p>				

In de week van de circulaire economie (medio januari) heeft het college van GS het jaarplan 2019 vastgesteld. In dit jaarplan staan de acties die de provincie (samen met anderen) wil maken. Hiervoor is € 700.000 beschikbaar. Ook op Noordelijke schaal worden er stappen gezet. Op basis van een noordelijke grondstofstromenanalyse zijn er nu op 4 thema's aanjagers benoemd die met de betrokken bedrijven aan de gang gaan om ketens te sluiten.

4-08 Beschikbaar stellen financiering (afgerond bij de 1^e berap 2018)

4-09 Financiering Ondernemersimpuls (afgerond bij de jaarstukken 2017)

5. Doel meer nieuwe bedrijven naar Fryslân

Wat willen we

We willen het imago en de aantrekkelijkheid van Fryslân voor vestiging en investeringen door bedrijven versterken. We willen daarmee bereiken dat er meer nieuwe bedrijven naar Fryslân komen. Dat willen we omdat de komst van nieuwe bedrijvigheid een belangrijke en directe bijdrage kan leveren aan werkgelegenheidsgroei, meer kansen zal bieden voor toeleveranties en kan bijdragen aan de innovatiekracht van Fryslân. We willen ook in het algemeen de omstandigheden en daarmee de kansen voor startende bedrijven verbeteren.

Wat doen we

We doen dat door een actieve inzet te plegen op de vestiging van nieuwe bedrijven in onze provincie. Dat doen we verder door te werken aan een uniforme Friese propositie die gekoppeld is aan de profilering van de economische hotspots en die past in de Noordelijke context. We zien kansen om de verkiezing tot Kulturele Haadsted 2018 in te zetten voor een sterkere imago- en propositieontwikkeling. Voor faciliteiten voor start-ups willen we verder een trekkende rol te leggen bij onderwijs en gemeenten. Ook willen we de kansen voor het MKB vergroten door het vereenvoudigen van regelgeving. Ten slotte bekijken we op welke manier wij start-ups verder kunnen faciliteren in aanvulling op de rol van partijen als KvK en NOM. De acties die we voor dit doel binnen Wurkje mei Fryslân ondernemen zijn in het navolgende beschreven.

5-01 Faciliteren start-ups

Januari 2019

Budget
1,7 mln

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

Het beter faciliteren van start-ups zal eraan bijdragen dat er meer nieuwe bedrijven in Fryslân starten en doorgroeien. Een goede startersscene heeft een aantrekkende kracht op nieuwe bedrijven van buiten de provincie. De actie draagt daarnaast bij aan een verbetering van de toegang tot kennis en samenwerking, aan een verbetering van voorzieningen en aan een versterking van het human capital en academisch klimaat. Op deze wijze werkt de actie mee aan het realiseren van de ambities van Wurkje mei Fryslân, zowel op het gebied van innovatie als op het gebied van export.

Toelichting op de voortgang

Op basis van de uitkomsten van het onderzoek van de NHL Hogeschool naar het startersklimaat in Fryslân, bekijken we op welke manier wij startende bedrijven beter kunnen faciliteren. Hiervoor is het project Sterk Fries Ondernemerschap ontwikkeld. Het ondernemersplatform IPF heeft eind 2017 een beschikking ontvangen van € 265.000 om voor de diverse onderdelen een versnelling in de totstandkoming te gaan realiseren door het laten maken van meerjarenplannen.

Als voorloper hierop is voor de periode april 2018 tot en met maart 2019 een subsidie verstrekt aan het project BeStart (129k). Er zal eind februari 2019 door het IPF een plan worden ingediend onder de noemer: Sterk Fries Ondernemerschap. Het project geeft invulling aan een wijze van faciliteren van startups. Op basis van dit plan zal besloten worden hoe de resterende 1,7 miljoen euro ingezet kan worden. Medio 2019 moet dit duidelijk zijn.

Voor de provincie is het daarbij belangrijk dat de lijn van onderwijs tot aan ondernemerschap opvolgend is. De maximaal beoogde provinciale subsidieaandeel voor het project is 33%. Het totale project Sterk Fries Ondernemerschap zou derhalve 2/3 deel via andere financieringsbronnen (onderwijs, gemeente en ondernemers) geborgd moeten gaan worden.

5-02 Vereenvoudigen provinciale regelgeving voor m.n. het MKB

Januari 2019

Budget
0

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

Het vereenvoudigen van provinciale regelgeving heeft tot doel om het voor bedrijven minder ingewikkeld te maken om in Fryslân een bedrijf te starten of te laten doorgroeien. Daarmee draagt deze actie eraan bij dat het vestigingsklimaat in Fryslân voor bedrijven aantrekkelijker wordt. Daardoor zullen er meer nieuwe bedrijven naar de provincie komen en kunnen de bedrijven die er al zijn zich gemakkelijker door ontwikkelen. Daarmee werkt deze actie mee aan de realisatie van de ambities van Wurkje mei Fryslân zowel op het gebied van innovatie als export.

Toelichting op de voortgang

Er is een aantal acties ondernomen om de provinciale regelgeving te vereenvoudigen. De startnotitie 'Minder beleid, minder regels' is provinciebreed opgezet en binnen Wurkje mei Fryslân / Economie is een aantal regelingen vereenvoudigd voor met name het mkb.

In het kader van het project Deregulering is een inventarisatie gedaan naar de provinciale regelingen. Het resultaat is een overzicht van regelgeving die kan worden ingetrokken dan wel op korte termijn wordt gewijzigd. De volgende stap is de analysefase, waarin de overgebleven regelingen worden geanalyseerd. De Startnotitie 'Minder beleid, minder regels' is op 24 januari 2018 door uw Staten vastgesteld en zal in 2018 een vervolg krijgen. Het vereenvoudigen van provinciale regelgeving wordt hier ook in meegenomen. Provinciale Staten hebben besloten om:

- Te inventariseren waar de hoogste beleids-, regel- en procedurelast zit;
- Het proces te beschrijven hoe te komen tot minder beleid en regels door het kritisch nalopen van bestaande regels en beleid;
- De mechanismen te analyseren die van belang zijn rondom beleid en regels, het systeem rondom beleid maken, rondom het doorvertalen daarvan in regels en de organisatorische werkwijze.

Er is een plan van aanpak opgesteld en deze wordt in 2018 en 2019 uitgevoerd.

Binnen Werkje mei Fryslân / Economie is een aantal regelingen verbeterd, te weten (1) Handelsmissies & beurzen, (2) Marktverkenning Marktconsultatie en (3) Circulaire Economie. Wij testen onze regelingen met marktpartijen en bekijken regelmatig waar de regelingen aangepast kunnen worden om de snelheid van honorering van projecten te vergroten. Ook zorgt de oprichting van de FOM voor een verbetering van de toegankelijkheid van de regelingen voor bedrijven door ze via een loket aan te bieden, zie ook acties 4-02 en 4-05.

Daarnaast zijn basis van opgedane ervaringen diverse OP-EFRO regelingen toegankelijker gemaakt voor het MKB. Een van de maatregelen is dat alle regelingen zijn omgezet van tenders naar calls. Dit betekent dat de MKB regelingen voor een langere periode open worden gesteld, waarbij het molenaarsprincipe geldt (wie het eerst komt) in plaats van kortstondige openstellingen via tenders. Ook is de scoringssystematiek vereenvoudigd.

5-03 Uitvoering Vestigingsregeling

Januari 2019

Budget

0,675 mln

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

De Vestigingsregeling richt zich via subsidie en krediet op bedrijven die zich nieuw willen vestigen in Fryslân of op een diversificatie van bedrijfsactiviteiten. Hierdoor hebben nieuwe bedrijven zich gevestigd of hebben Friese bedrijven een nieuw productieproces in gebruik kunnen nemen. Daarmee werkt deze actie mee aan de realisatie van de ambities van Werkje mei Fryslân zowel op het gebied van innovatie als export.

Toelichting op de voortgang

De Vestigingsregeling met de onderdelen subsidie (plafond 1,5 miljoen euro) en krediet (plafond 4,5 miljoen euro) is op 31 december 2017 gesloten. De kredietregeling is niet heropend, omdat dit bij de FOM is belegd. De subsidieregeling is per 1 april heropend met een subsidieplafond van 675.000. De regeling heeft een looptijd tot en met 31 december 2019. De verwachting is dat er ca. 20 projecten ondersteund kunnen worden.

5-04 Acquisitie voor Fryslân

Januari 2019

Budget

0,065

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

Acquisitie voor Fryslân is primair gericht op het aantrekken van nieuwe bedrijven naar de provincie. Vestiging van internationaal opererende bedrijven of van buitenlandse bedrijven kan daarnaast een impuls geven aan de verbetering van het internationaal ondernemersklimaat. Bovendien kunnen nieuwe bedrijven leiden tot nieuwe samenwerkingsverbanden en kennisontsluiting. Op deze wijze werkt deze actie mee aan de realisatie van de ambities van Werkje mei Fryslân zowel op innovatie als export.

Toelichting op de voortgang

In januari is het acquisitieconvenant getekend en gestart. Binnen dit convenant werken de F4-gemeenten, NOM en de provincie Fryslân samen in de verwerving van nationale bedrijven naar onze provincie. Het 1^e jaar is een proefperiode die vooral in het teken staat van informatiedeling en samenwerking tussen provincie, gemeenten en de NOM. Dit heeft in 2018 geresulteerd in de verwerving van een aantal bedrijven naar Fryslân.

In het 2^e halfjaar 2018 en begin 2019 zal de profilering van Fryslân als aantrekkelijke vestigingsregio (zie ook de websites die hier voor zijn gemaakt: www.vestigeninfriesland.nl en www.investinfriesland.com) voor bedrijven verder worden ontwikkeld. Tevens zal in 2019 het convenant toewerken naar proactieve acquisitie gericht op het gezamenlijk actief zoeken van bedrijven en investeringen en daarmee de versterking van bestaande Friese sectoren en clusters. De ervaringen in de werkwijze en acquisitie zijn positief. Een belangrijk verbeterpunt is om eerst de marketing, proposities en salesorganisatie goed op orde te hebben. Het kernteam heeft in 2018 vijf bestaande bedrijven met verplaatsingsplannen in Friesland weten te behouden en 8 nieuwe bedrijven met ruim 200 arbeidsplaatsen (ex ante) weten aan te trekken.

5-05 Uitvoering brede regiomarketing

Januari 2019

Budget

0

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

Deze actie is erop gericht om meer economisch rendement te genereren door bezoekers die naar de provincie komen. Vergroting van de zichtbaarheid door regiomarketing is een van de acties die worden ondernomen om meer bezoekers naar Fryslân te halen. Deze actie draagt ook bij aan een positief imago van Fryslân bij toeristische en andere bedrijven. Als zodanig werkt de actie mee aan het doel om meer nieuwe bedrijven naar Fryslân te halen en versterkt daarmee de basis voor realisatie van de ambities op het gebied van innovatie en export.

Toelichting op de voortgang

De kosten van deze actie worden betaald vanuit het budget van de Beleidsbrief Gastvrijheidseconomie (zie deel 4 van deze monitor). Er is in 2018 qua marketing de nodige energie gestoken in de thema's de Wadden en overig Fryslân. Ook leverde Merk Fryslân een extra inspanning in het kader van LF2018. Merk Fryslân is daarnaast heel druk geweest als gevolg van de zeer positieve posionering op de Lonely Planet lijst. Een normering in de top drie is uniek voor Nederland. Een ander onderwerp waar dit jaar veel aan is gedaan is de marketing van de Waddenregio. Er zijn bijvoorbeeld definitieve afspraken gemaakt voor een zeer intensieve en langdurige maketingcampagne voor Unesco Waddenwerelderfgoed. Merk Fryslân vormt hierbinnen de centrale organisatie.

5-06 Branding en propositie(s) Fryslân (na 2° berap 2017 meegenomen in de acties 5-04 en 5-07)

5-07 Branding en propositie(s) Noord Nederland

Januari 2019

Budget

1,2 mln

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

De branding en propositie van Noord Nederland draagt mede bij aan het aantrekken van nieuwe bedrijvigheid naar Fryslân en daarnaast tevens aan de verbetering van het internationaal ondernemersklimaat. Daarmee werkt deze actie mee aan de realisatie van de ambities van Wurfje mei Fryslân zowel op het gebied van innovatie als export.

Toelichting op de voortgang

TopDutch is van start gegaan met als voornaamste doel om de Tesla fabriek naar Nederland te krijgen. Daarnaast is de economische internationale basispropositie Noord Nederland in 2018 gereed. Verschillende campagnes zullen de komende tijd worden opgezet en gaan starten. De campagne voor de sectorpropositie (Groene) Chemie is inmiddels gestart. In 2018 zullen de sectorproposities Agrifood en Water(technologie) worden ontwikkeld en in campagne zijn gebracht. In 2019 zullen in ieder geval nog minimaal 3 volgen uit de resterende 5 sectoren, namelijk: Logistiek, HTSM/Maakindustrie, ICT, Energie en Medische Technologie. Parallel eraan zullen in 2018 twee kleine campagnes op de Brexit en de USA worden gestart.

Branding en propositieontwikkeling van Noord Nederland wordt ingevuld d.m.v. het project TopDutch, wat in 2018 van start is gegaan. Het project heeft een aantal endorsement activiteiten uitgevoerd om de merknaam TopDutch in Noord Nederland bekend te maken. Doordat er veel informatie voor de proposities niet op de plank lag en verzameld en beschreven moest worden, is de propositieontwikkeling vertraagd. In 2018 is er een propositie ontwikkeld en een campagne gelanceerd voor groene chemie. De resultaten hiervan zijn nog niet bekend. Daarnaast kostte de implementatie van de nieuwe infrastructuur voor online marketing meer tijd dan verwacht. Tenslotte heeft de breuk tussen de opdrachtnemer en oorspronkelijke initiatiefnemers een negatieve invloed gehad op het verloop en de voortgang van het project.

In november 2018 heeft de Provincie Groningen ook namens Friesland en Drenthe vanuit haar opdrachtgeversrol, middels een brief dat zorg over het proces aan de opdrachtnemer kenbaar gemaakt. In deze brief is de opdrachtnemer verwittigd om de opdracht meer voortvarend ter hand te nemen en de beoogde resultaten te behalen. De resterende proposities en campagnes worden in 2019 ontwikkeld. Het Topdutch project heeft door de introductie en implementatie van online marketing voor Foreign Direct Investments (FDI), een hoog experimenteel en een hoog ontwikkelingsgehalte. Het project zorgt ervoor dat voor de NOM economische proposities worden ontwikkeld die gebruikt kunnen worden in online marketing campagnes. Online marketing voor FDI is een proces wat niet eerder in Noord Nederland is uitgevoerd en vraagt een iteratieve aanpak waarvan wordt geleerd en op basis van de leerpunten en ervaringen wordt de online marketing methodiek continu bijgesteld.

6. Doel verbetering infrastructuur en voorzieningen

Wat willen we

We willen zorgen voor toegang tot hoogwaardig internet in heel Fryslân. Daarnaast willen we de omgevingskwaliteit en bereikbaarheid borgen en zorgen voor de aanwezigheid van specifieke voorzieningen van economische betekenis.

Wat doen we

We doen dat door het stimuleren van de aanleg van snel internet in gebieden waar de markt dat tot nu toe niet heeft opgepakt. Via het ruimtelijk en infrastructureel beleid werken we als provincie aan de omgevingskwaliteit en bereikbaarheid. Ten slotte investeren we incidenteel mee in voorzieningen van economische betekenis, zoals het Beleefcentrum Afsluitdijk en het Waterapplicatiecentrum. De acties die we voor dit doel binnen Wurfje mei Fryslân ondernemen zijn in het navolgende beschreven.

6-01 Uitvoeren van een provinciaal koopstromenonderzoek (afgerond bij jaarstukken 2017)

6-02 Mede financieren Blokhuispoort

Januari 2019

Budget

4,4 mln

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

Deze actie draagt bij aan de verbetering van de infrastructuur en voorzieningen in Fryslân en daarmee aan de economische structuurversterking. Tevens draagt het project bij aan de versterking van het human capital en academisch klimaat en aan de verbetering van de toegang tot kennis en samenwerking. Daarmee werkt deze actie mee aan de realisatie van de ambitie van Wurfje mei Fryslân om de innovatie in de provincie te versterken.

Toelichting op de voortgang

Deze actie levert naast de opwaardering van de bebouwde omgeving ook een bijdrage aan de economische structuurversterking. De Blokhuispoort is niet alleen het epicentrum van LF18. We willen in de Blokhuispoort ook een ontmoetingsplek en broedplaats creëren voor (startende) bedrijven en studenten, die in gezamenlijkheid werken aan cross-sectorale innovaties. Faciliteiten als het Fablab en de Frisian Design factory ondersteunen dit.

De Blokhuispoort heeft inmiddels een prominente plaats verworven aan de rand van de binnenstad van Leeuwarden, als centrum voor creativiteit, cultuur, horeca en met de nieuwe bibliotheek ook voor literatuur. Gemeente Leeuwarden heeft inmiddels het tweede voorschot (€ 4,1 miljoen) van de door ons toegekende subsidie van max € 7,8 miljoen opgevraagd. De bijbehorende voorgangsrapportage, inclusief wijzigingsvoorstel, is door het college geaccordeerd. Een aanvraag tot aanvullende financiering is afgewezen. PS zijn hierover per brief geïnformeerd (kenmerk 01545514). Bij vaststelling van het project in 2019 kan het restant subsidiebedrag (ca € 276.000) worden uitgekeerd.

6-03 Financien Beleefcentrum Afsluitdijk (afgerond bij jaarstukken 2017)**6-04 Bijdragen aan evenementenfonds (afgerond bij de 1^e berap 2018)****6-05 Financien breedbandinstrumentarium**

Januari 2019

Budget

35 mln

Fase**Voortgang****Relatie met doelen en ambities**

Met de realisatie van NGA (Next Generation Access) netwerken voor snel internet in de witte gebieden van Fryslân draagt deze actie bij aan de verbetering van de digitale infrastructuur. In deze witte gebieden is er sprake van marktfalen, omdat ze voor marktpartijen niet commercieel interessant zijn. Door dit marktfalen is er sprake van een digitale tweedeling in de provincie. Dit heeft een negatief effect op de leefbaarheid en het vestigingsklimaat in de buitengebieden en krimpgebieden. Het verbeteren van de digitale infrastructuur in deze gebieden zorgt naar verwachting voor een betere basis voor economische ontwikkeling. Daarmee draagt deze actie bij aan de realisatie van de ambities van Wurkje mei Fryslân op het gebied van innovatie en export.

Toelichting op de voortgang

Op 25 januari 2017 hebben uw Staten besloten maximaal € 35 mln. vrij te maken voor het verstrekken van de achtergestelde lening en tot de financiële afhechting van het 'oude' instrumentarium voor de aanpak van breedband. Tevens zijn toen de financiële kaders en middelen voor de nieuwe aanpak vastgesteld.

Op 29 maart 2018 zijn de provincie en Kabelnoord een leningsovereenkomst overeengekomen. Kabelnoord kan nu stapsgewijs aanspraak maken op de achtergestelde lening tot maximaal € 35 miljoen. Kabelnoord heeft inmiddels in 2018 ongeveer € 3,5 mln. achtergestelde lening in verschillende tranches ontvangen. Verder is er € 12 miljoen vrijgemaakt voor een marktconforme lening in de grijze gebieden en is er € 5 miljoen beschikbaar gesteld voor een regeling voor de duurste aansluitingen in de buitengebieden. In 2018 zijn vraagbundelingscampagnes geweest in de gemeenten Tytsjerksteradiel, Achtkarspelen, Opsterland en Ooststellingwerf. In al deze gemeenten is het percentage van de aanmeldingen (ruim) boven de 60% geëindigd. In de gemeente Achtkarspelen is eind 2018 ook daadwerkelijk de schop de grond ingegaan. Op 17 juli 2018 hebben wij besloten een subsidieregeling uit te werken voor de meest onrendabele adressen in het buitengebied. Hierover hebben wij u per brief geïnformeerd (brief met kenmerk 01546530). Het besluit van 17 juli jl. voor het uitwerken van een subsidieregeling voor de onrendabele adressen in het buitengebied is echter begin 2019 'on hold' gezet, omdat Kabelnoord alle adressen in het buitengebied tot nog toe aan wil sluiten onder dezelfde voorwaarden en kosten. Feitelijk zijn er dus geen onrendabele adressen te benoemen. Dit heeft ons doen besluiten dat er beter gewacht kan worden met de inzet van de financiële middelen voor de onrendabele adressen.

6-06 Gratis OV-dagkaart voor toeristen

Januari 2019

Budget

0

Fase**Voortgang****Relatie met doelen en ambities**

De gratis OV-dagkaart voor toeristen maakt dat het voor verblijfstoeristen aantrekkelijker wordt om voor een langere periode naar Fryslân te komen. Daarmee werkt de actie positief op het doel om de infrastructuur en voorzieningen te verbeteren. Op deze wijze draagt de actie bij aan realisatie van de ambitie van Wurkje mei Fryslân op het gebied van export.

Toelichting op de voortgang

In het coalitie akkoord is opgenomen dat er een gratis OV-dagkaart voor verblijfstoeristen in Fryslân komt. Dit naar aanleiding van (buitenlandse) voorbeelden die aantonen dat dit een belangrijke ondersteuning kan vormen voor de sector toerisme en daarmee voor de economie. Aandachtspunt hierbij is de wijze waarop de OV-kaart optimaal bijdraagt aan de Friese recreatie en toerisme sector en aan LF2018.

Project FryslânCard 2018 is afgerond. De subsidie hiervoor aan Arriva wordt in het 2^e kwartaal van 2019 definitief vastgesteld. Inmiddels is er een onderzoek gestart naar een mogelijk vervolg op de FryslânCard, de uitkomst van dit onderzoek wordt begin april verwacht.

6-07 Uitvoeren Aanvalsplan woningmarkt

Januari 2019

Budget

+/- 7 mln

Fase**Voortgang****Relatie met doelen en ambities**

De maatregelen binnen het Aanvalsplan Woningmarkt waren bedoeld om de crisis in de Friese bouw- en installatiesector te verzachten en de aantrekkelijkheid van de leefomgeving te vergroten als voorwaarde voor een goed vestigingsklimaat. Daarmee werkte deze actie aan verbetering van de infrastructuur en voorzieningen. Op deze wijze droeg de actie bij aan realisatie van de ambities van Wurkje mei Fryslân zowel op het gebied van innovatie als export.

Toelichting op de voortgang

De laatste lening zal naar verwachting in Q2/3 2019 worden verstrekt ter hoogte van € 428.000,-. Er zal geen tussentijdse evaluatie meer plaatsvinden. Wel is er een tussentijds rapport beschikbaar.

7. Doel verbetering internationaal ondernemersklimaat

Wat willen we

We willen de internationale handel van het Friese MKB ondersteunen en bevorderen.

Wat doen we

Dat doen we door, samen met belanghebbende publieke en private organisaties, een impuls te geven aan de activiteiten en kansen op het gebied van internationale handel voor het Friese MKB. Daarbij willen we onze verkiezing tot Kulturele Haadstêd 2018 benutten voor het geven van een impuls aan onze internationaliseringsstrategie. De acties die we voor dit doel binnen Wurkje mei Fryslân ondernemen zijn in het navolgende beschreven.

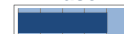
7-01 Uitvoeren Aanvalsplan Internationaal Ondernemen

Januari 2019

Budget

10 mln

Fase

Voortgang

Relatie met doelen en ambities

Het ondersteunen van het Friese MKB en exportfinanciering zijn primair gericht op het verbeteren van het internationale ondernemersklimaat. Een toename van internationale business (een groter aandeel exporterende Friese bedrijven en meer internationaal handelsverkeer) kan samen met specifieke branding voor business-development tevens leiden tot een versterking van de samenwerking en kennisoverdracht. Op deze wijze draagt deze actie bij aan realisatie van de ambities van Wurkje mei Fryslân zowel op het gebied van innovatie als export.

Toelichting op de voortgang

Het aanvalsplan Internationaal Ondernemen omvat een actieplan, bestaande uit het ondersteunen en ontwikkelen van het Friese MKB bij internationale handel (4 miljoen euro), exportfinanciering (3 miljoen euro, overgeheveld naar de FOM) en specifieke branding en business-development voor watertechnologie en agrofood (3 miljoen euro). Het totale budget voor het aanvalsplan is hiermee vastgesteld op 10 miljoen euro.

Internationale handel: subsidieregelingen

Er zijn twee regelingen: de uitvoeringsregeling Handelsmissies en beurzen en een generieke regeling voor Marktverkenning en –ontwikkeling. Het subsidieplafond van de subsidieregeling Handelsmissies en beurzen is medio 2018 verhoogd met 117.000 euro tot 317.000 euro. Daarmee is de verwachting dat de twee regelingen in elk geval tot 31 december 2019 opengesteld kunnen blijven. De regelingen zijn bedoeld om het bedrijfsleven te stimuleren om (meer) te gaan exporteren.

Internationale handel: Ynbusiness

Ynbusiness gaat proactief naar het Friese MKB toe om te kijken wat er speelt. De themaspecialist Internationaal Ondernemen probeert bedrijven in de 1^e lijn verder te helpen om te gaan exporteren. Daarbij worden de bedrijven doorverwezen naar de specialisten cq. naar het ITS

Internationale handel: ITS

Naast deze regelingen is begin 2018 een proactieve regieorganisatie (het ITS) opgezet die t.a.v. internationaal ondernemen een loketfunctie en kennispoort gaat vervullen. Het doel van de Stichting International Trade Support (ITS) is co-creatie, verbinden en inspireren van ondernemers om uiteindelijk het percentage van de Friese export bedrijven van 7,1% te laten toenemen naar 10,2%, het landelijk gemiddelde. De totale kosten voor het project zijn ingeschat op € 2.000.840. Hiervoor wordt een maximale subsidie van 47,5% van € 950.925 voor een periode van vier jaar verstrekt.

DEEL 4: DE DOORLOPENDE PROGRAMMA'S ONDER WURKJE MEI FRYSLÂN

Onder Wurkje mei Fryslân is een aantal reeds lopende uitvoeringsprogramma's ondergebracht waarover afzonderlijke afspraken zijn gemaakt met Provinciale Staten. Deze programma's en acties zijn niet specifiek opgezet voor de ambities en doelen van Wurkje mei Fryslân. Ze dragen deels bij aan deze doelen maar deels ook aan andere doelen die niet zijn verwoord in Wurkje mei Fryslân. Deze uitvoeringsprogramma's kennen hun eigen monitoring waarover afspraken liggen met Provinciale Staten. Daarom zijn deze programma's in het onderstaande afzonderlijk beschreven, waarbij geput is uit de monitoring van de programma's zelf. Hierbij is ingegaan op de voortgang en op de bijdrage die deze programma's en acties leveren aan de ambities en doelen van Wurkje mei Fryslân.

8-01 Uitvoeringsagenda Agrofood

Voortgang van de uitvoeringsagenda

In het jaar 2013 heeft Provinciale Staten de [Uitvoeringsagenda Agrofood](#) vastgesteld. De Uitvoeringsagenda richt zich op de agrofoodsector vanuit een economisch perspectief en is complementair aan de [Landbouwagenda](#). Een van de belangrijke programmalijnen uit de Landbouwagenda, kennis en innovatie, vormt tevens de belangrijkste ambitie van de Uitvoeringsagenda Agrofood. De Uitvoeringsagenda zet hierop in via twee programmalijnen: 1) Meer innovatief vermogen bij bedrijven en 2) Aanwezigheid van menselijk kapitaal. Meer innovatief vermogen door het stimuleren van duurzame innovaties bij bedrijven en clusters waarbij bestaande en nieuwe kennis wordt toegepast en opgeschaald naar de markt. Aanwezigheid van menselijk kapitaal door het bevorderen van de beschikbaarheid van goed gekwalificeerd personeel en een goede, flexibele en internationaal aansprekende kennisinfrastructuur. In 2013 is de uitvoering van de agenda ter hand genomen. In de clusterorganisatie greenlincs wordt onder andere het project Food 2020 uitgevoerd. Het Noordelijk MKB/MKB+ loket is ingebouwd in het Ondernemersportaal Yn Business.

Ten aanzien van Dairy Chain is fase 1 afgerond per 31 december 2016. De opbrengsten zijn een major en minor rondom zuivelprocestechnologie, associate degree voedingsmiddelentechnologie, toegepast onderzoek door twee lectoren, internationale verbinding met universiteiten in onder andere VS en China en een groeiend aantal studenten in opleiding.

Landbouw en Agrofood vormen samen de keten van gras tot glas en van stallenbouwer tot consument. Deze keten is stevig verbonden en de onderdelen ervan reageren sterk op elkaar. De economische push en pull vindt plaats in de gehele keten. Daarom is het voor de provincie belangrijk om beleid te ontwikkelen dat dat zich in samenhang richt op de gehele keten landbouw – agrofood. Inmiddels is de nieuwe beleidsbrief landbouw vastgesteld. Innovatie-instrumenten voor de agrofoodsector worden gerealiseerd via de beleidsbrief Wurkje foar Fryslân.

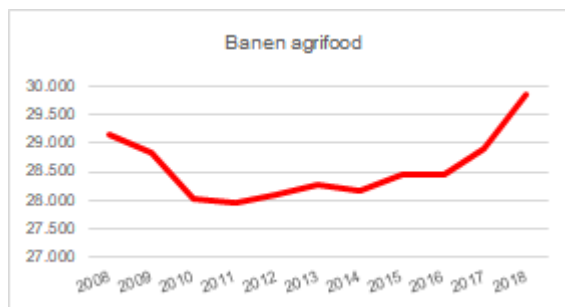
De subsidiebeschikking voor de eerste fase van het FACT (voedingsmiddelenapplicatiecentrum) is afgegeven, € 1.915.400 over de komende vier jaar. De opening van het FACT staat gepland voor oktober dit jaar. In het FACT wordt moderne proces- en karakteriseringsapparatuur ter beschikking gesteld aan het bedrijfsleven om er samen met docenten en studenten van de kennisinstellingen ontwikkelingsonderzoek op uit te voeren. Het voorstel is gesplitst in twee fasen: Fase 1 DigiCooker: een computergestuurde pilot scale productielijn en fase 2: het competence center.

De voorbereidingen voor een aanvraag van FACT Fase II zijn door diverse stakeholders in gang gezet. Daarnaast is bij het ondernemersplatform YnBusiness een sectorspecialist agrofood aangesteld. Tenslotte wordt gewerkt aan de realisatie van de Bakery Experience.

Bijdrage aan de ambities van Wurkje mei Fryslân

De Uitvoeringsagenda Agrofood zet onder meer in op innovatie en op human capital en draagt op deze wijze bij aan de ambitie van Wurkje mei Fryslân op het gebied van innovatie.

De uitvoeringsagenda is tevens gericht op versterking van het MKB en draagt op deze wijze bij aan de ambities op het gebied van innovatie en export. De landbouw en agrofoodsector is in Fryslân een grote werkgever. In 2017 waren er in Fryslân in totaal 28.545 banen in de landbouw, voedselverwerkende industrie, groothandel en toelevering. Aandacht voor de sector is van belang want het aantal banen nam tussen 2007 en 2017 met 3% af.

8-02 Uitvoeringsprogramma Zorg economie

Voortgang van het uitvoeringsprogramma

Op 24 september 2014 hebben PS ingestemd met het Uitvoeringsprogramma Zorg economie 2014-2020. Het uitvoeringsprogramma zet in op het realiseren van innovatieve producten en diensten van het MKB in de zorg. In het Uitvoeringsprogramma Zorg economie staan vier programmalijnen centraal: 1) Business development en projectontwikkeling, 2) Onderwijs en arbeidsmarkt, 3) Procesinnovatie in de zorg en 4) Cluster- en netwerkversterking.

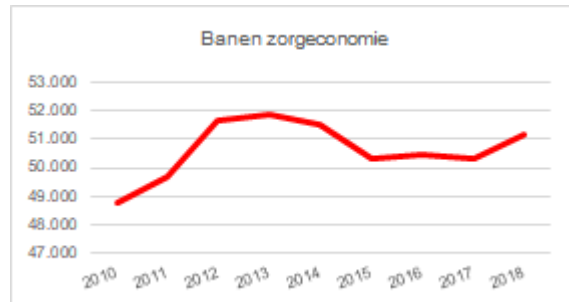
Als vast onderdeel in het uitvoeringsprogramma is een monitoringkader opgenomen. Dit monitoringkader laat de voortgang van de activiteiten van het programma zien met hun bijdrage aan de economische en maatschappelijke doelen. Begin 2015 is dit monitoringkader uitgewerkt en samen met een nulmeting over 2014 aan Provinciale Staten aangeboden. In 2020 zal een eindmeting aan PS worden aangeboden. Op 16 mei 2017 is een tussenevaluatie vastgesteld door GS en aan PS ter informatie aangeboden.

Uit de tussenevaluatie blijkt dat de twee belangrijkste zaken goed zijn gelukt: 1) het organiseren van bijeenkomsten t.b.v. netwerkvorming en projectontwikkeling en 2) het faciliteren van projecten.

YnBusiness heeft algemene kennismakelaars aangesteld om innovatie in het MKB te stimuleren. Deze kennismakelaars nemen het thema zorg(economie) ook mee. Intern wordt een team ingezet (middelen generator) die er voor moeten zorgen dat aanvragen met een betere kwaliteit ingediend worden bij SNN. In het laatste kwartaal van 2018 heeft een kwartiermaker een inventarisatie gemaakt van de vragen van MKB die producten en diensten leveren aan de zorg(economie). We zien een toenemend aantal subsidieaanvragen bij SNN op het gebied van health. Oa rondom de Persoonlijke Gezondheids Omgeving (PGO).

Bijdrage aan de ambities van Wurkje mei Fryslân

Het uitvoeringsprogramma zet onder meer in op het realiseren van innovatieve producten en diensten en draagt op deze wijze bij aan de ambitie van Wurkje mei Fryslân op het gebied van innovatie. Het uitvoeringsprogramma werkt ook aan een economische spinn-off voor het MKB. Het aantal banen in de zorgsector groeide tussen 2010 en 2017 met 2,6%. Na een kleine groei in 2016 is het aantal banen in 2017 weer iets afgenomen.

8-03 Uitvoeringskader Watertechnologie

Voortgang van het uitvoeringskader

In het jaar 2000 nam de provincie Fryslân het initiatief voor de Friese Water Alliantie. Hierin gingen bedrijven, kennisinstellingen en overheden samenwerken op het gebied van watertechnologie. In relatief korte tijd ontstond hieruit een watertechnologiecluster rondom het kennisinstituut Wetsus in Leeuwarden. In het coalitie akkoord 2011-2015 'Nije enerzjy foar Fryslân' werd afgesproken dit cluster verder te ontwikkelen. In het Uitvoeringskader Watertechnologie 2014-2020 werden deze afspraken vervolgens uitgewerkt en in september 2014 stelde Provinciale Staten dit uitvoeringskader vast. Daarmee zet de provincie in nauwe samenwerking met de Friese watertechnologie sector op langjarige basis in op het opbouwen van een volwaardige cluster watertechnologie in Fryslân. Doel is om te komen tot een situatie waarbij Fryslân met Leeuwarden behoort tot de beste centra voor watertechnologie in de wereld. Leeuwarden en Fryslân zijn dan dé Europese Waterhub.

Watertechnologie beschouwen we als een kansrijke sector met een aanzienlijke groeiverwachting voor de werkgelegenheid. De oorspronkelijke ambitie in het Uitvoeringskader is dat er in 2020 in Fryslân minimaal 2.000 primaire kenniswerkers op het gebied van watertechnologie aan de slag zouden zijn. In 2016 is door de Water Campus Leeuwarden, met daarin o.a. verenigd Wetsus, Centre of Expertise Watertechnology en Water Alliance een actieplan opgesteld voor de verdere uitbouw van de Water Campus. Gezien de succesvolle ontwikkelingen is daarin de ambitie verhoogd naar 3.500 watertechnologiebanen in 2030. Inmiddels zijn circa 200 bedrijven aangesloten bij Water Alliance en Wetsus en zijn er circa 40 nieuwe bedrijven uit de Water Campus ontstaan. Binnen de Water Campus is verder een samenhangend innovatie-ecosysteem opgebouwd waarin bedrijven ondersteund worden in de gehele innovatiecyclus, van idee tot uiteindelijk export. De Water Campus partners spelen daarnaast een verbindende rol voor het vermarkten van innovatieve technologie. Tevens werkt de Water Campus aan business development bij aangesloten organisaties. Door toedoen van de Water Campus is er een doorlopende leerlijn opgezet in Fryslân en de Water Campus. Voor het uitvoeren van toegepast onderzoek is op de Water Campus het Waterapplicatiecentrum opgericht.

Eind 2017 zijn WaterCampus partijen gestart met het opzetten van een monitor over de resultaten over 2016 (als nulmeting ten aanzien van de uitvoering van het WaterCampus Actieplan). Deze monitor zal de komende jaren worden herhaald, zodat ook ontwikkelingen in de tijd zichtbaar worden. Met de monitor worden de resultaten van de WaterCampus zichtbaar gemaakt. Zie voor meer voortgangsinformatie actie 1-02 'Bijdragen aan de verdere ontwikkeling van Water Campus'.

Bijdrage aan de ambities van Wurkje mei Fryslân

Een van de doelen van het Uitvoeringskader Watertechnologie is het realiseren van werkgelegenheid. Hiermee draagt het uitvoeringskader bij aan de doelen van Wurkje mei Fryslân. Op basis van het onderzoek 'Watertechnologie Noord-Nederland, groeiende sector met grote toegevoegde waarde, 2012' van BBO/Grontmij waren er in 2012 in Fryslân tussen de 1.400 en 1.600 kenniswerkers watertechnologie actief. De werkgelegenheid in de watertechnologiesector groeit naar verwachting. In het voorjaar van 2019 komen er nieuwe kwantitatieve resultaten m.b.t. het WaterCampus Actieplan (monitor WaterCampus 2018). De inzet die vanuit de Water Campus wordt geleverd aan innovatie en export dragen bij aan de ambities van Wurkje mei Fryslân.

8-04 Uitvoeringsprogramma Duurzame Energie / Beleidsbrief Duurzame Energie

Voortgang van het uitvoeringsprogramma

In 2013 heeft Provinciale Staten het Uitvoeringsprogramma Duurzame Energie 2014-2020 vastgesteld. In 2014 is gestart met de uitvoering. De doelstellingen van dit uitvoeringsprogramma liggen op de opwekking van duurzame energie, op het realiseren van energiebesparing en op het realiseren van 4.000 groene energiegerelateerde arbeidsplaatsen. Monitoring maakte een integraal deel uit van het uitvoeringsprogramma. In het nieuwe coalitieakkoord 'Mei Elkenien, Foar Elkenien' zijn de doelstellingen van het uitvoeringsprogramma Duurzame Energie van de vorige coalitie overgenomen.

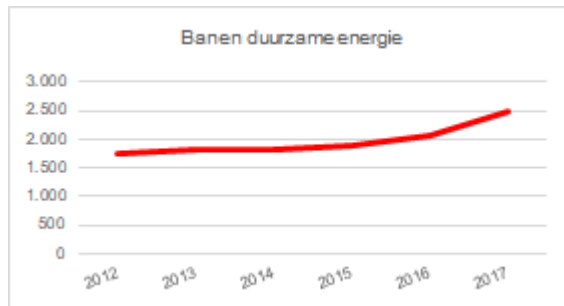
Daarnaast voegt het coalitieakkoord een aanvullend doel toe, namelijk dat in 2025 minimaal 25% van de Friese energievraag duurzaam wordt opgewekt.

In 2016 is de Beleidsbrief Duurzame Energie door Provinciale Staten vastgesteld. Hierin zijn de bestaande doelstellingen en ook de aanvullende doelstelling vastgelegd. Ook is monitoring in de nieuwe beleidsbrief opnieuw als een integraal onderdeel opgenomen. Voortbouwend op de monitoring van het oorspronkelijke uitvoeringsprogramma is in januari 2014 de nulmeting van het huidige coalitieakkoord en het daaraan gerelateerde duurzaamheidsprogramma 2014-2017 uitgevoerd. De tweede meting was in januari 2016, daarna zijn voor 2017 en 2018 jaarplannen opgesteld met bijbehorende monitoring. Voor 2019 is opnieuw een jaarplan opgesteld.

De monitor van Duurzame Energie laat enerzijds de voortgang van de acties zien en anderzijds de mate waarin de vastgestelde doelen worden gerealiseerd. Duidelijk is dat significante effecten vaak pas op langere termijn zichtbaar zijn. Zo is het effect van windmolens pas zichtbaar als de molens operationeel zijn. Met de vaststelling van de Beleidsbrief Duurzame Energie door Provinciale Staten is afgesproken dat er vanaf 2016 jaarlijks een effectmeting wordt uitgevoerd om de vinger aan de pols te houden. Daarin worden de financiële instrumenten FSFE en Friese Energiepremie meegenomen. Tevens wordt jaarlijks het effect op de CO₂ uitstoot inzichtelijk gemaakt. Het effect op de werkgelegenheid wordt om de twee jaar gemeten. In 2018 is de monitor Energietransitie ontwikkeld en via de website beschikbaar gesteld.

Bijdrage aan de ambities van Wurkje mei Fryslân

De Beleidsbrief Duurzame Energie beoogt onder meer om meer groene energiegerelateerde arbeidsplaatsen te realiseren en draagt daarmee bij aan Wurkje mei Fryslân. De werkgelegenheid in de duurzame energiesector neemt gestaag toe. In 2016 waren er 2.070 duurzame energiebanen in Fryslân. Ten opzichte van 2010 groeide het aantal banen in deze sector met 34%. Actuele cijfers over 2018 zijn er (nog) niet. De groene energiesector zien we daarnaast als een innovatieve sector. De verwachting is dan ook dat er een positieve invloed zal zijn van de Beleidsbrief op de innovatie in Fryslân.

8-04 Uitvoeringsprogramma Duurzame Energie / Beleidsbrief Duurzame Energie

Voortgang van het uitvoeringsprogramma

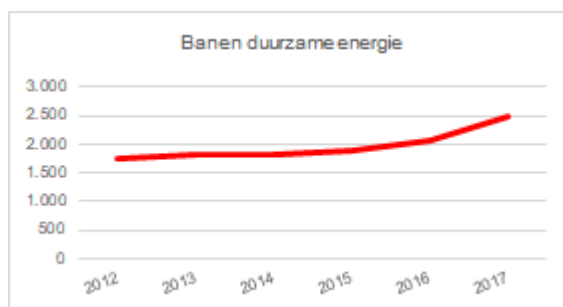
In 2013 heeft Provinciale Staten het Uitvoeringsprogramma Duurzame Energie 2014-2020 vastgesteld. In 2014 is gestart met de uitvoering. De doelstellingen van dit uitvoeringsprogramma liggen op de opwekking van duurzame energie, op het realiseren van energiebesparing en op het realiseren van 4.000 groene energiegerelateerde arbeidsplaatsen. Monitoring maakte een integraal deel uit van het uitvoeringsprogramma. In het nieuwe coalitieakkoord 'Mei Elkenien, Foar Elkenien' zijn de doelstellingen van het uitvoeringsprogramma Duurzame Energie van de vorige coalitie overgenomen. Daarnaast voegt het coalitieakkoord een aanvullend doel toe, namelijk dat in 2025 minimaal 25% van de Friese energievraag duurzaam wordt opgewekt.

In 2016 is de Beleidsbrief Duurzame Energie door Provinciale Staten vastgesteld. Hierin zijn de bestaande doelstellingen en ook de aanvullende doelstelling vastgelegd. Ook is monitoring in de nieuwe beleidsbrief opnieuw als een integraal onderdeel opgenomen. Voortbouwend op de monitoring van het oorspronkelijke uitvoeringsprogramma is in januari 2014 de nulmeting van het huidige coalitieakkoord en het daaraan gerelateerde duurzaamheidsprogramma 2014-2017 uitgevoerd. De tweede meting was in januari 2016, daarna zijn voor 2017 en 2018 jaarplannen opgesteld met bijbehorende monitoring.

De monitor van Duurzame Energie laat enerzijds de voortgang van de acties zien en anderzijds de mate waarin de vastgestelde doelen worden gerealiseerd. Duidelijk is dat significante effecten vaak pas op langere termijn zichtbaar zijn. Zo is het effect van windmolens pas zichtbaar als de molens operationeel zijn. Met de vaststelling van de Beleidsbrief Duurzame Energie door Provinciale Staten is afgesproken dat er vanaf 2016 jaarlijks een effectmeting wordt uitgevoerd om de vinger aan de pols te houden. Daarin worden de financiële instrumenten FSFE en Friese Energiepremie meegenomen. Tevens wordt jaarlijks het effect op de CO₂ uitstoot inzichtelijk gemaakt. Het effect op de werkgelegenheid wordt om de twee jaar gemeten.

Bijdrage aan de ambities van Wurkje mei Fryslân

De Beleidsbrief Duurzame Energie beoogt onder meer om meer groene energiegerelateerde arbeidsplaatsen te realiseren en draagt daarmee bij aan Wurkje mei Fryslân. De werkgelegenheid in de duurzame energiesector neemt gestaag toe. In 2016 waren er 2.070 duurzame energiebanen in Fryslân. Ten opzichte van 2010 groeide het aantal banen in deze sector met 34%. De groene energiesector zien we daarnaast als een innovatieve sector. De verwachting is dan ook dat er een positieve invloed zal zijn van de Beleidsbrief op de innovatie in Fryslân.

8-05 Uitvoeringsprogramma Gastvrij Fryslân / Beleidsbrief Gastvrijheidseconomie

In het jaar 2013 heeft Provinciale Staten het Uitvoeringsprogramma Gastvrij Fryslân vastgesteld. Als gevolg van het coalitieakkoord 'Mei Elkenien, Foar Elkenien' van 2015 is het programma Gastvrij Fryslân verlaten en is de Beleidsbrief Gastvrijheidseconomie opgesteld. Deze beleidsbrief is in juni 2016 door Provinciale Staten vastgesteld. Per 1 juli 2016 is de uitvoering ter hand genomen. Beoogd resultaat van de beleidsbrief is: bezoekers, meer, vaker en diverser. Het resultaat willen we aflezen aan 1) Vergroting van de omzet door recreatie en toerisme in Fryslân; 2) Vergroting van het aantal banen in de sector; 3) Stijging van Fryslân in de ranking van de nationale top-12 te kiezen bestemmingen en 4) Vergroting van de waardering van bezoekers.

De waarde van onze beleidsinspanningen lezen we af aan de groei in/van:

- de omzet in de Gastvrijheidseconomie;
- het aantal banen in de gastvrijheidsbranche;
- de ranking van de provincie in de nationale top 12 van de gekozen bestemmingen;
- de waardering van de bezoekers.

We rapporteren jaarlijks aan PS over de prestaties van GS en - onder verwijzing naar de beleidsbrief - haar doelgroepen. Daarnaast evalueren we in 2019 de effecten van de uitvoering van de beleidsbrief op de mienskip, uitgaande van de hoofddoelen van de beleidsbrief. Onderdeel daarvan is het effect van Merk Fryslân op de attentie en keuzes van bezoekers om naar Fryslân te komen. Tevens willen we, voor zover dat herleidbaar is, het effect van de beleidsbrief op de verandering in de Fryske mienskip onderzoeken en in beeld brengen.

Monitoringsrapportage Gastvrijheidseconomie Fryslân 2017

Elk jaar wordt een monitoringsrapportage Gastvrijheidseconomie opgesteld. Deze is in juni door GS vastgesteld en vervolgens per brief ter kennisgeving aan uw Staten gestuurd (19 juni 2018, kenmerk 01536418). In de monitoring vindt u de ontwikkeling van de vier hoofdindicatoren van de beleidsbrief.

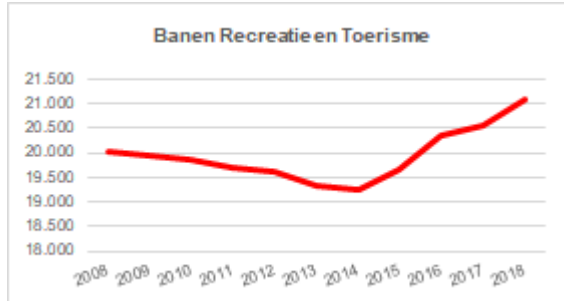
Position paper

Het jaar 2018 markeert een nieuwe periode voor de Friese gastvrijheidseconomie. Leeuwarden/Fryslân is Culturele Hoofdstad van Europa, wij behaalden dit jaar plek 3 van mooiste onontdekte bestemmingen van Lonely Planet en het Rijk wil in samenwerking met provincies komen tot een Masterplan Bestemming Nederland gezien de sterke groei van buitenlandse toeristen naar ons land.

Deze actuele ontwikkelingen noodzaken ons in 2018 positie te bepalen wat betreft de Friese gastvrijheidseconomie en een deel van de evaluatie om die reden te versnellen. Dit najaar is GS daarom voornemens een position paper Friese gastvrijheidseconomie 2030 vast te stellen en aan u aan te bieden. Dit document kan een bouwsteen vormen voor de door provincie Fryslân te bepalen koers in de periode 2019 – 2030 en in voorbereidende gesprekken hierover met het Ministerie van EZ en andere samenwerkingspartners.

Bijdrage aan de ambities van Wurdje mei Fryslân

De Beleidsbrief Gastvrijheidseconomie richt zich op het halen van meer bezoekers naar Fryslân. De ondernemers in de Friese gastvrijheidssector zouden hier van moeten en kunnen profiteren. Daarmee wordt in positieve zin bijgedragen aan de Friese economie. Dit is belangrijk, want de werkgelegenheid in de sector nam in de periode van 2008 tot 2014 langzaam af. Ook de bestedingen door recreanten en toeristen namen in die periode af. Voor een belangrijk deel is dat te verklaren door de economische recessie en de verandering van het consumentengedrag in de gastvrijheidssector. Na 2014 is weer een stijging van het aantal banen te zien. Per saldo waren er in 2017 in deze sector 5% meer banen dan in 2007.

Bijlage 7: Investerings 2018

Onderhanden en opgeleverde werken 2018

Project	UITGAVEN			INKOMSTEN			SALDO		
	Bestedingen 1-1-2018	Begroot 2018	Bestedingen 2018	Inkomsten 1-1-2018	Begroot 2018	Inkomsten 2018	aanschafwaarde 1-1-2018	2018	31-12-2018
Totaal projecten	1.182.310.235	266.642.800	118.693.049	806.645.326	167.923.700	57.481.519	375.664.909	98.719.100	436.876.440
Totaal bedrijfsmiddelen	256.665	2.806.600	654.638	0	0	35.552	256.665	2.806.600	875.751
Totaal grondbeleid	54.533.894	7.817.700	8.884.948	7.414.774	-1.965.700	5.351.975	47.119.120	9.783.400	50.652.093
Totaal Fin.vaste activa	242.169.035	163.450.000	14.672.485	7.351.556	3.439.100	6.273.684	234.817.479	160.010.900	243.216.280
Eindtotaal	1.479.269.830	440.717.100	142.905.121	821.411.656	169.397.100	69.142.730	657.858.174	271.320.000	731.620.564

Projecten 2018	UITGAVEN			INKOMSTEN			SALDO			Vervangings- investering	tijd	geld
	Bestedingen 1-1-2018	Begroot 2018	Bestedingen 2018	Inkomsten 1-1-2018	Begroot 2018	Inkomsten 2018	aanschafwaarde					
							1-1-2018	2018	31-12-2018			
PAB Brug Klaarkamp + Warrebrug	0	306.800	0	0	0	0	0	306.800	0	nee		
PAB Rogslootbrug	0	72.600	0	0	0	0	0	72.600	0	ja		
Sudergoabrege en Panhuysbrug	0	92.000	0	0	0	0	0	92.000	0	nee		
PAB Glasvezel en programmakosten	2.884.204	1.213.300	1.398.979	432.039	3.301.600	2.265.198	2.452.165	-2.088.300	1.585.946	nee		
PAB Cluster Van Harinxmakanaal	915.164	456.000	334.700	0	1.371.200	1.052.763	915.164	-915.200	197.100	nee		
PAB Cluster Zuid-Westhoek	1.430.987	1.129.000	473.403	570.000	0	0	860.987	1.129.000	1.334.389	nee		
PAB Swettehus tijdelijk	1.155.794	86.700	270.866	0	601.000	621.000	1.155.794	-514.300	805.660	nee		
PAB Cluster Van Harinxmakanaal 10 jr.	0	454.400	454.400	0	0	0	0	454.400	454.400	nee		
PAB Cluster Van Harinxmakanaal 25 jr.	0	634.000	503.600	0	0	0	0	634.000	503.600	nee		
PAB Cluster Van Harinxmakanaal 50 jr.	0	282.800	0	0	0	0	0	282.800	0	nee		
PAB Swettehus nieuwbouw	12.900	0	30.156	12.900	410.500	30.156	0	-410.500	0	nee		
PAB Swettehus tijdelijk 5 jr.	681	0	-681	0	0	0	681	0	0	nee		
PAB Aansluiting bruggen op Swettehus	0	140.000	17.440	0	0	0	0	140.000	17.440	Nee		
FMP Afstandbediening matrixborden	0	20.000	5.500	0	0	0	0	20.000	5.500	nee		
FMP Afstbed bijdr Swetteh nieuwb 12 jr.	0	17.300	0	0	0	0	0	17.300	0	nee		
FMP Afstbed bijdr Swetteh nieuwb 48 jr.	0	121.400	0	0	0	0	0	121.400	0	nee		
FMP Afstbed bijdr Swetteh tijdelijk 5 jr.	0	239.500	239.500	0	0	0	0	239.500	239.500	nee		
FMP Afstbed bijdr Swetteh tijdelijk 10 jr.	0	62.100	62.100	0	0	0	0	62.100	62.100	nee		
FMP Afstbed bijdr Swetteh tijdelijk 50 jr.	0	299.400	299.400	0	0	0	0	299.400	299.400	nee		
FMP Bijdr glasvezel en programmakosten	1.448.769	2.968.800	1.802.304	0	0	0	1.448.769	2.968.800	3.251.073	nee		
FMP Afstbed bruggen cluster Leeuwarden	0	1.000.000	0	0	0	0	0	1.000.000	0	nee		
Totaal afstandsbediening	7.848.498	9.596.100	5.891.667	1.014.939	5.684.300	3.969.117	6.833.559	3.911.800	8.756.108			
Aanmeldvoorziening (vh matrixborden)	0	20.000	0	0	0	0	0	20.000	0	nee		
FMP aanpassen sluisdrempeldiepte Workum	776.764	0	0	291.200	0	0	485.564	0	485.564	ja		
Electric Only route Bûtenfild	3.263.335	281.700	186.912	3.263.335	281.700	186.912	0	0	0	nee		
FMP bereikbh Terh/Grutte-Lytse Griene	1.176.154	19.700	0	1.175.759	20.100	0	395	-400	395	nee		
Totaal Friese Meren Projecten	5.216.253	321.400	186.912	4.730.294	301.800	186.912	485.959	19.600	485.959			
Brug Tzummarumervaart	2.731.197	25.000	23.507	930.000	0	0	1.801.197	25.000	1.824.704	Ja		
Brug Stroomkanaal Lemmer	6.507.463	100.000	4.415	0	0	0	6.507.463	100.000	6.511.878	Ja		
Onderzoek en voorbereiding kunstwerken	173.640	-73.700	-117.888	0	0	0	173.640	-73.700	55.752	Ja		
Warrebrug nabij Tijnje	362.484	1.719.500	1.915.300	0	0	0	362.484	1.719.500	2.277.784	Ja		
Brug Welsryp	93.876	575.000	303.405	0	0	0	93.876	575.000	397.281	Ja		
Brug Hallummervaart te Hallum	68.641	0	3.950	0	0	0	68.641	0	72.591	Ja		
Brug Baard	70.838	100.000	357.929	0	0	0	70.838	100.000	428.767	Ja		
Brug Dokkumer Grootdiep Engwierum	51.226	-30.500	3.950	0	0	0	51.226	-30.500	55.176	ja		
Bruggen over de Stroobosser Trekvaart	1.568.686	1.646.300	1.796.771	13.738	120.000	93.396	1.554.947	1.526.300	3.258.323	ja		
Armcoduiker Wieuwerd	0	0	3.950	0	0	0	0	0	3.950	nee		
Brug Willem Loresluis	30.511	399.100	78.368	0	0	0	30.511	399.100	108.879	nee		
Brug Ritsumazijl	0	2.000.000	2.047.359	0	0	0	0	2.000.000	2.047.359	nee		
Brug Dronrijp	1.686.936	7.327.100	2.868.662	0	0	0	1.686.936	7.327.100	4.555.598	nee		
Kunstwerken N359	151.414	1.000.000	647.957	0	0	0	151.414	1.000.000	799.370	nee		
Brug Follega Follegaasterbrug	30.511	0	3.950	0	0	0	30.511	0	34.461	nee		
Vervangen remmingwerken	997.117	1.995.700	757.150	0	0	0	997.117	1.995.700	1.754.268	nee		
Renovatie diverse beweegbare bruggen	22.217	0	-22.217	0	0	0	22.217	0	0	nee		
Stokersverlaat Appelscha	58.037	200.000	563.610	0	0	0	58.037	200.000	621.647	nee		
Vaste brug Hijum	38.011	0	3.950	0	0	0	38.011	0	41.962	nee		
Brug Klaarkamp	490.119	127.900	56.175	0	0	0	490.119	127.900	546.294	nee		
Prikkedam te Makkinga	48.784	48.800	3.950	0	0	0	48.784	48.800	52.734	nee		
MPK Bedrijfsvoering	1.882.700	1.750.000	-1.833.200	0	0	0	1.882.700	1.750.000	49.500	nee		
Sudergobrege Workum	53.848	2.646.200	1.486.692	0	0	0	53.848	2.646.200	1.540.539	nee		
Brug Rottum	0	0	3.950	0	0	0	0	0	3.950	nee		
Jousterbrug Heerenveen	0	0	3.950	0	0	0	0	0	3.950	nee		
Skarsterbrug	0	0	3.950	0	0	0	0	0	3.950	nee		
Gerke Numanbrug Gorredijk	0	0	3.950	0	0	0	0	0	3.950	nee		
Brug Zijsterrijd Kollum	0	0	10.840	0	0	0	0	0	10.840	nee		
Oldetrijsterbrug	0	0	3.950	0	0	0	0	0	3.950	nee		
Brug Nieuweschoot	0	0	26.170	0	0	0	0	0	26.170	nee		

Projecten 2018	UITGAVEN			INKOMSTEN			SALDO			Vervangings- investering	tijd	geld
	Bestedingen 1-1-2018	Begroot 2018	Bestedingen 2018	Inkomsten 1-1-2018	Begroot 2018	Inkomsten 2018	aanschafwaarde					
							1-1-2018	2018	31-12-2018			
Brug Mildam	0	0	3.950	0	0	0	0	0	3.950	nee		
Brug Oldelamer Munnekeburen	0	0	3.950	0	0	0	0	0	3.950	nee		
Brug Zijlroede Lemmer	0	0	3.950	0	0	0	0	0	3.950	nee		
Brug Ravenswoud Appelscha	0	0	3.950	0	0	0	0	0	3.950	nee		
Brug Noorder Oudeweg Broek	0	0	3.950	0	0	0	0	0	3.950	nee		
Brug Linthorst Homansluis	0	0	3.950	0	0	0	0	0	3.950	nee		
Brug Donkerbroek	0	0	3.950	0	0	0	0	0	3.950	nee		
Sansleatbregge Terherne	0	0	3.950	0	0	0	0	0	3.950	nee		
Koebrug bij Metslawier	0	0	9.367	0	0	0	0	0	9.367	nee		
Stationsbrug te Franeker	10.274.328	360.000	102.998	2.066.350	0	0	8.207.978	360.000	8.310.976	Ja		
Totaal Kunstwerken (MPK)	27.392.581	21.916.400	11.158.428	3.010.088	120.000	93.396	24.382.493	21.796.400	35.447.525			
N381	144.889.493	6.200.000	7.264.326	74.907.460	19.595.100	7.244.326	69.982.033	-13.395.100	70.002.033	nee		
CA: Algemeen	380.336.158	35.436.200	-7.399.126	251.972.022	23.706.900	-17.402.873	128.364.135	11.729.300	138.367.882	nee		
N31 Haak om Leeuwarden	126.580.509	34.793.700	11.221.049	126.580.304	29.623.400	11.221.254	205	5.170.300	0	Nee		
RSP Bereikbaarheid Leeuwarden	155.621.661	20.650.600	11.771.568	133.802.656	28.475.700	135.000	21.819.005	-7.825.100	33.455.574	Nee		
RSP Startkrediet	8.542.730	1.000.000	1.135.079	3.463.174	169.500	173.000	5.079.556	830.500	6.041.635	Nee		
Reconstructie N359 Lemmer	3.080.171	12.213.200	6.306.187	1.251.700	300.000	81.348	1.828.471	11.913.200	8.053.310	Nee		
Refurbishment	0	564.000	0	0	0	0	0	564.000	0	Nee		
N359 drie tunnels	0	1.000.000	641.557	0	1.000.000	641.557	0	0	0	nee		
Project ESGL Extra Sneltrain Gron Lwd	0	17.000.000	0	0	0	0	0	17.000.000	0	nee		
N398 Noordwesttangent	26.629.055	441.400	439.658	4.890.310	0	0	21.738.745	441.400	22.178.403	nee		
Dris panelen	0	1.140.000	0	0	500.000	0	0	640.000	0	Nee		
OV plushaltes	62.531	387.500	78.411	0	0	0	62.531	387.500	140.942	Nee		
Stalling Schiermonnikoog	2.100	300.000	0	0	0	0	2.100	300.000	2.100	nee		
Totaal Majeure projecten	845.744.407	131.126.600	31.458.709	596.867.626	103.370.600	2.093.611	248.876.781	27.756.000	278.241.879			
Duurzame Openbare Verlichting	1.891.106	601.500	141.485	32.067	0	0	1.859.039	601.500	2.000.524	nee		
Totaal Overige infra wegen	1.891.106	601.500	141.485	32.067	0	0	1.859.039	601.500	2.000.524			
DNA gebouw beleefcentrum	2.664.044	336.000	335.957	0	0	0	2.664.044	336.000	3.000.000	nee		
Lan fan Taal Taalexpo	1.315.204	84.800	97.588	0	522.000	534.792	1.315.204	-437.200	878.000	nee		
Totaal Overige projecten afschrijving	3.979.248	420.800	433.545	0	522.000	534.792	3.979.248	-101.200	3.878.000			
Vaarweg Lemmer-Delfzijl	18.360.399	357.700	0	18.360.399	357.700	0	0	0	0	nee		
Vervanging brug Skulenboarch en Kootstertille	1.058.991	282.800	0	1.058.991	282.800	0	0	0	0	Nee		
Vervanging brug Burgum	0	0	22.611.521	0	0	21.712.478	0	0	899.042	Nee		
ESGL-tunnel Hurdegaryp	75.574	5.000.000	1.649.578	0	0	0	75.574	5.000.000	1.725.152	nee		
Staannde mastroute	22.027.383	0	0	22.027.383	0	0	0	0	0	Nee		
Turfroute profielverruiming	5.752.202	5.315.000	3.182.361	5.752.202	5.315.000	3.182.361	0	0	0	Nee		
Totaal Projecten niet geactiveerd	47.274.550	10.955.500	27.443.459	47.198.976	5.955.500	24.894.839	75.574	5.000.000	2.624.194			
N392 rondweg Gorredijk	8.726.815	13.300	0	4.899.380	31.700	31.666	3.827.436	-18.400	3.795.770	nee		
N358 Lutkepost Augustinusga fase 2	3.227.537	128.000	89.979	2.532.668	91.000	88.534	694.869	37.000	696.313	nee		
N919 Afslag Klazingawei	251.121	36.100	31.943	22.500	0	0	228.621	36.100	260.564	nee		
N361 Afslag Morra	554.774	91.600	85.360	0	0	0	554.774	91.600	640.134	nee		
N393 kom Minnertsge	740.502	76.200	116.986	614.200	65.000	23.000	126.302	11.200	220.288	nee		
N351 Nijeholtpade	257.879	0	436	39.700	0	0	218.179	0	218.615	nee		
N369 Rottevalle Zuid	532.083	0	1.710	15.000	0	0	517.083	0	518.793	nee		
N353 Westvierdeparten	312.734	0	1.132	52.500	0	0	260.234	0	261.366	nee		
Onderdoorgang N31 voor Dairy Campus	773.000	0	0	0	0	0	773.000	0	773.000	nee		
N910 afslag Augsbuurt (Lijkweg) RYP	0	132.000	132.000	0	0	0	0	132.000	132.000	nee		
N358 Uterwei (Noordelijke deel)	3.188.528	4.805.000	1.762.896	868.406	1.038.300	821.068	2.320.122	3.766.700	3.261.950	nee		
N369 Kootstermolen - Kootstertille	1.724.948	466.500	549.301	481.292	130.000	123.758	1.243.656	336.500	1.669.199	nee		
N359 stroomweg Leeuwarden - Bolsward	12.960.319	568.700	216.827	2.672.110	0	3.271	10.288.209	568.700	10.501.764	nee		
N357 opwaardering Stiens - Holwerd	11.135.144	1.784.400	1.863.530	5.088.094	20.000	152.828	6.047.050	1.764.400	7.757.752	nee		
N358 Skieding (Zuidelijke deel)	949.598	1.000.000	563.064	423.000	0	0	526.598	1.000.000	1.089.662	nee		
N358 bebouwde kom Ee	1.107.064	513.800	732.229	142.500	440.000	440.000	964.564	73.800	1.256.793	nee		
N359 Afslag Oudemirdum	534.379	190.900	50.670	0	0	0	534.379	190.900	585.049	nee		
N919 Afslag Rijweg	34.831	498.900	59.668	2.525	5.000	4.975	32.306	493.900	86.999	nee		
N359 Bolsward-A7 aansluiting noordzijde	82.873	400.000	43.962	0	0	0	82.873	400.000	126.835	nee		
N355 fietsoversteek Hesseweg	14.440	585.500	332.410	14.400	135.600	135.600	40	449.900	196.850	nee		

Projecten 2018	UITGAVEN			INKOMSTEN			SALDO			Vervangings- investering	tijd	geld
	Bestedingen 1-1-2018	Begroot 2018	Bestedingen 2018	Inkomsten 1-1-2018	Begroot 2018	Inkomsten 2018	aanschafwaarde					
							1-1-2018	2018	31-12-2018			
N384 Franeker - A31	567.248	56.600	31.549	0	0	0	567.248	56.600	598.797	nee		
N393 Kom Tzummarum	16.836	345.000	104.548	0	85.500	11.500	16.836	259.500	109.884	nee		
N351 Afslag Lindedijk	0	534.000	37.928	0	0	0	0	534.000	37.928	nee		
N354 Tsiengerbuorren- Dearsum	829.092	2.135.600	243.985	13.000	708.000	708.000	816.092	1.427.600	352.077	nee		
N357 Tsiens zuid	1.485.605	354.000	268.318	1.225.700	35.000	35.000	259.905	319.000	493.224	nee		
N351 Wolvega Hoofdweg west	302.187	175.100	142.698	0	0	0	302.187	175.100	444.884	nee		
Opkomende verkeersveiligheidsknelpunten	30.000	70.000	19.909	0	0	0	30.000	70.000	49.909	nee		
N924 Oosterzee Echten Echternerbrug RYP	0	60.000	62.635	0	0	0	0	60.000	62.635	nee		
N383 Marsum RYP	0	284.100	63.838	0	90.000	63.838	0	194.100	0	nee		
N919 Oosterwolde - Drentse grens RYP	7.390	625.600	606.818	0	150.000	150.000	7.390	475.600	464.208	nee		
N917 Selmien Haulerwijk RYP	1.219.017	900.000	176.224	500.000	480.000	480.000	719.017	420.000	415.241	nee		
N393 Stiens Harlingen RYP	1.039.048	1.287.700	373.271	0	0	0	1.039.048	1.287.700	1.412.320	nee		
N384 Dongjum Tzummarum RYP	950	10.000	54.887	0	0	0	950	10.000	55.837	nee		
N380 Oudeschoot Donkerbroek RYP	107	826.400	77.834	0	0	0	107	826.400	77.941	nee		
N369 Drachten-Kootstert: bajon. en fietsover. RYP	1.133.932	1.591.500	100.311	707.659	315.000	-39.771	426.273	1.276.500	566.355	nee		
N359 Sondel Lemmer RYP	377.304	3.751.500	1.880.705	377.304	821.900	321.896	0	2.929.600	1.558.809	nee		
N359 Bolsward Workum RYP	304	1.500.000	298.549	0	700.000	0	304	800.000	298.853	nee		
N358 De Skieding Surhuisterveen - A7 RYP	31.500	0	3.230	0	0	0	31.500	0	34.730	nee		
N355 Twijzel Quatrebras RYP	26.137	1.000.000	456.057	0	490.000	0	26.137	510.000	482.194	nee		
N353 Oldeberkoop Stellingenweg RYP	128	0	14.762	0	0	0	128	0	14.890	nee		
N351 Slijkenburg - Wolvega RYP	438	1.522.000	149.160	0	684.000	0	438	838.000	149.598	nee		
Provinciebreed deel 2 RYP	553.766	823.700	113.206	0	22.200	22.159	553.766	801.500	644.813	nee		
Vergevingsgezinde markering Fietspaden	150.000	150.000	280.000	0	0	0	150.000	150.000	430.000	nee		
Verbreding Fietspaden	183.496	941.500	193.483	0	0	0	183.496	941.500	376.979	nee		
Verbetering Fietsnetwerk Fietspaden	0	811.000	0	0	0	0	0	811.000	0	nee		
Knelpuntenpot Fietspaden	0	304.500	269.402	0	0	0	0	304.500	269.402	nee		
Betere relatie fiets- en landb verk Fietsp	0	130.500	103.396	0	0	0	0	130.500	103.396	nee		
N361 Tytsjerk - Gytsjerk RYP	24.209	380.300	80.567	0	0	0	24.209	380.300	104.777	nee		
Op zichzelfstaande locaties RYP	221.088	934.500	45.886	0	0	0	221.088	934.500	266.974	nee		
Knelpuntenpot RYP	0	149.300	48.572	0	0	0	0	149.300	48.572	nee		
FMP Bijdrage Swettehus nieuwbouw 24 jr.	0	34.700	0	0	0	0	0	34.700	0	Ja		
Bermverharding RYP	180.472	1.029.500	737.925	0	0	0	180.472	1.029.500	918.397	nee		
Div oversteekloc en traj Engwierum RYP	39.712	1.357.300	3.000.731	0	900.000	902.750	39.712	457.300	2.137.693	nee		
N351 Wolvega-Oosterwolde uitritten RYP	0	391.500	90.277	0	0	0	0	391.500	90.277	nee		
N392 Krp Akkrum Aldeb Tijnje Gorred RYP	0	980.400	199.145	0	209.000	39.000	0	771.400	160.145	nee		
Obstakelbeveiliging RYP	0	555.000	186.283	0	0	0	0	555.000	186.283	nee		
N356 krp N358 richting veerh Holwerd RYP	0	0	45.092	0	160.000	0	0	-160.000	45.092	nee		
N913 krp Waldwei op- afrit Earnewald RYP	0	300.000	46.401	0	0	0	0	300.000	46.401	nee		
N358 Skieding	0	4.600.000	184.114	0	1.000.000	184.114	0	3.600.000	0	nee		
N910 Stroobossertrekweg 2e fase	4.765.604	0	5.728	1.418.079	0	0	3.347.525	0	3.353.253	nee		
N361 Afslag Rhaladyk	531.745	63.100	11.547	4.010	11.000	10.990	527.735	52.100	528.292	nee		
N919 De Knolle Oosterwolde	189.255	0	0	0	0	0	189.255	0	189.255	nee		
N359 Brekkenpolder	355	599.600	0	0	0	0	355	599.600	355	nee		
Afstandsbediening bedrijfsvoering	700.500	500.000	-700.500	0	0	0	700.500	500.000	0	nee		
Kwaliteitsverbetering haltevoorzieningen	326.571	2.050.000	1.414.871	0	0	0	326.571	2.050.000	1.741.443	Nee		
Verbetering Venekoterweg bebouwde kom	468.443	456.200	1.094	468.443	456.200	1.094	0	0	0	nee		
Totaal Reguliere en kleine projecten	62.511.006	45.862.600	18.158.535	22.582.469	9.274.400	4.715.269	39.928.537	36.588.200	53.371.803			
Ministations Joure	684.181	368.300	0	0	0	0	684.181	368.300	684.181	nee		
RSP Traverse Harlingen	120.658.799	24.471.000	16.331.289	82.567.381	27.215.200	15.142.631	38.091.418	-2.744.200	39.280.075	Nee		
RSP Joure	59.109.606	21.002.600	7.489.020	48.641.486	15.479.900	5.850.950	10.468.121	5.522.700	12.106.190	Nee		
Totaal Rijksprojecten	180.452.587	45.841.900	23.820.309	131.208.867	42.695.100	20.993.581	49.243.720	3.146.800	52.070.447			
Totaal projecten	1.182.310.235	266.642.800	118.693.049	806.645.326	167.923.700	57.481.519	375.664.909	98.719.100	436.876.440			

Bedrijfsmiddelen 2018	UITGAVEN			INKOMSTEN			SALDO			Vervangings- investering	tijd	geld
	Bestedingen 1-1-2018	Begroot 2018	Bestedingen 2018	Inkomsten 1-1-2018	Begroot 2018	Inkomsten 2018	aanschafwaarde 1-1-2018	2018	31-12-2018			
Camera ed filmploeg 2017	5.894	1.100	0	0	0	0	5.894	1.100	5.894	Ja	☒	☒
ICT Desktop management platform 2018	0	156.000	155.929	0	0	0	0	156.000	155.929	Ja	☒	☒
Smartphones 2018	0	205.000	208.684	0	0	21.552	0	205.000	187.132	Ja	☒	☒
KCC werkplekken	28.643	11.300	10.582	0	0	0	28.643	11.300	39.225	Ja	☒	☒
KCC Telefooncentrale	41.447	10.700	23.363	0	0	14.000	41.447	10.700	50.810	Ja	☒	☒
Aanschaf microsoft HUB	0	20.000	22.420	0	0	0	0	20.000	22.420	nee	☒	☒
Communicatie vormgeving	0	7.000	0	0	0	0	0	7.000	0	Ja	☒	☒
Plotter 2018	0	16.000	0	0	0	0	0	16.000	0	Ja	☒	☒
Implementatie GRIS Grondatabank	0	128.900	97.075	0	0	0	0	128.900	97.075	nee	☒	☒
FUMO Mobile Devices	0	289.000	2.727	0	0	0	0	289.000	2.727	ja	☒	☒
Totaal Automatisering	75.984	845.000	520.780	0	0	35.552	75.984	845.000	561.212			
Repro Sheetfeeder en rilmachine	0	29.900	0	0	0	0	0	29.900	0	ja	☒	☒
Totaal Overige bedrijfsmiddelen	0	29.900	0	0	0	0	0	29.900	0			
PW 10 inspectievaartuig	91.843	768.200	713	0	0	0	91.843	768.200	92.556	nee	☒	☒
PW2 generator	0	20.000	0	0	0	0	0	20.000	0	nee	☒	☒
PW2 motor	0	31.000	0	0	0	0	0	31.000	0	nee	☒	☒
PW2 omvormer/lader	0	5.000	0	0	0	0	0	5.000	0	nee	☒	☒
PW2 radar	0	5.000	0	0	0	0	0	5.000	0	nee	☒	☒
PW 205 motor (2017)	23.491	0	3.329	0	0	0	23.491	0	26.820	nee	☒	☒
PW 308 kraan (2017)	10.800	0	6.347	0	0	0	10.800	0	17.147	nee	☒	☒
PW 102 omvormer/lader (2020)	0	20.000	0	0	0	0	0	20.000	0	nee	☒	☒
PW 2 generator (2018)	0	40.000	0	0	0	0	0	40.000	0	nee	☒	☒
PW 2 omvormer/lader (2018)	0	5.000	0	0	0	0	0	5.000	0	nee	☒	☒
PW 2 schip midlife update incl spudpalen (2018)	0	200.000	0	0	0	0	0	200.000	0	nee	☒	☒
PW 205 (refit) naar nieuw areaal waterwet (2018)	0	50.000	0	0	0	0	0	50.000	0	nee	☒	☒
PW 206 peil kompas ed (2018)	0	53.000	0	0	0	0	0	53.000	0	nee	☒	☒
PW 304 kraan (2018)	0	45.000	0	0	0	0	0	45.000	0	nee	☒	☒
PW 308 generator (2018)	0	20.000	0	0	0	0	0	20.000	0	nee	☒	☒
PW 308 mechanisatie oa spudpalen (2018)	0	60.000	0	0	0	0	0	60.000	0	nee	☒	☒
PW2 david kraan (2018)	0	8.200	0	0	0	0	0	8.200	0	nee	☒	☒
PW2 motor (2018)	0	31.000	0	0	0	0	0	31.000	0	nee	☒	☒
PW2 peil kompas ed (2018)	0	53.000	0	0	0	0	0	53.000	0	nee	☒	☒
PW2 radar (2018)	0	5.000	0	0	0	0	0	5.000	0	nee	☒	☒
PW205 flak + kiemen (2018)	0	40.000	0	0	0	0	0	40.000	0	nee	☒	☒
PW308 refit stuurhut etc (2018)	0	100.000	0	0	0	0	0	100.000	0	nee	☒	☒
Aanschaf PW207	0	18.200	17.706	0	0	0	0	18.200	17.706	ja	☒	☒
PW 207 Motor en Trailer	0	0	8.184	0	0	0	0	0	8.184	ja	☒	☒
Totaal Voer- en vaartuigen	126.135	1.577.600	36.278	0	0	0	126.135	1.577.600	162.412			
Welkomstborden gladheid I (2017)	0	27.000	20.000	0	0	0	0	27.000	20.000	nee	☒	☒
Welkomstborden gladheid II (2017)	0	27.000	20.000	0	0	0	0	27.000	20.000	nee	☒	☒
Totaal Gereedschappen	0	54.000	40.000	0	0	0	0	54.000	40.000			
Sneeuwploeg Nido SNK270-EPZEPZ20284 2018	0	13.300	0	0	0	0	0	13.300	0	ja	☒	☒
Welkomstborden gladheid III 2017	0	27.000	20.000	0	0	0	0	27.000	20.000	nee	☒	☒
Sneeuwploeg Nido SNK270-EPZEPZ20284 2018	0	13.300	0	0	0	0	0	13.300	0	ja	☒	☒
Sneeuwploeg Nido SNK270EPZSNK20289 2018	0	13.300	0	0	0	0	0	13.300	0	ja	☒	☒
Sneeuwploeg Nido SNK270EPZSNK20828 2018	0	13.300	0	0	0	0	0	13.300	0	ja	☒	☒
Sneeuwploeg Nido SNK270REPZSNK20290 2018	0	13.300	0	0	0	0	0	13.300	0	ja	☒	☒
Sneeuwploeg Nido SNK270EPZSNK20286 2018	0	13.300	0	0	0	0	0	13.300	0	ja	☒	☒
Sneeuwploeg Nido SNK270EPZSNK20285 2018	0	13.300	0	0	0	0	0	13.300	0	ja	☒	☒
Sneeuwploeg Nido SNK30EPZSNK20598 2018	0	13.600	0	0	0	0	0	13.600	0	ja	☒	☒
Totaal Gladheidsbestrijding	0	133.700	20.000	0	0	0	0	133.700	20.000			
Aanpassingen steunpunten/zoutloodsen 2015	0	40.000	0	0	0	0	0	40.000	0	nee	☒	☒
Uitwellingerga loods (2017)	44.354	-4.400	0	0	0	0	44.354	-4.400	44.354	nee	☒	☒
Swettehus totaal	0	0	3.519	0	0	0	0	0	3.519	nee	☒	☒
Serre Skulherne	0	34.000	34.061	0	0	0	0	34.000	34.061	nee	☒	☒
Machine Xerox FZ Inkoop 2018	0	7.000	0	0	0	0	0	7.000	0	Ja	☒	☒
Diverse apparatuur scanners/plotters/repro 2017	2.694	47.300	0	0	0	0	2.694	47.300	2.694	Ja	☒	☒

	UITGAVEN			INKOMSTEN			SALDO			Vervangings- investering	tijd	geld
	Bestedingen 1-1-2018	Begroot 2018	Bestedingen 2018	Inkomsten 1-1-2018	Begroot 2018	Inkomsten 2018	aanschafwaarde					
							1-1-2018	2018	31-12-2018			
Bedrijfsmiddelen 2018												
Bureaustoelen swoppers	7.499	42.500	0	0	0	0	7.499	42.500	7.499	Ja		
Totaal Huisvesting	54.547	166.400	37.580	0	0	0	54.547	166.400	92.127			
Totaal bedrijfsmiddelen	256.665	2.806.600	654.638	0	0	35.552	256.665	2.806.600	875.751			

Grondbeleid 2018	UITGAVEN			INKOMSTEN			SALDO			Vervangings- investering	tijd	geld
	Bestedingen 1-1-2018	Begroot 2018	Bestedingen 2018	Inkomsten 1-1-2018	Begroot 2018	Inkomsten 2018	aanschafwaarde					
							1-1-2018	2018	31-12-2018			
Anticiperende grondaankopen	8.849.009	0	0	5.449.009	0	0	3.400.000	0	3.400.000	nee		
Natuurgrond tbv internationale opgave	5.861.592	2.588.400	3.137.272	0	0	111.510	5.861.592	2.588.400	8.887.353	nee		
Natuurgrond tbv provinciale opgave	13.965.259	7.690.400	1.447.259	315.349	-315.300	339.793	13.649.910	8.005.700	14.757.375	nee		
Gronden buiten herijkte EHS	25.690.535	-2.461.100	4.300.418	1.650.416	-1.650.400	4.900.672	24.040.119	-810.700	23.439.865	nee		
Veenweidevisie grond De Welle Woudsend	167.500	0	0	0	0	0	167.500	0	167.500	nee		
Totaal grondbeleid	54.533.894	7.817.700	8.884.948	7.414.774	-1.965.700	5.351.975	47.119.120	9.783.400	50.652.093			

Financieel vaste activa 2018	UITGAVEN			INKOMSTEN			SALDO			Vervangings- investering	tijd	geld
	Bestedingen 1-1-2018	Begroot 2018	Bestedingen 2018	Inkomsten 1-1-2018	Begroot 2018	Inkomsten 2018	aanschafwaarde 1-1-2018	2018	31-12-2018			
ELAN ANV Zuid Oost Fryslân	78.005	0	0	0	15.600	15.601	78.005	-15.600	62.404	nee		
ANV Westergo ANLB 2016	115.162	0	0	0	23.000	23.032	115.162	-23.000	92.130	nee		
ANV Waddenvogels ANLB 2016	198.650	0	0	0	39.700	39.730	198.650	-39.700	158.920	nee		
ANV Waadrane ANLB 2016	192.632	0	0	0	38.500	38.526	192.632	-38.500	154.105	nee		
Gebiedscoop It Lege Midden U.A. AnLB 2016	271.000	0	0	0	54.200	54.200	271.000	-54.200	216.800	nee		
Coöperatieve vereniging Sudwestkust UA	254.735	0	0	0	50.900	50.947	254.735	-50.900	203.788	nee		
FVA B0603 Energij Koöperasjje Fryslan UA	70.000	0	0	35.000	35.000	35.000	35.000	-35.000	0	nee		
FVA B0603 Energy Challenges	200.000	100.000	100.000	0	66.700	6.667	200.000	33.300	293.333	nee		
FVA B0603 NLD energie UA	300.000	0	0	1.656	150.000	73.344	298.344	-150.000	225.000	nee		
FVA Revolverend Kredietb Ned Midd MKB Frysl	2.500.000	0	0	1.750.000	150.000	750.000	750.000	-150.000	0	nee		
FVA B1104 Revolverend DTC Dairy training center	300.000	0	0	62.500	30.000	0	237.500	-30.000	237.500	nee		
FVA B1102 Rev Kredietb prime mover fac Compakboard	1.580.000	0	0	149.105	105.300	0	1.430.895	-105.300	1.430.895	nee		
FVA B 1105 Revolv. Krediet Urgente proj. Pl groep	842.500	0	0	173.181	56.200	51.486	669.319	-56.200	617.833	nee		
FVA B1105 Revolverend Project Oude Mavo Dokkum	345.000	0	0	345.000	0	0	0	0	0	nee		
FVA B1105 Revolverend Studentencampus Leeuwarden	1.191.098	0	0	205.134	79.700	72.789	985.964	-79.700	913.175	nee		
FVA B1105 Revolverend Keningstate Franeker	2.500.000	0	0	0	2.500.000	2.500.000	2.500.000	-2.500.000	0	nee		
Mr 29 Financieringsregeling sociale huur	0	618.600	0	0	0	0	0	618.600	0	nee		
Mr 28 Participatieregeling bijzondere huurproj	0	1.440.000	0	0	0	0	0	1.440.000	0	nee		
Mr 13 Prime movers faciliteiten	0	2.485.000	0	0	0	0	0	2.485.000	0	nee		
B0601 FOM kapitaalstorting	8.000.000	4.000.000	-2.241.000	0	0	0	8.000.000	4.000.000	5.759.000	nee		
Mr 1 Marketing-/ exportbevordering Agrofood	0	375.000	0	0	0	0	0	375.000	0	nee		
FVA Revolverend Van der Meulen Hallum	800.000	0	0	0	0	0	800.000	0	800.000	nee		
FVA Revolverend Das-Fritec	135.000	0	0	0	54.000	0	135.000	-54.000	135.000	nee		
FVA UCF 2e fase lening	0	10.000.000	0	0	0	0	0	10.000.000	0	nee		
FVA B1105 Revolverend krediet Hegie	154.000	0	0	154.000	7.700	0	0	-7.700	0	nee		
FVA B1105 Revolv krediet Tridente Real Estate CV	300.000	0	0	42.614	20.500	58.750	257.386	-20.500	198.636	nee		
FVA B1102 Dutch steel profiles	515.000	0	0	94.600	51.600	420.400	420.400	-51.600	0	nee		
FVA B1105 Studentenhuisvesting Leeuwarden 3BV	1.059.627	400	0	38.767	-38.800	71.073	1.020.860	39.200	949.788	nee		
FVA B1105 Dekemastate Jirnsum	0	0	0	0	13.000	0	0	-13.000	0	nee		
FVA B1105 Zorgboederij De Stobbepoele	148.750	0	0	0	9.000	10.038	148.750	-9.000	138.712	nee		
FVA B1105 Arend Stuyt beheer BV	0	0	0	0	13.700	0	0	-13.700	0	nee		
FVA B1105 De Wiksel RBS Vastgoed	332.635	0	0	0	16.600	315.793	332.635	-16.600	16.842	nee		
FVA B1105 Curacaostraat Gerlofs	150.000	0	0	0	10.000	9.322	150.000	-10.000	140.678	nee		
FVA B1105 East-Kime Modderman	175.000	0	0	0	11.700	10.815	175.000	-11.700	164.185	nee		
FVA B1105 VOF Trijesprong Drachten	125.000	0	0	0	6.300	5.826	125.000	-6.300	119.174	nee		
FOM Agio overname leningen MKB Ondernemingsimpuls	1.420.000	2.980.000	-30.000	0	0	0	1.420.000	2.980.000	1.390.000	nee		
FVA B1105 Tieluk BV	0	500.000	500.000	0	69.000	60.345	0	431.000	439.655	nee		
Versnelling breedband	0	800.000	0	0	0	0	0	800.000	0	nee		
Breedband lening	0	19.250.000	3.849.211	0	0	0	0	19.250.000	3.849.211	nee		
FUMO Beeldschermen	0	9.200	0	0	0	0	0	9.200	0	nee		
FVA aandelen Thialf OG BV	4.055.622	0	0	0	0	0	4.055.622	0	4.055.622	nee		
FVA Participatie Oikocredit Nederlands Fonds	108.667	0	2.274	0	0	0	108.667	0	110.941	nee		
FVA Stelpost toe te delen revolverende middelen	0	11.400	0	0	0	0	0	11.400	0	nee		
FVA FSFE BV kapitaal	10.362.000	17.234.000	2.742.000	0	0	0	10.362.000	17.234.000	13.104.000	nee		
FVA FSFE BV lening	12.800.000	47.200.000	9.750.000	0	0	0	12.800.000	47.200.000	22.550.000	nee		
B0603 Hartman Energie BV krediet subsidie	4.900.000	0	0	4.100.000	0	0	800.000	0	800.000	nee		
Hybride kapitaal NWB en BNG	100.000.000	0	0	0	0	0	100.000.000	0	100.000.000	nee		
Leningen decentrale overheden via BNG	60.875.000	39.125.000	0	200.000	-200.000	1.600.000	60.675.000	39.325.000	59.075.000	nee		
FVA Aandelen NOM PS 22-6-2016	21.480.620	1.171.400	0	0	0	0	21.480.620	1.171.400	21.480.620	nee		
FVA Lening Innovatieve Fonds Noord Nederland IFNN	3.333.333	0	0	0	0	0	3.333.333	0	3.333.333	nee		
FOM Agio internationaal ondernemen	0	3.000.000	0	0	0	0	0	3.000.000	0	nee		
FOM groeifaciliteit MKB	0	12.000.000	0	0	0	0	0	12.000.000	0	nee		
FVA Geldlening glasvezel	0	1.000.000	0	0	0	0	0	1.000.000	0	nee		
Fryslan Hurde Wyn BV aandelen kapitaal	0	100	0	0	0	0	0	100	0	nee		
Fryslan Hurde Wyn BV lening voorfinanciering	0	149.900	0	0	0	0	0	149.900	0	nee		
Totaal Fin.vaste activa	242.169.035	163.450.000	14.672.485	7.351.556	3.439.100	6.273.684	234.817.479	160.010.900	243.216.280			
Eindtotaal	1.479.269.830	440.717.100	142.905.121	821.411.656	169.397.100	69.142.730	657.858.174	271.320.000	731.620.564			

Deel II

Jaarrekening 2018

J A A R R E K E N I N G 2 0 1 8

Statenvergadering

woensdag 22 mei 2019

Gedeputeerde Staten van Fryslân

dinsdag 2 april 2019

Versie 2-4-2019

Inhoudsopgave

	Pagina	
1	Inleiding	358
2	Balans en exploitatie	
2.1	Balans	359
2.2	Overzicht van lasten en baten in de jaarrekening	360
2.3	Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling	361
2.4	Toelichting op de balans	366
2.5	Gebeurtenis na balansdatum	371
2.6	Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT)	372
2.7	Begrotingsonrechtmatigheid	374
2.8	Toelichting rekeningresultaat	376
2.9	Berekening benutting drempelbedrag SKB	379
3	Tijdelijke budgetten	373
4	Controleverklaring	389
5	Bijlagen	
1	Structurele en niet structurele lasten en baten	393
2	Overzicht gewaarborgde geldleningen	394
3	Specifieke uitkeringen (SiSa-verantwoording)	395
4	Gerealiseerde lasten en baten per taakveld	397
5	Taakveld BBV verdeling per programma	398

1 Inleiding

Deel II van de jaarstukken is de jaarrekening. Deze is opgebouwd uit de programmarekening en de balans, inclusief toelichtingen.

In de programmarekening verantwoorden we de baten en lasten in 2018 van de beleidsprogramma's en de algemene dekkingsmiddelen. We vergelijken de lasten en de baten met de begroting 2018 en de begroting na wijziging (bij de 2e bestuursrapportage).

De samenstelling van het vermogen op 31 december 2018 (de passiva) in de balans geeft aan hoe de provinciale bezittingen (activa) zijn gefinancierd. Deze bezittingen zijn voornamelijk gefinancierd door de reserves, het zogenoemde eigen vermogen.

Het jaarrekeningresultaat is de verbindende schakel tussen de programmarekening en de balans. Het jaarrekeningresultaat 2018 van € 80,6 miljoen presenteren we op de balans als nog te bestemmen resultaat en wordt daarmee toegevoegd aan het eigen vermogen. Het hoge rekeningresultaat wordt voor een groot gedeelte veroorzaakt door de financiële uitwerking van de nota vereenvoudiging financieel beleid in het Jaarrekening 2018 en meerjarenbegroting. Het rekeningresultaat 2018 uit (reguliere) bedrijfsvoering bedraagt voor verwerking van de nota vereenvoudiging financieel beleid € 28,3 mln. (€ 80,6 mln. minus € 52,3 mln.)

We richten de jaarrekening in volgens het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) en de financiële verordening van onze provincie. De opzet van de jaarrekening 2018 verschilt op hoofdlijnen niet ten opzichte van die over 2017.

De jaarrekening is gecontroleerd door accountant BDO. We hebben de controleverklaring in de jaarrekening opgenomen. Het rapport van bevindingen van de accountant wordt als afzonderlijk document aan Provinciale Staten voorgelegd. De accountant heeft de zogenoemde beheershandelingen, die hebben geleid tot de verantwoording van de lasten, baten en balansmutaties in de jaarrekening gecontroleerd op rechtmatigheid en getrouwheid. Uitgangspunt hierbij is het zogenoemde normenkader met relevante wet- en regelgeving. Met getrouwheid wordt bedoeld dat de verantwoorde baten, lasten en balansmutaties een juist en volledig beeld geven van het rekeningjaar 2018.

21 Balans

	31 december 2017	1 januari 2018	31 december 2018
Activa			
Vaste activa			
Immateriële vaste activa			
- Bijdragen aan activa derden	25.061.902	25.061.902	899.042
Materiële vaste activa			
- Investerings met economisch nut	118.833.866	118.833.866	117.776.628
- Investerings met maatschappelijk nut	193.173.335	193.173.335	229.460.960
	<u>312.007.200</u>	<u>312.007.200</u>	<u>347.237.588</u>
Financiële vaste activa			
- Kapitaalverstrekking aan deelnemingen	98.744.483	98.744.483	100.181.085
- Leningen aan deelnemingen	113.050.000	113.050.000	122.550.000
- Leningen aan openbare lichamen	60.675.000	60.675.000	59.075.000
- Overige langlopende leningen u/g	43.818.265	43.818.265	42.905.095
- Uitzettingen nederlands schuld papier met looptijd => 1 jr	130.633.975	130.633.975	128.373.153
overige uitzettingen met looptijd => 1jr	314.302.573	314.302.573	312.966.342
	<u>761.224.296</u>	<u>761.224.296</u>	<u>766.050.676</u>
Totaal vaste activa	1.098.293.399	1.098.293.399	1.114.187.306
Vlottende activa			
Voorraden			
- Voorraad grond	0	0	0
- Onderhanden werken	419.144	419.144	-327.626
- Vooruitbetalingen	519.997	519.997	553.779
	<u>939.140</u>	<u>939.140</u>	<u>226.153</u>
Uitzettingen korter dan één jaar			
- Vorderingen op openbare lichamen	37.489.117	37.489.117	35.673.109
- Rekening courant met het Rijk	132.215.283	132.215.283	40.337.283
- Rekening courant overige niet-financiële instellingen	3.220.102	3.220.102	2.124.471
- Overige vorderingen	10.049.856	10.049.856	11.898.829
- overige uitzettingen	0	0	0
- Uitzettingen Nederlands schuld papier < 1 jr	8.015.577	8.015.577	0
- Overige uitzettingen < 1 jr	40.401.224	40.401.224	17.890
	<u>231.391.159</u>	<u>231.391.159</u>	<u>90.051.582</u>
- Liquide middelen	3.044.096	3.044.096	2.419.510
- Overige overlopende activa	19.421.935	19.421.935	17.324.502
Totaal vlottende activa	254.796.330	254.796.330	110.021.747
Totaal activa	1.353.089.729	1.353.089.729	1.224.209.054
Passiva			
Vaste Passiva			
Eigen vermogen			
- Algemene reserve	254.572.041	254.572.041	214.870.920
- Bestemmingsreserves	868.964.886	868.964.886	774.864.432
- Nog te bestemmen resultaat	37.179.879	37.179.879	80.664.752
	<u>1.160.716.806</u>	<u>1.160.716.806</u>	<u>1.070.400.105</u>
Voorzeningen			
- Voorzeningen voor verplichtingen, verliezen en risico's	11.430.193	11.430.193	9.211.930
- Door derden beklemd middelen met een specifieke aanwendingsrichting	5.164.410	5.164.410	20.646.490
	<u>16.594.604</u>	<u>16.594.604</u>	<u>29.858.419</u>
Vaste schuld			
- Door derden belegde gelden	150.000	150.000	112.500
- Waarborgsommen	1.750	1.750	1.100
	<u>151.750</u>	<u>151.750</u>	<u>113.600</u>
Totaal vaste passiva	1.177.463.159	1.177.463.159	1.100.372.124
Vlottende passiva			
Vlottende schuld			
- Overige vlottende schulden	77.584.490	77.584.490	50.844.098
Overlopende passiva			
- Vooruitontvangen bijdragen van de EU	2.912.478	2.912.478	2.538.433
- Vooruitontvangen bijdragen van het Rijk	14.277.864	14.277.864	15.311.203
- Vooruitontvangen bijdragen van overige overheid	76.825.066	76.825.066	50.809.864
- Overige overlopende passiva	4.026.672	4.026.672	4.333.331
	<u>98.042.079</u>	<u>98.042.079</u>	<u>72.992.831</u>
Totaal vlottende passiva	175.626.570	175.626.570	123.836.930
Totaal passiva	1.353.089.729	1.353.089.729	1.224.209.054
Niet uit de balans blijvende verplichtingen			
Leasecontract decentrale kopieerapparaten	183.061	183.061	172.229
Leasecontracten dienstauto's	3.339.413	3.339.413	2.530.840
Huurovereenkomst Centrale As	160.000	160.000	80.000
Huurovereenkomst parkeergarage per jaar	500.000	500.000	500.000
RVO verplichtingen functieverandering	12.556.813	12.556.813	9.932.424
RVO subsidieverplichtingen natuurbeheer	18.406.209	18.406.209	16.869.110
RVO collectief agrarisch natuurbeheer	267.040	267.040	547.740
Staatsbosbeheer natuurbeheer 2014-2019	16.980.371	16.980.371	0
Groenfonds convenantsleningen	7.827.709	7.827.709	6.523.091
Een specificatie van de gewaarborgde geldleningen is opgenomen in bijlage 5.2	661.054	661.054	1.200.692

2.2 Overzicht van lasten en baten in de jaarrekening

Bedragen x € 1.000									
Programma	Begroting 2018 voor wijziging			Begroting 2018 na wijziging			Rekening 2018		
	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
1 Bestuur	36.367	569	35.798	36.179	824	35.355	35.878	805	35.073
2 Infrastructuur	120.656	10.664	109.992	136.265	26.916	109.349	129.057	32.057	97.000
3 Omgeving	89.378	3.079	86.299	111.707	25.314	86.393	81.987	14.708	67.279
4 Economie	33.420	7.007	26.412	56.653	7.259	49.394	31.618	5.947	25.670
5 Mienskip	71.042	517	70.526	90.859	1.692	89.168	66.124	1.963	64.161
6 Bedrijfsvoering	23.055	84	22.971	39.802	89	39.713	39.525	71	39.454
Sub-totaal programma's	373.918	21.919	351.999	471.465	62.094	409.371	384.189	55.551	328.639
Algemene dekkingsmiddelen									
Provinciale heffingen	0	53.900	-53.900	0	55.050	-55.050	0	56.002	-56.002
Algemene uitkering	0	204.788	-204.788	0	215.323	-215.323	0	215.288	-215.288
Dividenden	0	9.229	-9.229	0	14.231	-14.231	0	14.253	-14.253
Overige alg. dekkingsmiddelen (financieringsfunctie)	3.699	24.346	-20.647	2.283	20.515	-18.232	2.465	20.425	-17.960
Saldo compensabele BTW en uitkering BCF	0	49	-49	0	49	-49	0	23	-23
Overige algemene dekkingsmiddelen	7.005	2.237	4.768	3.820	3.985	-165	6.504	2.607	3.897
Werken voor derden	4.570	4.569	1	8.391	8.391	0	8.113	8.113	0
Sub-totaal algemene dekkingsmiddelen	15.274	299.119	-283.845	14.493	317.544	-303.051	17.082	316.711	-299.629
Onvoorzien	0	0	0	-3.554	864	-4.418	32.530	868	31.662
Overhead	60.843	11.009	49.834	36.200	2.135	34.065	32.496	2.851	29.645
Vennootschapsbelasting VPB	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gerealiseerde totaal van saldo van baten en lasten	450.035	332.047	117.988	518.604	382.636	135.967	466.297	375.981	90.317
Mutatie reserve									
1 Bestuur	0	0	0	45	0	45	45	0	45
2 Infrastructuur	23.966	34.887	-10.921	56.742	53.856	2.887	104.040	140.928	-36.888
3 Omgeving	2.013	12.980	-10.967	27.149	35.897	-8.748	29.814	21.127	8.687
4 Economie	5.261	12.191	-6.930	11.839	49.872	-38.033	17.071	24.500	-7.429
5 Mienskip	4.465	16.231	-11.766	10.580	42.988	-32.408	18.800	28.578	-9.778
6 Bedrijfsvoering	400	6.444	-6.044	2.885	2.352	534	3.161	3.294	-133
Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien	2.987	78.534	-75.547	11.517	87.006	-75.489	4.217	129.702	-125.486
Totaal mutaties reserves	39.092	161.266	-122.174	120.758	271.971	-151.213	177.148	348.129	-170.981
Gerealiseerde resultaat	489.127	493.313	-4.186	639.362	654.607	-15.246	643.445	724.110	-80.665

2.3 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Inleiding

We hebben de jaarrekening 2018 opgesteld op basis van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) en de financiële verordening en de hieraan gerelateerde nota's over de financiële spelregels.

Algemene grondslagen

De waardering van de activa en passiva en de bepaling van het resultaat vinden plaats op basis van historische kosten. Tenzij bij het desbetreffende balanshoofd anders is vermeld nemen we de activa en passiva op tegen nominale waarden.

We rekenen de lasten en baten toe aan het jaar waarop zij betrekking hebben. Baten en winsten nemen we slechts op zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verliezen en risico's, die hun oorsprong vinden voor het einde van het begrotingsjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Personeelslasten rekenen we in principe toe aan het boekjaar waarop zij betrekking hebben. Als gevolg van het formele verbod op het opnemen van voorzieningen, c.q. schulden uit hoofde van jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume, rekenen we sommige personele lasten toe aan de periode waarin uitbetaling plaatsvindt. Voor deelnemers aan het generatiepact is een bestemmingsreserve gevormd.

Bepaalde medewerkers zijn verplicht tijd te schrijven. Dit is het geval wanneer formatie gedekt wordt uit specifieke projecten, waarbij het voor de verantwoording noodzakelijk is de daadwerkelijk gemaakte uren op het project te registreren. Daarnaast is opgenomen in het BBV dat alle directe kosten toegerekend moeten worden aan de investeringen. Het resterende saldo capaciteit belasten we door naar het juiste BBV taakveld op basis van de capaciteitsplanning 2018. Met ingang van 2017 is er een programma Bedrijfsvoering ingevoerd met daarin opgenomen alle bedrijfsvoeringskosten.

Balans

Op de balans staan alleen de posten die bij de provincie aanwezig zijn. Bij het opstellen van de jaarrekening 2018 zijn we uitgegaan van het vastgestelde financiële beleid zoals opgenomen in de Nota Uitvoering Begroting 2016 vastgesteld door Provinciale Staten op 22 juni 2016. Op 31 oktober 2018 zijn de Nota Reserves, Voorzieningen en Overlopende passiva 2018 en de notitie vereenvoudiging financieel beleid vastgesteld. Verder zijn de Nota Waarderen, Activeren en Afschrijven 2017 en de op 16 november 2008 door Provinciale Staten vastgestelde Nota Afschrijvingsbeleid Bouwwerk verwerkt in deze Jaarrekening. Voor de wijze waarop de tijdelijke budgetten zijn verwerkt verwijzen we naar onderdeel 3 Tijdelijke budgetten.

Vaste Activa

Artikel 59 BBV geeft aan dat alle investeringen geactiveerd worden. Er wordt onderscheid gemaakt tussen investeringen met uitsluitend maatschappelijk nut in de openbare ruimte en investeringen met een (beperkt) economisch nut. Investeringen die op enige wijze kunnen leiden tot, of bijdragen aan het verwerven van inkomsten, zijn investeringen met economisch nut. De vraag of de investering geheel kan worden terugverdiend is niet relevant voor de classificatie.

We berekenen de afschrijvingen conform de afschrijvingstermijnen. De afschrijving begint te lopen vanaf 1 januari van het jaar na oplevering van de investering. De rentelasten verantwoorden we in de rekening van baten en lasten, behoudens de in voorkomende gevallen berekende bouwrente. Met ingang van 2013 is de bouwrente bevroren. De in het verleden toegerekende rente wordt geactiveerd.

Provinciale Staten hebben op 9 november 2016 de nota Waarderen, Activeren en Afschrijven 2017 vastgesteld. Op het punt van afschrijven verandert het BBV met ingang van 1 januari 2017. In artikel 62 van het BBV is gewijzigd dat alle vaste activa dienen te worden geactiveerd, dus ook de investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut. Het betreft hier activa die op dit moment onder de balansverkorting vallen. Dit is een wezenlijke wijziging in de voorschriften die doorwerkt in de administratieve verwerking van een aantal provinciale investeringen.

Balansverkorting

In de nota *Wurkje foar Fryslan* is afgesproken om de infrastructurele werken versneld af te schrijven, balansverkorting genoemd. We hebben deze stelselwijziging in 2014 doorgevoerd. Bij de balansverkorting worden de lasten van grotendeels eenmalige investeringsuitgaven voor wegen in één keer afgeschreven van het eigen vermogen in casu de NUON-reserve. Vooruitlopend op de nieuwe voorschriften BBV 2017 hebben we de bestaande boekwaarde per 31 december 2016 ineens ten laste van de NUON-reserve gebracht. Dit is volgens PS besluit op 9 november 2016. De nog te verrichten investeringen vanaf 1 januari 2017 worden geactiveerd volgens de nieuwe richtlijnen. Het restant bedrag van de balansverkorting hebben we vanuit de NUON reserve overgeheveld naar de nieuw ingestelde dekkingsreserve kapitaallasten. Deze reserve wordt aangewend ter dekking van de jaarlijkse kapitaallasten. We hanteren een afschrijvingstermijn van 30 jaar.

Immateriële vaste activa

Dit zijn kosten verbonden aan het sluiten van geldleningen, het saldo van agio en disagio en de kosten van onderzoek en ontwikkeling. Het beleid is om immateriële vaste activa niet te activeren. Als zich de noodzaak voordoet om dit toch te doen, moeten Provinciale Staten over een dergelijk voornemen een besluit nemen. Bijdragen aan activa in eigendom van derden dienen op basis van de nieuwe voorschriften met ingang van 2016 ook onder de immateriële vaste activa te worden opgenomen. De bijdragen in activa van derden zijn gewaardeerd tegen nominale waarde. In de op 31 oktober 2018 vastgestelde notitie vereenvoudiging financieel beleid is opgenomen dat de we de lasten van investeringen in eigendom van derden in één keer nemen. In de cijfers van de Jaarrekening 2018 is dat verwerkt.

Materiële vaste activa met economisch nut

Materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de verkrijging- of vervaardigingsprijs. Het kan zijn dat er in het verleden reserves op deze investeringen zijn afgeboekt. Dat is conform het huidige BBV niet meer toegestaan. Bijdragen uit eigen middelen worden toegevoegd aan de dekkingsreserve en daarmee worden de toekomstige kapitaallasten gedekt.

De gehanteerde afschrijvingstermijnen bedragen in jaren:

Huisvesting en inrichting (Bouwwerk)

Casco (betreft het grootste deel v.d. investering) 48 jaar

Daarnaast hebben verschillende deelinvesteringen een aparte afschrijvingstermijn gekregen in verband met technische levensduur.

Apparatuur 3 jaar

Automatisering 5 jaar

Voertuigen 6 jaar

Vaartuigen

Aanhangmotoren 3 jaar

Polyester speedboten 6 jaar

Kranen/navigatie- + communicatieapp./generatoren 10 jaar

Vasten motoren/spudpalen/lieren 15 jaar

Conventionele vaartuigen 30 jaar

Materiaal buitendienst

GPS-ontvangers 3 jaar

Maaimachines/hogedrukreinigers 6 jaar

Bebakeningwagens/zoutstrooiers/heftrucks 10 jaar

Sneeuwploeg/gladheidsbestrijdingsinstallaties 15 jaar

Investeringen in de openbare ruimte met uitsluitend maatschappelijk nut

De provincie schrijft af op deze middelen. Specifieke investeringsbijdragen van derden brengen we op de desbetreffende investeringen in mindering. In deze gevallen wordt op het saldo afgeschreven.

Natte infrastructuur

Oeververdediging/bodem/vaarwegmeubilair 30 jaar

Afstandsbedieningen 25 jaar

Bruggen/sluizen/aquaducten 50 jaar

Onder gronden en terreinen zijn opgenomen de aangekochte gronden in het kader het investeringskrediet grondaankopen (IKG). De provincie verwerft gronden in het kader van het pMJP voor de beleidsdoelen ten behoeve van landbouw, natuur en het provinciale grondbeleid. Elk jaar taxeren we een derde van de gronden. Voor het verschil lagere marktwaarde en boekwaarde is een voorziening getroffen. De waarde op de balans van de gronden is de verkrijgingsprijs of lagere marktwaarde.

Financiële vaste activa

De waardering van de deelnemingen is op basis van verkrijgingsprijs of (berekende) lagere marktwaarde.

De waardering van de aandelen Vitens is gelijk aan de verkrijgingsprijs. De provincie heeft een belang van 13% in Vitens.

De waardering van de aandelen Alliander NV, het gesplitste netwerkbedrijf van Nuon, is gelijk aan de oorspronkelijke (benaderde) verkrijgingprijs van Nuon. De provincie heeft een belang van 12,65% in Alliander.

De dividenduitkeringen van de BNG, NWB, Alliander en Vitens worden verantwoord via het stelsel van baten en lasten. Dit houdt in dat de vergadering van aandeelhouders besloten moet hebben over de hoogte van het dividend. De dividendbaten over het jaar 2017 is daarom in de jaarrekening 2018 verantwoord.

De obligaties die uit hoofde van het vermogensbeheer zijn aangeschaft worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs. De waarde groeit geleidelijk toe naar de nominale waarde. Het verschil tussen de verkrijgingsprijs en de nominale waarde wordt in de resterende looptijd van de obligaties verrekend met het couponrendement.

In 2014 is gestart met het uitgeven van revolverende leningen. De geldleningen zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

Vlottende activa

Vlottende activa bestaan uit de voorraden, de uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar, de liquide middelen en de overlopende activa.

Onder de voorraden zijn de inrichtingskosten en de gronden die ingericht worden in het kader van het pMJP voor de beleidsdoelen ten behoeve van landbouw, natuur en het provinciale grondbeleid. De voorraden zijn gewaardeerd tegen verkrijgingprijs.

Vorderingen, overlopende activa en liquide middelen.

Deze activa zijn gewaardeerd tegen nominale waarde. Voor onverwachte oninbaarheid is een voorziening in mindering gebracht. Als een vordering na een incassoprocedure als oninbaar wordt ingeschat, wordt deze opgenomen in de voorziening.

Met ingang van 2015 is er in het BBV een splitsing aangebracht in de overlopende activa. Op de balans worden nu de volgende posten gepresenteerd. Nog te ontvangen bijdragen van de EU, nog te ontvangen bijdragen van het Rijk, nog te ontvangen bijdragen van overige overheid en overige overlopende activa.

Passiva

Passiva splitsen we in vaste en vlottende passiva.

Vaste passiva

Onder vaste passiva verstaan we het eigen vermogen, de voorzieningen en de vaste schulden met een rentetypische looptijd van één jaar of langer. In de Nota Reserves en Voorzieningen (Provinciale Staten van 31 oktober 2018) staat het algemene beleid met betrekking tot reserves, voorzieningen en overlopende passiva. Het beleid voor de tijdelijke budgetten staat in de Nota Uitvoering Begroting 2016. Daarin is ook vastgelegd hoe Gedeputeerde Staten de jaarovergang tijdelijke budgetten uitvoeren.

Het eigen vermogen bestaat uit reserves en het resultaat na bestemming volgend uit de programmarekening. Toevoegingen en onttrekkingen aan reserves verantwoorden we conform de besluiten van Provinciale Staten.

Onttrekkingen aan reserves ten behoeve van investeringen gaat via een dekkingsreserve. Toevoegingen aan de reserves verantwoorden we in de programmarekening. Aan de reserve Van Harinxmakanaal voegen we jaarlijks 2,8% rente toe. In 2018 is deze reserve opgeheven en daarmee is 2018 het laatste jaar dat de rente is toegerekend.

Voorzieningen waarderen we op het nominale bedrag van de betrokken verplichting, c.q. het voorzienbare verlies. De pensioenverplichting ten behoeve van GS-leden hebben we op de contante waarde van de toekomstige uitkeringsverplichting gewaardeerd.

Voorzieningen vormen we wegens:

- a. verplichtingen en verliezen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, doch redelijkerwijs in te schatten;
- b. op de balansdatum bestaande risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is te schatten;
- c. kosten die in een volgend begrotingsjaar zullen worden gemaakt, mits het maken van die kosten zijn oorsprong mede vindt in het begrotingsjaar of in een voorafgaand begrotingsjaar en de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal begrotingsjaren;
- d. van derden verkregen middelen die specifiek besteed moeten worden.

We hebben de langlopende schulden tegen nominale waarde gewaardeerd.

Flottende passiva

Onder flottende passiva staan voorschotbedragen van overheden voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel en netto-flottende schulden, met een rentetypische looptijd korter dan één jaar. we hebben de kortlopende schulden en de overlopende passiva gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Met ingang van 2015 is er in het BBV een splitsing aangebracht in de overlopende passiva. Op de balans staan nu de volgende posten: Vooruit ontvangen bijdragen van de EU, vooruit ontvangen bijdragen van het Rijk, vooruit ontvangen bijdragen van overige overheid en overige overlopende passiva.

Waarborgen en garantstellingen

De verplichtingen die voortvloeien uit het waarborgen van geldleningen zijn, conform het BBV, op de balans vermeld maar maken daar geen deel van uit. Dit betreffen borgstellingen van opgenomen leningen van diverse instellingen.

2.4 Toelichting op de balans

Vaste activa

Immateriële vaste activa	2017	2018
Bijdragen aan activa in eigendom van derden		
Boekwaarde per 1 januari	26.153.616	25.061.902
Vermeerderingen		22.611.521
Verminderingen		-21.712.478
Afwaardering		-23.970.189
Afschrijvingen		-1.091.713
Boekwaarde per 31 december	25.061.902	899.042

Materiële vaste activa	2017	2018
Investerings met economisch nut		
Boekwaarde per 1 januari	120.762.703	121.028.402
Investerings	8.503.133	10.569.190
Bijdrage derden	-2.688.360	-6.573.476
Afwaarderingen	-48.429	-50.471
Afgeschrijvingen	-5.500.645	-4.986.643
*) Risicovoorziening grond	-2.194.536	-2.210.374
Boekwaarde per 31 december	118.833.866	117.776.628

*) V. Risicovoorziening grondaankopen
Tot 2012 werd bij aankoop en verkoop van de gronden IKG 20% van het aan- of verkoopbedrag toegevoegd of onttrokken aan de voorziening. Nu wordt elke jaar één derde van de gronden getaxeerd en eventueel verrekend met de voorziening.

Investerings met maatschappelijk nut

Boekwaarde per 1 januari	104.443.812	193.173.334
Investering	184.588.611	84.993.958
Bijdragen derden	-94.087.807	-34.583.092
Afgeschrijvingen	-1.771.282	-1.995.575
Afwaarderingen		-12.127.665
Boekwaarde per 31 december	193.173.335	229.460.960

Specificatie	aanschafwaarde	totaal afschrijvingen	totaal afwaardering	boekwaarde 31-12- 2018
Investerings met economisch nut				
Gronden en terreinen*)	50.251.058	515.831		49.735.227
Woonruimten				0
Bedrijfsgebouwen	90.877.815	29.169.351		61.708.464
Vervoersmiddelen	951.912	446.373	3.740	501.799
Machines, apparaten en installaties	7.949.158	3.908.892	51.960	3.988.306
Overige materiële vaste activa	5.595.973	1.499.568	43.200	4.053.205
*) boekwaarde exclusief voorziening	155.625.915	35.540.014	98.900	119.987.002

Investerings met maatschappelijk nut

Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	539.014.120	17.368.830	292.184.330	229.460.960
---	-------------	------------	-------------	-------------

De nog te verrichten investeringen vanaf 1 januari 2017 activeren we volgens de nieuwe richtlijnen. Met ingang van 2017 is de BBV veranderd en is het niet meer mogelijk om ineens af te schrijven. Vanaf 2014 hebben wij de bestaande boekwaarde investeringen ten laste gebracht van de NUON reserve (balansverkortings). Dit verklaard de post afwaardering.

De WOZ-waarde 2018 van volledig afgeschreven woningen en enkele bedrijfspanden is € 8,4 mln.

Financiële vaste activa	2017	2018
Kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen		
Boekwaarde per 1 januari	93.164.812	98.744.483
(Des)investeringen	5.579.672	2.639.602
Voorziening		-1.203.000
Boekwaarde per 31 december	98.744.484	100.181.085

Aan de FSFE aandelenkapitaal verstrekt en deels de boekwaarde afgewaardeerd, sluit nu met de markt waarde.
Voor de aandelen NOM is een voorziening gevormd, zo sluit de boekwaarde aan op de marktwaarde. Deze voorziening is gevormd ten laste van de reserve risicobuffer.

De boekwaarde op de balans is de verkrijgingsprijs of de lagere marktwaarde van de aandelen. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de boekwaarde en de marktwaarde.

	boekwaarde	marktwaarde
Alliander	2.171.338	492.750.000
NV Bank voor Nederlandse Gemeenten	515.619	5.702.064
Nederlandse Waterschapsbank	5.559	2.388.396
Vitens	52.850.594	69.381.000
FOM voorheen Doefonds	5.759.000	5.759.000
FSFE BV	12.922.000	12.922.000
Thialf BV	4.055.622	25.718.934
NOM	20.277.620	20.277.620
FOM Agio overname leningen MKB	1.390.000	1.390.000
Overig	233.734	233.133
	100.181.085	636.522.147

Bij de waardering van de aandelen van de Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij (NOM) is rekening gehouden met de in het addendum d.d. 19 april 2016 overeengekomen afspraken met het Rijk, zoals dat bij de aankoop van de aandelen in de NOM van het Rijk in 2016 is vastgelegd. In dit addendum is met het Rijk overeengekomen dat een daling van de benaderde marktwaarde van een deel van de participaties van de NOM na de overnamedatum (zijnde 1 januari 2016) bij verkoop van de betreffende participatie(s) door de NOM wordt verrekend met het Rijk als correctie op de koopsom van het in 2016 verworven aandelenbelang. Daarnaast is met het Rijk overeengekomen dat een stijging van de benaderde marktwaarde van een deel van de participaties van de NOM na de overnamedatum (zijnde 1 januari 2016) bij verkoop van de betreffende participatie(s) door de NOM voor een deel toekomt aan het Rijk. Deze afspraken zijn in aanmerking genomen bij de analyse of de marktwaarde van de aandelen in de NOM ultimo 2018 lager is dan de verkrijgingsprijs van de aandelen. Uit deze analyse is gebleken dat de marktwaarde van de aandelen in de NOM ultimo 2018 lager is dan de verantwoorde verkrijgingsprijs van € 21,5 miljoen. Voor het verschil tussen boek- en marktwaarde is in 2018 een voorziening gevormd.

Leningen aan deelnemingen		
Boekwaarde per 1 januari (exclusief voorziening) *)		116.383.333
(Des)investeringen		9.500.000
Voorziening geldleningen aan deelnemingen		-3.333.333
Boekwaarde per 31 december		122.550.000

Leningen aan openbare lichamen		
Boekwaarde per 1 januari		60.675.000
(Des)investeringen		-1.600.000
Boekwaarde per 31 december		59.075.000

De vermindering betreft de reguliere aflossing van drie leningen.

Overige langlopende leningen		49.840.299
Boekwaarde per 1 januari (exclusief voorziening) *)		-1.010.712
(Des)investeringen		-5.924.492
Voorziening overige geldleningen		42.905.095
Boekwaarde per 31 december		

De vermeerderingen en verminderingen zijn de leningen die verstrekt zijn als revolverende middelen vanuit de NUON reserves.

Verloop voorziening geldleningen		6.022.036
Boekwaarde 1-1-2018		-97.544
Vermeerderingen		5.924.492
Boekwaarde 31-12-2018		

Financiële vaste activa, uitzettingen nederlands schuld papier met looptijd > 1 jaar		2018
Boekwaarde per 1 januari *)		130.633.975
Vermeerderingen		-2.260.823
Verminderingen		128.373.153
Boekwaarde per 31 december		

Financiële vaste activa, overige uitzettingen > 1 jaar		2018
Boekwaarde per 1 januari *)		314.302.573
Vermeerderingen		-1.336.230
Verminderingen		312.966.342
Boekwaarde per 31 december		

Wlopende activa

Voorraden	2017	2018
Onderhanden werken	419.144	-327.626
Vooruitbetalingen	519.997	553.779

Uitzettingen korter dan één jaar	2017	2018
Vorderingen op openbare lichamen	37.489.117	35.673.109
Verstrekke kasgeldleningen	0	0
Rek.courant met het rijk	132.215.283	40.337.283
Rekening courant met overige niet financiële instellingen	3.220.102	2.124.471
Overige vorderingen	10.049.856	11.898.829
Uitzettingen in de vorm van schuld papier	8.015.577	0
*) Overboeking van FVA (obligaties met een looptijd > 1 jaar)	40.383.334	0
Overige uitzettingen	17.890	17.890

*) Wij hebben dit jaar geen boeking van langlopende uitzettingen naar kortlopende uitzettingen gemaakt van obligaties die in 2019 aan het einde van de looptijd komen. Dit deden we voorgaande jaren wel, maar kregen de opmerking vanuit het CBS dat dit binnen de IV3-regels niet is toegestaan.

Bij de overige vorderingen is een voorziening dubieuze debiteuren opgenomen. Het verloop is als volgt:

Voorziening dubieuze debiteuren.		2017	2018
Boekwaarde per 1 januari		1.741.157	1.905.153
Oninbaar		-202.150	-213.879
Alsnog voldaan		-361	-1.479
Opgenomen		366.507	169.020
Boekwaarde per 31 december		1.905.153	1.858.815

Liquide middelen	2017	2018
Rabobank (huishankier)	1.338.045	713.893
Bank Nederlandse Gemeenten	-8	-8
Kas FP&C	1.054	620
Groenfonds Garantien. Grondaank. EHS Fryslân	1.705.005	1.705.005
Bank: kasbank/vermogensbeheerders	0	0
	3.044.096	2.419.510

Overige overlopende activa	2017	2018
Nog te ontvangen opcenten	4.314.674	4.466.972
Nog te ontvangen rente vermogen	14.310.599	12.575.064
Nog te ontvangen RSP REP Diary Campus	500.000	0
Overig	296.661	282.466
	19.421.935	17.324.502

Vaste passiva

Eigen vermogen	1-1-2018	mutatie		31-12-2018	begrotings mutatie
		vormen	beschikken		
Algemene reserve	291.751.920	0	76.881.000	214.870.920	-65.340.700
Overige bestemmingsreserve	868.964.886	183.047.583	277.148.036	774.864.432	-401.214.900
Nog te bestemmen resultaat				80.664.752	
	1.160.716.806	183.047.583	354.029.036	1.070.400.105	-466.555.600
Saldo eigen vermogen na begrotingsmutatie				989.735.353	
				603.844.505	

Overzicht en verloop algemene reserves	1-1-2018	mutatie			31-12-2018
		vormen	beschikken	afschrijvings lasten	
R. Algemene reserve	10.000.000				10.000.000
R. Vrij aanwendbare reserve	281.751.920		76.881.000		204.870.920
totaal algemene reserve	291.751.920	0	76.881.000	0	214.870.920

Overzicht en verloop bestemmingsreserves	1-1-2018	mutatie			31-12-2018
		vormen	beschikken	afschrijvings lasten	
R. Reserve NUON besteedbaar deel	5.900.000		5.900.000		0
R. Reserve NUON weerstandsrisico	100.000.000				100.000.000
R. Reserve NUON risicobuffer	106.127.070	6.483.943	5.183.680		107.427.334
R. Reserve Inzet NUON reserve	52.099.105	3.153	14.707.937		37.394.321
R. Reserve revolverend NUON reserve (beklemd)	39.524.310	500.000	40.024.310		0
R. Aankoop natuurterreinen (fase 1)	1.646.813	670.872	672.500		1.645.185
R. Reserve Van Harinxmakanaal	103.397.032	7.590.778	110.987.810		0
R. Natuurpact 2014	43.832.177		220.060		43.612.117
R. Jaarovergang structurele budgetten	967.609	848.385	879.309		936.685
R. Reserve vml. BDU Brede Doel Uitkering	39.240.092	1.391	3.778.086		35.463.397
R. Dekkingsreserve kapitaallasten	167.049.664	62.597.977	6.480.372	-2.313	223.169.582
R. Reserve De Nieuwe Afsluitdijk	19.963.656	17.496.804	12.297.379		25.163.081
R. Reserve Gebiedsbudget	6.937.584	-2.291.812	1.853.277		2.792.495
R. Generatiepact		2.300.671	391.993		1.908.678
R. Ticketrisico's culturele producties		1.044.791	0		1.044.791
R. Breed cofinancieringsbudget		8.132.656	-3.071.170		11.203.827
R. Investering eigendom derden		25.163.600	0		25.163.600
	686.685.111	130.543.210	200.305.542	-2.313	616.925.091

	31-12-2018	begrotings mutatie	saldo na mutatie
Verloop NUON reserves	244.821.654	-27.289.100	217.532.554
Specificatie van het saldo na mutatie			10.105.221
Weerstandsvermogen binnen Nuon reserve			100.000.000
Extra buffer			107.427.334
Beklemede revoluerende deel NUON reserve			0
			<u>217.532.554</u>

	1-1-2018	mutatie			31-12-2018
		vormen	beschikken	afschrijvings lasten	
Categorie A					
R. TA4 FMP Noordelijke Elfsteden Route	21.283	0	21.300		-17
R. TA7 Convenant Westergozone 2007-2013	391.967	-135.600	256.300		67
R. TA8 RSP REP NUON	3.466.704	66.000	1.173.153		2.359.551
R. TA10 RSP Zuiderzeelijn Provinciefonds	68.608.600	0	14.384.600		54.224.000
R. TA14 FMP Boarnsterhim	20.102	19.900	40.000		2
R. TA16 RSP REP Provinciefonds	17.033.286	299.100	5.425.324		11.907.061
R. TA20 FMP Turfroute overstapplaatsen Opsterland	700	0	700		0
R. TA21 FAMKE verdiepingsslag Opsterland	10.190	0	10.200		-10
R. TA23 A7 Westergozone convenanten	625.614	-505.700	120.000		-86
R. TA24 ANNO Agenda Netwerk Noordoost Fryslan	10.345.763	380.500	1.312.510		9.413.752
R. TA26 NUON investeringsagenda	242.952	2.097.100	3.998.591		-1.658.539
R. TA28 Gebiedsontw Franekeradeel-Harlingen	4.856.571	498.500	1.349.100		4.005.971
R. TA29 Voorbereiding rondje Lauwersmeer	262.814	0	117.601		145.212
R. TA30 Polderhoofdkanaal	402.137	-300.000	102.100		37
R. TA31 Kansen in Kernen	3.036.200	0	0		3.036.200
R. TA33 KRW POP 3 Water	2.330.641	1.239.400	340.000		3.230.041
R. TA34 RUG Campus Fryslan	7.607.985	3.633.995	0		11.241.980
R. TA35 Mitigatie Easterskar FMP	250.413	0	250.400		13
R. TA36 Leader/ POP3	966.451	1.323.500	1.286.000		1.003.951
R. TA37 DU Deltaprogramma zoetwater	-22.027	0	35.991		-58.018
R. TA38 POP 3 Uitvoeringskosten	527.574	94.500	275.500		346.574
					0
	<u>120.985.918</u>	<u>8.711.195</u>	<u>30.499.370</u>	<u>0</u>	<u>99.197.743</u>
Categorie B totaal	<u>61.293.856</u>	<u>43.793.178</u>	<u>46.345.437</u>	<u>0</u>	<u>58.741.598</u>
totaal bestemmingsreserve	868.964.886	183.047.583	277.150.349	-2.313	774.864.432

Stand van zaken reserves	
R. Reserve NUON	Reservering voor diverse projecten, opgebouwd bij de verkoop van de NUON-aandelen. Door de opheffing van de BV Falcon maakt deze reserve per 1 januari 2012 deel uit van het eigen vermogen van de provincie.
R. Aankoop natuurterreinen (fase 1)	Reserveringen voor aankoop van natuurterreinen.
R. Reserve Van Harinxmakanaal	PS besluit 18 september 2013. Betreft afkoopsom VH kanaal. De reserve is in 2018 opgeheven naar aanleiding van besluitvorming op 31 oktober, notitie vereenvoudiging financieel beleid.
R. Natuurpact 2014	PS besluit 22 januari 2014. Reservering van de niet bestede decentralisatie uitkering Natuur van het Rijk. Onttrekkingen indien het jaarlijkse exploitatiebedrag niet voldoende is
R. Gebiedsbudget	PS besluit 17 december 2014. Middelen beschikbaar houden voor het desbetreffende gebied.
R. Jaarovergang structurele budgetten	Ingesteld ivm nieuwe werkwijze subsidieverplichtingen en balanspost crediteuren. Wordt in het volgende jaar afgewikkeld.
R. Reserve vml. BDU Brede Doel Uitkering	Reserveringen afwikkeling BDU.
R. Dekkingsreserve kapitaallasten	Reserve voor de dekking van de kapitaallasten. In verband met de nieuwe regelgeving BBV is deze reserve gevormd. Het restant van de balansverkorting is naar deze reserve overgeboekt.
R. Reserve De Nieuwe Afsluitdijk	Reserveringen voor de verschillende projecten Afsluitdijk. Reserve gevormd uit de al bestaande budgetten die bestemd zijn voor het project.
R. Reserve Gebiedsbudget	PS besluit 29-6-2016 Reserveringen voor de uitvoer van verschillende projecten in een gebied.
R. Generatiepact	Reserve om de toekomstige lasten te dekken van personeel wat deelneemt aan het generatiepact.
R. Ticketrisico's culturele producties	Reserve gevormd naar aanleiding van amendement Legacy programma LF2018 op 31 oktober 2018 om de Aginda 2028 te financieren in 2019 en 2020.
R. Breed cofinancieringsbudget	Reserve gevormd op basis van besluitvorming op 31 oktober 2018 met betrekking tot de cofinancieringsbudgetten om zo meer flexibiliteit in de begroting te creëren.
R. Investering spoorbruggen Prorail	Reserve gevormd op basis van besluitvorming op 31 oktober 2018 met betrekking tot het opheffen van de reserve Van Harinxmakanaal. Deze reserve is als dekking gevormd voor toekomstige lasten in verschillende investeringen in eigendom van derden.
R. Tijdelijke budgetten	De tijdelijke budgetten worden in twee categorieën ingedeeld: A en B Voor elke categorie gelden specifieke spelregels voor het aangaan van verplichtingen en voor de zogenoemde jaarovergang; het reserveren van resterende middelen opdat deze voor de oorspronkelijke doelen ingezet kunnen blijven worden. Dit is geregeld in de nota Uitvoering begroting. Met ingang van 2016 is de C categorie vervallen.

Voorzoningen	1-1-2018	mutatie toevoeging	aanwending	31-12-2018
Bestaande risico's	11.430.226	2.150.292	4.368.589	9.211.929
Van derden verkregen met specifieke bestemming	5.164.316	24.456.377	8.974.266	20.646.427
	16.594.542	26.606.669	13.342.855	29.858.357

Overzicht en verloop voorziening	1-1-2018	mutatie toevoeging	aanwending	31-12-2018
V. Waardeoverdracht pensioenen GS leden	7.983.472	246.492	843.143	7.386.821
V. Wachtgeld PS-leden				0
V. Groot onderhoud gebouwen	1.191.877	228.000		1.419.877
V. Weidevogelcompensatie	1.860.287		1.860.287	0
V. Vrijwillige mobiliteit personeel	394.590			394.590
V. LVP project Baarderaderadeel LGR		25.800	15.159	10.641
V. Waarborgfonds ticketverkoop producties LF2018		1.000.000	1.000.000	0
V. BTW-probleem gemeente Leeuwarden LF2018		650.000	650.000	0
V. Legaat van Harinxma thoe Sloten	22.310	178	113	22.375
V. Jorritsma-Boschmafonds	130.600	522		131.122
V. Uitbr/instandh grafiekcollectie Knecht-Drenth	484.910		484.910	0
V. Buma-legaten	159.919	5.790	5.790	159.919
V. Grondwaterplan	301.088	743.860	388.014	656.934
V. Persoonlijk Ontwikkelbudget (POB)		524.709		524.709
V. Groot onderhoud water	3.692.489	3.066.200	3.388.559	3.370.130
V. Groot onderhoud wegen	373.000	4.863.340	4.706.880	529.460
V. Achterstallig onderhoud wegen		4.792.500		4.792.500
V. Achterstallig onderhoud water		10.459.277		10.459.277
	16.594.542	26.606.669	13.342.855	29.858.356

Stand van zaken voorzieningen

V. Waardeoverdracht pensioenen GS-leden
Risicovoorziening. Ter dekking van betaling van afkoopsommen aan ABP voor pensioenen van GS-leden.
V. Wachtgeld PS-leden
Risicovoorziening. Ter dekking van wachtgeld voor PS-leden. In 2017 op te heffen.
V. Groot onderhoud gebouwen
Jaarlijks wordt een bedrag van € 228.000 toegevoegd aan de voorziening voor onderhoud nieuw provinciehuis.
V. Weidevogelcompensatie
In het werkplan weidevogels is het compensatiebeginsel weidevogelgebieden opgenomen. Bij ruimtelijke ingrepen waarbij potentiële weidevogelgebieden verdwijnen moet het verlies gecompenseerd worden. Inmiddels zijn hiervoor vier contracten afgesloten.
In 2018 is deze voorziening overgeboekt naar de OP weidevogelcompensatie.
V. Vrijwillige mobiliteit personeel
Voorziening gevormd om de eventuele belasting voor personeelsleden die gebruik maken van vrijwillige mobiliteit af te dekken.
Tegenvallende inkomsten worden gedekt door deze voorziening
V. LVP project Baarderaderadeel LGR
Voorziening is gevormd om eventuele aanspraken van landeigenaren in verband met ruilverkaveling in het verleden te kunnen voldoen.

V. Legaat van Harinxma thoe Sloten
Legeat ten behoeve van onderhoud van een kamer in het Fries Museum.
V. Jorritsma-Boschmafonds
Fonds gevormd door een legaat ten behoeve van uitkering aan studenten.
V. Uitbr/instandh grafiekcollectie Knecht-Drenth
Schenking ten behoeve van aankoop, instandhouding grafiekcollectie. In 2018 is de voorziening overgeboekt naar het Fries Museum.
V. Buma-legaten
Legeat ten behoeve van de provinciale bibliotheek, Tresoar.
V. Grondwaterplan
Aan deze voorziening wordt jaarlijks de opbrengsten grondwaterbelasting toegevoegd.
V. Groot onderhoud water
Onderhoudsvoorziening voor diverse projecten water.
V. Groot onderhoud wegen
Onderhoudsvoorziening voor diverse projecten wegen.
V. Persoonlijk Ontwikkelbudget (POB)
Elke medewerker heeft de beschikking over een Persoonlijk Opleidingsbudget. De resterende middelen zijn toegevoegd aan deze voorziening om in de komende jaren een opleiding te kunnen volgen.
V. Achterstallig onderhoud wegen
V. Achterstallig onderhoud water
Naar aanleiding van het opheffen van de reserve Van Harinxmakanaal (PS 20181031) zijn twee voorzieningen achterstallig onderhoud gevormd. Dit om het onderhoudsniveau van de wegen en water op peil te krijgen.

Langlopende schulden	1-1-2018	vermeerdering	aflossingen	31-12-2018
Onderhandse leningen van banken en financiële instellingen	0			0
Door derden belegde gelden	150.000		37.500	112.500
Waarborgsommen	1.750		650	1.100

Stand van zaken langlopende schulden

Door derden belegde gelden
Samen met de provincie Drenthe is er een lening in het kader van duurzame energie verstrekt. De administratie wordt hier gevoerd.

Flottende passiva

Kortlopende schulden	1-1-2018	vermeerdering	vermindering	31-12-2018
Kasgeldleningen	0			0
Overige schulden	36.632.500	483.852.117	496.893.301	23.591.316
Nog te betalen	21.536.307	75.519.987	63.279.945	9.296.266
Nationaal Restauratiefonds voorschotten	3.140.102		1.095.631	2.044.471
Rekening Courant Nazorg fonds	13.679.038	621.832	40.417	14.260.452
Rekening courant Vermilion en Frisia	2.596.544		944.950	1.651.593
	77.584.490	559.993.935	562.254.245	50.844.098

Overlopende passiva (OP)	mutatie			31-12-2018
	1-1-2018	toevoeging	aanwending	
Vooruitontvangen bijdragen van de EU				
OP Topattractie Subs Toerisme Natuurlijk STINAF	387.348		54.305	333.043
OP Life Alde Feanen N2000 voorbereiding	2.525.130		840.990	1.684.140
vooruitontvangen bijdrage De Nieuwe Afsluitstuk		521.250		521.250
	2.912.477	521.250	895.294	2.538.432,96
Vooruitontvangen bijdragen van het Rijk				
OP Startsubs bestuurlijke strafbeschikking milieu	114.375		468	113.907
OP Actieplan geluid	42.383		20.000	22.383
vooruitontvangen activa	14.121.106	15.174.912	14.121.106	15.174.912
	14.799.276	15.174.912	14.141.574	15.311.203
Vooruitontvangen bijdragen van overige overheid				
OP RCW diverse reserveringen	37.549	0	15.393	22.156
OP Wadlopen	132.626	9.352	0	141.978
OP SCW Secretariaat Stuurgroep Waddenprovincies	0	0	0	0
OP RSP Mobiliteitsfonds via SNN	56.740.168	1.504.720	25.883.615	32.361.273
OP RSP Concrete infra proi gemeentelijke bijdrage	3.817.331	0	0	3.817.331
OP RSP Mobiliteits infra proi gemeentelijke biidr	874.068	0	0	874.068
OP Nog af te sluiten weidevogelcompensatie	1.981.736	1.812.826	0	3.794.563
OP Voorbereidingskosten Noordelijke Aarodeal	0	0	0	0
OP Fries Bestuursakkoord Waterketen 2016-2020.	144.248	0	16.162	128.086
OP POP 3 ANLB Leefgebied water SP 2019		250.000		250.000
diverse oa biidraen activa	13.097.339	9.420.410	13.097.339	9.420.410
	76.825.066	12.997.308	39.012.509	50.809.864
Overige overlopende passiva				
overig	26.672	333.331	26.672	333.331
OP Hartman Energie BV kredietsubsidies	4.000.000			4.000.000
	4.119.507	333.331	26.672	4.333.331
	98.656.326	29.026.801	54.076.050	72.992.831

Niet uit de balans blijvende verplichtingen

De verplichtingen, voortvloeiende uit het waarborgen van geldlenen, zijn conform de BBV op de balans vermeld, maar maken er geen deel van uit. De provincie heeft zich garant gesteld voor de rente en aflossing van door diverse instellingen aangegane geldlenen.

	1-1-2018	31-12-2018
Leasecontract decentrale kopieerapparaten	183.061	172.229
Leasecontracten dienstauto's	3.339.413	2.530.840
Huurovereenkomst Centrale As	160.000	80.000
Huurovereenkomst parkeergarage per jaar	500.000	500.000
RVO verplichtingen functieverandering	12.556.813	9.932.424
RVO subsidieverplichtingen natuurbeheer	18.406.209	16.869.110
RVO collectief agrarisch natuurbeheer	267.040	547.740
Staatsbosbeheer natuurbeheer 2014-2019	16.980.371	0
Groenfonds convenantsleningen	7.827.709	6.523.091
Een specificatie van de gewaarborgde geldlenen is opgenomen in bijlage 5.2	661.054	1.200.692

RVO. In verband met het in 2014 afgesloten Natuurpact is de verantwoordelijkheid voor de afwikkeling van de subsidieverplichtingen voor natuurontwikkeling en -beheer overgegaan van het Rijk (DLG) naar de provincies. In voorgaande jaren zijn door de DLG subsidieverplichtingen voor functieverandering en beheer aangegaan. Deze verplichtingen worden namens de provincies afgewikkeld via de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). Staatsbosbeheer. De provincie heeft in 2014 een beschikking voor 6 jaar afgegeven aan Staatsbosbeheer voor het natuur- en landschapsbeheer. Groenfonds. De provincie heeft een doorbetalingsverplichting van rente en aflossingsbedragen van leningen aan het Nationaal Groenfonds. Deze leningen zijn in 1999 tot stand gekomen door een convenant tussen het Rijk en de provincies in het kader van natuurontwikkeling. De provincie Fryslân heeft op 31 december 2018 een restschuld van €6,5 miljoen. Tot en met 2023 dient de provincie jaarlijks € 1,3 miljoen aan rente en aflossing te betalen waarvoor ze in het provinciefonds volledig wordt gecompenseerd. Het totaal nog te betalen bedrag is als niet uit de balans blijvende verplichting opgevoerd. Vanwege de financieringsconstructie is de resterende schuld niet opgenomen als langlopende schuld in de balans maar als niet uit de balans blijvende verplichting.

Financiële verplichtingen

In de nota Uitvoering begroting 2010 (Provinciale Staten 16 december 2009) zijn de financiële spelregels vastgelegd met betrekking tot de tijdelijke budgetten. Zie ook onderdeel 3 Tijdelijke budgetten.

2 5 Gebeurtenis na balansdatum

Geen.

2 6 Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT)

Per 1 januari 2013 is de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) ingegaan. Deze verantwoording is opgesteld op basis van de volgende op Provincie Fryslân van toepassing zijnde regelgeving: het algemene WNT-maximum.

Het bezoldigingsmaximum in 2018 voor Provincie Fryslân is € 189.000. Het weergegeven toepasselijke WNT-maximum per persoon of functie is berekend naar rato van de omvang (en voor topfunctionarissen tevens de duur) van het dienstverband, waarbij voor de berekening de omvang van het dienstverband nooit groter kan zijn dan 1,0 fte. Uitzondering hierop is het WNT-maximum voor de leden van [Raad van Toezicht / Raad van Commissarissen]; dit bedraagt voor de voorzitter 7,5% en voor de overige leden 5% van het bezoldigingsmaximum.

Bezoldiging topfunctionarissen

<i>bedragen x € 1</i>	Regina Elbrich Bouius-Riemersma	Gerben Willem Huisman
Functiegegevens	provinciesecretaris/ algemeen directeur	griffier
Duur dienstverband in 2018	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12
Omvang dienstverband (in fte)	1	1
Gewezen topfunctionaris?	nee	nee
(Fictieve) dienstbetrekking?	ja	ja
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoeding	141.379	105.895
Beloningen betaalbaar op termijn	18.634	17.389
Subtotaal	<u>160.013</u>	<u>123.283</u>
Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	189.000	189.000
-/- Onverschuldigd betaald bedrag	-	-
Totale bezoldiging 2018	<u><u>160.013</u></u>	<u><u>123.283</u></u>
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	n.v.t	n.v.t
Gegevens 2017		
Aanvang en einde functievervulling in 2017	1/10 - 31/12	1/1 - 31/12

<i>bedragen x € 1</i>	Regina Elbrich Bouius-Riemersma	Gerben Willem Huisman
Omvang dienstverband 2017 (in fte)	1	1
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	34.722	103.374
Beloningen betaalbaar op termijn	4.346	15.935
	<hr/> 39.068	<hr/> 119.309
Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	45.622	181.000
Totale bezoldiging 2017	<hr/> <hr/> 39.068	<hr/> <hr/> 119.309

Overige rapportageverplichtingen op grond van de WNT

Naast de hierboven vermelde topfunctionarissen zijn er geen overige functionarissen die in 2018 een bezoldiging boven het toepasselijke WNT-maximum hebben ontvangen, of waarvoor in eerdere jaren een vermelding op grond van de WOPT of de WNT heeft plaatsgevonden of had moeten plaatsvinden. Er zijn in 2018 geen ontslaguitkeringen aan overige functionarissen betaald die op grond van de WNT dienen te worden gerapporteerd.

1) Deze tabel is bedoeld voor de topfunctionarissen (en gewezen topfunctionarissen) met executieve taken, d.w.z. de leden van het hoogste uitvoerende orgaan en de daaraan ondergeschikte(n), en degene(n) belast met de dagelijkse leiding van de gehele rechtspersoon.

2) Van een gewezen topfunctionaris is sprake indien de functionaris in het verleden - maar na 1 januari 2013 - een functie als topfunctionaris heeft bekleed, en bij beëindiging van deze functie vervulling bij dezelfde instelling of rechtspersoon een functie als niet-topfunctionaris is gaan vervullen. Gedurende deze periode van functie vervulling in de andere functie kwalificeert de functionaris als 'gewezen topfunctionaris'.

3) Indien 'ja': afzonderlijke looncomponenten verplicht vermelden; indien 'nee': alleen totaal honorarium (excl. BTW) vermelden bij Totaal bezoldiging (het gaat om een extern ingehuurde functionaris)

$y = \frac{x \cdot a \cdot b}{365}$ waarbij: x = voor instelling geldend WNT-bezoldigingsmaximum, a = deeltijdfactor (maximaal 1,0 fte) en b = functieduur in kalenderdagen

2 7 Begrotingsonrechtmatigheid

De begrotingsrechtmatigheid heeft betrekking op het financiële handelen binnen het kader van de geautoriseerde begroting. Dit wordt formeel als volgt omschreven:

“Financiële beheershandelingen, die ten grondslag liggen aan de baten en lasten (exploitatie), alsmede de balansposten (investeringen), dienen tot stand te zijn gekomen binnen de grenzen van de geautoriseerde begroting en hiermee samenhangende programma's (begrotingscriterium). In de begroting zijn de maxima voor de lasten vermeld die door Provinciale Staten zijn vastgesteld. Dit houdt in dat de financiële beheershandelingen dienen te passen binnen de begroting, waarbij het juiste programma, de toereikendheid van het begrotingsbedrag alsmede het begrotingsjaar van belang zijn.”

Volgens het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) dienen de afwijkingen in de jaarrekening herkenbaar te worden opgenomen en van een toelichting te worden voorzien. Als blijkt dat de gerealiseerde uitgaven op programmaniveau hoger zijn dan geautoriseerd, is er sprake van begrotingsonrechtmatigheid. Er zijn verschillende typen begrotingsoverschrijdingen. Overschrijdingen, die binnen de beleidskaders van Provinciale Staten passen worden in het accountantsoordeel niet meegewogen.

Overschrijdingen die gedurende het jaar bekend werden zijn in 2016 aan Provinciale Staten voorgelegd, bijvoorbeeld via de bestuursrapportages. Nog niet geautoriseerde overschrijdingen worden in de jaarstukken toegelicht en worden door de vaststelling van de jaarrekening door Provinciale Staten alsnog geautoriseerd.

De verschillen tussen de geautoriseerde lasten en de gerealiseerde lasten worden hieronder per programma weergegeven.

programma lasten x €1000	begroting na wijziging	rekening	afwijking	jaarover- gang	saldo
1 Bestuur	36.912	36.611	300		300
2 Infrastructuur	136.265	129.057	7.209	6.148	1.061
3 Omgeving	111.707	81.987	29.720	8.676	21.044
4 Economie	56.653	31.618	25.035	14.415	10.620
5 Mienskip	90.859	66.124	24.735	18.833	5.901
6 Bedrijfsvoering	74.513	70.557	3.956		3.956
7 Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien	14.460	50.343	-35.883		-35.883 *)
Begrotingsruimte	15.246	0	15.246	937	14.309
	536.614	466.297	70.317	49.009	21.308

*) Toe te lichten overschrijdingen

In de kolom 'Jaarovergang' worden de bedragen weergegeven die nog niet in 2018 zijn besteed of ontvangen en volgens de spelregels voor tijdelijke budgetten gereserveerd mogen worden voor besteding in volgende jaren zodat de betreffende, door Provinciale Staten gestelde, doelen alsnog gerealiseerd kunnen worden.

Bij één programma is er sprake van een overschrijding van de geautoriseerde lasten.

Programma

7 Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien

De overschrijding wordt veroorzaakt door de afwikkeling van de notitie vereenvoudiging financieel beleid, vastgesteld op 31 oktober 2018. Besloten is om de boekwaarde (€36,1 mln) van investeringen in eigendom van derden af te boeken en ten laste te brengen van het begrotingssaldo. Daarnaast is er een afwaardering geweest van enkele financiële vaste activa (€5,1 mln) Deze last wordt gedekt door de reserve NUON buffer besteedbaar deel.

2 8 Toelichting rekeningresultaat

	x € 1000	notitie	nog te verklaren
Structurele budgetten	32.015	36.130	-4.114
Tijdelijke budgetten	-5.302		-5.302
Reserves	-103.515	-104.240	725
Voorzeningen	14.601	15.791	-1.190
Overlopende Passiva	0		0
Bedrijfsvoeringskosten	-3.219		-3.219
	-65.419	-52.319	-13.100
Begrotingsaldo	-15.246		
Rekeningsaldo 2018	-80.665		

Begrotingsaldo -15.246

Notitie vereenvoudiging financieel beleid -52.319

De op 31 oktober 2018 vastgestelde notitie vereenvoudiging financieel beleid 2018 heeft een enorme invloed op het rekeningsaldo. Als analyse als eerste de gevolgen van de notitie daarna volgt een analyse van het "reguliere" saldo.

afwaardering boekwaarde bijdrage inv. derden -36.130

Reserve

Vrijval reserve VH kanaal	99.900	
Vorming reserve investering	-25.164	
Vorming dekkingsreserve	-10.521	
Vrijval bekleemde reserve	40.024	
		<u><u>104.240</u></u>

Voorzeningen

Vorming voorziening achterstallig onderhoud	-15.259	
Vorming voorziening wegen	-532	
		<u><u>-15.791</u></u>

Structurele budgetten -4.114

Openbaar vervoer (OV) in de begroting is gerekend met een hogere indexering, de concessies afrekeningen en kosten voor additioneel vervoer zijn in de realisatie lager dan gebudgetteerd. -3.402

Hogere opbrengsten opcenten motorrijtuigenbelasting -952

Verbetering infrastructuur, stelpost afschrijvingen Friese -498

Meren project

Overige budgetten onder- en overbestedingen 738

Tijdelijke budgetten	-5.302
Dit bedrag bestaat uit vrijval van tijdelijke budgetten. Dit als gevolg van eindige projecten en opdrachten. Het betreft onder andere deze eindige tijdelijke budgetten:	
Organisatie van de toekomst procesgeld	-1.041
Organisatie van de toekomst procesgeld kosten generatiepact	-852
Friese Meren project	-228
Vrijval tijdelijke budgetten	
DU Bodemsanering	-470
De Saiter	-412
Project onrechtmatig gebruik	-185
Overige tijdelijke B budgetten	-2.113
Reserves	725
Minder vorming reserve door lagere inkomsten leningen	
Voorzieningen	-1.190
Betreft voornamelijk de vorming van de voorziening afwaardering deelnemingen.	
Bedrijfsvoeringskosten	-3.219
A. Bedrijfsvoeringsbudget	2.248
B. Verrekening tijdschrijven	-1.022
C. Overige salaris gerelateerde budgetten	1.298
D. Overige personeelsbudgetten	271
E. Middelen	482

Ad A Bedrijfsvoeringsbudget (€ 2,2 mln)

In de actuele begroting is een bedrag van € 74,9 mln. opgenomen voor het bedrijfsvoeringsbudget Dit is inclusief het voorstel Strategische Personeelsplanning die door Provinciale Staten op 27 juni 2018 is vastgesteld. Na besluitvorming door PS is er een bedrag van € 3,4 miljoen toegevoegd aan het bedrijfsvoeringsbudget. De realisatie van het bedrijfsvoeringsbudget bedraagt € 72,7 mln. (salariskosten personeel € 54,4 mln. en inhuur externe € 18,3 mln.). Per saldo een onderschrijding van € 2,2 mln.

De salariskosten onderschrijden t.o.v. het actuele budget met € 0,9 mln. (realisatie € 54,4 mln. t.o.v. de actuele begroting € 55,3 mln.). Daarentegen overschrijden de kosten voor inhuur met € 1,9 mln. Realisatie € 18,3 mln. t.o.v. de actuele begroting € 16,4 mln.). In de actuele begroting is een bedrag opgenomen voor de knelpuntenpot (€1,4 mln.), alsmede een bedrag voor het begrotingssaldo bedrijfsvoering € 1,8 mln.). Beide budgetten zijn niet tot besteding gekomen c.q. ingezet.

Ontwikkeling externe inhuur

De externe inhuur is in de afgelopen jaren gehaald van € 26,7 mln. in 2015 naar € 18,3 mln. in 2018.

Bedragen x € 1 mln	2015	2016	2017	Begroting 2018 na wijziging	Realisatie 2018
Externe inhuur	26,7	23,5	19,0	16,5	18,3

Ad B. (verrekening) tijdschrijven (-/- € 1,0 mln.)

Per saldo is er een bedrag van € 1,0 mln. middels tijdschrijven minder toegeschreven aan projecten ter dekking van het bedrijfsvoeringsbudget dan begroot.

Ad C. Overige salaris gerelateerde budgetten € 1,2 mln.)

De onderstaande budgetten zijn niet volledig tot besteding gekomen.

Budget voormalig personeel € 0,4 mln.

Frichtiekosten personeel € 0,3 mln.

Diverse inkomsten (opbrengsten uit detachering, ontvangen ziekengeld en werk voor derden). Deze inkomsten waren deels begroot. € 0,5 mln.

Totaal overige gerelateerde budgetten € 1,2 mln.

Ad D. Overige personeelsbudgetten (€ 0,3 mln.)

De onderstaande personeelsbudgetten laten een onderschrijding zien ten opzichte van de begroting

Goederen en diensten budget € 0,3 mln.

Ad E. Middelen (€ 0.5 mln.)

Op de middelen budgetten resteert een onderschrijding van € 0,5 mln.

Op de stelpost kapitaallasten wordt een onderschrijding geconstateerd. De budgetten voor reis- en verblijfkosten en kosten voor ICT laten een overschrijding zien.

2 9 Berekening benutting drempelbedrag SKB

Berekening benutting drempelbedrag schatkistbankieren (bedragen x € 1000)				
		Verslagjaar	2018	
1	Drempelbedrag	3.496.965		
			Kwartaal 1	Kwartaal 2
2	Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen		1.750.474	1.781.122
			Kwartaal 3	Kwartaal 4
(3a) = (1) > (2)	Ruimte onder het drempelbedrag	1.746.491	1.715.843	1.801.607
(3b) = (2) > (1)	Overschrijding van het drempelbedrag	0	0	0

(1) Berekening drempelbedrag

		Verslagjaar
(4a)	Begrotingstotaal verslagjaar	450.035
(4b)	Het deel van het begrotingstotaal dat kleiner of gelijk is aan € 500 miljoen	450.035
(4c)	Het deel van het begrotingstotaal dat de € 500 miljoen te boven gaat	0
(1) = (4b)*0,0075 + (4c)*0,002 met een minimum van €250.000	Drempelbedrag	3.375

(2) Berekening kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen

		Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
(5a)	Som van de per dag buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen (negatieve bedragen tellen als nihil)	157.543	162.082	155.973	128.643
(5b)	Dagen in het kwartaal	90	91	92	92
(2) - (5a) / (5b)	Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	1.750	1.781	1.695	1.398

Het drempelbedrag is het bedrag aan liquide middelen dat (gemiddeld) per kwartaal buiten de schatkist mag worden gehouden. De hoogte van het drempelbedrag hangt af van de omvang van de begroting. De drempel is gelijk aan 0,75% van het begrotingstotaal indien het begrotingstotaal lager is dan € 500 miljoen. Indien het begrotingstotaal hoger is dan € 500 miljoen is de drempel gelijk aan € 3,75 miljoen plus 0,2% van het begrotingstotaal dat de € 500 miljoen te boven gaat.

Per kwartaal mag het gemiddelde van de (liquide) middelen die de decentrale overheid dagelijks buiten de schatkist laat niet boven het drempelbedrag uitkomen. Provincie Fryslân is in 2018 binnen het drempelbedrag gebleven. De liquide middelen die buiten de schatkist zijn aangehouden, zijn enkel gebruikt voor het betalingsverkeer.

3 Totaal tijdelijke budgetten 2018

	balans 01-01-2018	primitieve begroting	jaarovergang 2017-2018	mutatie reserve gedurende 2018	jaarovergang 2018-2019	balans 31-12-2018
tijdelijk budget A	120.985.918	-28.657.500	-34.259.100	14.880.800	26.247.625	99.197.743
tijdelijk budget B	61.293.944	-66.570.900	-19.649.300	73.047.200	10.620.741	58.741.685
Reserve *)					12.140.511	12.140.511
	182.279.863	-95.228.400	-53.908.400	87.928.000	49.008.877	170.079.940

*) In de post reserve is opgenomen de mutatie die voortvloeit uit de notitie vereenvoudiging financieel beleid, een verschuiving van tijdelijke budgetten naar een bestemmingsreserve en de verplichtingen van de structurele budgetten. Dit is verwerkt in de jaarovergang tijdelijke budgetten.

Verloop reserve tijdelijke budgetten 2018

	31-12-2017	1-1-2018	vormen	beschikken	31-12-2018
tijdelijk budget A	120.985.918	120.985.918	8.711.195	30.499.370	99.197.743
tijdelijk budget B	61.293.944	61.293.944	43.793.178	46.345.437	58.741.685
	182.279.863	182.279.863	52.504.373	76.844.807	157.939.429

Afwikkeling reserve komende jaren

	1-1-2019	2019	2020	2021	2022	2022	eindsaldo
tijdelijk budget A	99.197.743	-70.827.143	-23.943.200	-3.102.300	-1.325.100	0	0
tijdelijk budget B	58.741.685	-42.474.085	-11.471.400	-4.680.700	-115.500	0	0
	157.939.429	-113.301.228	-35.414.600	-7.783.000	-1.440.600	0	-0

3 Tijdelijke budgetten 2018

De tijdelijke budgetten zijn ingedeeld in twee categorieën namelijk:

Categorie A: Overeenkomsten met medeoverheden en andere partijen

Hierbij is een overeenkomst met derden gesloten waarbij is vastgelegd wat de gewenste resultaten zijn en wat de bijdragen van de verschillende partijen zijn.

Bij deze categorie blijven de begrote middelen beschikbaar voor deze projecten gedurende de looptijd van de overeenkomst. Eventueel niet bestede gelden gaat mee als budget naar het volgende jaar. Deze mutatie verloopt via de reserve tijdelijke budgetten.

In het geval dat er een overbesteding is na besteding dan zal de overbesteding ten laste komen van het volgende jaar. In dat geval wordt het budget van het volgende jaar afgeraamd ten gunste van de reserve tijdelijke budgetten.

Categorie B: Overige tijdelijke budgetten

Dit betreft tijdelijke budgetten waar geen overeenkomst met derden aan ten grondslag ligt.

Bij deze tijdelijke budgetten mogen meerjarige verplichtingen aangegaan worden. Aan het eind van het jaar vallen niet bestede gelden vrij naar het rekeningsaldo. De nog openstaande verplichtingen in dat jaar gaan met budget mee naar het volgende jaar. Deze mutatie verloopt via de reserve tijdelijke budgetten.

In het geval dat er een overbesteding is na besteding dan zal de overbesteding ten laste komen van het volgende jaar. In dat geval wordt het budget van het volgende jaar afgeraamd ten gunste van de reserve tijdelijke budgetten.

Samenvatting tijdelijke budgetten

Hieronder wordt in hoofdlijnen het verloop van de tijdelijke budgetten in 2018 weergegeven, ter vergelijking zijn ook de cijfers over 2017 opgenomen:

Toelichting x € 1mln		Rekening 2017	Rekening 2018
Begroting		159	95
Jaarovergang voorgaand jaar	Betreft met name nog openstaande subsidieverplichtingen	60	53
1 ^e berap	Kasritmewijziging	-11	-2
2 ^e berap	Kasritmewijziging	-26	-42
Overige wijzigingen		75	37
Begroting na wijziging		257	142
Betaald		176	103
Openstaande subsidieverplichtingen	Gaan mee met budget naar volgend jaar	49	27
Openstaande subsidieplafonds	Gaan mee met budget naar volgend jaar	2	5
Saldo lasten		30	7
Saldo baten		-4	0
Totaal saldo tijdelijke budgetten		26	7
Verrekening met volgend jaar	Dit bedrag wordt toegevoegd aan het budget in het volgende jaar	21	2
Vrijval in rekeningsaldo		5	5

Voortgang tijdelijke budgetten op detailniveau

Het overzicht tijdelijke budgetten geeft inzicht in zowel de inkomsten als uitgaven van de tijdelijke budgetten in 2018. Daarnaast worden de kasritmewijzigingen bij de 1e en 2e berap en de overige wijzigingen aangegeven. De tijdelijke budgetten met een saldo uitgaven/inkomsten groter dan € 200.000 worden per categorie toegelicht.

Toelichting tijdelijke budgetten

De tijdelijke budgetten die aan het eind van het jaar een saldo van meer dan € 0,2 miljoen hebben worden hieronder toegelicht.

Tijdelijke budgetten

Eindige budgetten in 2018

Categorie A en B

Tijdelijke budgetten 2018			Inkomsten					Uitgaven					Verplichtingen	Subsidieplafond	Saldo na verplichtingen en plafond	(uitgaven- inkomsten)	verrekening met 2019	rekeningsaldo	
beleidsveld	naam	x € 1.000,-	Begroot	Besteed	Saldo	Begroot voor wijziging	Wijziging jaarovergang 2017/2018	Wijziging 1e berap	Wijziging 2e berap	Overige wijzigingen	Begroot na wijziging	Betaald							Saldo voor verplichtingen
Eindig 2018 categorie A																			
niet	A 2.2	RSP REP Bio bases brug				0			559		559	559	0			0	0		
		Convenant																	
V0008	A 4.1	A7/Westergozone			0	40	581	-363		0	258	257	0			0	0	0	
		Friese Meren Project																	
V0060	A 4.5	categorie A			0		595		-200	0	395	304	91			91	91	91	
		FAMKE verdiepingsslag																	
V0059	A 5.2	Opsterland			0		10			0	10	7	3			3	3	3	
V0013	A 7.6	RSP REP Provinciefonds			0	2.633			-559	-2.074	0	0	0			0	0		
Eindig 2018 categorie B																			
		Vangrails met zonnepanelen			0	150			-43	0	107	112	-5			-5	-5	-5	
V0004	B 2.3	Baggerdepots			0	864			300	0	1.164	1.122	42			42	42	42	
V0146	B 2.4	DU Beter Benutten			0					43	43	43	0			0	0		
V0028	B 3.1	FYLG		41	41					0	0	41	-41			-41	0		
V0075	B 3.1	Kening fan e greide			0	62	-10			0	52	52	0			0	0		
		Provinciaal																	
V0109	B 3.2	Milieubeleidsplan			0				170	0	170	155	15			15	15	15	
V0152	B 3.2	Stimuleren biologische landbouw			0	50				0	50	42	8			8	8	8	
V0071	B 3.3	Duurzaam door			0					25	25	25	0			0	0		
		Luchtkwaliteitsonderzoek																	
V0084	B 3.3	Harlingen		1	1	30	-30	40		0	40		40			40	40	40	
V0133	B 3.3	MIRT verkenning koppelkansen			0	175	175	-7		225	0	218	191	27		27	27	27	
V0186	B 4.3	Uitwerking pilot grijs			0				200	0	200	200	0			0	0	0	
V0145	B 4.4	DU Interreg V			8	8				106	24	129	138	-9		-9	-1	-1	
V0205	B 4.4	projectstimuleringsregeling Economic board noord nederland			0	195	195			245	245	245	0			0	0		
V0017	B 4.5	Friese Meren Project categorie B			200	515	715	249		1.415	0	1.664	1.700	-36		-36	164	164	
V0181	B 4.5	Drie eilanden Tsjukemar			0	363	363			363	363	363	0			0	0	0	
		Gebiedsontwikkeling																	
V0044	B 5.1	Centrale As			0	1.000				0	1.000	1.000	0			0	0		
V0139	B 5.1	Financiële bijdrage Holwerd aan Zee			0	200	-76		172	0	296	242	54			54	54	54	
V0142	B 5.1	Aankoop retailgegevens			0	16				0	16	16	0			0	0	0	
niet	B 5.1	Vrijwilligersacademie				20			-20	0									
V0023	B 5.2	Kulturele Haadsted 2018			0	4.159	2.000			0	6.159	6.151	8			8	8	8	
V0165	B 5.2	Alde Fryske Tsjerken			0	201				0	201	201	0			0	0		
V0167	B 5.2	Organisatie nationale bevrijdingsdag 2018			0	222	10			0	232	196	36			36	36	36	
V0173	B 5.2	Extra bijdrage dekkingstekort St LF2018			0		875			0	875	875	0			0	0		
V0174	B 5.2	Extra bijdrage marketing LF2018			0				425	0	425	425	0			0	0		
v0103	B 5.3	Transitie medialandschap			0	72		144	72	0	288	288	0			0	0		
		Organisatie van de toekomst generatiepact			0	1.600	-336		783	0	2.048	1.206	842			842	842	842	
V0090	B 6.2	Organisatie van de toekomst procesgeld			0	1.587				0	1.587	545	1.041			1.041	1.041	1.041	
Totaal eindige budgetten			1.248	1.498	250	12.906	3.861	21	3.405	-1.374	18.819	16.703	2.116	0	0	2.116	2.366	0	2.366

Toelichting eindige tijdelijke budgetten categorie B

Programma 6:

Organisatie van de toekomst: generatiepact

Op basis van het aantal deelnemers aan het generatiepact wordt gedurende het jaar een reserve gevormd voor de vergoeding die de deelnemers krijgen voor de niet gewerkte uren.

Het tijdelijk budget was eindig in 2018 waardoor het restbedrag van € 0,8 miljoen is vrijgevallen in het rekeningsaldo. Omdat de regeling generatiepact nog doorloopt tot in 2019 zal bij de jaarrekening een wijziging worden voorgelegd om de vrijval in 2019 weer beschikbaar te stellen.

Organisatie van de toekomst: procesgeld

Vanuit de bedrijfsvoeringsbudgetten is in 2018 expliciet verandergeld ingezet onder andere voor Management Development trajecten, lean trajecten, opleidingen NSOB en trainingen bestuurlijke sensitiviteit. Daarnaast is extra ingezet

op begeleiding van de poolmanagers en op de verdere professionalisering van het Management Team operatie waarbij ook gekeken is naar hun rol in de nieuwe organisatie. Als laatste is een proces doorlopen om te komen tot een verder reductie van de organisatie richting 2020.

Op het gebied van financiën zijn twee onderzoeken uitgevoerd namelijk door Deloitte (proces totstandkoming begroting 2019) en Gateway onderzoek (centraal bedrijfsvoeringsbudget). Beide onderzoeken hebben geleid tot aanbevelingen die in 2019 een opvolging zullen krijgen.

Bovenstaande activiteiten konden in 2018 gefinancierd worden uit bestaande bedrijfsvoeringsbudgetten waardoor het extra procesgeld vanuit de organisatie van de toekomst niet volledig ingezet hoefde te worden. Het resterend budget van € 1,0 mln is daarmee vrijgevallen in het rekeningsaldo.

Categorie A

beleidsveld	naam	Tijdelijke budgetten 2018			Begroot voor wijziging	Wijziging jaarovergang 2017/2018	Wijziging 1e berap	Wijziging 2e berap	Overige wijzigingen	Uitgaven			Verplichtingen	Subsidieplafond	Saldo na verplichtingen en plafond	(uitgaven-inkomsten)	verrekening met 2019	rekeningsaldo	
		x € 1.000,-	Begroot	Besteed						Saldo	Begroot na wijziging	Betaald							Saldo voor verplichtingen
Categorie A																			
V0045	A 2.2				0	15.403		-30.000	35.206	20.609	28.109	-7.500			-7.500	-7.500	-7.500		
V0073	A 2.2				738	817	-388	-23	0	1.144	1.439	-296	583		-878	-707	-707		
V0043	A 3.1				1.900	-499		-540	0	862	851	11			11	11	11		
V0126	A 3.3				154	33			0	187	190	-3			-3	-3	-3		
V0121	A 3.4				156	6			0	162	150	12			12	12	12		
v0066	A 4.1				952	2.292			0	3.244	1.173	2.071	981		1.091	1.091	1.091		
V0047	A 4.3				2.217	84		454	0	2.754	2.505	249			249	249	249		
V0079	A 4.3		570	114	-456	5.570		-5.000	0	570	114	456			456	0			
V0094	A 4.3				3.359	2.011		537	0	5.906	2.366	3.540	1.558		1.982	1.982	1.982		
V0037	A 4.5				132	5.444			0	5.576	2.002	3.574	3.133		440	440	440		
V0003	A 5.1		170	184	14	4.422		-14	0	10.935	1.536	9.400	4.525		4.875	4.889	4.889		
V0078	A 5.1				1.242				0	1.242		1.242	2.093		-851	-851	-851		
V0082	A 5.1				166	122		-130	0	158	118	40	38		2	2	2		
V0161	A 7.6				1.301			-1.301	0						0	0	0		
Totaal categorie A			740	468	-271	22.308	32.240	-388	-36.018	35.206	53.347	40.552	12.795	12.910	0	-115	-387	-387	0

Toelichting tijdelijke budgetten categorie A

Programma 2:

RSP concrete infraprojecten.

Bij de RSP projecten is sprake van een deel financiering door het Rijk en door de provincie. Hierbij worden aan het eind van het jaar de kosten goed toebedeeld zodat de verantwoording aan het Rijk juist kan plaatsvinden. Dit heeft geleid tot een overschrijding van € 7,5 miljoen welke verrekend wordt met het volgende jaar.

Nuon investeringsagenda Drachten-Heerenveen

Ook bij dit project is sprake van financiering door verschillende partijen die daarmee ook, vanwege de voorschriften, worden verantwoord als tijdelijk budget, reserve en overlopende passiva. Vanwege de juiste verantwoording van de kosten over de verschillende financieringsbronnen is er een overschrijding ontstaan van € 0,7 miljoen die verrekend zal worden met het budget in 2019.

Deze projecten worden verder inhoudelijk toegelicht in de paragraaf grote projecten.

Programma 4

RSP REP innovatiecluster Drachten

In 2013 hebben Provinciale Staten € 8 mln. beschikbaar gesteld voor het project 'Innovatiecluster Drachten' (ICD) voor de periode 2013-2020. Het project is opgeknipt in 4 fasen van 2 jaar. De eerste 3 fasen zijn afgerond en de laatste (4^e) fase loopt vanaf 1-1-2019. In de eerste 3 fasen is een stevige fundament gelegd voor de samenwerking tussen bedrijven en onderwijs- en kennisinstellingen. Dit heeft er in geresulteerd dat er nu 18 bedrijven zijn aangesloten bij ICD met ongeveer 3800 werknemers. Ruim 1500 fte hiervan zijn kenniswerkers. Ondanks dit succes loopt het project in de uitvoering nog enigszins achter, waardoor er sprake is van € 1,1 mln. onderbesteding. Dit bedrag wordt doorgeschoven en ingezet voor de laatste fase van dit project.

RSP REP Wetsus fase 1

De uitvoering van de projecten binnen het Uitvoeringskader Watertechnologie ligt op schema. Als gevolg van kleine financiële aanpassingen, o.a. als gevolg van een wijziging in de BTW-positie van de Watercampuspartijen, is er sprake van een kleine onderbesteding van € 0,2 miljoen. De ruimte die hierdoor is ontstaan kan weer ingezet worden voor nieuwe/aanvullende initiatieven binnen de Watercampus.

RUG Campus Fryslân

De instroom in het eerste jaar (2018/2019) van het University College was bij de beschikking geprognosticeerd op 75 studenten. Naar verwachting zullen dat op 1 september ca. 35/40 studenten zijn. Op 1 oktober (teldatum) is het exacte aantal bekend. Reden: de ervaring leert (o.a. bij het University College in Groningen) dat een nieuwe opleiding toch een langere aanloop nodig heeft dan aanvankelijk gedacht. Verder heeft de late accreditatie ertoe geleid dat ook later met de werving van studenten kon worden gestart. Hierdoor wordt € 2 mln doorgeschoven naar 2019.

RSP REP Friese Meren Project categorie A

Voor de totale afronding van het Friese Meren Project inclusief de door PS gevraagd eindevaluatie en visietraject was rekening gehouden met onvoorziene kosten, maar deze hebben zich niet voorgedaan. Hierdoor is een vrijval ontstaan van € 0,4 miljoen.

Programma 5

Agenda netwerk Noord Oost fase 1

De uitvoering van het project Sud le vertraagd waardoor een onderbesteding is ontstaan van € 4,9 miljoen in 2018.

Kansen in kernen

De onderbesteding van € 0,9 miljoen door lagere uitvoeringskosten bij het project Feanwâlden.

Categorie B

Tijdelijke budgetten 2018			Inkomsten					Uitgaven					Verplichtingen	Subsidieplafond	Saldo na verplichtingen en plafond	(uitgaven-inkomsten)	verrekening met 2019	rekeningsaldo	
beleidsveld	naam	x € 1.000,-	Begroot	Besteed	Saldo	Begroot voor wijziging	Wijziging jaarovergang 2017/2018	Wijziging 1e berap	Wijziging 2e berap	Overige wijzigingen	Begroot na wijziging	Betaald							Saldo voor verplichtingen
V0024	B 1.1	It steatekomitee Frysk			0	10				0	10	0	10			10	10		10
V0197	B 1.1	Dorpenop 2019			0				5	0	5		5			5	5		5
v0134	B 1.5	Stuurgroep Waddenprovincies			0	100				0	100	94	6			6	6		6
V0117	B 2.1	Onderzoek TH sluis Harlingen			0	50				0	50	25	25			25	25		25
V0113	B 2.2	Wandel- fiets- en ruiterspaden				250			-250	0	0		0			0	0		0
V0172	B 2.2	Extra inzet bereikbaarheid			0	540				0	540	540	0			0	0		0
V0130	B 2.3	Project onrechtmatig gebruik		6	6	154			50	0	204	25	179			179	185		185
V0185	B 2.3	Dieptepeilingen Friese Meren			0			45		0	45	47	-2			-2	-2	-2	
V0034	B 3.1	Uitvoering werkplan weidevogels			0	200	-200	200		0	200	200	0			0	0		0
V0061	B 3.1	Weidevogellandschappen			0	505	224		117	100	946	671	275	85		190	190		190
V0107	B 3.1	Lectoraat weidevogels			0	50				0	50	25	25	25		0	0		0
V0136	B 3.1	Budgetsubsidie faunabeheereenheid			0	300				0	300	282	18			18	18		18
V0052	B 3.2	Landbouw kennis en innovatie			0	440				-412	28	0	28			28	28		28
V0105	B 3.2	Akkerbouwacademie crop chain			0	800			-575	0	225	194	31			31	31		31
V0106	B 3.2	Transitie natuurinclusieve landbouw	7		-7	507	40		-227	0	321	444	-124	61	10	-195	-202	-202	
V0150	B 3.2	DU Versnellingsagenda melkveehouderij			0	60				0	60	60	0			0	0		0
V0163	B 3.2	Transitiefonds landbouw			0	250				0	250	144	106			106	106		106
V0011	B 3.3	DU Bodemsanering		5	5	2.687		-1.400	-650	0	637	172	465			465	470		470
V0027	B 3.3	Oevers en kaden projecten			0	425	126			0	551	551	1			1	1		1
V0077	B 3.3	De Saiter		1	1	410	-91	947	-200	0	1.066	671	395			395	396		396
V0108	B 3.3	Veenweidevisie	73	64	-8	600	36		-1.250	2.382	1.768	1.630	138	206		-68	-77	-77	
V0128	B 3.3	Fries uitvoeringsprogramma Omgevingsbeleid (FUOV)		18	18	549	-22		-249	222	500	442	58			58	76		76
V0180	B 3.3	Fair Trade jong leren eten en geld			0		-6	150	-150	50	44	46	-2			-2	-2	-2	
V0016	B 3.4	Duurzame energie	52	52	0	1.950	-89	-30	-550	100	1.381	1.347	34	60		-26	-26	-26	
V0159	B 3.4	Vorbereiding Windpark Fryslan			0	215	-3		-77	0	135	171	-36			-36	-36	-36	
V0171	B 3.4	Lokale duurzame dynamiek versterken			0	500			50	0	550	587	-37			-37	-37	-37	
V0132	B 3.5	Omgevingsvisie			0	250	-150	-25		0	75	100	-25			-25	-25	-25	
V0110	B 4.1	NOM packagedeal			0		100	-23		0	78	78	0			0	0		0
V0124	B 4.1	Arbeidsmarkt/onderwijs en kennisinstellingen/bedrijfsleven	2.000	2.000	0	1.250	30	750	-116	0	1.914	1.537	377	53	174	150	150		150
V0182	B 4.1	Jaarplan circulair	1.000	1.000	0			300		0	300	234	66			66	66		66
V0183	B 4.1	Structuurversterking economie	1.750	1.750	0					0	0		0			0	0		0
V0193	B 4.1	Circulaire economie			0		100			0	100	80	20	20	0	0	0		0
V0123	B 4.2	MKB faciliteren/begeleiden			0	626	103		-375	0	354	265	89			89	89		89
V0149	B 4.2	Vestigingsregeling			0		100		628	0	728	328	400	595	0	-195	-195	-195	
V0157	B 4.2	Ondernemersportaal Ynbusiness			0	327				0	327	327	0			0	0		0
V0170	B 4.2	De ondernemer centraal			0	500		-300		0	200		200	200		0	0		0
V0035	B 4.3	University Campus Fryslan			0	345	2.778			0	3.123	401	2.722	2.555		167	167		167
V0199	B 4.3	Investeringskader Waddengebied			0					250	250	193	57			57	57		57
V0111	B 4.4	Financiering NOM en noordelijke clusterorganisaties			0	600				0	600	600	0			0	0		0
V0118	B 4.5	Gastvrij Fryslân	75	75	0	1.800	59	-55	-139	75	1.740	1.350	390	298		91	91		91
V0119	B 4.5	Gastvrij Fryslân OV kaart voor toeristen			0	1.376		-745		0	631	538	93	245		-152	-152	-152	
V0014	B 5.1	Demografische ontwikkelingen			0	310	1		100	-100	311	208	103	34		69	69		69
V0019	B 5.1	Herstructurering woningvoorraad	131	134	3		6.029	64		0	6.092	2.021	4.071	3.728		343	346		346
V0032	B 5.1	social beleid	0	14	14	400	339		-308	0	431	69	362	279		83	97		97
V0053	B 5.1	Nota plattelandsbeleid		14	14	1.450	952		512	-1.233	1.680	566	1.114	94	1.100	-79	-65	-65	

Tijdelijke budgetten 2018			Inkomsten			Uitgaven							Verplichtingen	Subsidieplafond	Saldo na verplichtingen en plafond	(uitgaven-inkomsten)	verrekening met 2019	rekeningsaldo	
beleidsveld	naam	x € 1.000,-	Begroot	Besteed	Saldo	Begroot voor wijziging	Wijziging jaarovergang 2017/2018	Wijziging 1e berap	Wijziging 2e berap	Overige wijzigingen	Begroot na wijziging	Betaald							Saldo voor verplichtingen
V0076	B 5.1	Iepen mienskipfunns Fryslân categorie B		32	32	4.532	136		109	61	4.838	4.194	644	334	342	-32	0		0
V0086	B 5.1	Kansenfonds			0	1.150	-87	61	289	0	1.413	1.199	214	204		10	10		10
V0092	B 5.1	Monitoring aandachtsgebieden			0	30	25		-30	0	24	74	-50			-50	-50		-50
v0104	B 5.1	Zorgvoorzieningen Fase 2 gebiedsontwikkeling			0	313			-233	0	80	56	24			24	24		24
V0115	B 5.1	Centrale As			0	4.816				0	4.816	4.816	0			0	0		0
V0140	B 5.1	Ontwikkelbudget voor de gebiedsagendas	342	354	12	100		342		0	442	509	-67			-67	-55		-55
V0148	B 5.1	Stimulering projecten sociale woningbouw			0	1.000	1.263	-2.239		0	24	24	0	54		-54	-54		-54
V0153	B 5.1	Beleidsbrief CTOS Mei hert,holle en hannen		4	4	6.607	51	-254	-1.022	-36	5.346	5.224	122	74	81	-33	-29		-29
V0158	B 5.1	Herbestemmingsregeling			0	500		500		700	1.700	1.096	604	828	0	-225	-225		-225
V0162	B 5.1	Zwembad de Welle				5.000			-5.000	0	0		0			0	0		0
V0166	B 5.1	Transitiefonds leefbare fysieke omgeving				386			-386	0	0		0			0	0		0
V0026	B 5.2	Nota erfgoed			0					0	0	-19	19			19	19		19
V0057	B 5.2	Beleidsnota Grinzen oer Erfgoed restauratie en			0		123			-1	122	108	14	25		-11	-11		-11
V0096	B 5.2	herbestemming			0	563	49		-376	0	236	151	85	49		36	36		36
V0098	B 5.2	Evenementenfonds KH2018			0	70				0	70	70	0			0	0		0
V0168	B 5.2	Restauratie en herbestemming Rijksmonumenten			0	125				-103	23	11	11			11	11		11
V0175	B 5.2	Legacy LF2018			0				175	0	175	315	-140			-140	-140		-140
V0176	B 5.2	Proceskosten LF2018	32	62	30	460		-55	5	32	442	445	-3			-3	27		27
V0102	B 5.3	Deltaplan Frysk Lan fan taal			0	1.663	-401	250	-40	0	1.472	1.517	-45	59		-103	-103		-103
V0095	B 6.2	KCC klant contact centrum			0	250			-57	0	193	125	68			68	68		68
V0138	B 6.2	Aanpassing systemen voor omgevingswet			0	125			-55	0	70	19	51			51	51		51
v0184	B 7.6	Bijdrage aan provincie Zeeland			0			500		0	500	500	0			0	0		0
Totaal categorie B			5.462	5.584	123	48.475	11.565	-982	-10.260	2.087	50.884	37.698	13.187	10.164	1.706	1.316	1.439	-1.487	2.926

Toelichting tijdelijke budgetten categorie B

Programma 3

Transitie natuurinclusieve landbouw

Bij de 2de Berap is voor het onderdeel natuur Inclusieve Landbouw € 0,2 miljoen doorgeschoven naar 2019 omdat toen de verwachting was, dat de uitvoering van projecten voor dat bedrag in 2018 niet meer tot uitvoering zouden komen. In de tweede helft van 2018 werd echter voor de projecten op het gebied van Living Lab Natuur inclusieve landbouw een dusdanige versnelling geboekt dat de er een overschrijding van € 0,2 miljoen heeft plaats gevonden.

Bodemsanering

Het Bodemsaneringsprogramma 2016 – 2020 kent een vrijval van € 0,5 miljoen omdat er sprake is van een bodemtransitie waarbij de synergie tussen bodem en opgaven binnen landbouw en energie nog robuustere vorm moeten krijgen. De uitvoering van de transitie laat zich daarnaast moeilijk dwingen binnen een afgebakende jaarschijf. Daarom is er in de 2^e Berap ook een bedrag van € 650.000,- doorgeschoven naar 2019 en 2020. Gezien de beperkte initiatieven tussen landbouw/energie en bodem in 2018 heeft er toch nog een onderbesteding plaatsgevonden.

De Saiter

De raming van de projectkosten was bij de Saiter hoger dan daadwerkelijk benodigd in 2018, waardoor er sprake is van een vrijval van € 0,4 miljoen.

Programma 5

Herstructurering woningvoorraad

Bij dit project is € 0,3 miljoen vrijgevallen vanwege lagere vaststellingen van de subsidies en doordat één project niet is doorgegaan.

Herbestemmingsregeling

De subsidieregeling voor herbestemming en sloop is erg succesvol gebleken. Er zijn in 2018 twee tranches geweest. Vooraf is een inschatting gemaakt van het bevoorschotingsritme. Door de hoeveel en de inhoud van de aanvragen, kon er voor € 0,2 miljoen meer in 2018 bevoorschot worden. Bij de jaarovergang is dit verrekend met het in 2019 beschikbare budget.

Tijdelijke budgetten 2018		Inkomsten			Uitgaven													
beleidsveld	naam	Begroot	Besteed	Saldo	Begroot voor wijziging	Wijziging jaarovergang 2017/2018	Wijziging 1e berap	Wijziging 2e berap	Overige wijzigingen	Begroot na wijziging	Betaald	Saldo voor verplichtingen	Verplichtingen	Subsidieplafond	Saldo na verplichtingen en plafond	(uitgaven-inkomsten)	verrekening met 2019	rekeningsaldo
		x € 1.000,-																
Naar reserve breed cofinancieringsbudget																		
V0135	B 3.1			0	399	334		935	0	1.667		1.667	692		975	975	975	
V0179	A 3.1	20	138	118		-55		1.338	911	2.195	923	1.272			1.272	1.391	1.391	
V0080	B 3.2	4	5	0	2.775	915	-210	305	95	3.880	572	3.309		2.977	332	332	332	
V0147	A 3.3	277	364	87	2.700	869	-583	-220	-314	2.452	596	1.856	184	137	1.535	1.622	1.622	
V0007	B 4.1	2.021	1.969	-52	4.689	2.975	388	-1.317	856	7.592	5.684	1.908	2.005		-97	-150	-150	
V0156	A 5.1		108	108	977	20		266	0	1.263	78	1.185	1.171	14	0	108	108	
Totaal Reserve breed cofinancieringsbudget		2.322	2.584	262	11.539	5.058	-405	1.308	1.548	19.049	7.852	11.197	4.052	3.128	4.016	4.278	4.278	0
					0													
		9.772	10.135	363	95.228	52.723	-1.755	-41.565	37.467	142.099	102.805	39.294	27.127	4.834	7.333	7.695	2.404	5.292

Toelichting reserve breed cofinancieringsbudget

In de notitie vereenvoudiging financieel beleid die op 31 oktober 2018 door de Staten is vastgesteld is opgenomen dat met een aantal tijdelijke budgetten het breed cofinancieringsbudget wordt gevormd. Dit betreft de cofinancieringsbudgetten Europese programma's, POP3 en Leader. Bij de POP3 budgetten is het saldo aan het eind van het jaar groter dan € 0,2 miljoen, deze worden hieronder toegelicht.

Programma 3

POP 3 Agrarisch natuur en landschapsbeheer

Bij de 2e berap 2018 is € 1 miljoen provinciale cofinanciering aangevraagd voor niet-productieve maatregelen voor agrarisch natuur- en landschapsherstel. Het was toen de verwachting dat de middelen nog in 2018 beschikt zouden worden, omdat de openstellingstermijn van 14 t/m 23 november 2018 was. Voor de afhandeling van de aanvragen is echter wat meer tijd nodig waarmee de middelen volledig in 2019 beschikt zullen worden.

POP3 uitvoeringskosten

Per openstelling van het programma POP3 inclusief LEADER wordt 10% van het totale subsidieplafond ondergebracht in het budget uitvoeringskosten POP3. Conform afspraken tussen provincie en de Rijkdienst voor ondernemend Nederland (RVO) brengt laatste voor de uitvoering van de betreffende subsidieplafonds na afronding daarvan uitvoeringskosten in rekening die door de provincie worden betaald. Vanaf het moment dat het college van GS het openstellingbesluit neemt tot het moment van facturering door de RVO blijft het gereserveerde bedrag voor uitvoeringskosten diverse openstellingen - bij de jaarovergang - € 1,4 miljoen- in het budget staan.

POP3 Landbouwagonde 2014-2020

Bij de landbouwagonde is € 0,3 miljoen overgegaan naar 2019, waarvan € 0,2 miljoen euro binnen het subsidieplafond kavelruil dat van 27 april 2018 tot 1 januari 2019 openstond en waarvan de aanvragen nog in 2019 verwerkt moeten worden. Het overige budget is als cofinanciering POP3 landbouw-gerelateerde openstellingen in 2018 nog niet tot besteding gekomen en opgegaan in de reserve cofinanciering.

POP3/kaderrichtlijn water

Een bedrag van € 0,25 miljoen euro is bedoeld voor cofinanciering/uitvoeringskosten voor een openstelling POP3 Water 2019 niet productieve maatregelen Kaderrichtlijn Water.

€ 1,35 miljoen is bestemd voor de samenwerkingsafspraken met het Wetterskip Fryslân rondom de regionale overeenkomst kaderrichtlijn water. Het gaat bij het bedrag om het nog in te zetten deel regionale cofinanciering voor subsidieaanvragen voor KRW-, klimaat- en/of veenweidemaatregelen; het budget heeft een looptijd tot en met 2023

4 Controleverklaring

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: de Provinciale Staten van de provincie Fryslân

Verklaring over de jaarrekening 2018

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2018 van de provincie Fryslân te Leeuwarden gecontroleerd.

WIJ CONTROLEERDEN	ONS OORDEEL
De jaarrekening (pagina 356 tot en met 388) bestaande uit: 1. het overzicht van baten en lasten over 2018 en de toelichting 2. de balans per 31 december 2018 en de toelichting 3. een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en 4. de SiSa-bijlage met de verantwoordingsinformatie over specifieke uitkeringen (pagina 393)	<p>Naar ons oordeel geeft de in de jaarstukken opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van zowel de baten en lasten over 2018 als van de activa en passiva op 31 december 2018 in overeenstemming met het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten.</p> <p>Naar ons oordeel zijn de in deze jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties over 2018 in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen in overeenstemming met de begroting en met de relevante wet- en regelgeving, waaronder provinciale verordeningen, zoals opgenomen in het provinciaal normenkader rechtmatigheid.</p>

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden, het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado), het controleprotocol dat is vastgesteld door Provinciale Staten en de Regeling Controleprotocol Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) 2018 vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de provincie Fryslân zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 6.400.000, waarbij de bij onze controle toegepaste goedkeuringstolerantie bedraagt voor fouten 1% en voor onzekerheden 3% van de totale lasten inclusief toevoegingen aan reserves, zoals voorgeschreven in artikel 2 lid 1 Bado.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn, zoals ook bedoeld in artikel 3 Bado. Daarbij zijn voor de controle van de in de jaarrekening opgenomen WNT-informatie de materialiteitsvoorschriften gehanteerd zoals vastgelegd in de Regeling controleprotocol WNT 2018.

Wij zijn met Provinciale Staten overeengekomen dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de € 320.000 rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve of WNT-redenen relevant zijn.

B. Verklaring over de in de jaarstukken opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvatten de jaarstukken andere informatie, die bestaat uit:

- het jaarverslag, waaronder de programmaverantwoording en de paragrafen;

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van het BBV is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Provinciewet en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het college van Gedeputeerde Staten is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het jaarverslag in overeenstemming met het BBV.

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het college van Gedeputeerde Staten voor de jaarrekening

Het college van Gedeputeerde Staten is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met het BBV. Het college van Gedeputeerde Staten is ook verantwoordelijk voor het rechtmatig tot stand komen van de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties, in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, waaronder provinciale verordeningen.

In dit kader is het college van Gedeputeerde Staten tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het college van Gedeputeerde Staten noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de naleving van die relevante wet- en regelgeving mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Provinciale Staten is als kader stellend en controlerend orgaan op grond van de Provinciewet verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de provincie.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, het Bado, het controleprotocol dat is vastgesteld door Provinciale Staten, de Regeling Controleprotocol WNT 2018, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude dan wel het niet rechtmatig tot stand komen van baten en lasten alsmede de balansmutaties, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de provincie;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving, de gebruikte financiële rechtmatigheidscriteria en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het college van Gedeputeerde Staten en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen en of de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen.

Wij communiceren met Provinciale Staten onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Groningen, 30 april 2019

BDO Audit & Assurance B.V.
namens deze,

w.g. drs. R.H. Bouman RA

5 1 Structurele en niet structurele lasten en baten

x € 1.000	structurele budgetten			niet structurele budgetten		
	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Afwijking begroting rekening	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Afwijking begroting rekening
Lasten						
1 Bestuur	36.420	36.111	309	492	500	-8
2 Infrastructuur	78.126	90.184	-12.058	58.139	38.873	19.267
3 Omgeving	72.427	61.474	10.952	39.280	20.513	18.767
4 Economie	2.348	2.385	-37	54.305	29.232	25.072
5 Mienskip	25.656	25.367	289	65.203	42.107	23.095
6 Bedrijfsvoering	70.150	68.523	1.627	4.363	2.034	2.329
7 Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien	-802	35.306	-36.108	12.496	15.037	-2.540
Begrotingssaldo	15.246	0	15.246			
Totaal lasten	299.571	319.351	-19.780	234.278	148.296	85.982
Totaal structurele en niet structurele	533.849	467.647	66.202			
Baten						
1 Bestuur	694	759	-66	130	159	-29
2 Infrastructuur	4.615	4.455	160	22.301	27.602	-5.301
3 Omgeving	4.728	6.642	-1.915	20.587	8.066	12.521
4 Economie	201	297	-96	7.059	5.650	1.408
5 Mienskip	17	40	-23	1.675	1.923	-248
6 Bedrijfsvoering	709	1.353	-644	759	725	34
7 Algemene dekkingsmiddelen en onvoorzien	287.878	288.543	-666	31.286	29.767	1.519
Totaal baten	298.840	302.088	-3.248	83.797	73.892	9.904
Totaal structurele en niet structurele	382.636	375.981	6.656			

Structurele budgetten zijn budgetten die voor jaarlijks terugkerende activiteiten en taken in de (meerjaren)begroting zijn opgenomen.

Tijdelijke budgetten zijn budgetten voor projecten die voor een bepaalde (eindige) periode in de begroting zijn opgenomen. Zowel de baten als de lasten die met deze projecten zijn gemoeid worden als tijdelijk aangemerkt.

5 2 Overzicht Gewaarborgde geldleningen 2018

Nr.	Door wie de lening is aangegaan	Doel van de geldlening	Oorspronkelijk bedrag in €	Percentage van de lening die door de provincie wordt gewaarborgd	Datum en nummer besluit Provinciale Staten c.q. CdK	Goedkeuringsbesluit	Einddatum borgstelling	Rente-%	Restantbedrag van de geldlening per 1-1-2018 in €	Totaalbedrag v.d. gewone en buitengewone aflossing in 2018 in €	Restantbedrag gewaarborgd door de provincie per 31-12-2018 in €
1	Bibliotheekservice Fryslan (Stichting Centrale Bibliotheekdienst)	Nieuw kantoorgebouw, magazijn, garages	1.134.451	100%	31-03-82, nr 9	29-05-82, nr 44	29-05-2022	6,86%	148.897	29.779	119.117
		Nieuw kantoorgebouw, magazijn, garages	1.134.451	100%	31-03-82, nr 9	29-05-82, nr 44	29-05-2022	4,47%	149.133	29.827	119.307
2	Stichting ZuidOostZorg te Drachten	Uitbreiding/renovatie verpleeghuis	3.176.462	100%	12-11-80, nr 5	19-01-81, nr 6	19-01-2021	5,36%	363.024	90.756	272.268
3	Stichting Landschapsbeheer Friesland	Liquide middelen t.b.v. uitvoering POP3-project	690.000	100%	11-12-18, nr 20a	11-12-18, nr w2	19-12-2022	3,00%	-		690.000
TOTAAL									661.054	150.362	1.200.692

5 3 Specifieke uitkeringen (SiSa-verantwoording)

Sinds 2006 is voor de verantwoording van de bestedingen van specifieke uitkeringen van het rijk aan provincies en gemeenten de zogenoemde SiSa-audit ingevoerd: Single Information, Single Audit. Deze werkwijze is in 2008 in de Financiële verhoudingswet verplicht gesteld. Dit heeft tot gevolg dat de verantwoording van de besteding van specifieke uitkeringen via de zogenoemde Sisa-bijlage bij de jaarrekening verloopt. Deze bijlage is opgesteld volgens een door het rijk voorgeschreven format. De controle van deze bijlage wordt meegenomen in de accountantscontrole van de jaarrekening. De accountant meldt vervolgens per specifieke uitkering zijn bevindingen in het accountantsverslag (rapport van bevindingen).

In de jaarrekening 2018 gaat het nog om twee regelingen. Het aantal specifieke uitkeringen is daarmee sterk gedaald, vooral vanwege het streven van het Rijk om het aantal specifieke uitkeringen te verminderen, bijvoorbeeld door deze om te zetten naar decentralisatie-uitkeringen die deel uit maken van het provinciefonds.

Het doel van SiSa was en is dat provincies (en ook gemeenten) minder vaak en maar op één moment verantwoordingsinformatie aan het Rijk hoeven te verstrekken over de besteding van specifieke uitkeringen. Deze vereenvoudiging is vooral mogelijk doordat de accountant de jaarrekening met ingang van 2004 ook op rechtmatigheid beoordeeld.

Controle op rechtmatigheid van de bestedingen geldt ook voor de specifieke uitkeringen waarover in het kader van Sisa verantwoording afgelegd moet worden. Daartoe is in de Sisa-bijlage een aparte kolom "aard controle" opgenomen. In aanvulling op de in de Sisa-bijlage gevraagde informatie mogen de Ministeries nog (beperkt en zeker niet jaarlijks) enige beleidsinformatie vragen. Hiervoor is geen afzonderlijke accountantsverklaring meer nodig.

SiSa Medeoverheden

In juli 2008 is in een wijziging van de Financiële Verhoudingswet geregeld dat SiSa met ingang van de jaarstukken 2008 ook van toepassing is op door de provincies naar gemeenten en gemeenschappelijke regelingen doorverdeelde rijksmiddelen. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft de SiSa-bijlage daartoe uitgebreid met speciaal voor de relatie gemeente-provincie ontwikkelde formats.

Bij de provincie Fryslân is de zogenoemde SiSa-medeoverheden van toepassing op de Brede Doeluitkering Verkeer en Vervoer, de bestedingen van het Regionaal Mobiliteitsfonds RSP en de overeenkomst programma bereikbaarheid Leeuwarden en stimulering kleine maatschappelijke initiatieven Iepen Mienskipfunns.

Daarnaast legt de provincie als medeoverheid via SiSa aan het SNN verantwoording af over eveneens de bestedingen van het Regionaal Mobiliteitsfonds RSP.

SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2018 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 10 januari 2019

lenW	E28B	Regionale mobiliteitsfondsen (Zuiderzeelijn) (SiSa tussen medeoverheden) Beschikking of	Hieronder per regel één beschikingsnummer en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie <i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: E28B / 01</i>	Gerealiseerd Ja/Nee <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: E28B / 02</i>	Besteding (jaar T) ten laste van SNN <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: E28B / 03</i>	Overige bestedingen (jaar T) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: E28B / 04</i>	Te verrekenen met SNN <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: E28B / 05</i>	
		1	UP-17-14758	Nee	€ 13.861.371	€ 0	€ 0	
		2						
		3						
		100	Kopie beschikingsnummer <i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: E28B / 06</i>	Toelichting <i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: E28B / 07</i>	Eindverantwoording Ja/Nee <i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: E28B / 08</i>			
		1	UP-17-14758	Bestedingen project Joure, Harlingen, N381, Heerenveen/investeringsagenda Drachten - Heerenveen	Nee			
		2						
		3						
		100						
lenW	E3	Subsidiereregeling sanering verkeerslawaai Subsidiereregeling sanering verkeerslawaai Provincies, gemeenten en gemeenschappelijke regelingen (Wgr)	Hieronder per regel één beschikingsnummer en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie <i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: E3 / 01</i>	Besteding (jaar T) ten laste van rijksmiddelen <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: E3 / 02</i>	Overige bestedingen (jaar T) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: E3 / 03</i>	Besteding (jaar T) door meerwerk dat o.b.v. art. 126 Wet geluidshinder ten laste van het Rijk komt <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: E3 / 04</i>	Correctie over besteding t/m jaar T <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: E3 / 05</i>	Kosten ProRail (jaar T) als bedoeld in artikel 25 lid 4 van deze regeling ten laste van rijksmiddelen <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: E3 / 06</i>
		1	E3 Subsidiereregeling sanering verkeerslawaai	€ 20.000	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
		2						
		3						
		100	Kopie beschikingsnummer <i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: E3 / 07</i>	Cumulatieve bestedingen ten laste van rijksmiddelen tot en met (jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie <i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: E3 / 08</i>	Cumulatieve overige bestedingen tot en met (jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie <i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: E3 / 09</i>	Cumulatieve Kosten ProRail tot en met (jaar T) als bedoeld in artikel 25 lid 4 van deze regeling ten laste van rijksmiddelen Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie <i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: E3 / 10</i>	Correctie over besteding kosten ProRail t/m jaar T <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: E3 / 11</i>	Eindverantwoording Ja/Nee <i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: E3 / 12</i>
		1	E3 Subsidiereregeling sanering verkeerslawaai	€ 30.849	€ 0	€ 0	€ 0	Nee
		2						
		3						
		100						

5 4 Gerealiseerde lasten en baten per taakveld

Taakveld	x € 1.000,-	Lasten	Baten
0.1	Uitkering provinciefonds	0	215.288
0.2	Opbrengst provinciale belastingen	0	56.002
0.3	Geldleningen en uitzettingen	7.716	21.076
0.4	Deelnemingen	21	14.253
0.5	Algemene dekkingsmiddelen, overige baten en lasten	33.850	1.169
0.6	Overhead	32.496	2.851
0.8	Mutaties reserves	177.148	348.129
0.9	Resultaat	80.665	0
1.1	Provinciale Staten	3.306	164
1.2	Gedeputeerde Staten	2.945	21
1.3	Kabinetszaken	446	0
1.4	Bestuurlijke organisatie	64	3
1.5	Interbestuurlijk toezicht op de regio	408	0
1.6	Openbare orde en veiligheid	36	0
1.9	Bestuur, overige baten en lasten	4.028	1.332
2.1	Landwegen	20.492	1.587
2.2	Waterwegen	47.097	5.584
2.3	Openbaar vervoer	49.658	3.477
2.9	Verkeer en vervoer, overige baten en lasten	30.820	26.087
3.1	Waterkeringen	1.705	0
3.2	Kwantiteit oppervlaktewater	2.078	64
3.3	Kwantiteit grondwater	828	740
3.4	Kwaliteit oppervlaktewater	195	18
3.5	Kwaliteit grondwater	17	0
3.9	Water, overige baten en lasten	1.856	684
4.1	Bodembescherming	967	21
4.3	Geluidhinder	76	20
4.4	Vergunningverlening en handhaving	8.251	350
4.5	Ontgronding	0	43
4.6	Duurzaamheid	8.178	4.104
4.9	Milieu, overige baten en lasten	1.326	0
5.1	Natuurontwikkeling	16.050	4.952
5.2	Beheer natuurgebieden	34.004	609
5.3	Beheer flora en fauna	15.367	1.243
5.9	Natuur, overige baten en lasten	97	41
6.1	Agrarische aangelegenheden	3.766	168
6.2	Logistiek	0	0
6.3	Kennis en innovatie	22.679	6.266
6.4	Recreatie en toerisme	12.733	2.169
6.9	Regionale economie, overige baten en lasten	32.421	875
7.1	Cultuur	47.724	3.880
7.2	Maatschappij	8.140	14
7.9	Cultuur en maatschappij, overige baten en lasten	0	0
8.1	Ruimtelijke ordening	8.405	692
8.2	Volkshuisvesting	38	0
8.3	Stedelijke vernieuwing	5.835	134
8.9	Ruimte, overige baten en lasten	180	0
		724.110	724.110
			0

